

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM FIKIH ESERLERİ VE
CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ'NİN ŞÂFÎ ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)**

ZAHİR SÜSLÜ

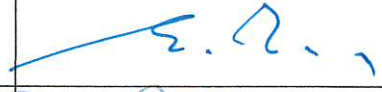
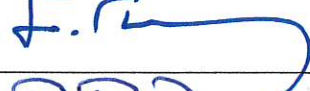
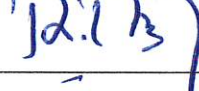
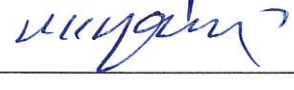
TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. RIDVAN CANIM

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ZAHİR SÜSLÜ tarafından hazırlanan “**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM FIKIH ESERLERİ VE CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ’NİN ŞÂFÎ ADLI ESERİ (İNCELEME-METİN)**” konulu **DOKTORA** Tez Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 22.-23 maddeleri uyarınca **19.04.2019 Cuma** günü saat **10.30** yapılmış olup, tezin *.....Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Rıdvan CANIM	Olumlu	
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK	Olumlu	
Prof. Dr. Lokman TURAN	Olumlu	
Dr. Öğr. Ü. Ramadan DOĞAN	Olumlu	
Dr. Öğr. Ü. Niyazi ADIGÜZEL	Olumlu	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10248315
Yazar Adı / Soyadı	ZAHİR SÜSLÜ
T.C.Kimlik No	42563071042
Telefon	5517188127
E-Posta	zahirsuslu@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Klasik Türk Edebiyatında Manzum Fıkıh Eserleri ve Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin Şâfi Adlı Eseri (İnceleme-Metin)
Tezin Tercümesi	Verse Fiqh Works in Classical Turkish Literature and the "Şâfi" of Ceceli Muftı İbrahim Efendi (Review-Text)
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2019
Sayfa	558
Tez Danışmanları	PROF. DR. RIDVAN CANIM
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi, manzum, fıkıh, klasik Türk edebiyatı

28.05.2019

İmza:

Tezin Adı: Klasik Türk Edebiyatında Manzum Fıkıh Eserleri ve Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin Şâfi Adlı Eseri (İnceleme-Metin)

Hazırlayan: Zahir SÜSLÜ

ÖZET

18. yüzyılda yaşamış olan Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin hayatı hakkında şuara tezkireleri ve biyografik eserlerde herhangi bir malumat yoktur. Şairin hayatı, şahsiyeti ve edebî kişiliği hakkındaki bilgiler, üçü manzum üçü mensur olan eserlerinden yola çıkılarak edinilmiştir. Kastamonu'da yirmi yıl müftülük yapan şairin, Şâfi isimli eserinin farklı kütüphanelerde otuzu aşkın nüshası mevcuttur. Bu çalışma, klasik Türk edebiyatı döneminde yazılmış manzum fıkıh eserleri ile Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin "Şâfi" adlı eserinin karşılaştırmalı metnini ve incelemesini kapsamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde manzum olarak yazılmış fıkıh eserleri tanıtılmış; ancak manzum olarak yazılmış olan fetvalar çalışmaya dahil edilmemiştir. İkinci bölümde tanıtılan manzum fıkıh eserlerinin kaynakları üzerinde durulmuş, üçüncü bölümde şairin hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde eser incelenmiş, beşinci bölümde ise eserin, karşılaştırmalı metin çevirisi yapılmıştır.

Bu çalışma, klasik dönem şairlerinin fıkıh ilmi üzerine telif ve tercüme birçok manzum eserinin olduğunu ortaya koymuştur. Klasik dönem şairlerinin geniş ve çetrefilli bir disiplin olan fıkıh ilmi üzerine hemen her asırda ve üç dilde de manzum eser yazmaları, bu nitelikte eser yazmanın gelenek hâline geldiğinin göstergesidir. Bu durum, Türkçe'nin ilim dili olduğunu ve klasik Türk edebiyatının sınırlarının ne kadar geniş olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, "Şâfi" isimli eserin müellifi Ceceli Müftü İbrahim Efendi ve diğer eserleri ayrıntılı olarak tanıtılarak okurların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi, manzum, fıkıh, klasik Türk edebiyatı

The Name of the Thesis: Verse Fiqh Works in Classical Turkish Literature and the “Şâfi” of Ceceli Mufti İbrahim Efendi (Review-Text)

Prepared by: Zahir SÜSLÜ

ABSTRACT

There is no information about the life of Ceceli Müftü İbrahim Efendi, who lived in the 18th century, in biographical works such as tezkiretüş-şuara. Information about his life and personality can be derived from his works (three proses and three verses). The poet, who works as a mufti for twenty-five years in Kastamonu, has more than 30 copies of his work "Şâfi" in different libraries. This study includes poem fiqhs written in classical Turkish literature as well as the comparative text and a critical review of Ceceli Mufti İbrahim Efendi's piece, "Şâfi", which seems to be quite popular in that period.

In the First Chapter, the fiqh works of Classical Period written in verse form were introduced, but the fatwas written again in verse form have not been included in the study. The sources of verse fiqh works were discussed in the Second Chapter, the life and works of the poet were introduced in the Third Chapter. In the Fourth Chapter, his piece has been examined. Finally, the comparative transcription of the criticized text of the work was given in the Fifth Chapter.

This study reveals that the poets of the Classical Period wrote original poems as well as translated pieces on fiqh. The fact that classical poets wrote verses in almost every century in three languages on fiqh as a broad and complicated discipline is an indication that underlines the tradition of writing such works. This shows that Turkish is a science language and that the boundaries of the Classical Period both go backwards and how wide it is. In addition to this, Ceceli Mufti İbrahim Efendi as the author of the criticized text, and his works were introduced into the literature in detail.

Key Words: Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi, verse, fiqh, classical Turkish literature

ÖN SÖZ

İslam dini, bireyleri ve toplumları şekillendiren bir din olarak klasik Türk edebiyatı dönemini hem etkilemiş hem de şekillendirmiştir. Bu dönem içerisinde matematik, tıp, tarih, sözlük, mevlid, miraç, biyografi gibi hemen her alanda manzum eserler verilmiştir. Dinî ve öğretici bir disiplin olan fıkıh ilmi de bu dönemin edebî geleneği içinde yer almıştır. Müslümanlar için bilinmesi farz olan fıkıh ilmi, birey ve toplum tarafından önemsenmiştir. Bundan dolayı şairler, topluma fayda sağlamak amacıyla bu doğrultuda eser yazmak istemişlerdir. Dönem şairleri fıkıh mahiyetli telif ve tercüme eserlerini hem Türkçe hem Arapça hem de Farsça nazmetmişlerdir. Kaynağı Kuran-ı Kerim ve hadis olan fıkıh ilminin önemi ve faydası gereği şairler 13. yüzyıldan itibaren fıkıh konusunda birçok eser yazmışlardır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin 18. yüzyılda yazmış olduğu “Şâfi” isimli eser de bu geleneğin devamı niteliğinde örnek bir eserdir.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın ana konusu, Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin “Şâfi” adlı eserinin incelemesidir. Tezin Giriş kısmında fıkıh ilminin tanımı, kapsamı, kaynakları ve önemli görülen fıkıh eserleri ile klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde Arapça ve Farsça olarak yazılan manzum fıkıh eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Tezin birinci bölümünde klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde Türkçe yazılan manzum fıkıh eserleri tespit edilip ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Kütüphane kayıtlarında kime ait oldukları bilinmeyen veya müellifi ve eser ismi yanlış olarak kaydedilen birçok eserin incelemesi yapılmış, bu eserler hakkında verilmiş olan eksik ve yanlış bilgiler tashih edilmiştir. Bu bölüme manzum olarak yazılan fetvalar dahil edilmemiştir.

İkinci bölümde, tanıtılan Türkçe manzum fıkıh eserlerinin kaynakları tespit edilmiştir. Türkçe'ye manzum olarak tercümesi yapılmış olan bu kaynak eserler hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde İbrahim Efendi'nin biri Arapça ikisi Türkçe olan üç mensur ve üç manzum eseri detaylı olarak tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde “Şâfi” isimli eserin incelemesi yapılmıştır. İnceleme üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar eserin tanıtılması, eserin muhtevası ve eserin şekil özellikleridir. Eserin tanıtılması başlığı altında; eserin adı, türü, yazılış sebebi, yazılış tarihi, beyit sayısı, kaynağı, nüshaları başlıkları ile eser tanıtılmıştır. Eserin muhtevası başlığı altında; eserin tertibi ve eserde yer alan bölümlerin konuları açıklanmıştır. Eserin şekil özellikleri başlığı altında; eser vezin, kafiye, dil ve üslup özellikleri bakımından incelenmiştir.

Beşinci bölümde incelemesi yapılan “Şâfi” isimli eser, altı nüsha üzerinden karşılaştırma yapılarak transkribe edilmiştir. Eserde yer alan mensur kısımların farklılıkları metnin sonunda gösterilmiştir.

Sonuç kısmında tez çalışmasında varılan tespitler belirtilmiş, çalışmanın sonuna metnin daha iyi anlaşılması için fıkıh terimleri sözlüğü eklenmiştir.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar bana manevi desteğini esirgemeyen başta annem olmak üzere ailemin tüm fertlerine; çalışmanın bir disiplin ve düzende işlemesi için ilminden ve önerilerinden yararlandığım kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Rıdvan CANIM’a, Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK’e, Dr. Öğr. Ü. Ramadan DOĞAN’a, Dr. Öğr. Ü. Cumhur ÜN’e, Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ’ye, Dr. Öğr. Ü. Şahin ŞİMŞEK’e; ve teknik desteklerinden yararlandığım değerli dostlarım Muhammed Nurullah PARLAKOĞLU, Ercan PADİR ve Rıdvan SÜME’ye teşekkürlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	XXI
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	XXIII
GİRİŞ	I
BİRİNCİ BÖLÜM: KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM	
FIKİH ESERLERİ	17
1. Selîm, Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât.....	17
1.1. Adı ve Nüshaları.....	17
1.2. Müellifi	18
1.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	19
1.4. Şekil Özellikleri	19
1.5. Muhtevası	19
1.6. İlk ve Son Beyitler	20
2. Sa'îd, Mukaddimetü's-Salât'ın Manzûm Tercümesi	20
2.1. Adı ve Nüshaları.....	20
2.2. Müellifi	23
2.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	24
2.4. Şekil Özellikleri	25
2.5. Muhtevası	25
2.6. İlk ve Son Beyitler	25
3. Mevlevî Şeyh Yahya Aysî, Manzûme-i Salât	26
3.1. Adı ve Nüshaları.....	26
3.2. Müellifi	27

3.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	27
3.4. Şekil Özellikleri	28
3.5. Muhtevası	28
3.6. İlk ve Son Beyitler	28
4. Vidinli Sa'dî, Manzûme-i Salât	30
4.1. Adı ve Nüshaları.....	30
4.2. Müellifi	31
4.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	32
4.4. Şekil Özellikleri	32
4.5. Muhtevası	33
4.6. İlk ve Son Beyitler	34
5. Halîfe Muhammed Efendi, Dürretü't-Tâc	35
5.1. Adı ve Nüshaları.....	35
5.2. Müellifi	36
5.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	36
5.4. Şekil Özellikleri	37
5.5. Muhtevası	37
5.6. İlk ve Son Beyitler	38
6. Şemsî Ahmed Paşa, Manzûm Vikâye Tercümesi.....	39
6.1. Adı ve Nüshaları.....	39
6.2. Müellifi	40
6.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	42
6.4. Şekil Özellikleri	43
6.5. Muhtevası	43
6.6. İlk ve Son Beyitler	43
7. Ali Efendi, Manzûm İlmiyhâl	44
7.1. Adı ve Nüshaları.....	44
7.2. Müellifi	44
7.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	45

7.4. Şekil Özellikleri	45
7.5. Muhtevası	45
7.6. İlk ve Son Beyitler	46
8. Seyyidî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî	47
8.1. Adı ve Nüshaları.....	47
8.2. Müellifi	49
8.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	50
8.4. Şekil Özellikleri	51
8.5. Muhtevası	51
8.6. İlk ve Son Beyitler	51
9. Muhammed Tûrâbî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî	51
9.1. Adı ve Nüshaları.....	51
9.2. Müellifi	52
9.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	52
9.4. Şekil Özellikleri	53
9.5. Muhtevası	53
9.6. İlk ve Son Beyitler	53
10. Abdullah Ahdî ibni Ali, Risâle-i Manzûme fi'l-Fıkh	53
10.1. Adı ve Nüshaları.....	53
10.2. Müellifi	54
10.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	54
10.4. Şekil Özellikleri	54
10.5. Muhtevası	55
10.6. İlk ve Son Beyitler	55
11. Müellifi Belli Değil, Süleymân-nâme	55
11.1. Adı ve Nüshaları.....	55
11.2. Müellifi	56
11.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi	56
11.4. Şekil Özellikleri	57

11.5. Muhtevası	57
11.6. İlk ve Son Beyitler	58
12. Devletoğlu Yusuf, Vikâye Tercümesi	59
13. Bahtî, Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-namesi	61
14. Âbidî, Ravzatü'l-İslâm.....	62
15. Mehmet b. İbrahim, Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi	64
16. Halîlî-i Mar'aşî, Ravzatü'l-İman	65
17. Tokatlı İshak Rızâî, Manzûme-i Keydânî.....	66
18. Abdurrahman Gubârî, Menâsik-i Hac	66
19. Kâmil Menâsik-i Hacc	67
20. Manastırlı Mehmed Rifat Bey, Manzum İlmihal.....	68
21. Sunullah-ı Gaybî, Huda Rabbim Manzumesi	69
22. Reyyî, Kitâb-ı Rûşenî.....	70
23. Reyyî, Dürr-i Manzûm	71
24. Reyyî, Ferâiz-i Cevherî	72

İKİNCİ BÖLÜM: OSMANLICA YAZILMIŞ MANZÛM FIKIH ESERLERİNİN KAYNAKLARI..... 73

1. Vikâyetü'r-Rivâye.....	75
1.1. Vikâye Tercümesi, (Devletoğlu Yusuf)	76
1.2. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa).....	76
2. Şir'atü'l-İslâm.....	77
2.1. Ravzatü'l-İslâm, (Âbidî)	78
2.2. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	78
2.3. Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi, (Mehmed b. İbrahim)	79
3. Vasiyyet-nâme	79
3.1. Birgivî Muhammed Efendi'nin Manzûm Vasiyyet-nâmesi, (Bahtî).....	80
4. Fikhü'l-Keydânî.....	81

4.1. Manzûme-i Keydânî, (Tokatlı İshak Rızaî)	81
4.2. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Seyyidî)	82
4.3. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Muhammed Tûrâbî)	83
5. Mukaddimetü's-Salât.....	83
5.1. Mukaddimetü's-Salât'ın Manzûm Tercümesi, (Sa'îd)	84
6. Dürerü'l-Hükkâm Fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm	85
6.1. Dürretü't-Tâc, (Halîfe Muhammed Efendi)	85
6.2. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)	86
7. Dürrü'l-Muhtâr	87
7.1. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)	87
8. Kimyâ-yı Sa'âdet.....	87
8.1. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa).....	88
8.2. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	88
9. İhyâ'ü Ulûmî'd-Dîn	89
9.1. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)	89
10. Şerhü'd-Dekâ'ik	89
10.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	90
11. Şerh-i Vuzû.....	91
11.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	91
12. Teshîl Şerhu Letâ'ifi'l-İşârât	91
12.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	91
13. Şerh-i Tetimme	92
13.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	92

14. Nihâye Fî Şerhi'l-Hidâye	93
14.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	93
15. Envârü'l-Âşıkîn	94
15.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	94
16. İnâye	95
16.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	96
17. Şerh-i İnâye	96
17.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	97
18. Şerh-i Mesâbih	97
18.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	97
19. Tefsîrü'l-Kâdı (Envârü't-Tenzîl ve Esrârî't-Te'vîl).....	97
19.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	98
20. Şerh-i Hidâye	98
20.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	98
21. Tefsîrü'l-Keşşâf	99
21.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	99
22. Tefsîr-i Ebü'l-Leys	99
22.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	100
23. Kifâye ve Şerhü't-Tahâvî	100
23.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	101
24. Şerh-i Dürer.....	101

24.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	101
25. Şerhü Fezâ'ilî's-Salavât.....	101
25.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî).....	102
26. Muhtasaru'l-Kudûrî.....	102
26.1. Kudûrî Tercümesi, (Gülşehrî).....	103
27. Hizânetü'l-Fıkh.....	103
27.1. Risâle-i Manzûme fi'l-Fıkh, (Abdullah Ahdî ibni Alî)	103
28. Ferâizü's-Sirâciyye	103
28.1. Kitâb-ı Rûşenî, (Reyyî).....	104
29. Mülteka'l-Ebhur	104
29.1. Dürr-i Manzûm, (Reyyî).....	104
30. Cevâiru'l-Ferâiz.....	105
30.1. Ferâiz-i Cevherî, (Reyyî)	105
31. Diğer Kaynaklar.....	105
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ'NİN	
HAYATI VE ESERLERİ	108
1. Hayatı	108
2. Eserleri	113
2.1. Şâfi.....	113
2.2. Fezâ'ilü'l-Mekke Risalesi	113
2.3. Risâle-i Udhiyye	113
2.4. Kırk Hadis Tercümesi	114
2.5. Manzûm Esmâ-i Hüsnâ.....	115
2.6. Manzûm Ferâ'iz	116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN İNCELENMESİ

..... 118

1. Eserin Tanıtılması.....118

1.1. Eserin Adı.....118

1.2. Eserin Türü.....119

1.3. Eserin Yazılış Sebebi.....120

1.4. Eserin Yazılış Tarihi.....120

1.5. Eserin Beyit Sayısı.....120

1.6. Eserin Kaynakları.....121

1.7. Yazma Nüshaların Tanıtılması 126

1.7.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 65 126

1.7.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., 850/1 126

1.7.3. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 65/2 126

1.7.4. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 468 127

1.7.5. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1120/12.....127

1.7.6. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1404 127

1.7.7. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1415/2.....128

1.7.8. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1862/2.....128

1.7.9. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2004 128

1.7.10. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2283/1.....129

1.7.11. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/1.....130

1.7.12. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/2.....130

1.7.13. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2706.....131

1.7.14. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3718.....131

1.7.15. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3754/2.....131

1.7.16. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3879.....132

1.7.17. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3957/1.....132

1.7.18. Millî Ktp., Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi Kol., 23 Ağın 13.....133

1.7.19. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 1986 133

1.7.20. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2195 133

1.7.21. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2334 134

1.7.22. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7611/1 134

1.7.23.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7720/1	135
1.7.24.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8330/7	135
1.7.25.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8450/1	135
1.7.26.	Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 9329/1	136
1.7.27.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., İbn Mirza Böl., 185	136
1.7.28.	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tahir Ağa Tekke Böl., 314	136
1.7.30.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mihrişah Sultan Böl., 444/1	137
1.7.31.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 3876	137
1.7.32.	Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 7344	138
2.	Muhteva Özellikleri	138
2.1.	Eserin Tertibi	138
2.2.	Eserde Yer Alan Bölümlerin Konuları	148
2.2.1.	Muqaddeme Beyne Ef'ālî'l-Mükellefîn	148
2.2.2.	Ta'rifü'l-Farz	149
2.2.3.	Beyānū'd-Delîlî'l-Ķaṭ'î Ve'z-Zannî Ve Şerā'iti-Himā	149
2.2.4.	Beyānū'l-Farzi'z-Zannî	149
2.2.5.	Ta'rifü'l-Vācib	149
2.2.6.	Ta'rifü's-Sünnet	149
2.2.7.	Ta'rifü'l-Müsteḥabb	150
2.2.8.	Ta'rifü'l-Ḥarām	150
2.2.9.	Ta'rifü'l-Mekrūh	150
2.2.10.	Ta'rifü'l-Mübāḥ	150
2.2.11.	Beyānū Aḥkāmi Ef'ālî'l-Mükellefîn	150
2.2.12.	Ḥükmü's-Sünnet	150
2.2.13.	Beyānū'n-Niyyet	151
2.2.14.	Ḥükmü'l-Farzi Ve'l-Vācib	151
2.2.15.	Beyānū Takṣîmî'l-Ḥarām	151
2.2.16.	Beyānū Envā'î'l-Küfr	151
2.2.17.	Beyānū Aḫsāmî'l-Ḥarām	152
2.2.18.	Li-Ennehā Ḥarāmün Li-Ġayrihi Kezā Dürri Muḥtār	152
2.2.19.	Beyānū Kısmî'l-Mekrūh	152

2.2.20.	Beyānū'l-Īmān	153
2.2.21.	Beyānū Bābi'l- 'Aḳā'id.....	153
2.2.22.	Beyānū'l-Īmāni'l-İcmāl.....	153
2.2.23.	Beyānū Ma'nā'i Āmentü 'ale'l-İcmāl.....	153
2.2.24.	Beyānū'l-Īmāni't-Tafşīl.....	154
2.2.25.	Beyānū'ş-Şıfatı'ş-Şübütiyye.....	154
2.2.26.	Beyānū'l-Ḳader	154
2.2.27.	Beyānū Etḫālī Müşrikīn	155
2.2.28.	Ta'rīfū'l-Fāsīḳ	155
2.2.29.	Beyānū'l-Ḳabr	155
2.2.30.	Ve'l-Yevmi'l-Āḫir	155
2.2.31.	Beyānū'ş-Şırāṭ	155
2.2.32.	Beyānū'ş-Şefā'at.....	156
2.2.33.	Beyānū'l-Enbiyā 'Aleyhimü's-selām.....	156
2.2.34.	Beyānū'l-Kütüb	156
2.2.35.	Beyānū'l-Mi'rāc.....	157
2.2.36.	Beyānū'l-Melā'ike	157
2.2.37.	Beyānū 'Aḳā'idi Ehli's-Sünnet.....	157
2.2.38.	Beyānū Aḫvālī'l-Ḳiyāmet	158
2.2.39.	Bābü'l-Farzi Mine'l-A'māl	158
2.2.40.	Beyānū Ḥuḳūḳ.....	159
2.2.41.	Tafşīlū't-Tevbe	159
2.2.42.	Beyānū Şerā'iti Emri Ma'rūf ve'n-Nehyi 'ani'l-Münker	159
2.2.43.	Farzü Kifāye	160
2.2.44.	Beyānū'ş-Şalāt.....	160
2.2.45.	Beyānū Farā'izi'ş-Şalāt.....	160
2.2.46.	Namāzın İçinde Olan Farzlar	160
2.2.47.	Beyānū'l-Vużū'	161
2.2.48.	Beyānū'l-Bi'r	161
2.2.49.	'Aşeratün Lā-Yencisü'l-Bi'r.....	162
2.2.50.	Beyānū's-Sü'ūr	162
2.2.51.	Beyānū Ferā'izi'l-Vużū'	163
2.2.52.	Beyānū Nevāḳızı'l-Vużū'	163
2.2.53.	Beyānū Mucibi'l-Ğusl	163
2.2.54.	Ğusl Vācib Olan	163

2.2.55.	Beyānū Ferā'izi'l-Ğusl	164
2.2.56.	Beyānū't-Teyemmüm	164
2.2.57.	Beyānū Ferā'izi't-Teyemmüm	164
2.2.58.	Beyānū Nevākızı't-Teyemmüm	165
2.2.59.	Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Huffeyn	165
2.2.60.	Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Cebā'ir	166
2.2.61.	Beyānū'l- 'Özr	166
2.2.62.	Beyānū't-Ṭahāreti mine'n-Necisi'l-Ḥaḳīkī	167
2.2.63.	Beyānū Muṭahhari'l-Encās	167
2.2.64.	Beyānū Setri'l- 'Avret	167
2.2.65.	Beyānū Fi'n-Nisā' i'l- 'Avret	168
2.2.66.	Beyānū Mevāzi' i'l- 'Avreti fi'r- Racūli ve'l-Emet	168
2.2.67.	Beyānū İstiḳbālī'l-Kıble	168
2.2.68.	Beyānū'l-Vaḳt	168
2.2.69.	Beyānū'n-Niyyet	169
2.2.70.	Beyānū Şalāti'l-Cenāze	169
2.2.71.	Beyānū't-Tekbīr	169
2.2.72.	Beyānū'l-Kıyām	169
2.2.73.	Beyānū 'Özri'l-Kıyām	170
2.2.74.	Beyānū Te'ḥīri'ş-Şalāt	170
2.2.75.	Beyānū'ş-Şalāti'l-leti Lā-Tuḳza	170
2.2.76.	Beyānū'l-Kırā'at	170
2.2.77.	Beyānū'r-Rükū' ve's-Sücūd	171
2.2.78.	Beyānū Şerā'iti'l-İḳtidā' li'l-İmām	171
2.2.79.	Beyānū Şerā'iti'l-Mücāzāti'l-Müfside	171
2.2.80.	Beyānū'l-Hadeşi fi'ş-Şalāt	172
2.2.81.	Beyānū Müfsidāti'ş-Şalāt	173
2.2.82.	Beyānū't-Tağayyüri'l-Fāhiş	173
2.2.83.	Beyānū Şerā'iti Vücūbi'l-Cum'a	174
2.2.84.	Beyānū Şerā'iti Edā' i'l-Cum'a	175
2.2.85.	Beyānū'l-Huṭbe' i'l-Mefrūza	175
2.2.86.	Beyānū'l-Cenā'iz	175
2.2.87.	Beyānū'z-Zekāt	175
2.2.88.	Beyānū Şürūti Edā' i'z-Zekāt	176
2.2.89.	Beyānū Ecnāsi Mālī'z-Zekāt	176

2.2.90.	Beyānū Zekāti'd-Deyn	177
2.2.91.	Beyānū Mālī'z-Žīmār	177
2.2.92.	Beyānū Zekāti'l-Bakar	178
2.2.93.	Beyānū'l-Zekāti'l-Ġanem	178
2.2.94.	Beyānū'l-Mālī'l-lezi lā Zekāte Lehu	178
2.2.95.	Zekāt Virmesi Cā'iz Olmayan Kimseleri Beyān.....	178
2.2.96.	Zekāt Cā'iz Olmayan Maḥalleri Beyān.....	179
2.2.97.	Beyānū Kerāheti fi'z-Zekāt	179
2.2.98.	Beyānū Maṣārifi Beyti'l-Mālī'l-Ūlā.....	179
2.2.99.	Beyānū Beyti'l-Mālī's-Şānī ve Maṣārifihi	179
2.2.100.	Beyānū Beyti'l-Mālī's-Şāliş ve Maṣārifihi	180
2.2.101.	Beyānū Maṣārifi Beyti'l-Mālī'r-Rābi'	180
2.2.102.	Beyānū's-Şavm	180
2.2.103.	Beyānū 'Özri's-Şavm	180
2.2.104.	Beyānū Ferā'izi Edā'i's-Şavmi Ramazān.....	181
2.2.105.	Beyānū Evkāti's-Şavm.....	181
2.2.106.	Beyānū Şübūti Ramazān	181
2.2.107.	Beyānū Hükmi Yevmi's-Şekk	181
2.2.108.	Beyānū'l-Ḳazā'i ve'l-Keffāret.....	182
2.2.109.	Beyānū'l-Keffāreti 'ale's-Şavm	182
2.2.110.	Beyānū'l-Ḳazāi'l-Farz.....	182
2.2.111.	Beyānū Ḥālī'l-İgmā'	183
2.2.112.	Beyānū Ḥālī Cünün	183
2.2.113.	Beyānū Mā-lā Yüfsidü's-Şavm	183
2.2.114.	Beyānū Mekrūhāti's-Şavm	184
2.2.115.	Beyānū'l-Müsāfir.....	184
2.2.116.	Beyānū'l-Hacc	184
2.2.117.	Beyānū Ferā'izi Edā'i'l-Haccı Muṭlaḳ.....	185
2.2.118.	Beyānū'l-Mīkāt	185
2.2.119.	Furūzü Edā'i Haccī'l-Mefrūz	185
2.2.120.	Beyānū'l-'Umre	185
2.2.121.	Beyānū'l-Iḥrām.....	185
2.2.122.	Beyānū Aḳsāmi'l-Hacc	186
2.2.123.	Beyānū't-Temettu'	186
2.2.124.	Beyānū'l-Cināyāti fi'l-Hacc	186

2.2.125.	Beyānū Mā Lezime Minhū't-Taşadduk	187
2.2.126.	Beyānū 'Özri'l-Cināyāti fi'l-Hacc	187
2.2.127.	Şıgır Deve Kurbān Vācib Olan Maḥall Beyān	187
2.2.128.	Beyānū Mā Lā-Cezā' i'l-Muḥrim İzā Katelehü.....	187
2.2.129.	Beyānū'l-İḥşār	188
2.2.130.	Beyānū'l-Hacci 'ani'l-Ġayr	188
2.2.131.	Beyānū Vācibāti'l-Hacc	188
2.2.132.	Bābü'l-Vācibāt.....	189
2.2.133.	Beyānū Şerā' iṭi Vücūbiyyeti'l-Cemā'at.....	189
2.2.134.	Beyānū Şerā' iṭi Vücūbiyyeti Şalāti'l-'İydeyn	189
2.2.135.	Beyānū Şerā' iṭi Vücūbiyyeti'l-Uḍḥiyye	189
2.2.136.	Tekbīrū Teşrīk	189
2.2.137.	Beyānū'l-Fıtr.....	190
2.2.138.	Beyānū'l-Kasem.....	190
2.2.139.	Beyānū Bābi'l-Eymān	190
2.2.140.	Beyānū'n-Nezri'l-Muṭlak	191
2.2.141.	Beyānū'n-Nezri'l-Mu'allak	191
2.2.142.	Beyānū Keffāreti'l-Yemīn	191
2.2.143.	Beyānū'l-Yemīni'l-Ġamūs.....	191
2.2.144.	Beyānū'l-Yemīni Lağv.....	191
2.2.145.	Beyānū Vācibāti'ş-Şalāt	192
2.2.146.	Beyānū Secdeti't-Tilāvet	193
2.2.147.	Beyānū'l-Menhiyyāt	193
2.2.148.	Beyānū İstibrā' i'l-Cāriye.....	194
2.2.149.	Beyānū Mesā'ili Şettā	194
2.2.150.	Kızb Cā'iz Olan Maḥall-İ Seb'a.....	195
2.2.151.	Beyānū'l-Ġıybet	195
2.2.152.	Ġıybet Cā'iz Olan Maḥall-İ Sitte	196
2.2.153.	Beyānū Bābi's-Sünen	202
2.2.154.	Beyānū Mesnūniyyeti'n-Niyyeti'l-Ġusl	202
2.2.155.	Beyānū Süneni'ş-Şalāt.....	202
2.2.156.	Beyānū Süneni'l-Huṭbe.....	203
2.2.157.	Beyānū Süneni't-Ta'ām	203
2.2.158.	Beyānū Şerā' iṭi Sünneti'n-Nikāḥ	204
2.2.159.	Beyānū Süneni'l-Kefen.....	204

2.2.160.	Beyānū Bābi'l-Müsteḥabbāt	204
2.2.161.	Beyānū Müsteḥabbāti'l-Ġusl.....	204
2.2.162.	Beyānū Evle'n-Nāsi bi'l-İmāme	205
2.2.163.	Beyānū Şıfatı Şalāti't-Tesbīḥ.....	206
2.2.164.	Beyānū'l-Ḥacāmet.....	206
2.2.165.	Menhiyyātü'l-Faşd	206
2.2.166.	Ādābü Cum'a	207
2.2.167.	Beyānū'l-İstiḥbābi fī Ḥaqqı'ş-Şabī.....	207
2.2.168.	Beyānū Bābi'l-Ḥayzi ve'n-Nifās.....	207
2.2.169.	Beyānū Ḥükmi'l-Mübtediyye	208
2.2.170.	Beyānū Ḥükmi'l-Mu'tāde	208
2.2.171.	Beyānū Ḥükmi'l-Muḍille	209
2.2.172.	Beyānū Aḥkāmi'l-Ḥayzi ve'n-Nifās.....	209
2.2.173.	Beyānū'l-İstiḥāza	209
2.2.174.	Beyānū'l-Büyü'	209
2.2.175.	Beyānū Bey'i'l-Bāṭıl	210
2.2.176.	Beyānū Bey'i'l-Fāsıd	210
2.2.177.	Beyānū Şarṭi Fāsıd	210
2.2.178.	Ḥükümü Bey'i'l-Fāsıd	211
2.2.179.	Beyānū's-Selem	211
2.2.180.	Beyānū'r-Ribā'	211
2.2.181.	Beyānū'ş-Şarf	211
2.2.182.	Beyānū'l-Ḳarz.....	212
2.2.183.	Beyānū'l-Müzāra'a	212
2.2.184.	Beyānū Şüreti Zirā'ati'ş-Şaḥīḥa	212
2.2.185.	Beyānū'ş-Şayd	212
2.2.186.	Beyānū'l-Muḥarremāti Fi'n-Nikāḥ	213
2.2.187.	Nikāḥı Bāṭıl Olanları Beyān	213
2.2.188.	Bābü't-Ṭalāk	214
2.2.189.	Beyānū'z-Zıḥār	214
3.	Şekil Özellikleri	215
3.1.	Vezin	215
3.2.	Kafiye.....	219
3.2.1.	Kafiye ve Rediflerin Çeşitleri	219

3.2.1.1. Türkçe İsimler İle Yapılmış Kafiyele	220
3.2.1.2. Türkçe Fiiller İle Yapılmış Kafiyele	221
3.2.1.3. Türkçe İsim ve Fiiller İle Yapılmış Kafiyele	224
3.2.1.4. Türkçe ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	225
3.2.1.5. Türkçe ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	225
3.2.1.6. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	227
3.2.1.7. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	227
3.2.1.8. Arapça ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele	234
3.2.1.9. Türkçe Kelimeler/Ekler İle Yapılmış Redifler	235
3.2.1.10. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	240
3.2.1.11. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	240
3.2.1.12. Türkçe Kelime/Ekler ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	241
3.2.1.13. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler	241
3.2.1.14. Değerlendirme	243
3.2.2. Eserin Klasik Usulde Kafiye İncelemesi	245
3.2.2.1. Kafiye-i Mücerrede	245
3.2.2.2. Kafiye-i Mürekkebe	245
3.2.2.2.1. Kafiye-i Müessese	245
3.2.2.2.2. Kafiye-i Mürdefe	246
3.2.2.2.3. Kafiye-i Mukayyede	247

3.2.2.3. Cinaslı Kafiye.....	247
3.2.2.4. Tunç Kafiye.....	247
3.3. Dil ve Üslup	248
BEŞİNCİ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN METNİ.....	255
SONUÇ	48989
KAYNAKÇA	493
METNİN FIKIH TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ.....	50404

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.mad.	: Adı geçen madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Beyit
bkz:	: Bakınız
Böl.	: Bölüm
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dan.	: Danışman
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret
K1	: 37 Hk 3957/1 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K2	: 37 Hk 2004 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K3	: 37 Hk 3718 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K4	: 37 Hk 2706 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
K5	: 37 Hk 1120/12 Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
M	: 06 Mil Yz A 2195 Millî Kütüphane

m. : Miladî

no: : Numara

ö. : Ölüm

s. : Sayfa

st. : Satır

s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem

Sül. : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi

v. : Varak

yy. : Yüzyıl

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ء	'	ع	'
ا	ā / a / e	غ	ğ
ب	b	ف	f
پ	p	ق	q
ت	t	ك	g / k / ñ
ث	s	ل	l
ج	c	م	m
چ	ç	ن	n
ح	h	و	o / ö / u / ü / ô / û / v
خ	h	ه	a / e / h
د	d	ی	ı / i / ī / y
ذ	z		
ر	r		
ژ	j		
س	s		
ش	ş		
ص	ş		
ض	đ / ž		
ط	ţ		
ظ	z		

GİRİŞ

Fıkıh kelimesinin sözlüklerde birçok tanımı vardır. Bazı sözlüklerde kelimenin kısa tanımı yapılmışken bazı sözlüklerde tafsilatlı tanımı yapılmıştır. Mehmet Erdoğan da “Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü”nde fıkıh kelimesi üzerine şu uzun tanımı yapmıştır:

“Sözlükte bilmek, anlamak, bir şeyi ızan ile şuurlu bir şekilde kavramak, onun esasına vakıf olmak demektir. İstilahî tarifi ise şöyledir: İnsanın amel yönüyle lehine ve aleyhine olan şerî hükümleri bir meleke hâlinde bilmesidir. Başka bir tarifi ise şöyledir: Şerî ameli hükümleri yani ibadetler, suç ve cezalar, muameleler ile ilgili hükümleri mufassal delilleri ile bilmektir. En geniş anlamıyla fıkıh, İslam’ı bir bütün olarak Şâri’in maksadına uygun biçimde doğru kavramak ve onu çağın şartlarına uygun ve ihtiyaçları karşılayacak bir şekilde, insanlara anlayabilecekleri bir dille, kolayca yaşayabilecekleri ve yaşadıklarında da ahirete giden dünya hayatlarında mutlu olacakları bir biçimde pratik bir hayata geçirme kabiliyet ve başarısıdır.”¹

¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat (4. Basım), İstanbul 2013, s. 144. Diğer sözlüklerde:

Vankulu Mehmed Efendi, *Vankulu Lügati 2. Cilt*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, s.2367: **(el-fikh)**: Anlamak, fehmi manasına.

Mütercim Asım Efendi (haz: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), *el-Okyânûsu’l-Basît fi Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhîr Kâmûsu’l-Muhîr Tercümesi 6. Cilt*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014, s.5588-5589: **(el-fikh)**: Bir nesneyi zihin ve fitnatla gereği gibi anlayıp bilmek manasınadır.

Şemseddin Sami (haz: Paşa Yavuzarslan), *Kâmûs-i Türkî*, TDK Yayınları, Ankara 2010, s.344: **(Fıkıh)**: Mesâil-i şeriyye-i ilmiyye ilmi.

İlhan Ayverdi, *Misali Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat (1. Cilt), İstanbul 2011, s. 967: **(Fıkıh-Fikh)**: Bir şeyi gereği gibi anlama, bilme. İslamiyetin içtimaî, medenî, hukukî, siyasî bütün ameli hükümlerini şerî delilleriyle birlikte açıklayan ilim.

Muallim Naci (haz: Ahmet Kartal), *Lûgat-i Nâcî*, TDK Yayınları, Ankara 2009, s. 160: **(Fıkıh)**: 1. Bilmek. 2. Hz. İmam Azam’a göre: Nefs-i insaniyyenin leh ve aleyhindeki şeyi bi’t-tefekür bilmesidir. İmam-ı müşarünileyh fikhin vicdaniyyât ve itikadiyyâta şumulünü tecviz ve hatta ilm-i kelama fikh-i ekber tesmiye etmiş ve binaenaleyh tarifinde amel kaydını ziyadeye lüzum görmemiştir. 3. İlm-i şeriat.

Hasan Akay, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yayınları, İstanbul 2005, s. 144: **(Fıkıh)**: Bir şeyi gereği gibi anlayıp bilme anlamına gelir. Hükümlerin uygulanışı ile ilgili meseleleri ele alan İslam Hukuku ilminin ismidir.

Meydan-Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi 4. Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul 1969, s. 629: **(Fıkıh veya Fikh)**: Bir şeyi gereği gibi, iyice anlayıp bilme.

Dipnotlardaki sözlük tanımlarından da anlaşılacağı üzere fıkıh; mükellef olan bir insanın karşılaşacağı meseleleri, Kuran ve hadisi referans alarak, geniş bir tefekkür neticesinde anlama kabiliyetidir. Fıkıh; akletme, zihni kullanma, şuurlu bir şekilde tefekkür etme, kavrama, idrak ederek bilme manalarını ifade eder. Fıkıh ilmini bilen kişiye de fakîh denir.

Fıkıh ilmi, en kısa tarifi ile İslam Hukukudur. Lügat-i Nâcî'de tarif edildiği üzere, insanın amel yönünden lehine ve aleyhine olan her şeyi açıklayan ilimdir.² Kulun Allah ile ve kulun kul ile ilişkilerini düzenleyen; dinî, siyasî ve sosyal hayatın bütün hususiyetlerini en geniş biçimde içine alan ilimdir. Fıkıh ilmi fûrû ve usûl olmak üzere ikiye ayrılır. *“Müctehidler, tartışmaları ve ihtilâf sebeplerini dağınıklıktan kurtarmak ve bir temele oturtmak için kullandıkları delilleri, delillerden hüküm çıkarma ve yorumlama, deliller çelişir gibi görüldüğünde uzlaştırma kurallarını derleyip yazmak durumunda kalmışlar, bu ise usûl-i fıkıh ilim dalını oluşturmuştur.”*³ Usûl-i fıkıh, içtihad sahibinin bir mesele hakkında hüküm verirken o mesele üzerinde ayrıntılı olarak delil gösterdiği kurallar bütünüdür. Kısaca usul-i fıkıh, hüküm vermede bir yöntem, bir metottur. Fûrû-i fıkıh ise, *“doğrudan doğruya fikhî olaylara uygulanacak hükümleri ifade eder.”*⁴ Yani hükümlerin tatbik edilmesidir. Kısaca usûl, yöntem; fûrû, yöntem sonucu verilen hükümdür. Tez çalışması, fıkıhın fûrûu ile ilgilidir. Bu sebeple usûl-i fıkıh ile ilgili daha fazla bilgi vermeye lüzum yoktur.

Fıkıh ilmi kapsam olarak ibadet, muamelât, ukûbat (cinâyât) konularını muhtevidir. İbadet kısmında İslam'ın şartları olan namaz, zekat, oruç, hac gibi aslî ibadetler ve bunların gerçekleşmesini mümkün kılan şartlar; Muamelât kısmında alış-veriş, faiz, hiyar, selem, karz, rehin, sulh, vekalet, kefalet, şüf'a, müzaraa, icare, vasiyet, emanet, münâkehât ve müfârakât gibi konular; Ukûbât kısmında had, ta'zir ve kısas gibi ceza ile ilgili konular mevcuttur. Bu üç ana bölüm haricinde Feraiz dediğimiz Miras Hukukunu anlatan bölüm de fıkıh kitaplarının sonunda yer almaktadır. Tüm bu konular göz önüne alındığında fıkıh ilminin dinî, siyasî ve sosyal hayatın her alanını ilgilendirdiği, ferdin yaşamı boyunca başına gelecek tüm meselelerin halline çözüm üreten bir ilim olduğu görülmektedir.

² Muallim Naci, a.g.e., s. 160.

³ Hayreddin Karaman, “fıkıh”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#1>, (11.07.2018).

⁴ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat (4. Basım), İstanbul 2013, s. 149.

Fıkıhta kanun koyucu Allah'tır. Kulların görevi de Allah'ın hükümlerini araştırıp bulmaktır.⁵ İnsan yaşamının her evresinde, her konuda bilgi veren bu ilmin birinci dereceden ve asıl kaynağı Kuran-ı Kerim'dir. Fakihler akletme, anlama, tefekkür etme melekelerini Kuran-ı Kerim'in hükümlerini anlamak için kullanırlar. Kendi akıllarına göre hükümler ortaya koymazlar. Var olan nastan yola çıkarak kendi çağlarına mahsus meseleler hakkında içtihatla bulunurlar.

Fıkıh ilminin ikinci kaynağı sünnettir. Kuran-ı Kerim'de özellikle ibadetlerle ilgili birçok ayetin uygulaması sünnetle anlaşılmıştır. Namaz, oruç, zekat, faiz gibi birçok ayetin uygulaması sünnetle öğrenilmiştir. Sözelimi Kuran-ı Kerim'de namazın farz olduğu ve namazın vakitleri ile ilgili ayetler⁶ varsa da namazın nasıl kılınacağı tarif edilmemiştir. Vakit namazlarının kaç rekat olduğu, rüku ve secde gibi rükünlerin nasıl tatbik edileceği sünnetle öğrenilmiştir. Oruç, faiz, fıtır sadakası, bazı cezalar gibi birçok konu sünnet ile açıklığa kavuşmuştur.

Kuran-ı Kerim ve sünnetten sonra fıkıh ilminin kaynakları, kıyâs ve icmâdır. Kıyâs, *“bir şeyde (asıl) sabit olan hükmün misalini, illet birliği gerekçesiyle, diğer bir şey (fer) hakkında da ortaya çıkarmaktır.”*⁷ İcmâ, *“bir asırda bulunan tüm İslam müctehidlerinin şerî bir hüküm üzerinde görüşbirliği etmeleri”*⁸ demektir. Kuran-ı Kerim, sünnet, kıyas ve icma fıkıh ilminin ana kaynaklarıdır. Fakihler için bu dört kaynak bağlayıcı olmuş ve bu kaynaklar üzerinden meseleler çözüme kavuşturulmuştur. Velhasıl bu dört kaynak fukaha için ölçü ve bağlayıcı olmuştur. Meseleler hakkında hüküm vermede bu kaynaklar esas alınmıştır.

Fıkıhın terim hâline gelmesinin tarihi, Ebû Hanîfe zamanına kadar gitmektedir. İman ve itikad, müslümanın iyi ve kötü huyları, ahlâk ve tasavvuf konuları 5. (m. 11.) asra kadar fıkıh ilminin konusu olmuştur. Bu geniş anlam, İmam Şâfiî'nin “fıkıhın dinin fûruuna ait olduğu”nu beyan ettiği tarif ile beraber daha dar bir muhteviyata sahip olmaya başlamıştır.⁹ Fıkıh kelimesinin Ebû Hanîfe döneminde terim hâline geldiği ve yine fıkıh kelimesinin miladî 11. yüzyıla kadar muhteva

⁵ Hayreddin Karaman, “fıkıh”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#1>, (11.07.2018).

⁶ Bu ayetlerden birkaçı şunlardır: Bakara Sûresi 43, Bakara Sûresi 238-239, Nisâ Sûresi 101-103.

⁷ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 309.

⁸ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 225.

⁹ Hayreddin Karaman, a.g.mad.

açısından geniş anlamının olduğu, yani fıkıh denince İmam Şafîî'nin "fıkıhın dinin amelî hükümleri ile ilgilendiği" tarifinden daha geniş bir muhtevasının olduğu bilgisi önemlidir. Bu bilgiye göre ilk dönemlerde fıkıh denince kişinin ahlakı, iç dünyası, akaidi gibi birçok konu fıkıh ilminin konusunu teşkil etmiştir. Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen "**Fıkühü'l-Ekber**"ın¹⁰ muhtevasının da akaid ile ilgili olması, fıkıh ilminin ilk dönemlerde imanî meseleleri de kapsadığının delilidir. Fıkıh teriminin kapsamının İmam Şafîî'nin tarifine uygun hâle gelmesi Ebû Hanîfe'den çok sonradır.

İslamiyet, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra gerek Hulefa-i Raşidîn denilen dört halife döneminde gerekse Emevîler ve Abbasîler döneminde Arabistan Yarımadası'nın dışına yayılmış, yeni fetihlerle beraber yeni kültürlerle tanışılmış, farklı siyasî ve sosyal şartlar oluşmuştur. Yeni Müslüman olan toplumların İslamiyet'e uygun olan kültürleri, âdetleri ve örfleri Arap kültür, örf ve âdetleri ile iç içe geçmiştir. Bu yenilik ve değişimlerle beraber fıkıhın muhatap olduğu soru çeşitliliği artmış, fakihler yeni meselelerin çözümü için ayet ve sünneti referans alarak içtihatla bulunmuşlar ve neticede birçok mezhep bu dönemde oluşmuştur. Bu mezhep imâmları ve mezhep imâmlarının ekolünü devam ettiren müçtehitler, bu dönem içerisinde fıkıh eserleri telif etmeye başlamışlardır.

Hicrî 1. ve 2. yüzyılda, ihtiyaçtan hasıl birçok fıkıh eseri telif edilmiştir. Fıkha dair ilk eserlerden Süleym b. Kays el-Hilâlî'nin bir eseri, Katâde b. Diâme ve Zeyd b. Ali'nin hacca dair birer risalesiyle yine Zeyd b. Ali'nin çeşitli fıkıhî konuları ihtiva eden

¹⁰ Şerafettin Gölcük; Adil Bebek, "el-Fıkühü'l-Ekber", <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-fikhul-ekber>, (13.07.2018): "Hammâd rivayetiyle gelen el-Fıkühü'l-ekber'de işlenen ana konular ise risâlede ele alınış sırasına göre şunlardır: İman esasları, Allah'ın birliği, zâtî, fiilî ve haberî sıfatlar, halku'l-Kur'ân, kazâ ve kader, fıtrat konusu, halk ve kesb kavramları, peygamberler ve Hz. Muhammed, ahabın faziletçe sıralanması, mürtekeb-i kebîre ve Mürcie'nin bazı görüşlerinin reddi, tekfir bahsi, mestler üzerine meshetme, teravih namazı, itaatkâr veya günahkâr müminin arkasında namaz kılınıp kılınmayacağı, mucize, kerâmet ve istidrâc, rü'yettullah meselesi, imanın mahiyeti, Allah'ın zâtının hakikatinin bilinip bilinemeyeceği, şefaât, mîzan, havz konuları, kıyamet gününde hasımlar arasında kısas, cennet ve cehennem, münker ve nekirin sorgulaması, kabirde ruhun cesede iadesi, kabir azabı, Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının Farsça (Arapça'dan başka bir dille) söylenip söylenemeyeceği, Allah'a nisbet edilen kurb ve bu'dun anlamları, Kur'an âyetleri arasında fazilet bakımından farklılığın bulunup bulunmadığı, esmâ-i hüsnâ, Hz. Peygamber'in ebeveyni ve kısaca fetret meselesi, Resûl-i Ekrem'in çocukları, itikadî bir mesele ile karşılaşan bir kimsenin yapması gerekli olan şeyler, mi'rac ve kıyamet alâmetleri."

el-Mecmû'u bugüne ulaşmıştır. 2. asrın ikinci çeyreğinden itibaren mezhepler oluşmaya başlamış ve mezhep imâmlarının görüşleri sistemleşmeye başlamıştır.¹¹

İmam Şâfiî'nin el-Üm külliyyatı, İmam Muhammed'in **el-Mebsût**'u ve **el-Âsâr**'ı, İmam Ebû Yusuf'un **el-Harâc**'ı, İmam Mâlik'in, hadislerle beraber sahabe ve tâbiîn fetvalarını ve kendi içtihatlarını ihtiva eden **el-Muvatta**'ı, Emevî döneminin en önemli fıkıh eserleridir.¹²

Şeybânî'nin (ö. h. 189/m. 805) **el-Mebsût**'u, **ez-Ziyâdât**'ı, **el-Cami'u'l-Kebîr**'i, **el-Câmi'u's-Sagîr**'i, **es-Siyerü'l-Kebîr**'i ve **es-Siyerü's-Sagîr**'i; Tahâvî'nin (ö. h. 321/m. 933) Ebû Yusuf ile Şeybânî'nin görüşlerinin özet hâlinde yer aldığı, aynı zamanda kendi görüş ve tercihlerini de belirttiği **el-Muhtasar**'ı; Hâkim eş-Şehîd'in (ö. h. 334/m. 945) Şeybânî'nin adı geçen altı kitabındaki görüşleri derlediği **el-Kâfî**'si; Şemsüleimme es-Serahsî'nin (ö. h. 483/m. 1090) el-Kâfî'yi şerh ederek yazdığı, Hanefî fıkının en hacimli eseri olan **el-Mebsût**'u; Kudûrî'nin (ö. h. 428/m. 1037) "El-Kitâb" olarak da anılan ve üzerinde otuz civarında şerh vb. çalışma olan **el-Muhtasar**'ı; Alâeddin es-Semerkandî'nin (ö. h. 539/m. 1144) **Tuhfetü'l-Fukahâ**'sı; Semerkandî'nin talebesi olan Kâsânî'nin (ö. h. 587/m. 1191) **Bedâi'u's-Sanâ'î**'si; Burhâneddin el-Mergînânî'nin (ö. h. 593/m. 1197) kendi eseri olan "Bidâye"sinin şerhi olan, müteahhirîn devri Hanefî uleması arasında en çok rağbet gören eserlerin başında gelen ve eser üzerine altmış civarında şerh ve hâşiye yapılmış olan **el-Hidâye**'si; müteahhirîn devri Hanefî alimleri arasında şöhret bulan iki metinden biri olan Ebü'l-Fazl el-Mevsîlî'nin (ö. h. 683/m. 1284) **el-Muhtâr**'ı; İbnü's-Sââtî'nin (ö. h. 694/m. 1295) **Mecma'u'l-Bahreyn**'i; Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. h. 710/m. 1310) kendi eseri olan "el-Vâfi'nin muhtasarı olan **Kenzü'd-Dekâ'ik**'i; Tâcüşşerîa'nın¹³

¹¹ Ahmet Özel, "fıkıh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#2>, (14.07.2018).

¹² Daha fazla bilgi için bkz: Hayreddin Karaman, *a.g.mad.*

¹³Tâcüşşerîa, Burhanüşşerîa Mahmûd'un kardeşi olan Hidâye şârihlerinden Ömer'in lakabıdır. Bu lakap, Nukâye'yi şerheden Hanefî fakihi Kuhistânî, Kâtib Çelebi ve Leknevî tarafından Burhanüşşerîa Mahmûd'a izafe edilmiştir. Bu yanlışı Ahmet Özel de tekrar ederek Vikâye'nin Tâcüşşerîa'ya ait olduğunu yazmıştır.

Murteza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", <https://islamansiklopedisi.org.tr/vikayetur-rivaye>, (16.07.2018): "Sadrüşşerîa da Şerhu'l-Vikâye'nin mukaddimesinde (I, 4) dedesi eseri telif ederken bir yandan da kendisinin onu ezberlediğini, bir anlamda ezberle telifin paralel yürüdüğünü kaydeder. Sadrüşşerîa hem bu eseri hem el-Vikâye'yi özetlediği en-Nukâye'nin mukaddimesinde el-Vkâye müellifini "dedem Burhânüşşerîa Mahmûd b. Sadrüşşerîa" şeklinde

(Burhanüşşerîa Mahmûd'un) (h. 8./m. 14. yüzyıl) Mergînânî'nin "el-Hidâye"sinin muhtasarı olan "**Vikâyetü'r-Rivâye**"si; 15. ve 16. yüzyıllarda kaleme alınan iki metin, Osmanlı Devleti'nin bir nevi yarı resmî hukuk külliyesi olarak rağbet görmüş, asırlarca kadı, müftü ve müderrislerin müracaat kitapları olan Molla Hüsrev'in (ö. h. 885/m. 1480) kendi eseri "Gurerü'l-Ahkâm"ın şerhi olan "**Dürerü'l-Hükkâm**"ı ile İbrâhim el-Halebî'nin (ö. h. 956/m. 1549) "**Mülteka'l-Ebhur**"u; Hanefî fıkıh alanında son dönemlerde yazılan bir metin olarak Şemseddin et-Timurtâşî'nin (ö. h. 1004/m. 1596) "**Tenvîrü'l-Ebsâr**"ı; Haskefî'nin "Tenvîrü'l-Ebsâr"a yaptığı şerh olan "**Dürrü'l-Muhtâr**"ı; Tahtâvî'nin "**Hâşiye ale'd-Dürri'l-Muhtâr**"ı; İbn Âbidîn'in (ö. h. 1252/m. 1836) "**Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr**"ı fıkıh ilminin en önemli eserleri arasında sayılmış ve bu eserler fıkıh alimleri tarafından itibar görmüştür.¹⁴

Hicrî 1. yüzyılın (m. 7. yy.) sonlarından 13. yüzyıla (m. 19. yy.) kadar birçok fıkıh eseri yazılmıştır. Bu eserlerden bir çoğu üzerine şerh, ta'lik, hâşiye, telhis ve muhtasar çalışması yapılmıştır. Şeybânî'nin "**ez-Ziyâdât**"ı, "**el-Camî'u'l-Kebîr**"i ve "**el-Câmi'u's-Sagîr**"i üzerine birçok şerh çalışması yapılmıştır. Şemsüleimme es-Serahsî, Hâkim eş-Şehîd'in "**el-Kâfî**"sini şerh ederek "**el-Mebsût**"u yazmıştır. Kudûrî'nin "**el-Muhtasar**"ı üzerine otuz civarında şerh ve benzeri çalışma yapılmıştır. Burhâneddin el-Mergînânî'nin müteahhirîn devri Hanefî uleması arasında en çok rağbet gören eserlerin başında gelen ve kendi eseri olan "Bidâye"sinin şerhi olan "**el-Hidâye**"si üzerine altmış civarında şerh ve hâşiye yapılmıştır. İbnü's-Sââtî'nin "**Mecma'u'l-Bahreyn**"i hem müellifin kendisi hem de başkaları tarafından şerh edilmiştir. Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin "**Kenzü'd-Dekâ'ik**"i kendi eseri olan "el-Vâfî'nin muhtasarıdır. Tâcüşşerîa'nın "**Vikâyetü'r-Rivâye**"si Mergînânî'nin "el-Hidâye"sinin muhtasarıdır. Molla Hüsrev'in "**Dürerü'l-Hükkâm**"ı, kendi eseri "Gurerü'l-Ahkâm"ın şerhidir. Şerh çalışması olan Dürerü'l-Hükkâm üzerine yirmiye yakın şerh ve hâşiye yazılmıştır. Haskefî'nin "**Dürrü'l-Muhtâr**"ı Şemseddin et-Timurtâşî'nin "Tenvîrü'l-Ebsâr"ının şerhidir.¹⁵ Görüldüğü gibi fıkıh eserlerinin bir çoğu üzerine şerh, hâşiye, ta'lik, muhtasar çalışmaları yapılmıştır. Hatta bazı eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmıştır. Dikkat çekici bir durum olarak; Bürhanüşşerîa'nın Vikâye'si şerh olan Hidâye'nin meseleler kısmının özetlendiği

açıkça yazmış, ayrıca baba tarafından dedesinin lakabını Tâcüşşerîa diye kaydetmiştir. (Sadrüşşerîa, I, 3-4; Kuhistânî, I, 9-10; Ali el-Kârî, I, 37-38)."

¹⁴ Eserdeki müellif ve kitap isimlerinin yararlanıldığı kaynak şudur: Ahmet Özel, a.g.mad.

¹⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Ahmet Özel, a.g.mad.

muhtasar bir eserdir. Sadrüşşerîa es-Sânî'nin Nukâye'si de Vikâye'nin muhtasarıdır. Hatta Nukâye de Kuhistânî, Kâtib Çelebi ve Leknevî tarafından şerh edilmiştir.¹⁶ Hanefî fakihî Burhâneddin el-Mergînânî'nin “**el-Hidâye**”si ve Molla Hüsrev'in “**Dürerü'l-Hükkâm**”ı şerh çalışmaları olmalarına rağmen bu eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmıştır. Bu durum müelliflerin meseleleri mümkün olduğunca daha anlaşılır ve ezberlenebilir anlatmak istemelerinden kaynaklanmış olmalıdır.

Yukarıdaki örnekler göz önüne alındığında şerh, hâşiye, muhtasar, telhis ve benzeri çalışmaların bir nevi birbirinin tekrarı çalışmalar olduğu anlaşılır. Öğrenilmesi farz olan fıkıh ilmini kolaylaştırma çabası; birçok fakîhi var olan eserleri derleme, şerh etme, özetleme yoluna götürmüştür. Özellikle muhtasar eserlerde fikhî meseleleri ayrıntılardan kurtarma amacı vardır. Ayrıntıları azaltma, anlaşılır olma, ezberlenebilir olma, eserin okuyucu veya talipeler tarafından sıkılmadan okunmasını isteme hedefleri bu tür eserlerin defalarca yazılmalarına zemin hazırlamıştır. Bu sebepler, ileriki dönemlerde fıkıhın alt dallarının oluşmasına ve fikhî konuların yeni isimlerle anılmasına zemin hazırlamıştır. Kişinin hâl ilmi veya durum ilmi anlamına gelen **ilmihaller**, bu isim değişikliğinin tezahürüdür.

Klasik fıkıh literatüründen farklı olarak konuların daraltıldığı, bilgilerin daha rafine bir şekilde sunulduğu,¹⁷ bir gelenek olarak 4. (10.) yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan ilmihal eserlerinin telifi 9-10. (m. 15-16.) yüzyıllarda başlamıştır.¹⁸

“*Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin Mukaddimetü's-salat isimli eseri, namaz ve onun ön hazırlığını teşkil eden taharet ve abdest konularını içermektedir. Kitabın h. IV. yüzyılda yazıldığı göz önüne alındığında ilmihal fikhî konusundaki ilk eserlerden olduğu anlaşılmaktadır.*”¹⁹ İlmihal üzerine çalışmaları olan Hatice Kelpetin²⁰ ve

¹⁶ Murteza Bedir, *a.g.mad.*

¹⁷ Mediha Aynacı, *Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fikhî Yönden Değerlendirilmesi*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009, s. 4.

¹⁸ Hatice Kelpetin Arpaguş, “İlmihal”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmihal>, (15.07.2018)

¹⁹ Ferit Dinler, *Ebu'l-Leys es-Semerkandî ve Mukaddimetü's-Salat İsimli Eserinin Tahkiki*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), , Mayıs 2006, s. 1.

²⁰ Daha fazla bilgi için bkz: *Hatice Kelpetin, a.g.mad.*

Mediha Aynacı²¹ da Ferit Dinler gibi Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin Mukaddimetü's-Salat isimli eserini, ilk ilmihal eseri kabul etmişlerdir. Ayrıca Ferit Dinler'in söz konusu eseri, "ilmihal fıkhi" olarak tanımlaması da ilmihallerin, fıkıh eserlerinin biçim değiştirmiş hâlleri olduğunun göstergesidir.

Nitekim daha sonraları Kutbüddin İznîkî'nin, Ebü'l-Leys es-Semerkindî tarafından kaleme alınan Mukaddime adlı namaz risalesini Türkçe'ye çevirerek yazdığı "**Kitâbü'l-Mukaddime**"si Osmanlı döneminin ilk Türkçe ilmihal örneklerinden birini oluşturur. Abdurrahman Aksarâyî'nin, Abdülazîz Fârisî'ye ait Umdetü'l-İslâm adlı eseri Türkçe'ye tercüme ederek bazı konuları eklemek suretiyle telif ettiği İmâdü'l-İslâm tesbit edilebilen bir başka örnektir.²²

İlmihallerin, genel olarak dinî ilimlerle meşgul olamayan halk kesimi, hassaten çocuklar, buluş çağına ulaşmış gençler ve eğitime yeni başlayan talebeler dikkate alınarak yazıldığı anlaşılmaktadır.²³ İlmihal eserleri, dînî bilgiyi halka ulaştırmak ve onları eğitmek amacıyla yazılmıştır. Hitap edilen kitle halk olunca ilmihallerde meselelerin anlatılması ve halka sunuş metodu da değişmiştir.

Mediha Aynacı, hazırladığı doktora tezinde ilk dönem ilmihal eserlerinin klasik fûrû-i fıkıh eserlerinden farklılıklarını tespit etmiştir.²⁴ Bu farklılıklar şunlardır:

- Hitap edilen kitle halk olunca ilmihallerdeki dil, halkın anlayacağı sadeliktir.
- İlmihallerde itikadî ve ahlakî konulara yer verilmiş, konular daralmıştır.
- Klasik fıkıh eserlerinde lugavî ve ıstılahî anlamlara yer verilirken bu durum ilmihallerde görülmez.
- Klasik fıkıh eserlerinde, hüküm verirken aklî ve naklî deliller ortaya konurken, ilmihallerde bilgiler hazır bir şekilde sunulmuştur.

²¹ Daha fazla bilgi için bkz: Mediha Aynacı, *a.g.t.*

²² Hatice Kelpetin *a.g.mad.*

²³ Mediha Aynacı, *a.g.t.*, s. 3.

²⁴ Bilgiler tezin farklı sayfalarından alınarak maddeler halinde sunulmuştur: Mediha Aynacı, *a.g.t.*

- İlmihallerde ibadetlerin yerine getirilmesinin gerekliliği muhataba zahîrî ve batınî yönleri ile beraber anlatılmıştır. Bu durum klasik fıkıh eserlerinde söz konusu değildir.
- Klasik fıkıh eserlerinde mesele, ilmi düzeyde ele alınırken ilmihallerdeki üslup, nasihat ve ikaz etme tarzındadır.
- İlmihal eserlerinde kaynak kullanımı fazladır. Mezhebin neredeyse bütün muteber görüşlerinin olduğu kaynaklar belirtilir. Klasik fıkıh eserlerinde bir veya birkaç eser esas alınır.

Mediha Aynacı'nın bu tespitleri, ilmihal ile fıkıhın ayrı ilimler olduğunun göstergesi değildir. Nitekim Osmanlı ilk dönem ilmihal eserlerinin, müellifleri tarafından fıkıh ismi ile adlandırılmaları, ilmihallerin sadece biçim bakımından farklı olduklarının göstergesidir. Tâhir b. İslâm b. Kâsım b. Ahmed el- Ensârî el-Harezmi'nin "**Cevâhiru'l-fıkh fi'l-ibâdât**",²⁵ Hasan b. Ali el-Hanefî'nin "**er-Risâle fi'l-fıkh alâ mezhebi Ebî Hanîfe**"²⁶, Lutfullah en-Neseî'nin "**Fıkhü'l-Keydân**"²⁷ adlı Arapça eserleri ile 21. yüzyılda Erzurumlu Hoca Mehmed Nusret tarafından Türkçe olarak yazılan "**Nazariyat-ı fıkhiye ve âdât-ı milliye**"²⁸ eseri; hem akaid konularının işlenmesi hem de konular işlenirken delillerin zikredilmesinden kaçınılması yönüyle önemlidir. İlmihal kabul edilen bu eserlere müelliflerinin fıkıh ismini vermesi, ilmihal ve fıkıh kelimelerinin birbirinin yerine kullanıldığının da ispatıdır.

Klasik fıkıh eserlerine göre daha pratik hâle gelen ilmihaller, dönem dönem konuların artması ve azalması şeklinde farklılık göstermiştir. Bazı ilmihallerde klasik fıkıh kitaplarındaki gibi ibadet, muamelât ve ukubât konuları mevcutken bazı ilmihallere akaid gibi konular eklenmiştir.²⁹ Bazen de Menhiyyat ve Müstehab olan durumların açıklandığı ahlak konuları ve peygamberlerin veya özelde sadece Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatının anlatıldığı konular eklenmiştir.³⁰ Yine sadece

²⁵ Eserler hakkında daha fazla bilgi için bkz: *Mediha Aynacı, a.g.t., s. 57.*

²⁶ Eserler hakkında daha fazla bilgi için bkz: *Mediha Aynacı, a.g.t., s. 55.*

²⁷ Eserler hakkında daha fazla bilgi için bkz: *Mediha Aynacı, a.g.t., s. 57.*

²⁸ Daha fazla bilgi için bkz: Adem Yıldırım, "Osmanlı Türkçesiyle Yazılan İlmihal Eserleri ve Muhteviyâtı (II) Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Türkçe İlmihaller", http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi46_pdf/7ilahiyat/yildirim_adem.pdf, (20.08.2018).

²⁹ Bu türden ilmihaller için bkz: Halil Gönenç, *Büyük Şafi İlmihali*, Anadolu Yayınları, İstanbul 1998; *Resimli Muhtasar İlmihal*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015.

³⁰ Bu türden ilmihaller için bkz: Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Semerkand Yayıncılık, İstanbul 2013; Lütfü Şentürk-Seyfettin Yazıcı, *Diyanet İslam İlmihali*, Diyanet İşleri

kadınlara has durumların ve İslamiyette kadınla ilgili hakların anlatıldığı Kadın İlmihalleri,³¹ gençleri ilgilendiren bilgileri barındıran Gençlik İlmihalleri,³² çocuklara İslam'ı daha kolay öğreten ve sevdiren Çocuk ilmihalleri,³³ askerdeki bazı sıkıntılı durumlarda ibadetlerin daha kolay yapılmasını anlatan Asker İlmihalleri,³⁴ evlilik öncesi ve sonrasında daha çok kadınları ve dolayısıyla kadının içinde olduğu ailenin anlatıldığı Evlilik İlmihalleri,³⁵ oruç ibadetinin anlatıldığı Oruç İlmihalleri³⁶ gibi daha özel ve muhteva olarak daha dar ilmihaller yazılmıştır.

20. yüzyıl itibarıyla Batının tesiriyle fıkıh ilmi de yeni anlayış ve metotlarla ele alınmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda Aile Hukuku, Ahval-i Şahsiyye ve Miras, Muamelât Hukuku (Borçlar, Eşya, Arazi), Ceza Hukuku, Anayasa-İdare Hukuku, Devletler Hukuku, Adliye Teşkilâtı ve Yargılama Hukuku, İktisat ve Malî Hukuk, İbadetler, Haram ve Helaller gibi gerek şekil ve sistematik, gerekse muhteva açısından farklı ve zengin bir fıkıh literatürü ortaya çıkmıştır.³⁷ Fıkıh disiplini ilk eserlerin verildiği zamandan 20. yüzyıla kadar şekil, muhteva, sistem, isimlendirme konusunda değişim göstermiştir. Kapsamı geniş olan hemen her İslamî konuyu kapsayan fıkıh disiplini, görüldüğü üzere tarihi süreç içerisinde sadece akaid, feraiz, salat, oruç, hac, iktisat, ceza, haram ve helalleri anlatan alt disiplinler oluşturmuştur denebilir.

Klasik Türk edebiyatı, kaynak olarak İslam dinini referans alan bir edebiyattır. Klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde yazılan eserlerin büyük çoğunluğu manzûm eserlerdir. Şairlerimiz, birçok konuyu manzûm olarak kaleme aldıkları gibi Arapça ve Farsça birçok eseri de manzûm olarak dilimize aktarmışlardır. Dönem içinde Bâh-

Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995; Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihal Se'adet-i Ebediyye*, Hakikat Kitabevi (yüzotuzuncu baskı), İstanbul 2014.

³¹ Bu türden ilmihal için bkz: Kasım Yayla, *Açıklamalı Kadın İlmihali*, Merve Yayınları, İstanbul 2006.

³² Bu türden ilmihaller için bkz: Cihat Başpehlivan, *Gençlik İçin Pratik İlmihal*, Gonca Yayınevi, İstanbul 2015.

³³ Bu türden ilmihaller için bkz: Mecdi Fethi es-Seyyid, *Çocuklar İçin İslam İlmihali -Fıkhu's-Sünne Li'l-Etfal-*, Karınca & Polen Yayınları, İstanbul 2003.

³⁴ Bu türden ilmihaller için bkz: Aryanizade Ali Vahid, *Asker İlmihali*, Ahmed İhsan ve Şürekası Yayınevi, İstanbul 1927.

³⁵ Bu türden ilmihaller için bkz: Hayreddin Karaman, *Aile İlmihali*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

³⁶ Bu türden ilmihaller için bkz: Halil Altundaş, *Oruç İlmihali*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.

³⁷ Ali Bardakoğlu, "Fıkıh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#3>, (21.08.2018).

nâme, İşret-nâme, Nasihat-nâme, Letâyif-nâme, Lügat, Lügaz, Mersiye, Sâkî-nâme, Sûr-nâme, Şehrengiz, Tarih, Zafer-nâme vb. türlerinde manzûm olarak telif ya da tercüme edilen çok sayıda eser yazılmıştır. Bunların yanı sıra klasik Türk edebiyatı, kaynak olarak İslam dinini de referans alan bir edebiyat olduğu için konusunu İslam dininden alan Esmâ-i Hüsnâ, Kelam, Kırk Hadis, Mevlid, Miraciyye, Ramazaniyye, Tevhid vb. türlerde de telif ya da tercüme birçok dinî eser nazmedilmiştir. Manzûm olarak yazılan bu eserlerden biri de kaynağını Kuran ve hadisten alan “fıkıh” eserleridir. Hemen her yüzyılda tercüme veya telif olarak yazılan manzûm fıkıh eserleri mevcuttur.

Klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde, şairlerimiz Arapça mensûr olan fıkıh eserlerini Türkçe’ye manzûm olarak tercüme etmiş ya da bu eserlerden esinlenerek manzûm fıkıh eserleri yazmışlardır. Bulunmamış olsa da 13. yüzyılda Gülşehri’nin Anadolu sahasında manzûm olarak tercüme ettiği “**Kudûrî Tercümesi**”, 15. yüzyılda Devletoğlu Yusuf’un 7000 beyite yakın “**Vikâye Tercümesi**”, 16. yüzyılda Mehmet b. İbrahim’in 9000 beyitlik “**Manzûm Şir’atü’l-İslâm Tercümesi**”, 16. yüzyılda Şemsî Ahmed Paşa’nın “**Manzûm Vikâye Tercümesi**”, 16. yüzyılda Vidinli Sa’dî’nin “**Manzûme-i Salât**”, 16. yüzyılda Halil Ma’raşî’nin “**Ravzatü’l-İmân**”, 16. yüzyılda Âbidî’nin “**Ravzatü’l-İslâm**”, 17. yüzyılda Bahtî’nin “**Manzûm Vasiyyet-nâme**”si, 17. yüzyılda Tokatlı İshak Efendi’nin “**Manzûme-i Keydânî**”si, 17. yüzyılda Türâbî’nin “**Manzûme-i Fıkıh-ı Keydânî**”si, 17. yüzyılda Abdullah Ahdî ibni Alî’nin “**Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkıh**”, 18. yüzyılda Müftî İbrahim Efendi’nin “**Şâfi**”si, 18. yüzyılda Mevlevî Şeyh Yahyâ Aysî’nin “**Manzûme-i Salât**”, 18. yüzyılda müellifi bilinmeyen “**Süleymân-nâme**”, 19. yüzyılda Manastırlı Mehmed Rif’at Bey’in “**Manzûm İlmihâl**”i, 18. yüzyılda Reyî’nin “**Kitâb-ı Rüşenî**”si klasik dönemde hemen her yüzyılda manzûm fıkıh eserlerinin yazıldığıнын göstergesidir. Yine Halîfe Muhammed Efendi’nin “**Dürretü’t-Tâc**”, Selîm’in “**Risâletü Manzûmeti fi Şurûti’s-Salât**”ı da yazılma tarihi belli olmayan manzûm fıkıh eserlerindendir.

Bu manzûm Türkçe eserlerden tercüme olanların hangi fıkıh eserinin tercümesi olduğunun tespiti klasik Türk edebiyatı açısından önemlidir. Bu eserlerden Gülşehri’nin “Kudûrî Tercümesi”, Kudûrî’nin el-Kitâb olarak bilinen “**Muhtasar**”ının; Devletoğlu Yusuf’un “Vikâye Tercümesi” ile Şemsî Ahmed Paşa’nın “Manzûm Vikâye Tercümesi”, Burhânüşşerîa Mahmûd’un “**Vikâyetü’r-Rivâye**”sinin; Âbidî’nin

“Ravzatü'l-İslâm”ı, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed’in “**Şir’atü’l-İslâm**”ının; Bahtî’nin “Manzûm Vasiyyet-nâme”si Birgivî Mehmed Efendi’nin “**Vasiyyetname**”sinin; Rızâî Tokatlı İshak Efendi’nin “Manzûme-i Keydânî”si, Seyyidî’nin Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî”si ile Tûrâbî’nin “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî”si, Nesefî’nin “**Fıkhü’l-Keydânî**”sinin; Sa’îd’in “Mukaddimetu’s-Salât’ın Manzûm Tercümesi”, Molla Fenârî’nin “**Mukaddimetu’s-Salât**”ının; Halîfe Muhammed Efendi’nin “Dürretü’t-Tâc”ı, Molla Hüsrev’in “**Dürrer**”inin; Abdullah Ahdî ibni Alî’nin “Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkh”ı, Ebü’l-Leys Semerkandî’nin “**Hizânetü’l-Fıkh**”ının; Reyî’nin “Kitâb-ı Rûşenî”si, Secâvendî’nin “**Ferâizü’s-Sirâciyye**”sinin; Reyî’nin “Ferâiz-i Cevherî”si, Cevherî Efendi’nin “**Cevâiru’l-Ferâiz**”inin; Reyî’nin “Dürr-i Manzûm”u, Halebî’nin “**Mülteka’l-Ebhur**”unun manzûm tercümesidir. Fıkh eserleri ve bu eserlerin tercüme edildiği kaynaklar “Birinci Bölüm” ve “İkinci Bölüm”de tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır.

Manzûm olarak yazılan Türkçe fıkıh eserleri haricinde, manzûm olarak yazılan Arapça ve Farsça fıkıh eserleri de vardır. Bu eserler şunlardır:

Arapça Manzûm Eserler:

1. **Durürü’l-Usûl:** Miknâsî Abdülaziz b. Abdülvahid b. Muhammed’e ait usûl-i fıkıh ile ilgilidir. Eser, **Arapça**’dır. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İzmir Bölümü 00748-006 numarada kayıtlıdır. 26-38 yaprakları arasında, her yaprak 19 satırdır.
2. **Manzûme fi’l-Fıkh:** Tebrizî Hasan b. Muhammed’e ait **Arapça** bir eserdir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yozgat Bölümü 00205 numaradadır. 209 yaprak, her yaprak 11 satırdır.
3. **Muhtasarü’l-Manzûm Fi’l-Fıkh:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 03931-004 numaradadır. **Arapça** olan eser, 42-99 yaprakları arasında olup her yaprak 23 satırdır.
4. **Manzûme-i Kitâb-ı Fıkh-ı İbn Vehban:** İbn Vehban’a ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Giresun Bölümü 00302 numaradadır. Eser, **Arapça** olup 118 yapaktır.

5. **Dürre:** Hasan b. Mehmed b. Yusuf el-Haneffî'ye ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Laleli Bölümü 01192 numaradadır. **Arapça** olan eser 35 yaprak ve her yaprak 11 satırdır.
6. **Manzûme fi'l-Fıkh:** Alaeddin Türkistanî'ye ait olan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü 01919 numaradadır. **Arapça** olan eser, 192-193 yaprakları arasındadır.
7. **Manzûme fi'l-Fıkh:** Neseffî Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed el-Haneffî'ye ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 01006 numaradadır. **Arapça** olan eser, 138 yaprak olup her yaprak 11 satırdır.
8. **el-Fevâ'idü's-Semiye fî Şerhi'l-Ferâ'idü's-Senîye:** 1018-1096 (m. 1609-1685) yılları arasında yaşamış olan Muhammed b. el-Hasan b. Ahmed el-Kevâkibî'ye ait eser, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Isparta İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 32 Hk 1610 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 445 yapraktır. Her yaprak 33 satırdır. Eser, en-Nukâye'den nazmedilmiştir.
9. **Manzûmetü'l-Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 1901 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 37 yaprak olup her yaprak 15 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
10. **Manzûme fi'l-Fıkh:** Müellifi belli olmayan eser, Trabzon İl Halk Kütüphanesi 61 Hk 253 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 153 yaprak olup her yaprak 13 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
11. **Manzûme fi'l-Furû:** İbn eş-Şihna Ebû'l-Velîd Muhammed b. Muhammed el-Halebî'ye ait olan eser, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Giresun İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 28 Hk 3402/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 304b-315b yaprakları arasında olup her yaprak, 17 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.

- 12. Manzûme fî Mesâ'ili'l-Feraiz:** Yahyâ b. Ebû Bekr el-Amîrî el-Harazî'ye ait olan eser, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Orhan Camii Koleksiyonu 16 Or 551/2 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 45b-56a yaprakları arasında olup her yaprak, 13 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
- 13. Manzûme-i İmân ve İslâm:** Müellifi belli olmayan eser, Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi 60 Zile 378/2 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 65b-78a varakları arasında olup her varak 11 satırdır. Eser, harekeli nesih yazı ile yazılmıştır.
- 14. Manzûme fi'l-Fikh:** Kazasker Şerif Mehmed Molla Efendi'ye ait eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz B 755 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 105 yaprak olup her yaprak 13 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.
- 15. Kitâbü'l-Fikh:** Müellifi belli olmayan eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 3015 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 122 varak olup her varak 13 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
- 16. Şerhü Manzûme fi'l-Feraiz:** Müellifi belli olmayan eser, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 05 Ba 872/2 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 9b-35b varakları arasında olup her varak 19 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
- 17. Şerhü Manzûme-i Feraiz:** Fazlullah b. Mesud b. Acdevânî'ye ait olan eser, Erzurum İl Halk Kütüphanesi 25 Hk 23992/1 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 1b-75b varakları arasında olup her varak 15 satırdır. Eser, nestalik yazı ile yazılmıştır.
- 18. Manzûme fi'l-Feraiz:** Abdülmuhsin el-Kayserî'ye ait olan eser, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Hafız Ahmed Paşa Koleksiyonu 34 Ha 362/47 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 175-182 varakları arasındadır.

- 19. Manzûme min Mesaili'l-Feraiz:** Muhyiddin b. Ebû Bekr el-Haneffî'ye ait olan eser, Eskişehir İl Halk Kütüphanesi 26 Hk 910/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 78b-87b varakları arasındadır.
- 20. Şurûtu's-Salât:** Müellifi belli olmayan eser, Tokat İl Halk Kütüphanesi 60 Hk 25/13 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 125b-127a varakları arasındadır. Eser, talik ve nesih yazı ile yazılmıştır.
- 21. Manzûme Şurûti's-Salât:** Şemseddin Muhammed b. Hamza el-Fenârî'ye ait olan eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 520/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 23b-35b varakları arasındadır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
- 22. Manzûme fi Şurûti's-Salât:** Şeyh Ali el-Makdisî el-Haneffî'ye ait eser, Manisa İl Halk Kütüphanesi Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 5727/3 arşiv numarasındadır. **Arapça** olan eser, 19a-22b varakları arasındadır. Eser, harekeli nesih yazı ile yazılmıştır.

Farsça Manzûm Eserler:

- 1. Fıkha Dair Manzûm Bir Risale:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 01755-001 numaradadır. Eser, **Farsça**'dır. 7 yapraklık eserin her yaprağı 15 satırdır.
- 2. Manzûme-i Fıkhiyye:** Buhari Şeref'e ait eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü 00009 numaradadır. Eser, **Farsça** olup 9 yapraktır.
- 3. Manzûm Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Konya Karatay Yusufağa Kütüphanesi 42 Yu 8144 arşiv numarasındadır. Eser, Farsça olup 97 yapraktır. Her yaprak 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.

4. **Risale-i Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi 02171-005 numaradadır. Eser, **Farsça** olup 58-59 yaprakları arasındadır.
5. **Manzûm Fıkıh Kitabı:** Müellifi belli olmayan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Harput Bölümü 00408 numaradadır. **Farsça** olan eser, 338 yaprak olup eserin her yaprağı 19 satırdır.
6. **Manzûm Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Konya Karatay Yusufağa Kütüphanesi 42 Yu 8144 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 97 yaprak, 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
7. **Manzûmetü'l-Fıkıh:** Rükneddin Hanefî'ye ait eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 1576/3 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 60b-178b varakları arasındadır. Her sayfa 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
8. **Manzûme fi'l-Fıkıh:** Müellifi belli olmayan eser, Erzurum İl Halk Kütüphanesi 25 Hk 23885/2 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 112b-118a varakları arasındadır. Her sayfa 15 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.
9. **Manzûme-i Feraiz:** Ehlî Mahmud b. Yusuf Şîrâzî'ye ait olan eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 495/6 arşiv numarasındadır. **Farsça** olan eser, 62b-89b varakları arasındadır. Her sayfa 17 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZÛM FIKIH ESERLERİ

Klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde birçok manzûm ve mensûr fıkıh eseri edebiyata kazandırılmıştır. Bu çalışma, klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde manzûm olarak yazılan fıkıh eserleri ile sınırlandırılmıştır. Bu eserlerin bir kısmı tez ve makale olarak çalışılıp incelenmiş, bir kısmı da henüz çalışılmamıştır. Tezin Birinci Bölümü, klasik Türk edebiyatında manzûm fıkıh eserlerinin tanıtılmasıdır. Bu eserler altı başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar şunlardır: “Adı ve Nüshaları, Müellifi, Yazılış Tarihi ve Sebebi, Şekil Özellikleri, Muhtevası, İlk ve Son Beyitler.” Ancak çalışılmış olan eserler, bu altı başlık altında incelemeye gerek görülmeyerek eserler ile ilgili kısaca bilgi verilmiştir.

1. Selîm, Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât

1.1. Adı ve Nüshaları

19 Hk 4598/3 arşiv numarasıyla Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesindeki eser, “Manzûme-i Salât” ismiyle kayıtlı olup eserin kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Eser, 46b-58a yaprakları arasında 13 satırdır. 50. varak boştur. Yazı türü harekeli nesihtir. Sırtı siyah bez üzeri ebru kağıt kaplı mukavva cilttir. Başlıklar, söz başları ve cetveller kırmızıdır. Bu nüshasının serlevhasında manzûmenin ismi, “Risâle-i Manzûm fî Şurûti's-Salât” olarak kayıtlıdır. Eser, Süleymaniye nüshasına göre baştan dört beyit eksiktir.

Eserin bir diğer nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Denizli Bölümünde 412-011 numarada, 132^b-137^a varakları arasında “Manzûm İlmihâl” olarak kayıtlıdır. Eserin kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Eser 5 varak, 18 satırdır. Eser besmeleyle başlamaktadır. Bu nüsha, Çorum nüshasına göre sondan epeyce eksiktir.

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 7121 arşiv numarasındaki eser, “Manzûm İlm-i Hâl” adıyla kaydedilmiştir. Eserin müellifi, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî adıyla yanlış kayıt altına alınmıştır. 15 varak olan eserin her varağı 13 satırdır. Eserin yazı türü, nesihtir.

Çorum nüshasında, manzûmeden sonra fıkıh meselelerinin menkul olduğu eserlerin isimleri verilmiştir. Yine eser içinde de müellif bunu şu beyitte belirtmiştir:

Görüben cem' eyledüm **on beş kitâbdan** mu'teber
Şübhe iderseñ buña menşûrına eyle nażar (19 Hk 4598/3,47^b)

Bu beyitden anlaşıldığı üzere eserdeki meseleler on beş muteber kitaptan naklolunmuştur. Bu kitapların ismi Süleymaniye nüshasında yazılı değilse de Çorum nüshasında yazılıdır. Ancak bu nüshada 17 kitap ismi verilmiştir. Bu eserleri nüsha sonuna müstensihin mi yoksa şairin mi yazdığı bilinmemektedir. Bu kitaplar şunlardır:

1. Şerh-i Mesâbîh li-ibni Melek
2. Kâdîhân
3. Bezzâziyye
4. Münyetü'l-Musallî
5. Hulâsatü'l-Fetâvâ
6. Tatarhaniyye
7. Zahîretü'l-Fetâvâ
8. Hidâye
9. Şerh-i Mecma'a
10. Uyûnü'l-Mezâhib
11. Şerh-i Menâb li-ibni Melek
12. Dürer-i Gurer
13. Islâh-ı Îzâh
14. Muhtasar-ı Şeyh
15. Mukaddime-i Kutbeddin
16. İhyâ'u Ulûm
17. Mukaddime-i Fakih Ebü'l-Leys

1.2. Müellifi

Eserin müellifi Selîm'dir. Şair, manzûmenin son beyitinde mahlasını kullanmıştır:

Bunlara Һasr eylemek degil murâdum iy Selîm

Eksügin işlâh ideler fevķ-i zî-‘ilm-i ‘alîm

(19 Hk 4598/3,58^a)

Tezkirelerde Selîm mahlaslı şairler varsa da bunlardan hiçbirinin manzûm fıkıh eserinin olduğu görülmemiştir. 18. yüzyılda Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi’nin fetava emini olan Mehmed Selîm³⁸, 18. yüzyılda Edirnekapılı denmekle meşhur Selîm el-Kâzî³⁹, 17. yüzyılda Selîm Dede⁴⁰ gibi Selîm isimli kişiler tezkirelerde geçse de hiçbirinin böyle bir eserinin olduğu görülmemiştir.

Yine Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü’ndeki maddelerde de Selîm mahlaslı şairler aranmış ancak hiçbirinin böyle bir eserinin olduğu görülmemiştir.

1.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir. Müellif, yazılış sebebi hakkında da herhangi bir bilgi vermemiştir.

1.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbı ile yazılmıştır.

1.5. Muhtevası

Şair esere İman’ın ve İslam’ın şartlarını açıklayarak başlamıştır. Sonra tuvalet adabı ve temizliği; abdestin farzları, sünnetleri, guslün farzları ve sünnetleri; namazın şartları, farzları, sünnetleri, vâcipleri, adabı, mekrûhları ve müfsitleri; namaz kılmanın nehy edildiği vakitler hakkında bilgi vermiştir.

Şair, hâtimede Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e salat ve selam, âline ve ashabına dua edip, kendisinin bir eksiği varsa afv dileyerek eserini tamamlamaktadır.

³⁸ Sadık Erdem, *Ramiz ve Adab-ı Zurafa’sı (İnceleme-Tenkidli Metin- İndeks-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara 1994, s. 161-164; Adnan İnce, *Tezkiretü’ş-Şuara Salim Efendi*, AKM Yayınları, Ankara 2005, s. 405-409; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *İsmail Belîğ Nuhbetü’l-Asar li-Zeyli Zübdetü’l-Eş’ar*, AKM Yayınları, Ankara 1999, s. 163-165.

³⁹ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 164-165.

⁴⁰ Adnan İnce, *a.g.e.*, s. 409.

1.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri Allahu Te'ala'ya hamd ile başlamaktadır:

Hamd şābitdür saña ey Hâk Rabbü'l-‘âlemîn
İderin saña ‘ibâdet dahî senden nesta‘în

Çār ‘unşurdan mürekkeb eyledüñ ecsâmin
Saña kırbet bulmağa kılduñ sebeb hem mâ’ hem tîn (Sül. Denizli Böl.
412-011,132^b)

Eser, şu beyitlerle bitmektedir:

Dahî tafşîlin şorarsañ bunlaruñ sen iy imām
Yazmışam menşûrın evvel kıl taleb bul ihtirām

Hamd ü şükr olsun Hudâ'ya hem Habîb'ine selām
Âline vü aşhâbına dahî ilâ yevmi'l-kıyām

Bunlara hasr eylemek degil murādum iy Selīm
Eksügin işlâh ideler fevka zî-‘ilmin ‘alīm (19 Hk 4598/3, 57^b/58^a)

2. Sa’îd, Mukaddimetü’s-Salât’ın Manzûm Tercümesi

2.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Mevlânâ Şemseddin Fenârî'nin vefat eden torunu Mustafa için yazmış olduğu “Mukaddimetü’s-Salât”⁴¹ isimli eserinin manzûm tercümesidir.

İbtidâ kılmaklığa budur sebeb-i nazm-ı kitâb
Eylesün ‘âlimlerüñ rûhını ol Hâk müsteţâb

⁴¹ Aydın Yıldırım-Edip Yılmaz, “İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenari”, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D00033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_YILDIRIMA_YILMAZE.pdf, (25.10.2015), s. 80.

Fāzıl ü ‘allāme müftiyyü’r-Rum u Şām ecma‘ın
Ki ismi Şemse’d-dīn Mevlānā Fenārīdūr yakīn

Kendü maḥdūm-zādesiyçün bir risāle eylemiş
Bilmege erkān-ı şalātını hoş eylemiş (60 Zile 146/6, 71^a)

Eserin 9 nüshası tespit edilmiştir. Temin edilen 8 nüshadan en kapsamlı ve eksiksiz olan nüsha 42 Kon 3577/9 numaralı Konya nüshasıdır.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 07 El 56/2 no’lu nüsha 112^b-119^b varakları arasında olup hem baştan hem de sondan eksiktir. Kütüphanede, “Şurûtu’s-Salât Manzûmesi” olarak kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi yoktur. Eser, 6 varak manzûm 2 varak mensûr olmak üzere 8 varaktır. Harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserde “Bâb-ı Secde-i Tilâvet” başlığından sonra bir beyit verilmiş, eserin geri kalan kısmı mensûr olarak teravih namazını anlatan kısımla son bulmuştur. Bu nüshadaki “Bâbu Nevâfil-i’l-Vuzû” başlığı 60 Zile 146/6 ve 42 Kon 3577/9 nüshalarında yoktur.

Millî Kütüphane Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 60 Zile 146/6 no’lu nüsha, baş kısmından eksiktir. Kütüphanede “Manzûme-i Mukaddimetü’s-Salât” olarak kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi yoktur. 42 Kon 3577/9 nüshası haricindeki diğer nüshalara göre, eserin Tilavet Bölümü ve Hâtıme Bölümü vardır. 71^a-74^b varakları arasındaki eser; 4 varak, 15 satırdır. Eser, ta’lik yazı türüyle yazılmıştır.

Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 06 Hk 4206/2 no’lu nüsha sondan eksiktir. Eserin “Bâbu Süneni’l-Ğusl” başlığından sonrası eksiktir. Eserin ser-levhasında “Hāzā Kitāb-ı Şurût-ı Nazm-ı Ferişt ezāde” yazılıdır. 73^a-76^b varakları arasındaki eser; 4 varak, 15 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserin ismi ve başlıklar kırmızı renktedir.

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 7033/4 arşiv numarasındaki eser, “Manzûme-i Mesâ’il” adıyla kaydedilmiştir. Müellifi Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî olarak kaydedilmiştir. 1086 (m. 1675) istinsah tarihli eser, 51^b-59^b varakları arasında olup her varak 12 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserdeki başlıklar kırmızı renktedir.

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 877/2 arşiv numaradaki eser, “Manzûme-i Şurût-i Salât” adıyla kaydedilmiştir. Eser, 32^b-35^a varakları arasındadır. Müellifi **Ebû Sa’îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî** diye yazılmışsa da temin edilen eser içinde bu isme rastlanmamıştır. Bu ismin nerden alındığı tespit edilememiştir. Eser, besmele ile başlayarak namazın şartlarının anlatıldığı bölümden başlamaktadır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3569 numaralı nüsha da sondan eksiktir. Bu numarada Sa’îd’in eserinden önce Sa’dî’nin bir eseri de vardır. Eserin “Bābu Ğuslî’l-Mesnûn”dan sonrası eksiktir. Eserin serlevhasında “Şurûtu’s-Şalât” yazılıdır. Eser, 15^b-18^b varakları arasında 4 varak, 15 satır olup çift sütun hâlinedir. Eser, nesih olup başlıklar ve mahlas kırmızı renktedir. Eserin sonunda 18^b’de, eserin hicri 1176 (m. 1763) senesinde Hâfız Hüseyin bin el-Hac İsmâil Ayvansarâyî tarafından istinsah edildiği kaydı vardır. Müstensih eserin sonuna şu kaydı düşmüştür:

“Bu kitâb Üsküdâr’da Rum Muhammed Paşa Cāmi’-i Şerîfi’nin karşısında Çukursarây dimekle ma’rûf Şemsî Ahmed Paşa-zâde Beg’in konağında yazılmışdır. Hakk Sübhānehu ve Te’ālâ Hazretleri daği nicelerin yazmasun naş’b eyleye âmîn bi-hürmet-i Tâ-hâ ve Yâ-sîn.”

Bir diğer nüsha, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümünde 3436-008 numarada 30^b-32^a varakları arasındadır. Eserin ismi başlıkta “Hâzâ Risāle-i Manzûm ki Namāz-ı Şerîfiñ Şartları Beyânındadır” olarak geçmektedir. Eser 2 varak, 21 satırdır. Başlıklar kırmızı ve mavi renktedir. Bu eser de baştan ve sondan eksiktir. Bu nüshada Guslün Sünnetinden sonrası eksiktir. Eser “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle yazılmış olmasına rağmen eserin son beyti “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle şu şekilde bitmektedir:

Okıyanı diñleyeni yazanı

Rahmetiñle yarlığağıl yâ Ğanî (Sül. Esad Efendi Böl. 3436-008, 32^a)

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 877/2 nüshası haricindeki diğer nüshalarda bu beyit yoktur.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 42 Kon 3577/9 no’lu nüsha en kapsamlı nüshadır. Kütüphanede,

“Şuratü's-Salât Manzûmesi” olarak kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi yoktur. Eser 7 varak, 8 satır, harekeli nesihdir. Eserin söz başları ve cetveller kırmızı, çaharkuşe kahverengi meşin, mukavva cilttir. Eserin serlevhasında “Hâzâ Kitâbü Şurûti's-Şalâti Ma'a'n-Naẓm” yazılıdır. Eser, 97^b-103^b yaprakları arasındadır.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2089/2 numarada “Manzûme-i Şurûti's-Salât” isimliyle kayıtlı bir nüsha daha mevcuttur.

2.2. Müellifi

Eserin müellifi Sa'îd'dir. 42 Kon 3577/9 nüshasının dua kısmında:

Ḥaḳ Te'ālâ faẓlı ile raḥmet eylesün aña

Kim bu naẓm iden ġarîbi bir du'â ile añâ (42 Kon 3577/9, 103^b)

beyitinde geçen ġarîbi kelimesi eserin Ġarîbî mahlaslı bir şaire ait olma ihtimalini ortaya çıkarsa da geriye kalan iki nüshanın sonunun eksik olması ve 60 Zile 146/6 nüshasında yukarıdaki beyit:

Ḥaḳ Te'ālâ faẓlile raḥmet eylesün aña

Nâẓımın kâtibin ḥayır u du'â ile añâ (60 Zile 146/6, 74^a-74^b)

şeklinde olması, 42 Kon 3577/9 nüshasında geçen “ġarîb” kelimesinin mahlas değil de yalnız, gurbette, kimsesiz manasında olduğu fikrini güçlendirmektedir.

06 Mil Yz A 877/2 nüshasında eserin müellifi **Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî** olarak kaydedilmiştir. Ancak temin edilen nüshanın 32^b-35^a varakları arasında bu isme rastlanmamıştır. Eğer müellifin ismi Ebû Sa'îd Muhammed ise, manzûmeyi oğluna öğüt olması için yazmıştır denebilir:

Dört maḥalde ġusûl itmek sünnet oldı **ey Sa'îd**

Vaḳfe vü iḥrâm ü yevm-i Cum'a bile yevm-i 'ıyd (06 Mil Yz A 877/2, 35^a)

Temin edilen nüshanın başında sonunda ve içinde, Ebû Sa'îd Muhammed ismine rastlanılmamıştır. Bu ismin nerden alındığı tespit edilememiştir.

Tüm nüshalarda geçen şu beyitten yola çıkarak müellifin Sa'îd olduğunu anlamak mümkündür:

Dört maḥalde ğusül itmek sünnet oldu **ey Sa'îd**

Vakfe vü iḥrām ü yevm-i Cum'a bile yevm-i 'ıyd (42 Kon 3577/9-103^b)

2.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

60 Zile 146/6 nüshasında eserin sonunda hicri 1107 (m. 1695/96) tarihi verilmiştir. Ancak bu tarih, eserin istinsah tarihidir: “Temme hāzihi risāletü’ş-şerīfeti fī yevmi’l-Cum’ati min yevmi’s-sābi’i min şühûri Zî’l-ka’deti’ş-şerīfeti. Tārīḥ ü sene seb’ u mi’ete ve elfün.”

Ḥaḫ Te’ālā faẓlile raḥmet eylesün aña

Nāzımın kâtibin ḥayır u du’ā ile aña (60 Zile 146/6, 74^a-74^b)

Katibe hayır dua edilmesinden anlaşıldığı üzere istinsah edilen bu nüsha 1107 tarihlidir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3569 numaralı nüshanın istinsah tarihi h. 1176 (m. 1762)’dir. Bu nüsha, 60 Zile 146/6 nüshasından sonra istinsah edilmiştir.

60 Zile 146/6 nüshası göz önünde bulundurulduğunda eserin 17. yüzyıl veya daha önceki bir yüzyılda yazılmış olduğu söylenebilir.

İbtidā kılmaklığa budur sebab-i naẓm-ı kitāb

Eylesün ‘ālimlerüñ rûḥını ol Ḥaḫ müsteṭāb

Fāzıl ü ‘allāme müftiyyü’r-Rum u Şām ecma’ın

Ki ismi Şemse’d-dīn Mevlānā Fenārīdür yaḫīn

Kendü maḥdüm-zādesiyçün bir risāle eylemiş

Bilmege erkān-ı şalātını ḥoş eylemiş

İtmemiş ‘ālimlerüñ birisi anı terceme

Dimemiş kim bir gerek olur benüm bu ḥarcuma

Ben za’īfe bir işāret oldu kim naẓm eyleyem

Kılmayam ḥalt-ı ‘ibāret yetdüğince ḫudretüm (60 Zile 146/6, 71^a)

Bu beyitlerde görüldüğü üzere nâzım, eserin herhangi bir manzûm tercümesi yapılmadığı için eseri nazm ettiğini söylemektedir.

2.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbı ile yazılmıştır.

2.5. Muhtevası

Eser; Allah’a hamd ve övgü, Hz. Peygamber’e salat ve selam, âline ve ashabına selam ve de eserin yazılış sebebi verilerek başlamıştır. Ardından namazın şartları, farzları, vâcipleri, sünnetleri, müstehapları, mekrûhları, müfsitleri; abdestin farzları, sünnetleri, müstehapları, adabı, nafileleri, mekrûhları; abdestte kaçınılması gereken durumlar; abdesti bozan durumlar; guslün farzları, vâcipleri, sünnetleri ve tilavet secdesi anlatılmıştır. Eser, nazm edene dua ve mağfiret dilemeyle son bulmaktadır.

2.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri Allah’a hamd ile başlamaktadır:

Hamd lâyıkdur saña iy pâdişâh-ı ins ü cân
Kim vücûduñ pertevindendür bu kevnile mekân

‘Âlemi taşvîr kılduñ bî-âdât ü bî-mişâl
Rûz u şeb bir noktasına iremez vehm ü hayâl

Ahşen itdüñ luţf u ihsânile insân cevherin
Tâ kim oldı maţlabı genc-i İlâhîye emîn (42 Kon 3577/9, 97^b)

Eserde namazın şartlarının anlatılmaya başlandığı asıl bölüm şu beyitlerle başlamaktadır:

Her kişi kim namâza itmek istese ibtidâ’
Evvelâ lâ-büddür ol kim sekiz nesne ide

‘Avretin setr eyleye niyyet kıla ābdest ala
Şu bulunmasa teyemmüm ide pāk toprağıla (42 Kon 3577/9, 98^b)

Şair, eserinin tercümesinin tamamlandığını söyledikten sonra, Fenârî'nin torunu Mustafa'nın ruhuna selam gönderiyor, kendisi için ve tüm müslümanlar için dua ederek tercümesini şu beyitlerle sonlandırmaktadır:

Ḥamdülillāh işbu şîrîn terceme oldı tamām
Muştafā Ḥazretlerinüñ rûhına olsun selām

Ḥaḡ Te‘ālā fazlı ile rahmet eylesün aña
Kim bu nazm iden ġarîbi bir du‘ā ile aña

Ey Ḥudāvendā Kerîmsün sen kerem kıl şamuya
Biz yazuklı kulları gönderme yarın şamuya

Temmeti’r-risāleti’ş-şeriffeti’l-laṭîfeti’l-mübāreketi ‘alā
Mezāhibi İmāmü Ebū Ḥanîfe Raḡmetullāhi Te‘ālā

Vāsi‘aten ve li-cemī‘i’l-mü‘minîne ve mü‘mināti ecma‘ın
Bi-raḡmetike yā erḡame’r-Rāḡimîn (42 Kon 3577/9-103^b)

3. Mevlevî Şeyh Yahya Ayşî, Manzûme-i Salât

3.1. Adı ve Nüshaları

Eserin ismi yazılı değildir. Eserin serlevhasında “Merhûm Şeyh Yahya Efendî'nin” yazılıdır. Eser, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundadır. 15 Hk 1810/20 numarada bulunan nüsha, “Manzûme-i Salât” ismiyle kayıtlıdır. Eseri istinsah eden kişi hakkında bilgi yoktur. 293^b-300^a varakları arasındaki eser; 5 varak, 13 satır, harekeli nesihdir.

3.2. Müellifi

Müstensih eserin serlavhasına “Merhûm Şeyh Yahya Efendî'nin” yazarak eserin müellifini belirtmiştir. Yine eserin dua kısmında:

Bu nazmı Mevlevî Yahyâ-yı 'Ayşî
İdüb âsân ola yârân her işi (15 Hk 1810/20, 299^b)

beyiti, eserin 'Ayşî'ye ait olduğunu göstermektedir.

Nuhbetü'l-Âsâr'daki⁴²: “Mevâlî'den Mekke pâyesi olup bin altmış bir senesinde bezm-gâh-ı bihişte 'işrete gitti.” ifadesi, şairin hicri 17. yüzyılın ortalarında (m.1651) vefat ettiğini göstermektedir. Yine Esrar Dede'deki⁴³ “Ebnâ-yı ricâl-i Şâm'dan bir nev-civân-ı 'âlî-kadr olub..., bin altmış hudûdunda Şâm-ı sabâhat-encâmda vâsıl-ı rahmet-i Rabbü'l-enâm olmuşlardır.” ifadesi, şairin Şâm'ın ileri gelenlerinden olduğunu ve 1060 civarında vefat ettiğini göstermektedir. Ancak Rıza Tezkiresi'ndeki⁴⁴ “Mevâlî-i kirâmdan olup ismi Îsâ'dur. ... Yezdân Sultân Murâd Hân hısn-ı Revân'ı feth eyledükde...” ifadesinden adının İsa olduğu anlaşılan şair ile İsmail Belîğ'de ve Esrar Dede'de bahsedilen Ayşî'nin aynı kişi olup olmadıkları kesin değildir. İsmail Belîğ ve Esrar Dede, Ayşî mahlaslı şairin ismini belirtmemiş ancak her üç tezkiredeki Ayşî mahlaslı şairlerin aynı yüzyılda yaşamış oldukları kesindir. Rıza ve İsmail Belîğ'in **Mevâlîden** dedikleri Ayşî aynı kişi olmalıdır. Ancak incelenen eserden isminin Yahyâ olduğu bilinen Ayşî ile Rıza Tezkiresi'nde geçen Ayşî Îsâ aynı kişi midir bilinmemektedir.

3.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

15 Hk 1810/20 nüshasında eserin sonunda hicri 1195 (m. 1781) tarihi verilmiştir. Bu tarih, miladi 18. yüzyılın sonuna denk gelmektedir. Bu tarih eserin istinsah tarihidir.

⁴² Abdülkerim Abdulkadiroğlu, a.g.e., ('İyşi), s.285-286.

⁴³ İlhan Genç, *Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye*, (Derviş 'Ayşî), AKM Yayınları, Ankara 2000, s. 361-363.

⁴⁴ Gencay Zavotçu, *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin)*, ('Ayşî), Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2009, s. 103-104.

Tezkirelerden m. 1651'de vefat ettiği anlaşılan şairin eserini bu yüzyılın ilk yarısında veya 16. yüzyılın sonlarında yazmış olduğu söylenebilir.

Sebeb-i Telif kısmında:

Pes andan sonra ey merd-i fâ'ik
Bu 'abd-i müznibe bir yâr-i şâdık

Didi gel eyle bir manzûme-i hûb
Müfid ü muhtaşar maqbûl ü mergûb

Namâz ile vuzû vü gûsûl zâhir
Beyân it ki olalar hıfzına kâdir

Kabûl itdüm ben istid'âsun anuñ
Getürdüm nazma heb didigün anuñ (15 Hk 1810/20, 293^b)

Şair; başkasının isteği üzerine eserini, okuyuculardan kabul ve rağbet görecektir, faydalı ve hafızada kalacak bir formatta özet şeklinde yazmıştır.

3.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun heceze bahrinin "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün" kalıbı ile yazılmıştır.

3.5. Muhtevası

Eser, Allah'a övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam ve eserin niçin yazıldığını belirten bir giriş ile başlamaktadır. Sonra asıl konu olan namazın şartları, farzları, vâcipleri, sünnetleri, müstehapları, mekrûhları, müfsitleri; abdestin farzları, sünnetleri, adabı, mekrûhları, yasakları; abdesti bozan hâller; guslün farzları, sünnetleri ile devam etmektedir. Eser, en son dua kısmıyla nihayet bulmaktadır.

3.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, esere Allahu Te'ala'yı yücelterek başlamıştır:

Be-nām-ı Hâzret-i Bārī Te‘ālā
K’odur ma‘būd ü hem maḳṣūd ü Mevlā

Cihānı “Emr-i Kün”den var kıldı
Kemāl-i ḳudretüñ izhār kıldı

Yaratdı Ādem’i kıldı mükerrerem
Melekler hem sūcūd itdi aña hem (15 Hk 1810/20, 293^b)

Eserin asıl bölümü, namazın şartlarının anlatıldığı şu beyitlerle başlamaktadır:

Namāzıñ altı oldı şartı ey yār
Saña bir bir diyem olgıl ḥaber-dār

Vuzū’ ile ṭahāret setr-i ‘avret
Daḥi vakt ile istiḳbāl ü niyyet (15 Hk 1810/20, 293^b)

Şair, namaz, abdest ve guslü özet şeklinde anlattığını, bu şekilde ezberlenmesinin kolaylaştığını; bunun karşılığında da okuyanlardan kendisine dua etmelerini isteyerek eserine son vermiştir:

Namāz ile vuzū ḡusūli mücmel
Beyān itdüm ola ḥıfzı eshel

Murādum okuyanlardan du‘ādur
Du‘ā zīrā işlāh-ı enbiyādur
Bu nazmı Mevlevī Yahyā-yı ‘Ayşī
İdüb āsān ola yārān her işi

Tamām oldı çü bu manzūm-ı menḳūl
Olub tārīḥ-i nāmı zıkr-i maḳbūl (15 Hk 1810/20, 299^b-300^a)

4. Vidinli Sa'dî, Manzûme-i Salât

4.1. Adı ve Nüshaları

Eserin tespit edilen 10 nüshasından temin edilen 3 nüshasında eser adı verilmemiştir.

Eserin Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 2564 nolu nüshası, müellif hattıyla yazılmış mecmu'a içindedir. Eser, 4^b-16^b varakları arasında olup toplam 13 varak, 17 satırdır. Nesih ile yazılmıştır. Söz başları kırmızı, yaprakları rutubet lekeli. Eserin ilk sayfasında "Mecmu'a-i Vidinli Sa'dî, ğayr-ı maṭbū' yegāne nüsha, mü'ellif ḥaṭṭı ile" kaydı vardır. İkinci varakta "Murād-ı Rābî' zamanında" notu düşülmüştür. Ancak:

Pes ez-ḥamd-i Ḥudā ni'met-i risālet
 Tokuz yüz idi toḡsan dōrt hicret

Cihānda Ḥazret-i Sultān Murād Ḥān
 Kılurdu 'adl ü dād ile ḥilāfet

(06 Mil Yz A 2564, 4^b)

beyitindeki hicri 994 tarihi, miladi 1586 tarihi olduğu için ikinci varaktaki "Murād-ı Rābî' zamānında" notu yanlıştır. Bahsedilen Sultan Murad 1574-1595 tarihlerinde hükümdarlık yapan 3. Murad'dır.

Eser, besmele ile başlamıştır. Sonrasında Allah'a hamd ve övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam, Sultan 3. Murad'ı medh eden beyitlerle devam etmiştir.

Eserin Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundaki 42 Kon 3886/5 nüshasının kim tarafından istinsah edildiği bilinmemektedir. Eserin serlevhasında "Hâzâ Risāle-i Sa'deddin" yazılıdır. Bu nüsha 06 Mil Yz A 2564 nüshasına göre sondan eksiktir. 146^b-156^a varakları arasındaki eser 12 varak, her varak da 15 satırdır. Eser, nesih yazı türüyle yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserde 155. varak yanlışlıkla iki defa yazılmıştır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3569 numaralı nüsha, 4^b-14^b varakları arasındadır. Eser, 11 varak, 15 satır olup çift sütun

hâlinedir. Eser, nesih olup başlıklar ve mahlas kırmızı renktedir. Eserin serlevhasında “ Hâzâ Risâle-i Sa’dî” yazılıdır.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2041/3 numarada “Manzûme-i Cevâbiye-i Sa’dî”; Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi 34 Nk 5004/2 numarada “Manzûme fi’s-salât”; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 1521/4 numarada “Kasîde-i Salât”; Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi 43 Va 386 numarada “Kaside-i Sa’dî”; Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi 43 Va 1877 numarada “İlm-i Hal”; Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda 3149 numarada “Kasîde-i Esrâr-ı Salât” ve Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 3794/2 numarada “Manzûme-i Salât” ismiyle kayıtlı eserler de Sa’dî’ye aittir.

4.2. Müellifi

Eserin sonunda müellifin “Fî Beyâni Ma’na’s-Şalâvât” başlığına cevabında:

Bu ma’kûd ‘ukde’i hâll itdi **Sa’dî**

Rahîmâ ol kuluña eyle rahmet (06 Mil Yz A 2564, 16^a)

Yine Sa’dî’nin Sufî’nin sorusuna cevap verirken:

Su’âline cevâb ey ehl-i şafvet

Deriz Allâh a’lem bil hâkîkat

Dil ü cân sem’ini **Sa’dî**’ye şun sen

Nedir diñle pes aşhâb-ı şerî’at (06 Mil Yz A 2564, 5^b)

beyitlerinden de anlaşılacağı üzere eserin müellifi Sa’dî’dir.

Tezkirelerde birkaç Sa’dî ismine denk gelindiye de bunların hiçbiri Vidinli Sa’dî değildir. Eserin ilk sayfasında “Mecmû’a-i Vidinli Sa’dî...” notundan şairin Vidinli olduğu ve eserini 1586 tarihinde yazmış olduğu bilinmesi hasebiyle de 16. yüzyılda yaşamış olduğu tespit edilmiştir.

Pes ez-ğamd-i Hudâ ni’met-i risâlet

Topuz yüz idi toğsan dört hicret (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü'nde Hasan Gültekin: “*Kaynaklarda adı, Vidinli Sa’dî veya Molla Sa’dî olarak geçmektedir. Eserlerine ait kütüphane kayıtlarındaki bilgiler ve eserlerinde bulunan çok muhtasar bilgiler dışında Sa’dî hakkında biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İnşâ-yı Sa’dî adlı eserini Vidinli sancakbeyi Mehmed (1524-27) adına tertip ettiği bilgisi ve Risâle-i Sûfî adlı eserdeki 990/1573 tarihinde Sultan II. Selim zamanında Vidin’de yaşayan Molla Sa’dî adındaki kamil bir kişinin bulunduğu bilgisi, Sa’dî adında Vidinli bir şahsın varlığına delildir.*”⁴⁵ bilgisini vermiştir.

Yine “Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü”nde Hasan Gültekin⁴⁶, şairin “*İnşâ-yı Sa’dî, Risâle-i Meliha li’s-Salâti İcmâlen*” eserlerinin de olduğunu belirtmiştir.

4.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Pes ez-ğamd-i Hudâ ni’met-i risâlet

Çokuz yüz idi çoksan dört hicret (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Eserin ilk varağındaki bu beyitten anlaşıldığı üzere eser, hicri 994 (m. 1586) tarihinde yazılmıştır.

Şair; Sufî’nin abdestin niçin dört uzuv üzerine farz olduğunu, gusûlde uzuvların neden tek değil de üçer kez yıkandığını, teyemmümün neden toprakla olduğunu, abdestte dört uzuv farz iken teyemmümde neden iki uzvun farz olduğunu sorması üzerine, bu sorulara cevaben eserini yazdığını söylemektedir.

4.4. Şekil Özellikleri

Eser, kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Her başlık altındaki beyitler farklı kafiye ile kafiyelenmiştir. Eser, aruzun hecez bahrinin “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” kalıbı ile yazılmıştır.

⁴⁵ Hasan Gültekin, Sa’dî, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2553>, (25.12.2015), madde no: 25087.

⁴⁶ Hasan Gültekin, a.g.e, madde no: 25087.

4.5. Muhtevası

Eser, besmele ile başlamıştır. Sonrasında Allah'a hamd ve övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam, Sultan 3. Murad'ı medh eden beyitlerle devam etmiştir. Eser, fıkıh hakkında sorulan sorular üzerine verilen cevapları ihtiva etmektedir. Verilen cevapların nakl olundukları eserler de belirtilmiştir. Son beyitler cevabın hangi eserlerden naklolunduğunu bildiren beyitlerdir. Cevapların Arapçaları da şair tarafından verilmiştir. Bu sorulara verilen cevapların naklolundukları eserler şunlardır:

1. Su'âl-i Şüfî vü Şâfî
2. Cevâb-dâden-i Sa'dî Şufî ber-Şâfî
3. Vuzûda Ğusl ve Mesh İçün A'zâ'-ı Erba'a Tahşîş Olunduğı; Şerhü'd-Dekâ'ik, Farsça'dır.
4. Fî Tahşîşi A'zâ'il-Vuzû
5. Vuzûda A'zâ'i Üç Kerre Yumağ; Şerh-i Vuzû
6. Fî Beyâni't-Teyemmüm; Şir'atü'l-İslâm
7. Fî Beyâni Ta'yîni't-Teyemmüm; Şerhü't-Tehsîl
8. Fî Beyâni Tahşîşi'l-Evkâti'l-Hamse; Şerh-i Tetimme
9. İbtidâ Ezzân ve İkâmet Eyleyen Beyânındadır; Nihâye
10. Fî Beyâni Tahşîşi'l-Ezzân ve'l-İkâmet; Envâr-ı Aşk
11. Şabâh Namâzını İbtidâ Kılan Beyânındadır; 'Înâye
12. Fî Beyâni Şalâti'z-Zuhr; 'Înâye
13. İkinci Namâzını Evvel Kılan; 'Înâye
14. Ahşam Namâzını Evvel Kim Kıldı; 'Înâye
15. Şalât-ı 'İşâ'i Kim Evvel Kıldı; Şerh-i 'Înâye
16. 'İşâdan Soñra Vitr Kim Kıldı; Şerh-i Mesâbîh
17. Şalâtü Zevâti'l-Erba'a Hâzarda Dört Seferde İki Olduğı; Tefsîrül-Kâdı
18. Fî Beyâni Şalâti'l-Fecr ve'l-Mağribi Fi's-Sefer; Şerh-i Hidâye
19. Namâzı Kaşr İtme Beyânında; Tefsîr-i Keşşâf
20. Seferde Şalât Kaşr Olduğında Bâ'is; Tefsîr-i Ebu'l-Leys
21. Evkât-i Hamsede Gündüzde Vâkı' Olan Namâzlar İhfâ ve Gicede ve Cum'a ve 'İydeynde Cehr Olduğunuñ Beyânındadır; Kifâye ve Şerhü't-Tahâvî

22. Cemî' Şalâtda Kable'l-Kırâ'at Şenâyile Bed' Olundığı Beyânındadır; Şerh-i Dakâ'ik
23. Fî Beyâni'r-Rükû' ve's-Sücûd; Şerh-i Dürer
24. Fî Beyâni Kırâ'atî's-Secdeti fi's-Şalât; Envâr-ı Aşk
25. Fî Beyâni's-Şalâti Ba'de't-Teşehhüd; Kimyâ-i Sa'âdet
26. Fî Beyâni's-Şalât İzâ Zükira'n-Nebiyyü 'Aleyhi's-selâm; Şerhi Fezâ'ili's-Salavât
27. Fî Beyâni Ma'na's-Şalavât;

Eser, dua kısmıyla sona ermektedir. (06 Mil Yz A 2564)

4.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri Allah'a şükür, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam ile başlamaktadır:

Hudâ'ya şad hezârân şükr ü minnet
Ki maḥbûbına bizi kıldı ümmet

Anı kendü için ḥalkı anuñçün
Yaradub kıldı kullarına rahmet

Selâm olsun maḥabbetden ḥabîbe
Daḥi hem âl ü aşḥâba tamâmet (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Sufî'nin sual sorması üzerine asıl konunun işlenmeye başladığı kısım şu şekildedir:

Didi ey ehl-i dil şāḥib-başîret
Şalât için vuzû kim oldu müşbet

Kamu a'zānuñ içinde sebab ne
Hemân dört 'uzva maḥşûş oldu âyet (06 Mil Yz A 2564, 4^b)

Eserin son beyitleri şunlardır:

Yazınmağa daği kâtib olanuñ
Gözi nûrını şaqla ez-küdûret

Derûnında olanı bu kitâbuñ
İden ezber ziyâd ola fesâhat

Naşîb eyle İlâhî cennet içre
Müşerref ola dîdâruñla ümmet

Münevver ola nûr-ı hikmetüñle
İden beş vaqti vaqtinde iķâmet

Muna‘‘im olalar ni‘metüñle
Muḥammed ümmeti der-bāğ-ı cennet

Cinân içinde Rıdvân ola rā‘î
Aña ki bu kitaba ide rağbet

İşidüb bu du‘âyı diyen âmîn
Du‘âsı ḥayrile bula icâbet

Muşannif rûḥına Fâtîḥa şevâbı
Bağışlayan bula ‘indallâh ḫurbet (06 Mil Yz A 2564, 16^b)

5. Halîfe Muhammed Efendi, Dürretü’t-Tâc

5.1. Adı ve Nüshaları

Kastamonu İl Halk kütüphanesinde 37 Hk 3804/3 arşiv numarasıyla 57^b-70^a sayfaları arasında bulunan eser, “Manzûmetu’l-Fıkh” olarak kayıtlıdır. Eser, 13 varak olup her varak 21 satırdır. Yazı türü nestaliktir. Şirazesı dağınık, harab olmuş, ebru cilttir. Baştan dört sayfası çift kırmızı cetvellidir. Eserin başka nüshasına rastlanmamıştır.

Dürer baḥrinden itdüm çünki iḥrâc

Bunuñ nāmını virdüm **Dürretü't-Tâc** (37 Hk 3804/3, 58^b)

beytinden anlaşıldığına göre eser Dürer'den tercüme edilmiştir. Şair, eserine “Dürretü't-Tâc” ismini vermiştir.

5.2. Müellifi

Eserin temin edildiği Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki 37 Hk 3804/3 arşivinde, eserin Kerîmî'ye ait olduğu not edilmişse de, eserin Halîfe Muhammed Efendi'ye ait olduğu tespit edilmiştir:

Muhammedü'l-Mulakḳab bi'l-Halîfe
Çün itdi intimā fıkh-ı şerîfe (37 Hk 3804/3, 58^a)

Yine eserin Münacat kısmında; Halîfe Muhammed'in hocasının Celvetî meşayihinden Şeyh Hasan olduğu anlaşılmaktadır:

Kamu erbāb-ı Celvet hürmetiyçün
İlāhî ehl-i Halvet hürmetiyçün

Cihān-gîrî 'azîzim Şeyh Hasan çün
Baña tevḥîdîñi telḳîn iden çün (37 Hk 3804/3, 69^b)

Tezkirelerde Halîfe Muhammed isimli herhangi bir şair bulunamamıştır.

5.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Bulam diyü Hudā'dan faẓl ü rahmet
Bunu nazm itmege eyledi cür'et (37 Hk 3804/3, 58^a)

Ki terk itdikle dār-ı fenāyı
Okıyanlar ide ḥayr u du'āyı (37 Hk 3804/3, 58^b)

beyitlerinden anlaşıldığı üzere şair, Allah'tan fazilet ve rahmet umma ve öldükten sonra okuyanlardan hayır dua beklentisi sebebiyle eserini yazmıştır.

5.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eser, aruzun heceze bahrinin “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün” kalıbı ile yazılmıştır. Eserin sonundaki “Der-Münâcâtü’l-Kâziyyi’l-Hâcât” başlığından sonra 21 beyit kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Aruz vezni, Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün’dür. “mim” kafiyeli ve hürmetine rediflidir. Münacat’ın ilk beyitleri şöyledir:

İlâhî fahîr-i ‘âlem hürmetine
Kerîmâ ism-i a‘zam hürmetine

O esmâdan iden bi’l-cümle enbâ
Şafî halkuñ Âdem hürmetine

Bilâ-dîde vü miñnet-keşîde
Nebiyullâh-ı Ekrem hürmetine (37 Hk 3804/3, 68^b)

21 beyitten sonra Münâcât bölümü, mesnevi nazım şekliye devam etmiştir.

5.5. Muhtevası

Eser; Allah’a hamd ve sena, Hz. Peygamber’e salat ve selam ile başlamıştır. Sonrasında İman’ın ve İslam’ın Şartlarını, namazın ehemmiyetini ve faziletini anlatan beyitlerle esere giriş yapılmıştır.

Namazın şartları, suyun tabiatı ve vasıfları, abdestin farzları, mesh etme ve hangi durumda özür sahibi olunacağı, namazın erkanı, namazın vâcipleri, namazda sesli ve gizli sure okunması, namazın mekrûhları ve müfsitleri, cemaatle namazda saf meselesi, Cuma Namazının şartları, Cenaze Namazı, Teravih Namazı, abdestin sünnetleri, müstehabları, adabı, nehiyleri, mekrûhları, abdesti bozan durumlar, teyemmüm ve gusül, guslün sünnetleri, Tesbih Namazı, Vitir Namazı eserin asıl konularıdır.

Bu konulardan sonra eser Münacat ile sona ermektedir.

5.6. İlk ve Son Beyitler

Eser, Allah'a hamd ve sena, Hz. Peygamber'e salat ile başlamaktadır. Yaraticının insana verdiği faziletten bahsetmektedir. Eserin ilk beyitleri şu şekildedir:

Be-nām-ı İzıd-i Raḥmān-i erḥam
Ḥudāvend-i zemīn ü āsumān hem

Ḥudā'ya ḥamd ü şükr bī-nihāye
Şalāt ile taḥiyyāt Muştafā'ya

Meni iken çün bizi kıldı insān
Hem itdi maḥẓ-ı faẓlile ehl-i īmān (37 Hk 3804/3, 57^b)

İmanın şartlarının anlatıldığı asıl konuya giriş şu beyitlerle başlamaktadır:

Budur bil ibtida'-i aşl-i īmān
Muşaddaḳ ola dilde ḥükm-i Furḳān

İnandım diye Allāh ü Rasūl'e
Melā'ikle kütüb ki nāzil ola

İnandım yevm-i ba's ü ḥaşr ü şerre
Diye taḳdīr iledir ḥayr ü şerre (37 Hk 3804/3, 57^b)

Eserin dua bölümünde şair, hayır ve fayda kazanmak için Allah'a dua etmektedir. Kötülük ve şerlerden Allah'a sığınmıştır:

Naşīb it 'ilm-i nāfi' Yā İlāhī
Ḥabīb it saña mūşil toḡrı rāhi

Baña gösterme Yā Rab ḥayrı ḥazelān
Zarar itmeye īmānıma şeyṭān

İlāhī kıl 'aṭā envā'-ı ḥayrı
Keremler eyle def' it cümle zārri

Rasûl'e âl ü aşhâbına her an
 Karîn ola rızâ' -i Hayy [ü] Mennân (37 Hk 3804/3, 70^a)

6. Şemsî Ahmed Paşa, Manzûm Vikâye Tercümesi

6.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesinde 22 Sel 2130 arşiv numarasında 1^b-27^a varakları arasında kayıtlıdır. Eserin ismi ve müellifi ve başlıkları kırmızı yazılmıştır. Eser 26 varak, her varak 11 satırdır. Eser, ta'lik yazı türüyle yazılmıştır. Eser, toplamda 435 beyittir.

Eserin ikinci nüshası, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Laleli Bölümünde 1980-005 numarada 22^b-30^a yaprakları arasında 17 satır olarak kayıtlıdır. Yapılan araştırma neticesinde eserin 30^a varağından sonra 2 varağı boştur. Kalan varak sayfa numarası olarak 39^a'dan başlayıp 54^b'ye kadardır. Bu varaklar arasında da fıkıhla ilgili bilinmeyen bir manzûmenin olduğu görülmüştür. Yapılan tetkikler neticesinde manzûmenin Devletoğlu Yusuf'un "Manzûm Vikâye Tercümesi'nin namaz ve zekât ile ilgili bölümlerini ihtiva ettiği tespit edilmiştir. Bu eser, kaydedildiği gibi 17 satırdır. Ancak Şemsi Paşa'nın manzûmesi 17 satır değil 19 satırdır.

Eserde Selimiye nüshasında mevcut olan Şemsî Paşa'nın silsilesinin ve Kanuni Sultan Süleyman ile Yavuz Selim'e medh bölümlerinin arada eksik olduğu tespit edilmiştir. Sonu eksik olan bu nüshanın, Selimiye nüshasına göre bir Hadis-i Şerif bölümü daha fazladır. Eserin başlığı "Terceme-i Şurût-i Salât Merhûm Şemsî Paşa" olması hasebiyle eserin müstensih tarafından yazıldığı barizdir. Fakat eserin sonu eksik olduğu için müstensihinin kim olduğu tespit edilememiştir.

Eserin üçüncü nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde 42 Kon 3553/1 arşiv numarasında kayıtlıdır. 1^b-20^a yaprakları arasındaki eser 15 satırdır. Eser, nesih yazıyla yazılmıştır. Söz başları ve cetveller kırmızı, vişne rengi tam meşin, şemseli zencirekli cilttir. Eser, "Vikâyetü'r-Rivâye'nin" manzûm tercümesidir. Şair, Vikâye'nin yedi bölümünü seçmiştir.

Gâh okurdum Bidāye'den nice haber

Lîkî tıtdum Vîkâye'den yaña yüz

Halka maqbûl olan Hidâye'dürür

Baňa muhtâr olan Vîkâye'dürür

Hic metin olmaya Vîkâye gibi

Nitekim şerh yok Hidâye gibi (22 Sel 2130, 3^b)

Şair, Sebeb-i Telif bölümünde Bidâye'yi okuduğunu, Hidâye'nin halka makbul ve çok iyi bir şerh kitabı olduğunu ancak Vîkâye'nin çok sağlam bir metin olduğunu ve bu eseri manzûm olarak seçip yazdığını söylemektedir.

Kuṭb-ı Ekber İmâm-ı Gazzâlî

Ol yüce pâye menzili 'âlî

Kimyâ-yı Sa'âdetinde dimiş

Çok ma'ârif şekerlerini yemiş (22 Sel 2130, 23^a)

Orucun anlatıldığı bölümde şair, Gazâlî'nin yüksek mertebede ve dönemin Kutb-ı Ekber'i olduğunu yine eseri olan Kimyâ-i Sa'âdeti'nin birçok marifet ehli tarafından okunup istifade edildiğini söylemektedir. Şemsî Paşa, manzûmesinin dokuz beyitinde, oruçla ilgili bazı konularda Gazâlî'nin görüşlerine başvurmuştur.

6.2. Müellifi

Müellif, eserinde 16. yüzyılda yaşamış olduğu anlaşılan Şemsî Ahmed Paşa'dır. Eserin 4^a ila 6^a varakları arasında şairin silsilesini ve hayatını anlattığı 40 beyitlik bir kısım yer almaktadır. Şairin ismi Ahmed'dir:

Adum Aḥmed'dürür benüm ammâ

Şemsî⁴⁷ Paşa daḥi dinürse n'ola (22 Sel 2130, 5^a)

Soyu Halid bin Velid'e dayanmaktadır. Yine Bayezid-i Veli de ceddindendir:

⁴⁷ Şemsî→ "Şemsî" kelimesi "Şemsî" şeklinde okunarak vezin düzeltilmiştir.

Şemsi⁴⁸ olsam n'ola cihānda ferīd
Cedd-i i'lam **Hālīd bin Velīd** (22 Sel 2130, 4^a)

Şoñra Ya'kūbuñ oğlı oldu 'Alī
Andan olmuş idi **Bāyezīd-i Velī** (22 Sel 2130, 4^b)

Eserde, şairin silsilesi şu şekildedir: Halid bin Velid, Nureddin, Şemseddin, Yakub, Ali, Bayezid-i Veli, İsfendiyar, İbrahim, Kızıl Ahmed, Muhammed Mirza, Şemsî Ahmed Paşa. (22 Sel 2130, 4^{a-5^a})

Annesi Osmanlı ailesindendir:

Hālīd'e çıkıdı silsileyle peder
Āl-i 'Oşmān'a müntesib māder (22 Sel 2130, 5^a)

Şair, ceddinin Sultan Mehmed Han'dan beri Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiğini söylemektedir. (22 Sel 2130, 5^a) Yine kendisinin de Sultan Süleyman'dan çokça himmet gördüğünü ve 2. Selim zamanında Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiğini söylemektedir. Anadolu, Rumeli beylerbeyliği yapmış, Rumeli Beylerbeyi iken Zigetvar seferine komutanlık ederek Zigetvar'ı fethetmiştir. (22 Sel 2130, 5^{b-6^a})

Erhan Afyoncu, İslam Ansiklopedisi'ndeki Şemsi Ahmed Paşa maddesinde,⁴⁹ şairin Türkçe divanının, "*Cevâhirü'l-kelimât*" isimli Arapça-Türkçe ve manzûm yazılmış "*Tuhfe*" isimli Farsça-Türkçe iki lügatının, 2398 beyitlik "*Şehnâme-i Sultan Murâd*" isimli bir eserinin olduğu bilgisini vermiştir. Erhan Afyoncu, Şemsî Ahmed Paşa'nın 1580'de vefat ettiğini bildirmektedir.

Bunların yanında Şemsî Ahmed Paşa'nın "*Murgıye*"⁵⁰ ve "*Gülşen-i Esrâr*"⁵¹ isimli eserleri de tespit edilmiştir.

⁴⁸ Şemsi→ "Şemsî" kelimesi "Şemsi" şeklinde okunarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁹ Erhan Afyoncu, "Şemsi Ahmed Paşa", *TDV Yayınları*, Ankara 2010, cilt 38, s. 529.

⁵⁰ 06 Hk 1239, www.yazmalar.gov.tr/eser/murgıye/71451, (24.07.2018).

⁵¹ 06 Hk 1240, www.yazmalar.gov.tr/eser/gulsen-i-esrar/71460, (24.07.2018).

6.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi tam olarak belli değildir. Ancak Şemsî Paşa'nın, 2. Selim döneminde görev yaptığını eserinde belirtmesi hasebiyle, Vikâye'yi 16. yüzyılın sonlarına doğru nazmen tercüme ettiği söylenebilir.

Şair, nice yıllar şeriata hizmet ettiğini ve şeriata bağlı kaldığını, şariat ehlinin sözlerine uyduğunu, bazen bedî, bazen beyân bazen halka kelim okuduğunu söylemektedir. Bidâye'den de çokça okuduğunu halka makbul olan her ne kadar Hidâye ise de kendisinin Vikâye'yi seçtiğini söylemektedir.

Vikâye'deki meseleleri Türkçe nazm etmesinin sebebi, her yaştan insanın kolayca okuyup anlaması içindir. Maksudının belagat olmadığını sadece okuyanlardan dua almak ve bu vesilesiye Allah'ın rahmetine vasıl olmak olduğunu söylemektedir:

Gâh okur idim Bidâye'den nice haber
Yeni tıtdum Vikâye'den yaña yüz

Halka makbûl olan Hidâye'dürür
Baña muhtâr olan Vikâye'dürür

Hic metin olmaya Vikâye gibi
Nitekim şerh yok Hidâye gibi

Bağladum boynuma hamâyilini
Türkî nazm eyledüm mesâ'ilini

Halk arasında tâ ola âsân
Okuya anı cümle pîr ü civan

Şanma makşûd olan belâğatdür
Bir du'âdur murâd-ı rahmetdür (22 Sel 2130, 3^b-4^a)

6.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun cedid bahrinin “Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Eserde Yavuz Sultan Selim’in medh edildiği bölüm remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbı ve kaside nazım şekliyle yazılmıştır. (22 Sel 2130, 7^b-8^a)

6.5. Muhtevası

Şair, Allah’a hamd ve yalvarış, Hz. Peygamber’e övgü, dört halifeye övgü, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e övgü, Ehl-i Beyt’e salat ve selam, ashabına selam, dört mezhep imâmına dua ve sena ve son olarak da İmâm Muhammed ve İmâm Ebû Yusuf’a rahmet dilekleriyle eserine giriş yapmaktadır. Sonra eser, sebeb-i telif ve silsilesini anlattığı bölüm ile Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Selim Selim’e medh ile devam eder. Daha sonra Hz. Peygamberin hadislerinden dört⁵² tanesini manzûm olarak anlatır. Buraya kadarki kısım 9 varaktır. Buradan sonra Vikâye’nin taharet, namaz, zekât, hac, oruç, sayd ve zebh olan yedi bölümü manzûm olarak tercüme edilmiştir. Bu bölümler 9^b-27^a varakları arasındadır. 27^a varakta eser, hatime kısmıyla sona ermektedir.

6.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyiti Besmele’nin faziletini ve tesirini anlatır. Sonrasında Allahu Te’ala’nın isminin bereketinden ve Allah’ın insanoğluna merhametinden bahseder:

Besmeleyle olur ‘ināyet-i Hâk
 Hâmd ile bulur suhan revnâk
 Bir kişinüñ dilinde olsa İlâh
 Aña çok dürlü luğf ider Allâh

İmdi şıdık ile diyelüm Allâh
 Kalmaya zerre deñlü bizde günâh (22 Sel 2130, 1^b)

⁵² Eserin Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi 22 Sel 2130 numaralı nüshasında üç Hadis-i Şerif vardır.

Müellif, medh ve Hadis-i Şeriflerin anlatıldığı bölümlerden sonra asıl konuya giriş yapar:

Farzını diñle evvel âbdestüñ
Pāk şuyıla yu yüzün destüñ

Münbit-i mūdān esfel-i zekān
Ta kulağdan kulağa ıslana (22 Sel 2130, 9^b)

Şair, eserin sonunda Allah'tan af dilemekte ve yazdığı eserin aybını fazilet sahibi kişilerin görmeyip kendisine dua etmelerini istemektedir:

Kuluñ işi haṭā 'aṭā şāhuñ
Biz günāhkāra raḥmet Allāh'uñ

'Aybına nāzır olmayub fuṣalā
İdeler şāhibine ḥayr u du'ā (22 Sel 2130, 27^a)

7. Ali Efendi, Manzûm İlmiḥâl

7.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Hacı Selimağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümü 681 numarada 1^b-7^b varakları arasında kayıtlıdır. Müellif, esere isim vermemiştir. Eser, 7 varak, her varak 9 satırdır. Eserin yazı türü harekeli nesihtir.

7.2. Müellifi

Eserin müellifi Ali Efendi'dir. Eserin dibace kısmında müellif, ismini zikretmiştir:

'Alī'nüñ çokdurur yā Rab günāhı
Velākin senden özge yokdur penāhı (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 1^b)

Bunun dışında eserin müellifi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

7.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir. Şair hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı için şairin hangi yüzyılda yaşadığı da bilinmemektedir.

Ali Efendi, Dibace bölümünde ilmihalin önemini belirtmek, müminlerin bundan faydalanmasını sağlamak ve bu sayede okuyanların kendisine dua ederek günahlarının bağışlanmasına vasıta olması için eserini yazdığını söylemektedir.

Beyān idem ehemmin ‘ilm-i ḥālūñ

‘Ayān ide rumūzın bu maḳālūñ

Ola bā’iṣ du ‘ā’-i ḥayra her dem

Göre her mü’min ānuñ nef’ini hem

‘Alī’nüñ çokdurur yā Rab günāhı

Velākin senden özge yokdur penāhı

Ḥabībūñ ḥürmetine yā İlāhī

Keremden ḥafī kıl andan günāhı

Muḳārin kıl anı yā Rab ṣalāḥa

Ola yarın sebab-i nārdan felāḥa (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 1^b-2^a)

7.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun hecez bahrinin “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün” kalıbıyla yazılmıştır.

7.5. Muhtevası

Eser, Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e, âline ve ashabına selam ile başlamıştır. Bundan sonra eser; Dibace, Amentüyü anlatan 6 bölüm ve İslam’ın şartı ile devam etmiştir. Eser, Münacat bölümü ile son bulmuştur.

7.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, esere Allah'ı şükrederek ve Hz. Peygamber'e salat ve selam göndererek başlamıştır:

İdelim ḥamdi dā'im bī-zevāle
Hemīşe şükr idelim zī-nevāle

Murabbī ancak oldur 'ālemine
Daḥi hem mālīk oldur yevm-i dīne

Şalāt ü taḥiyyāt-ı bī-nihāye
Habībīne ola her dem hidāye (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 1^b)

Giriş ve Dibaceden sonra şair, Amentü'yü anlatan kısma geçmiştir. İlk beyitleri şu şekildedir:

Pes evvel farz olan her müslimine
İde ikrār-ı taşdīk Rabbisine

Ki gökde yirde yok bir ferd-i fāyık
Ola ol cümleden t̄ā'ate lāyık (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 2^a)

Eserin sonunda şair, eserini seher vakti tamamladığını ve bu vakitte yazmış olduğu eser için Allah'tan dualarını kabul etmesini istemektedir:

İlāhi sen 'atā eyle recāmı
K̄abūl eyle seḥer vakti du'āmı

Gel ey bād-ı seḥer diñle kelāmum
Ḥabībullaḥa 'arz eyle selāmum

Bi-ḥamdillāh irişdi ihtimāma
Risālem ḥayr ile irdi tamāma (Sül. Hacı Selim Ağa/Kemankeş, 7^b)

8. Seyyidî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî

8.1. Adı ve Nüshaları

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 6393/4 arşiv numarasındaki eser, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” adıyla Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî’ye ait olarak kaydedilmiştir. 91^b-100^a varakları arasındaki eserin her varağı 9 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır.

9 varaklık bu eserin, Gülsüm Özcan’ın tenkitli olarak çalıştığı “Manzûme-i Aka’id-i Seyyidî” isimli Yüksek Lisans tezinde⁵³ namaz ibadetinin anlatıldığı bir bölüm olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Gülsüm Özcan tezinde, Seyyidî’nin “Nazm-ı Fıkh-ı Ekber”, “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” ve “Manzûm Ahlak Risalesi” isimli müstakil eserlerini, “Manzûme-i Aka’id” adı altında tek bir eser kabul etmiştir. Ancak bu yaklaşım şu nedenlerden dolayı doğru değildir:

Birincisi, Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 6393/4 nüshasındaki eserin başlığının “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” olması ve eser içinde de “**Faslûn fî Ahkâmi Fıkhî Keydânî**” başlığının bulunması, Keydânî’nin fıkıh eserinin Seyyidî tarafından manzûm olarak tercüme edildiğini gösterir.

İkincisi, Gülsüm Özcan’ın Yüksek Lisans tezinde, Akaid bölümünün son iki beyiti olan 108. ve 109. beyitler şu şekildedir:

*“Hak durur bunlar olacaq şîhhat-i aḥbâr ile
Şübhe itmez **Seyyidî** kim konuşur aḥyâr ile
Oldı **Nazm-ı Fıkh-ı Ekber** lütf-i Hakk ile tamâm
Cümle iḥvân-ı şafâdan bir du’âma ancak merâm”⁵⁴*

Akaid bölümünün son iki beyitinde şairin mahlasını anması ve Fıkh-ı Ekber’in manzûm olarak tamamlandığını söyleyip okuyanlardan dua talep etmesi;

⁵³ Gülsüm Özcan, *Manzume-i Aka’id-i Seyyidi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*, (Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

⁵⁴ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 130.

109. beyitten sonra **Besmele** ile başlanıp sonrasında namaz ibadetinin anlatıldığı:

*“Hamd evvel it Hudâ’ya şaniyen eyle şalât
Böyledür cümle ‘ibâda emr-i Faḥr-i kâinât”⁵⁵*

beyitte şairin Allah’ı hamd ederek başlaması;

Namaz ibadetinin anlatıldığı 155. beyitte mahlas kullanıldıktan sonra; “*Hâzâ Terceme-i Tarîkat-i Muḥammediye*” başlığının yazılması ve besmeleden sonra:

*“Hamd ü lillah şuğl-i nazma râğıb oldum bir zamân
Gün-be-gün itdi terakkî kalbde anuñ lezzet”⁵⁶*

beyiti ile şairin eseri yazmaya hamd ederek başlaması ve “şuğl-i nazma râğıb oldum” ibaresinden de anlaşıldığı üzere şairin yeni bir eser yazmak için hazırlandığı izlenimi gibi deliller bu üç eserin müstakil eserler olduğunun göstergesidir.

Üçüncüsü, eserler Ali Emîrî Kütüphanesi AEMnz836/1, AEMnz836/2 ve AEMnz836/3 numaralarda üç ayrı eser olarak kataloglanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 03460 ve 03533 numaralarındaki nüshalarda sadece Manzûm Ahlak Risalesi mevcuttur. Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8205 numaralı mecmuada 06 Mil Yz A 8205/1 numarada Manzûm Ahlak Risalesi vardır. Bazı nüshalardan yola çıkarak verdiğimiz bu örnekler de bu eserlerin müstakil eserler olduğunu gösterir.

Dördüncüsü Gülsüm Özcan, Yüksek Lisans çalışması olan “Manzûme-i Aka’id-i Seyyidi”nin Ebû Hanife’nin “Fıkhü’l-Ekber” eserinin manzûm tercümesi olduğunu ve eserin içerik olarak akaid, namaz ibadeti ve ahlak konularını kapsadığını söylemiştir. Halbuki Ebû Hanîfe’nin Fıkhü’l-Ekber’i sadece akaid konularını şâmilidir.⁵⁷

⁵⁵ Gülsüm Özcan, a.g.t., s. 130.

⁵⁶ Gülsüm Özcan, a.g.t., s. 136.

⁵⁷ Şerafettin Gölcük - Adil Bebek, “el-Fıkhü’l-Ekber”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-fikhul-ekber>, (21.05.2017): (Hammâd rivayetiyle gelen el-Fıkhü’l-ekber’de işlenen ana konular ise risâlede ele alınış sırasına göre şunlardır: İman esasları, Allah’ın birliği, zâtî, fiilî ve haberî sıfatlar, halku’l-Kur’ân, kazâ ve kader, fitrat konusu, halk ve kesb kavramları, peygamberler ve Hz. Muhammed, ahabın faziletçe sıralanması, mürtekb-i kebîre ve Mürcie’nin bazı görüşlerinin reddi, tekfir bahsi, mestler üzerine meshetme, teravîh namazı, itaatkâr veya günahkâr müminin arkasında namaz kılınıp kılınmayacağı, mucize, kerâmet ve istidrâc, rû’yetullah meselesi, imanın mahiyeti, Allah’ın zâtının hakikatının bilinip bilinemeyeceği, şefaât, mîzan, havz konuları, kıyamet gününde hasımlar arasında kıyas, cennet ve cehennem,

Tüm bu açıklamalardan sonra şunu söylemek mümkündür ki Gülsüm Özcan'ın "Manzume-i Aka'id-i Seyyidi" adını verdiği Yüksek Lisans çalışması aslında Seyyidî'nin "Nazm-ı Fıkh-ı Ekber", "Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî" ve "Manzûm Ahlak Risalesi" isimli üç müstakil eseridir.

Yine Gülsüm Özcan adı geçen tezinde, Seyyidî'nin eserleri hakkında bilgi verirken şairin, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî'sinin bir nüshasının "Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonu Nu: 21/1"de olduğunu söylemiştir.⁵⁸ Ancak incelememiz sonucu Gülsüm Özcan'ın bahsettiği bu nüshanın, Fıkh-ı Keydânî'nin manzûm tercümesi olmadığı görülmüştür. Bu eserin Seyyidî tarafından "Şerh-i Mevâkîf" ve "Şerh-i Mekâsîd"a yapılan manzûm tercümeler olduğu ve dolayısıyla eserin konusunun akaid ve kelam ile ilgili olduğu anlaşılmıştır.

8.2. Müellifi

Eserin müellifi Seyyidî'dir. Eserin "Fî Beyâni Ta'dâdi Ahkâmî's-Salât" başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Oldı bu cümle daği seksen sekiz it ictinâb

Tâ ki **Seyyid** luğf ide Rabbiñ saña bî-irtiyâb (06 Mil Yz A 6393/4, 94b)

"Fî Beyâni Fevâ'id-i Edâ'i's-Salât" başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Seyyidî 'azm it müdâvim olagör beşincisi

Cennet-i A'lâ'ya girmek oldı ammâ var hîsâb (06 Mil Yz A 6393/4, 95a)

"Ve mine'l-Müstehabbâtî'l-Hâss" başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Tokuzuncısı imâm için ferâğa intizâr

Özri şer'î ola **Seyyid** terk olur ol intizâr (06 Mil Yz A 6393/4, 97b)

münker ve nekirin sorgulaması, kabirde ruhun cesede iadesi, kabir azabı, Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının Farsça (Arapça'dan başka bir dille) söylenip söylenemeyeceği, Allah'a nisbet edilen kurb ve bu'dun anlamları, Kur'an âyetleri arasında fazilet bakımından farklılığın bulunup bulunmadığı, esmâ-i hüsnâ, Hz. Peygamber'in ebeveyni ve kısaca fetret meselesi, Resûl-i Ekrem'in çocukları, itikadî bir mesele ile karşılaşan bir kimsenin yapması gerekli olan şeyler, mi'rac ve kıyamet alâmetleri.)

⁵⁸ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 22.

Ve “el-Bâbü’s-Sâmin fi’l-Müfsidâti ale’l-Umûm” başlığı altındaki kısmın son beyitinde:

Söylemekdir evvelâ ‘amd-i ħadeş dıĥk ü ‘amel

Terk-i farz beşinci **Seyyid** bâ’iş-i sū’-i ‘amel (06 Mil Yz A 6393/4, 100a)

Seyyidî’nin Manzûm Aka’id’i üzerine Yüksek Lisans tezi hazırlamış olan Gülsüm Özcan, Seyyidî’nin söz konusu eserini 45 yaşında iken h. 1095 (m.1683-84)’te yazdığını dolayısıyla Seyyidî’nin 17. yüzyılda yaşadığını tespit etmiştir.⁵⁹

8.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Temin edilen 06 Mil Yz A 6393/4 nüshasında, eserin hangi tarihte yazıldığı konusunda bir malumat yoktur. Ancak Seyyidî’nin “Manzume-i Aka’id” eserinin 05 Ba 1705/3 nüshasında, Seyyidî’nin:

“Ğitmesün yanından aşlâ nazm dâ’î Seyyidî

İlm ħâlim cânında bulayım dirse reşâd

Fıĥ-ı ekber Fıĥ-ı Keydânî ‘avâmi’l-bi’l-tamâm

*Otuz üç ĥaĥ altı şarĥ dost olmağa yekdür sevâd*⁶⁰

ifadesinden yola çıkarak eserini Manzume-i Aka’id’den önce yazmış olduğunu anlamak mümkündür. Manzume-i Aka’id 1095 (m. 1683-43)’te yazıldığına göre “Manzûme-i Fıĥ-ı Keydânî” eseri h. 1095’ten önce yazılmıştır.

Seyyidî, önceki eserde namazla ilgili kısmı özet geçtiğini, bu sebeple namaz ibadetini bu eserde tafsilatlıca anlatmak meramından dolayı yazdığını şu şekilde belirtmiştir:

Bil şalât nazmında icmâl üzre itmişdik beyân

Şimdi itdi iĥtizâ icmâli tafşilen ‘ayân (06 Mil Yz A 6393/4, 94a)

⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz: Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 15.

⁶⁰ Gülsüm Özcan, *a.g.t.*, s. 22-23.

8.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Ancak eserin “Faslün fî Cevâb-i Münkereyni fî’l-Kabr” başlığı altındaki 5 beyitlik kısım kaside nazım şekli ve “îr” kafiyesi ile yazılmıştır.

8.5. Muhtevası

Eser, Besmele ile başlamıştır. İlk beyit, Allah’a övgü ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’e salat ile başlamaktadır. Sonraki beş beyitte kabirde sorulacak imanî meseleler anlatılmıştır. Sonraki iki beyitte İman’ın Şartları anlatılmıştır. Sonraki bir beyitte İslam’ın Şartları, diğer beyitte de Kelime-i Şehadetin hangi durumda makbul olacağı anlatılmıştır. Diğer beyitlerde has ve avama göre namazın şartları, farzları, vâcipleri, sünnetleri, müstehapları, mekrûhları, mübâhları ve müfsitleri anlatılmıştır. Seyyidî, son beyitte Allah’tan yardım dileyerek eserine son vermiştir.

8.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, eserine Allah’ı hamd ederek ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’e salat ederek başlamıştır:

Hamd-i evvel it Hudâ’ya şāniyen eyle şalāt
Böyle dir cümle ‘ibāda emr-i Faḥr-i Kā’ināt

Eser, şu şekilde son bulmuştur:

‘Avn iderse cümleye ger Ḥazret-i Rabb-i Raḥīm
Bileler hem kıllalar terk ideler tūl-i emel

9. Muhammed Tūrâbî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî

9.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde Hacı Mahmud Efendi Bölümünde 1150 numarada, 1^b-3^a varakları arasında kayıtlıdır. Eser, 2 varak 16 satırdır. Eserin bazı yerleri siliktir. Eser 58 beyittir. Eserin serlevhasında “Hâzâ

Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” başlığının olması, eserin Keydânî’nin fıkıh kitabının namazla ilgili manzûm tercümesi olduğunu göstermektedir.

9.2. Müellifi

Eserin müellifi, Tûrâbî mahlaslı Muhammed’dir, Hâtimetü’l-Kitâb’da müellifin mahlası şu şekilde geçmektedir:

Hamdülillâh nazm-ı Keydân oldu kâmil ‘avnile
Ey **Tûrâbî** ko fenâyı bul Cenâb-ı ‘İzzeti (Sül. Hacı Mahmud Efendi 1150, 3^a)

Yine eserin sonunda şairin ismi geçmekteyse de eser silik olduğundan ismi tam olarak bilinmemektedir: “Ketebehü’l-Faķır Muhammed bin ----- min Telâmîzî İsmâ’îl Efendî. Sene 1098”⁶¹

9.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Müellif, eserini 1098 (m. 1686-87) yılında yazmıştır. Müellif, fıkıh ilminin önemini belirtmek istemiş, bu öneme binaen yazmış olduğu eserin okuyanlar tarafından kabul görüp, eseri okuyanların kendisine dua etmelerini ummuştur.

Her ki maķbûl eyleyüb bu nazmı eylerse ķabûl
Ķıla ol Allāhu a‘zam aña mesken Cennet’i

Bil bu nazmı ķıl şalāvāt umma cāhı ğayrıdan
Manşıbı sen al Ĥudā’dan zîrā yok ‘azliyyeti

Feyz-i Raķmān çokdurur gör nāyimen vaķtû’s-seķer
Aķz ider Ĥallāķ-ı ‘ālem ol vaķit ķün da‘veti (Sül. Hacı Mahmud Efendi, 1150,1^b)

⁶¹ Tırnak içerisinde noktalı yer, silik olduğu için okunamamıştır.

9.4. Şekil Özellikleri

Eser, kaside nazım şekli, “tâ” kafiyeli ve “yâ” rediflidir. Aruzun remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır.

9.5. Muhtevası

Eser, besmeleyle başlamıştır. Eserin ilk beş beyitinde; Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e salat, O’nun âline selam edilmiş ve fıkıh ilminin değeri anlatılmıştır. Sonra sırasıyla Farz, Vâcip, Sünnet, Müstehap, Mendup, Müfsid, Mekrûh, Münacat bâblarını anlatan 8 bölüm vardır. En sonda da 2 beyitlik “Hâtimetü’l-Kitâb” bölümü ile eser sona ermiştir. Eser, namaz manzûmesidir.

9.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, eserine Allah’ı hamd ederek başlamıştır:

Ey kemâl-i kudretinden bizi insân eyleyen
Saña lâyıķ ħamd ü muṭlaķ vir ‘ibâdet lezzeti (Sül. Hacı Mahmud Efendi, 1150,1^b)

Eser, şu şekilde son bulmuştur:

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün
Kıl ‘amel bularla cânun bula maķbûliyeti (Sül. Hacı Mahmud Efendi, 1150,3^a)

10. Abdullah Ahdî ibni Ali, Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkh

10.1. Adı ve Nüshaları

Eserin adı, ilk sayfada “Risâle-i Manzûme fi’l-Fıkh” olarak kayıtlıdır. Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümü 00809-003 numarada 33^b-44^a varakları arasındadır. Her sayfa 18 satırdır. Eserin Hızânetü’l-Fıkh’dan tercüme olduğu 44^a’da belirtilmiştir.

10.2. Müellifi

Müellifin ismi eserin sonunda 44^a'da, Maraş eski kadısı Ali'nin oğlu Abdullah Ahdî olarak geçmektedir.⁶² Şair, Sinoplu Kadı Ali Efendi'nin oğludur. Abdullah Ahdî, Sultan İbrahim'e (m. 1640-1648) sunduğu “*Ed-Dürrü'l-Mensûr*” isimli eserinin mukaddimesinde, en alt kademelerden en üst kademelere kadar müderrislik görevlerinde bulunduğunu söylemiştir.⁶³ Bu bilgilerin dışında şairin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir.

10.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış sebebi hakkında herhangi bir bilgi olmamasına rağmen yazılış tarihi eserin sonunda 44^a'da, Şaban ayı 1067 olarak kayıtlıdır. Bu tarih de Miladî olarak 1657 tarihidir.

Eserin 44^a varağında “Kad nefidetü'l-ebiyâtü 'alâ yedi ez'afi'l-'ibâdi 'Abdu'llâh ibn 'Alî el-Kâzî li-Mar'aş şâbıkan fî şehri Şa'bân li-sene seb'un ve sittîne ve elf. Min hicreti men lehu'l-'izzü ve şeref. Ve enne'n-nâzımü'l-hakîkî tereccemtü hâzihi'l-ebiyâtü min kitabi ismühü Hızānetü'l-Fıkh. Adedü ebyâtin 360” kaydı vardır.

Bu beyitler Maraş eski kadısı Ali oğlu Abdullah Ahdî tarafından h. 1067 senesinin Şaban ayında bir araya getirilmiştir. Şair, 360 beyiti Hızānetü'l-Fıkh adlı kitaptan alarak nazmen tercüme ettiğini belirtmiştir.

10.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır.

⁶² Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Reşid Efendi Böümü 00809-003 numara, 33^b-44^a.

⁶³ Nasi Aslan-Ömer Korkmaz, *Sinobî Abdullah Ahdî b. Kadı Ali ve Ed-Dürrü'l-Mensûr İsimli Eseri*, Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu, c. I, 5-7 Ekim 2018, s. 136.

10.5. Muhtevası

Eser, besmeleden sonra abdestin farzlarını açıklayarak başlamaktadır. Şair; abdest, istinca, hela temizliği, kuyu bahsi, suyun özellikleri, mesh, namazın kılınışı, rükunları hakkında tafsilatlı bir anlatım yolu seçmiştir. Şair; ayrıca ezan, tilavet secdesi, sehiv secdesi, Cuma Namazı, imâmet gibi konular hakkında da bilgi vermiştir. Eser, sade bir dille yazılmıştır.

10.6. İlk ve Son Beyitler

Eserin ilk beyitleri abdestin farzlarını anlatmaktadır:

Âbdestüñ farzını bil ey hümām
Müttefikdür böyle didi her imām

Ğusl-ı vech ile zırā'ın ey ahī
Mesh-i re's ü ğusl-i riclin hem daħi (Sül. Reşid Efendi, 00809-003, 33^b)

Eser, şu beyitlerle son bulmaktadır:

Lîk ol hıṭbe ki ola Mekke'de
Ya 'Arafât'da ola bilgil dede

Bed' ide tekbîr ile anlarda hem
Şoñra telbiye vü şoñra hıṭbe hem (Sül. Reşid Efendi, 00809-003, 44^a)

11. Müellifi Belli Değil, Süleymân-nâme

11.1. Adı ve Nüshaları

Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümünde 2575 numarada, 1^a-38^a varakları arasında kayıtlı görünüyorsa da esere, sonradan sayfa numaraları verildiği görülmüştür. Nitekim eserin 1^a'dan öncesinin olduğu bellidir. Ancak önceki sayfanın hem okunamayacak derecede tahrif olması hem de Farsça olması, Süleymân-nâme'nin aslında 1^a'dan öncesinin kopmuş olduğunu göstermektedir. Eser, harekeli olup bu hâliyle 38 varak, 13 satır, 928 beyittir. Eser,

herhangi bir başlık olmadan; fıkıh ilminin faziletini ve eseri yazma sebebini anlatan 8 beyitlik bir girişle başlamıştır. 1756 yılında Bağdat Valiliğini yapan Süleyman Paşa'yı medh eden 63 beyitlik Dibaceyle devam etmiştir.

Eserde “Besmele”, Dibaceden sonra İman Faslı'nın evvelinde atılmıştır.

Eser, kütüphanede “Manzûm Fıkh Risalesi” olarak kaydedilmişse de müellif, eserin isminin “Süleymân-nâme” olduğunu, Dibace kısmında belirtmiştir:

Süleymân-nâme yazdım nüsha adın

Kıla hayr ile Hâk hâşıl murâdın (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 3^a)

11.2. Müellifi

Eserin müellifinin kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

11.3. Yazılış Tarihi ve Sebebi

Şair, eserini nüshanın sonunda, 6 Rebiu'l-evvel ayında 1169 (m. 1756) tarihinde yazdığını belirtilmiştir. Bunun yanında “Fî Medh-i Vezîr-i Asaf-nazîr Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa” başlıklı Dibace bölümünden de anlaşılacağı üzere müellif, eseri Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya ithaf etmiştir. Yusuf Halaçoğlu'nun Bağdat maddesi için yazdığı: “1749'da Ahmet Paşa'nın ölümünden sonra azatlı kölesi ve damadı Adana Valisi Süleyman Paşa Bağdat Valisi oldu (1749).....Süleyman Paşa'dan sonra 1762'de Kethüdası Ali....”⁶⁴ ibaresinden anlaşıldığı üzere, Süleyman Paşa 1749-1762 yılları arasında 1. Mahmud, 3. Osman ve 3. Mustafa dönemlerinde Bağdat'ta valilik yapmıştır.

Kılan bir gün taleb bil 'ilm-i şer'i

Nedir anuñ şevâb ü ecr-i fer'i

Biri on biñ sene kılsa 'ibâdet

Giçe gündüz kıyâm ü şavm ü tã'at

Yirişmez fazlına ol talibüñ bil

⁶⁴ Yusuf Halaçoğlu, “Bağdat”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.04.2016), s. 435.

Ki bir gün ‘ilm-i fıkıhı kıla tahşîl

Li-hâzâ bu faķîr-i bî-beğâ‘at

Ĥaķîr ü mücrim-i bî-istiĤâ‘at (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 1^a)

Diledim nazmîle birkaç mesâ‘il

Ki ola mübtedî Ĥab‘ına mâ‘il

Uşûl-i fer‘ ü dine ola meş‘ar

Ola Ĥmânile İslâm’a muĤbir

İmâm A‘zam ile Şâfi‘î’nüñ

Ĥılâf itdikleri ola yakĤn (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 1^a)

Fıkıh ilmini tahsil etmek; on bin sene gece gündüz namaz kılmak, oruç tutmak, ibadet etmekten daha hayırlıdır. Bundan dolayı kendisi de acemi tabiatına uygun olarak fıkıh meseleleri hakkında nazm ile bir eser yazdığını söylemektedir.

11.4. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun hezec bahrinin “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fa‘ûlün” kalıbıyla yazılmıştır.

11.5. Muhtevası

Eser, 8 beyitlik fıkıh ilminin fazileti ve eserin yazılma sebebinin anlatıldığı bir girişle başlamakta ve 1749-1762 yılları arasında Bağdat Valiliği yapan Süleyman Paşa’yı medh eden 63 beyitlik Dibaceyle devam etmektedir. Daha sonra Besmele ile beraber İman faslını anlatan 145 beyitlik bir bölümden sonra İmanın Erkanı konusunda, İmam Azam Ebû Hanîfe ve İmam Şâfi‘î’nin reyleri verilmiştir. Ardından İslam hakkında 20 beyitlik bir bâb vardır. Taharet, Su, Gusûl, Teyemmüm, Hayız, Necis, Abdest, İstinca, Tuvalet Adabı, Ezan ve İkamet; Namazın Şartları, Erkanı, Vâcipleri, Sünnetleri, Adabı, Mekrûhları, Müfsitleri; Sehib ve Tilavet Secdeleri konuları, Ehl-i Sünnet imâmlarından Numan bin Sabit Ebû Hanîfe ile İmam Şâfi‘î Muhammed bin İdris’in ihtilaf ettikleri yönlerle anlatılmıştır. 16 beyitlik Hatime

Bölümünden sonra “Temmetü’l-Kitāb Bi-‘avnilāhi’l-Meliki’l-Vehhāb Sevvedehū Süleymān bin Dāvūd Raḥimehullāhu Vālideyhī men zekerahū bi’l-ḥayri. Temmeti fī 6 Rebi’i’ 1169 fī Rebi’u’l-Āḥir 6” yazısıyla eser sona ermektedir.

11.6. İlk ve Son Beyitler

Şair, esere şeriat ilminin faziletini ve eseri niçin yazdığını anlatan beyitlerle başlamıştır:

Kılan bir gün taleb bil ‘ilm-i şer’i
Nedir anuñ şevāb ü ecr-i fer’i

Biri on biñ sene kılsa ‘ibādet
Giçe gündüz kıyām ü şavm ü tã‘at

Yirişmez fazlına ol talibüñ bil
Ki bir gün ‘ilm-i fıkḥı kıla taḥṣīl

Li-hāzā bu faḫīr-i bī-beḍā‘at
Ḥaḫīr ü mücrim-i bī-istiṭā‘at (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 1^a)

Şair, Giriş ve Süleyman Paşa’yı medh ettiği bölümden sonraki “Faslün İmān” bölümünde Allah’ın zatını ve sıfatlarını tanıtmaya başlamıştır:

İşit İmān beyānın cān ü dilden
Kılub ikrār-ı taṣdīḳ it göñülden

Ḥudā’nuñ birliğine ey muvaḥḥid
Getür İmān ki oldurur ferd-i Vāḥid

Bir evveldir ki anuñ evveli yok
Bir āḫirdür ki aṣlā āḫiri yok (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 3^b)

Şair; Allah’tan kendisini kötülüklerden, zararlardan, cehaletten korumasını ve bunların yerine Allah’ın kendisine yararlı ilim ve temiz bir kalp vermesini dilemiş, tüm müminler için de dua ederek eserini noktalamıştır:

İlâhî kıl müyesser ‘ilm-i nâfi‘
Ki ola cehlile ol hâme dâfi‘

Zemâyimden zamîrim eyle şâfi
Baña yemm-i keremden kaçre kâfi

Cemî‘ mü‘minîn mü‘minâtı
Cehennem âteşinden vir necâtı (Sül. Yazma Bağışlar 2575, 38^a)

12. Devletoğlu Yusuf, Vikâye Tercümesi⁶⁵

Eser, kütüphanelerde “Kitâbü’l-Beyân, Kitâb-ı Manzûme-i Sultan Murâd, Murâd-nâme, Terceme-i Vikâye” olarak geçmektedir.

Şair eserini, 827 (m. 1424)’de tercüme etmeye başlamış, 828 (m. 1425)’de tamamlamıştır.⁶⁶ Eser, Burhânü’ş-Şerî’a’nın “Vikâyesi”nin manzûm tercümesidir.

Eser, mesnevi şeklinde aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmış manzûm bir eserdir⁶⁷. Bilal Aktan’ın hazırlamış olduğu tenkitli metin 7006 beyittir.⁶⁸

Eserin muhtevası bir fıkıh kitabında mevcut olan taharet, namaz, zekât, hac, nikâh, boşanma, alış-veriş, emanet, avlanma, cinayet, hünsa, şuf’a, şahitlik vb. gibi hemen her konuyu şamildir.⁶⁹

Eser üzerine Bilal Aktan’dan başka Mehmet Demir⁷⁰ Doktora tezi ve Nimet Altunkaynak⁷¹ Yüksek Lisans tezi hazırlamıştır.

⁶⁵ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Bilal Aktan, *Devletoğlu Yusuf’un Vikaye Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

⁶⁶ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 10.

⁶⁷ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 11.

⁶⁸ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 626

⁶⁹ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 6

⁷⁰ Mehmet Demir, *Devletoğlu Yusuf, Vikaye Tercümesi metin dil incelemesi*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999.

⁷¹ Nimet Altunkaynak, *Devletoğlu Yusuf Vikaye Tercümesi (transkribe-metin)*, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992.

Bilal Aktan, doktora çalışmasında “Devletoğlu Yusuf’un Vikâye Tercümesi”nin 35 nüshasını tespit etmiştir. Bu eserin kütüphanelerde çok fazla nüshasının olması ve bu nüshalardan bazılarının baştan veya sondan eksik olması sebebiyle kime ait oldukları tespit edilememiştir. Bu sebeple ismi belli olmayan bu nüshaların kime ait oldukları tarafımızdan tespit edildi. Neticede 11 adet nüsha daha tespit edildi. Bunlar:

Manzûm Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü’nde 01980-005 numarada kayıtlıdır. Eser, 39-54 yaprakları arasında 17 satırdır. Eser hem baştan hem de sondan eksiktir.

Manzûm Fıkıh Kitabı ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü’nde 03486-002 numarada kayıtlıdır. Eser, 42-124 yaprakları arasında 15 satır, rika ile yazılmıştır. Eser hem baştan hem de sondan eksiktir.

Hanefi Fıkıh Kitabı ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü’nde 992 numarada kayıtlıdır. Eser, 113 yaprak 15 satır, nesih ile yazılmıştır. 992 (m. 1584-85) tarihlidir.

Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü’nde 01571 numarada kayıtlıdır. Eser, 240 yaprak 13 satır, nesih ile yazılmıştır. 827 (m. 1423-24) tarihlidir.

Manzûme fi’l-Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Kemankuş Bölümü’nde 00133 numarada kayıtlıdır. Eser, 154 yaprak 13 satır, talik ile yazılmıştır.

Manzûm Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü’nde 07762 numarada kayıtlıdır. Eser, 232 yaprak 13 satır, nesih ile yazılmıştır.

Manzûme fi’l-Fıkıh ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Beşirağa (Eyüp) Bölümü’nde 00071 numarada kayıtlıdır. Eser, 118 yaprak 15 satır, nesih ile yazılmıştır. Eserin müellifi, hata ile Burhanüşşeria olarak kaydedilmiştir.

Dini Fıkıhî Manzûmeler ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi İbni Mirza Bölümü’nde 00242 numarada kayıtlıdır. Eser, 125 yaprak 13 satırdır. 1175 (m. 1761-62) tarihlidir.

Fıkıhtan Risale ismiyle Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesinde 43 Va 1744 numarada kayıtlıdır. Eser, 162 varak olarak kaydedilmişse de 26 varaktır. Her varak 17 satırdır ve eser nesih ile yazılmıştır.

Manzûme-i Fıkıh ismiyle Millî Kütüphane Eskişehir İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 26 Hk 242 numarada, yazar olarak Muhyieddin b. Ebû Bekr el-Hanefî ismiyle kayıtlı eser Devletoglu'nun eseridir. Eser, 1^a-15^b varakları arasında harekeli nesih ile yazılmıştır.

Manzûme-i Fıkıh ismiyle Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde Burdur İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 15 Hk 163 numarada kayıtlıdır. Müellifi kaydedilmemiş olan eserin, yapılan inceleme sonucu Devletoglu Yusuf'a ait olduğu tespit edildi. Eser, 98 varak ve 15 satırdır. Eser harekeli nesih ile yazılmıştır.

Eserin ilk beyiti şöyledir:

“Evvel ismullāh-ıla başladık uş
İşi bismillāh-ıla kıldık zî-hoş”⁷²

Eserin son beyiti şu şekilde bitmektedir:

“Müctehidler muktedāsı ol imām
Rāyı kāmîl aşlı muhkem ve's-selām”⁷³

13. Bahtî, Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-namesi⁷⁴

Eser, Birgivî Muhammed Efendi'nin 970 (m. 1562) yılında yazmış olduğu mensûr “Vasiyyet-name”sinin, öğrencisi Bahtî tarafından 1052 (m. 1642) yılında

⁷² Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 109.

⁷³ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 626.

⁷⁴ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Sezer Özyaşamış Şakar, *Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-namesi (Eleştirili Metin-Dil İnceleme-Sözlük)*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

manzûm olarak yapılmış tercümesidir.⁷⁵ Eserin kütüphanelerde 20'ye yakın nüshası mevcuttur.⁷⁶

Eser, mesnevi nazım şeklinde aruzun “Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fa’ülün” kalıbıyla yazılmıştır.⁷⁷ Sezer Özyaşamış Şakar’ın hazırladığı tenkitli metne göre eserin beyit sayısı 1357’dir.⁷⁸

Eserin muhtevası; Allah’ın zatî ve sübûtî sıfatları, İmanın ve İslamın Şartları, İslam büyüklüğü ve bir takım ahlaki konulardır.

Eser üzerine Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR’dan başka, Mehmet Mustafa KARACA’nın⁷⁹ da bir Yüksek Lisans tezi vardır.

Eserin ilk beyiti şöyledir:

“*Sipās u ḥamd o ferd ü bī-zevāle*
Senā vū ḥamd o Rabb-i zū’l-celāle”⁸⁰

Eserin son beyiti şu şekildedir:

“*Ḥurūf-ı bā-nukāt tārīḫi ma’lūm*
Biñ elli ikisinde oldı manzūm”⁸¹

14. Âbidî, Ravzatü’l-İslâm⁸²

Ravzatü’l-İslâm, 16. yüzyıl başında Sultan 2. Bayezid döneminde, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr’in 12. yüzyılda fıkıh alanında Arapça kaleme

⁷⁵ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 12.

⁷⁶ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 14-19.

⁷⁷ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 22.

⁷⁸ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 145.

⁷⁹ Mehmet Mustafa Karaca, *Yahya Efendi’nin Vasiyet-name-i Birgili Manzumesi (Metin-İnceleme-İndeks)*, (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2008.

⁸⁰ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 22.

⁸¹ Sezer Özyaşamış Şakar, *a.g.t.*, s. 145.

⁸² Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Hakan Dağ, *Âbidî Ravzatü’l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2002.

aldığı “Şir’atü’l-İslâm” adlı eserinin Âbidî tarafından Türkçe yapılmış manzûm tercümesidir.⁸³ Eserin birçok yazma nüshası mevcuttur.

Eser mesnevi nazım şekliyle ve aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün, Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün, Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fa’ülün, Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün” kalıplarıyla yazılmıştır.⁸⁴

Eser imanın, sünnetin, namazın, ilmin faziletleri; taharet, oruç, zekât, hac, anne ve babanın, hastaların, kölelerin, cariyelerin, diğer mahlukların hukuklarını şamildir.⁸⁵

Eserin ilk beyitleri şöyledir:

*“Bismi’llâhi ve’l-ḥamdü li’llâhi
Ve’ş-şalâtü ve’s-selâmü ‘alâ resûla’llâhi*

*Çü bismi’llâhi oldı ibtidâsı
Yine ḥamdıla olsun intihâsı”⁸⁶*

Eserin son beyiti şöyledir:

*“Okıyanı diñleyeni yazanı
Raḥmetüñle yarlığağıl Yâ Ğanî”⁸⁷*

⁸³ Hakan Dağ, a.g.t., s. 5.

⁸⁴ Hakan Dağ, a.g.t., s. 11.

⁸⁵ Hakan Dağ, a.g.t., s. 6.

⁸⁶ Hakan Dağ, a.g.t., s. 80.

⁸⁷ Hakan Dağ, a.g.t., s. 244.

15. Mehmet b. İbrahim, Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi⁸⁸

Eser, İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir'in "Şir'atü'l-İslâm ilâ Dâri's-Selâm" adlı eserinin 16. yüzyılda yaşamış olan Mehmet b. İbrahim tarafından 9000 beyitle Türkçe'ye yapılan manzûm çevirisidir.⁸⁹ Eser, Sultan II. Bayezid'e ithaf olunmuştur.⁹⁰

Eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun "Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" kalıbı ile yazılmıştır.⁹¹

Kırk sekiz fasıldan oluşan eser, ilmiyal ve adab-ı muaşeret konularını muhtevidir.⁹²

Eserin ilk 3 beyiti Arapça, sonraki 3 beyiti Farsça ve 7. beyitten sonra Türkçe olarak devam etmektedir. Eserin Arapça olan ilk beyiti şöyledir:

*"İbtade'nâ bismike yâ ze'l- 'ulâ
Minke nercü rahmeten bi'l-intihâ"*⁹³

Eserin Türkçe olan 7. beyiti şu şekilde başlamaktadır:

*"Bir Hudâdur yirde gökde ber-kemâl
Bir Melik'dür mülk anuñdur ber-beķā"*⁹⁴

Eserin son beyiti şöyledir:

*"Hem daķı aşķābına evlādına
Vir şalavāt şöyle kim evlādına"*⁹⁵

⁸⁸ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Ahmet Aydın, *Mehmet b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesinin Metin ve Tahlili (İlk On Beş Fasil)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.

⁸⁹ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 2.

⁹⁰ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s.15.

⁹¹ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s.14.

⁹² Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 4.

⁹³ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 37.

⁹⁴ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 38.

⁹⁵ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 8.

Eserin 15 faslına tekabül eden 1762 beyiti Ahmet Aydın tarafından Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmış, eserin geriye kalan kısmı çalışılmamıştır.

16. Halîlî-i Mar'aşî, Ravzatü'l-İmân⁹⁶

16. yüzyıl mutasavvıflarından Halîlî-i Mar'aşî tarafından manzûm olarak yazılmıştır. Eser 1121 beyit olup mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Harun Kırkıl'ın yapmış olduğu Yüksek Lisans tezinde beyit sayısı 1124'tür. Eser, aruzun "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün, Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün, Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün, Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıplarıyla yazılmıştır.

Eser; iman, islam, taharet, namazın şartları ve erkânı, teyemmüm ve ibadetin manevi yönlerini anlatan bir fıkıh eseridir.

Eser üzerine Harun Kırkıl'ın⁹⁷ da bir Yüksek Lisans tezi vardır.

Eserin ilk beyiti şöyledir:

"Çü oldı ism-i Haḳ bu fetḫa miftāḫ
Açılur bâb-ı ma'nâ dinse Fettāḫ"⁹⁸

Eserin son beyiti şöyledir:

"Oldı târîḫ toḳuz yüz seksen altıda tamām
Ber-Rasûl ü âl ü aşḫābeş şalât ü ve's-selām"⁹⁹

⁹⁶ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Lütfi Alıcı-Gülcan Tanıdır Alıcı, *Ravzatü'l-İmân Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Öncü Basımevi, Ankara 2012.

⁹⁷ Harun Kırkıl, *Halîl: Hayatı, Eserleri ve Ravzatü'l-İmân İsimli Eserinin Metin Tetkiki*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

⁹⁸ Harun Kırkıl, a.g.t., s. 72.

⁹⁹ Harun Kırkıl, a.g.t., s. 215.

17. Tokatlı İshak Rızâ'î, Manzûme-i Keydânî¹⁰⁰

17. yüzyılda yaşayan Rızâ'î mahlaslı Tokatlı İshak Efendi'nin mesnevi nazım şekliyle, "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün" kalıbıyla yazmış olduğu, 224 beyitlik eseridir. Rızâ'î, eserini 1082 (m. 1671)'de tamamlamıştır.¹⁰¹

Eser, namazın farzlarını vâciplerini, sünnetlerini, mekrûhlarını, harâmlarını, müstehaplarını anlatan bir fıkıh kitabıdır.¹⁰²

Eserin ilk beyiti Arapça'dır. Sonraki beyit şöyledir:

*"Melekler tesbîhüñ eyler semâda
İderler zikrûñi kuşlar hevâda"*¹⁰³

Eserin son beyiti şöyledir:

*"Kabûline nazar kılsun umula
Kereminden vire cennet-i a'lâ"*¹⁰⁴

18. Abdurrahman Gubârî, Menâsik-i Hac¹⁰⁵

Eser, 16. yüzyılda yaşayan Nakşibendî şeyhlerinden ve bu yüzyılın şair ve hattatlarından olan Abdurrahman Gubârî tarafından manzûm olarak yazılmıştır.¹⁰⁶

700 beyit olan eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun "Fâilâtün Mefâ'ilün Fâilün (Fâ'lün)" kalıbı ile yazılmıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Bayram Özfırat, *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulûm, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.

¹⁰¹ Bayram Özfırat, a.g.t., s. 231-232.

¹⁰² Bayram Özfırat, a.g.t., s. 234-239.

¹⁰³ Bayram Özfırat, a.g.t., s. 252.

¹⁰⁴ Bayram Özfırat, a.g.t., s. 279.

¹⁰⁵ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Âmine Gül, *Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı Eserleri ve Menâsik-i Hac Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı), İstanbul 2006.

¹⁰⁶ Âmine Gül, a.g.t., s. 1.

¹⁰⁷ Âmine Gül, a.g.t., s. 57.

Eserde, hac ibadetiyle ilgili farz, vâcip, sünnet ve müstehap hükmündeki ameller bunun yanında işlenmesi yasak olan fiiller ele alınmıştır.¹⁰⁸

Eserin ilk beyiti şöyledir:

*“Ey kapuñ kıblegâh-ı her muhtâc
Eşigüñ ‘özü- hâh-ı her hüccâc”¹⁰⁹*

Eserin son beyiti şöyledir:

*“Le ‘alle ilâhî ya ‘fü ‘annî bi fażlihi
Ve yağfiru zellâti ve sû’-u fi ‘âliya”¹¹⁰*

19. Kâmil Menâsik-i Hacc¹¹¹

Eser, 19. yüzyılda Kâmil isimli bir şair tarafından hac ibadetinin ve yolculuğunun 1268 (m. 1851/52) tarihinde, 1178 beyitle anlatıldığı bir manzûmedir.¹¹²

Eser, mesnevi nazım şekli ile ve aruzun “Feilâtün Feilâtün Feilün” kalıbı ile yazılmıştır.¹¹³

Eserin ilk beyiti şöyledir:

*“Hamd-i şad hamd o zevî’l-ihsân’a
Hilkat-i nev’-i benî insâna”¹¹⁴*

Eserin son beyiti şöyledir:

¹⁰⁸ Âmine Gül, a.g.t., s. 24.

¹⁰⁹ Âmine Gül, a.g.t., s. 57.

¹¹⁰ Âmine Gül, a.g.t., s. 154.

¹¹¹ Başlık altındaki bilgiler şu tezden alınmıştır: Adnan Elgün, *Kâmil Hayatı-Eserleri, ve Menâsik-i Hacc’ı*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

¹¹² Adnan Elgün, a.g.t., s. 165.

¹¹³ Adnan Elgün, a.g.t., s. 18.

¹¹⁴ Adnan Elgün, a.g.t., s. 29.

*“Hâmidâne olıcağ ħüsn-i ħıtâm
Târihi oldı eser-i leb itmâm”¹¹⁵*

20. Manastırlı Mehmed Rıfat Bey, Manzum İlmihal¹¹⁶

Eser, 19. yüzyılın başında yaşamış olan Manastırlı Mehmed Rıfat Bey tarafından yazılmıştır.¹¹⁷

Eser, 247 beyit olup, mesnevi nazım şekliyle ve “Müstef’ilâtün Müstef’ilâtün” kalıbıyla yazılmıştır.¹¹⁸

Eserin bölümleri şunlardır:

Mukaddime, Şurut-i İman, Marifetullah, Melekler, Kitaplar, Peygamberler, Kader, Ahiret, Bâbü'l-Amel, Evamir ü Nevahi, İslamın Binası, Salat, Füzat-ı Ameliyye, Namazın Farzları, Savm, Hacc ü Zekât, Füzat-ı Saire, Vacibat, Sünen-i Seniyye, Harâm ve Tetimme.¹¹⁹

Eserin ilk beyitleri şöyledir:

*“Elĥamdülillâh biz müslümânız
Dîn-i mübîne ser-beste-kârız*

*Her şeyden evvel ey tıfl-ı ‘âlî
Lâzımdır öğren sen ‘ilm-i ĥâl”¹²⁰*

Eserin son beyiti şöyledir:

¹¹⁵ Adnan Elgün, a.g.t., s. 165.

¹¹⁶ Başlık altındaki bilgiler şu makaleden alınmıştır: Harun Kırkıl, “Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları İle Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali”, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D02533/2006_7/2006_7_KIRKILH.pdf, (20.05.2015), s. 433-476.

¹¹⁷ Harun Kırkıl, a.g.m., s. 444.

¹¹⁸ Harun Kırkıl, a.g.m., s. 447.

¹¹⁹ Harun Kırkıl, a.g.m., s. 447.

¹²⁰ Harun Kırkıl, a.g.m., s. 448.

*“Bu vech ile sen eyle ‘ibādet
Encāmıñ olsun devlet sa‘ādet”*¹²¹

21. Sunullah-ı Gaybî, Huda Rabbim Manzumesi¹²²

Halk arasında “Huda Rabbim” olarak anılan ve rağbet gören eser, kütüphanelerde Sunullah-ı Gaybî, Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Muhammed Nuru’l-Arabî’ye isnad edilmişse de eserin müellifi 17. yüzyılda yaşamış olan Sunullah-ı Gaybî’dir.¹²³

Kaside nazım şekli ve aruzun “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” kalıbıyla yazılmış olan eser 52 beyittir.¹²⁴

Müellif; İslam Amentüsü, İslam’ın şartları, namazın, abdestin, guslün ve teyemmümün farzları ile teyemmümün vâciplerini anlatır. Son kısımda “İstiğfar” başlığı altında Allah’a yakarıyla eserine son verir.¹²⁵

Eserin ilk beyitleri şu şekildedir:

*“Hudā Rabbim nebīm ḥaqqā Muḥammeddür Resūlullāh
Hem İslām dīnidür dīnim kitabımdur Kelāmullāh*

*‘Amelde Bū Ḥanīfe mezhebim hem i’tikādımda
Olubdur Ehl-i Sünnet ve’l-Cemā‘at mezhebi vāllāh”*¹²⁶

Eserin son beyiti şu şekildedir.

¹²¹ Harun Kırkıl, *a.g.m.*, s. 475.

¹²² Bilal Kemikli, “Popüler Dini Kültürümüze Dair Bir Manzume ve Üç Şair – Huda Rabbim Manzumesi Etrafında Tartışmalar –”, <http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/bfac5441fb7169f.pdf>, (16.06.2015), s. 492-500.

¹²³ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 493.

¹²⁴ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 492-493.

¹²⁵ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 493.

¹²⁶ Bilal Kemikli, *a.g.m.*, s. 496.

*“Dilimde ki olan ikrâr ve qalbimde olan taşdıķ
Senüñ hıfz-ı emānuñda emanet ola yā Allāh”¹²⁷*

22. Reyyî, Kitâb-ı Rûşenî¹²⁸

İslam Miras Hukukunu anlatan ilme Ferâ'iz ilmi denir. Bu eserler genel olarak müstakil eserler olsalar da birçok fıkıh kitabının sonunda bir bâb olarak da yer almışlardır. Bu sebeple çalışmamıza ferâ'iz ilmi üzerine yazılmış manzûm eserleri de eklemek uygun olacaktır. Bu eserlerden birisi Reyyî'nin Kitâb-ı Rûşenî isimli eseridir.

İslam Miras Hukuku'nu anlatan Ferâ'iz ilmine ait olan bu eser, Reyyî mahlaslı Halîl Konevî'ye aittir.¹²⁹ Eserin yazılış tarihi 1704'tür.¹³⁰

665 beyitten oluşan eser, aruzun “Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün” kalıbı ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.¹³¹

Süleyman Mecek eserin niteliğini konusunda şu tespitlerde bulunmuştur: *“Manzume, didaktik amaçlı bir eser olmasına rağmen, vezin olarak hataları yok denecek kadar az, içerik olarak ferâiz ilminin bütün ayrıntılarını anlatacak kadar geniş ve kapsamlıdır. Ferâiz ilminin en nadir konularına bile temas ederek, bu meseleleri misalleri ve hesaplanış şekilleriyle nazma dökmüştür.”¹³²*

Eserin ilk beyitleri şu şekildedir:

*“Biḥamdi 'llah ki trâş itdi bār
Cinānı mü`mine küffāra nārı*

*Şalāt-ile selām olsun devāmı
Rasūle āl ü aşḥāba tamāmı*

Pes andan şoñra bil kim faḥr-ı 'ālem

¹²⁷ Bilal Kemikli, a.g.m., s. 500.

¹²⁸ Daha fazla bilgi için bkz: Süleyman Mecek, *Reyyî'nin Kitâb-ı Rûşenî isimli Manzum Ferâizi (İnceleme-Metin)*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2010.

¹²⁹ Süleyman Mecek, a.g.t., s.7.

¹³⁰ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 14.

¹³¹ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 15-17.

¹³² Süleyman Mecek, a.g.t., s. 6.

*Ḥadîşinde buyurmuş kim bir âdem*¹³³

Eserin son beyitleri şu şekildedir:

*“Çü altı yüz otuz beyitdür tamāmı
Ḥaḳḳa minnet rasûlüne selāmı*

*Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün
Ferâiz okuyup bul kenz-i meknûn*¹³⁴

23. Reyyî, Dürr-i Manzûm¹³⁵

Eser üzerine çalışma yapılmamış olup, Süleyman Mecek, Reyyî'nin Kitâb-ı Ruşenî isimli eseri üzerine hazırlamış olduğu Yüksek Lisans tezinde Reyyî'nin eserlerini tanıtırken Dürr-i Manzûm hakkında bilgi vermiştir. Buna göre eserin, 7 varak ve Halebî'nin Mülteka'l-Ebhûr'unun manzûm çevirisi olduğunu belirtmiştir.¹³⁶

Süleyman Mecek, Dürr-i Manzûm için Mülteka'l-Ebhûr isimli bir kitabın manzûm çevirisi demiştir. Reyyî'nin Dürr-i Manzûm'u, İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin Mülteka'l-Ebhûr'unun ferâ'iz kısmının manzûm tercümesi olmalıdır.¹³⁷

Eserin ilk beyiti şu şekildedir:

*“Ḥamd aña ki farz idüp ‘âlemleri
Müstahıḳkı irş ider âdemleri*¹³⁸

Eseri son beyitleri şu şekildedir:

*“Reyyî kim kıla seni ḥayr-ile yâd
İki ‘âlemde bula ḥayru'l-murâd
Fâ‘îlâtün fâ‘îlâtün fâ‘îlün*

¹³³ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 46.

¹³⁴ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 118.

¹³⁵ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 9.

¹³⁶ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 6.

¹³⁷ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 9.

¹³⁸ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 10.

*Nazma aldım Mülteka'l-ebhūr dūrin*¹³⁹

24. Reyyî, Ferâiz-i Cevherî

Bu eser Reyyî tarafından “*Cevherî Efendi'nin Arapça olarak te'lif ettiği Cevâhiru'l-ferâiz veya Cevâhiru'l-keîâm mine'l-ferâiz adlarıyla bilinen risalesinin nazmen Türkçe'ye çevirisidir.*”¹⁴⁰ Eser üzerine henüz çalışma yapılmamıştır.

Eserin ilk beyiti şu şekildedir:

“*Ferâ'îz-i Cevherî virdüm buña ad
Kim okursa bulalar hayra irşād*”¹⁴¹

Eserin son beyiti şu şekildedir:

“*Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün
Ferâ'îz bilmege cehd ile dün gün*”¹⁴²

¹³⁹ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 10.

¹⁴⁰ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 10.

¹⁴¹ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 10.

¹⁴² Süleyman Mecek, a.g.t., s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM: OSMANLICA YAZILMIŞ MANZÛM FIKIH ESERLERİNİN KAYNAKLARI

İslam tarihinin başlangıcından itibaren eğitim ve öğretimde önemli bir yere sahip olan medreseler, ilk İslam devletlerinden Türk-İslam devletlerine kadar ve bilhassa Osmanlı Devleti içinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti içerisindeki medreseler belli bir hiyerarşiye sahiptir. Bu düzene göre sistem içerisindeki en alt derecede Yirmili Medreseler onun üstünde sırasıyla Otuzlu Medreseler, Kırklı Medreseler, Ellili Hariç Medreseler, Ellili Dahil Medreseler, Sahn-ı Seman Medreseleri, Altmışlı Medreseler bulunmaktaydı.¹⁴³ “*Süleymaniye Külliyesi yaptırıldıktan sonra medrese sıralamasına İbtida-i Altmışlı ve Hareket-i Altmışlı kademeleri ile Mûsıla-ı Süleymaniye, Hamise-i Süleymaniye, Süleymaniye ve Dârü’l-hadis medreseleri kademeleri eklenmişti.*”¹⁴⁴

Bu medreselerde eğitim-öğretim sistemi, 16. yüzyılın ortalarına kadar müderrislerin seçmiş oldukları dersler ve kitaplarla yürütülmekteydi ve buna göre medreselerde kitap geçme usulü uygulanmaktaydı. 16. yüzyılın ortalarında sistem, devletin belirlediği kitaplar ve bunun yanında yine müderrislerin seçmiş oldukları kitaplarla yürütülmeye devam etmiştir.¹⁴⁵

Medreselerde sarf, nahiv, belagat, hesap, hendese, mantık, kelam, akâid, hadis, tefsir gibi dersler okutuluyordu. Fıkıh ilmi de en alt dereceden en üst dereceye kadar bütün medreselerde öğretilmiştir. Bu ilmin öğretilmesinde ilk başlarda belli alimlerin eserleri okutulurken daha sonra bu eserler üzerinde yapılan şerh, ta’likat, hâşiye, ihtisar, telhis vs. şeklinde eserler de okutulmaya başlanmıştır.¹⁴⁶ Bu eserler kısaca tanıtılacak olunursa:

¹⁴³ Medreseler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ilh/2008-17(1)/M2.pdf*, (15.03.2015), s. 25-46.

¹⁴⁴ Mustafa Ergün, “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, *mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/ergun3.pdf*, (25.12.2015), s. 742.

¹⁴⁵ Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 28.

¹⁴⁶ Mefail Hızlı, *a.g.m.*, s. 29-30.

Burhaneddin el-Merginânî'nin Hanefi fıkıhı üzerine yazdığı *el-Bidâye* yine Merginânî'nin Bidâye'ye şerh olarak kaleme aldığı *el-Hidâye*¹⁴⁷, Burhanüşşerîa'nın Hidâye'nin delillerini değil meseleler kısmını özetleyerek yazmış olduğu *el-Vikâye*¹⁴⁸, Timurtaşî'nin Tenvîrül-Ebsâr kitabına Alaüddin-i Haskefî'nin şerh olarak yazdığı *Dürrü'l-Muhtâr*¹⁴⁹, İbni Abidin'in Dürrü'l-Muhtâr kitabına yaptığı beş ciltlik bir haşiye olan *Reddül-Muhtâr*¹⁵⁰, Molla Hüsrev'in Hanefi fıkıhına dair yazdığı *Gurer* ve bu eserin şerhi olan *Dürr*¹⁵¹, İbrahim b. Muhammed Halebî tarafından *Mültekâ'l-Ebhûr*¹⁵² adıyla yazılan bu kitap ile bunun şerhi olan *Mevkûfât*¹⁵³, İmam Ebu'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî'nin eseri *Muhtasarul-Kudûrî*¹⁵⁴, Sadrüşşeria'nın usul-i fıkıh kitaplarından *Tenkîh*¹⁵⁵ ve onun şerhi *Tavzîh*¹⁵⁶ Osmanlı medreselerinde fıkıh ilminin öğretilmesinde okutulan eserlerden bazılarıdır. Görüldüğü gibi fıkıh eserlerinin bir çoğu üzerine şerh, hâşiye, ta'lik, muhtasar çalışmaları yapılmıştır. Hatta bazı eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmıştır. Dikkat çekici bir durum olarak Burhâneddin el-Merginânî'nin el-Hidâye'si ve Molla Hüsrev'in Dürrü'l-Hükkâm'ı şerh çalışmaları olmalarına rağmen bu eserler üzerine onlarca şerh ve hâşiye çalışması yapılmış olmasıdır. Bu durum müelliflerin meseleleri mümkün olduğunca daha anlaşılır ve ezberlenebilir anlatmak istemelerinden ötürü olabilir.

Klasik Türk edebiyatı içerisinde yukarıda ismi geçen eserler, şairlerimiz tarafından manzûm olarak tercüme edilmiş ya da Osmanlı şairleri bu eserlerden esinlenerek manzûm fıkıh eserleri yazmışlardır. Gülşehrî'nin "*Kudûrî Tercümesi*", Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin "*Envârü's-Şifâ*"sı, Şemsî Paşa'nın "*Manzûm Vikâye Tercümesi*", Balıkesirli Devletioğlu Yusuf'un "*Vikâye Tercümesi*", Halîfe Muhammed Efendi'nin "*Dürrütü't-Tâc*", Halil Ma'raşî'nin "*Ravzatü'l-İmân*", Âbidî'nin "*Ravzatü'l-İslâm*", Bahtî'nin "*Manzum Vasiyyet-namesi*", Seyyidî'nin "*Manzûme-i Fıkıh*"

¹⁴⁷ Cengiz Kallek, "el-Hidâye", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 471-473.

¹⁴⁸ Murteza Bedir, "Vikâyetür'r-Rivâye", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 106-108.

¹⁴⁹ Ahmet Özel, "Haskefî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 387-388.

¹⁵⁰ Ahmet Özel, "İbn Abidin", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 292-293.

¹⁵¹ Ahmet Akgündüz, "Dürrü'l-Hükkâm", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 27-28.

¹⁵² Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-Ebhur", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016), s. 549-552.

¹⁵³ Mefail Hızlı, a.g.m., s. 37-38.

¹⁵⁴ Ferhat Koca, "el-Muhtasar", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.02.2016), s. 64-66.

¹⁵⁵ Mefail Hızlı, a.g.m., s. 38.

¹⁵⁶ Mefail Hızlı, a.g.m., s. 38.

Keydânî’si, Tokatlı İshak Efendi’nin “**Manzûme-i Keydânî**”si, Manastırlı Mehmed Rıfat Bey’in “**Manzûm İlmihâl**”i bunlara örnek gösterilebilir.

Bu eserleri ve eserlerin kaynaklarını tanıtacak olursak:

1. Vikâyetü’r-Rivâye

Tam ismi “Vikâyetü’r-Rivâye fî Mesâ’il-i-Hidâye” olan eser, Burhânüşşerîa Mahmûd tarafından 13-14. yüzyılda yazılmış, Hanefi mezhebinde “mütûn-ı erba’a” olarak bilinen Mevsilî’nin **el-Muhtâr**’ı, Nesefî’nin **Kenzü’d-Dekâ’ik**’i ve İbnü’s-Sââtî’nin **Mecma’u’l-Bahreyn**’i ile beraber en muteber dört kaynaktan biri sayılmıştır.¹⁵⁷

“Burhâneddin el-Merginânî, el-Hidâye’de sadece şerhettiği kendi eseri Bidâyetü’l-mübtedî’de yer alan meseleleri tahlil etmekle kalmamış, bu metinde geçmeyen, mezhebin kurucu imâmlarından sonra gelen ve daha çok meşâyih adı verilen mezhep otoritelerinin fetvalarından seçilmiş pek çok meseleyi de tahliline ilâve etmiştir. Burhânüşşerîa da bu eserde yer alan meselelerden seçme yoluyla -bir anlamda el-Hidâye’nin delillerini değil meseleler kısmını özetleyerek el-Vikâye’yi yazmıştır.”¹⁵⁸ Yine “en-Nukâye” isimli eser de Burhânüşşerîa’nın torunu Sadrüşşerîa es-Sânî’nin Vikâyetü’r-Rivâye’ye muhtasarıdır.

el-Bidâye’ye yine kendi müellifi Merginânî tarafından şerhi olan **el-Hidâye**, Burhânüşşerîa Mahmûd’un el-Hidâye’nin meseleler kısmını özetlediği **el-Vikâye**, Sadrüşşerîa es-Sânî’nin el-Vikâye’ye muhtasarı **en-Nukâye** eserlerinden birinin diğerinin şerhi, özeti, muhtasarı olması; bu eserlere onlarca şerh, hâşiye, ta’lik, tercümelerin yapılmış olması; yine araştırmalar sonucu Yazma Eser Kütüphanelerinde bu eserlerin nüshalarının çokça olması, bu eserlerin Osmanlı döneminde rağbet gördüğünü kanıtlamaktadır.

Eserlere olan rağbet dolayısıyla şairlerimiz, Vikâye’yi manzûm olarak tercüme etmişlerdir. Bu eserler şunlardır:

¹⁵⁷ Murteza Bedir, *a.g.mad.*,

¹⁵⁸ Murteza Bedir, *a.g.mad.*, s. 107.

1.1. Vikâye Tercümesi, (Devletoğlu Yusuf)

15. yüzyıl âlimlerinden Balıkesirli Devletoğlu Yusuf¹⁵⁹, Burhânüşşerîa Mahmûd'un **el-Vikâye**'sini Arapça'dan manzûm olarak tercüme etmiştir. Eser, Murâd-nâme adıyla da bilinmektedir. Mesnevi nazım şekli ve "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezni ile yazılmıştır. "Eserde kitâb (ana bölüm) başlığı altında 47; Bâb, Fasıl adıyla yazılmış olmak üzere de 119 alt konu başlığı bulunmaktadır."¹⁶⁰

*"Ya'nî kim manzûme dirler bir kitâb
Naqli anuñ nazmıla olmuş şavâb*

*Anı manzûm eylemiş te'lîf iden
Aña hem ta'n olmadı hic kimseden*

*Kamu 'âlimler anı kıldı kabûl
Cümle halk içinde meşhûr oldı ol"¹⁶¹*

Şair, beyitlerden anlaşılacağı gibi Vikâye'nin naklinin doğru olduğunu, eserin kimse tarafından ayıplanmadığını, bütün alimler tarafından kabul gördüğünü ve halk içinde de meşhur olduğunu söylüyor.

1.2. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa)

Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat devrinde beylerbeylik ve musahiplik yapmış olan Şemsî Ahmed Paşa'nın Vikâyetü'r-Rivâye'ye manzûm tercümesi vardır. Şair, Vikâye'nin yedi bölümünü seçmiştir. **Vikâye**'nin taharet, namaz, zekât, hac, oruç, sayd ve zebh olan yedi bölümü manzûm olarak tercüme etmiştir.

*Gâh okur idim Bidâye'den nice haber
Yeni tutdum Vikâye'den yaña yüz*

¹⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz: Bilal Aktan, *Devletoğlu Yusuf'un Vikaye Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

¹⁶⁰ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 6.

¹⁶¹ Bilal Aktan, *a.g.t.*, s. 24-26.

Halka maqbûl olan Hidâyedürür
Baña muhtâr olan **Vikâye**dürür

Hic metin olmaya Vikâye gibi
Nitekim şerh yok Hidâye gibi

Bağladum boynuma hamâyilini
Türkî nazm eyledüm mesâ'ilini

Halk arasında ta ola âsân
Okuya anı cümle pîr ü civân

Şanma maqşûd olan belâğatdûr
Bir du'âdur murâd-ı rahmetdûr (22 Sel 2130, 3^b-4^a)

Sebeb-i Telif bölümünde Şemsî Paşa, Bidâye'den çokça okuduğunu halka makbul olan her ne kadar Hidâye ise de kendisinin Vikâye'yi seçtiğini söylemektedir.

Vikâye'deki meseleleri Türkçe nazm etmesinin sebebi her yaştan insanın kolayca okuyup anlaması içindir. Maksudının belâgat olmadığını, sadece okuyanlardan dua etmeleri vesilesiye Allah'ın rahmetine vasıl olmak olduğunu söylemektedir.

2. Şir'atü'l-İslâm

Şir'atü'l-İslâm, 12. yüzyılda yaşamış olan Hanefî fakihi İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr'in Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet gören ilmihal ve ahlâk kitabıdır.

“Bir ilmihal ve ahlâk kitabı olup ibadetler yanında gündelik hayata dair birçok konudaki sünnet ve âdâb hakkında bilgi verilmektedir. Diğer ilmi hallerden farklı olarak ibadetlerle ilgili farz, vâcib vb. fikhî hükümlere temas edilmeyen Şir'atü'l-İslâm,

*Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet görmüş, çeşitli şerh ve tercümeleri yapılmıştır.*¹⁶²

Araştırmalar sonucu, eserin Yazma Eserler Kütüphanelerinde onlarca şerh ve tercümelerinin olduğu görüldü.

Bu esere yapılmış manzûm tercüme eserler şunlardır:

2.1. Ravzatü'l-İslâm, (Âbidî)

16. yüzyılda Âbidî'nin "Ravzatü'l-İslâm"¹⁶³ adlı manzûm eseri vardır. Bu eser, mesnevi nazım şekli ve 5 ayrı aruz vezni ile yazılmıştır. "Ravzatü'l-İslâm, İmâm-zâde eş-Şargi Muhammed b. Ebi Bekr'in (ö. 1177) fıkıh alanında Arapça kaleme aldığı **Şir'atü'l-İslâm** adlı eserinin Türkçe'ye nazmen yapılan tercümesidir.

2.2. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Eser, 1586 yılında (h. 994) 3. Murad döneminde Vidinli Sa'dî tarafından yazılmıştır. Eser, birçok kaynaktan yararlanılarak manzûm olarak tercüme edilmiştir.

Eser, besmele ile başlamıştır. Allah'a hamd ve övgü, Hz. Peygamber'e salat ve selam, âl ve ashabına selam, Sultan 3. Murad'ı medh eden beyitlerle devam etmiştir.

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Fî Beyânî't-Teyemmüm" başlığı altında cevap verirken **Şir'atü'l-İslâm**'a göndermede bulunmuştur:

Yazar tafşîlin bunun da **Şerh-i Terğîb**

Ara ki bulasın 'âlemde rağbet

¹⁶² Recep Cici, "İMAMZÂDE, Muhammed b. Ebû Bekir", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016), s. 210.

¹⁶³ Daha fazla bilgi için: Hakan Dağ, 'Âbidî Ravzatü'l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2002.

Şerh-i Tergîbden kasıt, Şir'atü'l-İslâm'dır. Nitekim hemen ardından eserin orijinalinden cevap veren şair, Arapça kısmın sonuna "min Şir'atü'l-İslâm" kaydını düşmüştür.

2.3. Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi, (Mehmed b. İbrahim)

Şir'atü'l-İslâm, Mehmed b. İbrahim tarafından 911/1505-06 yılında manzûm olarak tercüme edilmiştir.¹⁶⁴ Eser, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr'in Şir'atü'l-İslâm eserinin Türkçe'ye manzûm tercümesidir. Mehmed b. İbrahim manzûmesini 40-43. beyitleri arasında **Şir'atü'l-İslâm**'ı manzûm olarak tercüme ettiğini belirtmiştir:

*"Çün anuñ devrinde gördüm rağbeti
Şir'atü'l-İslâm'a buldum furşatı*

*Zîre irdi sem'uma Hakk'dan hitâb
Şir'atü'l-İslâm'a eyle intisâb*

*Lâ-cerem ol-dem aña kıldım nazar
Gördüm İslâm şu'besinden pür-semer"¹⁶⁵*

3. Vasiyyet-nâme

Vasiyyet-nâme, 16. yüzyılda yaşamış olan Birgivî Mehmed Efendi'nin Türkçe ilmi hal kitabıdır. Yazma Eser Kütüphanelerinde eser; Risâle-i Birgivî, Birgilî Risâlesi, Birgivî Vasiyyet-nâmesi, Vasiyyet-nâme isimleriyle kayıtlıdır.

Eser, "Genelde iman esaslarını, ibadet ve ahlâk konularını içerir. Birgivî diğer eserlerinde olduğu gibi Vasiyyet-nâme'de de kelâm, fıkıh ve ahlâk kitaplarında geniş biçimde yer alan konuları başarıyla özetlemiş ve eserini herkesin anlayabileceği bir

¹⁶⁴ Ahmet Aydın, *Mehmet b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesinin Metin ve Tahlili (İlk On Beş Fası)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016, s. 11.

¹⁶⁵ Ahmet Aydın, *a.g.t.*, s. 43.

dille kaleme almıştır.”¹⁶⁶ Yine Yazma Eser Kütüphanelerinde eser üzerine onlarca şerh olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilmiştir.

Esere yapılan manzûm tercüme şudur:

3.1. Birgivî Muhammed Efendi'nin Manzûm Vasiyyet-nâmesi, (Bahtî)¹⁶⁷

17. yüzyılda yazılmış olan eser, Bahtî'nin Manzûm Vasiyyet-nâmesidir. Eser, 1562 yılında Birgivî'nin mensûr olarak yazmış olduğu Vasiyyet-nâmesi'nin manzûm tercümesidir.

Amil Çelebioğlu¹⁶⁸ bu eser için, Şir'atü'l-İslâm'ın Bahtî tarafından yapılan manzûm çevirisi demiştir. Ancak Birgivî'nin Vasiyyet-nâmesi ile Şir'atü'l-İslâm'ın muhtevası birbirine benzediği için Çelebioğlu, manzûm tercümenin Şir'atü'l-İslâm çevirisi olduğu yanlışlığına düşmüştür. Nitekim:

*“Ki ekşer meclisinde hâzır idüm
Ne vâkı' olsa anda nâzır idüm*

*Risâlesin okudup **Birgilin**üñ
Ki neşr eylerdi nesrin ol velinüñ*

*Kamu şıbyâna ez-ber okudurdi
Ki hıfz eylen diyü tenbîh iderdi*

*Anı nesr olmağ-ıla lîkî şıbyân
Çekerlerdi ta'ab hıfzında ey cân*

Bilüp bu sırrı ol şâhib-kerâmet

¹⁶⁶ Ahmet Turan Arslan, “Vasiyetname”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016), s. 556.

¹⁶⁷ Daha fazla bilgi için: Sezer Özyaşamış Şakar, *Birgivî Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

¹⁶⁸ Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 362.

Ki hıfz itdürmeden itdi ferâgat

*Fakîrûn kalbine ol dem bu geldi
Derûn-ı pākûme bu lâyh oldu*

*Anı nazm eyleyem miqdâr-ı kudret
İdem anuñ içün bezl-i bizâ`at*

*Oğudukça anı rağbetle ihvân
K'ola hıfz itmesi anlara âsân*

*Hem ol şart-ıla nazm oldu risâle
O diğkatle yazıldı bu makâle”¹⁶⁹*

bu beyitlerden, Bahtî'nin Birgivi'nin öğrencisi olduğu, eserin nesir olarak ezberlenmesinin zor olduğu ve Bahtî'nin bu nedenle eseri manzûm hâle getirdiği anlaşılmaktadır.

4. Fıkhü'l-Keydânî

Fıkhü'l-Keydânî, 13. yüzyılın sonunda 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Lutfullah Fâzıl en-Nesefî el-Keydânî'nin (ö.750/1349) Arapça namaza dair eseridir. Eser, Mukaddimetü's-Salât ve Metâlibü'l-Musallî olarak da bilinir. Türkiye kütüphanelerinde Fıkhü'l-Keydânî adlı eserin iki yüze yakın metin ve şerhi kayıtlıdır.

Esere yapılan manzûm tercümeler şunlardır:

4.1. Manzûme-i Keydânî, (Tokatlı İshak Rızaî)

“17. yüzyıl şairlerinden Tokatlı İshak'ın Fıkh-ı Keydânî olarak adlandırılan eseri vardır. Tokatlı İshak eserine “Manzûme-i Fazliyye” ismini vermiştir. Ama eser Manzûme-i Salât, Manzûme-i Salâtiyye ve Manzûme-i Keydânî isimleriyle tanınmıştır. Mesnevî, Keydânî'nin Arapça ilmi hal kitabının manzûm çevirisi olduğu için esere

¹⁶⁹ Sezer Özyaşamış Şakar, a.g.t., s.13-14.

*Manzûme-i Keydânî demek daha doğru olur.*¹⁷⁰ Eserde Keydânî isminin geçtiği dört beyitten iki tanesi şu şekildedir:

*“Namâz içre olan cümle muharrem
Dimiş Keydânî on dört ey mükerrem*

*Bu mazmûn oldı **Keydânîde** mezkûr
Velâkin bunda vardır bahş-i meşhûr*¹⁷¹

İshâk Efendi eserin türü hakkında bir bilgi vermemiştir. Ama eser içerdiği konular itibariyle manzûm bir fıkıh kitabıdır. Namazın farzları, vâcipleri, sünnetleri, mekrûhları, harâmları, müstehapları ayrı ayrı bölümler hâlinde işlenmiştir.

4.2. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Seyyidî)

17. yüzyıl şairi Seyyidî'nin Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî isimli eseri vardır. Bu eser namazla ilgilidir.

Millî Kütüphane Yazmalar koleksiyonu 06 Mil Yz A 6393/4 nüshasındaki eserin başlığının “Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî” olması ve eser içinde de “**Faslün fî Ahkâmi Fıkhî Keydânî**” başlığının olması, Nesevî'nin Fıkıh eserinin Seyyidî tarafından manzûm olarak tercüme edildiğini ortaya koymaktadır.

Yine Gülsüm Özcan, “Manzûme-i Akâid” isimli Yüksek Lisans tezinde bu eserin 05 Ba 1705/1 nüshanın son beyitinde, Seyyidî'nin Fıkh-ı Keydânî'yi manzûm olarak tercüme ettiğini belirtmektedir:

*“Gîtmesûn yanından aslâ nazm dâ'î Seyyidî
‘İlm hâlim cânında bulayım dirse reşâd*

*Fıkh-ı Ekber **Fıkh-ı Keydânî** ‘avâmi’l-bi’t-tamām*

¹⁷⁰ Bayram Özfırat, *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulûm, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 228.

¹⁷¹ Bayram Özfırat, *a.g.t.*, s. 266.

*Otuz üç hak altı şart dost olmağa yekdür sevâd*¹⁷² .

4.3. Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, (Muhammed Tûrâbî)

Eserin müellifi, Tûrâbî mahlaslı Muhammed'dir. Eserin sonunda şairin ismi geçmekteyse de eser silik olduğundan ismi tam olarak bilinmemektedir: "Ketebetü'l-Fakîr Muhammed bin ----- min Telâmîz İsmâ'îl Efendî"

Eserin serlevhasındaki "Hâzâ Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî" başlıktan, eserin Keydânî'nin fıkıh kitabının namazla ilgili manzûm tercümesi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷³

5. Mukaddimetü's-Salât

Eser, 14. yüzyılda yaşamış olan Molla Fenârî tarafından yazılmıştır. Mukaddimetü's-Salât'ı, Fenârî'nin vefat eden torunu Mustafa için yazmış olduğunu, "Sa'îd"ın esere yapmış olduğu manzûm tercümeden anlamak mümkündür. Eser, namazın erkanını anlatır.

Saadettin Merdin, yaptığı literatür çalışmasında, "Lutfullah en-Nesefî el-Keydanî (V.750/1349)'nin '*Fıkhu'l-Keydânî*'sine yazdığı '*Şerhu Fıkhi'l-Keydânî*', İmam Kemaleddin Muhammed b.Ubbad el-Hanefî (V.612/1254)'nin '*Telhîsu Camii'l-Kebir fi'l-furû*' adlı eserine yazdığı '*Şerhu Telhis-i Camii'l-Kebir*' ve Ebu'l-Leys'in '*Mukaddimesi*'ne yazdığı '*Şerhu Mukaddimeti's-salat*' adlı eserlerin"¹⁷⁴ Molla Fenârî'nin şerhleri olduğunu söylemektedir.

Ancak Kadir Gömbeyaz,¹⁷⁵ Kâtib Çelebi'nin verdiği bilgilere dayanarak eserin müellifinin ihtilafı olduğunu ve eserin müellifinin kim olduğu hakkında üç görüş bulunduğunu söylemektedir. Birinci ihtimal, eserin şarihlerinden Taşköprîzâde'ye göre eserin Molla Fenârî'ye ait olduğu ki bu görüşü Kâtib Çelebi'nin de doğru kabul

¹⁷² Gülsüm Özcan, *Manzume-i Aka'id-i Seyyidi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*, (Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 21-22

¹⁷³ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, no: 1150, 1^b

¹⁷⁴ Saadettin Merdin, *Mızraklı İlmihal'in İtikadî Açısından Tahlili*, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1999, s. 9.

¹⁷⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Kadir Gömbeyaz, "Molla Fenârî'ye Nispet Edilen Eserlerde Aidiyet Problemi ve Molla Fenârî Bibliyografyası", *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 Aralık 2009 Bursa)*, Bursa, 2010, s. 467-525.

ettiği; ikinci ihtimal, şarihlerin belirttiğine göre, eserin müellifinin Lütfullah en-Neseî el-Keydânî olduğu; üçüncü ihtimal de eserin müellifinin Kemalpaşazâde olduğudur.

Yine Kadir Gömbeyaz eserin isminin de ihtilaflı olduğunu söylemektedir. Bu isimlerden bazıları şu şekildedir: Kâtib Çelebi, eseri **Mukaddimetü's-Salât** olarak adlandırırken, eserin şarihlerinden Abdülganî en-Nablûsî ise eserin ismini **Umdetü'l-Musallî** olarak verir. Hint uleması arasında ise ismi genel olarak **Hulâsatü'l-Keydânî** şeklindedir. Bunun dışında **Metâlibü'l-Musallî** veya **Fikhü'l-Keydânî** diye de meşhur olmuştur. Türkiye'deki kütüphane kaynaklarında eser çoğu zaman **Mukaddimetü's-Salât** adıyla anılmaktadır.

Saadettin Merdin ve Kadir Gömbeyaz'ın bu araştırmalarından sonra, eserin müellifinin kim olduğu ve eserin isminin ne olduğu ihtilaflı hale gelmişse de, biz eserin şârihi Taşköprizâde'nin görüşünü ve Katip Çelebi'nin onayını doğru kabul ederek, eserin Molla Fenârî'ye ait olduğunu kabul edeceğiz. Nitekim eseri manzûm tercüme eden şairimiz Sa'îd de manzûmesinin sebep-i telif bölümünde eserin Molla Fenârî'ye ait olduğunu söylemektedir.

Bu esere yapılmış manzûm tercüme şudur:

5.1. Mukaddimetü's-Salât'ın Manzûm Tercümesi, (Sa'îd)

Eser, Sa'îd isimli şairin Mevlânâ Şemseddin Fenârî'nin vefat eden torunu Mustafa için yazmış olduğu **Mukaddimetü's-Salât** isimli Arapça eserinin manzûm tercümesidir. Tercümenin Sebeb-i Telif bölümünde bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

İbtidâ kılmaklığa budur sebep-i nazm-ı kitâb
Eylesün 'âlimlerüñ rûhını ol Hâk müsteşâb

Fâzıl ü 'allâme müftiyyü'r-Rûm u Şâm ecma'ın
Ki ismi **Şemse'd-dîn Mevlânâ Fenârî**dür yakîn

Kendü maḥdûm-zâdesiyçün bir risâle eylemiş
Bilmege erkân-ı şalâtını hoş eylemiş (60 Zile 146/6, 71^a)

6. Dürerü'l-Hükkâm Fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm

Kısaca Dürer olarak adlandırılan eser, Molla Hüsrev'in fıkha dair yazmış olduğu eserdir. Müellif, esere 1473 yılında başlayıp eseri 1478 yılında bitirmiştir. 5 yılın mahsulü olan bu eser, isminden de anlaşılacağı gibi yine müellifin kendi eseri olan **Gurer** kitabının şerhidir. Molla Hüsrev eserini Fatih Sultan Mehmed'e hediye etmiştir.¹⁷⁶

*“Hanefî mezhebindeki muteber görüşler esas alınarak telif edilen Dürerü'l-Hükkâm'ın tertibi diğer fıkıh kitaplarına benzer. 'Kitâbü't-Tahâre' ile başlayıp 'Kitâbü'l-Vasiyye' ile sona eren ve böylece İslâm fıkının ibadet ve muâmelâta dair bütün meselelerini toplayan eserde 55 kitap, 120 bâb, 35 fasıl, 3 muhtelif mes'ele, ayrıca bazı tekmile ve tenbihler bulunmaktadır.”*¹⁷⁷ Eser üzerine 20'ye yakın şerh ve hâşiye yapılmıştır.

“Asırlarca Mülteka'l-ebhur ile birlikte Osmanlı Devleti'nin yarı resmî hukuk külliyesi olarak kabul edilen Dürer ve Gurer, III. Mehmed zamanında (m. 1595-1603) Süleyman b. Velî el-Ankaravî ve ayrıca Şam Kadısı Gelibolulu Osman (ö. 1136/1723) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.”¹⁷⁸

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercümeler şunlardır:

6.1. Dürretü't-Tâc, (Halîfe Muhammed Efendi)

Eserin temin edildiği Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki 37 Hk 3804/3 arşivde, eserin Kerîmî'ye ait olduğu kaydı varsa da, eser Halîfe Muhammed Efendi'ye aittir.

Kastamonu İl Halk kütüphanesinde 37 Hk 3804/3 arşiv numarasıyla 57^b-70^a sayfaları arasında bulunan eser, “Manzûmetu'l-Fıkıh” olarak kayıtlıdır. Eser 13 varaktır. Her varak 21 satırdır. Eserin başka nüshasına rastlanmamıştır.

¹⁷⁶ Ahmet Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (04.03.2016), s. 27.

¹⁷⁷ Ahmet Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, *a.g.mad.*, s. 27.

¹⁷⁸ Ahmet Akgündüz, *a.g.mad.*, s. 28.

Eser, Molla Hüsrev'in **Dürerü'l-Hükkâm** isimli Arapça eserinin manzûm tercümesidir:

Dürer baħrinden itdüm çünki ihrâc

Bunuñ nâminı virdüm Dürretü't-Tâc (37 Hk 3804/3, 58^b)

beyitinden de anlaşıldığı üzere şair, eserine **Dürretü't-Tâc** ismini vermiş, **Dürer** gibi zengin bir eserden ihraç ettiğini söylemiştir.

Şair, Dürer'in belli bir kısmını tercüme etmiştir. Bu kısımlar şunlardır:

Namazın şartları, suyun tabiatı ve vasıfları, abdestin farzları, mesh etme ve hangi durumda özür sahibi olunacağı, namazın erkanı, namazın vâcipleri, namazda sesli ve gizli sure okunması, namazın mekrûhları, müfsitleri, cemaatle namazda saf meselesi, Cuma Namazının şartları, Cenaze Namazı, Teravih Namazı, abdestin sünnetleri, müstehabları, adabı, nehiyleri, mekrûhları, abdesti bozan durumlar, teyemmüm ve gusl, guslün sünnetleri, Tesbih Namazı, Vitir Namazı.

6.2. Şâfi, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)

İncelemesini yaptığımız eser, Müfti İbrahim Efendi'ye aittir. Müellif, eserini manzûm olarak telif ederken birçok fıkıh kitabından yararlanmıştır. Bunlardan biri de Molla Hüsrev'in **Dürerü'l-Hükkâm** isimli eseridir:

Bilinmeyüb şişer ise ol üç gice ile üç günden

İmâmeyn dir bilinmezse necis bulunduğı andan

Namâzı hem hadesden tuhrı i'âde it kavı-i muhtârda

Yedür nân olsa nâ-pâke **Dürer**'de Dürr-i Muhtâr'da (37 Hk 3718, 29^b)

Kuyu bahsinin anlatıldığı bu bölümde, kuyuya düşen necis hayvanın üç gün üç gece kuyuda olduğu bilinmeyip hayvan şişmişse, İmâm Muhammed ve İmâm Ebû Yûsuf'a göre hadesden olan abdesti ve gusli iade etmek ve pis olan suyla yıkananları tekrar yıkamak gerekir. Dürer ve Dürrü'l-Muhtâr'da bu şekilde beyan olunmuştur. Bu beyitte de görüldüğü gibi kuyu meselesindeki fikhî görüş, Molla Hüsrev'in **Dürer**'i ve Alâüddin-i Haskefî'nin Dürrü'l-Muhtârı'ndan alınmıştır.

7. Dürrü'l-Muhtâr

Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî'nin 17. yüzyılda kaleme aldığı Dürrü'l-Muhtâr, Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî'nin 16. yüzyılda fıkha dair yazmış olduğu Tenvîrü'l-Ebsâr adlı eserinin şerhidir.¹⁷⁹

Bu eser, "Hanefî mezhebindeki sahih görüşlere yer vermesi ve birçok fikhî meseleyi muhtasar şekilde ihtiva etmesi sebebiyle rağbet görmüş, üzerine çeşitli hâşiyeler yazılmıştır."¹⁸⁰

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

7.1. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)

Tenkitli metnini yaptığımız eser Müfti İbrahim Efendi'ye aittir. Müellif, eserini manzûm olarak telif ederken birçok fıkıh kitabından yararlanmışır. Bunlardan biri de Haskefî'nin Dürrü'l-Muhtâr isimli eseridir:

Bilinmeyüb şişer ise ol üç gice ile üç günden
İmâmeyn dir bilinmezse necis bulunduğı andan

Namâzı hem hâdesden tühri i'âde it kavlı-i muhtârda
Yedür nân olsa nâ-pâke Dürer'de **Dürr-i Muhtâr**'da (37 Hk 3718, 29^b)

Müellif eserini telif ederken kuyu bahsinin anlatıldığı fıkhi görüş bu beyitte de görüldüğü gibi, Molla Hüsrev'in Dürer'inden başka Alâüddin-i Haskefî'nin **Dürrü'l-Muhtâr**'ından da manzûm olarak tercüme edilmiştir.

8. Kimyâ-yı Sa'âdet

11. yüzyıl Büyük Selçuklu Başveziri Nizamülmülk zamanında yaşamış, Hücetü'l-İslam künyeli, asıl ismi Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin

¹⁷⁹ Ahmet Özel, "Haskefî", *a.g.mad.*, s. 387.

¹⁸⁰ Ahmet Özel, "Haskefî", *a.g.mad.*, s. 387.

Ahmed olan, İmâm Gazzâlî adıyla tanınan Şafiî fakihî, eş'arî kelamcısı, büyük İslam aliminin eseridir.

“Kimyâ-yı Sa’âdet her biri on fasıldan oluşan dört rükünden meydana gelmektedir. Birinci rükün ibadet, ikinci rükün muamelât âdabı, üçüncü rükün saadete giden yoldaki engeller, dördüncü rükün saadete erme ve kurtuluşa dairdir.”¹⁸¹

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercümeler şunlardır:

8.1. Manzûm Vikâye Tercümesi, (Şemsî Ahmed Paşa)

Şemsî Paşa, Vikâye’yi manzûm tercüme ederken bu eserden faydalanmıştır:

Kuṭb-ı Ekber İmâm-ı Gazzâlî
Ol yüce pâye menzili ‘âlî

Kimyâ-yı Sa’âdetinde dimiş
Çok ma’ârif şekerlerini yimiş (22 Sel 2130, 23^a)

Orucun anlatıldığı bölümde şair, Gazzâlî’nin yüksek mertebede ve dönemin Kutb-ı Ekberi olduğunu ve eseri olan **Kimyâ-i Sa’âdet**’inin birçok marifet ehli tarafından okunup istifade edildiğini söylüyor. Şemsî Paşa, oruçla ilgili dokuz beyitte Gazzâlî’nin görüşlerine başvuruyor.

8.2. Manzûme-i Salât-ı Sa’dî, (Vidinli Sa’dî)

Vidinli Sa’dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa’dî” eserinde Sûfî’nin sorusuna “Fî Beyânî’ş-Şalâti Ba’de’t-Teşehhüd” başlığı altında cevap verilirken **Kimyâ-i Sa’âdet**’e müracaat etmiştir:

Bunuñ naḳlin Sa’âdet Kimyâsı
Yazar anda ara kim bulasun sa’âdet (06 Mil Yz A 2564, 25^a)

¹⁸¹ H. Bekir Karlıağa, “Gazzâlî (Eserleri)”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 523.

9. İhyâ'ü Ulûmi'd-Dîn

Bu eser de İmam Gazzâlî'ye aittir. “*Dinî, ahlâkî, felsefî, tasavvufî muhtevasıyla İslâm düşüncesinin en dikkat çekici eserlerinden biridir. Dört ana bölümden meydana gelmiş olup altı yılda tamamlanmıştır.*”¹⁸²

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

9.1. Şâfî, (Ceceli Müftü İbrahim Efendi)

18. yüzyıl alim ve fukahâsından Müftü İbrahim Efendi'nin bir Şâfî adlı bir eseri vardır. Bu eser, hem manzûm hem mensûrdur. Mensûr kısımlarının haricinde eser, 924 beyitten oluşmaktadır.

Müftü İbrahim Efendi eserini manzûm hâle getirirken, Osmanlı medreselerinde okutulan fıkıh kitaplarının bir çoğundan istifade etmiştir. Bunlardan birisi de İmam Gazzâlî'nin *İhyâ*'sıdır:

Bu beş yerde şağâ'îrler kebîre olur hâzer eyle

Yazılmış tevbe bâbında al *İhyâ*'yı nâzar eyle (37 Hk 3718, 7^b)

Şair, küçük günahların büyük günah hâline geldiği beş yer hakkında bilgi verirken İmam Gazali'nin *İhyâ*'sını referans almıştır.

10. Şerhü'd-Dekâ'ik

Nesefî'nin Hanefî fıkıhına dair yazmış olduğu “Kenzü'd-Dekâ'ik” isimli eserin şerhidir. Katip Çelebi'nin bildirdiğine göre Kenzü'd-Dekâ'ik'e 30'a yakın şerh ve haşiye yapılmıştır.¹⁸³

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna “Vuzûda Gusl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Taḥṣîṣ Olunduğu” başlığı ile cevap verdikten sonra, tercüme ettiği bu eserin orijinalini “Fî Taḥṣîṣi'l-A'zâ'i'l-Vuzû” başlığı altında vermiştir.

¹⁸² H. Bekir Karlıağa, *a.g.mad.*, s. 523.

¹⁸³ Daha fazla bilgi için bkz: Ahmet Yaman, “Kenzü'd-Dekâ'ik”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 261-262.

Bu başlık altındaki orijinal kısım Farsça olması sebebiyle Kenzü'd-Dekâ'ik'e Farsça olarak yapılmış şerhler arandı.

Neticede Ahmet Yaman'ın İslam Ansiklopedisi "Kenzü'd-Dekâ'ik" maddesinde şu bilgilere ulaşıldı:

*"Satır arası Farsça tercümesiyle birlikte basılan eser (I-IV, Delhi 1306/1888; Peşâver-Lahor 1330, 1331) muhtelif şerhleriyle de birçok defa yayımlanmıştır."*¹⁸⁴
*"Kenzü'd-dekâ'ik'ı Nâsır b. Muhammed b. Hammâd el-Kirmânî Farsça'ya çevirmiştir (I-IV, Delhi 1306, Arapça metnin satır aralarında)"*¹⁸⁵

Bu bilgiler ışığında Vidinli Sa'dî, eserinde Sûfî'nin sorusuna "Vuzûda Ğusl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Tahşîş Olundığı" ve "Cemî' Şalâtda Kable'l-Kırâ'at Şenâyile Bed' Olundığı Beyânındadır" başlıkları altındaki ilgili kısımları, Hammâd el-Kirmânî'nin Kenzü'd-Dekâ'ik'e yapmış olduğu Farsça tercümesinden Türkçe'ye manzûm olarak tercüme etmiştir diyebiliriz.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

10.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "**Manzûme-i Salât-ı Sa'dî**" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Vuzûda Ğusl ve Mesh İçün A'zâ-yı Erba'a Tahşîş Olundığı":

Bunuñ tafşîlin yazar **Şerh-i Dekâyık**

Arayub bul daķıķa ķoma elbet (06 Mil Yz A 2564, 6^a)

Yine aynı eserinde Sûfî'nin sorusuna "Cemî' Şalâtda Kable'l-Kırâ'at Şenâyile Bed' Olundığı Beyânındadır";

Bunu daķı yazar **Şerh-i Dekâyık**

Ara bul anda tafşîlin temâmet (06 Mil Yz A 2564, 14^b)

başlıkları altında cevap verirken **Şerhü'd-Dekâ'ik**'e müracaat etmiştir.

¹⁸⁴ Ahmet Yaman, *a.g.mad.*, s. 261.

¹⁸⁵ Ahmet Yaman, *a.g.mad.*, s. 262.

11. Şerh-i Vuzû

Şerh-i Vuzu eseri hakkında herhangi bir malumata ulaşılamamıştır.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

11.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Fî Taḥṣîṣi A'zâ'i'l-Vużû" başlığı altında cevap verilirken **Şerh-i Vuzû**'ya müracaat etmiştir:

Bunuñ tafşîlin **Şerh-i Vuzû**da

Ara kim bulasın anda fazâ'at

(06 Mil Yz A 2564, 6^a)

12. Teshîl Şerhu Letâ'ifi'l-İşârât

Şeyh Bedreddin'in fıkıh alanındaki bu çalışması, kendisinin "Letâifu'l-İşârât Fî Beyâni'l-Mesâilî'l-Hilâfiyyât" adlı eserinin şerhidir. Mukayeseli hukuk alanında yazılmış olan Et-Teshil, Hanefî mezhebi dışındaki diğer üç mezhebin görüşlerine de yer vermektedir. Bedreddîn, fıkıh meselelerindeki kimi konularda kendine has tercihlerde bulunmuştur.

"Müellif, 1413'te başladığı ve 1415'te İznik'te göz hapsinde bulunduğu sırada tamamladığı bu şerhi Letâ'ifu'l-İşârât'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yazdığını mukaddimede belirtmektedir."¹⁸⁶

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

12.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfî'nin sorusuna "Fî Beyâni Ta'yîni't-Teyemmüm" başlığı altında cevap verilirken **Şerh-i Teshîl'e** müracaat etmiştir:

¹⁸⁶ Bilal Dindar, "Bedreddin Simavî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (01.04.2016), s. 334.

Yazar tafşilin bunuñ da **Şerh-i Teshil**

Ara ki bulasıñ anda sühület

(06 Mil Yz A 2564, 8^a)

13. Şerh-i Tetimme

“İslâm ilimlerinin farklı alanlarında olduğu gibi fıkıh alanında da bir eserin içeriğini tamamlamak, o alanın benzer eserleriyle mukayesesini yapmak veya zamanla ortaya çıkan yeni bilgilerle zenginleştirerek devamlılığını sağlamak gibi amaçlarla yazılan ve farklı adlarla anılan bir zeyil literatürü ortaya çıkmıştır. Bu tür eserlerin zeyil niteliğini göstermek için isimlerinde genellikle “ziyâdât, zevâid, tekmile, tetimme/tetmîm” terimleri kullanılmıştır.

.....

Tekmile ve tetimme genellikle yarım kalmış bir fıkıh kitabının eksik bölümlerini tamamlama ya da müellifi tarafından tamamlanmış bir kitaba yeni bölümler ekleme şeklinde ortaya çıkar.”¹⁸⁷

Bu bilgilerden yola çıkarak yapılan tetkikler sonucunda birçok tetimme veya tekmile olan eser bulundu. Ancak Vidinli Sa’dî’nin hangi şerh tetimmesinden faydalandığı tespit edilemedi.

Tespit edilemeyen bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

13.1. Manzûme-i Salât-ı Sa’dî, (Vidinli Sa’dî)

Vidinli Sa’dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa’dî” eserinde Sûfî’nin sorusuna “Fî Beyāni Taḥṣīṣi’l-Evḳāti’l-Ḥamse” başlığı altında cevap verilirken **Şerh-i Tetimme**’ye müracaat etmiştir:

Bunuñ tafşilin yazar **Şerh-i Tetimme**

Ara bul anda tafşilin temāmet

(06 Mil Yz A 2564, 8^b)

¹⁸⁷ Ali Hakan Çavuşoğlu, “Zeyil”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (15.04.2016), s. 348.

14. Nihâye Fî Şerhi'l-Hidâye

Bu isimde iki şerh kitabı bilinmektedir. Bunlardan biri Remlî tarafından Minhâcû't-Tâlibîn'e yapılan şerh, diğeri Siğnâkî tarafından Hidâye'ye yapılan şerhtir.

Remlî'nin şerhi Nevevî'nin Şâfiî fıkına dair Minhâcû't-Tâlibîn¹⁸⁸ adlı eserinin şerhi olduğu için Vidinli Sa'dî'nin yararlandığı eserin bu eser olduğunu düşünmek doğru olmaz. Çünkü Remlî'nin eseri, Şâfiî fıkı üzerine yazılmış bir eserken, Vidinli Sa'dî'nin eseri Hanefî fıkı üzerine yapılmış manzûm tercümedir.

Cengiz Kallek, Merginânî'nin el-Hidâye kitabına Siğnâkî tarafından h. 700 (m. 1301) yılında Nihâye isimli bir şerh yazdığı bilgisini vermiştir.¹⁸⁹

en-Nihâye fî şerhi'l-Hidâye, Merginânî'nin meşhur eseri olan Hidâye'ye Siğnâkî tarafından yapılan şerhtir.¹⁹⁰ Leknevî bunun el-Hidâye şerhlerinin en hacimlilerinden olduğunu belirtir.

Vidinli Sa'dî, İnâye'ye müracaat etmiştir. Vidinli Sa'dî'nin eseri, Hanefî fıkı ile ilgili olduğundan, Sadi'nin yukarıda belirtilen iki şerh kitabından Siğnâkî'nin şerhini referans aldığı anlaşılmaktadır.

Nihâye üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

14.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “**Manzûme-i Salât-ı Sa'dî**” eserinde Sûfî'nin sorusuna “İbtidâ' Ezân ve İkâmet Eyleyen Beyânındadır” başlığı altında cevap verirken **Nihâye**'ye müracaat etmiştir:

Bunuñ tafşîlin yazar **Nihâye**

Ara bul ba'd-ez-ân naqli temâmet (06 Mil Yz A 2564, 9^a)

¹⁸⁸ Daha fazla bilgi için bkz: M. Kâmil Yaşaroğlu, “Minhâcû't-Tâlibîn”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.04.2016), s: 111-112.

¹⁸⁹ Cengiz Kallek “el-Hidaye”, *a.g.mad.*, s. 472.

¹⁹⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Rahmi Yaran, “Siğnâkî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (17.07.2016), s. 165.

06 Mil Yz A 2564 nüshasının 9^a varağında, “**kezâ fi’n-Nukāye naklen ‘ani’n-Nihāye**” yazılı olduğundan, müracaat edilen kısmın Nukāye’de olduğu ve Nukāye’deki bu kısmın Nihāye’den nakil olduğu anlaşılmaktadır.

15. Envârü’l-Âşıkîn

Envârü’l-Âşıkîn, Muhammediye sahibi Yazıcıoğlu Mehmed’in kardeşi Ahmed Bîcan’ın dinî-didaktik mahiyetli eseridir. Eser beş bâbdan oluşmaktadır. Birinci bâbda yaratılmışların hikmet ve sırrı; ikinci bâbda peygamberlerin hayatları; üçüncü bölümde meleklerin vazifeleri; dördüncü bâbda itikadî ve amelî bilgiler; beşinci bâbda cennet hâlleri anlatılmaktadır.

*“Müellif eserin yazılış sebebini açıkladığı bölümde, ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed’e bu fânî dünyada adının hayırla anılmasına vesile olacak bir eser yazmasını tavsiye ettiğini, onun da her bölümü bir namaz vaktine işaret olmak üzere beş megâribe ayrılan **Megâribü’z-zaman li gurûbi’l-eşyâ fi’l-‘ayn ve’l-‘ıyân** adlı bir eser yazdığını ve kendisinden bu eseri Türkçe’ye çevirmesini istediğini söyler. Ahmed Bîcan, muhtevasını yer yer genişletmek suretiyle nesir olarak Türkçe’ye çevirdiği ve Envârü’l-âşıkîn adını verdiği bu eserle Yazıcıoğlu Mehmed’in Muhammediyye adlı manzûm eserinin kaynağının Megâribü’z-zamân olduğunu belirtir.”¹⁹¹*

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

15.1. Manzûme-i Salât-ı Sa’dî, (Vidinli Sa’dî)

Vidinli Sa’dî, “**Manzûme-i Salât-ı Sa’dî**” eserinde Sûfî’nin sorusuna “Fî Beyâni Tahşîşî’l-Ezân ve’l-İkâmet”:

Yazar naklin bunuñ **Envâr-ı ‘Aşık**

Pes işit bul ‘ârifân re’yüñ işaret (06 Mil Yz A 2564, 9^b)

Yine aynı eserinde Sûfî’nin sorusuna “Fî Beyâni Kıra’ati’s-Secdeti fi’ş-Şalât”:

Bunuñ naklin yazar **Envâr-ı ‘Aşık**

¹⁹¹ Mustafa Uzun, “Envârü’l-Âşıkîn”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (22.08.2016), s. 258.

Ara kim bulasun ma'şûka vuşlat (06 Mil Yz A 2564, 15^a)

başlıkları altında cevap verirken **Envârü'l-Âşıkîn**'e müracaat etmiştir:

16. İnâye

Bu isimde iki şerh kitabı bilinmektedir. Bunlardan biri Bâbertî tarafından Hidâye'ye yapılan şerh, diğeri Alâeddin Ali Esved tarafından Vikâye'ye yapılan şerhtir.

Cengiz Kallek, eserin Bâbertî tarafından Hidâye'ye şerh olarak yazıldığını söylemiştir. *“Bâbertî tarafından yazılan bu eser Anadolu'da çok meşhur olmuştur. Başta Siğnâkî'nin en-Nihâye'si olmak üzere çeşitli şerhlerden faydalanılarak sade bir dille kaleme alınan, dil, gramer ve fıkıh usulü yönünden tahlillerin yapıldığı, delillerin değerlendirildiği eserde yer yer diğer şerhler tenkit edilmiştir. Eserde diğer mezheplerin görüşlerine temas edildiği gibi Ebû Hanîfe ve talebelerinin ictihad ve delilleri değerlendirilirken sonraki Hanefî âlimlerin tercihlerine de yer verilmiştir. Sâdî Çelebi ve Muhammed b. İbrâhim ed-Dürûrî'ye ait iki hâşiyesi bulunan eserin çeşitli baskıları yapılmıştır.”*¹⁹²

Murteza Bedir eserin Alâeddin Ali Esved tarafından Vikâye'ye şerh olarak yazıldığını söylemiştir: *“Vikâye'ye dair geniş bir şerh yazan (el-'Înâye şerhü'l-Vikâye, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 765-766) İznik Medresesi müderrisi Kara Hoca lakaplı Alâeddin Ali Esved'den (ö. 800/1397) itibaren Osmanlı âlimleri esere çok rağbet etmiş, gerek el-Vikâye gerekse şerhine yönelik çok sayıda hâşiyeye ve ta'lik çalışmaları yapılmıştır.”*¹⁹³

Vidinli Sa'dî'nin bu iki şerhten hangisinin naklini yaptığı bilinmemektedir.

Înâye üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

¹⁹² Cengiz Kallek, *a.g.mad.*, s. 472.

¹⁹³ Murteza Bedir, *a.g.mad.*, s. 107.

16.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî beş yerde İnâye'yi referans almıştır. Ancak Vidinli Sa'dî'nin yukarıda belirttiğimiz iki şerh kitabından hangisini referans aldığı tespit edilememiştir. Sa'dî'nin eserinde İnâye'den naklettiği kısımlar sırasıyla şunlardır:

Vidinli Sa'dî, "**Manzûme-i Salât-ı Sa'dî**" eserinde Sûfî'nin sorusuna; "Şabâh Namâzını İbtidâ Kılan Beyânındadır" başlığı altında:

Bunuñ tafşîlini yazar '**İnâye**

Arayub bul Hakk'dan olursa 'inâyet (06 Mil Yz A 2564, 9^b)

"Fî Beyâni Şalâti'z-Zuhr" başlığı altında:

Bunuñ dañi yazar naqlin '**İnâye**

Ara bul ki ola Hakk'dan 'inâyet (06 Mil Yz A 2564, 10^a)

"İkindi Namâzını Evvel Kılan" başlığı altında:

Bunuñ dañi yazar naqlin '**İnâye**

Bulurlar işleyenler anı elbet (06 Mil Yz A 2564, 10^b)

"Ağşam Namâzını Evvel Kim Kıldı" başlığı altında:

Bunu dañi '**İnâye** kıldı taşrîh

Ara bul Hakk'dan olursa 'inâyet (06 Mil Yz A 2564, 10^b)

cevap verirken **İnâye**'ye müracaat etmiştir.

17. Şerh-i İnâye

Bâbertî ve Alâeddin Ali Esved tarafından biri Hidâye'ye bir Vikâye'ye şerh yazılan iki tane İnâye eseri vardır. Vidinli Sa'dî, "Şalât-ı 'İşâ Kim Evvel Kıldı" başlığını bu iki İnâye'den birinin şerhinden nakletmişse de böyle bir eser tespit edilememiştir.

Şerh-i İnâye'ye üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

17.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Şalât-ı ‘İşâ Kim Evvel Kıldı” başlığı altında Sufî'nin sorusuna cevap verirken **Şerh-i İnâye**'ye müracaat etmiştir:

Yazar naklin bunuñ **Şerh-i ‘İnâye**

Bulursuñ Hağ'dan olursa ‘inâyet (06 Mil Yz A 2564, 11^a)

18. Şerh-i Mesâbîh

Ferrâ el-Begavî'nin güvenilir hadis kaynaklarından derlediği eseri olan Mesâbîhu's-Sünne'ye¹⁹⁴ İbni Melek adıyla şöhret bulan İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî'nin yazdığı “Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr (Şerh-i Mesâbîh li-ibni Melek)” adlı eserdir. Şerh-i Mesâbîh eseri üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

18.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna “‘Aşâdan Soñra Vitr Kim Kıldı” başlığı altında cevap verirken **Şerh-i Mesâbîh**'e müracaat etmiştir:

Bunuñ naklin yazar **Şerh-i Meşâbîh**

İdüb rüşen kılur vâziḥ rivâyet (06 Mil Yz A 2564, 12^a)

19. Tefsîrû'l-Kâdı (Envârü't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl)

Tefsîr-i Kâdı veya Tefsîrû'l-Kâdı dendiği zaman Beyzâvî'nin Envârü't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl isimli eseri kastedilir. 13. yüzyılda yaşamış olan Beyzâvî, Şiraz Kâdı'l-kudâtlığı yapmıştır. Bu sebeple Kâdı ve Kâdılkudât diye tanınır.

Beyzâvî'nin “*Bir îcaz (ihtisar) harikası kabul edilen Envârü't-tenzîl adlı eseri onun tefsirciliğini gösteren en önemli kaynaktır. Beyzâvî bu eserinde kendisinden önceki başlıca tefsir kitaplarını ustaca özetlemiş, âyetlere getirdiği yorumlar yanında dil kaidelerine dayanarak yaptığı açıklamalarla da büyük bir müfessir olduğunu*

¹⁹⁴ Daha geniş bilgi için bkz: İbrahim Hatiboğlu, “Mesâbîhu's-Sünne”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 258-260.

göstermiştir.”¹⁹⁵ Yine “üzerinde 255 civarında şerh ve hâşiye yapılacak kadar takdir gören ve ün kazanan bu eser defalarca basılmıştır.”¹⁹⁶

Tefsîrû'l-Kâdı üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

19.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna “Şalâtü Zevâtî'l-Erba'a Hâzarda Dört Seferde İki Oldığı” başlığı altında cevap verirken **Tefsîrû'l-Kâdı**'ya müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlin yazar **Tefsîrû'l-Kâdı**

Qılur şadıkden añı rivāyet

(06 Mil Yz A 2564, 12^b)

20. Şerh-i Hidāye

Eserin, Burhāneddin el-Merginānî'nin Hidāye'sinin şerhi olduğu yazılıdır. Ancak, Hidāye'nin 60'a yakın şerhi vardır. Sa'dî'nin yararlandığı şerhin hangi şerh olduğu tespit edilememiştir.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

20.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna, “Fî Beyāni Şalātî'l-Fecr ve'l-Mağribi Fî's-Sefer” başlığı altında cevap verirken **Şerh-i Hidāye**'ye müracaat etmiştir:

Yazar naqlin bunuñ **Şerh-i Hidāye**

Ara bul Hâk'dan olursa hidāyet

(06 Mil Yz A 2564, 12^b)

¹⁹⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Beyzâvî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (09.09.2016), s. 100.

¹⁹⁶ Yusuf Şevki Yavuz, *a.g.mad.*, s. 102.

21. Tefsîrû'l-Keşşâf

Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) ağırlıklı olarak dirayet metoduyla yazdığı tefsiridir.¹⁹⁷

“Yazıldığı dönemden başlayarak müfessirlerin ilgisini çeken el-Keşşâf Kur'an'ı lugat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması, Kur'ân-ı Kerîm'in i'caz yönlerini, özellikle taşıdığı edebî üstünlüğü ve erişilmez nazım güzelliğini ortaya koyması, Kur'an'da mânaların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi gibi özellikleriyle çok beğenilmiş ve hemen bütün müfessirlerce kaynak olarak alınmıştır.”¹⁹⁸

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

21.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna, “Namâzı Kaşr İtme Beyânında” başlığı altında cevap verirken **Tefsîrû'l-Keşşâf**a müracaat etmiştir:

Yazar **Tefsîrû'l-Keşşâf** da bu nakli

Ara bul andadur keşf-i kerâmet (06 Mil Yz A 2564, 13^a)

22. Tefsîr-i Ebû'l-Leys

10. yüzyılda yaşamış, ismi tam olarak Ebû'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî olan fakih, müfessir ve sufidir.

“Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'dan bolca yararlandığı ve nüzûl sebepleri, kıraat farklılıkları ve nesih konularına önem verdiği tefsirinde İsrâilliyyât'a geniş yer

¹⁹⁷ Daha geniş bilgi için bkz: Ali Özek, “el-Keşşâf”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 329-330.

¹⁹⁸ Ali Özek, *a.g.mad*, s. 330.

veren Ebü'l-Leys tasavvufî (işârî) tefsir sahasındaki ilk simalardan biri kabul edilmektedir.”¹⁹⁹

Tefsîru Ebi'l-Leys veya Tefsîru'l-Kur'ân isimleriyle anılan eserin üç ayrı kişi tarafından Osmanlı Dönemi Türkçesi'ne ait tercümeleri vardır. Ebü'l-Leys üzerine doktora çalışması yapmış olan İshak Yazıcı, tezinde bu eserin gerek ülkemizde gerek yurtdışında birçok nüshasının bulunduğunu belirtmiştir.²⁰⁰

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

22.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna, “Seferde Şalât Kaşr Oldığında Bâ'îş” başlığı altında cevap verirken *Tefsîr-i Ebü'l-Leys*'e müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlini Tefsîr-i Ebü'l-Leys

Murâd üzre yazar kıılır hikâyet (06 Mil Yz A 2564, 13^a)

23. Kifâye ve Şerhü't-Tahâvî

Kifâye ismiyle bilinen iki eser vardır. Bunlardan biri Hatîb el-Bağdâdî'nin Kifâyesi ki bu eser Hadis usulüne dair eserdir. Bir diğeri 12. yüzyılda yaşamış olan Nûreddin es-Sâbûnî'nin kelama dair eseri olan el-Kifâye fi'l-Hidâye'dir. Vidinli Sa'dî, eserinin tercümesini Sâbûnî'nin Kifâyesi'nden yararlanarak tercüme etmiştir.

Vidinli Sa'dî yine Sâbûnî haricinde orijinal olan Arapça kısımda “ min Kifâye kezâ fî Şerhi'-Tahâvî” ibaresini kullanarak bu bilgilerin Kifâye ile birlikte Şerhü't-Tahâvî'de de olduğunu bildirmiştir. Tahâvî'nin Muhtasarı'na çok fazla şerh yapıldığı için bu şerhin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

Bu eserler üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

¹⁹⁹ İshak Yazıcı, “Semerkandî Ebü'l-Leys”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 473.

²⁰⁰ Daha fazla bilgi için bkz: İshak Yazıcı, *Ebu'l-Leys es-Semerkandî Hayatı Eserleri ve Tefsirdeki Metodu*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1982, s. 117.

23.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna, “Evkât-i Hamsde Gündüzde Vâkı' Olan Namâzlar İhîfâ ve Gicede Cum'a ve 'İydeynde Cehr Oldığınıñ Beyânındadır” başlığı altında cevap verirken **Kifâye**'ye ve **Şerhü't-Tahâvî**'ye müracaat etmiştir:

Nüvişte est naklin ider **Kifâye**

Kifâyet mî-koned pes der-işâret (06 Mil Yz A 2564, 14^a)

24. Şerh-i Dürer

Şerh-i Dürer, Molla Hüsrev'in fıkıh ile ilgili eseri olan Dürerü'l-Hükkâm adlı eserine yapılan şerhlerden biri ise de, bu esere fazlaca şerh yapılmış olduğundan, Vidinli Sa'dî'nin naklettiği şerhin hangisi olduğu tespit edilememiştir.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

24.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, “Manzûme-i Salât-ı Sa'dî” eserinde Sûfî'nin sorusuna, “Fî Beyânî'r-Rükû' ve's-Sücûd” başlığı altında cevap verirken **Şerh-i Dürer**'e müracaat etmiştir:

Bunuñ naklin yazar **Şerh-i Dürer**'de

Ara kim bulasın andadır âyet

25. Şerhü Fezâ'ili's-Salavât

Araştırmalar sonucunda Fezâ'il veya Fezâ'ilü's-Salavât isimli müstakil bir eserin olduğuna rastlanılmamıştır. Ancak “*Amellerin, vakitlerin, şahısların, şehir, ülke ve milletlerin faziletini anlatan bir kitap türü*”nın olduğu öğrenilmiştir.²⁰¹ Bu tür eserler; bir amelin diğer amellerden, bir şehrin diğer şehirlerden, bir şahsın diğer şahıslardan, bir milletin diğer milletlerden üstünlüklerini anlatan eserlerdir. Bu bağlamda Türklerin

²⁰¹ M. Yaşar Kandemir, “Fezail”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (08.08.2016), s. 529.

faziletlerini anlatan Fezâilü'l-Etrâk, Kur'an-ı Kerim'in faziletlerini anlatan Fezâilü'l-Kur'ân, sahabenin üstünlüklerini anlatan Fezâilü's-Sahâbe, Hz. Muhammed (s.a.v)'in üstünlüğünü anlatan Hasâ'isu'n-Nebi ve Fezâ'il adıyla eserler yazılmıştır.

İslam tarihinde birçok hasâ'is ve fezâ'il türünde eser yazılmıştır. Osmanlı döneminde Kemalpaşazâde'nin "Efdaliyyetü (tafdîlü) nebiyyinâ alâ sâ'iri'l-enbiyâ"²⁰² ve Âbirî'nin Türkçe olarak "Efdaliyyetü nebiyyinâ Muhammed alâ sâ'iri'l-enbiyâ" isimli eserleri vardır. Ancak Vidinli Sa'dî'nin Hz. Muhammed (s.a.v)'e salat getirmenin faziletini anlattığı bölüm "Şerhü Fezâ'ilî's-Salavât" isimli eserden tercüme edilmiş olmakla birlikte bu şerhin hangi eserin şerhi olduğu konusunda herhangi bir malumata ulaşamamıştır.

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

25.1. Manzûme-i Salât-ı Sa'dî, (Vidinli Sa'dî)

Vidinli Sa'dî, "Manzûme-i Salât-ı Sa'dî" eserinde Sûfinin sorusuna, "Fî Beyânîş-Şalât İzâ Zükira'n-Nebiyyü 'Aleyhi's-selâm" başlığı altında cevap verirken **Şerhü Fezâ'ilî's-Salavât** isimli esere müracaat etmiştir:

Bunuñ naqlin yazar **Şerh-i Fezâ'il**

Ara kim bulasun anda fazîlet (06 Mil Yz A 2564, 15^b)

26. Muhtasaru'l-Kudûrî

Hicrî 362 (m. 973)'de Bağdat'da doğan Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed **el-Kudûrî**'nin eseridir.

Hanefî literatüründe de el-kitâb dendiği zaman Kudûrî'nin bu eseri kastedilir.²⁰³ Bu eser, yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuş ve de Türkçe'ye, Farsça'ya ve bazı Batı dillerine tercüme edilmiştir.²⁰⁴

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

²⁰² Daha geniş bilgi için bkz: Erdiñç Ahatlı, "Hasâ'isu'n-Nebi", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (12.09.2016), s. 277-281.

²⁰³ Ferhat Koca, "el-Muhtasar", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016), s. 64-65.

²⁰⁴ Cengiz Kallek, "Kudûrî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (14.05.2016), s. 322.

26.1. Kudûrî Tercümesi, (Gülşehrî)

13. yüzyıl şairlerinden Gülşehrî²⁰⁵'nin Kudûrî'nin Muhtasar isimli eserine manzûm bir tercümesinin olduğu bilinmekle beraber bu eser henüz gün yüzüne çıkarılamamıştır.

27. Hizânetü'l-Fıkh

Hanefi fakihi olan Ebü'l-Leys Semerkandî'nin fıkıh üzerine yazmış olduğu eseridir.

Bu eser, Bağdad Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden Dr. Selahuddin en-Nâhî tarafından tahkik edilerek 1385/1965 senesinde Bağdad'da bir cild hâlinde neşredilmiştir.²⁰⁶

Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

27.1. Risâle-i Manzûme fi'l-Fıkh, (Abdullah Ahdî ibni Alî)

Eserin son varağı olan 44a'da eserin *Hizânetü'l-Fıkh*'tan tercüme edildiği notu düşülmüştür.²⁰⁷

28. Ferâizü's-Sirâciyye

12. yüzyıl Hanefî alimi Muhammed b. Muhammed Secâvendî'nin İslam miras hukukuna dair eseridir. Eser, el-Muhtasar ve el-Ferâizü's-Secâvendîyye isimleriyle de bilinir.²⁰⁸ Eserin kütüphane kayıtlarında çok sayıda nüshasının olmasının yanı sıra eserin birçok şerhinin olduğu da görülmüştür.

²⁰⁵ Mehmet Fatih Köksal, "Gülşehrî", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=742>, (15.11.2016).

²⁰⁶ İshak Yazıcı, a.g.t., s. 83.

²⁰⁷ Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, 00809-003 numara, 33^b-44^a.

²⁰⁸ Ferhat Koca, "Ferâizü's-Sirâciyye", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (19.11.2017), s. 367.

Eser üzerine yapılan manzûm çalışma şudur:

28.1. Kitâb-ı Rûşenî, (Reyyî)

Reyyî, eserini yazarken **Ferâizü's-Sirâciyye**'den faydalandığını şu beyitlerde anlatmıştır:

“Sirâcüddîn ferâiz ki meşhûr
Cihân olmışdı anuñ ile pür-nûr”²⁰⁹

29. Mülteka'l-Ebhur

H. 923 (m. 1517)'te yazımı tamamlanan eser, İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin Hanefî fıkına dair eseridir. “*Mülteka'l-ebhur, Osmanlı coğrafyasında kapsam ve muhteva bakımından uygulamaya esas kabul edilecek hükümlerin sınırlarının nihaî şekilde tesbitine yönelik giderek artan ihtiyaç neticesinde kaleme alınmıştır.*”²¹⁰ Osmanlı Döneminde hukuk alanında başvurulmuş eserlerin önde gelenlerindendir.

Mülteka üzerine yapılan manzûm çalışma şudur:

29.1. Dürr-i Manzûm, (Reyyî)

Reyyî, Dürr-i Manzûm isimli eserini yazarken **Mülteka'l-Ebhur**'dan faydalanmıştır. Eserin başlığı “Hâzâ nazmü ferâiz Mülteka'l-Ebhuri'l-müsemma bi Dürr-i Manzûm” diye yazılmıştır.²¹¹ Yine Reyyî, son beyitte eserin hem vezni hem de kaynağını belirtmiştir:

“Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Nazma aldım Mülteka'l-ebhur dürin”²¹²

²⁰⁹ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 46.

²¹⁰ Şükrü Selim Has, “Mülteka'l-Ebhur”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18,10,2017), s. 549.

²¹¹ Süleyman Mecek, a.g.t., s. 9.

²¹² Süleyman Mecek, a.g.t., s. 10.

30. Cevâhiru'l-Ferâiz

Cevâhiru'l-Kelâm mine'l-Ferâiz ismiyle de bilinen Arapça eserin sahibi Cevherî Efendi'dir.²¹³ Bu eser üzerine yapılan manzûm tercüme şudur:

30.1. Ferâiz-i Cevherî, (Reyyî)

Reyyî tarafından h. 1127 (m. 1715)'de Cevherî Efendi'nin **Cevâhiru'l-Ferâiz** isimli eserine yapılan manzûm tercümedir. Reyyî eserinin ismini, tercümesini yaptığı eserin müellifinin ismi ile isimlendirmiştir:

*“Ferâiz-i Cevherî virdüm buña ad
Kim okursa bulalar hayra irşâd”²¹⁴*

31. Diğer Kaynaklar

Yukarıdaki eserler haricinde **Selîm** mahlaslı şair de manzûm olarak tercüme ettiği **“Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât”** isimli eserinde 17 muteber fıkıh eserinden faydalandığını söylemektedir:

Görüben cem' eyledüm on beş kitâbdan mu'teber
Şübhe iderseñ buña menşûrına eyle nazar

(19 Hk 4598/3,47^b; Süleymaniye Kütüphanesi Denizli Bölümünde 412-011 no, 133^a)

Tespit edilen iki nüshada da bu beyit yer almaktadır. Çorum nüshasında eserin sonundaki nesir kısımda hamd ve Hz. Peygamber'e salat ve selamdan sonra, “Bu risâlede zıkr olan mesâ'il-i şerîfenin menkûlû 'anhi bunlardan zıkr olunur. Bu nüshalar adedi 17” denmiştir.²¹⁵ Süleymaniye nüshasında böyle bir not yoktur. Hem Çorum hem de Süleymaniye nüshalarında yukarıdaki beyitin belirttiği gibi on beş muteber kitaptan bahsedilmişken, Çorum nüshasında eserin sonunda 17 eserden

²¹³ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

²¹⁴ Süleyman Mecek, *a.g.t.*, s. 10.

²¹⁵ Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât, Selîm, 19 Hk 4598/3, 58^a.

naklolunduğu belirtilmiştir. Çorum nüshasındaki bu 17 kaynak eserin sadece isimleri verilmiştir. Bu kaynak eserlerin müellifleri ile beraber isimleri şunlardır:

1. Şerh-i Mesâbih li-ibni Melek: Begavî'nin "Mesâbihü's-Sünne" isimli eserine, İbni Melek adıyla şöhret bulan İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî'nin yazdığı "**Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr**" adlı eseridir.
2. Kâdîhân: Kâdîhân'ın "**Fetâvâ**" isimli eseridir.
3. Bezzâziyye: İbnü'l-Bezzâzî diye de bilinen Bezzâzî'nin "**Fetâva'l-Bezzâziyye**" isimli eseridir.
4. Münyetü'l-Musallî: Sedîdüddin el-Kâşgarî'nin namaza dair eseridir.
5. Hulâsatü'l-Fetâvâ: Tâhir b. Ahmed el-Buhârî'nin, kendisine ait Hizânetü'l-fetâvâ isimli eserini ihtisar ederek telif ettiği eseridir.
6. Tatarhâniyye: Âlim b. Alâ'nın fıkha dair yazmış olduğu "**Fetâva't-Tatarhâniyye**" isimli eseridir.
7. Zahîretü'l-Fetâvâ: Burhâneddîn el-Buhârî'nin eseri olup aynı müellifin el-Muhîr adlı eserinin özeti mahiyetindedir.
8. Hidâye: Burhâneddin el-Mergînânî
9. Şerh-i Mecma'a: İbni Melek'in "**Şerhu Mecmai'l-Bahreyn**" isimli eseridir. İbnü's-Sââtî'nin "Mecma'î'l-Bahreyn" eserinin şerhidir.
10. Uyûnü'l-Mezâhib: Kivâmüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî el-Kâkî'nin eseridir.
11. Şerh-i Menâb li-ibni Melek: Neseffî'nin Menârü'l-envâr adlı fıkıh usulüne dair muhtasar eserine İbn Melek tarafından yazılan şerhtir.
12. Dürer-i Gurur: Molla Hüsrev'in "Gurerü'l-Ahkâm" isimli eserine şerh olarak yazdığı "Dürerü'l-Hükkâm" isimli eseridir.
13. Islâh-ı İzâh: Bu eser, Şeyhülislam İbn Kemal Paşa'nın kendi eseri olan Islâhu'l-Vikâyesi'nin şerhidir.

14. Muhtasar-ı Şeyh: Kudûrî
15. Mukaddime-i Kutbeddîn: Kutbeddîn b. Mehmed İznikî'nin eseridir.
16. İhyâ'u Ulûm: İmam Gazzâlî.
17. Mukaddime-i Fakih Ebü'l-Leys: Ebü'l-Leys

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CECELİ MÜFTÜ İBRAHİM EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı

Tezkirelerde müellifin hayatına dair herhangi bir malumata ulaşılamamıştır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 3718 numaralı nüshanın notlar kısmında, eserin Saruhanî İbrahim Uşşakî'nin olduğu yazılıdır. Kaynak olarak Osmanlı Müellifleri gösterilmiştir. Osmanlı Müellifleri incelendiğinde, Saruhanlı olduğu söylenen “İbrahim Efendi” adı ile yer alan kayıt şöyledir:

“Fuzalâdan hüsn-i takrîre mâlik bir zât olub Saruhan sancağının Eşme kazâsı kurâsından İyney karyesindendir.

Tahsîlini Kırkağaç ve Soma'da bade'l-ikmâl Bursa'ya azîmetle neşr-i ilme ibtidâr eyleyip birkaç defa itâ-yı icâzeye muvaffak oldu. Ulûm-ı Arabiyye'nin ekser şu'abâtında ve tahsis-i tefsîr ve usûl-i fıkıh ilimlerinde malûmât-ı vâsi'a ashâbından idi. Evâhir-i ömrüne doğru Bursa Müftülüğüne tayin olunmuştu. Bursada Uşşakî İbrahim Efendi nâmıyla be-nâmdır. 1309'da Bursa'da irtihâl eyledi. Fazâil-i Şeyh-i Ekber'e dair *El-Miskü'l-Ezfer fî Tebriyet-i Şeyhi'l-Ekber* isminde gayr-ı matbu büyücek eseri vardır.

Takrîrât-ı ilmiyesinin ekser nukâtı telâmîzî tarafından zabt olunmuştur.”²¹⁶

Bu kayda göre, İbrahim Efendi'nin müftülük yaptığı yazılı ise de, İbrahim Efendi'ye ait manzûm bir fıkıh kitabının olduğu bilgisi yoktur. Yine hemen hemen tüm yazma nüshalarda müstensihler tarafından “Ceceli Müftü İbrahim Efendi”nin Kastamonu'da müftülük yaptığı ve 1199 (m. 1785) vefat ettiği bilgisi mevcuttur. Ancak Osmanlı Müellifleri'nde “İbrahim Efendi”nin Kastamonu'da yaşadığına dair bir bilgi yoktur ve “İbrahim Efendi”nin vefat tarihi 1309 (m. 1891)'dur. Bu durumda Osmanlı Müellifleri'nde kayıtlı “Saruhanî İbrahim Uşşakî” ile yazma nüsha kayıtlarındaki “Ceceli Müftü İbrahim Efendi”nin aynı şahıs oldukları şüphelidir.

²¹⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III (Cilt I)*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009, s. 245-46.

Yine Osmanlı Müellifleri'nde "İbrahim Nureddin Efendi" adında bir şahsiyet daha vardır ki Cecelizade şöhreti ile tanınmaktadır. Osmanlı Müellifleri'nde bu şahsiyet hakkındaki kayıt şu şekildedir:

"Meşâyih-i Kâdiriye'den fâzıl bir zât olup Cecelizâde şöhretiyle marûftur. 1260 kûsûr tarihinde memleketi olan Kastamonu'da irtihal ederek İsfendiyarzâdelerden İsmail Beg Cami-i Şerîfi haziresine defn edildi. Aka'id-den **Cecelizâde** nâmıyla be-nâm bir manzûmesi olduğu gibi **Şerh-i Vasiyet-nâme-i İmâm Azam, Ferâidü'l-Leâli fî şerh-i Esmâ'il Mûte'âlî** isimlerinde matbu eserleri vardır."²¹⁷

Osmanlı Müellifleri'nde "İbrahim Nureddin Efendi"nin Kadiri şeyhlerinden faziletli bir zat olup "Cecelizade" şöhreti ile tanınmış olduğu kaydı ile 37 Hk 1862/2 nüshasının²¹⁸ ferağ kaydındaki bilgiler bir birine paraleldir. Ancak Osmanlı Müellifleri'ndeki "İbrahim Nureddin Efendi" ile yazma nüsha kayıtlarındaki "Ceceli Müftü İbrahim Efendi"nin vefat tarihlerindeki tutarsızlık bahsedilen şahsiyetlerin aynı şahsiyetler olduğu konusunda belirsizliğe sebep olmuştur. Yine Osmanlı Müellifleri'ndeki "İbrahim Nureddin Efendi" isimli şahsiyete ait gösterilen eserler ile kütüphane kayıtlarından "Ceceli Müftü İbrahim Efendi"ye ait olduğu saptanan eserler de aynı eserler değildir.

Müellif hakkındaki en gerçekçi bilgiler, müstensihlerin verdikleri bilgilerdir. Buna göre 37 Hk 2004 numaralı nüshanın sonundaki "**Temmeti'l-kitâb bi'avni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb. Bu nüsha muşannifiñ eñ soñra taşhîh itdigi nüshadan tahrîr olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur**" ferağ kaydı sayesinde bu nüshanın müellif hattından tahrir olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Müellif hattını kopya eden müstensihin şair hakkında yanlış bilgi vermeyeceğini düşünmek doğru olur. Bu nedenle nüshanın başındaki "**Fâtıkoğlı merhûm Hâfız Ahmed Efendi'niñ Merdiyye Medresesi'ne vakfı. Naẓmü'l-Cecevî Müftî İbrâhîm Efendî**" notu ile eser sonundaki "**Hâzâ Naẓmu İbrâhîm Efendî el-Cecevî Muftî fî beldeti'l-Kastamonî. Ğafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve ahsene ileyhimâ ve ileyhim**

²¹⁷ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., s. 38.

²¹⁸ Bu nüshadaki kayıt bir sonraki sayfadadır.

ecma ‘in²¹⁹ notu eserin Ceceli Müftü İbrahim Efendî’ye ait olduğu bilgisini kuvvetlendirmiştir.

37 Hk 2004 numaralı nüsha gibi müellif hattından tahrir olunan bir diğer nüsha da 37 Hk 3957/1 numaralı nüshadır. Eserin sonunda: **“Temmeti’l-kitāb bi-‘avni’l-Meliki’l-Vehhāb. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhîh itdiği nüshadan tahrîr olunmuşdur. Bundan cem‘iyetli nüsha yokdur”** bilgisi eserin müellif kopyası olduğunu göstermektedir. Buna dayanarak yine eser sonundaki **“Hāzā Nazmu İbrāhīm Efendī el-Cecevī Muftī fī beldeti’l-Ḳaştamoni. Ġafarallāhu lehu ve li-vālideyhi ve aḥsene ileyhimā ve ileyhi şāhibu’l-kitāb Şerbetci-zāde el-Ḥacī Ḥasan. Cemāzeyi’l-āḥir’in yigirminci günü tamām olundu. Sene 1126”**²²⁰ bu bilgi de eser sahibinin Ceceli Müftü İbrahim Efendi olduğu bilgisini kuvvetlendirmektedir.

Yine aynı nüshada eserden önce, Seyyid mahlaslı bir şair, Gulam Hacı Ali Efendi hakkında bir manzûme yazmıştır. Bu manzûmeden yola çıkarak eserin müellifi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Şiiri yazan Seyyid mahlaslı şair; eserin müellifinin Müftü Ceceli İbrahim Efendi olduğunu, eseri şerh edenin ve eserde açıklanan hükümlerin kaynaklarını yazanın Gulam Hacı Ali Efendi olduğunu belirtmiştir:

“Ġulām el-Ḥacc ‘Alī Efendī fenādan itdi ‘azm-i ‘uḳbā

Saḥāvetde semāḥatda nazīri yok idi ḥaṭṭā

Sadākatde mürüvvetde ‘adīli yok idi ānīñ

Leṭāfetde tarahḥumda şebīhi yokdur ciddā

Zekāvetde fetānetde yoğıdı mişli ü mānendi

‘Ulūmuñ ekşerine muttali’ bir zāt idi ḥaḳḳā

²¹⁹ Bu kitabı nazmeden Kastamonu beldesinin Müftüsü Ceceli İbrahim Efendi “Allahü Teala kendisine, annesine ve babasına mağfiret etsin ve onlara rahmetini ihsan buyursun.

²²⁰ Melik, Vahhâb olan Allahü Teala’nın yardımıyla kitap tamamlandı. Bu manzûm kitabı yazan, Kastamonu Müftüsü Cecevî İbrahim Efendî’dir. “Allahü Teala O’na, annesine ve babasına mağfiret etsin ve hepsine rahmetini ihsan buyursun. Bu kitabın sahibi (müstensihi) Şerbetçizade Hacı Hasan Efendî’dir. Eser, 1126 senesinin Cemazeyilahir’inin 20. günü (3 Temmuz 1714) tamamlanmıştır.

Huşuſen ‘ilm-i fıkh içre yed-i tûlası var idi
Cecelî İbrahîm Efendî’nin nazmın itdi ihyâ

Cemî’-i müſkilâtını anıñ ħall ü ‘ayân itdi
 Kamu **me’ ħazıların**ı bir bir kenârda eyledi imlâ

Anı vaſf eylemek mümkin degil dil hem kalem ile
 Cemî’-i ħulķ-ı fi’linde mümâſil yok idi aſlâ

Raĥîmâ raĥmetin ile günâhın ‘afv ü ğufrân it
 Yerini ravza-i cennet su’âlin eylegil sehlâ

Firâķ-ı âh ü efgânla didi târîĥini **Seyyid**
 Sene biñ iki yüz üçde beķâya gitdi ol a’lâ

Muĥarrem leyle-i Salı 1203 (Ekim 1788)”

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/1 numaralı yazmanın sonundaki feraĝ kaydında: **“Ĥarrartu ĥâzihi’n-nuſĥate min nuſĥati Ġulâm Efendî. Bu nüſĥa muſĥannifiñ eñ ſoñra taſĥîĥ itdigi nüſĥadan taĥrîr olunan nüſĥadan taĥrîr olunmuſdur. Mâtet muſĥannifuhu fî sene 1199”**

Bu kayıttan anlaſıldıĝı üzere bu nüſha Gulam Efendi nüſhasından istinsah edilmiſtir. Bunu tasnif eden Ceceli İbrahim Efendî’nin h. 1199 (m. 1785)’da vefat ettiĝi anlaſılmaktadır.

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/3 numaralı nüſhada Ceceli İbrahim Efendî’ye ait “Manzûme fi’l-Ferâ’iz” isimli eserden müellifin 20 sene Kastamonu’da müftülük yaptıĝı bilgisine ulaſılmaktadır: **“Temmeti’l-Manzûmetu mine’l-Ferâ’izi li-İbrâhîm Efendî el-Cecevî’l-lezî kâne muftiyyen fi’l-Ĥaſtamonî miķdâre ‘iſrîne seneten min yedi ‘abdi’z-za’îf es-Seyyid Muĥammed bin**

Muhammedi'l-Kaşamonî “ğaferrallāhu lehu ve li-vālideyhi ve aḥsene ileyhimā ve ileyh!” fî 25 Şafer sene 1206.”²²¹

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1862/2 numaralı nüshada Müftü İbrahim'in Nakşibendî tarikatına intisap etmiş kamil bir zat olduğu kayıtlıdır: “**Yâ Bâkî Şāhibu'l-kemālāti'l- 'ilmiyye ve'l- 'ameliyye mürşid-i tarīkāt-ı Nakşibendî İbrāhīm el-Müftī Kaşamonī nevver'allāhu merķadehū**”²²²

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1120/12 nüshasında eserin başladığı varaktan önce bir mühür vardır. Mühürde şu bilgi yazılıdır: “**Kaşamonî'de Kırk Ḥasene Maḥalles'inde Şeyh Ahmed Semā'ī ḳuddise sırrıhu'l-celī ḥazretlerinin terbiye-i enẓāriyla kemalin buldı. Sene 1195.**” Mühürdeki bu bilgiden yola çıkarak Ceceli İbrahim Efendi'nin hocalığını yapan zatın Şeyh Ahmed Sema'î olduğu anlaşılmaktadır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Aşir Efendi bölümünde 00437-007 numaralı nüshada, 19 Rebiülevvel 1204 (m. 7 Aralık 1789)'te müstensih tarafından yazılan eserde Müftü İbrahim Efendi hakkında şu bilgiler verilmiştir: “**Temmeti'l-manẓūmetu'l-musemmeyeti bi's-Şāfi li-ḳuṭbi 'aşrihi ve imāmı mışrihi li's-Şeyh İbrāhimi'l-Muftī ḳuddise sirruh. Fi's-seb'ī'l-evveli mine'r-reb'ī's- şālişi mine's-sudusi's-şālişi mine'n-nışfi'l-evveli mine'l-'aşri'r-rābi'i mine'l-'aşri'l-evveli mine'l-'aşri's-şālişi fi'l-elfi's-şānī.**”²²³ Müstensih, Müftü İbrahim Efendi'yi asrının kutbu, şehrinin imâmı vasıflarıyla vasıflandırmıştır. Müstensihin bu vasıflandırması, Müftü İbrahim Efendi'nin Kastamonu'da önde gelen ve şöhret sahibi bir şahsiyet olduğunu gösterir.

Tüm bu bilgilerden sonra eserin müellifinin Nakşibendî tarikatına bağlı olan Ceceli Müftü İbrahim Efendi olduğu ve bu şahsiyetin Kastamonu'da yirmi sene

²²¹ Kastamonu'da 20 sene müftülük yapan Cecevi İbrahim Efendi'nin feraiz ilmi ile alakalı bu manzûmesinin yazımı, h. 25 Safer 1206'da (m. 24 Ekim 1791) Allahu Teala'nın bu zayıf kulu Kastamonulu Muhammed oğlu Seyyid Muhammed'in eliyle tamamlanmıştır.

²²² Allah, amel ve ilimde kemal sahibi Nakşibendî tarikatının mürşidi Kastamonulu Müftü İbrahim'in kabrini nurlandırsın.

²²³ Asrının kutbu, şehrinin imâmı Müftü Şeyh İbrahim'e ait eş-Şāfi adlı bu manzûme 19 Rebiülevvel 1204 (m. 7 Aralık 1789)'te tamamlandı.

müftülük yaptıktan sonra 1199 (m. 1785) yılında vefat ettiği söylenebilir. Ayrıca Ceceli İbrahim Efendi'nin hocalığını yapan zatın ismi de Şeyh Ahmed Sema'i'dir.

2. Eserleri

2.1. Şâfi

Eser, dörüncü ve beşinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.2. Fezâ'ilü'l-Mekke Risalesi

Müftî İbrahim Efendi'ye ait olan bu eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1415/1 numarada kayıtlıdır. Eserin istinsah tarihi h. 1211 (m. 1795) olup müstensihî belli değildir. Eser, 1^b-5^a varakları arasında olup varaktaki satır sayısı 19'dur. Eserin ölçüsü 165x105-210x145 mm. olup yazı türü kırma nesih ve kâğıt türü hayvan filigranlıdır. Cilt Kastamonu'da Şeyh Ahmed Siyahî tekkesine vakıftır.

Mekke şehrinin faziletlerini anlatan bu eserin dili **Arapça**'dır.

2.3. Risâle-i Udhiyye

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1758/1 arşiv numarasındaki eserin istinsah tarihi 1235 (m. 1818)'tir ve müstensihî belli değildir. Eserin, 1^b-8^a varakları arasında olduğu söylenmişse de eser temin edilip incelendiğinde eserin 1^b-7^a varakları arasında olduğu görülmüştür. 7^b-8^a varağında mensûr hâlde bir ferâiz olduğu tespit edilmiştir. Eserin satır sayısı 21'dir. Eserin ölçüsü 210x150-130x60 mm. olup yazı türü celî nesih ve kâğıt türü harf arma isim filigranlıdır.

Yine eserin bir başka nüshası Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 1862/1 arşiv numarasında "Risâle-i Uzhiye" adıyla kaydedilmiştir. Eser, 1^b-7^a varakları arasındadır. Her varak 13 satırdır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır. Eserin ölçüsü 200x130-140x100 mm. olup kâğıt türü, harf filigranlıdır. Bu nüsha muhteva bakımından 37 Hk 1758/1 nüshasına göre daha dardır.

Eser mensûr olup besmele ile başlamıştır. Eserin konusu; Kurban Bayramı günlerinde kurban kesmenin hükmü, şartları ve fazileti hakkındadır. Hangi

hayvanlardan kurban olduğu, bu hayvanların kurban olabilmeleri için en az kaç yaşlarında olmaları gerektiği, kurban edilen hayvanların kimlere dağıtılacağı konularında bilgi verilmiştir.

Eser şu şekilde başlamaktadır:

“Ma’lûm ola ki uğhiyye vâcibdir. Uđhiyye luğatde Kırbân Bayrâmı günlerinde boğazlanan ĥayvâna dirler. Ve şer’de uğhiyye diyü bir yaşına girmiş koyun veya altı aylık kızu ki büyük olub bir yaşına girmiş kadar olursa veya bir yaşına girmiş keçi veya iki yaşına girmiş şığır veya çamuş veya beş yaşına girmiş deveden ‘aybdan sâlim olanıñ birisi Kırbân Bayrâmı günlerinde uğhiyye kırbânına niyyet ile boğazlamağa dirler ve Uđhiyye vâcib olmasının şartı bayrâm güniniñ üçüncü günü ğurûbdan evvelce müslimân olmak ve ĥürr olmak muķîm olmak ve ğanî olmaķdır...”²²⁴

Eser şu şekilde sona ermektedir:

“... Eger kıarîn ve temettu’ olanlar şükrâne kırbânına ‘âciz olsalar on gün oruç tutarlar. Üç günü hacdan evvel ve yedi günü ba’de’l-ĥac. Eger üç günü hacdan evvel tutmasa ba’dehu oruçla olmaz kırbân vâcib olur. Eger tırâşdan şöıra kıdret gelse ba’de’l-ĥac şâ’im olsun yedi gün. fî sene 1235.”²²⁵

Bu eser, Tenkitli metnini hazırladığımız Müftî İbrahim Efendi’nin “Manzûmetü’l-Fıkh” isimli eserinde, 37 Hk 1120/12 ve 37 Hk 2004 nüshalarında, Kurban konusunun anlatıldığı bölümde “Beyânü Şerâ’iti Vücûbiyyeti’l-Uğhiyye” başlığı altında da mevcuttur. Eserin diğer nüshalarında bu kısım yoktur.

2.4. Kırk Hadis Tercümesi

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 42 Kon 1824/1 arşiv numarasındaki eser “Erbaun Hadisen” ismiyle kayıtlıdır. Eserin 76 varak olduğu yazılı ise de temin edilen eserin 1^b-7^a varakları arasında olduğu görülmüştür. Eser, talik yazı ile yazılmış olup her varak 19 satırdır.

²²⁴ Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 1758/1, 1b

²²⁵ Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 1758/1, 7a

Eser mensûrdur. Eserin yazılış tarihi, müstensihi, istinsah tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Eser; besmeleden sonra Arapça olarak Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e salat ve selam ile başlar. Sonra ilk hadis rivayeti ravisi belirtilerek nakledilmiş ve Müftü İbrahim Efendi eseri Türkçe’ye tercüme etmiştir. Eser bu şekilde 40 hadis tamamlanana kadar aynı düzende devam etmiştir. Hadisler incelendiğinde İbrahim Efendi’nin Hz. Peygamber’in yeme-içme ahlakını anlattığı görülür. Eser, hadislerin son bulunduğu belirtilerek sona ermektedir.

Eserin ilk hadis tercümesi şu şekilde başlamaktadır:

“Ya’nî Rasûl-i Ekrem ta’âmı üç parmağı ile yer idi. Ve parmağını bir şe’ye silmezden muḳaddem yalar idi.”

Eserin kırkinci hadis tercümesi şu şekilde son bulmaktadır:

“Ya’nî Rasûl-i Ekrem buyurdi: Yakında âdemler olur, anlar envâ’ dürlü ta’âm yerler ve envâ’ dürlü şerbetler içerler ve dürlü libâslar giyerler ve çok çok kelâm söylerler. İşte bu âdemlerdir ümmetimiñ eşrârları.”

2.5. Manzûm Esmâ-i Hüsnâ

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/2 numarada “Manzûme fî Esmâillah” ismiyle kayıtlıdır. Eserin başlığında veya eser içinde ismi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Eserin 89^b-99^a varakları arasında olduğu kaydedilmişse de temin edilen eserin 89^b-90^a varağında olduğu görülmüştür. Eser tek varaktır. Eserin istinsah tarihi 1206 (m. 1790) olup müstensihi Seyyid Mahmud’dur. Eserin ölçüsü 225x165-140x90 mm.’dir. Eser 17 satır olup eserin yazı türü talik kırmızı ve kâğıt türü daire içi harf filigranlıdır.

Eserde Allah’ın isimleri verilirken isimlerin üstüne kırmızı çizgi ve kırmızı sayılar konmuştur. Yine anlaşılmayan kelimeler der-kenarlarda açıklanmıştır. Şair, Allah’ın 99 ismini manzûm bir şekilde anlatmıştır.

Eser toplamda 29 beyittir. Mesnevi nazım şekli ve aruzun “Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün” vezniyle yazılmıştır.

Eser, şu beyitlerle başlamaktadır:

Ulūhiyyet şıfâtı cem‘ olan zāt Rabbim Allāh’dır
Süyi heb kendiye muhtāc ğanī zāt Rabbim Allāh’dır

O’dur **Rahmān** kamu cāna **Rahīm** mü’minlere hāşdır
Melik’dır ol bilā-māni‘ taşarruf hüküm aña hāşdır

O’dur **Ḳuddūs** münezzeh her ‘abesden her naḳāyişdan
Selām Ol’dur selāmet her ‘abesden hem selām andan

Eser şu beyitle sona ermektedir:

Bedī‘ Ol’dur ider icād bilā-mişlin O’dur **Bākī**
Hüve’l-**Vāriş Reşīd** Ol’dur **Şabūr** Ol hūsn-i ahlākı

Eserin sonunda şu not yazılıdır:

“Li-İbrāhīm Efendī el-Cecevī el-Müftī bi-Ḳaştamonī Şāhibü’n-Nazmi’s-Sābık”²²⁶

2.6. Manzûm Ferâ’iz

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2283/3 numarada “Manzûme fi’l-Ferâ’iz” ismiyle kayıtlıdır. Eserin başlığında veya eser içinde ismi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Eser, 100^b-104^a varakları arasındadır. Eserin istinsah tarihi h.1206 (m. 1790) olup müstensihî belli değildir. Eserin ölçüsü 225x165-140x85 mm.’dir. Eser, 17 satır olup eserin yazı türü talik kırmızı ve kâğıt türü daire içi harf filigranlıdır.

²²⁶ Bu manzûm kitabın sahibi, Kastamonu eski müftüsü Ceceli İbrahim Efendi’dir.

Eser, İslam Miras Hukukunu manzûm olarak anlatmaktadır. Eserin derkenarlarında açıklayıcı bilgilerin yanında, feraiz ilminin incelikli bir ilim olması dolayısıyla bir takım matematiksel sayılar ve şemalar da mevcuttur.

Eser, 104 beyittir. Eserin 100^b-102^b varakları kaside nazım şekli ve aruzun “Mefā‘lün Mefā‘lün Fa‘ülün” vezniyle yazılmıştır. “Faşlū‘l-Müsāvi” başlığıyla başlayan 103^a-104^a varakları, mesnevi nazım şekli ve aruzun “Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün” vezniyle yazılmıştır. Eser, besmele ile başlamıştır.

Eser, şu beyitlerle başlamaktadır:

Bil imdi meyyit aḥvālin be-ḡāyet
Müretteb dört ḥuḳūḳa it ri‘āyet

Biri techiz-i tekfīninde ‘adl it
Biri vir borcını mālından elbet

Veşāyāsın şülüşden vir var-ise
Kalan mālı anıñ vārişe kısmet

Eser şu beyitle son bulmaktadır:

Üçüncisi olur ise ikinciniñ maḳāmına
Ḳalub dördüncisini sen üçünciniñ maḳāmına

Eserin sonunda şu kayıt vardır: “Temmeti‘l-Manzūmetu mine‘l-Ferā‘izi li-İbrāhīm Efendī el-Cecevī ellezī kāne muftiyyen fi‘l-Ḳaştamonī miḳdāra ‘iştirin sene.

Min yedi ‘abdi’z-ḡa‘īf es-Seyyid Muḥammed bin Muḥammedi‘l-Ḳaştamonī ḡaferallāhu lehu ve li-vālideyhī ve aḥsene ileyhimā ve ileyh! fī 25 Şafer sene 1206.”²²⁷

²²⁷ Kastamonu’da 20 sene müftülük yapan Cecevî İbrahim Efendi’nin feraiz ilmi ile alakalı bu manzûmesinin yazımı 25 Safer 1206’da (m. 24 Ekim 1791) Allahu Teala’nın bu zayıf kulu Kastamonulu Muhammed oğlu Seyyid Muhammed’in eliyle tamamlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN İNCELENMESİ

1. Eserin Tanıtılması

1.1. Eserin Adı

Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin eseri, kütüphanelerde farklı adlarla kayıt altına alınmıştır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki nüshalardan 37 Hk 3718, 37 Hk 3754/2 ve 37 Hk 3754/2'de **Manzûmetü'l-Fıkıh**; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mihrişah Sultan Bölümü numara 444/1'de **Manzûm Fıkıh**; 37 Hk 1404, 37 Hk 3879, 37 Hk 1415/2, 37 Hk 2062/1, 37 Hk 2062/2, 37 Hk 1862/2, 06 Mil Yz A 9329/1, 06 Mil Yz A 7611/1 ve 06 Mil Yz A 1986'de **İlm-i Hâl**; 37 Hk 468'de **İlmü'l-Hâl**; 37 Hk 2004, 06 Mil Yz A 8450/1, 06 Mil Yz A 7720/1, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü numara 3876, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü numara 7344 ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü numara 7344'de **Manzûm İlm-i Hâl**; 37 Hk 1120/12'de **Şerh-i Risâle-i Manzûme**; 37 Hk 3957/1'de **Şerh-i Nazm-ı Hâl**; 37 Hk 2283/1'de **Manzûme fi'l Beyâni İlmi Hâli'l-Mükellefin**; 37 Hk 65/2'de **Risâle-i Kitâb-ı Manzûme**; 06 Mil Yz A 8330/7'de **Manzûme-i İlm-i Hâl**; 37 Hk 2706 ve 06 Mil Yz A 2334'te **Envâr-ı Şifâ**; 06 Mil Yz A 2195'de **Envârü's-Şifâ**; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İbn Mirza Bölümü 185'de **İlmihâl Kitabı**; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., numara 65'de **Risale-i Akâid**, numara 850/1'de **Akâid Manzûmesi** ismi ile kayıt altına alınmıştır.

Bu kayıtlara göre esere uygun isimler “Manzûmetü'l-Fıkıh, Manzûm İlm-i Hâl ve Şâfî” isimleridir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümünde 437-7 numaralı nüshada eserin sonundaki ferâğ kaydında şu bilgi vardır:

“Temmeti'l-manzûmetu'l-musemmeyeti bi's-**Şâfî** li-kuṭṭbi 'aşrihi ve imâmi mişrihi li's-Şeyḥ İbrâhîmi'l-Muftî ḳuddise sirruh. Fi's-seb'îl-evveli mine'r-reb'î's- şâlişi

mine's-sudusi's-şālişi mine'n-nişi'î-l-evveli mine'l-'aşri'r-rābi'î mine'l-'aşri'l-evveli mine'l-'aşri's-şālişi fi'l-elfi's-şānī."²²⁸

Yani Şâfi ismiyle isimlendirilen bu manzûme asrının kutbu, beldesinin imâmı Müftü Şeyh İbrahim "kuddise sirruh" Efendi'nin kitabı h. 1204'te tamamlandığı müstensih tarafından kayıt altına alınmıştır. Yine eserin 61. beyiti ile 240. beyiti, müstensihin eserin sonuna düştüğü kayıtlarla paralellik göstermektedir.

Ehemdir ezberi vâfi vefâdır virdiñe Şâfi²²⁹

'Amel kıl kalb ola envâr şifâdır derdiñe **Şâfi**²³⁰ (b. 61)

Cünüb hâ'iz daği meyyit birine olsa şu kâfi

Kimiñ mülki ise ol şu anıñdır hağ bu söz **Şâfi** (b. 240)

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Aşir Efendi Bölümünde 437-7 numaralı nüshasının sonundaki ferâğ kaydındaki bilgi ile eserin 61. ve 240. beyitlerindeki bilgi, eserin isminin **Şâfi** olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Müellif, eserinde mahlas kullanmamıştır.

1.2. Eserin Türü

Eser, manzûm ve mensûr olarak yazılmış bir ilmihal kitabıdır. Müellif, eserinin ilmihal kitabı olduğunu belirtmiştir. İlmihali bilmek her mü'mine farz olduğu için müellif, böyle bir eser yazdığını söylemiştir.

Kerîm ol zû'l-celâl Allâh şifâtı zâtı 'âlîdir

Hakîm ol zû'l-kemâl Allâh 'abeşden fi'li hâlidir

Şalât olsun habîbine o hatmü'l-mürselîn oldı

Daği aşhâb ü âline bular dîne mu'tn oldı

²²⁸ 19 Rebi'ü'l-evvel 1204, yevmi aḥad (m. 7 Aralık 1789 Pazartesi)

²²⁹ **Der-kenar(37 Hk 3718-10b; 06 Mil Yz A 2195:7a)**: (Şâfi: İsmü'llâhi Te'âlâ(1. Şâfi); ismü hâze'l-kitâb (2. Şâfi)

²³⁰ **Der-kenar(37 Hk 3718-10b)**: (Kalbde cehl maraz olandır. De ki bu kitâb Şâfidir.)

Bulardan şöñra bil inan saña ‘izzet yoğımış cān
 Bilüb sen ‘ilm-i ħālını eger itmez iseñ ĩmān (b. 1-3)

beyitten de anlaşıldığı gibi izzet sahibi olmak; ancak Allah’a hamd etmek, Hz. Peygamber’e (s.a.v), ashabına ve āline selamda bulunmak, sonra ilmihal bilip bildiklerine iman etmekten ibarettir.

“Ma’lūm ola ki ‘ilm-i ħāl her řařřa mūnāsib olan ‘ilimdir. ‘Āķıl ve bālīg üzerine ibtidā ve dā’imā farz olan ĩmāndır. Ve ĩmāndan şöñra her bir ehl-i ĩmāna ‘ilm-i ħālden farz olanı öğrenmek ve öğretmesi kendiye mūnĥařır, ehl ü ‘ıyāline ve řaleb eden kimselere öğretmek farzdır.” [37 Hk 3718(2^a); 06 Mil Yz A 2195(1^b-2^a); 37 Hk 2706(2^a-2^b); 37 Hk 1120/12(2^a)]

Müellif, ilmihalin ehemmiyetini ve farziyetini, yine būluğ çağına gelmiş akıl sahibi kimselerin ilmihal bilgilerini bilmeleri ve mes’ul oldukları kimselere öğretmeleri gerektiğinin farz olduğunu belirtmek için beyitlerden sonra mensūr bir açıklama da yapmıştır. Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi eser fıkıh mahiyetindedir.

1.3. Eserin Yazılış Sebebi

Bulardan şöñra bil inan saña ‘izzet yoğımış cān
 Bilüb sen ‘ilm-i ħālını eger itmez iseñ ĩmān (b. 3)

Müellif eserini, ilmihalin herkese farz olan bir ilim olması hasebiyle yazmıştır. Müellife göre ilmihal, insana izzet kazandıran bir ilimdir. Hz. Peygamber (s.a.v.), O’nun ehl-i beyti ve ashabı haricindekilerin izzet sahibi olabilmeleri ilmihal bilmeleriyle olur. Bu nedenle müellif, bu eseri yazmıştır.

1.4. Eserin Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ceceli Müftü İbrahim Efendi’nin 18. yüzyılda yaşadığı bilindiği için, eserini bu yüzyılda yazmıştır denebilir.

1.5. Eserin Beyit Sayısı

Ceceli Müftü İbrahim Efendi, eserinin kaç beyitten müteşekkil olduğunu belirtmemiştir. Eserin beyit sayısı 924’tür. Eserde manzūm kısımların yanında müellif

Ceceli Müftü İbrahim Efendi ve müstensih Gulam Efendi, beyitlerin daha iyi anlaşılması için mensûr olarak açıklamalar da yapmışlardır. Eserde mensûr kısımlar, manzûm kısımlara göre daha azdır.

1.6. Eserin Kaynakları

Şâfi isimli eser, manzûm ve mensûr olarak yazılmış bir eserdir. Eserin bazı nüshalarında mensûr kısımlar yoktur.²³¹ Bazı nüshalardaki mensûr kısımlar diğer nüshalara göre daha azdır. 37 Hk 3957/1 nüshasının fevaid kaydında, Seyyid isimli bir şair, Gulam Hacı Ali Efendi hakkında bir manzûme yazmıştır. Bu manzûme şöyledir:

“Gulâmü'l-Hâcc 'Alî Efendî fenâdan itdi 'azm-i 'uqbâ
Saḥâvetde semâhatda nazîri yok idi ḥattâ

.....

Huşûşen 'ilm-i fıkh içre yed-i tûlası var idi
Cecelî İbrahîm Efendî'nin nazmın itdi ihyâ

Cemî'-i müşkilâtını anıñ ḥall ü 'ayân itdi
Kamu **me' ḥazlarını** bir bir kenârda eyledi imlâ

Bu manzûmeden yola çıkarak Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin eserini şerh edenin ve eserde açıklanan hükümlerin kaynaklarını yazanın Gulam Hacı Ali Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı mensûr kısımların sonunda “Nâzım-ı Merḥûm ḥazretleri beş beyit aşâğıda tafşîlen nazmında beyân eylemiştir.” şeklinde ibareler mevcuttur.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere eserin mensûr kısımlarının ne kadarının Ceceli Müftü İbrahim Efendi tarafından yazıldığı meçhûldür. Bu sebeple eserin kaynakları sadece manzûm kısımlardaki bilgiler ışığında verilecektir.

²³¹ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü nu. 7344.

Eserde mekrûhun kısımlarının anlatıldığı 51. ve 52. beyitlerde nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

İmāmeyn dir ne deñli olsa taḥrīmī 'itāb olur
Muşırr olub ya istiḥfāf idenlere 'azāb olur

Kerāhet olsa taḥrīmī ḥarām ol 'ind-i **Rabbānī**
Ḥarām'aḳreb ḥelāl'eb'ad didi **A'zam** daḫi **Sānī**

Hanefî literatüründe İmāmeyn kelimesi zikredildiğinde Ebû Hanîfe'nin talebeleri Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, İmām kelimesi zikredildiğinde ise Ebû Hanîfe kastedilir.²³² Rabbânî denince kastedilen kişi İmâm Muhammed, Sānî denince kastedilen kişi de Ebû Yûsuf'tur.

Teyemmümü bozan durumların anlatıldığı 256. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

İmāmeyn dir teşebbüh it muşallîniñ namāzına
İmām A'zam rücū' itdi **İmāmeyn**'iñ bu ḳavline

Namazın dışındaki farzlardan biri olan vakit konusunun anlatıldığı 316. ve 317. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

Zevāliñ gölgesinden ğayr olursa gölg'iki mişli
İkindidir **İmām A'zam İmāmeyn** didi bir mişli

Güneş aşınca mağribdir şafaḳ aşınca yats'oldı
Şafaḳ ḥumret didi **İmāmeyn İmām** dirki beyāz oldı

Namazda Fatiha Suresi'nden sonra kaç ayet okunması gerektiği ile ilgili olan 334. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

²³² Salim Söğüt, "İmāmeyn", <https://islamansiklopedisi.org.tr/imameyn>, (21.09.2018).

Bir āyet did' **İmām A'zam İmāmeyn** didi üç āyet
Veyāhūd bir uzun āyet namāzda oldı farziyyet

Musallînin namazda secdeyi nasıl yapması gerektiğini anlatan 336. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf ve İmām Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

Rükû'da yetsin el dize kıo secdeñde yere alını
İmāmeyn dir degil cā'iz faķaķ vāz' eylese burnı

Kuran-ı Kerim ayetlerinin ne ölçüde yanlış okunursa namazın ifsat olacağının anlatıldığı 377. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf'un görüşüne başvurmuştur:

Bu üç şûret ider ifsād ne deñli olmasa ķāşid
İmām Yûsuf didi mişl olmayanda muķlaķā fāsıd

Hutbenin farzlarının anlatıldığı 396. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf ve İmām Muhammed'in görüşlerine başvurmuştur:

Eķall-i huķbe bir tesbīķ veyā tehlīl veyā taķmīd
İmāmeyn dir teşehhüd deñli ola vā'z du'ā taķmīd

Hangi hayvanlara zekat düşeceğinin anlatıldığı 428. beyitte nâzım, İmām Azam Ebû Hanīfe'nin görüşüne başvurmuştur:

İmām A'zam didi ķayl [ü] sevā'imden birer dīnār
Veyāhūd kıymetinden kırķ bölükde bir bölük vir var

Orucun kefaretinin anlatıldığı 479. beyitte nâzım, İmam Azam Ebû Hanīfe'nin görüşüne başvurmuştur:

Belī nisyānen ekl iden oruķ bāķī bilen ol an
Yise ķaşden ekil ancaķ ķazāsı farz didi **Nu'mān**

Orucun mekruhlarının anlatıldığı 503. beyitte nâzım, Ebû Yûsuf'un görüşüne başvurmuştur:

Şovuķlanmak içün 'użvın yumaķ yaş şevbe bürünmek
Degil mekrūh didi **Yûsuf** biliñ fetvāya bu elyaķ

Vitir namazında kunut okumanın vacip olduğu görüşünün anlatıldığı 565. beyitte nâzım, İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin görüşüne başvurmuştur:

İmâm A'zam didi vâcib vitir kılda kunût eyle
Kunût tekbîrini hem şoñ rükû' tekbîrini eyle

Bu beyitlerin tümünde nâzım Ebû Hanîfe künyeli Numân bin Sâbit ve talebeleri Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin görüşleri paylaşılmıştır. Ancak bu görüşlerin müelliflerin hangi eserinden alındığı ile ilgili bir bilgi yoktur.

İmâm Azam Ebû Hanîfe'nin kendisi, fikhî görüşlerini yazmamış, görüşleri öğrencileri tarafından yazılmıştır. İmâm Ebû Yûsuf'un da fıkıh ile alakalı "Kitâbü'l-Harâc" isimli bir eseri varsa da bu eser, malî hukuk ile ilgilidir.²³³ Yine Ebû Yûsuf'un, hocaları Ebû Hanîfe ile İbn Ebû Leylâ'nın ihtilâf ettiği konuları zikrettiği "İhtilâfü Ebî Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ" ile abdest, gusûl, cünüplük, iddet, av ve alışveriş gibi konuların muhtevi olduğu "Kitabü'l-Âsâr" isimli eserleri vardır.²³⁴

İmâm Muhammed'in de "el-Mebsût" olarak bilinen "el-Asl"ı, İmâm Azam'ın görüşlerini anlattığı birçok yerde kendi görüşlerini de belirttiği "Câmiu's-Sagîr"i, rivayet üslubuna başvurmadan doğrudan meseleleri ele aldığı "Câmiu'l-Kebîr"i ve "Mehâric"i vardır.²³⁵

Bu durumda Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin görüşlerine başvurduğu İmâm Azam, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in hangi eserlerini kaynak aldığını kesin olarak belirtmek mümkün değildir.

Hangi durumlarda küçük günahların büyük günah hâline dönüşeceğinin anlatıldığı 56. beyitte nâzım, İmâm Gazzâlî'nin **ihyâ** isimli eserine başvurmuştur:

Bu beş yerde şagâ'irler kebîr'olur hâzır eyle
Yazılmış tevbe bâbında al **ihyâ**'yı nâzar eyle

²³³ Salim Ögüt, "Ebû Yûsuf", <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-yusuf>, (21.09.2018).

²³⁴ Salim Ögüt, *a.g.mad.*

²³⁵ Aydın Taş, "Şeybânî, Muhammed b. Hasan", <https://islamansiklopedisi.org.tr/seybani-muhammed-b-hasan#1>, (21.09.2018).

İmâm Gazzâlî'ye ait olan bu eser, “dinî, ahlâkî, felsefî, tasavvufî muhtevasıyla İslâm düşüncesinin en dikkat çekici eserlerinden biridir. Dört ana bölümden meydana gelmiş olup altı yılda tamamlanmıştır.”²³⁶

Kuyu bahsi ve hangi hayvanların artıklarının suyu kullanmaya mani olup olmayacağını anlatıldığı 206. ve 215. beyitlerde nâzım, Dürer ve Dürr-i Muhtâr isimli eserlere başvurmuştur:

Namâzı hem hâdeşden tuhr'i 'âd'it kavlı-i **Muhtâr**'da
Yedir nân olsa nâ-pâke **Dürer**'de **Dürr-i Muhtâr**'da

Buların artığı mekrûh-ı tenzîhî olub **Muhtâr**
Dür'ün hükmi sü'ri gibi velâkin pâk diri hımâr

Dürerü'l-Hükkâm, Molla Hüsrev'in kendi eseri olan Gurer'e yaptığı şerh kitabıdır.²³⁷ “Dürerü'l-Muhtâr”, Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaş'ın 16. yüzyılda fıkha dair yazmış olduğu Tenvîrü'l-Ebsâr adlı eserinin Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî tarafından yapılan şerhidir.²³⁸ Ceceli Müftü İbrahim Efendi, manzûmesini yazarken bu iki eserden de faydalanmıştır.

Vâciplerin anlatıldığı 567. beyitte nâzım, Tahavî ve Kerhî'nin görüşlerine başvurmuştur:

Tahâvî dir eger meclis bir olsa her biri vâcib
Didi **Kerhî** ziyâde müsteħabb ancak biri vâcib

Gerek Tahâvî'nin gerek Kerhî'nin fıkıhla ilgili birden fazla eseri vardır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin, Kerhî'nin²³⁹ er-Risâle, el-Muhtasar, Şerhu'l-Câmi'i'l-Kebîr, Şerhu'l-Câmi'i's-Sagîr ve el-Câmi' ile Tahavî'nin²⁴⁰ Ahkâmü'l-Kur'ân, Me'âni'l-Âsâr, Müşkilü'l-Âsâr, el-Muhtasar ve İhtilâfü'l-Ulemâ eserlerinin hangisinden faydalandığı bilinmemektedir.

²³⁶ H. Bekir Karlıağa, *a.g.mad.*, s. 523.

²³⁷ Ferhat Koca, “Molla Hüsrev”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/molla-husrev>, (21.09.2018).

²³⁸ Ahmet Özel, “Haskefî”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haskefi>, (21.09.2018).

²³⁹ H. Yunus Apaydın, “Kerhî”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kerhi>, (21.09.2018).

²⁴⁰ Davut İltaş, “Tahâvî”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tahavi>, (21.09.2018).

İman ile ilgili meselelerin anlatıldığı 68. beyitte nâzım, İmâm Matürîdî'nin görüşlerine başvurmuştur:

İmâm-ı Mâtürîdî dir şabî-yi 'âkile İmân
Olur farz itmese âşim daği hem yerleri nîrân

Müftü İbrahim Efendi'nin, İmâm Mâtürîdî'nin sayısı onu bulan eserlerinin hangisinden faydalandığı bilinmemektedir.

1.7. Yazma Nüshaların Tanıtılması

1.7.1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 65

İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesinde 65 numaradaki eser, “Risale-i Akâid” adıyla kayıtlıdır. Müellifi Hakkı Efendi olarak yazılmışsa da eser, Müftü İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 150x200 mm. ölçüsünde olup kağıt türü aharlıdır. Kahve renkli, şemseli, sertâblı, miklebli cilttir. Nüsha 74 varak, her varak 17 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.

1.7.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., 850/1

İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesinde 850/1 numaradaki eser, “Akâid Manzûmesi” adıyla kayıtlıdır.

Nüsha, 176x125 mm. ölçüsünde olup kağıt türü aharlıdır. Kahve renkli, şemseli, sertâblı, miklebli cilttir. 1^b - 82^b varakları arasındaki eserin her varağı 17 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır.

1.7.3. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 65/2

Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 65/2 numaradaki eser, “Risale-i Kitab-ı Manzûme” adıyla kayıtlıdır. Yazar adı verilmemişse de, eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 230x160 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü ay filigranlıdır. Siyah kalın deri kap içinde ciltsizdir. 70^a-79^b'de araya sokulmuş bir manzûm fıkıh vardır. Kitap adı

66'da besmeleden önce yazılıdır. 69^b'de vakıf mührü vardır. 66^b-84^b yaprakları arasında, değişik satırlarda, nesih yazı ile yazılmıştır. Eserin müstensihî Derviş Ali'dir.

1.7.4. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 468

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 468 numarada "İlmü'l-Hâl" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi'dir.

Nüsha, 218x150-140x80 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü cediddir. Bölüm başları kırmızı yazılı, cetvellidir. Sırtı kahverengi meşin, desenli kağıt kaplı, mıkblebli cilttir. Eser, 129+2 yaprak olup her yaprak 16 satırdır. Eser, kırma rika ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1266 (m.1848)'dir.

1.7.5. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1120/12

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1120/12 numarada "Şerh-i Risale-i Manzûme" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 205x140-140x95 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü isim filigranlıdır. Ebrulu mukavva, sırtı kırmızı meşin cilttir. Söz başları kırmızıdır. Eserin adı ve yazarı eserden alındı. Eser, 103^b-219^a yaprakları arasında olup her yaprak 17 satırdır. Eser, nesih yazıyla yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1199 (m.1784), müstensihî Ahmed Fuadî'dir.

Ferağ kaydı: El-ḥamdulillāhi ve's-ṣ-ṣālātu ve's-selām 'alā Muḥammeden ve ālihi ve şaḥbihi ecma'in. Fī sene 1199 mu'allim-i durūs Aḥmed el-Fu'ādī.

Eserin başladığı varaktan önce bir mühür vardır. Mühürde şu bilgi yazılıdır: "Kastamonî'de Kırk Hasene Maḥallesi'nde Şeyḥ Aḥmed Semā'ī ḡuddise sırrihu'l-celī Ḥazretleri'nin terbiye-i enzāriyla kemālin buldı. Sene 1195"

1.7.6. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1404

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1404 numarada "İlm-i Hâl" adıyla kayıtlıdır. Yazar, Ceceli İbrahim'dir.

Nüsha, 135x70-258x135 mm ölçüsünde olup kağıt türü marka filigranlı kremdir. Gömme şemseli, şirazesı dağınık cilttir. Müzehheb mihrabiye, kenarları renkli çiçekli desenli, çift müzehheb cetvelli, duraklar yaldız çiçeklidir. Eser, 78 yaprak olup her yaprak 16 satırdır. Eser, harekeli celf nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1187 (m.1773)'dir.

Ferađ kaydı: Temmet min yedi 'abdi'z-za'ıf ilā raħmeti Rabbihi'l-Ġafūr Seyyid 'Abdullāh bin 'Abdullāh ğafera zūnūbehumā ve setera 'uyūbehumā. Āmīn sene seb'a ve şemānān ve mi'e ve elf min hicreti men lehu'l-'izzu ve'ş-şeref 1187 (1773).

1.7.7. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1415/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1415/2 numarada "İlm-i Hâl" adıyla kayıtlıdır. Yazar adı, Ceceli İbrahim Efendi adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 123x65-210x145 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü hayvan filigranlıdır. Gömme kırmızı şemseli, çaharkuşe meşin, mıkblebli cilt içinde, kırmızı kenarlar açıklamalı, 15^b-17^a arasında fihrist vardır. Nüshanın 17^b-20^b varakları boştur. Eser, 21^b-95^a yaprakları arasında olup her varağın satır sayısı değişik sayıdadır. Eser, medrese neshi ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1211 (m.1795)'dir.

1.7.8. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 1862/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 1862/2 numarada "İlm-i Hâl" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi'dir.

Nüsha, 200x130-135 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü marka filigranlıdır. Siyah şemseli, mıkblebli deri cilttir. Eser, Numaniye Medresesinden gelmiştir. Eser, 7^b-75^a yaprakları arasında olup her yaprak 15 satırdır. Eser, harekeli nesih ve talik yazı ile yazılmıştır.

1.7.9. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2004

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 37 Hk 2004 numarada "Manzūm İlm-i Hâl" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 184x125-130x75 mm. ölçüsünde olup kâğıt türü birleşik harf filigranlıdır. Kahve deri sırt ve sertablı, kâğıt kaplı, yapıştırma desenli kâğıt, köşebend ve şemseli, miklebli cilttir. Eser, 125+V yaprak, her yaprak 15 satırdır. Eser, nesih kırmızı ile yazılmıştır. Eserin istinsah yeri Kastamonu, istinsah tarihi 1250 (m. 1833), müstensihî Muhammed b. Ahmed'dir.

Ferağ kaydı: Temmeti'l-kitâb bi-'avni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb. Bu nüsha muşannifiñ eñ soñra taşhîh itdiği nüshadan tahrîr olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur. Hâzâ nazmu İbrâhîm Efendî el-Cecevî Müftî fî beldeti'l-Kaşamonî. Ğafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve ahsene ileyhimâ ve ileyhim ecma'în.

Kâtibu'l-hurûf Muḥammed ibni Aḥmed bi-kaẓâ'i Kaşamonî beldesi. Sene ḥamsûn mi'eteyn ve elf min şehri rebî'u'l-âhire, sene 1250 (m. Ağustos/Eylül 1834).

el-ḥaṭṭu'l-bâkî ve'l-'umru'l-fânî İllâhî yerḥam li-men de'ânî fî yedi za'îf Ḥâfızu'l-Kurân Aḥmed ibni Muḥammed fî âhiri's-şaffi'l-ḥayr. Allâhumme'c'alnî fî kalbî nūrâ ve fî sem'î nūrâ.

1.7.10. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2283/1

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 37 Hk 2283/1 numarada "Manzûme fi'l-Beyâni İlmi Hâli'l-Mükellefîn" adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 225x165-140x85 mm. ölçüsünde olup, kâğıt türü daire içi harf filigranlıdır. Miklebli, kahverengi yırtık meşin cilttir. Eser, 1^b-88^a yaprakları arasında, 17 satır, talik kırmızı ile yazılmıştır. Nüshanın istinsah tarihi 1206 (m. 1790), istinsah yeri Kastamonu, müstensihî Seyyid Mehmed Kastamonî Emirzade'dir.

Ferağ kaydı: Temmeti'l-kitâb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhâb min yedi'l-faḫîr el-ḥaḫîr es-Seyyid Muḥammed bin es-Seyyidu'l-Ḥâfızu'l-Kurrâ Muḥammed Efendi bin el-Ḥâfız Muştafâ Efendi bin Muḥammed bin el-Hâc Şa'bân el-Kaşamonî fî sene 1206 (m. 1791).

Ḥarrartu hāzihi'n-nushate min nushati Ġulām Efendī. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhīḥ itdigi nüshadan taḥrīr olunan nüshadan taḥrīr olunmuşdur. Mātet muşannifuhu fī sene 1199.

1.7.11. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/1

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 2062/1 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 115x65-155x105 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü filigranlıdır. Çaharkuşe meşin, miklebli, harap olmuş ebru cilttir. Başlıklar kırmızı siyah-kırmızı cetvellidir. Zahriyede iki fayide vardır. Sonda fihristi vardır. Güzelzade el-Hac Abdurrahman Efendi'nin mülkiyet ve vakfıdır. Eser, 1^b-26^a yaprakları arasında olup her satır 13 satırdır. Eser, harekeli nesih kırması ile yazılmıştır.

1.7.12. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2062/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 2062/2 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, İbrahim Efendi Kastamonî (öl. 1199/1784) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 120x75-155x105 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü filigranlıdır. Çaharkuşe meşin, miklebli çok yıpranmış ebru cilttir. Başlık, sözbaşı ve cetvelleri ile durak noktaları kırmızıyla, bir kısmı nesir, bir kısmı nazımla yazılmıştır. Başta fihrist, sonra beyaza boş iki yaprak, iki hadis-i şerif, Kadıhan'dan, Hayatü'l-fukahadan nakiller vardır. Nüsha, müstensihin kaydına göre musannifin tashih ettiği nüshadan kopya edilmiştir. 143^b-144^a varaklarında 1203 (m. 1783)'te ölen Hacı Gulam Ali Efendi'ye Seyyid'in yazdığı bir mersiye vardır. 144^b-148^a yapraklar boşdur. 32^b'de sahibinin bende-i Huda Abdurrahman ibareli mühürleri basılıdır. Kendi vakfıdır. Eser, 33^b-143^b yaprakları arasında olup her varak 15 satırdır. Eser, harekeli kırma nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1223 (m.1807), istinsah yeri Kastamonu'dur.

1.7.13. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 2706

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2706 numarada Envârü Şifâ adıyla kayıtlıdır. Yazar Hüdaî Şeyh Aziz Mahmud (946/1539-1038/1628) olarak not düşülmüşse de eser İbrahim Efendi'nin eseridir.

Nüsha, 165x110-130x75 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü harf filigranlıdır. Sağ deffe şemseli, siyah meşin, kenarlar sarı rengi meşindir. Eser, 144 yaprak olup yapraklar değişik satırlıdır. Eser, talik ile yazılmıştır. Söz başları kırmızıdır. Eserin dili Arapça denmişse de eser, Türkçe'dir. Şemizade Ahmed Efendi vakfıdır.

1.7.14. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3718

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 3718 numarada "Manzûmetü'l-Fıkıh" adıyla kayıtlıdır. Yazar, Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî (öl. 1309/1891) olarak kaydedilmiştir.

Nüsha, 105x65-200x145 mm. ölçüsünde olup kağıt türü kartal filigranlıdır. Mıklebli, siyah sade meşin cilt içinde, müzehhep mihrabiye ve yaldız cetvelli, başlıkları kırmızı, kenarlar Türkçe açıklamalıdır. Eser, manzûm-mensûr karışığıdır. Eser, 117 yaprak olup her yaprak değişik satırdadır. Eser, nestalik ile yazılmıştır. Eserin telif tarihi, istinsah tarihi ve müstensihî hakkında bilgi yoktur.

1.7.15. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3754/2

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Kastamonu İl Halk Koleksiyonunda 37 Hk 3754/2 numarada "Manzûmetü'l-Fıkıh" adıyla kayıtlıdır. Yazar, Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî (öl. 1309/1891) adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 140x70-220x160 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üç ay filigranlıdır. Fersude kalın siyah deri cilttir. Eser, 23^b-102^b yaprakları arasında olup her yaprak 15 satırdır. Eser, nestalik ile yazılmıştır.

1.7.16. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3879

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 3879 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Eserin yazarı, Sâlih olarak kaydedilmişse de eser, İbrahim Efendi’nindir.

Nüsha, 215x155-160x80 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü kap kaçaaktır. Sırtı, sertabı, kenarları kahverengi yıpranmış mukavva cilttir. Cetveller ve söz başları kırmızıdır. Eser, 97 yaprak, yapraklar değişik satırdadır. Eser, talik yazı ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi, 1199 (m. 1784)’dur.

Ferağ kaydı: Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhıt itdigi nüshadan tahrîr olunmuşdur. Bundan cem‘iyetli nüsha yokdur. Mâte muşannif fî sene 1199 (m. 1784).

1.7.17. Kastamonu İl Halk Ktp., 37 Hk 3957/1

Eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 3957/1 numarada “Şerh-i Nazm-ı Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Gulam Ali Efendi olarak kaydedilmişse de eser İbrahim Efendi’nindir.

Nüsha, 205x145-145x15 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üç aydır. Şemseli siyah rengi meşin söz başları kırmızı cetvellerde keza kırmızıdır. 130^a’da bir vasiyet-name sureti vardır. Eser, 1^b-129^b yaprakları arasında olup her yaprak 17 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1126 (m.1713), müstensihî Şerbetçizade Hasan’dır.

Ferağ kaydı: Temmeti’l-kitâb bi‘avni’l-Meliki’l-Vehhâb.

Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhıt itdigi nüshadan tahrîr olunmuşdur. Bundan cem‘iyetli nüsha yokdur.

Hâzâ Nazmu İbrâhîm Efendî el-Cecevî Müftî fî beldeti’l-Şaşamonî. Ğafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve ahsene ileyhimâ ve ileyhi şâhibu’l-kitâb Şerbetci-zâde el-Hâcî Hasan. Cemâzeyi’l-âhîr’in yigirminci günü tamâm olundı. Sene 1126 (m. 3 Temmuz 1714).

1.7.18. Millî Ktp., Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi Kol., 23 Ağın 13

Eser, Millî Kütüphane Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 23 Ağın 13 numarada “Risale-i İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Yazar, Müftî el-Hacevî adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 180x120-125x65 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Eser, sondan eksiktir. Eser, III+102 yaprak olup 15 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır.

1.7.19. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 1986

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 1986 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî'ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 204x122-125x70 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üzüm salkımı filigranlıdır. Eser, 50 yaprak olup her yaprak 10 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Neşet Sılaydın'dan satın alınmıştır.

1.7.20. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2195

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 2195 numarada “Envârü’ş-Şifâ” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Muhammed Fevrî olarak kaydedilmişse de eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 185x112-122x60 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü rakam filigranlıdır. Söz başları kırmızı mürekkepledir. Sırtı ve sertabı kahverengi meşin, miklebli, satırları solmuş ebru kağıt kaplı karton bir cilt içindedir. Baştaki 3 sayfada fihrist, 1^b'de Hatice Kamran'ın mührü vardır. Abdullah Öztemiz'den satın alınmıştır. Eser, 75 yaprak olup her yaprak 19 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1212 (m.1796)'dir.

1.7.21. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 2334

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 2334 numarada “Envâr-ı Şifâ” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Muhammed Fevrî olarak kaydedilmişse de eser İbrahim Efendi’nindir.

Nüsha 173x115 - 112x59 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Şemseli, zencirekli, miklebli, siyah meşin bir cilttir. Sözbaşları ve cetvelleri kırmızıdır, akları rutubet lekeli. Abdullah Öztemiz’den satın alınmıştır. Eser, 102 yaprak olup her yaprak 15 satırdır. Eser, nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1210 (m.1795), müstensihî Kastamonî Hafız Ali’dir.

1.7.22. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7611/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 7611/1 numarada “Mecmu’a-i İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî’ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 195x145 - 140x80 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü isim filigranlıdır. Sonradan beyaz kartonla ciltlenmiştir. Eser; İlmihal bilgilerini içeren bir mecmuadır. Eser içinde, manzûm olarak ilmihal bilgilerini anlatan bölümler vardır. Söz başları kırmızıdır. Eser içinde; Hibetullah Gözcü’nün Saat-nâmesinden alıntı vardır. Eser, 164 varaklık mecmua içinde 1^b-136^a yaprakları arasındadır. Satır sayısı karışık, rika ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1253 (m. 1837)’tür.

Ferağ kaydı: “Temmeti’l-kitâb bi’avnî’l-Meliki’l-Vehhâb. Bu nüsha muşannifiñ eñ şoñra taşhîñ itdigi nüshadan tahrîr olunmuşdur. Bundan cem’iyetli nüsha yokdur. Hâzâ Nazmu İbrâhîm Efendî el-Cecevî Müftî fî beldeti’l-Şaşamoni. Ğafarallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve ahsene ileyhimâ ve ileyhi şâhibu’l-kitâb Şerbetci-zâde el-Hâcî Hasan. Cemâzeyi’l-âhîr’in yigirminci günü tamâm olundu. Sene 1126

Hem Şâlih fakre rahmet it

Yoldaş-ı İmân minnet it

Haṭṭı yazdım bî-vefâdır rûzigâr

Ben giderim kıla ḥaṭṭım yâdigâr

Haṭṭım okuyub beni Fātiḥa ile yād ide
Haḫ Te‘ālā ānıñ rūḥın şād ide

Fātiḥa şalāvāt sene 1253”

Eserden sonra verilen bu ferağ kaydı, 37 Hk 3957/1 nüshasındaki ferağ kaydına göre, “sene 1253” tarihli ibare haricinde birebir aynıdır. Bu nüshanın istinsah tarihi 1253 (m. 1837) iken 37 Hk 3957/1 nüshasının istinsah tarihi 1126 (m. 1713)’dır. Bu durumda mecmuadaki Ceceli İbrahim Efendi’nin manzûmesi, 37 Hk 3957/1 nüshasından istinsah edilmiştir denebilir.

1.7.23. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 7720/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 7720/1 numarada “Manzûm İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi’ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 210x160-185x85 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü yeni beyaz ince kağıttır. Şemseli, sırtı kahverengi deri, kapakları kahverengi kağıt kaplı mukavva cilttir. Konu başları, kenar cetvelleri, noktalar kırmızıdır. Rutubet lekeli, sırtı dağınıktır. Faruk Elhan’dan satın alınmıştır. Eser, 1^b-64^b yaprakları arasında olup her yaprak 17 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır.

1.7.24. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8330/7

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 8330/7 numarada “Manzûme-i İlm-i Hâl” adıyla kayıtlıdır. Yazar, Ceceli İbrahim Efendi’dir

Nüsha, 210x155 - 145x90 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü su yolu filigranlıdır. Sırtı ve sertabı vişne rengi kapakları ebru kaplı miklebli, mukavva cilttir. Kenar cetvelleri ve noktalar kırmızıdır. Eser, 79^b-143^b yaprakları arasında, 19 satır, talik ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi 1188 (m.1774), müstensihisi Sabri’dir.

1.7.25. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 8450/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 8450/1 numarada “Manzûm İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Yazar, Müftü İbrahim’dir

Nüsha, 172x115 110x60 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Salbek şemseli, zencirek ve köşebentli kahverengi meşin kaplı mukavva cilttir. Bölüm başları kırmızıdır. Eser, 1^b-116^b yaprakları arasında, 10 satır, harekeli nesih ile yazılmıştır.

1.7.26. Millî Ktp., Yazmalar Kol., 06 Mil Yz A 9329/1

Eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 9329/1 numarada “İlm-i Hâl” adıyla kayıt altına alınmıştır. Eser, Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî’ye ait gösterilmiştir.

Nüsha, 200x145-145x75 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü üzüm salkımı filigranlıdır. Serlevha müzehhep, ilk iki sayfa cetveller yaldızlıdır. Mıklepli kahverengi meşin cilttir. Cetveller yeşil, söz başları kırmızıdır. Eser, 1^b-70^a yaprakları arasında, 17 satır, nesih ile yazılmıştır.

1.7.27. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., İbn Mirza Böl., 185

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İbn Mirza Bölümünde 185 numarada “İlmihâl Kitâbı” adıyla kayıtlıdır. Müellifi hakkında bilgi verilmemişse de, eser İbrahim Efendi’nindir.

Nüsha, 205x150-155x72 mm. ölçüsündedir. Eser, 65 varak olup her varak 19 satırdır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır. Eser baştan eksiktir.

1.7.28. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tahir Ağa Tekke Böl., 314

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Tahir Ağa Tekke Bölümünde 314 numarada “Manzûme-i Ceceli İbrahim Efendî” adıyla kayıtlıdır. Müellifi Cecelizade İbrahim Nureddin el-Kastamoni adı ile kayıtlıdır.

Eser, 147 yapraktır. Eser, nesih yazı ile yazılmıştır. Eser matbudur.

1.7.29. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Aşir Efendi Böl., 437/7

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Aşirefendi Koleksiyonunda 437/7 numarada kayıtlıdır. Müellifi İbrahim el-Müfti olarak kaydedilmiştir.

Nüsha, 212x155-145x170 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü suyolu filigranlıdır. Miklebli, zencirekli, şemseli siyah meşin bir cilt içindedir. Söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Sayfa kenarları yer yer haşiyelidir. Eser, 54^b-152^b yaprakları arasında, 12 satır, nesih ile yazılmıştır.

Ferağ kaydı: “Temmeti’l-manzûmetü’l-müsemmeyeti bi’ş-Şâfi li-kuṭbi ‘aşrihi ve imâmi mışrihi li’ş-Şeyh İbrâhîmi’l-Müfti ḳuddise sirruh. Fi’s-seb’i’l-evveli mine’r-reb’i’ş- şâlişi mine’s-südüsi’ş-şâlişi mine’n-nıṣfi’l-evveli mine’l-‘aşri’r-râbi’i mine’l-‘aşri’l-evveli mine’l-‘aşri’ş-şâlişi fi’l-elfi’ş-şânî.

19 rebî’ü’l-evvel 1204, yevmi aḥad (m. 7 Aralık 1789 Pazartesi)”

1.7.30. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mihrişah Sultan Böl., 444/1

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mihrişah Bölümünde 444/1 numarada kayıtlıdır. Müellifi ve müstensihi hakkında bilgi verilmemişse de, eser İbrahim Efendi’nindir. Eser, Manzûm Fıkıh adı ile kaydedilmiştir.

Nüsha, 165 x 108 - 145 x 73 mm. ölçüsünde olup, kağıt türü yer yer sarı ve krem renkli, âharlı ve âharsızdır. Miklepsiz, şemseli deri cilttir. Eser, 1^b-66^b varakları arasında, 19 satır, nesih ile yazılmıştır. Başta ve sonda herhangi bir not yoktur.

1.7.31. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 3876

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümünde 3876 numarada kayıtlıdır. Eser, Aşık Ömer Konevi’ye ait gösterilmiştir. Eser, Manzûm İlm-i Hâl adıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, 168x115-1035x62 mm. ölçüsündedir. Eser, 186 yaprak olup her yaprak 11 satırdır. Eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserin müstensihisi Seyyid Korucu Seyyid Mehmed'dir.

Ferağ kaydı: Temmeti'l-kitāb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhāb min yedi'l-ḥaḳīr Seyyid Hāc Korucu Muḥammed Efendi el-Ḳaṣṣamonī ḡafar'allāhu lehu ve li-vādeyhi. Muṣannifiñ eñ ṣoñraki nüshadan taḥrīr olunmuşdur. Bundan cem'iyetli nüsha yokdur.

1.7.32. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Yazma Bağışlar Böl., 7344

Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümünde 3876 numarada "Manzûm İlmihâl" adıyla kayıtlıdır. Müellifi ve müstensihisi hakkında bilgi verilmemişse de, eser İbrahim Efendi'nindir.

Nüsha, 200x140 - 145x65 mm. ölçüsündedir. Eser, 36 varak olup her varak 16 satır, harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserde, mensûr kısımlar yoktur.

2. Muhteva Özellikleri

2.1. Eserin Tertibi

Eserde giriş bölümü ve konunun işlendiği asıl bölüm mevcutken, dua bölümü yoktur. Bu itibarla eser, klasik mesnevi tertibine tam uyan bir tertipte değildir.

Müellif, eserini bir mukaddime, altı bâb üzerine bina etmiştir. Altı bâbdan sonra bir kısım fikhî meseleler anlatılarak eser nihayet bulmuştur. Mukaddimedede Ef'âl-i Mükellefîn beyan olunmuştur. Birinci bâbda itikâd, ikinci bâbda farzlar, üçüncü bâbda vâcipler, dördüncü bâbda harâm ve mekrûhlar, beşinci bâbda sünnetler, altıncı bâbda müstehaplar ile bu altı bâbdan sonra hayz, nifâs, bey' şirâye, müzâra'ie, sayd, nikâh, talâk, zihâr ile ilgili fikhî meseleler beyan olunmuştur.

924 beyitten oluşan eser, İslamî eser yazma geleneğine uygun olarak besmele ile başlamaktadır. İlk beyit Allahü Te'ala'nın yüceltildiği, ikinci beyit Hz. Peygamber (s.a.v)'e salat ve O'nun âline, ashabına selam gönderildiği beyittir. Üçüncü beyit ilmihalin ehemmiyetini ve ilmihal öğrenmenin mü'minler için farz

olduğunu anlatan beyittir. 4 ilâ 62. beyitler arası farz, vâcip, sünnet, müstehab, mekrûh, harâm, mübâh gibi fikhî terimlerin açıklamasıdır.

Asıl konunun işlendiği bölüm 862 beyittir. Asıl konunun işlendiği bölümde; Meseleler, başlıklar hâlinde verilmiştir. Nâzım eserinde bu durumu şu şekilde belirtmiştir:

Bu manzûm altı bâb oldu birisi i'tikâd bâbı
‘Amelden farz ikincisi üçüncü vâcib aḥbâbı

Harâm mekrûh olan cümle bunuñ dördüncü bâbında
Beşincisi sünendir müsteḥabb altıncı bâbında (b. 59-60)

Mesnevideki beyit numaraları ve başlıklar aşağıda verilmiştir:

BESMELE

1-3	(Eserin Giriş Kısımıdır)
4-8	MUḲADDİME BEYNE EF‘ÂLİ’L-MÜKELLEFİN
9	TA‘RİFÜ’L-FARŻ
10-11	BEYÂNÜ’D-DELİLİ’L-ḲATİ VE’Z-ZANNİ VE ŞERÂ’İTİ-HİMÂ
12-13	BEYÂNÜ’L-FARŻİ’Z-ZANNİ
14-16	TA‘RİFÜ’L-VÂCİB
17-20	TA‘RİFÜ’S-SÜNNET
21-22	TA‘RİFÜ’L-MÜSTEḤABB
23	TA‘RİFÜ’L-ḤARÂM
24	TA‘RİFÜ’L-MEKRŪH
25-26	TA‘RİFÜ’L-MÜBÂḤ

27	BEYÂNÜ AḤKÂMI EF'ÂLİ'L-MÜKELLEFİN
28-31	ḤÜKMÜ'S-SÜNNET
32-33	BEYÂNÜ'N-NİYYET
34-39	ḤÜKMÜ'L-FARẒİ VE'L-VÂCİB
40	BEYÂNÜ TAQSİMİ'L-ḤARÂM
41-45	BEYÂNÜ ENVÂ'İ'L-KÜFR
46-47	BEYÂNÜ AḤSÂMİ'L-ḤARÂM
48	Lİ-ENNEHÂ ḤARÂMÜN Lİ-ĞAYRİHİ KEẒÂ DÜRRİ MUḤTÂR
49-62	BEYÂNÜ KİSMİ'L-MEKRÜH
63-68	BEYÂNÜ'L-İMÂN
69-73	BEYÂNÜ BÂBİ'L- 'AḤÂ'İD
74	BEYÂNÜ'L-İMÂNİ'L-İCMÂLİ
75	BEYÂNÜ MA'NÂ'İ ÂMENTÜ 'ALE'L-İCMÂL
76-79	BEYÂNÜ'L-İMÂNİ'T-TAFŞİLİ
80-91	BEYÂNÜ'Ş-ŞİFATİ'Ş-ŞÜBÜTİYYE
92-95	BEYÂNÜ'L-ḲADER
96	BEYÂNÜ'L-EṬFÂLİ'L-MÜŞRİKİN
97-99	TA'RİFÜ'L-FÂSIḲ
100-102	BEYÂNÜ'L-ḲABR
103-104	VE'L-YEVMİ'L-ÂḤİR
105-106	BEYÂNÜ'Ş-ŞİRÂṬ

107	BEYÂNÜ'Ş-ŞEFÂ'AT
108-125	BEYÂNÜ'L-ENBİYÂ 'ALEYHİMÜ'S-SELÂM
126-128	BEYÂNÜ'L-KÜTÜB
129-130	BEYÂNÜ'L-Mİ'RÂC
131-133	BEYÂNÜ'L-MELÂ'İKE
134-145	BEYÂNÜ 'AĞÂ'İDİ EHLİ'S-SÜNNET
146-152	BEYÂNÜ AHVÂLİ'L-KİYÂMET
153-165	BÂBÜ'L-FARZİ MİNE'L-A'MÂL
166	BEYÂNÜ HUKŪK
167-174	TAFŞİLŪ'T-TEVBE
175	BEYÂNÜ ŞERÂ'İTİ EMRİ MA'RŪF VE'N-NEHYİ 'ANİ'L-MŪNKER
176-180	FARZŪ KİFÂYE
181	BEYÂNÜ'Ş-ŞALÂT
182-184	BEYÂNÜ FERÂ'İZİ'Ş-ŞALÂT
185-187	(NAMÂZIN İÇİNDE OLAN FARZLAR)
188-196	BEYÂNÜ'L-VUŽŪ'
197-208	BEYÂNÜ'L-Bİ'R
209-211	'AŞERATŪN LÂ-YENCİSÜ'L-Bİ'R
212-216	BEYÂNÜ'S-SŪ'ŪR
217-221	BEYÂNÜ FERÂ'İZİ'L-VUŽŪ'
222-227	BEYÂNÜ NEVÂKİZİ'L-VUŽŪ'

228-230	BEYÂNÜ MŪCİBİ'L-ĞUSL
231-232	ĞUSL VĀCİB OLAN
233-234	BEYÂNÜ FERĀ'İZİ'L-ĞUSL
235-241	BEYÂNÜ'T-TEYEMMŪM
242-251	BEYÂNÜ FERĀ'İZİ'T-TEYEMMŪM
252-260	BEYÂNÜ NEVĀKİZİ'T-TEYEMMŪM
261-269	BEYÂNÜ'L-MEŞHİ 'ALE'L-ḤUFFEYN
270-276	BEYÂNÜ'L-MEŞHİ 'ALE'L-CEBĀ'İR
277-286	BEYÂNÜ'L- 'ÖZR
287-289	BEYÂNÜ'T-ṬAHĀRETİ MİNE'N-NECİSİ'L-ḤAKĪKĪ
290-299	BEYÂNÜ MUṬAHHARİ'L-ENCĀS
300-302	BEYÂNÜ SETRİ'L- 'AVRET
303-306	BEYÂNÜ Fİ'N-NİSĀ'İ'L- 'AVRET
307-308	BEYÂNÜ MEVĀZİ'İ'L- 'AVRETİ Fİ'R-RACŪLİ VE'L-EMET
309-314	BEYÂNÜ İSTİKBĀLİ'L-KİBLE
315-318	BEYÂNÜ'L-VAQT
319-323	BEYÂNÜ'N-NİYYET
324	BEYÂNÜ ŞALĀTİ'L-CENĀZE
325	BEYÂNÜ'T-TEKBİR
326	BEYÂNÜ'L-KİYĀM
327-328	BEYÂNÜ 'ÖZRİ'L-KİYĀM

329	BEYÂNÜ TE'ĤĪRİ'Ş-ŞALĀT
330-331	BEYÂNÜ'Ş-ŞALĀTİ'L-LETİ LĀ-TUḲḲĀ
332-335	BEYÂNÜ'L-ḲIRĀ'AT
336-339	BEYÂNÜ'R-RÜKŪ' VE'S-SÜCŪD
340-342	BEYÂNÜ ŞERĀ'İTİ'L-İḲTİDĀ' Lİ'L-İMĀM
343-351	BEYÂNÜ ŞERĀ'İTİ'L-MÜCĀZĀTİ'L-MÜFSİDE
352-357	BEYÂNÜ'L-ḤADEŞİ Fİ'Ş-ŞALĀT
358-374	BEYÂNÜ MÜFSİDĀTİ'Ş-ŞALĀT
375-387	BEYÂNÜ'T-TAĞAYYÜRİ'L-FĀḤİŞ
388-392	BEYÂNÜ ŞERĀ'İTİ VÜCŪBİ'L-CUM'A
393-395	BEYÂNÜ ŞERĀ'İTİ EDĀ'İ'L-CUM'A
396	BEYÂNÜ'L-ḤUṬBE'İ'L-MEFRŪḂA
397-399	BEYÂNÜ'L-CENĀ'İZ
400-403	BEYÂNÜ'Z-ZEKĀT
404-407	BEYÂNÜ ŞŪRŪTİ EDĀ'İ'Z-ZEKĀT
408-412	BEYÂNÜ ECNĀSİ MĀLİ'Z-ZEKĀT
413-415	BEYÂNÜ ZEKĀTİ'D-DEYN
416-421	BEYÂNÜ MĀLİ'Z-ẒİMĀR
422-423	BEYÂNÜ ZEKĀTİ'L-BAḲAR
424-425	BEYÂNÜ ZEKĀTİ'L-ĠANEM
426-428	BEYÂNÜ'L-MĀLİLLEẒĪ LĀ ZEKĀTE LEHU

429-432	ZEKÂT VİRMESİ CÂ'İZ OLMAYAN KİMSELERİ BEYÂN
433-438	ZEKÂT CÂ'İZ OLMAYAN MAHALLERİ BEYÂN
439-441	BEYÂNÜ'L-KERÂHETİ Fİ'Z-ZEKÂT
442-443	BEYÂNÜ MAŞÂRİFİ BEYTİ'L-MÂLİ'L-ÜLÂ
444	BEYÂNÜ BEYTİ'L-MÂLİ'Ş-ŞÂNİ VE MAŞÂRİFİHİ
445-447	BEYÂNÜ BEYTİ'L-MÂLİ'Ş-ŞÂLİŞ VE MAŞÂRİFİHİ
448	BEYÂNÜ MAŞÂRİFİ BEYTİ'L-MÂLİ'R-RÂBİ'
449-451	BEYÂNÜ'Ş-ŞAVM
452-459	BEYÂNÜ 'ÖZRİ'Ş-ŞAVM
460-461	BEYÂNÜ FERÂ'İZİ EDÂ'İ'Ş-ŞAVMİ RAMAZÂN
462-464	BEYÂNÜ EVKÂTİ'Ş-ŞAVM
465-466	BEYÂNÜ ŞÜBÜTİ RAMAZÂN
467-470	BEYÂNÜ HÜKMİ YEVMİ'Ş-ŞEKK
471-475	BEYÂNÜ'L-KAZÂ'İ VE'L-KEFFÂRET
476-479	BEYÂNÜ'L-KEFFÂRETİ 'ALE'Ş-ŞAVM
480-490	BEYÂNÜ'L-KAZÂ'İ'L-FARZ
491	BEYÂNÜ HÂLİ'L-İGMÂ'
492	BEYÂNÜ HÂLİ CÜNÜN
493-499	BEYÂNÜ MÂ-LÂ YÜFSİDÜ'Ş-ŞAVM
500-503	BEYÂNÜ MEKRÜHÂTİ'Ş-ŞAVM
504-508	BEYÂNÜ'L-MÜSÂFİR

509-512	BEYÂNÜ'L-ḤACC
513	BEYÂNÜ FERÂ'İẒİ EDÂ'İ'L-ḤACCI MUṬLAḲ
514-515	BEYÂNÜ'L-MĪKÂT
516-517	FURŪZÜ EDÂ'İ ḤACCI'L-MEFRŪZ
518	BEYÂNÜ'L-'UMRE
519-522	BEYÂNÜ'L-İHRÂM
523-525	BEYÂNÜ AḲSÂMI'L-ḤACC
526-529	BEYÂNÜ'T-TEMETTU'
530-536	BEYÂNÜ'L-CİNÂYÂTİ Fİ'L-ḤACC
537-539	BEYÂNÜ MÂ LEZİME MİNHÜ'T-TAŞADDUḲ
540-541	BEYÂNÜ 'ÖZRİ'L-CİNÂYÂTİ Fİ'L-ḤACC
542-546	ŞİĞİR DEVE ḲURBÂN VÂCİB OLAN MAḤALL BEYÂN
547-549	BEYÂNÜ MÂ LÂ-CEZÂ'İ'L-MUḤRİM İZÂ KATELEHÜ
550-551	BEYÂNÜ'L-İḤŞÂR
552-556	BEYÂNÜ'L-ḤACCI 'ANİ'L-ĠAYR
557-564	BEYÂNÜ VÂCİBÂTİ'L-ḤACC
565-568	BÂBÜ'L-VÂCİBÂT
569-570	BEYÂNÜ ŞERÂ'İTİ VÜCŪBİYYETİ'L-CEMÂ'AT
571	BEYÂNÜ ŞERÂ'İTİ VÜCŪBİYYETİ ŞALÂTİ'L-'İYDEYN
572	BEYÂNÜ ŞERÂ'İTİ VÜCŪBİYYETİ'L-UDḤİYYE
573	TEKBİRÜ TEŞRĪK

574-576	BEYÂNÜ'L-FİTR
577-578	BEYÂNÜ'L-KASEM
579-588	BEYÂNÜ BÂBİ'L-EYMÂN
589-590	BEYÂNÜ'N-NEZİRİ'L-MUṬLAḲ
591-594	BEYÂNÜ'N-NEZİRİ'L-MU'ALLAḲ
595-598	BEYÂNÜ KEFFÂRETİ'L-YEMÎN
599	BEYÂNÜ'L-YEMÎNİ'L-ĞAMÛS
600	BEYÂNÜ'L-YEMÎNİ LAĞV
601-617	BEYÂNÜ VÂCİBÂTİ'Ş-ŞALÂT
618-626	BEYÂNÜ SECDETİ'T-TİLÂVET
627-637	BEYÂNÜ'L-MENHİYYÂT
638	BEYÂNÜ İSTİBRÂ'İ'L-CÂRİYE
639-656	BEYÂNÜ MESÂ'İLİ ŞETTÂ
657-659	KİẒB CÂ'İZ OLAN MAḤALL-İ SEB'Â
660-663	BEYÂNÜ'L-ĞİYBET
664-756	ĞİYBET CÂ'İZ OLAN MAḤALL-İ SİTTE
757-761	BEYÂNÜ BÂBİ'S-SÜNEN
762	BEYÂNÜ MESNÛNİYYETİ'N-NİYYETİ'L-ĞUSL
763-778	BEYÂNÜ SÜNENİ'Ş-ŞALÂT
779-780	BEYÂNÜ SÜNENİ'L-HUṬBE
781	BEYÂNÜ SÜNENİ'T-ṬA'ÂM

782	BEYÂNÜ ŞERÂ'İTİ SÜNENİ'N-NİKÂH
783-784	BEYÂNÜ SÜNENİ'L-KEFEN
785-792	BEYÂNÜ BÂBİ'L-MÜSTEHABBÂT
793-804	BEYÂNÜ MÜSTEHABBÂTİ'L-ĞUSL
805-810	BEYÂNÜ EVLE'N-NÂSİ Bİ'L-İMÂME
811-817	BEYÂNÜ ŞIFATİ ŞALÂTİ'T-TESBİH
818	BEYÂNÜ'L-ḤACÂMET
819-820	MENHİYYÂTÜ'L-FAŞD
821-826	ÂDÂBÜ CUM'A
827-831	BEYÂNÜ'L-İSTİḤBÂBİ Fİ ḤAḤKİ'Ş-ŞABİ
832-843	BEYÂNÜ BÂBİ'L-ḤAYZİ VE'N-NİFÂS
844	BEYÂNÜ ḤÜKMİ'L-MÜBTEDİYYE
845-846	BEYÂNÜ ḤÜKMİ'L-MU'TÂDE
847-848	BEYÂNÜ ḤÜKMİ'L-MUḌİLLE
849-850	BEYÂNÜ AḤKÂMİ'L-ḤAYZİ VE'N-NİFÂS
851-854	BEYÂNÜ'L-İSTİḤÂZA
855-857	BEYÂNÜ'L-BÜYÜ'
858-862	BEYÂNÜ BEY'İ'L-BÂṬIL
863-866	BEYÂNÜ BEY'İ'L-FÂSİD
867-870	BEYÂNÜ ŞARṬİ FÂSİD
871-874	ḤÜKMÜ BEY'İ'L-FÂSİD

875-876	BEYÂNÜ'S-SELEM
877-881	BEYÂNÜ'R-RİBÂ'
882	BEYÂNÜ'Ş-ŞARF
883	BEYÂNÜ'L-KARZ
884-885	BEYÂNÜ'L-MÜZÂRA'A
886-891	BEYÂNÜ ŞÜRETİ ZİRÂ'ATİ'Ş-ŞAHİHA
892-895	BEYÂNÜ'Ş-ŞAYD
896-902	BEYÂNÜ'L-MUḤARREMÂTİ Fİ'N-NİKÂḤ
903-909	NİKÂḤİ BÂTİL OLANLARI BEYÂN
910-921	BÂBÜ'T-ṬALÂK
922-924	BEYÂNÜ'Z-ZİHÂR

2.2. Eserde Yer Alan Bölümlerin Konuları

Manzûm ve mensûr bir fıkıh eseri olan çalışmamızın ana konuları İman, Farz, Vâcip, Sünnet, Harâm, Mekrûh, Müstehaptır. Bu başlıklar da kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bunların yanında bazı fikhî meseleleri anlatan başlıklar da mevcuttur. Eserin herbir bölümünün özeti şu şekildedir:

2.2.1. Muḳaddeme Beyne Ef'âli'l-Mükellefîn

4-8. beyitleri arasında kulun mükellef olduğu fiiller anlatılmıştır. Âkil ve bâliğ olmuş her Müslümanın söz, fiil, ahlak ve itikadında uyması lüzumlu olan farz, vâcip, sünnet, müstehap, mübâh, kaçınması lüzumlu olan harâm ve mekrûhlar vardır. Bir Müslüman hatayla veya unutarak bir fiil işlese günah işlemiş olmaz. Hatası veya unuttuğu fiili amelle ilgili ise kaza gerekir. Bir mecnun veya çocuk bilerek veya bilmeyerek bir başkasının malına zarar verse ve yahut mükellef olmuş bir Müslüman,

bilmeyerek bir başkasının malına zarar verecek olsa günah işlemiş olmaz. Ancak bu üç kimsenin zararı tazmini gerekir.

2.2.2. Ta‘rîfü’l-Farz

9. beyitte farz kavramı tarif edilmiştir. Buna göre şüphe olmadan ve delilleri ile beraber şeriatın emrettiği şeye farz denir.

2.2.3. Beyānū’d-Delīlī’l-Ḳaṭ‘ī Ve’z-Zannī Ve Şerā’iti-Himā

10-11. beyitler arası; fıkha ait mecâz, müsterek, takdim, mu’âriz, nesh, maḥşûş, maḥsûs, tevâtür terimlerinin şer’î hüküm vermede kesin delil kabul edildikleri; bunlardan birisinin olmaması durumunda şer’î hüküm vermede zannî delil kabul edildikleri anlatılmıştır.

2.2.4. Beyānū’l-Farzī’z-Zannī

12-13. beyitleri arasında farz-ı icthâdî kavramı açıklanmıştır. İctihad ehli kişilerce vitir namazı, oruç, zekât gibi bazı ibadetlerin farz veya vâcip olduğunu söylemek, icthad meselesidir. Bu ibadetlere farz demek de vâcip demek de küfre götürmez.

2.2.5. Ta‘rîfü’l-Vâcib

14-16. beyitleri arasında vâcip kavramı açıklanmıştır. Emrolunan şey zannî ise vâciptir. İctihad ehli kimselerce kitap, sünnet, icma, kıyas kıstas alınır. Bu kişilerin fetvaları ile dinî meseleler vâcip kabul edilir. Bu kimseler haricindeki kişilerin fetvaları kabul görmez.

2.2.6. Ta‘rîfü’s-Sünnet

17-20. beyitler arasında sünnet kavramı açıklanmıştır. Hz. Peygamber bir fiili ekseriyetle işlemişse ve bu fiilin terkine rıza göstermişse buna sünnet denir. Sünnetlerden bazıları mü’ekkeddir, bunlar vacibe yakın sünnetlerdir.

2.2.7. Ta'rifü'l-Müsteḥabb

21-22. beyitler arasında müstahabb kavramı açıklanmıştır. Hz. Peygamber bir fiili bazen işlemişse ve yahut işleyenlere sevabı vardır demişse, bu fiiller müstehaptır. Fazilet, müstehab, mendub, tatavvu, nafile, edep, evla kelimeleri aynı türden kelimelerdir. Bu kelimeler birbirinin yerine kullanılır.

2.2.8. Ta'rifü'l-Ḥarām

23. beyitte harām kavramı açıklanmıştır. Delilleriyle ve şüphesiz olarak şeriatın nehy ettiği şeylere harām denir.

2.2.9. Ta'rifü'l-Mekrūh

24. beyitte mekrūh kavramı açıklanmıştır. Delilinden kat'i olarak emin olunmamasına rağmen şeriatın nehy ettiği şeylere mekrūh denir.

2.2.10. Ta'rifü'l-Mübāḥ

25-26. beyitler arasında mübāḥ kavramı açıklanmıştır. Yapılmasında veya yapılmamasında dinî yönden sakınca olmayan işlerdir. Yapılmasında veya terkinde hayır ve şer kastı gözetmek, devlet idarecisinin bazı işlerde emri ve nehyi, mübāḥ için belirleyici olur.

2.2.11. Beyānū Aḥkāmī Ef'ālī'l-Mükellefīn

27. beyitte mübāḥın terk edilmesi durumunda sevap ya da günahın olmadığı, güzel fiillerde sevabın olduğu anlatılmıştır.

2.2.12. Ḥükmü's-Sünnet

28-31. beyitler arasında sünnetin faziletleri anlatılmıştır. Sünnetlerin her birisinin sevab kazandıracağı, sünnetleri terk etmenin Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum bırakacağı, sünnet-i hüda olanları terk etmenin hoş karşılanmadığı, sünnet-i zâ'idi terk edenlerin ayıplanmadığı anlatılmıştır. Yine niyyetsiz olarak yapılan fiillerin sünnet de olsa bir sevabının olmayacağı belirtilmiştir.

2.2.13. Beyānū'n-Niyyet

32-33. beyitlerde niyetin kalbî bir durum olduğu anlatılmıştır. Kişi ya sözüne binaen ya cehennem ateşinden kurtulma ya da sevap işlemek için niyetlenir. Bu üç durum da ihlastır. Niyetin en güzel olması gereklidir.

2.2.14. Hükmü'l-Farzi Ve'l-Vâcib

34-39. beyitler arasında farzın ve vacibin hükmü açıklanmıştır. İmanlı bir kişi farzlardan ya da vâciplerden birini terk etse, Allah affetmezse cehennem azabına müstahaktır. Amellerle ilgili farzlardan birini terk etse, o amelin kaza edilmesi gerekir. Mükellefin farz olan ibadetlerden birinin farzını veya şartını yerine getirmemiş olması durumunda ibadetleri sahih olmaz. Vâcip amellerden biri terk olursa, amel eksik kalır. Hacda vâciplerden biri terk edilse, eksikliği gidermek için kurban verilir. Namazın vâciplerinden biri sehven terk edilse iki secde ile eksiklik giderilir. Sünnet ve müstehaplar terk edilse, kişinin ibadeti kabul olunmakla birlikte sevabı eksik kalır.

2.2.15. Beyānū Takṣīmi'l-Ḥarām

40. beyitte harâmın iki türlü olduğu anlatılmıştır. Bunlardan biri küfürdür, diğeri küfür değildir. İnsan küfürden tevbe etmezse ebedi olarak cehennemde kalır. Kişi işlediği harâmdan dolayı tevbe etmeden ölse, cehennem ateşi ona müstahaktır. Ancak Allah, isterse azap eder, isterse affeder.

2.2.16. Beyānū Envā'ī'l-Küfr

41-45. beyitlerde küfrün çeşitleri açıklanmıştır. Küfür yedi şeyden biri ile olur: Birincisi dinde ayetlere muhtaç olmadan bilinen meselelerde şüphe etmek, ikincisi dinen bilinen bir şeyi inkar etmek, üçüncüsü şeri'atin tazimini vâcip gördüğü şeyleri alçaltmak, dördüncüsü elfaz-ı küfrü kasıtlı söylemek, beşincisi küfür ehli olanlara ait olan bir fiili kasden işlemek; özürsüz olarak şapka giymek gibi, altıncısı Allah'tan başkasına secde etmek, yedincisi küfre rıza göstermektir. Bu yedi şeyden kaçınmak gereklidir. Kişinin kalbine küfre götüren şeyler düşerse, kişi buna razı değilse imanına bir zarar gelmez.

2.2.17. Beyānū Aḫsāmi'l-Ḥarām

46-47. beyitler arasında küfür olmayan harâmın kısımları açıklanmıştır. Küfre varmayan harâm iki kısımdır: Biri kat'îdir, biri zannîdir. Bazı ulema, harâm li-aynihî olan fiiller işlenirse kişi, kafir olur; harâm li-gayrihî olan fiillerde kişi kafir olmaz demişlerdir.

2.2.18. Li-Ennehā Ḥarāmūn Li-Ġayrihi Kezā Dürri Muḥtār

48. beyitte kişi harâm li-aynihî olan fiillerde, bunun harâm olduğunu bildiği hâlde besmele çekse kafir olur denmiştir.

2.2.19. Beyānū Kısmi'l-Mekrûh

49-62. beyitleri arasında mekrûhun kısımları açıklanmıştır. Mekrûh, tahrimî ve tenzihî olmak üzere iki kısımdır. Tenzihî mekrûh işlemek azarlanma gerektirir. Tahrimî mekrûh işlemek azaba müstahak eder. İmam Muhammed ve İmam Ebû Yûsuf, tahrimî mekrûhta ısrar edenler ve bunları işlemeyi hafif görenler azaba müstahaktır derler. İmam Muhammed'e göre tahrimî mekrûh; harâmdır. İmam Azam'a ve Ebû Yûsuf'a göre harâma yakın helâle uzaktır. Tenzihî mekrûha ısrar etmek küçük günah, tahrimî mekrûha ısrar etmek büyük günahdır. *İhya*'da beş yerde küçük günahların büyük olacağı ve bunlardan kaçınılması gerektiği söylenmiştir. Bunlar: Küçük günahlarda ısrar etmek, kişinin günahıyla övünmesi, kişinin gizli işlediği günahını ızhâr etmesi, kişinin günah işlemekten korkmaması, kişinin günah işleyen insanların önde gelenlerinden olmasıdır. Harâmları ve farzları bilmek farz, sünnetleri bilmek sünnet, tahrimî mekrûhu ve vâcipleri bilmek vâcip, müstehapları bilmek müstehaptır.

Bu manzûm eser altı bâbdır: Birinci bâb İ'tikad, ikinci bâb farz olan ameller, üçüncü bâb vâcipler, dördüncü bâb harâm ve mekrûhlar, beşinci bâb sünnetler, altıncı bâb müstehaplardır.

Şâfi ism-i şerifini zikretmek çok önemlidir. Şâfi kitabı ile amel kıl, derdine şifâ, kalbine nur olur. Kitabın sonunda nice ahkam yazılmıştır Allah'ın izniyle. Hatasını düzelten kabrinde cennet bulsun.

2.2.20. Beyānū'l-Īmān

63-68. beyitler arasında iman kavramı açıklanmıştır. İnsanın, mecnun ve çocuk değilse, dinin getirdiği her şeye inanması farzdır. İman, Rasulullah ne dediyse inanmaya denir. Eğer, kafirlerin insanın bir uzvunu kesme durumu yoksa, söylenilenlere razı olması ve söylenilenleri ikrar etmesi şarttır. Kıyamet kopmadan ve can boğaza gelmeden imana gelmek gereklidir. İmanın yokluğuna alamet; dil ile ikrar etmemek, küfre girecek sözler söylemek, kefare şapkası giymek, beline zünnar bağlamaktır. Hanefî imâmların çoğunluğu ikrar etmek imandan bir parçadır. İkrar, zorlama ve tehdit zamanında düşer derler. İmam Maturadî'ye göre akıllı bir çocuğa da iman farzdır.

2.2.21. Beyānū Bābi'l- 'Aķā'id

69-73. beyitlerde akaid kavramı açıklanmıştır. Taklit ederek değil yakinen tasdik ederek iman ettim. Dini delillere bağlı kalarak araştırdım. Yakîn, şüpheyi yok olmaz, kesin bilgidir. Akidede Ehl-i Sünnet yolunu tuttum, amelde İmam Azam'ın re'yini kabul ettim. İmam Azam'ın kitap, sünnet, icma ile çıkardığı hükümleri, delilleri sebepleri, şartları, mevani'i (engelleri) kabul ettim. Bu beş yerde imâmım İmâm Azam'dır, başka içtihadı gerek görmem demek gerçek akaidir.

2.2.22. Beyānū'l-Īmāni'l-İcmālî

74. beyitte imân-ı icmalî beyan edilmiştir. Allah'tan her ne geldiyse inandım, razı oldum. Rasulullah her ne dediyse inandım, kabul ettim demek icmalî imandır.

2.2.23. Beyānū Ma'nā'i Āmentü 'ale'l-İcmāl

75. beyitte "Amentü" açıklanmıştır. Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe, takdirine inanmak Amentü'dür.

2.2.24. Beyānū'l-İmāni't-Tafşīlī

76-79. beyitlerde iman-ı tafsili açıklanmıştır. Allah'ın varlığı, yarattığı ka'inatından bellidir. Bu alem sonradan Allah'ın halk sıfatından yaratıldı. Ortağı yoktur, O, Vâhid'dir, bütün dünya buna şahittir. Herkes ibadet ve kulluk etse de O'na faydası yoktur, O'nun buna ihtiyacı yoktur. Yaratılmışların tümü kafir olsa Allah'a zarar ulaşmaz, Allah'ın sıfatları, zatı, fiillerinde evveliyatı yoktur, sonu da olmaz. Benzeri yok, Bâkî'dir. Kimseye muhtaç değildir. Eksiklikten münezzehtir, herkes O'na muhtaçtır.

2.2.25. Beyānū's-Şıfatı's-Şübütiyye

80-91. beyitler arasında Allah'ın zâtî ve şübûti sıfatları açıklanmıştır. Allah diridir, diriliği bütün yaratılmışlardan başkadır. Sıfatları, zatı, fiilleri yaratılmışlara muhalifdir. Deri, et, organlar, kemik Allah'da olması ne mümkündür. Gelmek, gitmek, gülmek, uyumak ona yaraşmaz. Yemek, içmek, şekil, suret, mekandan münezzehtir. Yönden, evlattan, değişimden, gamdan, zamandan münezzehtir. O, her şeyi hakkıyla bilendir, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Unutmaktan ve gafletten beridir, ilmi bozulmaz. Ortağı yoktur; sıfatlarında, zatında, fiillerinde tektir. Fayda ve zarardan münezzehtir, fayda ve zarar kullara mahsustur. Diridir, her yok olanı ve varı şanına uygun olarak bilir. Her türlü sesi işitir, her şeyi görür. O'nun işitmesi kulak ile değildir, görmesi göz ile değildir. Her şeyi yaratmaya kadirdir. Kelamı harf, ses, dil ile değildir. O, yaratandır, yarattıkları güzeldir ve biri birine uyumludur. Çirkin olan, insanların kendilerinin yaptığı işlerdir. Her şeyi yaratan O'dur, kulun fiillerini de yaratan O'dur. Kul ancak çalışıp, uğraşır. İman, küfür, isyan kulların fiilidir. O'nun işi hikmetlidir, hayır ve şerri dileyip yaratır. Hayrı sever buna razıdır, şerri sevmez.

2.2.26. Beyānū'l-Ḳader

92-95. beyitler arasında kader konusu açıklanmıştır. Allah, ezelden olacakların hepsini takdir etmiştir. Tüm olmuş ve olacaklar, Levh-i Mahfûz'a yazılıdır. O hiçbir şeye mecbur değildir, adaleti icabı kafirleri yakar. Müslümanlardan razı olmadıklarını dilerse affeder, dilerse affetmez. Fasıklardan bazısı, günahları nisbetince yanar, Cennet'i ve Cehennem'i geçektir ve tükenmez.

2.2.27. Beyānū Eṭfālī Müşrikīn

96. beyitte müşriklerin çocuklarının durumu anlatılmıştır. Ya cehennemde, ya A'rafda, ya cennette, ya cennette hizmetkar, ya dinlenme ve eğlenme aleminde ya da toprak olurlar. Bunu ancak Allah bilir.

2.2.28. Ta'rifü'l-Fāsık

97-99. beyitler arasında fasıkın tarifi yapılmıştır. Küçük günahlarda ısrar eden, büyük günahları da işleyen fasık olur, salih değildir. Bu kimseler günahları için tevbe etmelilerdir. Cehennemde ferah, cennette elem yoktur. Bu ikisi içinde ölmek yoktur ve bu ikisi içinde, zevk ve azap çeşit çeşittir. Cennete müminler girecek ve orada Hak, mü'minlere aralık ve yön olmadan bila-keyf görünecektir.

2.2.29. Beyānū'l-Ḳabr

100-102. beyitlerde kabir hayatı anlatılmıştır. Ölüye kabirde iki melek sorar: Rabbin kim, ne dindensin, nebin kim? diye, cevaben: Rabbimiz Allah'tır, dinimiz İslam'dır, nebiz Muhammed'dir ve tüm mahluka ikramdır denir. Kabirde iyi kullara türlü nimetler verilir, azap her kafire ve bazı günahkar Müslümanlara haktır.

2.2.30. Ve'l-Yevmi'l-Āḥir

103-104. beyitlerde Ahiret günü anlatılmıştır. Haşır vardır, terazi de vardır, bunun ile bütün ameller tartılır. Amel defterinin ne türlü verileceği bilinemez. En doğrusu, kafirler için isyanlarından dolayı hayırlarının görülmeceği bir defterin olduğudur.

2.2.31. Beyānū's-Şirāt

105-106. beyitlerde sırat hakkında bilgi verilmiştir. Cehennem üzerinde gayet ince olan bir köprü kurulacaktır, insanların sevinci bu köprüyü geçince olacaktır. Allah, insanların sözlerinden ve fiillerinden soru soracak, kul olan bu suallere boyun eğecektir.

2.2.32. Beyānū'ş-Şefā' at

107. beyit şefaati hakkındadır. İmanlı olanlar için iyi kulların şefaati vardır. Şefaati, kimi için ateşte yandıktan sonra kimi için ateşe girmeden evveldir.

2.2.33. Beyānū'l-Enbiyā 'Aleyhimü's-selām

108-125. beyitler arasında peygamberlerden bahsedilmiştir. Allah, insanlara kendilerinden birçok peygamber göndermiştir. Peygamberler emindirler, akıl baliğdirler, ayıptan ve isyandan beridirler. Nebiler hür erkeklerdir, akılda kamildirler. Öldükten sonra da peygamberlikleri devam eder. Tebliğ görevlerini yaptıklarında unutmaktan, eksikliklerden uzaktırlar. Küçük-büyük günahattan, kerahetten beridirler. İşlerini istişarede bulunarak yaparlar, alçaklıktan uzaktırlar. Herhangi bir yanlışa düşmeden evvel, kendilerine haber verilerek uyarılırlar, ictihadlarında hata olsa ilham alarak ictihatlarını değiştirirler. Tefsirlerde ve tarihlerde onlar hakkında yazılmış ayıplar hep hatalıdır. Her nebi, nefret veren hastalıklardan, alçak niyetlerden beridir, onların yaratılışı güzeldir. Özellikle Hz. Muhammed'i (s.a.v) medh etmekte kul acizdir, Allah ancak O'nu medh eder, O'nu vafeden kullarda dil aciz kalır.

Nebiler evveli Hz. Adem (a.s)'dir; O, topraktan yaratılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v), nebilerin sonuncusu olmuştur. Bu iki peygamber arasında sayısını ancak Allah'ın bileceği nice sadık peygamberler gönderilmiştir. Kur'an'da ismi geçen 28 peygamber şunlardır: Adem, Nuh, İbrahim, İsmail, Şu'ayb, Harun, Yahya, Zekeriyya, Zülkifl, Eyyub, Salih, Yakub, Hud, İshak, Lut, İlyas, Süleyman, Davud, İdris, Elyasa, Yunus, Musa, Üzeyr, Lokman, Zülkarneyn, Yusuf, İsa ve Muhammed (s.a.v)'dir; Muhammed (s.a.v.) tüm mahluklara rahmettir. O'na ümmet olanlar için ne güzel nimet vardır.

2.2.34. Beyānū'l-Kütüb

126-128. beyitler arasında indirilen kitaplardan bahsedilmiştir. Allah, yüz dört kitabını katından indirmiştir. İsa'ya (a.s) İncil'i, birini Davud'a (a.s), Musa'ya (a.s) Tevrat'ı, Habibullah'a (s.a.v) Kur'an'ı vermiştir. Kur'an'ı candan okumalı, Kur'an'la amel etmeli, Furkan'ın (Kur'an) hükmünü unutmamalıdır. Yirmi üç yılda Furkan tamamlanmıştır. Sahife olarak Adem'e (a.s) on, Şit'e (a.s) elli, Halil'e (İbrahim) on, İdris'e (a.s) otuz gönderilmiştir.

2.2.35. **Beyānū'l-Mi'rāc**

129-130. beyitlerde Miraç hadisesi açıklanmıştır. Rasulullah (s.a.v), uyanık olduğu hâlde Harem'den Mescid-i Aksa'ya ordan göğe sefer etmiştir. Cebrail (a.s.) yanındayken Rasulullah (s.a.v) çıkıp gökleri seyretmiş, cennet ve cehennemi görüp aynı gece yer yüzüne inmiştir.

2.2.36. **Beyānū'l-Melâ'ike**

131-133. beyitler arasında meleklerden bahsedilmiştir. Melekler yemez, içmez, şerefli ve günahsızdırlar. Dişi ve erkek değildir, cinsiyetleri yoktur, amel onlara güç gelmez. Bunlardan Cebrail, Mikail, Azrail, İsrail peygamberler haricindeki herkesten efdaldirler, müminler de bu meleklerin haricindekilerden efdaldır.

2.2.37. **Beyānū 'Aķā'idi Ehli's-Sünnet**

134-145. beyitler arasında Ehl-i Sünnet aka'idi anlatılmıştır. Ölen de maktul de ecel geldiği için can vermiştir. İnsan ne yerse rızkıdır, ama helâl olanı yemelidir. İnsana gücü yetmediği fiil yüklenmemiştir. Veliler keramet ehlidirler, kerametleri yalan değildir. Havarık, mucize, irhas, keramet yardımdır. Sihir, harika olarak görölse de istidracdır ve ihanettir. Sihir bir olaydır, nazar gerçek, ilim akıldan üstündür. Mümini küfür haricindeki bir isyan, imandan çıkarmaz. Büyük günahlar, kulun taatini iptal etmez. Kul ne denli müttaki olsa da şeriatin teklifi kuldun düşmez. Kulun namazı, abdesti, gazası, hacı ne denli kabul görse de büyük günahlarını yok etmez, ancak Allah kulun günahlarını affeder. Bir farzı geciktiren günah işlemiş olur, şartları ile tevbe eden affolunur. Usulü ile edilen dua ve edilen tevbe, kulun ne denli bazı günahları varsa da kabul görür. Ümitsizlik hâlinde, ölüm anında iman kabul görmez, Allah'ın zatını bilmeyenin özrü kabul olmaz. Sadakanın ve duanın hem ölümlere hem de dirilere faydası olur, ölümlere halis bir şekilde dua edilmelidir. Küçük günahlardan dolayı kulun kınanması, büyük günahlar sebebiyle kulun bağışlanabileceği haktır. Müctehidlerin hatası affolunur, bu hatalarından dolayı onlara sevap da verilir. Nebilerin içtihadında hata olursa ilham yoluyla hatalarını düzeltirler.

2.2.38. Beyānū Aḥvālī'l-Ḳiyāmet

146-152. beyitler arasında kıyamet hakkında bilgi verilmiştir. Kıyamete yakın bir gözü kör aynı zamanda sihirbaz olan Kafir Deccal çıkar. Gittiği yerde fesat çıkarır, Allah da onun isteklerini yaratır. Semaya emredince yağmur yağar, yerde çimen çiçek bitirir. Deccal emr edince yerden defineler çıkarır. İsa (a.s), semadan iner ve Deccal'i katleder. Mehdi gelip bütün dünyaya imâm olup, insanlara adalet ile davranır. Yecüc ve Mecüc güneşin yükseldiği yerden çıkar, yerden de bir hayvan çıkar. Makamlar ve mevkiler ehline verilmez, nice cahiller müftü olur, bunların dine muhabbetleri de olmaz. Bunların hepsi kıyamet alametidir, kıyamete iman eylemeli, ancak kıyametin ne zaman kopacağı bilinemez. Bu şekilde itikad etmelidir.

2.2.39. Bābü'l-Farzi Mine'l-A'māl

153-165. beyitler arasında amellerle ilgili farzlar açıklanmıştır. İmandan ve itikaddan sonra farz gelmektedir. Burda anlatılanlar fûru'dan farzlardır. Kimi kat'i, kimi zannî, kimi güzel, kimi gayridir. Çocuklar, mecnunlar, kafirler, dar-ı harbdeki cahiller bu fûru'lardan mükellef değildirler. Bedeni, malı, ırzı, akli, canı hıfz etmeli, harâmı bilip kaçınmalı, farzları bilip ezberlemelidir.

Mükellefi, bir farzı terk eyle veya bir günahı işle diye yaralama ile tehdit etseler, mükellef için günah işleme ruhsatı vardır. Zina, başkasını katl etme veya yaralamaya zorlasalar helâl olmaz, buna ruhsat yoktur.

Beş vakit namaz, cuma ve cenaze namazı, hac, zekât, oruç, haraç, a'sar ve diğer borçlar farzdır. Emaneti ve adağı eda etmeli, yeterince çabalamalı, çalışmalı, ev halkının nafakasını kazanmalı, ev halkına yılda iki elbise almalıdır.

Kazaya razı olmalı, şeriate, belaya, günaha karşı sabırlı olmalıdır. Allah'tan korkmalı, cehennem ateşini ve kabri fikrederek işleri yapmalıdır. Bazen şükretmeli, ibadetleri ihlaslı yapmalıdır. Tevekkül göstermeli, tevbe etmeli, istikametinde aceleci olmalıdır. Allah'ın fazlından ümit kesmemeli, rahmetinden ümitli olmalıdır, tevekkül dışına çıkmamalı, sebepler için çalışmalıdır.

Düşman olan nefsi toprak etmeli, cihad etmeli, halim olmalıdır. Hayalı, dürüst olmalı, nasihat etmeli, fesattan kalbi temizlemelidir.

Başarıya götüren Allah'tır bunu bilmeli, günahın var mı bunu düşünmeli, var ise terk etmeli yok ise Allah'a şükretmelidir.

2.2.40. Beyānū Hukūk

166. beyitte kulun hukukundan bahsedilmiştir. Kul hakkına riayet etmelidir. Kul hakkı yememeli, yemiştir helâlleşmelidir. Kula eza edilmişse gönlü hoş edilmelidir.

2.2.41. Tafşilü't-Tevbe

167-174. beyitler arasında tevbe hakkında tafsilatlı bilgi verilmiştir. Hak sahibi, hak yiyen kişinin, kendi ne denli hakkını yediğini bilmesi sonucu, hakkını helâl ederse helâlleşmiş olurlar. Ancak hak sahibi, hakkının ne olduğunu bilmeden hakkımı helâl ettim dese de, hak yiyen bu dünyada kurtulur, ancak ahirette hesaba çekilir.

Eğer hak sahibi ve varisi bilinmezse, hak ne ise o miktarda fakire verilir. Eğer ölü veya kayıp kimse bulunursa samimiyetle istiğfar etmeli, bu şekilde Allah'ın rahmeti umulur. Eğer hak sahibi kafir ise helâlleşmeli, hayvan ise tevbe edip Allah'a niyazda bulunmak gereklidir.

Namaz, oruç, zekât, hac hakkı kalmışsa kaza edilmelidir. Zihâr orucunun, yeminin, katlin keffareti eda edilmelidir.

Allah'ı ve salih kulları sevmeli, hüsn-i zanda bulunmalı, cömert olunmalıdır. Akaidi delilleri bilerek inanmalı, amelleri taklit etmelidir. İnsanları medh ederken de, birini yererken de tevazu göstermeli, bir şey hakkında hüküm verirken de haddi aşmamalı, hakka riayet etmelidir.

2.2.42. Beyānū Şerā'iti Emri Ma'rūf ve'n-Nehyi 'ani'l-Münker

175. beyitte emr-i maruf ve nehyi ani'l-münkerin şartları açıklanmıştır. Emrū maruf ve'n-nehyi ani'l-münker farzdır. Eğer nehy edilecek şey, nehyinden dolayı bir başka kötülük peyda edecekse nehy edilmeye bilinir. Kişinin aybı araştırılmadan,

aybını zan yoluyla kabul ederek, harâm olan işlerden kendisini men etmeli, farzları kendisine emretmelidir.

2.2.43. Farzü Kifāye

176-180. beyitlerde farz-ı kifayeler anlatılmıştır. Ölü yıkayanlara, kefenleyenlere, defnedenlere yardım edilmelidir. Kur'an okunmalı, insanların çaresiz olduğu hatırlatılmalıdır. Selam almalı, hastaların ahvali sorulmalı, hastalar, Allah'a hamd etmeli ve bunu hafifçe etraftakilere duyurmalıdır. Şahitlik etmek farzdır, Kur'an-ı Kerim'i dinlerken adabıyla dinlemeli ve sükut etmelidir. Bir amelin farz olmasının şartları vardır. Farzları eda etmenin şartları da vardır. Farz olan amellerde, şartlardan veya farzlardan herhangi biri yerine getirilmezse ibadet kabul olmaz.

2.2.44. Beyānū'ş-Şalāt

181. beyitlerde farz ve farzın şartları açıklanmıştır. Namaz; Müslüman, bülüğ çağına erişmiş, akıllı her kadına ve erkeğe farzdır. Nifas ve hayız hâlindeki kadın, namaz kılmaz, bu özürleri kalkınca da namazlarını kaza etmezler. Yine küfür diyarındaki Müslüman, namazın farz olduğunu bilmezse namazdan sorumlu değildir.

2.2.45. Beyānū Farā'izi'ş-Şalāt

182-184. beyitler arasında namazın farzları beyan edilmiştir. Namazın farzı on dördtür. Yedisi namazın içinde yedisi namazın dışındadır. Namazın dışındaki farzlar şunlardır: Hadesten temizlik, necasetten bedeni elbiseyi ve mekanı temizlemek, avret yerlerini setr etmek, Kabeye yönelmek, namaz vaktinin girdiğini bilmek, namaz kılmak için niyet etmek ve Tekbiri ayaktayken getirip hemen namaza başlamaktır.

2.2.46. (Namāzın İçinde Olan Farzlar)

185-187. beyitlerde namazın içindeki farzlar açıklanmıştır. Namazın içindeki farzlar şunlardır: Kıyam, namazda Kur'an okumak, rüku, iki secde, son oturuşta tahiyyat okumak, selam vermek ve namazın içinde namazı bozacak şeylerden birinin olmamasıdır. Bu şartlar münferit kılınan namazlar içindir. Cemaatle kılınınca, Cuma ve Bayram namazları olursa şartlar değişmektedir.

2.2.47. Beyānū'l-Vuzū'

188-196. beyitler arasında abdest beyan edilmiştir. Kur'an okumak, namaz kılmak ve secde etmek istendiğinde abdest almak farzdır. Abdest alınacak suyun, temiz ve mutlak su olması gereklidir. Tuhur, farz borcunu düşürme ve sevap kazanmak için abdest almak için kullanılan su, kullanılmış su olmamalıdır. Bu suya katı veya temiz bir şey karışırsa suyun tabiatının bozulmamış olması gereklidir. Kısacası taharet ve ibadet için abdest suyunun kullanılmamış olması gereklidir.

Cünüb kişi, tas veya eliyle suya temas etse su temiz sayılır. Eğer suya akışkan bir şey karışırsa ve karışan şeyin özellikleri suya benzerse su temiz sayılır. Suyu merkep artığı gibi katı şeyler bulaşırsa, bunu sudan ayırmak mümkün değilse, bu su ile gusül ve abdest alınmaz.

Suyun bir vasfını veya iki vasfını bozan bir şey suya karışırsa bu su ile abdest almak caiz değildir. Yani sütün rengi suyun rengini bozarsa veya karpuzun tadı suyun tadına galip gelirse bu su ile gusül ve abdest almak caiz değildir. Ancak bu suyu içmek ve bu su ile elbise yıkamak caizdir. Başka su yoksa teyemmüm etmek gerekir.

Suya hiç benzemeyen sirke benzeri şeyler, suya karışırsa ve suyun iki vasfını bozarsa bu su ile gusül ve abdest almak caiz değildir.

Büyük havuza ve akarsuya murdar karışmışsa, suda murdar olan şeyden belirti kalmışsa, su temiz sayılmaz. Büyük havuz ve akarsu olmayan suya necis düşerse, su hiç bozulmamışsa da temiz sayılmaz.

2.2.48. Beyānū'l-Bi'r

197-208. beyitler arasında kuyu bahsi anlatılmıştır. Kuyuya bir necaset düşse; bir damla kan, küçük bir necaset veya koyun, keçi gibi hayvanların pisliği bile olsa, kuyunun suyu az ve akıcı değilse su temiz sayılmaz.

Kuyuya koyun, köpek gibi kanı akışkan olan ve suda doğmayan suya düştüğünde suda dağılan ve şişen bir hayvan düşse veya sü'rü murdar olan hayvanın ağzı suya değse bu sudan içilmez. Köpekten kaçan kedi, kediden kaçan fare, kurttan kaçan koyun veya koyun gibi bir hayvan suya düşse, kuyu suyunun temizlenmesi için

düşen necasetin çıkarılmasından sonra, dibinde en az yarım kovadan az su kalana kadar boşaltılması lazımdır. Bu şekilde kova ve kuyu suyu boşaltma sonrasında temizlenmiş sayılır. Çekilecek suyun miktarı çok fazla ise iki yüz ile üç yüz kova arasında su çekilirse, su temiz sayılır.

Suya murdar şey düştüğü an bilinip düşen murdar şey şişmezse, bu su ile abdest alıp namaz kılınmışsa bir günün ve bir gecenin namazı iade edilir, o su ile yıkanan şeyler tekrar yıkanır; suya düşen murdar şeyin ne zaman düştüğü bilinmeyip o murdar şey şişmişse, üç gün ve üç gecelik namaz iade edilir, o su ile yıkanan şeyler tekrar yıkanır. **İmameyn'e** göre murdar olan şeyin ne zaman düştüğünün tespit edilmesi lazımdır. **Dürer ve Dürr-i Muhtar'da** bu şekilde yazılıdır.

Kuyuda ölen serçe gibi bir hayvan ise yirmi, güvercin gibiyse kırk orta büyüklükteki kova su, kuyudan çekilir. Hayvanın büyüklüğü güvercin ve serçe arasında ise yirmi, güvercin ile koyun arası ise kırk kova su çekilir.

2.2.49. 'Aşeratün Lā-Yencisü'l-Bi'r

209-211. beyitler arasında kuyu suyunu pisletmeyen şeyler açıklanmıştır. Diri ve temiz insan ile farenin artığı/kılı, necis hayvanların tozu ve çok az pisliği, serçe ve güvercin artığı/tüyü, iğne ucu kadar idrar, yenilmeyen kuşun artığı/tüyü, yarasa ve fare sidiği, kuyuyu kirlilemez. Sağım zamanı hayvanın kılı/pisliği süte düşse ve düştüğü gibi alınsa ve bu kıl, sütün rengini bozmazsa süt temiz sayılır.

2.2.50. Beyānū's-Sü'ūr

212-216. beyitler arasında hayvan artıkları hakkında bilgi verilmiştir. Artıklar; necis, mekrûh, tahir, ihtilaflı ve şüpheli olarak sınıflandırılmışlardır. Temiz insan ağzı, yenilen hayvanlar, at sü'rü temizdir. Bunlar suya değse veya düşse su temiz sayılır. Domuz, köpek, dört ayaklı yırtıcı hayvanların artığı necistir. Katır ve ehil eşek sütü şüphelidir. Alıcı kuş, gezen tavuk, çokça pislik yiyen hayvan, evdeki fareler, akrep, yılan, kedi artığı, tenzihle mekrûhtur; **Dürr-i Muhtar'da** böyle beyan edilmiştir.

Şüpheli su bulunursa teyemmüm edip ardından bu su ile abdest alınmalıdır, fakat mekrûh su bulunursa, abdest alınabilir.

2.2.51. Beyānū Ferā'izi'l-Vużū'

217-221. beyitlerde abdestin farzları açıklanmıştır. İki kulak arası ve saçın bittiği yerden çene altına kadarki yüz kısmı, yüzde sakal varsa ve sık ise sakal da yıkanmalıdır. Sakal sık değilse altı da yıkanmalıdır. El dirseklerle beraber ve ayak topuklarla beraber yıkanmalıdır. Başın dörtte biri en az üç parmak ıslatılarak mesh edilmelidir. Ancak eğer bir parmakla her mesh edişte su tazelenirse de başa yapılan mesh caiz olur. Baş mesh edilirken meshe mani olacak şeyler olmamalı, abdest almak ve gusl etmek için nifas ve hayız hâli olmamalıdır.

2.2.52. Beyānū Nevākizi'l-Vużū'

222-227. beyitler arasında abdesti bozan durumlar açıklanmıştır. Ön ve arka yerden çıkan yel ve pislik, balgam çıkarmak haricinde ağız dolusu kusmak, canlı olan birinin vücudunun herhangi bir yerinden necis akması, namazda yanındaki işitecek kadar gülmek, yatarak, dayanarak veya destek alarak yatmak, hayvan üzerinde çıplak iken aşağı yukarı gitmek, uykudan uyanmak, delirmek, ağızdan kan çıkmak, kadın ve erkeğin açık olarak şehvet yerlerinin bir birine değmesi, sarhoş olmak, mazur vaktin bitmesi durumlarında abdest bozulur.

2.2.53. Beyānū Mūcibi'l-Ġusl

228-230. beyitler arasında guslū gerektiren durumlar açıklanmıştır. Büluğa ermiş kimse uykudan uyandığında meni veya mezi görse, sünnet yeri iştiha ile birine girse, şehvetle meni çıksa, nifas ve hayız hâlleri bitse, bu durumlarda gusletmek farzdır. Su rahatsızlık verecekse ve namaz, secde, Kur'an okumak ve Kur'an'a dokunmak gerekse teyemmüm edilebilir.

2.2.54. (Ġusl Vācib Olan)

231-232. beyitlerde guslün vācib olduğu hâller anlatılmıştır. Meninin gelmesi, hayız gören bir kimsenin adeti kesilse, cünüp iken iman eden bir kimse, doğum yapan bir kadının nifas kanı gelmezse bu durumlarda gusül almak farz olur.

2.2.55. Beyānū Ferā'izi'l-Ġusl

233-234. beyitlerde guslün farzları beyan edilmiştir. Ağız ve burun içini yıkamak, bedeni tümüyle yıkamak guslün farzlarıdır. Gusül alırken saç ve sakal da yıkanmalıdır. Kadınlarda bele uzanmış örgülü saçın baş kısmını yıkamak yeterlidir. Erkeklerde saç ne kadar uzun ve örgülü de olsa yıkanmalıdır.

2.2.56. Beyānū't-Teyemmüm

235-241. beyitler arasında teyemmüm beyan edilmiştir. Su, her adımı üç ayak uzunluğu ölçüsünde dört bin adımdan uzakta bulunursa, hazır su olup kullanmaya güç yetirilmezse veya su kullanıldığında sıkıntı verecekse teyemmüm edilebilir. Teyemmüm almış kimse, suyun bulunduğunu bir Müslüman'dan duysa veya suyun bulunduğu galip bir şekilde zannetse teyemmüm bozulur. Yıkılacağı zaman susuzluktan ya da düşmandan zarar görüleceği bilinirse, su varsa ve iki misli değerinde satılıyorsa veya misli değere satılıp suyu almaya güç yetirilmiyorsa teyemmüm edilir. Yine su var ancak ulaşılamıyorsa veya yıkanacak uzvun çoğunluğu yara ise teyemmüm edilir.

Teyemmümü temiz toprak ile almalıdır. Cünüp, hayızlı, ölü için su varsa ancak birine yetecekse, su kiminse o kullanır. **Şâfi** kitabında böyle beyan olunmuştur. Suyu kullanmak mübâh olsa cünübün kullanması daha evladır, su müşterek ise meyyit için kullanmak evladır.

2.2.57. Beyānū Ferā'izi't-Teyemmüm

242-251. beyitler arasında teyemmümün farzları beyan edilmiştir. Eli, temiz toprağa vurup yüze mesh etmek, ikinci vuruşta kollara tamamen sürüp temizlenmeye kast etmek teyemmümün farzlarıdır. Namaz kılmak, secde etmek için, bayram ve cenaze namazları için teyemmüm edilir.

Mesh, en az üç parmak ile edilmelidir. Toz ve kum ile mesh edilmez. Nifaslı ve hayızlı olmamak lazımdır. Eğer Kur'an'a dokunmak ve Kur'an okumak için, ezan okumak, kamet getirmek, ölüyü mezara koymak, selam ve uyumak için teyemmüm edilse sahih olur. Ancak namaz için olsa caiz olmaz. Vaktin sonunda suyun bulunacağı bilinse ve vaktin evvelinde teyemmüm edilmişse, teyemmüm sahih sayılır.

Su bulunmazsa namazı müstehap vakte ertelemek sünnettir. Aynı şekilde tam manası ile temizlenmek için de teyemmümü müstehap vakte ertelemek sünnettir.

Su bulacağını ümit eden kişinin gülve miktarı (üç yüz adım) su araması farzdır. Bu durum kişinin hem kendisi hem eşinin temizliği için kişiye farzdır. Teyemmüm ile namaz kıldıktan sonra kıldığı namazın vakti içinde su bulursa da namazı iade etmeye gerek yoktur.

2.2.58. Beyānū Nevākızı't-Teyemmüm

252-260. beyitler arasında teyemmümü bozan durumlar beyan edilmiştir. Abdesti bozan her şey teyemmümü de bozar. Teyemmümü mübâh eden durumların ortadan kalkması da teyemmümü bozar. Mürted olursa teyemmüm bozulmaz, ancak küfür icab eden durumlarda teyemmüm bozulur.

Su ve toprak bulamayan mahpus kişi ve yıkanamayan hasta kişi namazı tehir edebilir. Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi de namazı tehir edebilir. İmameyn, bu durumlarda abdestsiz ve teyemmümsüz namaz kılınabileceğini söylemişlerdir. İmam Azam da sonradan bu görüşü kabul etmiştir.

Kişi güç yetirebilirse temizlenip farz ibadetleri kazaya bırakmaması evlâdır. Ayağı, kolu olmayan kişinin yüzünde de yaralar varsa taharetsiz namaz kılabilir. Bu durumdaki kimse, şifa bulsa da sonradan namazları iade etmez.

2.2.59. Beyānū'l-Meshi 'ale'l-Huffeyn

261-269. beyitler arasında mest üzerine mesh etme anlatılmıştır. Topuğu örten çizme mestlerin üstüne mesh etmek caizdir. Yine sık çorap, ciltlenmiş ayakkabı, nalın üzerine de mesh etmek caizdir. Abdest aldıktan sonra mest giyilir, yolcular için mesh müddeti üç gün üç gecedir. Yolcu olmayanlar için müddeti bir gün bir gecedir. Meshin farzı elin üç parmağı ile mesh etmekle olur. Eger mesh edilen çizme ayaklardan çıkarsa tekrar mesh etmek gerekir. Çizmelerden biri çıkarsa diğerini de çıkarıp mesh etmelidir. Bir ayağın çoğu mestten çıkarsa ya da meshin müddeti bitse, şayet ayağı yıkamak zarar vermeyecekse abdest de devam ediyorsa sadece ayağı yıkamak yeterlidir.

Yürüyünce üç parmak miktarı mest yırtılsa mesh batıl olur. Küçük yırtıklar varsa ve toplamları iki parmak kadarsa mesh caizdir. Yolcu, bir gün ve bir geceden sonra yolculuğunu bitirse ayağını yıkaması gereklidir.

2.2.60. **Beyānū'l-Meshi 'ale'l-Cebā'ir**

270-276. beyitler arasında sargı, tahta, alçı gibi abdest uzuvlarının üstüne sarılan maddeler üzerine yapılan mesh hakkında bilgi verilmiştir. Sargı meshi, yıkamak hükmündedir. Cebire meshi, çizme meshine göre farklılık gösterir. Cebirenin altını yıkamaya veya mesh etmeye güç yetirilmezse, abdestli sarılmamışsa da üst kısmın çoğunu mesh etmek gerekir. Sargının düşmesi durumunda mesh batıl olmaz. Ancak sargının düştüğü yer, sakınca yoksa yıkanmalıdır. Cebire meshinin belirli bir süresi yoktur, cünüpken de mesh eylemek caizdir. Ayağın birinde sargı varsa ve bu ayak yıkanmamışsa da diğerini yıkamak yeterli olur. Sargı üzerine mesh ettikten sonra, o mesh olan sargının üzerine bir sargı daha sarılsa, ikinci sargı üzerine mesh etmek caizdir. Cebire mesh edildikten sonra üstüne mest giyilip mesh edilse caizdir. Kişinin bir ayağında sargı bir ayağında mest olsa, sargılı ayağın üstüne mest giyilse yapılan mesh caiz sayılmaz.

2.2.61. **Beyānū'l-Özr**

277-286. beyitler arasında farzlarla mükellef olan kişinin özrü hakkında bilgi verilmiştir. Hades durumu farz vaktinin tamamını kaplarsa veya hades durumu kesilip abdest alacak namaz kılacak zaman kalmazsa, bu iki durumda mükellef özürlü sayılır. Hades durumlarından biri olsa, namaz vaktin sonunda eda edilmelidir, özür şartları olmazsa namaz sonra kaza edilmelidir. Eğer abdest alınıp mest giyilinceye kadar mükellefin özrü kalksa, mest giyilip mesh edilir. Abdest alınıp mest giyilince özür kesilmezse, vakit içinde mest üzerine mesh edilir; bu durum kan haricindeki özürlerin kesilmesi durumunda makbul sayılır. Abdest alındığında, akıntı kesildiği anda vakit çıksa da, abdest sahih olur. Akıntı yokken başka bir hadesten dolayı abdest alınsa, abdestten sonra özür durumu veya başka bir hades gelse, abdest bozular. Akıntının kesildiği vakit, başka bir hades için ya da özürden dolayı abdest alınsa, abdestten sonra hades gelse abdest bozular. Akıntı akmazken özürden dolayı abdest alınsa, abdestli iken namaz esnasında akıntı olsa namaz caizdir, namazın iadesine de gerek

olmaz. Fakat bir burun deliğinden kan gelse ve bundan dolayı kişi abdest alsa, abdestten sonra diğer burun deliğinden kan aksa abdest bozulur.

2.2.62. Beyānū't-Ṭahāreti mine'n-Necisi'l-Ḥaḳīḳī

287-289. beyitler arasında pislikten dolayı yapılan temizlik açıklanmıştır. Bedeni, elbiseyi, secde ve namaz kılınacak yeri temizlemek gerekir. Elin üstüne secde edilecekse elin üstünü temizlemek gerekir. Yolcu, elbisesini temizleyecek bir şey bulamazsa, kirli olduğu hâlde veya çıplak bir şekilde namazı kılması gereklidir. Aksi taktirde mükellef, asi sayılır. Necis şey, dirhemden ziyade değilse bu necaseti yıkamak farz değildir.

2.2.63. Beyānū Muṭahhari'l-Encās

290-299. beyitler arasında necis olan şeylerin temizlenmesi beyan edilmiştir. Göz ile görülen bir necaset yıkamakla temizlenir. Yıkanan şey üzerinde necasetin eseri kalsa üç kere sıkılarak yıkanır. Yıkanan şeyde necasetin kokusu varsa kuruduktan sonra üç kere sıkılarak yıkanır. Pis olan nesne sıkılacak cinsten bir şey değilse, her seferde yıkanıp kurutulur; bu işlem üç kere tekrarlanır. Kilim, döşek gibi şeyler, bir gün bir gece su içinde kalırsa ve bunlarda pislik izi kalmazsa temizlenmiş sayılırlar. Ayna, cam, şişe silinerek temizlenir. Aslı değişikliğe uğrayan maddelerden kirli olanın mahiyeti değişirse temizlenmiş sayılır; şarabın sirke olması gibi. Necis olan şeyler; yanarak, kül hâline gelerek veya kuruyarak da temizlenirler. Katı toprağa sürülerek de temizleme yapılabilir. Meni, kuru ise yağ bez ile silinse temizlenir. Ağaç yıkansa, toprağın kirli kısmı kazılarak üstü altına getirilse, bunlar temizlenmiş olur. Fare; et, katı yağ ve balda görülse, bunların dört yanı oyularak temizlenir. Kesilen hayvan derisini tabaklamakla deri temizlenmiş olur. Derinliği olan pis bir su birikintisine, bir tarafından temiz suyun girmesiyle diğer tarafından çıkması sonucu, birikintideki su temizlenmiş olur. Bal benzeri şeyler, miktarları kadar su ile üç kere kaynatılırsa ve kaynatma sonrasında kendi miktarlarına ererlerse temizlenmiş olurlar.

2.2.64. Beyānū Setri'l- 'Avret

300-302. beyitler arasında örtülmesi gereken uzuvlar beyan edilmiştir. Avret yeri, erkeklerde göbek altından diz altına kadarki kısımdır. Cariyelerde, erkekteki setr

yerine ilaveten karın ve karın hizasındaki arka kısım avrettir. Hür kadınlarda yüz, el içleri ve ayakları hariç vücudun kalan kısmı avrettir. Avret olan bir uzvun çeyreği açık olsa namaz bozulur. Temiz elbise bulunmazsa namaz kılınır, temiz elbise bulunduktan sonra avret yeri setr edilerek namaz iade edilir.

2.2.65. Beyānū Fi'n-Nisā'ī'l- 'Avret

303-306. beyitler arasında kadınlardaki avret yerleri beyan edilmiştir. Baş, saçlar, kulaklar, boyun, omuz ve arkası, pazular, dirsekten bileklere kadar olan kısım, ayaklar, ellerinin üst kısmı, göğüs kısmı, sırt, karın, oturma yerleri, ön ve arka yerler, uyluklar, diz, dizden topuğa kadar olan kısım hür kadınlar için avrettir.

2.2.66. Beyānū Mevāzī 'ī'l- 'Avreti fi'r- Racūli ve'l-Emet

307-308. beyitlerde erkek ve cariyelerin avret yerleri hakkında bilgi verilmiştir. Göbek altı, diz dahil olmak üzere diz üstü arası erkek ve cariyeler için avrettir. Ayrıca cariyede karın ve karın arkası da avrettir.

2.2.67. Beyānū İstikbālī'l-Kıble

309-314. beyitler arasında namazda hangi yöne dönüleceği hakkında bilgi verilmiştir. Namaz Mekke'de kılınsa Kabe'ye dönülür, Kabe görünmezse Kabe'nin olduğu semte dönülür. Eğer Kabe'nin yönü bilinmezse, yönü bilen biri de yoksa araştırma yapmak farzdır. Namaz esnasında yönün yanlış olduğu bilinirse namaz içindeyken yönünü doğru tarafa dönmek gerekir. Acziyet ve korku durumlarında Kabe'ye dönmeden namaz kılınabilir. Hiçbir şekilde yön bulunamazsa namaz tehir edilebilir veya her dört tarafa dönülerek namaz kılınabilir. Araştırma yapmadan namaz kılınsa ve kılınan namazda yön olarak doğru tarafa dönülmüşse de araştırma yapılmadığı için namaz tekrar kılınmalıdır. Bilen biri olduğu hâlde ona sorulmadan araştırma neticesinde yön tayin edilip namaz kılınsa, dönülen taraf isabetli ise namaz caizdir.

2.2.68. Beyānū'l-Vaqt

315-318. beyitler arasında namazın farzlarından biri olan vakit beyan edilmiştir. Sabah namazının vakti, fecirden güneş doğuncaya kadar olan vakittir. Öğle

namazının vakti, güneşin tepeden batıya doğru meyletmesiyle başlayıp ikindiye kadar olan vakittir. İkinci namazının vakti, gölgenin ait olduğu nesnenin iki misline denk gelmesiyle başlar güneş batınca son bulur. İmam Azam'a göre gölge, ait olduğu nesnenin bir misline ulaşmasıyla ikindi vakti başlar. Akşam namazının vakti, güneşin batımından şafak vaktine kadar olan vakittir. Yatsı namazının vakti, şafağın kaybolmasından gece yarısına kadar olan vakittir. Şafak için İmameyn kızılığın olduğu zamandır dediler, İmam Azam beyazlığın olduğu zamandır dedi. Her vakitte namaz kaza edilebilir; ancak güneşin doğuş ve batış zamanları ve istiva anı istisnadır.

2.2.69. Beyānū'n-Niyyet

319-323. beyitler arasında niyet kavramı beyan edilmiştir. Sünnet ve nafil namazlarda niyet getirmek yeterlidir. Ancak farz ve vâcip namazlarda, farz ve vâcip olan namazın hangisi olduğu tayin edilmelidir. Kaza namazında falanca günün filanca namazını kaza ediyorum şeklinde niyet getirmek gerekir. Kazaya kalan namaz sayısı fazla ise önce ilk kaçan namazlar kaza edilmelidir.

2.2.70. Beyānū Şalāti'l-Cenāze

324. beyitte cenaze namazının niyeti hakkında bilgi verilmiştir. Namaz Allah içindir, dua ölü içindir. Ölü'nün kim olduğu bilinmiyorsa, imâmın kıldığı şahsa diye niyet edilir.

2.2.71. Beyānū't-Tekbīr

325. beyitte namaza başlarken ilk tekbirin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Niyet getirdikten sonra dil ile tekbir etmek gereklidir. Allâh kelimesindeki hemze medli okunmamalıdır, yine Ekber kelimesindeki “b” harfini de elif varmış gibi söylemekten kaçınmalıdır.

2.2.72. Beyānū'l-Kıyām

326. beyitte namazın kıyam rüknü açıklanmıştır. Namazda kıyamda durmak, secdeye gücü yetecek derecede gücü olana farzdır. Farz, vâcip, nezir namazlarda ve sabah namazının sünnetinde kıyam farzdır.

2.2.73. Beyānū ‘Özri’l-Kıyām

327-328. beyitlerde özür durumundaki mükellefin kıyâmı nasıl ifa edeceği hakkında açıklama yapılmıştır. Namaz kılanın; kıyamda başı dönse, ayakta kalması namaz kılan kişiye zahmet verecekse, namaz kılan kişinin avret yeri görülecekse, ayakta kalmasından dolayı akıntısı olacaksa ya da namaz kılan kişi başka şekilde zarar göreceyse özür sayılır ve kıyâmı oturarak ifa edebilir. Mükellefin gücü yeterse secde eder, gücü yetmezse başı ile ima eder.

2.2.74. Beyānū Te’ḥīri’ş-Şalāt

329. beyitte namazın tehir edilme durumu açıklanmıştır. Mükellef baş ile namaz kılmaya güç yetiremezse kaş ile ima etmez, namazı tehir eder, sıhhat bulursa kaza eder.

2.2.75. Beyānū’ş-Şalāti’l-leti Lā-Tuḳḳa

330-331. beyitlerde namazın hangi durumlarda kaza edileceği hangi durumlarda kaza edilmeyeceği açıklanmıştır. Kişi delirse, ağlamaktan dolayı kendinden geçse, korksa ve bu durum bir gün bir geceden fazla ise kaza gerekmez. Kişi afyon kullansa, içki içse, ilaç içse bundan dolayı aklı gitse, uyusa kendine geldiği zaman çokça vakit geçse de namazlarını kaza eder.

2.2.76. Beyānū’l-Kırā’at

332-335. beyitler arasında kıraat rüknü hakkında bilgi verilmiştir. Namazda Kur’an okurken harekelere ve sükuna dikkat ederek okumak, harflerin yerlerini değiştirmemek, fazla harf ekleme veya harf eksiltme yapmamak gerekir. Okumayı tertil üzere yapmak gerekir. Namazda kişi kıraati kendi duyacağı seste yapmalıdır. Farz namazların ilk iki rekatında, nafilelerin her rekatında kıraatte bulunmak gerekir. Kıraatin miktarı İmam Azam’a göre en az bir ayet, İmameyn’e göre en az üç ayet veya bir uzun ayettir. Bir ayet iki kelime de olsa caizdir. Eğer bir kelime veya bir harf olursa caiz değildir.

2.2.77. Beyānū'r-Rükū' ve's-Sücūd

336-339. beyitler arasında rüku ve sücud rükünleri beyan edilmiştir. Rükuda eller dizlere konur, secdeye alın yere konur. İmameyn'in görüşüne göre secdeye alınla beraber burun da yere değmelidir. Secde edildiği zaman ayak parmaklarından birinin kibleye dönük olması gereklidir. Secde edilen yerin, ayakların olduğu yerin yüksekliğinden on iki parmak miktar yükseklikten daha fazla olmaması gerekir. Kalabalık ve sıkışıklık zamanında önde namaz kılanın sırtına secde etmek sahihtir. Bu durumda hem secde eden kişinin hem de sırtına secde edilen kişinin dizleri yerde olmalıdır.

2.2.78. Beyānū Şerā'it'i'l-İktidā' li'l-İmām

340-342. beyitler arasında namazda imâma uyma şartları beyan edilmiştir. İmâma uyma durumunda imâma tabi olan kişi imâm ile aynı mekan içinde olmalı ve namazda imâmın önünde olmamalıdır. Tabi kişi rükünlerde de imâmın önüne geçmemelidir. İmâm itikatlı olmalı ve namazın şartlarını, rükünlerini bilmeli, okuduğu ayetleri karıştırmayacak ve yanlış okumayacak derecede iyi bilmelidir.

Namazda çocuklarla yan yana da olursa namaz bozulmaz. Ancak kadınlarla yan yana olursa, namaz bozulur. Cenaze namazında kadın ve erkek beraber namaz kılsa namaz bozulmaz.

2.2.79. Beyānū Şerā'it'i'l-Mücāzāt'i'l-Müfside

343-351. beyitler arasında hangi durumlarda imâma uyulursa namazın bozulacağı açıklanmıştır. Dokuz yaşında veya yedi yaşında fakat şehveti cezbeder hâle gelmiş kız, yine kendi eşi ve mahrem olan akıllı kadın, imâma uyduğunda yanında veya ardında erkek olması durumunda imâma uysa namazı kabul olmaz. Namazda imâm ve muktedî aynı mekanda olmalı, aralarında perde olmamalı, aralarında bir insan girecek kadar yarık olmamalıdır. İmâm, kadınların da kendisine uyduğuna dair niyet getirmişse ve erkek de bir rükün miktarı oyalanmışsa namazı caiz olmaz. Açık alanda imâm ile muktedîler arasında kayık geçecek kadar bir yol, kağıt geçecek kadar bir yol, sahrada iki saf miktarı mesafe olsa namaz sahih değildir. İmâm ile muktedî arasında eşya olmamalıdır.

Namazın şartlarında rükünlerinde imâm, kendisine uyanlardan aşağı durumda olmamalıdır. Yani bundan, imâm namazı teyemmümle kılarken cemaatin abdestle kılması, imâmın akılca cemaatten aşağı olması, imâm kamburken, cemaatin dik olması kastedilmiştir. İmâm namazına bir fesat gelmesi durumunda cemaatine haber vermelidir.

2.2.80. Beyānū'l-Ḥadeşi fi'ş-Şalāt

352-357. beyitler arasında namaz esnasında abdest gerektiren durumlarda namazın akıbeti hakkında bilgi verilmiştir. Kişinin namazında istemeyerek abdesti bozulsa, bir rükün miktarı beklese ya da bir rükün kılıp namazdan ayrılrsa, namazı yeniden iade eder. Ancak istemeyerek abdesti bozulsa ve aralıksız başka bir şeyle ilgilenmeden abdest alıp dönse namazı kaldığı yerden tamamlar.

Kişinin namazda hades gerektiren bir durumdan dolayı abdesti bozulsa, abdest almaya giderken başka bir abdesti bozan durum vuku bulsa, abdest aldıktan sonra kişi namazını iade eder. İmamın namazda abdesti bozulsa yerine bırakacağı ehil biri yoksa abdest alıp dönerse, namazı kaldığı yerden devam ederek tamamlar. Abdest gerektiren durum nadir durumlardan değilse namaz kaldığı yerden devam edilerek tamamlanır.

Kişinin namaz esnasında abdest almasını gerektiren bir durum vaki olsa, kişi bunun için abdest almaya gitse ve bu aralıkta kişinin hatırına kazaya kalmış bir namazı gelse, kişi yeniden namazı iade eder.

Kişi abdest aldığı esnada kan kesilmezse veya bir izdiham olsa, abdest aldıktan sonra namazı kaldığı yerden tamamlayabilir.

Namaz kılan kişi, ister imâm olsun, ister imâma uyan olsun, isterse de namazı münferit kılmış olsun; namaz içinde abdestinin bozulduğu yerlerde namazı yarıda bırakarak abdest aldıktan sonra namaza kaldığı yerden devam edebileceği durumlarda kişinin namazı baştan kılması daha efdaldir.

2.2.81. Beyānū Müfsidāti’ş-Şalāt

358-376. beyitler arasında namazı bozan durumlar beyan edilmiştir. Namaz esnasında başkasının sözüne cevap vermek, selamına karşılık vermek, kıldan istenen şeyleri Allah’tan istemek, inleyerek ah vah tuh demek, sesli ağlamak namazı bozar. Hastanın inlemesi, hastalığının acısıyla ağlaması namazı bozmaz.

Namazda Kuran’a ya da bir kağıda bakarak okumak, özürsüz kıbleden dönmek, başkası baktığı zaman namaz kılmıyor izlenimi veren bir amelde bulunmak, namazda durmaksızın zaruretsiz olarak iki saf boyu yürümek ve öksürmek, birinin istemesiyle namaz esnasında başkasına yer açmak, secde ederken pis bir yere secde etmek, delirmek, kendinden geçmek, mürted olmak, gusl gerektiren bir hâl hasıl olsa, kasten abdest bozacak bir durumda bulunmak, kendi işitecek derecede gülmek, kazasız rükünlerden birini terk etmek, özürsüz şartlardan birini terk etmek, namaz içinde abdest almak haricinde iki saf boyu yürümek, biriyle konuşmak, bir şeye üfürmek namazı bozar. Kadın namazdayken eşi genel manada öpse ya da erkek namazdayken başkası şehvetle öpse kişinin namazı bozulur.

Kendi uyduğu imâmın yanlış okuması, başka biri tarafından düzeltilmesi namazı bozar. Yemek, içmek, çiğnemek, niyet değiştirmek, namaz içinde vesveseden dolayı “Lâ-havle” demek, namaz içinde Kur’an okunduğunda “sadaka’l-kavl” demek, Allah’ın ismini işitince “celle celalühu” demek, Mustafa ismini işitince salavat getirmek, sorulan bir soruya cevap vermek namazı bozar. Bir habere şaşırarak “la havle” demek, imâma sonradan uyan birinin, imâmın namazı sonunda iken, kendisi kalkıp namazını tamamladığı sırada imâmın sehiv secdesi yaptığını görüp imâma uyması namazı bozar.

Bir rükünde üç kere kaşınmak veya eli üç kere kaldırmak, diş arasındaki nohut büyüklüğündeki yiyeceği yutmak namazı bozar. Hata ile yanlış okunan kelimelerin manaları değişirse de namaz bozulur.

2.2.82. Beyānū’t-Tağayyüri’l-Fāhiş

375-387. beyitler arasında namazda yanlış okumalardan kaynaklanan kelimelerin manalarının değişmesinin namazın sıhhatine etkisi açıklanmıştır. Hata ile

yanlış okunan kelimenin Kur'an'da benzeri yoksa ya manası uzaksa ya da manası yoksa, bu üç surette de kasıt yoksa bile namaz fasit olur. Gurâb-gubâr ve serâ'il-serâ'ir gibi. İmam Ebû Yûsuf'a göre Kur'an'da misli olmasa bile namaz fasit olur.

Çalışarak, uğraşarak doğru söylemeye güç yetirilmezse ve dili döndüğü yerden bir ayet bulamayan kimse imâm bulsa ona uyar; düzeltmeye çabalamazsa namazı makbul olmaz. Sabah namazını kılınca gün doğsa, Cuma namazını kılınca ikindi vakti girse, teyemmümle namaz kılan imâma uyanlardan biri su görse imâmın namazı bozulur. Okumuş imâm varken ümmî imâm olsa, necis elbise ile namaz kılan kimse su bulsa, kolaylıkla mestini ayaktan çıkaracak bir amel etse, vakit dar değilse kazaya kalmış namazı varsa ve tertip üzere namazı kılmıyorsa namazı fasit olur.

Ümmi kimse zammı sure ezberlemiş olduğu hâlde okumasa, başı açık cariye namaz içindeyken azat olsa namazı bozulur. Kaza namazı kılan için mekrûh vakte girilmiş olsa, ma'zur olanlar için namaz vakti çıksa namazları fasit olur.

Çıplak kimse giyecek elbise bulsa, mesh eden kişinin mesh süresi dolsa, mesh ettiği sargısı düşse, ma'zurun özrü gitse namaz fasit olur. Bayram namazında güneş tepeye gelse, imâm ile namaz kılanın özrü kalksa namaz fasit olur. Şair, namazı bozan yetmiş durum saymıştır. Bu yetmiş müfsit, sadır olursa namazı iade etmek gereklidir.

2.2.83. Beyânü Şerâ'iti Vücûbi'l-Cum'a

388-392. beyitler arasında Cuma Namazı'nın farz olmasının şartları hakkında bilgi verilmiştir. Mükellef, şehirde veya sesin işitildiği yerde yerleşik hâlde ise, akıllı ise, bûluğa ermişse, yürümeye gücü yetiyorsa, erkekse, bir gözü görüyorsa, hürse, Müslümansa Cuma namazı kendisine farz olur. Bu şartlardan biri eksikse kendisine Öğle namazı farz olur, ancak Cuma namazı kılsa da Öğle namazının yerine geçmiş olur. Cuma günü çöl veya çadırdan şehre gelinse ve o gün orda kalınsa Cuma namazı farz olur. Bazı ulema o gün orda kalmasa da Cuma vaktinden önce şehre varıp Cuma vakti şehirde olsalar yine Cuma namazı farz olur demişlerdir.

2.2.84. Beyānū Şerā'iti Edā'i'l-Cum'a

393-395. beyitler arasında Cuma namazını eda etmenin şartları beyan edilmiştir. Cuma namazını eda etmenin şartları; öğle vakti olması, şehirde olmak, hutbenin okunması, ilk ezanı ve hutbeyi dinleyen en az üç kişinin olmasıdır. Şehirde birkaç farklı yerde, Hac mevsiminde Mina'da Cuma namazı kılmak caizdir. Şehirde Cuma günü öğle namazı kılmak mekrûhtur. Çöl ve çadır olan yerleşim yerlerinde öğle namazını ezan, kamet, cemaat ile kılmak mekrûh değildir.

2.2.85. Beyānū'l-Huṭbe'i'l-Mefrūza

396. beyitte Cuma hutbesinin farzları beyan edilmiştir. Hutbede "elhamdülillah" veya "sübhânallâh" veya "lâ ilâhe illallah" demek en azıdır. İmameyn'e göre, hutbenin en azı teşehhüd miktarı kadar yani Tahiyât duası kadar dua, tahmid veya vaazda bulunmaktır.

2.2.86. Beyānū'l-Cenā'iz

397-399. beyitler arasında cenazenin yıkanması, farzları ve cenaze namazı hakkında bilgi verilmiştir. Cenaze, Müslüman olup vücudunun ya tümü ya çoğunluğu ya baş olmak şartıyla yarısı varsa yıkanıp temizlenir. Namazda öne bırakılır. Cenaze namazının farzları kıyam ve tekbirdir. Cenaze, bir bayan tarafından kılınsa yeterlidir. Cenaze, kayıpsa ve sonra bulunsa ve yıkanıp namazı kılınmamışsa, gömülü bulunduğu yerde cenaze namazı kılınır.

2.2.87. Beyānū'z-Zekât

400-403. beyitler arasında zekât konusunda genel bilgi verilmiştir. Büluğ çağına gelmiş, akıl sahibi, hür kişilere, İslam Dini'nin belirlediği ölçüde altını, gümüşü, ticaret malı ve ticaret haricinde nesli ve sütü için beslenen hayvanı ile kulun borcundan ve aslî ihtiyaçları haricinde kalan malı nisaba ermişse, bu kimseler zekât vermekle mükelleftir. Yine zekâtın farz olması için, zekât verilecek malın kişinin tam olarak elinin altında olması gereklidir. Yine malın çoğalan mal olması gereklidir. Zekât verebilmek için, zekât düşen malın üzerinden bir kamerî sene geçmesi gereklidir. Müslüman hür

ise ve diyar-ı harbde olsa da zekâtın farz olduğunu bilmesi durumunda zekât vermekle mükelleftir.

Beş deveye, otuz sığıra, kırk koyuna ve keçiye, iki yüz dirhem (1 dirhem = 2.8 gram) gümüşe, yirmi miskal (1 miskal = 4 gram) altına, altın ve gümüş değerinde ticaret malına sahip olma durumunda zekât vermek farz olur.

2.2.88. Beyānū Şūrūti Edā'i'z-Zekāt

404-407.beyitler arasında zekâtı eda etmenin şartları beyan edilmiştir. Zekâtı veremeye yakın, zekât için niyet etmek gerekir. Yine zekâta temlik de şarttır. Yani zekât olarak verilecek malın veya paranın mülkiyetini, zekât verilen kişiye nakletmektir. Zekât veren kişi malındaki veya parasındaki masrafları düştükten sonra kalan paranın zekâtını verir.

Altın, gümüş ve ticaret malında; zekât olarak öşrün çeyreğini vermek gerekir, bu da kırkta bire denk düşer. Nisabın fazlalığı, nisabın beşte biri miktarında ise, bu fazlalığa da zekât düşer.

Gümüş ve altında, zekâtın eda edilmesi için muteber olan, gümüş ve altının kıymeti değil ölçüsüdür. Altın ve gümüşe karıştırılan madde, altın ve gümüşten az ise, bu karışım, sırf altın ve gümüş hükmündedir.

Sene evvelindeki nisab miktarı ileriki zamanlarda artarsa, zekât verildiği zaman artan miktar da zekâta eklenir. Bu artan malın üzerinden bir yıl geçmesine gerek yoktur. Bu fazlalıklar kendi cinsinden olan zekât malları ile ilgilidir.

2.2.89. Beyānū Ecnāsi Mālī'z-Zekāt

408-412. beyitler arasında zekât verilen malların cinsleri hakkında bilgi verilmiştir. Dirhem, dinar, ticaret malı bir cins; yenilen küçükbaş hayvanlar bir cins; büyükbaş hayvanlar bir cins; deve bir cinstir.

Aynı cinsten olmayan mallar, nisab miktarına ulaşmamışsa, bu ayrı cinsler birbirine eklenmez. Ancak aynı cins olup farklı isimlerdeki mallar, nisab miktarına ulaşmamışlarsa bunlar bir birine eklenerek zekât verilebilir. Keçi-koyun gibi veya altın-

gümüş-ticaret malları gibi. Bunlardan hangisi fakirlerin faydasına olursa, o cinsten zekât vermek evladır.

Otlayan hayvanlarda nisab miktarına ulaşılmamışsa, ayrı cinsten olanlar bir birine eklenmez. Yine hayvanlarda nisab miktarının ölçüsü vardır. Ölçüye göre zekât verilir. Küçükbaş hayvanlarda kırkta bir zekât verilir. Yüz yirmi birde ikinci verilir. Doksan koyun olsa yine bir koyun zekât verilir.

Yine sene başında nisab miktarı malı olan birinin, sene esnasında malının tamamı helak olmayacak şekilde malı helak olsa, bir seneye ulaşınca malı tekrar nisab miktarına ulaşırsa bu mükellefe sene tamamlanınca zekât düşer.

2.2.90. Beyānū Zekāti'd-Deyn

413-415. beyitler arasında borç malın zekâtı hakkında bilgi verilmiştir. Alacak ve borç, eğer ticaret malı veya nakit para ise ve bu borcun veya alacağın üzerinden bir sene geçmişse, bu iki maldan nisabın beşte biri kadar alınırsa da zekâtı verilir. Bu iki mal haricindeki borç mallarda (ticaret malı olmayan hayvanlar, köle, ev) alacaklı, nisab miktarını alırsa zekât verir. Yine miras, mehr gibi mallar, nisab hesabına katılır. Nisab miktarını teslim aldıktan bir yıl sonra yalnız o yılın zekâtı verilir. Elinde nisab miktarı mal da varsa, borç verip geri aldığını buna katıp, elindekinin bir yılı tamam olunca, ikisinin zekâtını da birlikte verir. Bunun için ayrıca bir yıl beklemez.

2.2.91. Beyānū Mālī'z-Žimār

416-421. beyitler arasında kaybolmuş, batmış, gasp olmuş malın zekâtı hakkında bilgi verilmiştir. Kaybolmuş, denize batmış, gasp edilip şahidinin olmadığı, çölde defnedilmiş ancak yeri bilinmeyen, borçlunun inkar veya kabul ettiği, zalimin zulümle aldığı mal, sahibine birkaç yıl sonra dönse, bu mallar altın ve gümüş de olsalar, bunlar için evvelki yıllar için zekât düşmez.

Eğer borçlu, borcunu kabul edip iflas etse veya inkar edip şahit varsa ya da kadı bilse, mal bir evde gömülüp yeri unutulsa, bu üç durumda bu malların geçen zaman için de zekâtı vardır. Eğer mal; bağ, bahçe, bostan ve mülk yerinde unutulsa ve bu yerler mal sahibinin olsa da, şeyhler bu malın zekâtı konusunda ihtilaf ettiler.

2.2.92. **Beyānū Zekāti'l-Bakar**

422-423. beyitlerde büyükbaş hayvanların zekâtı beyan edilmiştir. Bir yaşında olan sığır otuz ise bir tane, iki yaşında ise kırk sığırda bir tane zekât verilir. Altmış sığırda, iki tane bir yaşında sığır zekât verilir. Altmış sığırdan sonra hesap onar onar artarak yapılır. Kırklık ve otuzluk olan sığır sayılarından zekât vermek tercih meselesidir, ister iki yaşında olan sığırlardan ister bir yaşında olan sığırlardan zekât verilir.

2.2.93. **Beyānū'l-Zekāti'l-Ġanem**

424-425. beyitlerde küçükbaş hayvanların zekâtı beyan edilmiştir. Kırk koyunda bir koyun, yüz yirmi bir koyunda iki koyun, iki yüz birde üç koyun, dört yüz koyunda dört koyun zekât verilir. Burdan sonra her yüz koyunda bir koyun zekât verilir.

2.2.94. **Beyānū'l-Māli'l-lezi lā Zekāte Lehu**

426-428. beyitler arasında zekâtın düşmediği hayvanlar beyan edilmiştir. Ticaret maksadıyla olmayan yedi mala zekât yoktur. İnci ve cevher de olsa semenden başka olan mallar için zekât verilmez.

Saim olmayan katır, eşek, at ve köle için zekât düşmez. Hayvan annesi büyüklüğüne varmamışsa, bir yaşına girmeyen saim hayvan için de zekât yoktur. İmam Azam'a göre saim olan atlar için bir dinar veya bu atlar, nisab miktarına ulaşmışsa değeri ölçüsünde kırkta bir zekât verilir.

2.2.95. **(Zekāt Virmesi Cā'iz Olmayan Kimseleri Beyān)**

429-432. beyitler arasında zekâtın kimlere verilemeyeceği beyan olunmuştur. Zengin kimseye, zenginin çocuğuna ve kölesine, zenginin kendi eşine, babasına, annesine, ninesine, dedesine, torunlarına zekât verilmez. Haşimî soyuna ve kölesine ve azat edilmiş olan kölesine zekât verilmez. Tahavî'ye göre bu zamanda Haşimî olana zekât verilebilir, çünkü ganimet alamaz hâle gelmişlerdir. Kafir, hevasına uyan kimselere, yani dalalet üzere olan fırkalara zekât vermek, güçlü görüşe

göre caiz değildir. Devletin, topladığı zekâtı verirken zekât düşmeyene vermesi durumunda, o kişi zekâtı iade etmelidir.

2.2.96. Zekât Cā'iz Olmayan Maḥalleri Beyān

433-438. beyitler arasında zekâtın hangi durumlarda kabul olmayacağı beyan olunmuştur. Bir kişi bir bina yapsa, ölünün borcunu verse, ölüye kefen sarsa, kulunu azat etse, fakirlerin mülküne geçmeyecek şekilde onlara yemek yedirse, borçlu birinin borcunu emri olmaksızın verse, borçlu işitince razı olsa da yine de bu şekildeki durumlarda zekât sayılmaz. Masraflardan olmayan zannedip sonrasında masraflardan olduğu bilinse zekât makbul olur. Zekâtın verileceği kimseler araştırılmadan zekât verilmişse ve bu zekât; zengin kimseye ulaşmışsa, zengin kimse bunu gizlemişse zekât caiz olur.

2.2.97. Beyānū Kerāheti fi'z-Zekāt

439-441. beyitte zekâtın kerih olduğu durum beyan edilmiştir. Altı durumdan biri hasıl olursa, zekâtı sahip olduğu yerden çıkarmak mekrûhtur. Yıl tamamlanmadan gönderilmesi, gönderdiği kişinin ziyade fakir olması, dindar olması, başka kimselere faydalı olması, akrabası olana göndermesi, dar-ı harpten Müslüman birine göndermesi durumlarında, zekâtı bulunduğu memleket dışına çıkarmak mekrûhtur.

2.2.98. Beyānū Maṣārifi Beyti'l-Mālī'l-Ūlā

442-443. beyitlerde beytülmalın hangi mallar olduğu ve bunların kimlere verileceği beyan edilmiştir. Birinci kısım beytûlmallar; zekât, öşür, keffaret ve nezirlerdir. Bunlar yedi kısım kimselere verilebilir. Bunlar: Fakirler, miskinler, mükatebler, zekât toplayanlar, borcundan fazla nisaba malik olmayanlar, vatanında zengin olup gurbette malı olmayanlar ve yolda kalmış olan kimselerdir.

2.2.99. Beyānū Beyti'l-Mālī's-Şānī ve Maṣārifihi

444. beyitte ikinci kısım beytülmalın hangi mallar olduğu ve kimlere verileceği beyan edilmiştir. Ganimetler, madenler, hazineler beytûlmaldır. Bu mallar; fakirlere, muhtaç olan yetimlere ve muhtaç olan yolculara verilir.

2.2.100. Beyānū Beyti'l-Māli's-Şāliş ve Maşārifihi

445-447. beyitler arasında üçüncü kısım beytülmalın neler olduğu ve kimlere verileceği beyan edilmiştir. Bu mallar; haraç, cizye, gümrük vergisi, hediye mallar, sulh malları, kafir olan Beni Taglib kabilesinin malıdır. Bu mallar; Müslümanların salihlerine, din eğitimi veren alimlere, kadınlara, müftülere, sefere çıkanlara verilir.

2.2.101. Beyānū Maşārifi Beyti'l-Māli'r-Rābi'

448. beyitte üçüncü kısım beytülmalın neler olduğu ve kimlere verileceği beyan edilmiştir. Bu mallar; varisi olmayan mal, varisi olmayan diyet ve sahibi belli olmayan maldır. Bu üç mal da fakirlere verilir.

2.2.102. Beyānū's-Şavm

449-451. beyitler arasında kimlerin oruçla mükellef olduğu beyan edilmiştir. Müslüman, bülüğ çağına ermiş, akıl sahibi, orucun farziyetini bilen diyar-ı harpteki Müslüman, yolcu olmayan, sağlıklı, hayzı ve nifası olmayan kadın, özürlü olmayan kimseler için oruç farzdır. İnsanlar içinde özürsüz olarak Ramazan ayında yiyip içen kimsenin katli meşrudur.

2.2.103. Beyānū 'Özri's-Şavm

452-459. beyitler arasında hangi durumlarda oruç tutmamanın özür sayılacağı beyan edilmiştir. Nifas ve hayız gören kadınlar, yemek yemeğe zorlanan kimseler, çocuk emziren kadınlardan çocuğa veya kendi nefesine zarar ulaşacağından korkan kimseler, oruç tutması durumunda hastalığının artacağını ve iyileşmesinin gecikeceğinden korkan hastalar oruç tutmayabilirler. Ancak bu on bir kimsenin özürleri bitince oruç tutmaları farzdır. Özürlü gittiği hâlde oruç tutmayanların orucunu vasiyet etmeleri gerekir.

Oruç tutmaktan aciz olan yaşlılar, oruç tutmayıp bunun yerine orucun fitresini verirler. Fitreyi vermeye gücü yetmeyenler bağışlanmış sayılırlar.

2.2.104. Beyānū Ferā'izi Edā'i's-Şavmi Ramazān

460-461. beyitler arasında Ramazan orucunun eda edilebilmesinin farzları anlatılmıştır. Ramazan orucuna her gün niyet etmek gerekir. Niyet, akşamdan önce ve duha vaktinden sonra olursa caiz değildir. Kadınlar imsak anına kadar nifas ve hayz görmezlerse Ramazan'a rücu için niyet getirmeleri gerekir.

2.2.105. Beyānū Evkāti's-Şavm

462-464. beyitler arasında orucun vakti hakkında malumat verilmiştir. Nezr-i mutlak, keffaret orucu ve kazaya kalmış orucun niyyeti geceden olmalıdır. Keffaret orucu, nezr-i muayyen, itikaf orucu ve Ramazan orucu aralıksız olarak tutulmalıdır. Kaza orucunu, nafile orucunu, mut'a orucunu, ceza-yı halk orucunu, ceza-yı sayd orucunu, nezr-i mutlak orucunu aralıksız veya aralıklı olarak tutmak kişiye bırakılmıştır.

2.2.106. Beyānū Şübūti Ramazān

465-466. beyitlerde Ramazan ayının başlaması ile ilgili malumat verilmiştir. Ramazan ayının başlaması, adil bir kişinin hilali gördüğünü söylemesiyle başlar. Hilal görülmezse Şaban ayı otuz güne tamamlanır, ertesi gün Ramazan'ın birinci günü kabul edilir. Ramazan hilalini cariyeye görse de yine şahitliği kabul edilir.

2.2.107. Beyānū Hükmi Yevmi's-Şekk

467-470. beyitler arasında şek günü ile ilgili hüküm açıklanmıştır. Yevm-i şekk, Ramazan'ın birinci günü mü yoksa Şaban'ın otuzuncu günü mü olduğu belli olmayan gündür. O günde nafile niyet getirmek efdaldır. Eğer o gün her ne olursa olsun nafile oruca niyet getirip niyetini değiştirmezse, orucu mekrûh olmaz. Eğer tereddüt edip yarın Ramazan ise buna niyet, değilse kaza olsun dese orucu mekrûh olur. Ramazan gününe rast gelirse Ramazan orucundan sayılır, rast gelmezse kazadan sayılır.

Eğer yarın Ramazan ise oruçluyum değilse değilim veya eğer ekmek bulursam yerim bulamazsam oruç tutarım dense, oruç kabul olmaz.

2.2.108. Beyānū'l-Ḳazā' i ve'l-Keffāret

471-475. beyitler arasında keffaret ve kaza oruçları beyan edilmiştir. Ramazan orucu tutan mükellef; özürsüz olarak kendisine gıda olacak ilaç ve sevdiği kişinin kanı ve tükürüğü bile olsa adet üzere lezzet verecek şeyleri yese-içse –bu yeme içmeden sonra sefere çıksa bile-, isteyerek cinsel ilişkiye girse, gündüz ilaç kullanacağını bildiği hâlde geceden oruca niyetlense, misafir uyuduğu evden çıkmadan orucunu bozsa sonra yola çıksa, yine oruçlu iken orucunun bozulduğuna şüphe ederek, bilen bir alime sormadan iftar etse ve o gün hayız veya nifas, hastalık geçirmezse bu durumlar için bir gün kaza ve keffaret gerekir.

2.2.109. Beyānū'l-Keffāreti 'ale's-Şavm

476-479. beyitler arasında Ramazan orucunun keffareti beyan edilmiştir. Keffaret için bir köle azat etmek gerekir. Bu köle; kafir, erkek veya kadın, süt emer yaşta küçük veya büyük, sesli çağırılınca işiten sağır, sağ el ve sol ayağı kesilmiş veya sol eliyle sağ ayağı kesilmiş kişi, henüz değeri için bir şey verilmemiş olan mükatebeden her hangi birisi azat edilse olur. Ancak fayda vermeyen köle azat etmek caiz değildir. İki gözü kör, akli başına hiç gelmeyen, iki eli veya iki elinin baş parmakları kesik olan, iki ayağı kesilmiş veya aynı taraftan bir ayağı bir eli kesilmiş köle azat etmek caiz değildir. Köle azat edemiyorsa, aralıksız olarak altmış gün tutar. Borçlunun; hastalıktan, seferden, bayram gününün araya girmesinden dolayı arada bir gün bile oruç tutamazsa baştan altmış günü oruç tutması gerekir. Ancak kadınlar, hayız ve nifas durumlarında keffarete yeniden başlamaz, hayız ve nifas kesilince kaldığı yerden devam edip bir daha hayız ve nifas görünceye kadar orucu kesintisiz devam ettirir. Bu şekilde altmış gün tamamlanır. Borçlunun buna da gücü yetmezse ve çok yaşlı olsa veya iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığı olsa altmış miskine birer fitre verir veya bir miskine altmış gün fitre verir.

2.2.110. Beyānū'l-Ḳazā'i'l-Farz

480-490. beyitler arasında Ramazan orucunun kaza edilmesini gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Hata ile boğaza su gitmesi, ilacın içe inmesi, uykuda iken cima olunma, uykuda iken boğaza su konması, kulağa yağ akıtma, şırınga ile damara ilaç alma, mukim ve misafirin şehirden çıktuktan sonra yiyip içmesi, misafirin yolda

yemeyip iftar vaktinden önce evde yemesi-içmesi, gecenin devam ettiğini zannedip yeme veya fecir vaktini gece zannedip yeme, mecnun tarafından vaty olunma, dış arasında en az nohut büyüklüğünde yiyeceği yutma, dokunarak inzal olma, isteyerek gelen kusmanın gırtlaktan ağıza gelmesi ve bunun tekrar yutulması, isteyerek ağız dolusu kusma, baş parmağı ıslak veya yağlı olduğu hâlde ön ve arka kısma tıkama durumlarında bir gün kaza gerekir.

Eğer orucu bozan mükellef değilse, yememesi ve içmemesi durumunda canına zarar gelecektse, niyetini fecirden sonra getirmişse, bozduğu oruç kaza orucu ise, gıda ve deva olmayan şeyleri yese veya yutsa, ölü insana veya hayvana cinsel ilişkide bulunup inzal olsa, orucunun bozulduğuna şüphe etmediği hâlde bir alim tarafından orucun bozuldu deyip iftar etse, orucunu bozduktan sonra akşam olmadan hayız ve nifas olsa veya gün içinde seferden gelse bu durumlarda sadece kaza gerekir, keffaret gerekmez.

Yine oruçlu kimse ihtilam olsa, bakarak inzal olsa, unutarak yese, istemeden kussa, bilmediği için iftar etse, bu durumlar için kaza gerekir.

2.2.111. Beyānū Ḥālī'l-İğmā'

491. beyitte oruçlu iken bayılma ve kendinden geçme durumunda ne gerektiği beyan edilmiştir. Mükellefin baygınlık veya kendinden geçme durumu Ramazan ayını kaplarsa, geçen gün kadar oruç kaza etmesi gerekir.

2.2.112. Beyānū Ḥālī Cünūn

492. beyitte oruçlu iken mecnun olma durumunda ne gerektiği beyan edilmiştir. Delilik, Ramazan ayının tümünü kaplarsa kaza gerekmez. Bir anlık iyileşme gelmesi durumunda geçen günlerin orucu kaza edilir.

2.2.113. Beyānū Mā-lā Yüfsidü'ş-Şavm

493-499. beyitler arasında orucu bozmayan durumlar beyan edilmiştir. Unutmakla yese-içse veya unutarak birine cima etse ve hatırladığı gibi bu durumları terk etse, kasıt etmeksizin boğazına duman, toz, sinek gitse, öpme ve kucaklama sonucu inzal olmazsa, gusül ve gargara etse, iki damla gözyaşı yutsa, dış arasında

kalmış nohuttan daha küçük yemeği yutsa, sürme çekse, gündüz ihtilam olsa veya geceden cünüp kalsa, çiçek koklasa, istemeden kussa, gıybet etse, kendi isteği ile ancak az kussa, kulaktan su girse, fikr edip ya da bakıp inzal olsa, yiyeceği çiğnese-tatsa, sümüşü ağızdan veya burundan yutsa, erkeklik organını yağlasa, hacamat için yağlansa bu durumlarda oruçlunun orucu bozulmaz.

2.2.114. Beyānū Mekrūhātī'ş-Şavm

500-503. beyitler arasında orucun mekrūhları beyan edilmiştir. Mükellefin, ziyadesiyle zayıf kalması durumunda kan aldırmasa, özürsüz olarak yemeğin tadına bakması, suyu ağızda ve burnunda fazla karıştırmaması, istincayı çok yapması, kendisinden emin olamazsa eşini öpmesi, ziynet için sürme çekmesi, güneşin doğmasında şüphe ettiği hâlde yemek yemesi, uzuvları su ile yıkaması ve uzuvları yaş beze sarması durumlarında orucu mekrūh olur. Bunlardan kaçınmak gerekir. İmam Ebû Yûsuf'a göre yaş bez ile sarınmak, ve uzuvları ıslatmak mekrūh değildir.

2.2.115. Beyānū'l-Müsāfir

504-508. beyitler arasında misafirin oruç tutması ile ilgili hususlar anlatılmıştır. Oruçlu iken; yolcu mukim olsa, hasta sıhhat bulsa, mecnun iyileşse, nifas ve hayız durumları bitse, gece zannedip ya da hata ile yemek yese, kafir Müslüman olsa, çocuk bülüğa erse, mukim ve yolcu evden çıkıp yolda yemek yese, yolcu orucu bozmayıp eve gelince yese, bu durumlarda kaza vâcip olur. Yolcu uyuduğu evden çıkmadan önce orucunu bozarsa keffaret de gerekir. Bu kimselere günün geri kalanını oruçlu geçirmek vâciptir. Hepsine kaza etmek farzdır.

2.2.116. Beyānū'l-Hacc

509-512. beyitler arasında haccın farz olmasının şartları beyan edilmiştir. Akıl sahibi, bülüğa ermiş, hür, zengin, hacca gitmeye engeli olmayan her kadın ve erkek için hac ibadeti farzdır. Kadınlarda iddet olmamalıdır. Yine kadınlar tek başlarına hacca gidemezler. Yanlarında kocaları veya onlara fasık, Mecusi, mecnun, sabi olmayan mahremleri olmalıdır. Bir Müslüman, dar-ı harpte olsa ve hac ibadetinin farz olduğunu bilse hacca gitmesi farzdır. Tüm bu şartlar yerinde olsa ve hac ibadeti ömrün sonuna ertelense de Hz. Peygamber (s.a.v.) buna rıza göstermiştir.

2.2.117. **Beyānū Ferā'izi Edā'i'l-Haccı Muṭlaḳ**

513. beyitte haccın farzları beyan edilmiştir. İhrama girmek, vakfeye durmak ve bayram günü veya sonrasında Kabe'yi dört kez tavaf etmek haccın farzlarıdır.

2.2.118. **Beyānū'l-Mīkāt**

514-515. beyitlerde ihrama girme yeri ve zamanı olan mikat hakkında bilgi verilmiştir. Mikat yerleri, Zülhuleyfe, Zat-ı İrk, Cuhfe, Yelemlem, Karn'dır. Hac için Mekkelilerin mikat yeri Harem'dir. Umre için Mekkelilerin mikat yeri Hill'dir.

2.2.119. **Furūzü Edā'i Haccı'l-Mefrūz**

516-517. beyitlerde farz olan haccın eda edilmesindeki farzlar beyan edilmiştir. Bunlar: Büluğ çağına ermiş olmak, Müslüman olmak, hür olmak, vakit, tavaf, vakıdır. Haccın vâcip olmadığı kimseler hac etseler, sonra hac bu kimseler üzerine farz olsa eda etmeleri gerekir.

2.2.120. **Beyānū'l-'Umre**

518. beyitte umre ibadeti beyan olmuştur. Hac vakti olan beş gün içinde umre yapmak mekrûhtur. Hayatta iken bir kez umre yapmak sünnettir. Umrenin gerçekleşmesi için tavaf, sa'y etmek, ihram ve tıraş olmak gerekir.

2.2.121. **Beyānū'l-İhrām**

519-522. beyitler arasında ihrama girmenin usulü beyan edilmiştir. İhrama mīkāt yerinde veya öncesinde girilir. İhrama girdikten sonra hac ve umre niyeti ile beraber telbiye getirilir. Niyet ve telbiye ihramın rüknüdür. Kıran ve Temettu hacları için kurban gereklidir, ancak İfrad haccı için kurban gerekmez.

İhramlı iken istek ve şehvetten uzak durulmalı, cinsel ilişkiden sakınmalı, saçlar, sakallar taranmamalı ve tıraş edilmemeli, kimse ile çekişmemeli, bozgunculuk çıkarmamalı, yaban avı avlamamalı, dikilmiş elbiseden sakınmalı, bitkilere zarar verilmemeli, tırnak kesilmemelidir.

2.2.122. Beyānū Aḫsāmi'l-Ḥacc

523-525. beyitler arasında hac çeşitleri beyan edilmiştir. Kıran haccı Temettu haccından, Temettu haccı da İfrad haccından efdaldır. Kıran haccında mükellef, mîkâtta umre ile hac için bir kez ihrama girer. Önce umresini tamamlar, sonra tıraş olmadan ve ihramdan çıkmadan hac için gerekli ibadetleri yapmaya başlar. İbadetlerden önce tıraş olsa keffaret olarak iki kurban keser. Kıran haccı için umre ve hac tavaflarını ve sa'yılarını beraber yapsa caiz olmakla beraber mekrûhtur, kurban borcu da olmaz.

2.2.123. Beyānū't-Temettu

526-529. beyitler arasında Temettu haccı beyan edilmiştir. Temettu haccında mükellef, umre yaptıktan sonra tıraş olur, sonra Arefe gününden önceki gün, hac için ikinci kez ihrama girer. Temettu haccını ifa eden mükellefin kurbanı beraberindeyse keser, umresi tamamlanınca tıraş olmadan ihramı da değiştirmeden günü gelince hac için niyetlenir. Kurban Bayramı'nda iki ihramdan çıkıp tıraş olur. Temettu ve Kıran haccı, mîkât arasında oturanlar için geçerli değildir.

Temettu haccının şükür kurbanı, Bayram günü kesilir, güç yetirilmezse on gün oruç tutulur.

2.2.124. Beyānū'l-Cināyāti fi'l-Ḥacc

530-536. beyitler arasında ihramlı iken yasak olan fiiliyat beyan edilmiştir. Uzun tamamı veya bir kısmına koku sürülse; başa kına sürülse; zeytinyağı sürülse; uzun tamamına şırlan (susam) yağı sürülse; erkekler başı bir gün bir gece boyunca örtse; başın, boynun veya başın çeyreği tıraş olunsu; ön arka, koltuk altı tıraş olunsu; bir el ve ayak tırnağı veya tümü kesilse; bir gün boyunca dikilmiş elbise ile oturulsu; veda ve kudûm tavafları yapılırken cünüp olunsu veya tavafin bir rüknü (şavtı) abdestsiz yapılsa; öpme, temas etme, şehvet olmaksızın inzal olunsu; hayvana edilse ve inzal olunsu; tıraştan sonra ve ziyaret tavafı yapılmadan cima edilse bu yirmi yasaktan her biri için bir koyun kesilmesi gerekir.

2.2.125. Beyānū Mā Lezime Minhū't-Taşadduk

537-539. beyitler arasında hacda sadaka gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Bir uzuvdan az bir yere güzel koku sürünmek, dörtte birden az yeri tıraş etmek, bir günden az elbise giymek, kudûm veya veda tavafını abdestsiz yapmak, cemrelere atılan taşları eksik atmak, başkasını tıraş etmek, başkasının ya da kendi tırnağını kesse bir fitre vermek gerekir.

2.2.126. Beyānū 'Özri'l-Cināyāti fi'l-Hacc

540-541. beyitlerde hacda koyun veya keçi kesmeyi gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Bir uzvun tamamına güzel koku sürünmek, tıraş olmak, bir gün boyunca dikişli elbise giymek durumlarında mükellef özür sahibi ise, isterse Harem'de bir koyun veya keçi keser, isterse üç gün oruç tutar. İsterse de altı miskine toplam üç sa' (10 kg.) buğdayı sadaka olarak verir; bu sadakayı istediği zaman verir.

2.2.127. (Şığır Deve Kurbān Vācib Olan Maḥall Beyān)

542-546. beyitler arasında hacda sığır, deve kesmeyi gerektiren durumlar beyan edilmiştir. Mükellefin, cünüp olarak ziyaret tavafının rükünlerini yapması ve iade etmemesi, vakfeden sonra tıraş olmadan evvel cima etmesi durumlarında sığır veya deve kurban etmesi gerekir. Eğer mükellef, vakfeden önce cima etse veya küfre düşse, mükellefin haccı fasit olur.

Muhrim, av hayvanını katletse veya avcıya bildirse ve bildirdiği avcı, mükellef ihramda iken avı katletse, hatta bu öldürmeler açlık sebebiyle de olsa, bunun tazmini iki adil kişi tarafından takdir edilerek öldürülen hayvan mukabili bir hayvana eşittir. Eğer mükellef, bu hayvanı yaralasa, kesse, kıllarına zarar verse, mükelleften o hayvanın eksiği kadar değeri tazmin edilir. Muhrim, kendisine saldırması dolayısıyla hayvanı öldürse bunun tazmini gerekmez.

2.2.128. Beyānū Mā Lā-Cezā'i'l-Muhrim İzā Katelehü

547-549. beyitler arasında muhrimin öldürmesinde sakınca olmayan hayvanlar beyan edilmiştir. İhramlının karga, kurt, çaylak, yılan, fare, saldıran köpek,

karınca, kirpi, arı, kene, kurbağa, akrep, sinek, kaplumbağa ve her türlü yırtıcı hayvanı öldürmesinde zarar yoktur.

Muhrim; sığırı, koyunu, keçiyi, deveyi, tavuğu, kazları kesse, deniz hayvanlarını avlasa bir sakınca yoktur.

2.2.129. Beyānū'l-İḥṣār

550-551. beyitlerde ihsar beyan edilmiştir. Eğer muhrim tavaf ve vakfe yapamazsa, Harem dışında ise vaktini tayin ederek Harem'e gelerek kurban keser veya kurbanı kestirir. Kurbandan sonra tıraşsız olarak ihramdan çıkabilir. Kıran hacı yapan muhsır, ihramdan çıkmak için iki kurban kesmelidir.

2.2.130. Beyānū'l-Ḥaccī 'anī'l-Ġayr

552-556. beyitler arasında haccın hangi durumlarda vekaleten gerçekleşebileceği beyan edilmiştir. Eğer hac ibadeti, aciz olan ve aczi devam eden mükellef için farz olmuşsa, bu kişi yerine vekaleten birini hacca gönderebilir. Yine hastalanmışsa ve hastalığı ömür boyu süreceksa de mükellefin, hac için vekalet verebilir. Mükellef hac için vekiline emr etmesi gereklidir. Mükellef, vasiyet etse veya kendisi üzerine hac farz iken vasiyet etmeden ölse, varislerinin hac ibadetini yerine getirmeleri gerekir. Vekil olarak giden binitle gönderilmesi ve masrafları amir tarafından ödenmesi gerekir. Bu şartlar oluşuktan sonra vekil; kıran, ifrad, temettu olarak hac edebilir. Burdan sonra farzlar öğrenildiyse, vâcipler ezberlenebilir.

2.2.131. Beyānū Vâcibāti'l-Ḥacc

557-564. beyitler arasında haccın vâcipleri beyan edilmiştir. Haccın vâciplerini terk etme durumunda kurban kesmek vâcip olur. Mîkâtta ihrama girmek, Safa'dan sa'y ederek yürümeğe başlamak, tavafa Hacer-i Esved'den başlamak, yedi şavttan her birinin sonrasında iki rekat namaz kılmak, tavafta temiz olmak ve avret yerlerini örtmek, farz tavaflarında dörtten sonra üç kere daha dönmek, kıran ve temettu hacı yapanların şükür kurbanı kesmeleri; sırasıyla şeytan taşlama, kurban kesme, saç tıraş etme; Arafat'ta güneş battıktan sonra biraz beklemek, Müzdalife'de biraz vakf etmek, Veda tavafı yapmak, Harem'de saç kısıltmak ve tıraş etmek,

Arafat'ta vakfeden sonra cima etmemek, koku sürmemek, kıl kesmemek, baş ve yüz açmak haccın vâcipleridir.

2.2.132. Bâbü'l-Vâcibât

565-568. beyitte vâciple beyan olmuştur. İmam Azam, vitir namazı kılmanın ve Kunut okumanın vâcip olduğunu söylemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ismini işitince salavat okumak, ancak ilk salavatı getirmek farzdır. Tahâvî'ye göre meclis içindeyken herkesin salat getirmesi vaciptir; Kerhî'ye göre bir kişinin salavat getirmesi vaciptir. Allah'ın ismini işitince tazimde bulunmak farzdır, ancak meclis içindeyken herkesin tazimde bulunması vaciptir.

2.2.133. Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti'l-Cemā'at

569-570. beyitler arasında cemaatle namaz kılmanın gerekliliği beyan edilmiştir. Hür erkekler için herhangi bir mani ve zorluk yoksa, beş vakit namazı cemaat ile eda etmek gerekir. Cemaat ile namaz kılma ile tek başına namaz kılmanın fazileti bir değildir. Cemaatle namaza son oturuşta da yetişilse cemaat sevabı vardır.

2.2.134. Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti Şalāti'l-'İydeyn

571. beyitte Bayram namazlarının vâcip olmasının şartları beyan edilmiştir. Bayram namazları ve zevaid tekbirleri vâcip olmasının şartları, Cuma namazının farz olmasının şartları ile aynıdır.

2.2.135. Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti'l-Uḍḥiyye

572. beyitte Kurbanın vâcip olmasının şartları beyan edilmiştir. Zengin, Müslüman, misafir olmayan, hür, bülüğa ermiş, akıl sahibi her şahsa Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vâciptir. Bu şartları dar-ı harpte taşıyanlar, kurbanın vâcip olduğunu bilmeleri durumunda, bu kişilere de Kurban vâcip olur.

2.2.136. Tekbīrū Teşrīk

573. beyitte Teşrik Tekbirleri hakkında bilgi verilmiştir. Kurban Bayramı'nın Arafe günü sabah namazının farzından Bayramın dördüncü günü ikindi namazının

farzına kadar yirmi üç vakit namazın farzlarının ardından teşrik tekbiri getirmek vâciptir.

2.2.137. Beyānū'l-Fıtr

574-576. beyitler arasında fıtr sadakası beyan edilmiştir. Zengin, Müslüman, hür kimse kendi için fitre vermekle yükümlüdür. Yine bu kimse; müdebberi, ümmü'l-veledi, hizmetkarı ve kölesi için de fitre vermekle yükümlüdür. Yine büyük, küçük, mecnun kişiler için de fitre vermek vâciptir. Bu fitre, bayramın birinci günü şafak vaktine kadar verilmelidir. Fitre olarak bir sa' arpa, bir sa' hurma, yarım sa' buğday ve üzüm verilmelidir.

2.2.138. Beyānū'l-Ḳasem

477-478. beyitlerde kasem yemini beyan edilmiştir. Bir kimsenin hanımı ile cima etmesiyle alakalı yemin bahsidir.

2.2.139. Beyānū Bābi'l-Eymān

479-488. beyitlerde yemin çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. Yemin, Allah'ın ismini kullanarak veya Allah'ın sıfatlarından birini şahit tutmakla yapılır. Bekâ, Kudret, Celâl, Kibriyâ, İzzet sıfatları ile yapılan yeminler geçerlidir. Azab, ilm, rahmet gibi isimlerle yapılan yeminler geçersizdir. Yemin, mün'akit olursa akılda tutmak veya keffaretini vermek gerekir. Bir şeyi tayin etmeden veya bir şeye niyet etmeden de ahd olsun demek yemindir. Tayin edip niyetlenmek nezirdir. Ahd etmek yemindir. Vallahi, Billahi, Tallahi, Lillahi demek de yemindir. Muvakkat, Mürsel, Fevri yeminler de Mün'akit yeminlerdir. Şunu işlersem dinimden döneyim demek, yemin kastı ile olursa yemin sayılır. Kişi, küfür üzere yemin etse ve yemininden dönse kafir olur. Kişi, helâl olan bir şeye harâm olsun derse harâm olmaz ancak keffaretini vermesi gerekir. Kişi, harâm olan bir şey üzerine yemin edip harâm olan şeyi yerse keffaret vermesi gerekir. Kişi, eşim bana harâm olsun şeklinde yemin ederse ve eğer yemin ettiği şey tahakkuk ederse, kişinin nikâhı düşer. Ancak bu yeminden kasıt, istenmeyen bir şeyin yapılmaması üzerine olursa kişinin eşi boş olmaz.

2.2.140. **Beyānū'n-Nezri'l-Muṭlaḳ**

589-590. beyitte mutlak nezir hakkında açıklama yapılmıştır. Kişi, bir şeye nezr etse, nezr ettiği şeyi yapması farzdır. Nezr ettiği şey, mekrûh ve harâm olan şeyler değilse nezrin yerine getirilmesi gerekir, aksi taktirde isyan sayılır.

2.2.141. **Beyānū'n-Nezri'l-Mu'allak**

591-594. beyitler arasında muallak nezir hakkında açıklama yapılmıştır. Şarta bağlanmış nezir, şartın gerçekleşmesi hâlinde yerine getirilmesi gerekir. Olması istenmeyen bir şarta bağlanmış nezir, şartın gerçekleşmesi hâlinde mükellef isterse adağı yerine getirir, isterse de keffareti verir.

2.2.142. **Beyānū Keffāreti'l-Yemīn**

595-598. beyitler arasında yeminin keffareti beyan edilmiştir. Yemin edip yeminini unutarak, hata ile, zorlama ve mecnun olma sonucu bozan kişi, on miskini giydirir ya da on miskine iki öğün yemek yedirir ve yahut bir köle azat eder. Bunlara gücü yetmezse üç gün oruç tutar. Zorla, hata ile, veya ciddi olmadan yemin edenin yemini geçerli kabul edilir; bu kişi çocuk, deli, kafir ve uyku hâlinde değilse.

2.2.143. **Beyānū'l-Yemīni'l-Ġamūs**

599. beyitte gamûs yemini beyan edilmiştir. Kasti olarak yalan yere yapılan yemine yemin-i gamûs denir. Bu şekilde yapılan yeminin keffareti yoktur, bu şekilde yemin eden kişi cehenneme müstahaktır.

2.2.144. **Beyānū'l-Yemīni Laġv**

600. beyitte laġv yeminin ne olduğu beyan edilmiştir. Doğru olmayan ancak doğru olduğu zannedilerek yapılan yemindir. Talâk, itak ve nezir haricinde bu şekilde yapılan yemin günah sayılmamıştır. Bunun affı vardır.

2.2.145. Beyānū Vâcibāti'ş-Şalāt

601-617. beyitler arasında namazın vâcipleri beyan edilmiştir. Namazda Fatiha Suresi'ni namaz surelerinden evvel okumak, farz namazlarda ilk iki rekatta, vitir ve nafilâ namazların her rekatında Fatiha Suresi'nden sonra namaz sureleri okumak, Ta'dil-i erkana riayet etmek, üç ve dört rekatlık namazların ilk iki rekatından sonra Tahiyat okuyacak kadar oturmak, namazın her iki oturuşunda Tahiyat okumak, namazın bitişiinde selam vermek, imâmın namazın sesli olarak kılınacağı vakitlerde buna riayet etmesi; münferid olarak namaz kılan kişi, söz konusu vakitlerde ister sesli ister gizli okuyabilir. Bunlar namazın vâcipleridir.

Namazın vâciplerini yanılarak terk etmek; ilk oturuşta yanılma olsa ayağa kalkma esnasında yere yakınsa oturulur, son oturuşta ayağa kalkılsa secde etmeden oturulur, eğer bu yanılma içinde beşinci rekatın secdesi yapılsa namazın farziyeti batıl olur. İstenirse bir rekat daha eklenerek nafilâ namaza çevrilmiş olur. Eğer son oturuş yapıp beşinci rekat için kalkılsa oturulup selam verilir ya da ayakta iken de selam verilebilir. Eğer dört rekatlık nafilâ namaz kılınıyorsa, ikincide oturulmasa da namaz bozulmaz.

Yine kunut duasını okumayı, ilk oturuşu, tilavet secdesini imâm yanılarak terk etse, cemaat de terk etmelidir. Bayram namazının tekbirleri de vâciptir. İmam, cenaze ve bayram namazlarının tekbirlerini fazla getirirse, bir rekat içinde fazladan bir rükünde bulunsa cemaat yapmamalıdır.

Son oturuş yapılmadan alın secdeden kalkmış şekilde fazla secde edilse, namaz nafilâ olur. İmâma tabi olunmamışsa, son oturuş yapıldıktan sonra secdeye gidilse selam vererek namaz tamamlanır.

Bir fiili tekrar etmekle tertibe riayet edilmemiş olunur, farzlar ve vâcipler yerlerinde yapılmamış olur. Bu durumda sehiv secdesi gerekir. İmam Kur'an okurken dinlemeli, sesi işitilmezse de işitmiş gibi durup beklemelidir.

Vâciplerden biri sehven terk edilse, selamdan sonra iki secde yapılır, tahiyat okunur ve selam verilerek sehiv secdesi yerine getirilmiş olur. Bu sehiv secdesi diğer vakte girmeden yapılmalıdır. Vâcipleri kasten veya yanılarak terk eden, sehiv secdesi etmezse veya namazı iade etmezse fasık olur.

2.2.146. Beyānū Secdeti't-Tilāvet

618-626. beyitler arasında tilavet secdesi hakkında bilgi verilmiştir. Neml, Nahl, İnşikak, A'raf, Necm, Hacc, Fussilet, Sad, Alak, Furkan, Secde, İsra, Meryem, Ra'd Surelerinin secde ayetlerini okuyana veya işitene Tilavet Secdesi vâcip olur. Tilavet Secdesi; Nifas, hayız görenlere, çocuklara, mecnun ve kafir olanlara vâcip değildir ancak bunlardan secde ayetlerini dinleyenlere secde etmeleri vâciptir. Secde ayetlerini yazarken, papağandan dinlerken veya hecelelemekle Tilavet secdesi yapmak vâcip olmaz. Bu ayetler, namazda iken okunsa namazın secdesi veya rüku'u da kafi olur. Kıyamda iken secde ayetinden sonra üç ayetten fazla okunmayacaksa, sonrasında yapılan namazın rüku'u ve secdeleri tilavet secdesi yerine geçer. Ancak secde ayetlerinden sonra üç ayetten fazla okunacaksa, zammı ayetler biter bitmez tilavet secdesi yapıp tekrar kıyama dönülür ve namaza kalındığı yerden devam edilir. Bir mecliste secde ayetinin birden fazla tekrarlanması hâlinde bir tilavet secdesi yeterlidir. Okuyan, sabit bir yerde bulunmakla birlikte dinleyen meclis değişirse secdenin vücûbu da tekrarlanır. Vâcipler tamamlanmış olup burdan sonra yasaklananlar anlatılacaktır. Yasaklananlardan kaçınılırsa iyi ve hayırlı kimselerden olunur.

2.2.147. Beyānū'l-Menhiyyât

627-637. beyitlerde şer'an yasaklanan fiiller beyan edilmiştir. Mükellef, büyük günahlardan, küçük günahlardan, mekrûh olan fiillerden sakınmalıdır. İttifakla veya ihtilafı da olsa her türlü kalbî küfürden ve lafzî fiillerden sakınmalıdır. Küfür kitabın ilk kısmında beyan edilmişti. Buna göre harâm olan şeylerden herhangi birine bulaşmamalıdır. Allah lafzına sığınarak küfürden O'na sığınmalıdır. Bilip bilinmeyen şirklerden O'na sığınmalıdır. Talip olanlar sünnetleri, vâcipleri, farzları ezberlemelidir. Harâm, mekrûh olanlar öğrenilip bunlardan kaçınılmalıdır. Zina, livata etmemeli ve hayvanlarla cinsî ilişkiye girmemeli. Nifaslı, hayızlı ve hasta kadına ve çocuğa yaklaşmamalı. Mecusiye ve müşrike, nikâhlı kadına, kitap ehline, evlilik yoluyla akrabalık oluşup kendisine mahrem olana, iki talâk ile boşanmışa, süt yoluyla kardeş olana, kendine harâm olana sahip olma durumunda bunlarla ilişkiye girmemeli, bunlarla sefa etmemeli, edepsizlik etmemelidir. Nikâhta hülle yoluna gitmemeli, üç talâk ile boşadığı ile cima etmemeli, üç talâk haricindeki boşanmalarda kadın başkası

ile evlenecekse evlenmek için dört ay beklemeli, bu süre içinde herhangi bir cinsel yaklaşma olmamalıdır. Cariye kadınlara şehvetle yaklaşmamalı, onlarla cima etmemeli, bunlarla evlenilecek olursa bunlara hayız görünceye kadar yaklaşmamalıdır.

2.2.148. Beyānū İstibrā'ı'l-Cāriye

638. beyitte cariyenin istibrası hakkında bilgi verilmiştir. Hayız olan cariyenin istibrası bir hayızdır. Yani bir aydır. Hayızdan kesilmiş ve hiç hayız olmayan cariyenin istibrası üç hayızdır. Yani üç aydır. Yine hamile cariyenin istibrası bir hayızsa da hamilelik süresi üç ayda belli olduğundan hamile cariyenin istibrası da üç aydır.

2.2.149. Beyānū Mesā'ili Şettā

639-656. beyitler arasında çeşitli meseleler beyan edilmiştir. Eziyet etmemeli, Şeri'ate uygun olmadan bir malı almamalı, gereksiz şeyler için çalışmamalı, gerekli şeyler için uğraş göstermelidir.

Çoğu sarhoş eden şeyin azından kaçınmalı, zarar veren ve pis olan ne varsa sakınmalıdır.

Yaş üzüm, kuru üzüm, yaş hurmanın ham suyu piştikten sonra üçte biri veya daha fazlası kalan üzüm şarabının şiddetli ateşte piştikten sonra sarhoşluk verir hâle gelmeleri durumunda bu dört şeyin azı ve çoğu harâm olur. Bu dördünden hariç şerbetler de sarhoş ederse harâm olur. Mübâh sular da eğlence maksatlı içilse harâm olur.

Toprak yememeli, afyon, esrar kullanmamalı, sigara içmemeli, pislikten kaçınmalı, israftan kaçınmalı, özürsüz olarak avret yerleri açmamalıdır.

Kokmuş olan etten yememeli, fasit sözleşme neticesinde alınan şeyleri yememeli, kesilmiş hayvanın sidik torbası, öd kesesi, kan, erkek yumurtalığı, ferici, bezi temiz değildir, yenmemelidir. Satıcı, fesh edilmeyen batıl alışverişlerin değerinden faydalansa bu durumda mal her ne kadar temiz olsa da alıcı bundan faydalanmamalıdır.

Gümüş ve altın kaptan yememeli, içmemeli, bunları kullanmamalı, büyüklere asi olmamalıdır. Geniş bir yerde veya büyük bir camide secde yerinden, evde ve mescitte namaz kılanın önünden geçmemeli, dükkan veya yüksek bir yerde namaz kılanın önünden geçen kişinin başı, namaz kılanın ayak hizasına gelmemesi gerekir.

Çok yememeli, yenen şeylerde helâl olup olmadığı şüpheli olanlardan sakınmalı, aç ve susuz değilken yeme-içmeden sakınmalıdır. Ertesi gün oruç tutulmayacaksa yemek yememelidir.

Erkekler gümüş yüzük takabilir, kadınlar değerli yüzükler takabilir. Erkekler, argac ve ipekten elbiseler giyemezler. Bunları giymek, bunlarla örtünmek, sarınmak, kuşanmak yasaktır. Elbisedeki dört parmak enindeki ipek şeritler helâldir. Erkeklerle harpte ipek elbise giymek helâldir. Kadınlara ipek elbise giymek helâldir.

Sihirden ribadan kaçınmalı, borç verdiği kimsenin ismini başkalarına söylememeli, sırrı başkasına anlatmamalıdır.

Yemeği ayıplamamalı, insanların zararına sevinmemeli, insanların evlerine izinsiz girmemeli ve sakındıkları yere bakmamalıdır.

2.2.150. (Kızb Cā'iz Olan Maḥall-İ Seb'ā)

657-659. beyitler arasında yalan söylemenin caiz olduğu yedi mahal beyan edilmiştir. Barış için, kendi ehlini razı etmek için, bir zulmü def etmek için, savaşta kazanmak için, başkasının sırrını ifşa etmemek için, kendini kötülükten korumak için, doğruluğu ihya etmek için yalan söylenebilir.

2.2.151. Beyān-ü'l-Ğıybet

660-663. beyitler arasında gıybet bahsi beyan edilmiştir. Bir şahsın orda olmadığı zamanda aybını söylemek, bu işaretle bile olsa gıybettir ve gıybette bulunmak harâmıdır. Bu ayıp; kişinin dininde, dünya işlerinde, bedeninde, eşinde, evladında, elbisesinde, evinde, sanatında, hizmetinde, malında olsa gıybettir. Gıyabında konuşulan kişi ister Müslüman ister zımmî olsun yine de bu ayıp gerçekleşirse gıybet etmiş olunur. Bu durum kişiye buğz etme amacı varsa gıybet kabul edilmiştir. Kişi kendi aybıyla meşgul olsa selamete erer.

2.2.152. (Ğıybet Cā' iz Olan Maħall-İ Sitte)

664-666. beyitler arasında ğıybetin caiz olduğu mahal beyan edilmiştir. Haksızlığa uğrayanın hakkını alabilmesi için durumu başkalarına anlatarak bir zulmü def etmek için; günah işleyen kimsenin bu durumunu gören ve bilenler, düzeltmesi muhtemel olan kimselere aktararak onu bu günahından kurtarmak için; rivayet eden, şahitlik eden, vasiyet bildiren kişinin yalancılığı ortaya çıkarmak için; kötü insanların şerrinden korunması amacıyla kötülüğe maruz kalacak kişiye, bu kişinin kötülüğünü nasihat ederek anlatmak için; noksanlık ve açığa çıkarmak için değil de toplum içinde o lakabıyla tanınan kimseyi tarif etmek için konuşulsa bu durumlarda ğıybet caiz olur.

667-756. beyitler arasında şair, yapılmaması gereken durumları anlatmaya devam etmiştir:

Ölçüde-tartıda eksik göstermemeli, başkanlık işlerinde baş olmaya çalışmamalı, dönerek oyun oynamamalı, günah işlere yardımcı olmamalı ve rıza göstermemeli, insanları kandırmamalı, muhatap ne denli suçlu olursa olsun suçunu yüzüne vurmamalıdır.

Savaşta düşman sayıca iki kattan daha fazla değilse kaçmamalı; fitneden ve zihârdan uzak durmalı, başkalarının işleri araştırılmamalı, gereksiz yere oyun oynamamalıdır. Namazı erteleyip kerahet vaktine bırakmamalı, etrafta yiyeceğe muhtaç insanlar varken yiyeceği başkalarına satmamalıdır.

Çocuk ve delilerin mescitlere girip kirlitmelerine izin vermemeli; gevşeklikten uzak durmalı, kin ve nefretten arınmalı, alış-verişte hileden uzak durmalı, av veya malı koruma amaçlı değilse köpek beslememeli, fikri ve zihni fesat düşüncelerden arındırmalıdır.

İnsanlar yiyeceğe ihtiyaç duymuşsa istiflememeli, izzet sahibi olmayan insanların elini öpmemeli, bir şeyi kıymetinden ziyadesine satmamalı, müşteri razı olduğu için malın kıymetini artırmamalıdır. Şehirliilerin zararına ise veya belirlenen fiyatı halk bilmezse, dışarıdan gelen zahireyi şehirlinin alıp şehirliye satmaması gereklidir.

Evi pislikten muhafaza etmeli, ayakta bevl etmemeli, harâm mal yememeli, harâm mal kazanımından dolayı verilen hediye kabul etmemeli. Hırslı olmamalı, işleri geciktirmemeli, dünyaya muhabbet etmemeli, insanlarla çekişmemeli, nifak etmemeli, dini dünyaya satmamalıdır.

Cuma ezanı okunduğunda başka işlerle meşgul olmamalı, küçüklere merhamet etmeli, tanıdıklarla görüşüp konuşmaktan uzak kalmamalıdır. Üzümlü şarap edenlere satmamalı, lûtf olanlara köle satmamalı, ağacı saz yapanlara, silahı fitne amacıyla alanlara satmamalıdır.

Namazda iken yüzü başka tarafa çevirmemeli, namaz kılanlara karşı durmamalı, gururlandırmak veya utandırmak maksadıyla insanların işlerini sormamalıdır. Şeriatin müsaade ettiği şekilde ayet seçmek dışında namazda iken ayet seçmemeli, herhangi bir ayet okunmalıdır.

Şeriate uymuyorsa şaka ve şiir ile methetmekten uzak durmalı, şeriate uymayan kimselere meyl etmemelidir. İnsanları tarif etme haricinde kötü lakap ile çağırmamalı, suçluları azarlama haricinde yüksek sesle konuşmamalıdır.

Gereksiz yere dünya için zillate düşmemeli, Allah adını anarak dilenmemeli, kötü kişilerle samimiyet kurmamalıdır. İnsanlara alçak lakapla seslenmemeli, harâm olan yere bakmamalı, küçük günahlardan kaçınmalı, ipek giymekten sakınmalı, kabirde mum yakmamalıdır.

Şer'î meseleler haricinde övünmemeli, dine aykırı olan yerlerde oyalanmamalı, şer'i olmayan işlerde yardımcı olmamalıdır. Riya haricinde insanların hatasını söyleyerek insanları ayıplamamalı, aşırılıkları üstü kapalı bir şekilde de olsa söylememeli, konuşurken hatalı konuşmamalıdır.

Şafaktan sonra ve sabah namazını kılmadan evvel konuşmamalı, yatsıdan sonra da gereksiz yere dünya kelamı etmemelidir. Salih insanın özrü sebebiyle özrünü beyan ederse geri çevirmemeli, şeriate uyulan sözler söylense reddetmemelidir.

Daha iyi konuşanlar varken konuşmamalı, işleri bayağı olan kimselerden yardım istenmemelidir. Vasi ve mütevellilik almamalı, kadılıklardan Allah'a sığınmalı, zalimlerden sakınmalı, duaları Müslüman olanlar için etmelidir.

Kadın temiz olduğu zaman üç talâk vermemeli veya her bir temiz zamanında ayrı ayrı zamanlarda boşamamalıdır. Ayise kadın, sabiye ve hamile kimse için boşama helâldir. Koca akil ve baliğ olursa cimadan sonra boşamak caizdir.

Aklın almayacağı şeyler için soru sormamalı, zengin de olursa hata edip bolca elbise ve giyecek alma hatasına düşmemeli, bunlardan faydalanılmamalıdır.

Şeriate ve tabii olan şeylere uymayan sözler haricinde birisi sözünü tamamlamadan bu kişinin sözünü kesmemelidir. Birilerine düşmanlık veya kötülük etme maksadı bulursa, toplumun kabul etmeyeceği sözleri kabul etmemelidir.

İsyan olan her şeyi redd edip doğruya rıza göstermeli, hizmet gören kişilerin haklarını gasp etmemeli, acilen bunların hakları verilmelidir. Dünya ile ilgili işlerde kendinden üstün olanlara imrenmemeli, ahiret ile ilgili işlerde altta olanlara bakmamalıdır.

Mescitte dilencilere sadaka vermemeli, israf edenlere de yardım da bulunmamalıdır. Muhtacı zarardan kurtaracak kadar yardımda bulunmalıdır. Vekalet durumunda harcamalarda fazlalıklardan kaçınmalı, mescitlerde gereksiz yere dünya işlerinden bahsetmemelidir.

Varisi olmayan mal ve diyetlerden, av cezasının keffaretinden, belli olmayan malın fitresinden, zekâttan, öşürden, keffaretden, nezirden, ganimet, maden ve hazinenin zekâtından zengin olan kimseler faydalanmamalıdır.

Batıl vakıflar ve gerçek vakfa aykırı olan vakıflardan mal almaktan sakınmalıdır. Malı sağlam gibi gösterip, mal satışının gerçekleşmesini sağlayarak, mal sahibinden hediye kabul etmemelidir. Hiç kimseden kendini salih Müslüman göstererek bir şey almamalıdır.

Melik isimleri, Allah isimleri ve peygamberlerin isimlerinden herhangi bir ismi bir şeyin içine koyarak yakmamalıdır. İyileşmek maksadı yoksa ön ve arka kısma parmak sokmamalıdır. Alaca gölgede ve başkasının mekanında oturmamalı, iki

kişinin arasına ayrılık sokup onlara sıkıntı vermemelidir. Yol üzerinde ve insan topluluğunun arasında oturmamalı; bu sayede irşad yolunda olanların yol hakkı gasp edilmemiş olunur.

Elde et kokusu varken gece yatmamalı, tek başına ve bir amir olmadan zaruretsiz yere yola çıkmamalıdır. Çocukların oynamak maksadıyla koyun, koç üzerine bindirilmesi caiz değildir; tutiyi, bülbülü, serçeyi kafese eğlenmek için, oyun maksadıyla hapsetmemelidir.

Kurtulma ağır basmazsa, deniz yolculuğuna çıkmamalı, yüzme bilinmezse denize girmemelidir. Borcu vermeye güç yetirir durumdayken borcu ertelememeli, bakkala önce nakit para verip sonra onu kullanmak caiz değildir.

Özürsüz olarak yüzüstü yatmamalı, sabah vaktinde evde oyun oynamamalı, sahip olunan yerlerin isimlerini söylememeli ki halk tarafından buraların sahibi olduğu başkalarına söylenmesin.

Ezberlemek maksadı olmazsa kitaba yaslanmamalı, her duyulan şey başkalarına güvenilerek söylenmemelidir. Kadından ve tüyü bitmemiş oğlanlardan sakınmalı, tiryakilik veren faydasız maddelerden uzak durmalıdır.

Hamamda gereksiz iken vücudu kimseye ovdurmamalı; hamamda, çeşmede keyfi yere beklememelidir. Korkulu yerlerden sakınmalı, dünya korkusundan veya bir kimsenin kendisine zarar vermesi korkusuyla ölümü istemek caiz değildir. Korkulu ve sıkıntılı zamanlardaki bazı alametlere teş'eüm etmek caiz değildir.

Teganni etmemeli, ırlamamalı, atalar ile övünmemeli, kıbleye dönüp kurşun veya ok nişanlamamalıdır. Ölünün adını zikrederek haddinden fazla ses yükselterek feryat etmemelidir. Bir kimse ne denli zulm ederse de mel'un dememeli; zira bu sıfat küfürde ısrar eden Ebû Cehil'in sıfatıdır.

Kötülenmiş bir sıfat ile bütün insanlar hakkında lanet etmemeli, zulm eden kimseyi affetmeli, bir kimsenin üstünde hak sahibi olunan durumlarda bu kişi hakkını almalı; bu hakkın artmasına müsaade etmemelidir. Hakkını almaya güç yetiremeyen hak yiyen kimseyi affetmesi evladır.

Bir topluluk bir kimseyi çokça kusurlu bulup bu kimseden razı değilse, bu kimse bu topluluğa imâm olmamalıdır, el ile selam alıp vermemeli, birilerinin önünde eğilerek selam almamalıdır. Öğrenilen ayetleri unutmamalı, bid'at icat etmemeli, giyinme, yürüme ve konuşmada erkek kadına kadın erkeğe benzememelidir.

Konuşulanlar caiz olmayan konuşmalarsa dinlememeli, günahı ve zulmü açıktan yapanlara gereksiz yere selam vermemelidir. Cümbüş ile teganni ederek Kuran okuyanı dinlememek ve tecvitsiz olarak Kur'an dinlenmemeli, ihtiyaç değilse Kur'an'ı genç kızlardan dinlememelidir.

Kola nakış işlememeli, başkasının saçını kendi saçına deydirmemeli, müneccimler yalancı olduklarından işleri onlara sormamalıdır. Güneşe ve aya karşı perde olmadan def-i hacet yapmamalı, ev içinde de önü ve arkayı kıbleye dönmemelidir.

Fıkıh kitaplarını, mushafı ayak hizasında bırakmamalı, ayakları bu kitaplara karşı uzatmamalı, def-i hacet ederken gerekmedikçe konuşmamalıdır. Rüzgara karşı, hayvan inine, yüksek yere doğru küçük abdest bozmamalı, namaz kılana çıplakken yaklaşmamalı, özürsüz olarak suya bevl etmemelidir.

Mekandan yüksek olan yeri ve yolu kirletmemeli, temiz olmayan kirli şeylerle temizlik yapmamalıdır. Gereksiz soru sormamalı, akrabalarla ilişkiler kesilmemeli, yapılan iyiliği başa kakmamalı, özürsüz olarak zalimlerin yanına gitmemelidir.

Canlıları nişan alıp korkutmamalı ve onların canlılarını yakmamalı, insanları ayıplamamalı, insanların hatırını saymalıdır. Cima vakti, halvette iken, ezan ve ikamet anında, Kur'an okunurken, hutbe anında özür haricinde konuşmamalı, selam verirken gülmemelidir. Evde yalnız yatmamalı, gurbetten habersiz gelmemelidir.

Riya maksadıyla verilen davetlere gitmemeli, bu davetlerde verilen yemekler yenmemelidir. Haya dışına çıkıldıysa verilen nesneleri almamalıdır. Bir musibetten dolayı üst-baş yırtılmamalı, el ile döğünmemelidir. Allah'tan başka şeyler üzerine yemin etmemelidir.

Yürüyünce salınmamalı, elbiseler uzun olmamalı, alaycı tavır içinde olmamalıdır. Güçten, soydan, maldan, kendisine uyulan insanların fazlalığından,

güzellikten dolayı büyüklenmemelidir. Amel, ilim, kerametten dolayı kibirlenmek ahmaklıktır. İşin sonu düşünölmeli sonunda pişmanlık duyulmamalıdır.

Manası bilinmeyen rükyeler ile (Süryanice ve İbranice bazı dualarla) hastalara şifa vermeye kalkmamalı ve her bir sihrin muhakkak tesir edeceğini de zannetmemelidir. Gerek yoksa kerahetten kaçınmalı, söz veriliş zamanı gelmiş sözö yerine getirmeli, insanlara kast etmemeli, hıyanette bulunmamalıdır.

Alçaklıktan, arsızlıktan ahmaklıktan kaçınmalı, harâma varan şeyleri sevmemeli, aleni olarak zevke sefaya dalmaktan kaçınmalıdır. Doğru işler yapmalı, malı ve vakti heba etmekten kaçınmalıdır. Habersiz sözleşmeyi bozmamalı, yağmacılıktan kaçınmalıdır. Konuşmada, yemede-içmede, uyumada fazlasından kaçınmalıdır. İsteklere uymamalı, boş şeylerden kaçınmalıdır.

Yaş otu koparmamalı, kabir üzerine basılmamalı, kötü koku varken mescitlere camilere gitmemeli, şalvarı baş altına koymamalı, cünüpkem yememeli, içmemeli, sarığı oturarak sarmamalı, elleri çamur ile yıkamamalıdır.

Üfleyerek mumu söndürmemeli, gece ev süpürmemeli, evi örümcek ağlarından temizlemeli, mezar taşlarını okumamalı, gece aynaya bakmamalı, soğan ve sarımsağın kabuğunu ateşte yakmamalıdır.

Anne ve babayı isimleri ile çağırmmamalı, çıplak uyumamalı, tırnakları dişlememeli, burna el sokmamalı, çıplak iken bevl etmemeli, dişleri çöple karıştırmamalı, dilencilerden ekmek almamalıdır.

Sabah mescitten erken çıkmamalı, çarşıya erken gitmemeli, elbiseleri ayakteyken giymemeli, yaban hayvanlarının önüne ölmemiş hayvanın başını atmamalıdır. Evi elbise ile süpürmemeli, elbise üstte iken dikmemeli, ay ve güneş tutulurken, yıldız kayarken onlara bakmamalıdır.

Kapının bir kanadına dayanmamalı, asılmış insana bakmamalı, kapı eşiğine oturmamalı, küçük abdest bozulmuş yerde abdest almamalı, şeyhler, büyükler önünde yürümemeli, kalp kırmamalıdır.

Ardı sıra giden develerin arasından geçmemeli, elbise ile yüz silinmemeli, kullanılmış su içmemeli, cima etmede hırslı olmamalı, çokça tok iken cima etmemeli,

ishalden evvel ve çok açken kan aldırmamalıdır. Menhiler anlaşıldıysa burdan sonra sünnet bâbına geçilecektir.

2.2.153. Beyānū Bâbi's-Sünen

757-761. beyitler arasında sünnetler beyan edilmiştir. Bu bâbda sünnetleri ezberlemek ve sünnetlere önem vermek gerektiği anlatılmıştır. Çünkü sünnetleri öğrenip uygulayanlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şefaatinı kazanacaktır. Bu sebeple Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salat ve selam getirmek gerekir.

Besmele ile başlamak, niyet etmek, elleri evvelde üç kere yıkamak, erkeklerin ağzı yıkarken misvak kullanması, ağzı ve burnu üç kere yıkamak ancak oruçlu ise mübalağa etmemek, sakallara parmakları sokarak yıkamak, el ve ayak parmaklarının arasını yıkamak, yıkanan her uzvu üç kere yıkamak, başın tamamını mesh etmek, başı mesh ederken mesh ettiği suyla kulakları mesh etmek, abdesti tertibine uyarak almak, bir aza kurumadan diğerini yıkamak sünnettir. Gusül abdesti almadan önce namaz abdesti almak ve vücudu pisliklerden temizlemek abdestin sünnetleridir.

2.2.154. Beyānū Mesnūniyyeti'n-Niyyeti'l-Ğusl

762. beyitte gusül almanın sünnet olduğu zamanlar beyan edilmiştir. Arefe günü zevalden sonra, Cuma ve bayram namazları için, ihrama girerken gusül abdesti almak sünnettir.

2.2.155. Beyānū Süneni'ş-Şalāt

763-778. beyitler arasında namazın sünnetleri beyan edilmiştir. Cuma ve beş vakit namazdan evvel ezan okunması ve kamet getirilmesi namazın sünnetidir. Kaza namazları kılarken bir ezan ancak her kaza namazı için bir kamet getirmek de sünnettir. Namazları saflar hâlinde kılmak sünnettir. Tekbiri imâmın tekbirinden hemen sonra getirmek, "fak'as sem'ac"da yani iftitah tekbiri, kunut tekbiri, ıyd tekbiri, istilam ederken, Merve'de, Safa'da Arafat'ta ve Cemerat'ta elleri kaldırmak sünnettir.

Namazda elleri kaldırırken parmakları gereğinden fazla açmamak ve parmakları birleştirmeli. Hususen bir taşın üzerine secde etmek ve yine hususen bir

taşı ele alıp ona karşı dua etmek caiz değildir. Sağ el ile sol eli tutarak göbek altında bağlamak, kadınların göğüs altında el bağlaması, Sübhaneke duasını, besmeleyi gizli okumak, imâmın tekbiri kifayet edecek derecede açıktan okuması, rükuda ellerle dizleri tutmak, dizleri tutarken el parmaklarını açık bırakmak, tesbihleri üçer kere söylemek, kıyamda ayaklar arasındaki mesafenin dört parmak olması, rükuda ayak topuklarının bitişik olması, zevaid tekbiri ve iftitah tekbiri haricindeki tekbirleri getirmek, secdede iken dizleri elleri burnu yere koymak sünnettir.

İftitah tekbirinde parmakları bitıştirmek ve kulak hizasına kaldırmak, erkeklerin secdede iken kolları yerden ve karnı uyluktan uzak tutması, secdede parmak uçlarının kibleye dönük olması, sol ayağın üstüne oturmak ve sağ ayağı dik tutmak, kadınların secdede iken kolları yere koyması ve karnı uyluğa yaklaştırmaması, kadınların kuuddayken sol yanına oturup iki ayağını sağ tarafa çıkarması, son tahiyyattan sonra salat getirmek, önce sağa sonra sola selam vermek sünnettir.

Sabah namazından önce iki, Cuma namazından evvel ve sonra dört, öğle namazından evvel dört, akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, öğle namazından sonra iki rekat namaz kılmak sünnettir. Teravih namazı, erkeklere ve kadınlara sünnettir.

2.2.156. Beyânü Süneni'l-Hutbe

779-780. beyitlerde hutbenin sünnetleri açıklanmıştır. Hatibin hadesten ve necasetten temiz olması, hutbeyi ayakta okuması, minberdeyken alçakta oturmaması, Allah'a hamd ve sena, şehadet ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salat getirmesi, cemaate vaazda bulunması, Kur'an okuması, iki hutbe arasında oturması, ikinci hutbede de ayakta iken Allah'a hamd, şehadet ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salat getirip müminlere dua etmesi sünnettir.

2.2.157. Beyânü Süneni't-Ta'âm

781. beyitte yemek yemenin sünnetleri beyan edilmiştir. Yemek yemeden önce ve yemek yedikten sonra elleri yıkamak, Besmele ile yemeğe başlamak, yemek yerken konuşmak ve yemekten sonra hamd etmek sünnettir.

2.2.158. Beyānū Şerā'îti Sünneti'n-Nikāh

782. beyitte nikâhın sünnetleri beyan edilmiştir. Mehir ve nafaka temini için çalışmak, ehl-i din bir kadın ile evlenmek nikâhlananlar için sünnettir.

2.2.159. Beyānū Sūneni'l-Kefen

783-784. beyitlerde ölüyü kefenlemenin sünnetleri beyan edilmiştir. Erkeklerde üç kat ve kadınlarda başı da sarmak üzere dört kattır. Cenaze namazında sena, sallı-barık ve dua okumak sünnettir. Sünnetler öğrenildiyse müstehaplar beyan olunacaktır.

2.2.160. Beyānū Bābi'l-Müstehabbāt

785-792. beyitler arasında müstehap olan durumlar beyan edilmiştir. Müstehap işlemek sevaptır. Müstehap işleyemeyenler zalim sayılmazlar. Ziyaret etmek, ölü defnetmek, uymak ve ezan okumak için abdest almak müstehaptır. Şiir okuyup bir günaha girilmişse, özür olmayıp vakit girmeden abdest almak da müstehaptır. Abdest bozulduğu gibi abdest almak, abdestli olduğu hâlde namaz kılmak için abdest tazelemek müstehaptır.

Abdest alırken; kıbleye dönmek, uzuvları yıkamaya sağdan başlamak, dil ile niyet getirmek, azayı yıkarken dua etmek müstehaptır. Ağzı yıkamaya başlarken abdestin sonuna kadar içten Kadr suresini okumak, enseyi mesh etmek, boğazı mesh etmekten kaçınmak, mekrûh vakit içinde değilse iki rekat namaz kılmak, abdest alırken yardım istememek, konuşmamak, abdestte burun temizliğini sol el ile yapmak, kalan uzuvları sağ el ile yıkamak müstehaptır.

2.2.161. Beyānū Müstehabbāti'l-Ğusl

793-804. beyitler arasında guslün müstehapları beyan edilmiştir. Cenabet, hayız ve nifas hâlinde olmayan kafirler iman ederse, deli iyileşirse, sarhoş ayılırsa ve kederden kurtulma durumlarında gusl etmek müstehaptır. Büluğa girilince, kan aldıldıktan sonra, günahattan kurtulup pişmanlıktan sonra, sefere çıkarken, seferden dönerken, ölü yıkadıktan sonra, ölümü beklenen kimse için, ay ve güneş tutulmalarında, korkudan dolayı kılınacak namazdan evvel, yeni bir elbise giymek için,

Mekke'ye girmeye kast edilse, Allah'tan bir istekte bulunulsa, Müzdelife vakfesi için, Medine'ye girmek için, hac ve umrede taşlama yapmak için, Ziyaret Tavaı yapmak için, necasetin vücuda hangi yönden değdiğini bilmeme durumunda gusl etmek müstehaptır.

Beraat, Kadir, Arefe gecelerinde, Arefe gündüzünde, Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde gusl etmek müstehaptır. Yine istihaza kanının bulanık olup kesilmesi durumunda ve savaş mevzilerinde sakıncası yoksa gusl etmek müstehaptır.

Temizlenirken, saç sakalı tararken ve giyinirken sağ taraftan başlamalı, çekişme ve fitne vakti elbiseyi sol taraftan başlayarak giymelidir. Giyim kuşamda elbiseyi sağdan başlayarak giymek, çıkarırken de sol taraftan başlayarak çıkarmak sünnettir. Namaz için mescide girdiğinde itikaf etmeye de niyet etmeli, masıvayı kalpten tamamen çıkarmalı, kadını, çoluğu çocuğu da kalpten çıkarmalıdır.

İkinci ve yatsı namazından evvel iki veya dört rekat nafıle namaz kılmak müstehaptır. Ay tutulması, deprem gibi korku veren olaylardan sonra nafıle namaz kılmalıdır. Namaz kılacak bir cemaat varken onlarla beraber namaz kılmalı, namazda elleri bağlarken elbisenin üstünde tutmamalıdır.

2.2.162. Beyānū Evle'n-Nāsi bi'l-İmāme

805-810. beyitler arasında imāmette önceliğin kimlere ait olduğu beyan edilmiştir. İmāmete en ehil kimseler sırasıyla sultan, emir ve kadıdır. Evde kılınan namaz için ev sahibi imāmlık etmede öndedir. Bir mescidde toplanılsa imāmlığa sultan, emir ve kadıdan sonra ilk olarak en alim, sonra en iyi Kur'an okuyan, sonra müttakî olan, sonra güzel yüzlü olan, sonra güzel ahlaklı olan, sonra soylu olan, sonra sesi güzel olan layıktır.

İmam olan kişi, namazda kıyamdayken secde yerine, rükudayken ayak önüne, kuudda iken dize bakmalıdır. Secdeye giderken sırasıyla dizleri, elleri, burnu ve alını yere koymalı, kıyama kalkarken bu uzuvları tersten başlayarak yerden kaldırmalıdır. Selam vermede; sağa selam verirken sağ omuza, sola selam verirken sol omuza bakmalıdır. Kendisine uyan cemaat birden fazlaysa namaz bittikten sonra

cemaate dönmelidir. Sonra Ayete'l-Kürsi okunmalı, hamd, sena, tekbir getirmelidir. Evvabin namazını daima kılmak ve bazı tesbihleri de sürekli yapmak gerekir.

2.2.163. Beyānū Şifati Şalāti't-Tesbīh

811-817. beyitle arasında Tesbih namazının kılınışı açıklanmıştır. Tesbih namazından başka Duha namazı, Teheccüd namazı, İstihare namazı hakkında da bilgi verilmiştir. Sübhaneke'den sonra on beş kere, altı yerde onar kere tesbih edilir. Dört rekattır. Her gün bir kere kılınabilir. Tesbihlerden biri, Fatiha Suresi'nden önce on beş kere, Fatiha Suresi ve zammı sureden sonra, rükuda, rükudan doğrulduktan sonra, her iki secde arasında ve her iki secdede onar kez tesbih edilir. Her rekat bu şekilde kılınır.

Duha namazı, iki rekat ile sekiz rekat arasında veya iki rekat ile on iki rekat arasında kılınabilir. Teheccüd namazı iki rekat ile on iki rekat arasında kılınabilir. İstihare namazı iki rekattır, namazdan sonra duası okunup istihare edilir. Sefer namazı iki rekattır; Salı ve Cuma günleri sefere çıkmak daha hayırlıdır. Allah'ı daima zikretmeli, çünkü O, günahları ihsanıyla affeder. Kur'an'ı yüzünden okumalı, edeplere riayet etmek gereklidir.

2.2.164. Beyānū'l-Ḥacāmet

818. beyitte kan aldırma ile ilgili bilgiler verilmiştir. Hicri ayın on yedisinde, on dokuzunda ve yirmi birinde kan aldırılmalıdır.

2.2.165. Menhiyyātü'l-Faşd

819-820. beyitlerde kan aldırmanın nehy edildiği zamanlar beyan edilmiştir. Cumartesi, Çarşamba günleri ve tok karnına, on iki yaşını doldurmamış ve altmış yaşını geçmiş ise kan aldurmamak gerekir. Rüyayı salih insanlara yordurmak gerekir, rüya kerih ise rüyayı gizlemek gerekir. Rüyada uçuğunu görünce tükürmeli ve Şeytan'dan Allah'a sığınmalıdır.

2.2.166. Ādābū Cum‘a

821-826. beyitler arasında Cuma günü yapılması müstehap olan durumlardan bahsedilmiştir. Tırnakları kesmek, kesilmesi gereken kılları kesmek, temizlenmek, güzel elbise giymek, eve nevale almak, temiz yerlerde oturmak ve beklemek, kendi sesini işitecek kadar kendi için dua etmek, hamd etmek, salat getirmek, Cuma evvelinde ve sonrasında salat getirmek, dua etmek, abdestli olarak diz üstü oturmak, hayırlı bir iş yapmak, ihlaslı şekilde dua etmek, eskilerden öğrenilmiş duaya amin demek, ağzı kötü kokudan arındırmak, kötülüklerden kurtulmak için edilen duaya amin demek, tevbe etmek, helâlleşmek ve elleri kaldırıp dua ederek yüze sürmek, zahmetli iş yapmamak Cuma'nın edeplerindendir. Söz söylerken ard arda aynı cümle içerisinde ikiden fazla seci kullanmak mekrûhtur. Dua ettikten sonra eli yüze sürmek sünnettir.

2.2.167. Beyānū'l-İstihbābi fī Ḥaḳḳi's-Şabī

827-831. beyitler arasında çocuklarla ilgili müstehap olan durumlar beyan edilmiştir. Doğan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okumak, çocuk için hayırlı dua etmek, çocuğun damağına tatlı şeylerden sürmek, çocuğu yedinci gün tıraş etmek, çocuğa güzel isim vermek, kaba ve hoş olmayan isimleri vermemek, zenginlerin doğan kız ve erkek çocuk için yedisinde, on dördünde ya da yirmi dördünde akika kurbanı kesmesi, ölü doğan çocuğa isim verilip yıkadıktan sonra çocuğun namazını kılmadan bir hırka içine sarıp defn etmek, güzel yemek ve içecekler sunmak, sevinerek amel etmek müstehaptır.

2.2.168. Beyānū Bābi'l-Ḥayzi ve'n-Nifās

832-843. beyitler arasında hayız ve nifas hakkında bilgi verilmiştir. Kadınlara ait kanlar üçtür. Bunlar nifas, hayız ve istihazadır. Çocuktan sonra akan kana nifas denir. Nifas kanı kesildikten sonra kadın gusl ederek temizlenir. Doğum sonrası kırk gün gelen kan, nifas kanı sayılır. Bir seferde birden fazla doğuran kadının nifası ilk çocuktandır, iddeti son çocuktandır. Çocuğun herhangi bir uzvu olsa ve bu çocuk düşse, kadın doğurmuş sayılır.

Baliğa olmuş kadının rahminden akan kana hayız denir. Azı üç gün üç gecedir, çoğu on gün on gecedir. Hayzın şartı, kan gelmeden evvel en az on beş gün kadından kan gelmeyip kadının temiz olmasıdır.

Bir kadından kan gelip kesilirse namaz abdesti alıp namaz kılar. Bu durum üç gün üç gece dolmadan böyle devam ederse namaz abdesti alıp namaz kılar. Eger üç gün üç geceden on güne kadar böylece kan gelse onuncu gün gusl edip temizlenir.

Nifas ve hayız kanı, âdetten olan süreden evvel kesilse, kanın kesildiği vaktin sonunda gusl edip tekbir edecek kadar vakit geçmezse cima helâl değildir.

Kadın; nifas, hayız ve tuhrü önceden kaçar günde getirmişse bu süreler kadının âdeti sayılır. Yani kadın, bu üç durumu her ay kaçar gün geçirmişse bu süreler âdettendir; bu süreler bozulursa kadına mudille denir. Hayız, nifas ve tuhrda âdet bir kere ile sabit olup bir kere ile intikal eder. Bunların intikali de ya zamanda ya adette olur veya ikisinde birlikte olur. Yani kadın ayın evvelinde dört gün âdet görse ikinci hayızda beş gün âdet görse, kadının âdeti beş gün sayılır; tabi bu iki adet arasında en az on beş gün tuhr müddeti olması gereklidir. Bu tuhr on beş günden az ise, âdet beş değil dört sayılır.

Beyaz haricindeki kanlar, hayızda on gün, nifasta kırk gün içinde safi kan hükmündedir.

2.2.169. Beyānū Ḥükmi'l-Mübtediyye

844. beyitte baliğa olan kızın hayzı hakkında bilgi verilmiştir. Yeni baliğa olan kızın kanı devamlı gelse, bu kanın her aydan on günü hayız kanıdır, on günden sonrası tuhrdan sayılır.

2.2.170. Beyānū Ḥükmi'l-Mu'tāde

845-846. beyitlerde mutade kadınlar hakkındaki hükümler beyan edilmiştir. Mutade kadının tuhrü altı aydan azsa, hayzı âdetinden sayılır. Tuhrü altı ay veya daha fazlaysa, tuhrü altı aydan bir miktar zaman eksik hesap edilir ve hayzı da âdetinden hesap olunur.

2.2.171. Beyānū Ḥükmi'l-Muḍille

847-848. beyitlerde mudille kadınlar hakkındaki hükümler beyan edilmiştir. Mudille kadınlardan devamlı gelen kan varsa, o kadın bunu araştırır. Eger hayzı ve tuhrü kaç gün ve hangi günlerde zann ederse buna göre amel eder. Eğer zann edemezse her vakitte gusl eder ve farz ile müekked namazı kılar.

2.2.172. Beyānū Aḥkāmī'l-Ḥayzi ve'n-Nifās

849-850. beyitlerde hayızlı ve nifaslı kadınlar hakkındaki hükümler beyan edilmiştir. Hayızlı ve nifaslı kadınlar namaz kılmazlar, bu durumdan dolayı kılmadıkları namazları kaza etmezler. Oruç tutmazlar, ancak bu durumdan dolayı tutamadıkları oruçları kaza ederler. Kur'an okumazlar ve Kur'an'a dokunmazlar. Tilavet secdesini gerektiren ayetleri işitseler tilavet secdesi etmezler. Özürsüz olarak mescide gitmezler. Hacda tavafı terk ederler. Kocaları bu kadınların göbek ve diz aralarından faydalanamaz.

2.2.173. Beyānū'l-İstihāza

851-854. beyitler arasında istihaza hakkında bilgi verilmiştir. Kadında üç günden evvel kesilen kan ve iki hayız arasındaki tuhr müddeti en az on beş gün olan temiz günleri içinde akan kan istihaza kanıdır. Yine âdeti üzere fazladan akan kan da istihaza kanıdır. Kadınlıktan kesilmiş kadınların siyah ve kırmızı haricinde gördükleri kan, kadınlıktan kesilmemiş olanların gördükleri safi beyaz kan, hamilelerin doğum haricinde gördükleri kan, dokuz yaşına girmemiş bazılarında dokuzdan ve daha fazla yaştaki ancak baliğ olmayan kızların gördükleri kan istihaza kanıdır. Bu durumda kanı akanlar namaz abdesti alarak ibadetlerini yerine getirebilirler.

2.2.174. Beyānū'l-Büyū

855-857. beyitler arasında sahih bir alış-verişin şartları beyan edilmiştir. Malın iktisadi değerinin olması, saklanabilmesi, belirli ve mevcut olması, karşılıklı rıza ile bedelinin belirli olması, akit unsurlarının bilinmesi gerekir. Malın hemen teslim edilmesinin mümkün olması gerekir. Satın alınacak malın alıcı ve satıcı arasında icab ve kabulü yani karşılıklı onayı olması gerekir. Malın muayyen ve malum olması

gerekir. Yine satış yapıldığı andan itibaren satış geçerliliğinin olması ve üçüncü bir hak sahibinin olmaması gerekir. Satışı yapılan malın karşılığının alıcı tarafından teslim alınması gerekir. Alış-verişte fasit bir şart zuhur etmemişse, alış-verişte hile yoksa, alış-veriş geçerli söz ile yapılmış ise ve malın teslimatı yapılacaksa alış-veriş sahih olmuş demektir.

2.2.175. Beyānū Bey'ī'l-Bāṭıl

858-862. beyitler arasında batıl alış-veriş hakkında bilgi verilmiştir. Hayvan leşi, kan, mevcut olmayan şey, hür insan, çocuğu olan cariye, şarap, azat edilmesi şarta bağlı olan köle veya cariye, azadı efendisinin ölümüne bağlı olan köle, domuz, insan dışkısı ve beveli, boğazlanmamış hayvanın debagatlanmamış derisi, yedi yaşından küçük çocuğun alış-verişi, delilerin alış-verişi, ana karnındaki çocuğun satışı, havadaki kuşun satışı, kulu satıp bu cariyedir demek veya aksi, kesilmiş hayvanın leş ile karışımının satışı, hürleri kölelere katarak satışların tümü batıldır. Bunlar teslim alınsa da mülk sayılmaz.

2.2.176. Beyānū Bey'ī'l-Fāsīd

863-866. beyitler arasında fasit alış-veriş hakkında bilgi verilmiştir. Bir malın değerini söylemeden satıp sonra değer söylemek satışı fasit yapar. Satılmış malın ne olduğu, değeri, vasfı ve süresi de bilinmezse satış fasit olur. Elbisenin herhangi birisini sattım, şu elbise fiyatına denilse satış fasittir. Çünkü satılan mal belli değildir. Yine malı harman zamanına, hasat vaktine, nevruz zamanına, bağ bozumu vaktine, bostan zamanına, küffar bayramı zamanına, bahar mevsiminde gül zamanına sattım denilse zaman belirsiz olduğu için satış fasittir. Yine malı paket içinde ölçüp esas malı ölçmeden tahminen belli bir fiyata satsa yine satış fasittir.

2.2.177. Beyānū Şartī Fāsīd

867-870. beyitler arasında hangi şartlarda satışın fasit olacağı beyan edilmiştir. Şartla birlikte yapılan satış fasittir. Akdin muktezasına uymayan, akde mülayim olmayan, uygun olmayan şartlar, satışı fasit kılar. Akdi yapanlardan birinin yararına konulan şart, satışı fasit kılar. Koyun memesindeki sütün satışı ya da

koyunun sırtındaki yünün satışı fasittir. Satılan mal, taşınabilir mal ise alıcının eline geçmeden yapılan satış fasittir. Bu tür satışları bilip bu satışlara kast etmemek gerekir.

2.2.178. Hükümü Bey‘i'l-Fāsīd

871-874. beyitler arasında fasit satışın hükmü beyan edilmiştir. Fasit satışlarda satılmış mal alıcı yanındaysa, akdin fesh edilmesi vâciptir. Fasit satış, fesh olmayıp satıcı değerinden, alıcı satılan maldan faydalansa ve alıcı satıcının izniyle malı teslim almışsa da alıcı mala sahip olur. Fasit olan satışta, alıcı kabz (alır)sa ederse ve buna da satıcının sarıh ve açık izni varsa caizdir. Fakat bu alıcının mülkü olsa da aldığı yemesi ve kullanması caiz olmaz. Kişinin fasit satışla aldığı cariyeye cima etmesi caiz olmaz.

2.2.179. Beyānū's-Selem

875-876. beyitlerde selem akdi beyan edilmiştir. Selem, paranın peşin, malın veresiye olmasıdır. Bu tür satışta, malın cinsini, vafını, miktarını, teslim yerini ve zamanını belirtmek gerekir. Ayrıca anapara haricinde bedelin teslimi masraf gerektirecekse bunun da belirtilmesi gerekir.

2.2.180. Beyānū'r-Ribā'

877-881. beyitler arasında riba konusu açıklanmıştır. Tartılabilen ve ölçülebilen aynı cinsler, veresiye olarak satılsa ve fazlalık da varsa riba olur. Cinsler farklı olsa tehir edilerek satışta fazlalık olsa riba olur; ancak cinsler farklı olup peşin olarak satış yapılsa her kim fazla verirse de riba sayılmaz. Ölçülemeyen, tartılamayan mallarda ister veresiye olsun ister ziyade durumu olsun riba sayılmazlar; elbise ve hayvan gibi. Ölçüyle tartıyla satılan şeyler beraberdır. Yetim malı, vakıf malı ve hasta malı aynı hükme tabi değildir. Arpanın hurmanın tuzun gümüşün altının vezni vardır. Yani bunlar tartılarak alınır ve satılır. Bunların dışındakilerin alım-satımlarda adet olan neyse o caridir.

2.2.181. Beyānū'ş-Şarf

882. beyitte sarf konusu beyan edilmiştir. Bozulan parayı başka bir paraya değişmede taraflar, anlaşkıktan sonra ayrılmadan teslim ve tesellümde bulunmaları

gerekir. Anlaşmada taraflardan birinin muhayyerlik şartı ve vade farkı olursa sarf fasit olur.

2.2.182. Beyānū'l-Ḳarz

883. beyitte karz konusu beyan edilmiştir. Ölçü, tartı ve standart olup sayı ile alınan ve satılan şeylerde farklılık fahiş derecede olmazsa bunların karzı yani borç verilmesi caizdir. Ancak vade tayin edilse caiz olmaz.

2.2.183. Beyānū'l-Müzāra'a

884-885. beyitlerde ziraat ortaklığı konusu beyan edilmiştir. Ziraat yapacak taraflar, ekin yapılacak toprağı görmeleri, ekilecek mahsulün elverişli olup olmadığına bakmaları gerekir. Taraflar sözleşmenin kaç yıl olacağı üzerinde anlaşma yapmalı, tohumun kimin olduğu beyan edilmeli, tohumun cinsi bilinmeli, pay konusu açıklığa kavuşturulmalı, arazi boş ve ekilmeye uygunsa toprak sahibi ve toprağı işleyen arasında anlaşma yapılmalıdır.

2.2.184. Beyānū Şūreti Zirā'ati's-Şahīha

886-891. beyitler arasında ziraat ortaklaşmasının doğru bir şekilde paylaşımı hakkında açıklama yapılmıştır. Arazi, işçilik, tohum birinin olsa bu üç şart bir arada bulunursa ziraat sahihtir. Yer birinin olup tarlayı sürecektir hayvan diğerinin olsa ve tohum ile toprağı işleme işi ikisinin olsa payları yarı yarıya olur. Öküz, birinin olup toprağı işleme diğerinin olsa ve tohum ile yer ikisinin olsa payları yarı yarıya olur. Arazi, tohum, toprağı sürecektir öküzler ortakların kendilerine aitse ziraat caiz olur. Öküzlerden birisi ortak diğeri değilse elde edilen mahsul yarı yarıya paylaşılırsa caizdir. Bu dört suret caizdir. Toplamda yedi suret sahih olmuş oldu. Ortaklardan herhangi biri ölse müzaraat batıl olur.

2.2.185. Beyānū's-Şayd

892-895. beyitler arasında av konusu hakkında bilgi verilmiştir. Kesilmeden yenilen av hayvanının on beş şartı vardır. Eğitilmiş olan hayvanların bu avların etini yememesi ve avlanan hayvanı yaralamaları gereklidir. Eğitilmiş hayvan avı boğarsa bu avın eti yenmez. Avcı tarafından vurulan avı, av hayvanı yakaladığı anda avcı,

avın başında olmalıdır. Avcının müşrik olmaması gerekir. Eğitilmiş av hayvanına eğitilmemiş, vahşi başka hayvanların dahli olmamalıdır. Ortaklaşa avlanan hayvanı avlayanlardan biri müşrik olsa, yine avlanan hayvanın eti yenmez. Av yaralandıktan sonra başka bir şeyle meşgul olmadan avın peşine düşmeli, vurulan av kayıpsa aranmalıdır. Avın avcı tarafından yaralamadan dolayı öldüğü bilinmelidir.

2.2.186. Beyānü'l-Muḥarremāti Fi'n-Nikāh

896-902. beyitler arasında evlenilmesi harâm olan kimseler beyan edilmiştir. İnsanın kendi fûru'uyla yani evlatlar ve bunların çocukları ve torunları, usulüyle yani ana-baba bunların ana-babası ve dede-nineleri ile evlenmeleri harâmdır. Yine kendi kardeşleri ve kardeş çocukları ve bunların fûru'uyla evlenmesi de harâmdır. Kendi usulünün kardeşleriyle evlenmek de harâmdır. Kendi usulünün ve fûru'unun eşleri ile evlenmek de harâmdır. Yine kendi eşiyle birleşmişse eşinin fer'iyle ve eş ile birleşme olmayıp nikâh yapılmışsa eşin aslı ile evlenmek de harâmdır.

Yine kendisiyle cima edilmiş kadının aslı ve fer'iyle evlenmek harâmdır. Kişinin üvey çocukları ile evlenmesi harâmdır. Eğer erkek ve kadından biri diğerine şehvetle dokunsa veya ona şehvetle yapışsa veya kadın erkeğin erkek kadının şehvet duyarak cinsel organına baksa bu kimselerin aslı ve fer'i biri birilerine harâm olur.

2.2.187. (Nikāhı Bâtıl Olanları Beyān)

903-909. beyitler arasında nikâhın batıl olduğu kimseler ve durumlar açıklanmıştır. Bir kimse karısını boşasa ve bu boşadığı dördüncü karısı olsa, bunu da erkeğin kendi mahreminden birisi alsa nikâh batıldır. İddet müddeti içinde olan kadınla nikâh etmek batıldır. Yine bâin talâk ile boş olmuş kadının yeni evlilik için iddet beklemesi gereklidir. Bir erkek hür bir kadını boşayıp cariye ile evlense, cariyenin iddet süresi varsa, erkek iddetin tamamlanmasını beklemelidir. Bu durumlarda iddetin tamamlanmasını beklemeden yapılan evlilikler batıldır.

Erkek, üç talâk ile boşadığı kadını hüllesiz olarak alsa bu şekilde yapılan nikâh da batıldır. İddetteki kadını eşinden başkasına nikâhlamak batıldır. Kitap ehli olmayan kadınları nikâhlamak batıldır. Süt yolu ile oluşan kardeşlik ve akrabalık sebebiyle yapılan harâm nikâhlar da batıldır. Hamile kadınlarla, akrabalık dolayısıyla

evlenmeleri harâm olanlarla, savaş sonrası esir düşen hamile kadınlarla evlenmek batıldır. Nesebi sabit olan hamile kadını, mürted kadını nikâhlamak caiz değildir. Bunlardan sakınmak gerekli ve batıl olan muta nikâhından da sakınmak gereklidir.

2.2.188. Bâbü't-Talâk

910-921. beyitler arasında boşanma mevzusu konu edilmiştir. Akıl sahibi ve bülûğ ermiş kimsenin boşama lafzı söylemesi ile boşama vaki olur. Dil sürçmesi, işaret yoluyla, sarhoşluk hâlinde, şaka yollu, ciddiyetsiz bir şekilde söylenen boşama lafızları ile boşama vaki olur. Çocuk, deli, bunamış, uykudaki kimselerin boşama lafzı etmeleri ile boşama gerçekleşmez. Açık sözle söylenen boşama lafzı her ne kadar boşama kasdı ile söylenmese de ric'î talâktır. Kinaye yollu söylenen sözler boşama niyetiyle ve boşama rızası ile söylense boşama gerçekleşir. Gazap hâlinde kinaye yollu söylenen sözler dalgınlıkla söylenmişse boşama vaki olmaz. Boşanmak istendiği vakitte boşanmamak niyetiye sükut etmek caizdir. Açık sözle söylenmiş boşama lafzı başka niyetle söylense de boşama vaki olur. Ancak bu boşama talâk-ı ric'îdir. Açık ve geçmiş zaman masdarıyla üç defa söylenen boşama lafzı talâk-ı bâindir.

Kinaye ile söylenen sözlerde boşama vaki olması için niyet şarttır. Ric'î talâkta nikâh yenilemeye gerek yoktur. Bâin talâkta nikâh yenilemek gereklidir. Üç kere boşamada hülle yapıldıktan sonra eski eşi ile nikâh yapılabilir. “Sen serbestsin, nikâhımdan çıkardım, istediğine varabilirsin” sözleri ric'î talâktır. Kinayeli sözler ve bu üç sözden başka ne varsa yine şiddet ve korkutma manasındaki sözlerle boşamak vaki olursa veya bâin talâk olsun dense yahut caiz olmayan bidat talâkıyla boşamak caiz değildir.

“Binlerce kez, dağlar kadar, ev dolusu kadar boş ol” sözlerinin her biri üç defa boşama sayılarak bâin talâktır.

2.2.189. Beyânü'z-Zihâr

922-924. beyitler arasında zihâr bahsi açıklanmıştır. Müslüman, akıl sahibi ve bülûğ olmuş bir koca, karısının ya her hangi bir uzvunu ya da karısının yarısını veya belirttiği bir uzvunu, kendisine ebedi olarak harâm olan mahremlerinden birinin bakılması harâm olan yerlerinden birine benzetmesi durumunda zihârda bulunmuş

olur. Bu durumda karısı kendisine harâm olur. Bunun keffareti orucun keffareti gibidir. Yani gücü yetiyorsa köle azat etmeli, yetmiyorsa aralıksız iki ay oruç tutmalı, sıhhati oruç tutmaya engelse altmış miskine bir fitre vermeli ya da bir miskini altmış gün ikişer öğün doyurmalıdır.

3. Şekil Özellikleri

3.1. Vezin

Eser, aruzun hezec bahrinin “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” kalıbı ile yazılmıştır. Ancak şair, vezni bazı beyitlere uygulamada başarılı değildir. Birçok beyitte bir veya iki ses fazladır. Fazla sesler, “vokalle biten bir kelimenin vokalle başlayan bir kelime ile birleştirilmesi” yoluna gidilerek ortadan kaldırılmıştır. Birkaç örnek verilecek olunursa²⁴¹:

Deri et kan kemik a‘zâ İlāhda olmak ne mümkündür

* (-) - - / * - - - / * - (?) - - / * - - - (b. 81)

Mısranın 3. tef’ilesinde bir ses fazladır. (İlāh’da olmak → “İlāhd’olmak” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Çıka kendî ihtiyāriyla olmaya müfsid namāzında (b. 186)

* (-) - (?) - / * - - (?) - / * (-) - - / * - - -

Mısranın 1. ve 2. tef’ilesinin başında fazla ses vardır. (kendî ihtiyāriyla olmaya → “kend’ihtiyāriyl’olmaya” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

²⁴¹ * = açık sesi, - = kapalı sesi, (-) = imale yapılmış heceyi, (*) = zihafı, (?) = fazla sesi, _ = ulamayı gösterir.

Namāzı hem ḥadeşden ṭuhr i'āde it kavli-i Muḥtār'da

* - (-) - / * - - - (?) / * - (-) (?) - / * - - - (b. 206)

Mısranın 2. ve 3. tef'ilelerde fazla ses vardır. (ṭuhr i'āde it→ ṭuhr'i'āde't şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Ya çıplak dābbe üzerinde iniş aşağı uyur ise

* - - - / (?) * (-) - (-) / * - (-) (?) / * - (-) - (b. 225)

Mısranın 2. ve 3. tef'ilelerde fazla ses vardır. (dābbe üzerinde→ “dābb'üzerinde”; aşağı uyur→ “aşağ'uyur” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Eḳall üç parmağile ola yā ekşerle ide meşhîn

* - - - / * (-) (-) (-) / * - - - (?) / * (-) - -

Ġubār olmak değil lâzım nifās ḥayz olmaya ola dîn (b. 244)

* - - - / * - - - / * - - - / * (?) (-) (-) -

1. mısranın ve 2. mısranın 4. tef'ilesinde fazla ses vardır. (ekşerle ide→ “ekşerl'ide” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Çuvaldız defli yırtıklar birisinde eylegil mecmū'

* - - - / * - - - / * (-) (-) (?) / * - - - (b. 268)

Mısranın 3. tef'ilesinde fazla ses vardır. (birisinde eylegil→ “birisind'eylegil” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Ꞑamusın yā çoğın mesh it ne deñli ābdestli şarmazsañ (b. 271)

* (-) - - / * - - - / * - (?) - - / * - - -

Mısranın 3. tef'ilesinde fazla ses vardır. (deñli ābdestli→ “deñl'ābdestli” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Bular cā'iz cebīre altı ne deñli üç parmak olmazsa

* - - - / * - (?) - (-) / * - (?) - - / * - - -

Ya ıslansa cebīre altı veyā hiç niyyet olmazsa (b. 275)

* - - (-) / * - (?) - (-) / * - - - / * - - -

1. mısranın 2. ve 3. tef'ilesi ile 2. mısranın 2. tef'ilesinde fazla ses vardır. (cebīre altı→ “cebīr'altı”; deñli üç→ “deñl'üç” şeklinde okunduğunda vezin düzelir.)

Eserde birçok beyitte imâleli aruz uygulamaları vardır. “i, u” sesleri ile imâle yapmak uygun karşılsa da “e” sesi ile imâle yapılması uygun karşılanmamıştır. Beyitlerde bu türden örnekler çokçadır:

Harām olan iki dürlü küfür biri değil biri

* - (-) - / * (-) - (-) / * - (-) (-) / * - (-) -

Küfürden tevbe itmezse cehennemdir ebed yeri (b. 40)

* - - - / * - - (-) / * - - - / * - (-) -

Bu üç şüret ider ifsād ne deñli olmasa kâşid

* - - - / * - - - / * - (-) - / * (-) - -

İmām Yūsuf didi mişl olmayandda muṭlaḳā fāsīd (b. 377)

* - - - / * (-) - - / * - (-) - / * - - -

Eserdeki zihaf kusurlarını ortadan kaldırmak için kelimeye vokal eklenmiştir:

Ezān-ı Cum‘a okunsa sa‘iyden ğayre şuġl itme (b. 678)

sa‘yden kelimesi sa‘iyden şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Şerī‘de niyyetiñ bir fi‘l-i ḳalbī fi‘liñe bā‘iş (b.32)

şer‘de kelimesi şeri‘de şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Eserdeki zihaf kusurunu gidermek için uzun vokaller kısa yazılmış, ulama yapılması gerekmiştir:

Anıñ çün mağşub _ ekinde ḥelāl diyen degil kāfir (b. 47)

“mağşüb” kelimesi “mağşub” şeklinde yazılarak ve “mağşub _ ekinde” kelimelerinde ulama yapılarak vezin düzeltilmiştir.

O Ḥālīḳ cümle maḥlūḳı ḥasendir Bāri’niñ ḥulḳı (b. 88)

“Bārī” kelimesi “Bāri” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Eserini manzûm olarak kaleme alan şairin asıl amacı, şiirinde de belirttiği gibi farz olan ve kişiyi izzet sahibi yapan fıkıh ilmini öğretmektir. Bu nedenle şair, şiiri dolayısıyla da aruz veznini araç olarak kullanmıştır. Bunun neticesinde yapılan aruz incelemesinde şairin, vezin konusunda sıkıntı yaşadığı görülmüştür. Ancak bu vezin kusurlarının tamamen Ceceli Müftü İbrahim Efendi’ye ait olup olmadığı

bilinemememektedir. Çünkü elde müellif nüshası yoktur. Bu vezin kusurları, şairin midir yoksa müstensihlerin midir bu konuda kesin bir kaniya varmak mümkün değildir.

3.2. Kafiye

Gerek Halk şairleri gerek Divan şairleri açısından şiirlerinde kafiye kelimeler bulmak oldukça önemlidir. Özellikle Divan şairleri şiirlerinde; gazel, kaside, kıta, terci-i bend, terakib-i bend gibi nazım şekillerinde kafiye ve rediflerle ahenk oluşturma çabası içindedirler.

Hatta Divan sahibi şairlerin divanlarında, gazel yazarken her harfle kafiye oluşturmaları gelenek hâline gelmiştir. Yine uzun mesnevi yazan şairler de kafiye bulma zorluğu yaşamışlardır. Ancak gerek divanlarda aynı harfle birden çok gazel yazma gerek uzun mesnevilerde farklı revî harfleri ile kafiye bulabilme, şairlerin maharetini gösterir. Bu durum şairin hem Türkçe hem Farsça hem de Arapça'ya olan hakimiyet gücünü göstermesi açısından da belirleyicidir.

3.2.1. Kafiye ve Rediflerin Çeşitleri

Ceceli Müftü İbrahim Efendi, Şâfi isimli eserini klasik kafiye usulüne göre incelemeyi önce, şairin eserinde hangi çeşit kelimeleri kullanarak kafiye ve rediften yararlandığı incelenecektir. Bu inceleme yapılırken:

1. Türkçe İsimler İle Yapılmış Kafiye
2. Türkçe Fiiller İle Yapılmış Kafiye
3. Türkçe İsim ve Fiiller İle Yapılmış Kafiye
4. Türkçe ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
5. Türkçe ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
6. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
7. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
8. Arapça ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiye
9. Türkçe Kelimeler/Ekler İle Yapılmış Redif
10. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redif
11. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redif
12. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redif

13. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

başlıklarıyla eserde, kafiye ve redif kategorisi oluşturuldu. Yukarıda 13 başlıktan oluşan kategorinin 8. başlığından sonraki kategoriler, şairin revî harfi olmadan rediflerle ahenk oluşturduğu kategorilerdir. Yapılan inceleme şu şekildedir:

3.2.1.1. Türkçe İsimler İle Yapılmış Kafiye

farzı/gibi (13)	biri/yeri (40)
dilde/belde (66)	bile/ile (89)
kul 'âciz/dil 'âciz (118)	yüz/söz (202)
şakal saç/bel saç (233)	yara/ara (239)
şu/o (251)	erlere 'avret/bile 'avret (300)
alın/burnu (336)	er namâzına/zenler namâzına (346)
eri öpse/biri öpse (366)	cinsinden/kamusından (407)
daği olsa/mu'taği olsa (430)	kamusında/send (475)
'ömrinde/günde (518)	bâkidir ihrâm/ider ihrâm (527)
boynın heb tıraşitse/öñin heb tıraşitse (532)	
secdesi kâfi/daği kâfi (622)	ibtidâsında/send (629)
ay/bay (636)	yerinden/öñinden (648)
sen kelâm itme/dünyâdan kelâm itme (688)	eliñ ile/diliñ ile (736)
üzerinde/send (744)	çıplak/tırnak (748)
toklukda olmasın/açlıkda olmasın (755)	altında el bağla/tahtında el bağla (767)
onar kerre/birer kerre (811)	yedisinde/birisinde (818)

kulağına/tağına (827)

oğlанда/dördünde (829)

günince her kesildikce/onınca her kesildikce (836)

kan/ahtırinden (837)

3.2.1.2. Türkçe Fiiller İle Yapılmış Kafiyeleler

gelse/olsa (6)

eyle aḥkāmin/söyle aḥkāmin (8)

işlemiş ola/eylemiş ola (17)

işlemiş ola/demiş ola (21)

giymek/virmek (43)

tutdum/itdüm (71)

itmeme/gitmeme (73)

gelmez/olmaz (78)

olmak ne mümkündür/gülmek ne mümkündür (81)

olmaz/bozulmaz (83)

yaradıldı/oldı (119)

itdi Resūlullāh/gitdi Resūlullāh (129)

gitdi/itdi (130)

olmaz/gelmez (131)

eylememişdir/söylememişdir (135)

gele lāzım/ola lāzım (156)

kılsa/olsa (187)

yumak cā'iz/eylemek cā'iz (193)

olmazsa/bozulmazsa (196)

şışse/düşse (198)

alsa/bulsa (220)

oldı/geldi (213)

uyur ise/olur ise (224)

uyur ise/olur ise (225)

bulsa/olsa (228)

bulsa/olsa (229)

olsa/gelse (230)

olsa bir kimse/gelse bir kimse (231)

gelmezse/olmazsa (232)

olsa/kalsa (234)

olsa/bilse (235)

okumak için/komak için (245)

bilse/kılsa (248)

olsa/bulsa (258)	olsa/kılsa (269)
eylemek cā'iz/yumaḳ cā'iz (273)	kesilmezse/olmazsa (277)
çıḳsa/aḳsa (278)	alsa/gelse (283)
alsa/gelse (284)	alsa/kılsa (285)
alsa/gelse (286)	bulmazsa/kılmazsa (288)
silinirse/kılınırsa (293)	gelse/olsa (296)
gitse/batsa (297)	aḳarsa/ḳaynarsa (298)
olsa namāz fāsīd/kılsa namāz fāsīd (302)	eyle sen te'hīr/itme sen te'hīr (312)
kılsa/gelse/ise (314)	kılsa/olsa (318)
eylemek/bilmek (319)	itse/gitse (331)
olınmaya/kılınmaya (338)	olsa/gelse (351)
olunmaya/bulunmaya (355)	almak/kılmak (358)
dönmek/itmek (360)	virse/irse (362)
gelse/gülse (363)	itse/gitse (364)
virse/iderse (370)	itse/yutsa (373)
olmayan kimse/bulmayan kimse (378)	olmaz/gelmez (379)
girse/görse (380)	olsa/bulsa (381)
bilse namāzında/olsa namāzında (383)	itse/gitse (384)
yitse/gitse (385)	ḳılar zuhrı/olur zuhrı (390)
oldı/buldı (392)	bulundıysa/olundıysa (397)
kılınmaḳsız/şaşmañız (399)	olsa/bilse (403)
olınca/alınca (413)	gelse/olsa (418)

olursa/bilirse (419)

unudulsa/olsa (421)

olsa/gelse (436)

idenlere/gidenlere (453)

ıtutsań/itseń (464)

inirse/yirse (480)

gider ise/yudar ise (495)

itse/yutsa (498)

öpmek/itmek (501)

yirse/irise (505)

itse/gitse (519)

bulurlarsa/olurlarsa (529)

bildürse/öldürse (544)

itmesi vācib/virmesi vācib (593)

yetse/ıtutsa (597)

olanlara/dińleyenlere (620)

virse/icilirse (643)

şarınma/dişārlanma (653)

iletme/şatma (670)

tırma/şorma (680)

baķma/yakma (685)

varsa/görse (697)

olundiysa/alındiysa (420)

olunca/olsa (425)

giderlerse/iderlerse (452)

iden sālīm/giden sālīm (454)

olunmazsa/bulunmazsa (472)

gitse/itse (494)

bulsa/ķalsa (496)

şalsa/olsa (499)

olsa/bulsa (504)

yirlerse/yirse (506)

dikilmişden/olinmişdan (522)

itse/yetse (536)

olsa/bulsa (575)

bozması efďal/itmesi efďal (594)

dińle/eyle (614)

olursań/bulursań (637)

icme/acma (644)

ķandırma/urma (668)

itme dünyāya/şatma dünyāya (677)

olsa/bilse (681)

ögme/sögme (686)

ķalan mālā/olan mālā (701)

yakma/dıkma (705)

itme/gitme (708)

ovdurma hāmmāmda/ṭurma hāmmāmda (715)

dime mel'ūn/diye mel'ūn (719)

olma/alma (722)

itme/beñzetme (723)

urma zarūretsiz/virme zarūretsiz (724)

urma/şorma (726)

itme/gitme (731)

yakma/yıkma (732)

bakma/yakma (747)

gitme/atma (750)

dikme/bakma (751)

ṭurma/oṭurma (752)

geçme/içme (754)

kılsañ/olsañ (788)

gelse/olsa (795)

olunması/yunması (800)

getirdiyse/yitirdiyse (839)

olunmazsa/bulunmazsa (857)

katmadan şatsa/itmeden şatsa (859)

itse/şatsa (861)

olmaz/gelmez (862)

oldukça/bulundukça (871)

giymek helāl olmaz/itmek helāl olmaz

(874)

olsa/alsa (878)

gelse/olsa (888)

olundıysa/bulundıysa (898)

3.2.1.3. Türkçe İsim ve Fiiller İle Yapılmış Kafiyeler

incedir/geçincedir (105)

dirilere ölenlere/eyle ölenlere(143)

çiçek/idicek (147)

girmezden/yüzden (182)

yunışında/başında (219)

çıkar ise/var ise (264)

eylegil mecmū'/degil mecmū' (268)

yol/ol (347)

şa'rını/olanı (546)

namāzında/ide (615)

didiler ğıybeti cā'iz/degildir ğıybeti cā'iz (666)

diye mel'ün/kimseye mel'ün (720)

iden/ayakdan (759)

eyle/şola (776)

şolda nazar eyle/koma nazar eyle (809)

3.2.1.4. Türkçe ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyeler

āndan/delīlinden (23)

āndan/delīlinden (24)

ya tenzīhī/işlerse tenzīhī (49)

kullara/günāhkāra (102)

ictihādında/ānda (115)

cānı/kanı (134)

ictihādında/ānda (145)

hālīni/ānı (177)

günden/āndan (205)

ābı/kabı (207)

mestine/üstine (274)

mestine/üstine (276)

ānı/kalanı (322)

ānları/geçenleri (492)

ānd'i'tikāf eyle/rızāsınd'i'tikāf eyle (802)

sen de āmīn di/cānda āmīn di (825)

zenden/ṭuhrinden (844)

berāberdir/degillerdir (880)

3.2.1.5. Türkçe ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyeler

müstehīl kāfir/değil kāfir (47)

kādir/müberrādır (87)

Ḥak/olacak (92)

kemāllerdir/degillerdir (109)

indirdi/gönderdi (126)

'aqlından/īmāndan (137)

kul/maḥbūl (141)

ehline/dīne (150)

ānları/ğayrı (153)

ḥac da farz oldu/borc da farz oldu (159)

ḥak/ancak (171)

değil ise/ehl ise (175)

cümle/eyle (179)	mekânıñı/yöniñi (183)
vācibde/secde (185)	yapışmak/muṭlak (188)
fa'reniñ ħur'ı/serçeniñ ħur'ı (209)	meşkü/yok (212)
hayvān/ilan (214)	meshin/dīn (244)
parmak/hak (267)	ol/maḳbūl (281)
aḳmazdan/nāḳıḏdan (282)	üzerinden/eşerinden (292)
avret/it (306)	bayrām namāzına/aḥşam namāzına
(320)	it/meyyit (324)
nefsinde/ikisinde (333)	sen/aḥsen (342)
veyā taḥmīd/du'ā taḥmīd (396)	muṭlaḳā mālik/ola mālik (400)
şāhidān yokdur/bilen yokdur (416)	zekātını/deyni (435)
olmayan/hayvān (427)	dīnār/var (428)
tekfīn/deynin (433)	ikrāma/İslām'a (440)
ol/maḳbūl (460)	beyninde/anında (461)
viridine/dīne (467)	iftār/var (468)
itse/nāse (471)	oldı keffāret/ba'zı keffāret (473)
an/Nu'mān (479)	yağmur/mecebūr (488)
bürünmek/elyak (503)	nāselise (508)
ehl ise/değil ise (511)	kerre/te'hīre (512)
Ḳarn/sen (514)	miskine/edāsına (541)
ḳurbān/olan (557)	dörtten ziyāde eyle/şavṭdan ziyāde eyle

(560)	olınca/duhāyınca (462)
te' hīr/vir (576)	ūlā/ola (602)
tertibe/cümle (613)	secde/hāricde (623)
görmezse/āyise (638)	te' hīr/bir (711)
beyt/it (746)	ac/i' vicāc (769)
parmak/ilşāk (770)	Cum' adan evvel/öyleden evvel (777)
beynini/mü' mini (780)	vat' ine/dīne (782)
arasında/habīşinde (792)	māla/ola (855)
vires' olsun/libās olsun (879)	naşibini/beyni (885)
ile/hulle (905)	ol/maqbūl (921)

3.2.1.6. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele

hāk eyle/pāk eyle (164)	mest/ābdest (227)
namāzı müsteḥab vakte/niyāzı müsteḥab vakte (249)	
ḥarbīden/zimmīden (445)	nānı/ānı (485)
ānı/cānı (542)	ānı/cānı (627)
būstāna/gūlistāna (865)	

3.2.1.7. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyele

'ālīdir/hālīdir (1)	ḥatmi'l-mürselīn oldı/mu'īn oldı (2)
i'tikād/mu'tād (4)	mesnūn/mecnūn (5)
muḥtār/zār (7)	kaṭ'ī/zannī (11)
ḡayrıñ/inkārıñ (12)	zannī/fennī (14)

istiftā/ışgā (16)	‘ibādetden/‘ādetden (19)
evlā/a‘lā (22)	sevāb yokdur/‘itāb yokdur (27)
lāyık/şādık (29)	‘itāb yokdur/sevāb yokdur (31)
fi‘liñe bā‘ış/kavliñe bā‘ış (32)	niyyet/şihhat (33)
zū‘l-īmān/Rahmān (34)	şartı/‘ibādātı (36)
noğşān/kurbān (37)	‘ābid/fāsīd (39)
nārı/Bārī (41)	inkār/istiḥkār (42)
‘ikāba müstaḥakk eyler/‘azāba müstaḥakk eyler (50)	
‘itāb olur/‘azāb olur (51)	Rabbānī/şānī (52)
şagīr’olur/kebīr’olur (53)	iftihār/iḫhār (54)
ḥazer eyle/naẓar eyle (56)	bābı/aḥbābı (59)
aḫīrinde/kabrinde (62)	ikrār/küffār (64)
ikrār/inkār (67)	īmān/nīrān (68)
taşdıḡ/taḫḡık (69)	kā’inātından/şifātından (76)
şāhid/‘ābid (77)	mekān aña ne mümkindir/zamān aña ne
mümkindir (82)	Vāhid/‘ā‘id (84)
miḡdārı/nārı (95)	meşiiyyetde/cennetde (96)
İslāmdır/ikrāmdır (101)	mīzān/‘işyān (104)
insāndan/ṭuğyāndan/‘işyāndan (108)	nisyāndan/noğşāndan (110)
kerāhetden berīlerdir/denā’etden	berīlerdir (111)
bi’şetden/ḥissetden (113)	ḥissiiyyet/icābiyyet (114)

şeyn/‘ayn (116)	marazlardan/ğarazlardan (117)
şādık/Hālīk (120)	İsmā‘īl/Zū‘lkifl (122)
Hūd/Dāvūd (123)	Mūsā/‘İsā (124)
rahmetdir/ni‘metdir (125)	Kur‘ānı/Furkānı (127)
‘Azrā‘il/Mīkā‘īl (132)	i‘ānetdir/ihānetdir (136)
mebrūr/mağfūr (139)	cā‘iz/fā‘iz (144)
sehhār/Kahhār (146)	katl ider/‘adl ider (148)
kesb eyle/şevb eyle (160)	şabr eyle/fikr eyle (161)
‘ibādetde/istikāmetde (162)	fikr it/şükr it (165)
helāl itdir/zevāl itdir (166)	ibrā‘uqbā (168)
ğaybet/rahmet (170)	kazā eyle/edā eyle (172)
cūdi/taklīdi (173)	cihād eyle/ifād’eyle (176)
Kur‘ānı/‘aynī (178)	şar‘ı/‘ibādātı (180)
‘ākil/cāhil (181)	vūsūl eyle namāzıña/duhūl eyle
namāzıña (184)	müsta‘mel olmaya/zā‘il olmaya (189)
idhāl/hāl (190)	nışfı/zarfı (201)
taqdīr/takṭīr (203)	hur‘i/bi’ri (210)
sā‘at/ni‘met (211)	muhtār/hımār (215)
isti‘māl/isti‘māl (236)	kāfi/Şāfi (240)
‘ābid/‘ıyd (243)	‘āciz/cā‘iz (246)
mikdārı/‘ārī (250)	mürted/sıhḥat (253)

ķādir/ķādır (255)	fikr it/zikr it (270)
edā eyle/ķazā eyle (279)	izdiyād/‘ubbād (289)
‘avret/raḥmet (308)	zātına/semtime (309)
ḥāzır/nāzır (310)	ķādıkdan/zevālinden (315)
edā oldı/ķazā oldı (323)	tekbīr/taḥzīr (325)
ķalātında/vācibātında (326)	te’ḥīr/āḥir (329)
tebdīl/tertil (332)	āyet/farziyyet (334)
eşyā/iķtidā (348)	ma’zūruñ/menzūruñ (350)
ekli/naķli (367)	lā-ḥavl/ķavl (368)
Ḥudā ismin/Muķtafā ismin (369)	ma’nāsı/aķvāsı (374)
serā’īr hem/muķāyir hem (376)	ķāşid/fāsıd (377)
ķādir/ķādır (386)	ibṭāl/a’māl (387)
ķarār itse/firār itse (391)	me’zūn/dūn (393)
fenāda Cum’a cā’izdir/Mināda Cum’a cā’izdir (394)	
ḥavā’icden/meḥāricden (401)	mālı bir cinsdir/‘ālī bir cinsdir (408)
nişāb eyle/ḥisāb eyle (409)	cā’iz/‘āciz (431)
aķvāda/fetvāda (432)	temlīk/tevfīk (434)
iḥrāc/aḥvec (439)	mālı/ḥāli (443)
emvāli/aḥvāli (446)	iftār/istiġfār (456)
te’ḥīr it/taķrīr it (457)	şıḥḥat var/zaḥmet var (458)
zaḥmet/ruḥşat (459)	nezri/şehri (463)

nāzil/cāhil (477)

‘āzim/lāzim (490)

cimā‘ itse/imtinā‘ itse (493)

vaḳf eyle/ṭavāf eyle (513)

devā‘īden/sā‘īden (521)

sa‘yeyni/deyni (525)

ḳāṣid/fāsid (543)

kelb/‘akreb (547)

velā-taḳṣīr/bilā-taḳṣīr (551)

izāl’itme/ittiṣāl itme (564)

edā eyle/ḳazā eyle (566)

‘āḳil/cāhil (572)

‘İzzet/raḥmet (580)

Lillāh/Allāh (583)

cāhil/ġāfil (586)

ma‘āṣīden/‘āṣīden (590)

ṣarṭ/keffāret (592)

bāṭıl/nāfil (605)

niyyet/ṣıḥḥat (607)

(610)

Ṣād/Ra‘d (618)

lāzim/‘ālim (478)

ṣehri/ġayri (491)

ṣıḥḥat/‘iddet (509)

Mekke ḳaṣd itse/‘umre ḳaṣd itse (515)

ifrāddan/mīḳātdan (523)

itmām/iḥrām (526)

ṣā‘il/‘ādil (545)

irsāl/māl (550)

rek‘at/‘avrat (559)

ḳunūt eyle/ṣalāt eyle (565)

rek‘ātiñ/cemā‘atiñ (570)

nıṣfı/inṣāfı (578)

keffāret/ṣıḥḥat (581)

cevri olsunlar/fevri olsunlar (584)

niyyet/keffāret (588)

ta‘līḳ/taḥḳīḳ (591)

ismi/cismi (599)

ḳıyām itse/selām itse (606)

rivāyetden ziyād’itse/rek‘atdan ziyād’itse

secde itmezse/i‘āde itmezse (617)

ezḳār/tekrār (625)

fi'īden/ihtilāfiden (628)	hayvāna/nisvāna (632)
şihret/hürmet (633)	devā'īden/sā'īden (634)
cimā' itme/imtinā' itme (635)	mālī/ihmālī (639)
hazer eyle/ihtirāz eyle (640)	şālih/ṭālih (642)
isti'māl/isti'cāl (647)	hazer eyle/ihtirāz eyle (650)
şevbde/harbde (654)	cerri/sırrı (655)
zararına/dārına (656)	sırrını inkār/şerrini inkār (658)
'aybın/raybın (660)	ğıybetdir/selāmetdir (663)
şerrinden/cevrenden (665)	naķış itme/rakş etme (667)
firār itme/zıhār itme (669)	tencīs/tedlīs (671)
kelbi/ķalbi (672)	bevli/mālī (676)
şuğl itme/infişāl itme (678)	zelīl itme/hālīl itme (684)
ibtidā itme/ilticā itme (690)	ziyāde itme/i'āde itme (692)
hāmīl/'āķīl (693)	ķazālardan/du'ālardan (691)
ķaṭ'ā/iķtizā (695)	ışgā'a'dā (696)
fāsiddan/ķāşiddan (702)	bāṭıldan/rezā'ilden (703)
imsāk/emlāk (712)	istinād itme/i'timād itme (713)
'alāmetden/mevtden (716)	şemā'ilin/aḥvālin (718)
teķşīr/te'ḥīr (721)	tecvīd/tecrīd (725)
a'lāya bevl itme/māya bevl itme (729)	tencīs/telvīs (730)
iķāmetde/ḥitābetde (733)	riyādan nāşi oldıysa/hayādan nāşi

oldıysa (735)	istihzā/isti'ālā (737)
hamākatden/nedāmetden (738)	ağrāza/emrāza (739)
kerāhetden/hıyānetden (740)	hamākatden/sefāhetden (741)
izā'atdan hāzer eyle/ğaretden hāzer eyle (742)	
ihtirāz eyle/şāz eyle (753)	ihtimām eyle/selām eyle (757)
bayrām/ihrām (762)	şem'ac/infirāc (765)
tekbīr/teshīr (771)	rūkū' tekbīr/burnı teshīr (772)
maẓmūm/ma'lūm (773)	istikbāl/ihmāl (774)
sücūdında/ku'ūdında (775)	rek'at/sünnet (778)
besmele eyle/hāmdale eyle (781)	şevābın al/cevābın al (785)
defn itmek murād itsen/ezān itmek murād itseñ (786)	
ibtidā eyle/du'ā eyle (789)	ibtidāsında/intihāsında (790)
īmān/sekrān (793)	hacāmetden/nedāmetden (794)
Mīne'ye duḡūl itse/Medīne'ye duḡūl itse (797)	
ziyāretten/işābetden (798)	nevāfilden/gāfilden (803)
sā'et/kāmet (804)	aḡaḡ/elyaḡ (806)
istiḡār'eyle/ sefer eyle (815)	iḡsānı/Kur'ānı (816)
şifāsını/devāsını (817)	izāl'eyle/nevāl'eyle (821)
istikbāl/hāl (822)	isti'cāl/fī'l-hāl (823)
ḡayr iş/ḡayr iş (824)	istiḡlāl/iḡlāl (826)
esmādan/müsemmādan (828)	istiḡbāb/aḡbāb (831)

tāhir/āhir (833)	āhir/zāhir (834)
müddet/ādet (838)	mu'tāde/ma'dūde (846)
müstemirr olsa/müstakirr olsa (847)	tereddüdi/mü'ekke (848)
hamrı/hinzırı (858)	kıymet/müddet (863)
taḥmīn/dīn (866)	kāşid/fāsid (870)
fāsidden/delāletden (873)	mālını/bedelini (876)
ākid/fāsid (882)	şūret/müzāra'et (891)
kayddan/şayddan (892)	targīb/gā'ib (894)
itlāk harām oldu/ mutlak harām oldu (897)	fer'i/şer'i (899)
avret/şehvet (900)	müddet içinde/iddet içinde (904)
isti'cāl/iḥmāl (907)	ḥāmil/gāfil (908)
vāḳi'/rāfi' (910)	sekrān/hezlen (911)
iḥtimāl/aḥvāl (914)	niyyeti şartdır/ric'ati şartdır (916)
i'teddī/ric'ī (918)	użvın/nışfın (922)
teşbīh/tenbīh (923)	

3.2.1.8. Arapça ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Kafiyeleler

cān/īmān (3)	ānı/bürhānı (9)
sultānī/ānı (26)	virdiñe Şāfī/derdiñe Şāfī (61)
cānım/iḥvānım (100)	Kur'ānda/ānda (112)
hemcū/ma'fū (140)	kem/ḥükkām (174)

behāsına/edāsına (238)

müştehāt/‘avrat (343)

dertden/zarūretten (359)

hayvānı/ānı (486)

zād/āzād (596)

şehri/ġayri (675)

mekānına/cānına (706)

‘uryān/nān (749)

ihtirāz eyle/namāz eyle (791)

farzları/namāzları (257)

mekānında/cānında (356)

Qur’ānda/ānda (375)

cānı/kurbānı (524)

maḥbūs/būs (673)

kesden/enfesden (704)

ziyād’itme/inkıyād itme (743)

tekbīri/berāberi (764)

ānı/şeytānı (820)

3.2.1.9. Türkçe Kelimeler/Ekler İle Yapılmış Redifler

terkine/müstehabbına (18)

birisinde/hüdāsında (28)

dirse/dirse (48)

bilmek/bilmek (58)

doğmazdan/gelmezden (65)

geldiyse/didiyse (74)

varı/mevcūdı (85)

luṭfından/‘adlinden (93)

içinde/içinde (98)

it/it (121)

kebā’irler/tekālüfler (138)

tarafları/olanları (25)

kalbine/imānına (45)

‘azābından/muktedāsından (55)

ise/didiyse (63)

hükümlerde/hücecelerde (72)

kitābına/resūline (75)

fi’li/hayrı (90)

kebā’irden/günāhından (97)

kuldan/girmezden (107)

aldı/aldı (128)

yerden/īmāndan (149)

eyle/eyle (151)	cāhiller/mükellefler (154)
eyle/eyle (157)	iderlerse/iderlerse (158)
Hakdan/tevekkülden (163)	dirse/bilse (167)
bilinmezse/olsa (169)	aḥīrinde/namāzında (186)
vaşfı/artığı (191)	karışursa/bozulursa (192)
karışursa/bozulursa (194)	koyulursa/bulunursa (195)
olsa/ise (197)	yerleri degse/femleri degse (199)
ölse/olsa (200)	bilinürse/görülürse (204)
oldı/döndi (208)	yu/yu (217)
yu/yu (218)	bulunmaya/bulunmaya (221)
aķsa/işitse (223)	berāberse/degse (226)
olsa/görse (237)	eyle/eyle (242)
fevtiḥün/iḥün (247)	namāzına/kavline (256)
teyemmümi bozarlar heb/faķdı bozarlar heb (252)	
ṭuhrından/imāmından (254)	yuyamazsa/olmazsa (259)
itsin/itsin (260)	şey'ler/müsāfirler (262)
üstine/üstine (261)	it/it (265)
gicesiyle/parmaklariyle (263)	geçse/yoğ ise (266)
olmazsañ/şarmazsañ (271)	düşerse şarkusı/düşse şarkusı (272)
olmazsa/olmazsa (275)	özri/meshi (280)
bulunursa/şıkılursa (290)	olsun/yusun (291)

olsa/olsa (294)

virseñ/silseñ (295)

üçden her birisinde/bulardan her birisinde (299)

bilse/dönse (313)

oldı/oldı (317)

aḥīrinde/yerde (321)

olsa/görse (327)

eyler/eyler (328)

olsa/olsa (330)

zahrında/yerde (339)

naḳlinde/i`tiḳādında (341)

uysa/uysa (344)

olurlarsa/olmazsa (345)

senden/hadebden (349)

namāzında/hālinde (352)

olmazsa/bulunmazsa (353)

namāzına/ḳalbine (354)

olsa/olsa (357)

ṭurmaḳsız/ḳarūretsiz (361)

gelse/itse (365)

iderse/degilse (371)

itse/itse (372)

ayağından/namāzından (382)

olsa/ise (388)

olsa/yoğısa (389)

altundan/ticāretten (402)

birisine/edāsına (404)

eyle/eyle (405)

ise/ise (406)

sevā`imler/ma`füvvler (411)

olsa/ise (412)

idincedir/idincedir (414)

varısa/alınırsa (415)

olsa/varsı (422)

ikisini/dördini (424)

olmazsa/olsa (426)

maṣārifler/`āmiller (442)

maṣārifler/müsāfirler (444)

virir ise/ḳılır ise (438)

virirlerse/ḳılırlarsa (441)

diyetleri/ānları (448)

ise/bilse (449)

nāsiñ içinde/ayıñ içinde (451)

olsa/ise (466)

olursa/bulunursa (470)

boğazına/kulağına (481)

idüb yirse/idüb yirse (483)

itse/dıksa (489)

eyle/eyle (500)

iderlerse/ise (517)

ihrāmdan/mevākītden (528)

miqdārın/yağın (530)

olsa/ise (537)

olsa/ise (539)

öldürse/ise (548)

temettu'da/bulunduğda (555)

geçsin/itsin (562)

ise/ise (569)

kendiyçün/kölesiyçün (574)

olayım/cânım (585)

olsa/ise (589)

itseñ/iseñ (598)

yoğ ise/yoğ ise (450)

görmekle olur/saymağıla olur (465)

olursa/bulunursa (469)

idenlerden/edāsından (474)

yolda yerlerse/evde yerlerse (482)

zamānında/ibtidāsında (484)

kuşar ise/kuşar ise (497)

farzı/vakfı (516)

yetişirse/olsa (520)

tırnağın/yevmin (533)

iken/iken (534)

itse/ise (538)

özrile/şavmile (540)

aczine/zevāline (552)

idüb yüri/idüb yüri (558)

giymezse/olmazsa (563)

şey'lerde/yerlerde (577)

ismiyle/şıfātıyla (579)

ise/ise (587)

olursañ/bozsañ (595)

dirler/ma'fuvler (600)

namāzında/şamusında (601)	iden/iden (603)
farzı/zammı (608)	sehvi/tekbîri (609)
itse/kaldırır (611)	gitse/ise (612)
olmazsa/olsa (616)	işidürse/olursa (619)
olursa/olursa (624)	itme/itme (631)
şularından/şarābından (641)	fāsidden/müzekkādān (645)
olsa/olsa (649)	olmazsañ/kansañ (651)
‘avretler/erler (652)	içün/içün (657)
içün/içün (664)	itme/itme (674)
lūṭiye şatma/fitneye şatma (679)	içün ola/içün ola (683)
ile/ile (687)	şey’lerden/anlardan (694)
fevkiñd’olanlara/tahtıñd’olanlara (698)	āndan/dünyādan (700)
eyleme/dönme (727)	itme/itme (728)
üzerinde/şarīkinde (707)	serçe/serçe (709)
ānlardan/mübtelālardan (714)	itme/itme (717)
vaḳitlerde/evlerde (734)	itme/yuma(745)
namāzında/birisinde (763)	ḥacere karşı/yüzine karşı (766)
itsin/itsin (768)	eyle/eyle(779)
‘avratlar/bulunanlar (783)	gicelerinde/dördinde(799)
namāzıñda/ku‘ūdiñda (807)	tekbîri/tesbîhi(810)
ḳavmeñde/sücūdiñda (812)	on ikiyince/on ikiyince (814)

aldırma/aldırma (819)

eyle/eyle (830)

oldı/oldı (832)

gün/gün (835)

beş gün/beş gün (841)

gün içinde/gün içinde (843)

aydan/'ādetden (845)

itmez/yapışmaz (849)

girmez/olmaz (850)

kanı/kanı (851)

ise/olsa (853)

olsa/olsa (854)

olursa/alsa (856)

behāsına/zamānına (864)

itmez/itmez (867)

ise/virse (868)

nev'in/ānın (875)

cinsine şatsa/fazlına şatsa (877)

olmazsa/olunmazsa (883)

mi/mı (884) olsa/yoğısa (886)

olsa/olsa (887)

birisiniñ/şerikiniñ (889)

olsa/bulunursa (890)

kilāblardan/olmayanlardan (893)

uşūlini/fürū'ını (896)

aşlı/sehvi (901)

ile/ile (902)

maḥremden/gayriden (903)

ise/ise (912)

olursa/olursa (917)

varsa/ise (919)

itse/itse (924)

3.2.1.10. Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

ānda/ānda (337)

cān/cān (568)

3.2.1.11. Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

āşim/'āşim (30)

'amel fāsīd/'amel fāsīd (35)

sāhī/sāhī (38)

hulķı/hulķı (88)

şerri/şerri (91)

rāzī/rāzī (94)

Hakķ/hakķ (99)

mekrūh/mekrūh (395)

vācib/vācib (455)

inzāl/inzāl (535)

niyyet/niyyet (582)

intikāl/intikāl (840)

āyise/āyise (852)

kādir/kādir (895)

tezvīc/tervīc (906)

3.2.1.12. Türkçe Kelime/Ekler ve Farsça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

nev'ī/zannī (46)

al ābdest/al ābdest (216)

namāzları/namāzları (571)

bir kes/bir kes (621)

binme deryāya/girme deryāya (710)

3.2.1.13. Türkçe Kelimeler/Ekler ve Arapça Kelimeler İle Yapılmış Redifler

hem maḥşūş/hem maḥsūs (10)

ālimlere ḥuccet/cāhillere ḥuccet (15)

vācibe akreb/mü'ekkeḍe akreb (20)

ḥazer eyle/ḥazer eyle (44)

sünnetleri sünnet/bilmesi sünnet (57)

dördinci bābında/altıncı bābında (60)

zevālin'iẖtimāl yokdur/ẖilāfın'iẖtimāl yokdur (70)

kimseye muḥtāc/aña muḥtāc (79)

dirilere muḥālifdir/halka muḥālifdir (80)

kulakdan Hakķ/gözden Hakķ (86)

a'mālīñ/a'mālīñ (103)

fi'linden/fi'linden (106)

nebīniñ ğayrıdan efḍāl/bularıñ

ğayrıdan efdāl (133)	İmānı/İmānı (142)
cānları hıfz it/farzları hıfz it (155)	ķavl-i muhtārda /Dürr-i Muhtārda (206)
yeliñ ğayrı /balğamıñ ğayrı (222)	lāyık olur aña/lāyık olur aña (241)
mevzi'ini pāk it/mevzi'ini pāk it (287)	yerleri 'avret/üçleri 'avret (301)
ķulaķlar her biri 'avret/bazūlar her biri 'avret (303)	
ķolları 'avret/üzerleri 'avret (304)	ķarınları 'avret/uyluķları 'avret (305)
başķ' 'avret/başķ' 'avret (307)	semtē ķıl/semtē ķıl (311)
mişli/mişli (316)	cā' izdir/cā' izdir (335)
şalātıñ müttehid olsun/mekānıñ müttehid olsun (340)	
tekbīrdürür farzı/olur farzı (398)	ğayrısına zamm it/birine zamm it (410)
iderse ikrār /eylese ikrār (417)	hisāb eyle/hisāb eyle (423)
'abdine virilmez/fer'ine virilmez (429)	ols'ol maşārifden/bilinmezs'ol
maşārifden (437)	rızķına şarf it/evlādına şarf it (447)
aña 'āciz/buña 'āciz (476)	çekinmekde kerāhet var/yemeklikde
kerāhet var (502)	dārda ehl İslām/ħarbde ehl İslām
(510)	kāmilde/kāmilde (531)
ķazların muħrim/ avların muħrim (549)	vaţandan ħacc idiñ diyü/şülüşden
ħacc idiñ diyü (553)	āmirden/āmirden (554)
şar ı bayrām gün/farzı bayrām gün (561)	biri vācib/biri vācib (567)
ķılan farzı/ķılan farzı (573)	yaķınsa 'avd ider/itmezse 'avd ider
(604)	küfürden bizi hıfz eyle/ħaţādan bizi

hıfz eyle (630)	şemenden fâ'ide itse/mebî'den fâ'ide
itse (646)	kızb itmesi cā'iz/kızb itmesi cā'iz (659)
'użvında ol 'aybı/şevbinde ol 'aybı (661)	dārında ol 'aybı/mālında ol 'aybı (662)
olsalar şer'a/olsalar şer'a (682)	eylerse redd itme/söylerlerse redd itme
(689)	mescidde muhtāca/virmekde muhtāca
(699)	meşh eyle/meşh eyle (760)
kurumadan yu a'zāñı/necāsetden yu a'zāñı (761)	
üç kerre/üç kerre (758)	itdinse al ābdest/yoğısa al ābdest (787)
şalāt itse/şalāt itse (796)	yemīniñl'ibtidā eyle/yesāriñl'ibtidā
eyle (801)	evde cem' olsa/mescidde cem' olsa
(805)	eyle/eyle (808)
kırā'atde rivāyetdir/'akībinde rivāyetdir (813)	
varır 'ādet/olur 'ādet (842)	mecnūnlarıñ bey'i/kuşlarıñ bey'i (860)
bey'i olur fāsıd/bey'i olur fāsıd (869)	şemenden fâ'ide itse/mebî'den fâ'ide
itse (872)	vezni/vezni (881)
nikāhından hāzer eyle/nikāhından hāzer eyle (909)	
niyyete muhtāc/niyyete muhtāc (913)	āhara niyyet/bā'ine niyyet (915)

3.2.1.14. Değerlendirme

İncelemeye göre, üç dilden toplam 603 beyitte kafiye vardır. Bunlardan 35 beyitte Türkçe isimlerle, 149 beyitte Türkçe fiillerle, 15 beyitte Türkçe isim ve fiillerle, 18 beyitte Türkçe ve Farsça kelimelerle, 72 beyitte Türkçe ve Arapça kelimelerle, 8 beyitte Farsça kelimelerle, 281 beyitte Arapça kelimelerle, 25 beyitte de Arapça ve

Farsça kelimelerle kafiye yapılmıştır. En çok Arapça kelimelerle sonra Türkçe kelimelerle/eklerle kafiye yapılmıştır. Az da olsa Farsça kelimelerle de kafiye yapılmıştır.

Yine Türkçe kelimelerde daha çok yarım kafiyenin, Arapça ve Farsça kelimelerde de tam kafiyenin kullanıldığı görülmektedir.

Revî harfi olmayıp rediflerin kafiyenin yerine kullanıldığı üç dilden toplam 313 beyit vardır. Bu beyitlerde redifler kafiye görevi görmüştür. Bunlardan 220 beyitte Türkçe kelimelerle/eklerle, 2 beyitte Farsça kelimeyle, 15 beyitte Arapça kelimelerle, 5 beyitte Türkçe ve Farsça kelimelerle, 71 beyitte Türkçe kelime/ekler ve Arapça kelimelerle, rediflerin kafiye görevi gördüğü kelimelerle veya eklerle ahenk sağlanmıştır.

Eserde hiçbir şekilde kafiyesi olmayan beyitler de vardır. Bu beyitlerden 5 tanesi yeni bâba geçildiğini belirten beyitlerdir. Bu beyitler şunlardır:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
‘Aķā’idler bilindiye bil a‘māl-i ictihād eyle (152)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Bil öğren vâcibi hıfz it ferâ’izler bilindikde (556)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Tamâm oldıysa vâcibler menâhîden kaç ol ebrâr (626)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Menâhî ma’lûm oldıysa oku hıfz it sünen bâbın (756)

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Sünenler ma’lûm oldıysa bilinsin müsteħabbâtlar (784)

Bunlar haricinde de 3 beyitte kafiye yoktur. Bunlar:

edâsında/kaşden (487)

elbettde/keffâret (507)

efḥaṣ/aḥbeṣ (920)

3.2.2. Eserin Klasik Usulde Kafiye İncelemesi

Burada beyitlerin bir kısmı, örnek teşkil etmesi bakımından mücerred kafiye, mukayyed kafiye, mürdefe kafiye, müesses kafiye, cinaslı kafiye, tunç kafiye başlıkları altında verilecektir. Bunlar:

3.2.2.1. Kafiye-i Mücerrede

Bu üçden her biri ihlâşdır rızâdır aḥsen-i niyyet
Eger dünyâ karışır sa mesâvîsinde yok şıḥḥat (b. 33)

Bu beş yerde şagâ'irler kebîre olur ḥazer eyle
Yazılmış tevbe bâbında al İhyâ'yı nazar eyle (b. 56)

Ezelde eyleyüb taḳdîr cemî'-i mümkinâtı Ḥak
Yazılmış levḥ-i maḥfûza cemî' olmuş olacaḳ (b. 92)

Emede bu sekizden ğayr ḳarın arḳaları 'avret
Buları ḥıfz idüb a'mâl idenlere ola raḥmet (b. 308)

3.2.2.2. Kafiye-i Mürekkebe

3.2.2.2.1. Kafiye Müessese

Şefâ'atden daḥî maḥrûm olınmağa olur lâıyık
Ve lâkin şefḳati vardır şefî' olur aña şādık (b. 29)

'Ameller sünnetin yâ müsteḥabbın terk iden 'ābid
Şevâbı ānıñ olur nāḳış 'ameller degil fāsıd (b. 39)

Şerîki yok O'dur Vāhid bütün dünyâ buña şāhid
Aña bir fā'ide yokdur ḳamu ḥalk olsalar 'ābid (b. 77)

Şerîki yok şifâtı zâtı ef'âlinde O'dur Vâhîd
Nef' [u] zârdan münezzehdir nef' [u] zarar kula 'â' id (b. 84)

Kebâ'irden şağâ'irden kerâhetden berîlerdir
Mürüvvet işleri dâ'im den â'etden berîlerdir (b. 111)

İkisiniñ arasında nebîler geldi heb şâdık
Hısâbın kimseler bilmez hemân bilir anı Hâlık (b. 120)

3.2.2.2.2. Kafiye-i Mürdefe

Şalât olsun habîbine o hatmü'l-mürselîn oldu
Daği aşhâb ü âline bular dîne mu'în oldu (b. 2)

Bulardan şöñra bil inan saña 'izzet yogımış cân
Bilüb sen 'ilm-i hâlini eger itmez iseñ ĩmân (b. 3)

Seniñ kavliñ daği fi'liñ daği hulkuñ hem i'tikâd
Mübâhdır yâ harâmdır ol ya mekrûh eyleme mu'tâd (b. 4)

Ya farzdır ol ya vâcibdir ya müsteħab veyâ mesnûn
Yedi oldu fi'l-i muhtâr degil iseñ şabî mecnûn (b. 5)

Mübâhıñ fi'l terkiñe 'itâb yokdur şevâb yokdur
Şevâb var müsteħab fi'linde terk olsa 'itâb yokdur (b. 27)

Hanefîden didi ekşer imâniñ cüz'idir ikrâr
Bu ikrâr vaqt-i ikrâhda düşer bil eyleme inkâr (b. 67)

Diyeler Rabbimiz Allâh dinimiz dîn-i İslâm'dır
Nebîmiz ol Muħammed'dir kamu maħlûka ikrâm (b. 101)

3.2.2.2.3. Kafiye-i Mukayyede

Tefāsīrde tevārīḥde mübārek şānlarına şeyn
Virenler heb ḥaṭādır bil nazar itmez ana zū'l-‘ayn (b. 116)

İner ‘İsā semādan ol urur Deccāli katı ider
Gelür Mehdī imām olur tamām dünyāda ‘adlı ider (b. 148)

Ḥudā tevfiḳini zıkr it günāhıñ var mı gel fikr it
Var ise ānı terk eyle yoğısa Bāri’ye şükkr it (b. 165)

Veyā ḥamrı içüb dirler ise veyā olursa mest
Ya ma ‘zūre vakit çıksa bu on beş şey’ bozar ābdest (b. 227)

Bil imdi şarkuya meshiñ yumaḳ ḥükmindedir fikr it
Muḥālif çizme meshine beş on yerde anı zıkr it (b. 270)

İmāmıñ ğayrıya fethi veyā şürb mażğı yā ekli
Namāzına muğāyir bir namāza eylese nakli (b. 367)

3.2.2.3. Cinaslı Kafiye

Ehemdir ezberi vāfi vefādır virdiñe Şāfi
‘Amel kıl kalb ola envār şifādır derdiñe Şāfi (b. 61)

(Birinci Şāfi, Allah’ın ismi; ikincisi şifâ veren kitabın ismidir.)

3.2.2.4. Tunç Kafiye

Kerīm ol zū'l-celāl Allāh şifāti zātı ‘ālīdir
Ḥakīm ol zū'l-kemāl Allāh ‘abeşden fi’li ḥālīdir (b. 1)

Biliñ farz şol şey’e dirler şerī’at emr ide ānı
Biline şübhesiz emr olduḡın kaṭ’ ide bürhānı (b. 9)

Sünenden ba'z mü'ekkeddir Resûl'e ol **ibâdetden**
Olur zâ'id kıyâm ekl libâsda itdigi **âdetden** (b. 19)

Bu beş yerde imâmım ol aña hiç i'tirâz **itmeme**
Fürû'-i hükm-i şer'î ictihâdda ğayrıya **gitmeme** (b. 73)

O'dur halk eyleyen halkı kuluñ ef'âlini **bile**
Kul ancak kesb ider fi'lin olursa ihtiyâr **ile** (b. 89)

Cehennem üstine köprü kurulur ğâyet **incedir**
Sürûr ol vakit nâsıñ bu köprüyi **geçincedir** (b. 105)

Mü'evvel zenblerin müş'ir sünende nazm-ı **Kur'ânda**
Şağâ'ir olmağıla hem daĥi nisyân ola **ânda** (b. 112)

Ya şuyun aleti yokdur ya 'uзуñ ekşeri **yara**
Bu on yerde teyemmüm it türâbıñ tîbini **ara** (b. 239)

Şusuzluğdan ya açlığdan telefdan ğavf **iden** sâlim
Yiyüb soñra dutar bunlar 'özürleri **giden** sâlim (b. 454)

3.3. Dil ve Üslup

Karşılaştırmalı metni 924 beyit olan eserin üçte birini kapsayan İtikat (69-153 beyitler), Menhiyyat (627-755 beyitler) ve Müstehap (785-831 beyitler) bölümleri akıcı ve anlaşılır bölümler iken bunlar haricinde kalan ve eserin üçte ikisini kapsayan diğer bölümlerde anlatım, genel olarak kapalı ve anlaşılması zor beyitlerden oluşmaktadır.

Eserin 10. ve 11. beyitleri incelenecek olunursa:

Mecâz hem müşterek takdîm mu'âriz nesh [u] hem mahşûş
Bu altı olsa heb ma'dûm tevâtür olsa hem mahşûs (b. 10)

Delîl ânıñ yakîni olur ânıñ hükm olur kaţ'î
Sekizden biri olmazsa delîl ânıñ olur zannî (b. 11)

Fıkha ait mecâz, müşterek, takdim, mu'âriz, nesh, maḥṣūṣ, maḥsūs, tevâtür terimlerinin hüküm vermede delil kabul edildikleri bunlardan birisinin olmaması durumunda hüküm vermede zannî kabul edildikleri anlatılırken anlaşılması zor bir üslup göze çarpmaktadır. Yine 12. ve 13. beyitlerde:

Eger bir nesne fevtinden cevâzı gitse bir ğayrıñ
Aña farz ictihādī dir ki küfre varmaz inkārıñ (b. 12)

Didiler ba'zı kerre farza vâcib vâcibe farzı
Zekât vâcib oruç vâcib vitir farzdır dimek gibi (b. 13)

İçtihat ehli kişilerce vitir namazı, oruç, zekât gibi bazı ibadetlerin farz veya vâcib olduğunu söylemenin içtihat meselesi olduğu ve bu ibadetlere farz demenin de vâcib demenin de mümini küfre götürmeyeceği anlatılırken anlatımı kapalı bir üslup görülmektedir. Yine 14. ve 15. beyitlerde:

Biliñ vâcib şü me'mûr bih delīl ānıñ ola zannī
Kitāb icmā' kıyās sünnet budur di müctehid fennī (b. 14)

Kütübden mu'teberler müsta'idd 'ālimlere ḥüccet
Şalāḥ hem 'ilm-i ma'lūmlar biliñ cāhillere ḥüccet (b. 15)

Vâcib kavramı açıklanırken emrolunan şeyin zannî ise vâcib olduğu; içtihad ehli kimselerce kitabın, sünnetin, icmanın, kıyasın kıstas alındığı ve bu kişilerin fetvaları ile dinî meselelerin vâcib kabul edildiği anlatılırken de aynı durum söz konusudur.

35.-37. beyitler arasında farz ve vâcib amellerin hükmünün ne olduğunu anlatmak isteyen şair, ifadesini vezne uygulayabilmek için tamlayan ve tamlanan öğelerinin yerlerini değiştirerek konuyu anlatmaya çalışmıştır. Ancak bu üslup, fıkıh ilmine aşina olmayan kişilerce anlaşılabilir bir üslup değildir.

'Ameller farzıñıñ biri olursa terk 'amel fâsid
Kazâsı hem daḡı farzdır olursa bir 'amel fâsid (b. 35)

Eger bir farz ya farz farzı veyā bir şart ya şart şartı
Biri fevt olsa bunlardan şahīḥ olmaz ‘ibādātı (b. 36)

‘Ameller vācibinden bir olursa terk ‘amel nokṣān
Olur vācib iderseñ terk vūcūb-ı hacda bir kurbān (b. 37)

36. beyitin ilk mısraında farz ve şart kelimeleri üçer kere tekrarlanmış ve neyin kast edildiği okuyucu tarafından güç anlaşılır bir vaziyet almıştır. Hâlbuki anlatılmak istenen; mesela namaz gibi farz olan amelden namazın bir farzı eksikse ve namazın şartlarından biri yerine getirilmemişse namazın sahih olmayacağıdır.

Aynı durum “Farz-ı Kifāye”nin anlatıldığı 179. ve 180. beyitlerde de görülmektedir:

‘Amel farz olmanıñ şartın edānıñ şartların cümle
Bilüb her şartlarıñ şartın şurūṭıyla edā eyle (b. 179)

‘Ameller farzınıñ biri ya farzıñ farzı yā şartı
Ya şartıñ şartı fevt olsa şahīḥ olmaz ‘ibādātı (b. 180)

212. ve 215. beyitte suyun durumu konusunda artık olan şeylerin temizliği hakkında kategorilendirme yapılırken durum bu şekilde izah edilmiştir:

Bil artığı necis mekrūh ṭaḥūrdur muḥtelif meṣkūk
Femi pāk nās daḥi me’kul feres sū’ri ṭaḥūr şek yok (b. 212)

Bularıñ artığı mekrūh-ı tenzīhī olub **Muḥtār**
Dür’ün ḥükmi sū’ri gibi velākin pāk diri ḥımār (b. 215)

212. beyitte artıklar necis, mekrūh, tahir, ihtilafı ve şüpheli olarak sınıflandırılmıştır. Bunlardan ağız temiz insanın ağzının değdiği su temizdir. Aynı şekilde yenilen hayvanlar, at sütü de temizdir. İkinci mısraada “me’kul ve feres” kelimeleri arka arkaya söylenmiş bu durum “yenilen atların sütü temizdir” şeklinde anlaşılabilir. Yine 215. beyitte konunun Dürrü’l-Muhtar” kitabından alındığı ifade edilirken kitap ismi birinci mısranın sonu ve ikinci mısranın başında yer almıştır. Bu durum, şairin vezni uygulamak isterken anlatılmak istenen zorlaştırdığının kanıtıdır.

Şair altı bâb haricinde eserin sonunda Kadınların Özel Hâlleri, Büyü, Selem, Riba, Sarf, Karz, Müzaraa, Sayd, Nikâh, Talâk, Zihâr gibi fıkha ait meseleleri anlatırken beyit teşekkülünde çok fazla Arapça kelime kullanmıştır. Bu beyitlerde Türkçe kelimelerin az olması, beyitlerin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Birkaç örnek verilecek olunursa:

Beyânü'l-Büyû'dan,

Muḳavvem māl-ı ma' lūmı daḫi mevcūdı bu māla
Rızā' ile bedel kılmak daḫi 'āḳidler ehl ola (b. 855)

Beyânü Bey'i'l-Bâtıl'dan,

Şatarsa meyte dem ma' dūm ya ḫürr ümmü'l-veled ḫamrı
Mükāteb ya müdebber muṭlak olursa ya ḫınzırı (b. 858)

Beyânü'l-Muharremâti fi'n-Nikâh'dan,

Uşûlüñ her ḫarındāşı 'ale'l-ıtlāk ḫarām oldı
Uşûlüñ hem fūrū' uñ zevcesi muṭlak ḫarām oldı (b. 897)

Daḫi zevcesiniñ fer'i o zevce mess olundiysa
ḫarāmdır zevceniñ aşlı şaḫṭḫ 'akdi bulundiysa (b. 898)

Daḫi mevṭū' anıñ aşlı daḫi mevṭū' anıñ fer'i
Daḫi mālîke memlūkler ügeyler heb degil şer'i (b. 899)

Eger şehvetle memsüse veyā mess eylese 'avret
İkisi müştēhāt ola birinde kāf' olur şehvet (b. 900)

Bâbü't-Talâk'dan,

Kinây'elfāzları ḫāl-i rızāda niyyete muḫtāc
Ğazab ḫālinde redde şetme şālîḫ niyyete muḫtāc (b. 913)

Şarṭḫ lafz bir ṭalāk ric'ī ne deñli itse āḫara niyyet
Şarṭḫ maşdarda vāḳi' dir üçe yā bā' ine niyyet (b. 915)

Eserin üçte birini kapsayan İtikat bölümü ile öğretici ve nasihat özellikli Menhiyyat ve Müstehap bölümlerindeki beyitler diğer bölümlere göre sade, akıcı ve anlaşılır bir üsluptadır. Şair bu bölümlerde vezni de daha iyi uygulamıştır. Bu bölümlerden birkaç örnek verilecek olunursa:

Beyânü İmâni Tafsilî'den,

İnandım Rabbim Allâh var bilindi kâ'inâtından

Bu 'âlem şöñradan oldu Hudâ'nıñ halk şıfâtından (b. 76)

Şerîki yok O'dur Vâhid bütün dünyâ buña şahid

Aña bir fâ'ide yokdur kamu halk olsalar 'âbid (b. 77)

Kamu halk kâfir olsalar Hudâ'ya hiç zarar gelmez

Şıfâtı zâtı ef'âli Kadîm'dir hiç fenâ olmaz (b. 78)

Şebîhi yok O'dur Bâkî degildir kimseye muhtâc

Naķâ'ışden müberrâdır kamu 'âlem aña muhtâc (b. 79)

Beyânü'l-Menhiyyât'tan,

Şerî'den nehy olan hâli bu bâbda ezber it âni

Kebâ'irden şağâ'irden kerâhetden şaķın cânı (b. 627)

Şaķın her küfr-i kalbiden daķı lafzile fi'liden

Gerek ol müttefik olsun gerekse ihtilâfiden (b. 628)

Küfür ma'lûmuñ olmuşdur kitâbıñ ibtidâsında

Harâmdır her bir efrâdı bulunmasın biri sende (b. 629)

Şıgındım lafzıña yâ Rab küfürden bizi hıfz eyle

Bilüb bilmedigim şirkden haķâdan bizi hıfz eyle (b. 630)

.....

Žarūretsiz denī dūnyā iĉūn kendiñ zelīl itme
Dime Allāh iĉūn sâ'il eşirrāyı ĥalīl itme (b. 684)

Şakın alĉak lakab dakma ĥarām olan yere bakma
Şaġīre ibrişim giydirmeden kaç ģabre mum yakma (b. 685)

Beyânü Bâbi'l-Müstehabbât'tan,

Bu bâbda müsteĥabbâta şürû' eyle şevâbın al
Bilüb taĥķīr iden zālīm degil müslim cevâbın al (b. 785)

Ziyâret yâ uyumaklık ya defn itmek murâd itseñ
Vuzû' eyle veyâĥūd sen ezân itmek murâd itseñ (b. 786)

Şi'irden söyleyüb yâ bir günâh itdiñse al âbdest
Vaķit girmezden evvel hem 'özür yoĝ ise al âbdest (b. 787)

Bozulduķca sen al âbdest varısa al namâz kılsañ
Namâz vaķti al otur mescidiñde ĥayz nifâs olsañ (b. 788)

.....

Ezân vir şaĝ ģulaĝına iķâmet şol ģulaĝına
Du'â it tatlı şey'lerden şabîniñ sür ģamaĝına (b. 827)

Ŧırâş eyle yedinci gün isim vir eyü esmâdan
Ĥüsün isme idüb tebdīl ģabīĥ ismi müsemmâdan (b. 828)

'Aķīķa ģurbāniñ itsin ĝanīler ģızda oĝlanda
Yedinci gün ya on dördi veyâ yigirmi dördünde (b. 829)

Veledde cân bulunmazsa isim vir ânı ĝasl eyle
Namâzın ģılma bir ģırķa iĉine şar da defn eyle (b. 830)

Ekilde ŗurbde ğayrıda ne deñli varsa istiħbāb

Neŗāť ŗzre ‘amel eyle seni men’ itmesin aħbāb (b. 831)

Bŗtŗn bu tespitler gŗz ŗnŗnde bulundurulduğunda ŗair, dini hŗkŗmleri anlattığı bŗlŗmlerde Arapća kelime ve fıkıh terimlerinin fazlalığı sebebiyle kapalı ve anlaşılması zor bir ŗsluba sahipken, nasihat ve ŗėretici nitelikli bŗlŗmlerde daha aćık ve anlaşılır bir ŗsluba sahiptir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: ŞÂFÎ ADLI ESERİN METNİ

KARŞILAŞTIRMALI METNİN TEŞKİLİNDE İZLENEN YOL

Eserin tenkitli metni oluşturulurken tespit edilen 32 nüsha içerisinde seçilen 6 nüshadan yararlanılmıştır. Bunun yanında ihtiyaç duyulduğunda diğer nüshalara da başvurulmuştur.

Eserin müellif nüshası yoktur. Tenkitli metinde nüshaları belirlerken nüshaların beyit, satır, varak sayısına; nüshaların yazımlarında hataların fazlalık-azlık durumlarına; nüshaların tarih olarak eskiliğine, nüshaların okunaklı olmasına dikkat edilerek tercihte bulunulmuştur. Tenkitli metinde yararlanılan nüshalar şunlardır:

1. Müellifin en son tashih ettiği nüshadan tahrir olunan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 2004** numaralı nüshadır. Bu nüshada çok fazla yazım hataları mevcuttur.
2. İstinsah tarihi en eski ve müstensihin kaydına göre, müellif nüshasından istinsah edilen Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 3957/1** numaralı nüshadır. Bu nüsha maddî olarak fazla yıpranmıştır.
3. Varak sayısı diğer nüshalardan daha fazla olan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 2706** numaralı nüshadır. Bu nüshanın varak sayısı 144'tür.
4. Nesir kısmı ve derkenarlar bakımından en kapsamlı olan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 1120/12** numaralı nüshadır. Bu nüsha ayrıca harekeli olması sebebiyle de tercih edilmiştir.
5. Yazı okunaklığı ve düzgünlüğü en iyi olan Kastamonu İl Halk Kütüphanesi **37 Hk 3718** numaralı nüshadır.
6. Son nüsha, Millî Kütüphane **06 Mil Yz A 2195** numaralı nüshadır. 32 nüshadan 15 tanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde, 9 tanesi Millî Kütüphanede, 6 tanesi Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde, 2 tanesi de İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindedir. Karşılaştırması yapılan 6 nüshanın 5 tanesi Kastamonu İl Halk Kütüphanesindedir. Bu sebeple 1 nüshanın ayrı bir kütüphaneden seçilmesi uygun görülmüştür. Yine bunun yanı sıra **37 Hk 2283/1** numaralı nüshadan da uygun görülen durumlarda yararlanılmıştır.

Bu nüshaların karşılaştırması yapılırken 37 Hk 3957/1 numaralı nüsha K1, 37 Hk 2004 numaralı nüsha K2, 37 Hk 3718 numaralı nüsha K3, 37 Hk 2706 numaralı nüsha K4, 37 Hk 1120/12 numaralı nüsha K5, 06 Mil Yz A 2195 numaralı nüsha M olarak kısaltılmıştır.

Metnin çevirisi yapılırken özel isimlerin ilk harfi büyük yazılmıştır ve bu isimlere ek gelmişse bunlar, kesme işareti ile ayrılmıştır. Yine şahıs ve eser isimleri, koyu ve italik olarak yazılmıştır.

Metinde geçen elîf-i maksûreler “ı” yerine “â” şekli ile gösterilmiştir. “İsâ, Mûsâ (b. 124)” gibi.

Arapça muzaaf kelimelerde ulama yapılması mümkün olan hâllerde şeddeli harf gösterilmiş, diğer durumlarda ise hecenin ses değeri göz önüne alınarak şeddeli harf belirtilmemiştir.

İsm-i fail görevindeki Arapça kelimelerde, bazen “yâ” ve “hemze”nin birlikte kullanıldığı, bazen de yalnızca “hemze”li yazılışın bulunduğu görülmüştür. İmlada tutarlılığı sağlamak için; bu gibi kelimelerde “hemze”li yazılışlar kabul edilmiştir. “bâyin yerine bâ’in (b. 917)” gibi.

Aslı “şî’r, nef’, ‘ilm vb.” olan kelimeler, manzûm kısımlarda vezne uygunluk göstermesi için duruma göre “şî’ir (b. 682), nefi’ (b. 714), ‘ilim (b. 16,58)” şeklinde de yazılmıştır. Mensûr kısımlarda ise aslı “şî’r, ‘ilm, ehemm, vb.” olan kelimeler “şî’ir, ‘ilim, ehem vb.” şeklinde yazılmıştır.

Yine “mekrûh, kâğı” gibi kelimeler, vezin gereği bazen “mekruh, kâdı” olarak da çevrilmiştir. Bu durumlar dipnotta belirtilmiştir.

Dipnotlardaki Arapça kısımlar “ ” içinde verilmiş ve koyu yazılmış, Arapça kısımların anlamları () içinde verilmiştir. Yine metindeki Arapça kısımların manası da dipnotlarda () içinde verilmiştir.

Muhtelif sebeplerden dolayı metne yapılan ilaveler köşeli ayraç [] içinde gösterilmiştir.

“Etme-itme, dedi-didi, deñli-deñlü, içmek-icmek, alçak-alcak, olduğı-oldığı, yapışmak-yabışmak, içün-icün, verse-virse, gücü-güci” gibi sayısını çoğaltabileceğimiz Türkçe kelimeler, nüshalara göre farklılık göstermiştir. Hatta aynı nüshada da tutarsızlıklar görülmüştür. Örnek olması bakımından “etdi (37 Hk 3718 - b. 127) - itdi (37 Hk 3718-b. 130)”, “bozılursa (37 Hk 2706-b. 192) – bozulmazsa (37 Hk 2706-b. 196)”, “içme (37 Hk 2004-b. 644) – icme (37 Hk 2004-b. 651)”, “saçıñı (06 Mil Yz A 2195-b. 726) – sacıña (06 Mil Yz A 2195-b. 726)” gibi. Bu tutarsızlıkları ortadan kaldırmak için bu türden kelimeler, metnin tümünde standart bir şekilde yazılmıştır. Yine 1120/12 nüshasının harekeli olması, 37 Hk 3957/1, 37 Hk 2195 ile 37 Hk 2706 nüshalarında da bazen hareke kullanılmış olması da, bu tür kelimelerin yazımı için belirleyici olmuştur.

Karşılaştırılması yapılan tüm nüshalarda der-kenarlar mevcuttur. Ancak bazı nüshalarda çok az der-kenar mevcutken bazı nüshalarda der-kenarlar metnin mensûr kısımlarından daha fazladır. 37 Hk 3718 nüshası, metnin yeterince anlaşılması için yeterli der-kenara sahiptir. Bu sebeple, bu nüshanın der-kenarları dipnotlarda gösterilmiştir. Bunun yanı sıra gerekli görüldüğü durumlarda diğer nüshalardan da bazı der-kenarlar dipnotlarda gösterilmiştir.

Metindeki beyitler ve mensûr kısımların her satırı numaralandırılmıştır.

Ayetlerin meâli Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan *Kur'an-ı Kerim Meâlî*'nden, imlasına müdahale edilmeksizin aynen alınmıştır.²⁴² Eserdeki Arapça kısımlar koyu harflerle yazılmış, manaları dipnotlarda verilmiştir.

Çalışma yapılırken sözlüklere sıklıkla başvurulmuştur. Ayrıca metnin iyi anlaşılması için fıkıh terimleri sözlüğüne de ihtiyaç duyulmuştur.

²⁴² *Kur'an-ı Kerim Meâlî*, (Haz.: Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

BİSMİLLÂHİRRAĤMÂNİRRAĤÎM

Vezin: Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Kerîm ol zü'l-Celâl Allâh şıfâtı zâtı 'âlîdir²⁴³
Hakîm ol zü'l-Kemâl Allâh 'abeşden fi'li hâlîdir²⁴⁴
- 2 Şalât olsun habîbine o hatmü'l-mürselîn oldı
Dağı aşhâb ü âline bular dîne mu'în oldı²⁴⁵
- 3 Bulardan şöıra bil inan saña 'izzet yoğımı ş cân²⁴⁶
Bilüb sen 'ilm-i hâlini eger itmez iseñ ĩmân

²⁴³ zât→ **Der-kenar(K5-103b)**: Bârî Te'âlâ hakkında vâcib olan şıfât-ı zâtıyye sekizdir: Hayât, 'ilim, sem', başar, irâdet, kudret, kelâm, tekvîn

Allâh→ **Der-kenar(K3-1b)**: "Feğad verade fi'l-ğadîşi: Kullu emrin zî-bâlin lem yubde' fihi bibismi'llâhi fehuve ebterun. Ve kullu emrin zî-bâlin lem yubde' fihi bi'l-ğamdulî'llâhi fehuve eczemu'l-ebteri mağtû'u'z-zenb." (Muhakkak bir Hadis-i Şerif'te şöyle varid olmuştur: Besmele-i Şerife ile başlanmayan her iş bereketsizdir. Ve muhakkak hamdele ile başlanmayan her iş bereketsizdir.)

zü'l-celâlallâh→ **Der-kenar(K3-1b)**: "Zü'l-celâli ve'l-ikrâm ey şâhibu'n-nu'ûti'l-celâliyye ve's-şıfâtî'l-cemâliyye. Ve'l-mecmû' ismun vâhidun hilâfen limâ yutevehhemu min kavli'l-Ĥanefî. Zü'l-celâli karîbun mine'l-celîli. Ve'l-celâlu el-'azametü. Ve'l-ikrâmu et-tekrîmu ve't-ta'zîmu" (Zü'l-Celâl ve'l-ikrâm: Yani yüce ve güzel sıfatların sahibi. Hanefî'nin sözünden anlaşılanın aksine bunların hepsi aynı isimdir. "Zü'l-Celâl anlam olarak "Celî"e yakındır. Celâl, azamet demektir. İkrâm ise, yüceltme anlamına gelir.)

'âlîdir→ **Der-kenar(K3-1b)**: Ya'nî Haqq celle ve 'alâ Hazretlerinin zât-ı celîlesi ve şıfât-ı cemîlesi 'âlîdir. Ânıñ rütbesine mümkünâtdan bir nesne bâliğ olmaz. "Şıfâtuhu sevâ'un kâne vâciben ev câ'izen vehiye işnâ ve işrüne şıfâten" (Allâhü Teâlâ hakkında vâcib ve caiz olan yirmi iki sıfat vardır.)

²⁴⁴ Hakîm→ M(1b): Raĥîm

²⁴⁵ âl→ **Der-kenar(K3-1b)**: Ma'lûm ol ki âl diyü Peyğamberimize ĩmân getüren ehl-i qarâbetine dirler. 'Alî ve 'Abbâs ve Ca'fer rağiyallâhu Te'âlâ 'anhum Hazretleri gibi. Aşhâb şol insânıñ mü'minleridir ki Peyğamberimizi hâl-i hayâtında göre yâ Peyğamber ânı göre. Tâbi'în şol insânıñ mü'minleridir ki şahâbeyi hâl-i hayâtında göre yâ şahâbe ânı göre. Ammâ Peyğamberimiz zamân-ı sa'âdetinde bulunursa Peyğamberimiz ile görüşmek müyesser olmayan mü'minlere muğazzırûn dirler. Ânlar kibâr-ı tâbi'îndendir ve bu cümleye selef dinir. Ve bunlardan şöıra gelen mü'minlere halef dinir.

²⁴⁶ 'izzet→ **Der-kenar(K3-1b)**: Ya'nî evvelâ besmele, şâniyen hamdele, şâlişen 'Aleyhi's-selâm'a bi'l-işâle ve âl ü aşhâbına bi't-teb'iyye şalât [ü] selâmdan fâriğ oldıktan şöıra ey 'âkil [ü] bâliğ olan kimse sen 'ilm-i hâlini bil ve ĩmân eyle. Zîrâ 'ilm-i hâlini bilmeyüb ĩmân itmeyen kimseye şer'iñ 'indinde aşığ 'izzet yokdur. "Âlü'r-raculu ehlihu ve 'iyâluhu yuğlaqu 'ale'l-etbâ'i eyzan" ("Âlü'r-racul", bir erkeğin ailesi demektir. Aynı şekilde "tâbi"ler için de kullanılır.)

[K1(1b-2a);K2(1b-2a);K3(2a);M(1b-2a);K4(1b-2a);K5(104a)]

1 Ma'lûm ola ki 'ilm-i hâl her şahşā münāsib olan 'ilimdir. 'Âkil u bâliğ üzerine
2 ibtidâ ve dâ'imâ farz olan ĩmândır.²⁴⁷ Ve ĩmândan şoñra her bir ehl-i ĩmāna
3 'ilm-i hâlden farz²⁴⁸ olanı öğrenmek ve öğretmesi kendiye münhaşır, ehl ü
4 'iyâline²⁴⁹ ve taleb iden kimselere öğretmek farzdır. Ve 'ulemâ ihtilâf²⁵⁰
5 eylediler. Farz olan 'ilimden ehemm olan kırankı 'ilimdir.²⁵¹ Mütakellimün didiler:
6 'İlm-i kelâmdır. Zîrâ Bārî Te'ālâ'yı ve şıfâtlarını bilmek bu 'ilim ile olur. Ve
7 fuķahâ 'ilm-i fıķıhdır didiler: Zîrâ helâl ve harâm ânıñ ile bilinir. Ve ehl-i hadıs
8 ve ehl-i tefsir: 'İlm-i hadıs ve 'ilm-i tefsirdir didiler. Zîrâ uşûl-i dîn bu iki 'ilim ile
9 bilinir. Ve Ehl-i taşavvuf: Kālb aḥvālını bilmekdir didiler. Zîrâ Bārî Te'ālâ'nıñ
10 rızāsına vüşûl, tehzîb-i aḥlāk ve taḥtîr-i kâlb ile olur. Ve muḥtâr olan budur ki
11 farz olan 'ilimden ehemm olan bir 'ilme maḥşûş degildir. Ve bu zıkr
12 olan 'ilimleriñ her mes'elesi farz degildir. Belki ba'zı mes'elesi sünnet veyâ
13 müsteḥâbdır. Ve ba'zı kimseye farz olan ba'zı kimseye farz degildir. Meşelâ
14 gözi olan kimseye göz ile olan günâhı bilmek farzdır. Gözi olmayana farz
15 degildir. Ğayrısın buña kıyâs eyle.

Muḥaddime Beyne Ef'ālî'l-Mükellefîn²⁵²

4 Seniñ kıavliñ daḥi fi'liñ daḥi ḥulkuñ hem i'tikâd²⁵³
Mübâḥdır yâ harâmdır ol ya mekrûh eyleme mu'tâd

²⁴⁷ **Der-kenar(K3-2a):** Zîrâ ĩmân, cümle 'ibâdetiñ vüçübınıñ ve şıḥḥatiniñ ve kabûliniñ şartıdır.

²⁴⁸ **Der-kenar(K3-2a):** Cümeye farz-ı 'ayn olan 'ilim üçdür: 'İlm-i tevḥîd, 'ilm-i aḥlāk, 'ilm-i zâhir.

²⁴⁹ **Der-kenar(K3-2a):** 'İyâl: 'Ayn'ıñ kesriyle şol kimselerdir ki ânları besleyüb nafaķaların verir. Ve ânı 'avratlar 'ilm-i hâlin öğrenmek içün ândan taşra gitmek bilâ-izin câ'izdir; eger ehli öğretmek kâdir degilse. >Zübdetü'l-Ḥakāyık<

²⁵⁰ **Der-kenar(K3-2a):** Ammâ 'ulemâ farz-ı 'ayn olan 'ilimde ihtilâf iderler. Mütakellimün didiler: Aşıl 'ilim, Ḥak Te'ālâ'nıñ birliğini ve şıfâtlarını bilmekdir dirler. Zîrâ helâli ve harâmı bilmek fıķıḥ ile ḥâşıl olur dirler. Ehl-i tefsir ve ehl-i hadıs aytdılar: Aşıl 'ilim, Kıur'ân ve hadıs ma'nâsın bilmekdir. Zîrâ ki cemî' 'ulûm Kıur'ân'dan ve hadışden çıķmışdır. Öyle olsa aşıl 'ilim Kıur'ân ve hadışdır dirler. Ve şüfîler aytdılar: Aşıl 'ilim, kışi kendiniñ hâlin ve maķâmın bilmekdir. Ne ile Ḥakḳ'a ulaşır ve neyle Ḥak'dan ırak düşûlür ânı bilmekdir dirler. Ebû Ḥanîfe'niñ fi'li daḥi budur.

²⁵¹ **Der-kenar(K3-2a):** 'İlmiñ ve 'ameliñ zâhiri ve bâtını vardır. Ba'zısı âyât ve hadışıñ zâhiri i'tibâriyle ve ba'zısı bâtını i'tibâriyle dinilmişdir. Ol kim zâhirdir, maķâm-ı fetvâdır ve ol kim bâtındır, maķâm-ı takvâdır. >Kezâ min Envâri'l-Âşıkîn<

²⁵² K5(104b); K1,K2,K3,K4,M: Bu başlık yok.

²⁵³ M(2a),K5(104b): Seniñ kıavliñ daḥi fi'liñ daḥi kâlbinde i'tikâd
i'tikâd→ **Der-kenar(K3-2b):** (Ya'nî kâlb ile inanmaķ.)

- 5 Ya farzdır ol ya vâcibdir ya müsteḥab veyā mesnūn
Yedi oldı fi'l-i muḥtār degil iseñ şabī mecnūn

[K1(2b);K2(2b);K4(3a)]²⁵⁴

- 1 İmdi bu iki beyitte ma'lūmuñ oldı ki 'abd-i mükellefiñ ya'nī 'āqıl u bālīg olan
2 kimseniñ iḥtiyārıyla olan ḳavli ve fi'li ve ḥulḳı ve i'tikādı bu dördten
3 her biriniñ yedi kısmı vardır: Biri farzdır, ikinci vâcibdir, üçünci sünnetdir,
4 dördünci müsteḥabdır, beşinci mübāḥdır, altıncı ḥarāmdır, yedinci mekrūhdur.
5 Bu yediye ef'āl-i mükellefīn ve aḥkāḡ-ı şer'iyeye dirler. Bu yediden her biriniñ
6 ta'rīflerini ve aḥkāmlarını ve aḳsāmlarını Nāzım Ḥazretleri aşığıda tafşīlen
7 nazm ile beyān eylemişdir. **Allāhumme ḥassin aḳvālenā ve ef'ālenā ve**
8 **aḥlāḳenā ve i'tikādenā**²⁵⁵

- 6 Bilā-şun'ın ya sehven yā ḥaṭā'en bir fi'il gelse²⁵⁶
Günāḥ olmaz kazā lāzım 'amel bunlarla terk olsa

[K1(2b-3a);K2(2b-3a);K4(4a-4b)]²⁵⁷

- 1 İmdi bu beyitte ma'lūmuñ oldı ki 'abd-ı mükellefiñ fi'li, iḥtiyārıyla olmayub belki
2 bir fi'li şer'de mu'teber olan cebr ile ki ya'nī ḳatlı ile veyā cerḥ ile cebren
3 işledirlerde veyā ḥaṭā'en ya'nī ḳaşd itmeksizin veyā unutmaḒla işlerse veyā
4 kendiniñ sun'ı olmaḳsızın bir fi'il vāḳi' olursa günāḥ itmiş olmaz. Ya'nī
5 şevābdan ve iḳābdan ve itābdan bir şey terettüb itmez. Lākin dünyāda ba'zı
6 ḥüküm terettüb ider. Meşelā namāzı bozan şey'leri namāz içinde ḥaṭā'en veyā
7 unutmaḒla işlese veyā namāz içinde kendiniñ sun'ı olmaḳsızın uğunsa
8 namāzı fāsīd olur. Veyā bir ḥātūn oruç olub uyur iken yāḥūd uyanıḳ iken
9 cebren cimā' olunsa orucu bozulur. Bu şüretlerde namāz ve oruç bozuldı diyü
10 āḥiretde 'azāba müstaḥaḳ olmaz. Eger orucu veyā namāzı bozulduḒdan şoñra

²⁵⁴ K3(2b),K5(104b): Der-kenardır.

²⁵⁵ (Allah'im! Sözlerimizi, işlerimizi, huylarımızı ve itikatlarımızı güzelleştir.)

²⁵⁶ **Der-kenar(K3-2b):** Ve şā'im olan kimseniñ boḒazına ḥaṭā'en şu gitmek gibi.

²⁵⁷ K3(2b),K5(104b): Der-kenardır; M: Bu nesir kısmı yoktur.

- 11 kaza itmezse 'aza muṣṭaḥaḥ olur. Vesā'ir sehven ve ḥaṭā'en ve cebren
12 işlenen şey'ler bunun gibidir.

- 7 Ṣabī fi'li cünün fi'li ya fi'liñ olmasa muḥtār²⁵⁸
Günāh olmaz zimān lāzım olursa ğayrıya bir zār

[K1(3a-3b);K2(3b);K4(3b-4a);K5(104b)]²⁵⁹

- 1 İmdi bu beyitte ma'lūmuñ oldu ki ṣabīniñ ve mecnūnuñ muṭlaḳā fi'linde ve
2 'abd-ı mükellefīn iḥtiyārıyla olmayan fi'linde günāh yoḳdur. Velākin bu üç
3 fi'linden bu āḥar kimseye zarar olursa zimān lāzım gelir. Meşelā bir ṣabī veyā
4 bir mecnūn bi'l-iḥtiyār yāḥūd bilā-iḥtiyār bir kimseniñ fincanını kırsa kendi
5 māllarından ol fincanıñ kıymeti lāzım gelir ve 'āḳil [ü] bāliḡ olan kimse bilā-
6 iḥtiyār kırsa kıymeti lāzım gelir. Bu şürette günāh itmiş olmazlar ve ğayrısını
7 buña kıyās eyle. **Vallāhu a'lem bi's-ṣavāb**²⁶⁰

- 8 Bu yedi fi'l-i muḥtārīñ tamām zabṭ eyle aḥkāmin
Taşavvur eyle takṣīm it yerince söyle aḥkāmin²⁶¹

[K1(3b);K2(3b);K4(4b-5a);K5(104b-105a)]²⁶²

- 1 Ya'nī 'abd-ı mükellefīn iḥtiyārıyla olan bu yedi fi'liñ her biriniñ ta'rīflerini ve
2 aḳsāmlarını ve aḥkāmlarını tamām zabṭ idüb biri birinden temyīz idesiñ. Evvelā
3 ta'rīf, şāniyen takṣīm, şālişen ḥüküm, **evka'un fi'n-nufūsi**²⁶³ fehvāsınca
4 Nāzım Ḥazretleri evvelā²⁶⁴ farzıñ ta'rīfini beyān-ı ḳaşd idüb dir ki:

²⁵⁸ fi'li→ K1(3a), K2(3a): fi'l

²⁵⁹ K3(3a): Der-kenardır; M: Bu kısım yoktur.

²⁶⁰ Allah en doğrusunu bilendir.

²⁶¹ taṣdīḳ→ K3(4b), M(3b): takṣīm

Der-kenar(K3-3a): Bu fi'l-i iḥtiyārīniñ tamām zabṭ eyle aḥkāmin
Birinde iṣtibāḥ itme yerince söyle aḥkāmin

²⁶² K3(3a): Der-kenardır.

²⁶³ (Daha etkili)

²⁶⁴ K2(3b): Bu kelime diğerk nüshalarda yoktur.

***Ta'rifü'l-Farz*²⁶⁵**

- 9 Biliñ farz şol şey'e dirler şerī'at emr ide ānı²⁶⁶
Biline şübhesiz emr olduğın kaç'ide bürhānı²⁶⁷

***Beyānū'd-Delīlī'l-Kaṭ'ī ve'z-Zannī ve Şerā'itī-himā*²⁶⁸**

- 10 Mecāz hem müşterek taḳdīm mu'āriz nesh [u] hem maḥşūş
Bu altı olsa heb ma'dūm tevātūr olsa hem maḥşūs

- 11 Delīl ānıñ yaḳīnı olur ānıñ ḥükm olur kaç'ı²⁶⁹
Sekizden biri olmazsa delīl ānıñ olur zannı²⁷⁰

***Beyānū'l-Farzi'z-Zannī*²⁷¹**

- 12 Eger bir nesne fevtinden cevāzı gitse bir ḡayrıñ²⁷²
Aña farz ictihādī dir ki küfre varmaz inkārıñ
- 13 Didiler ba'zı kerre farza vācib vācibe farzı²⁷³
Zekāt vācib oruç vācib vitir farzdır dimek gibi²⁷⁴

²⁶⁵ K1(3b), K2(4a): Beyānū Ta'rifī'l-Farz; M(2b), K5(105a): Beyānū'l-Farz

²⁶⁶ farz→ **Der-kenar(K3-3a)**: Ya'nī farz şol me'mūrun bīhdir ki ānı Allāhū Te'alā kullarına emr itmiş ola. "**bi-delīlin kaç'ıyyin lā-şubhete fihī**" (Şüphe götürmeyen kesin delillerle emretmiştir.

>Ta'rifü'l-Nāzım<

²⁶⁷ olduğın→ K5(105b): olduğu

²⁶⁸ K5(105a): Beyānū'd-Delīlī ve Zannī; K3, K4, M: Bu başlık yok

²⁶⁹ K1(4a), K3(3a), M(2b), K5(105b): Delīlī ānıñ yaḳīnı olur ḥükmi ānıñ kaç'ı

²⁷⁰ delīl→ K1(4a), K3(3b), M(2b), K5(105a): delīlī

²⁷¹ K3(3b), M(2b): Farz-ı İctihādī; K4: Bu başlık yok

²⁷² nesne→ **Der-kenar(K3-3b)**: Ğusülde ağzına ve burnına şu virmek gibi ve ābdestde mirfak ve topuklarını yumak gibi ve başınıñ dört bölükde bir bölüğine mesh etmek gibi. Bunlarıñ küllisi farz-ı ictihādīdir. Bunlarıñ fevtinden ğuslūñ ve vuzūnuñ cevāzı gibidir. Şaḥīḥ olmazlar.

²⁷³ vācib→ **Der-kenar(K3-3b)**: Vācibiñ vācib idigine inanmayan kāfir olmaz. Ğayrı ḥükme muḥtemel olduğu için. Ammā eger ānıñ delīl olan Kur'an veyā ḥadīs-i mütevātiri inkār veyā istihkār iderse bi'l-ittifāk kāfir olur. **>Zübdetü'l-Hakāyık<**

²⁷⁴ K5(105a): Zekāt vācib oruç vācib vitre farz dimek gibi

***Ta'rifü'l-Vâcib*²⁷⁵**

- 14 Biliñ vâcib şu me'mûr bih delîl âniñ ola zannı²⁷⁶
Kitâb icmâ' kıyâs sünnet budur di müctehid fennî
- 15 Kütübden mu'teberler müsta'idd 'âlimlere hüccet²⁷⁷
Şalâh hem 'ilm-i ma'lûmlar biliñ cāhillere hüccet²⁷⁸
- 16 Şalâh yâ 'ilmi yoğısa sen āndan itme istiftā
Şalâh hem 'ilm-i mechûlûñ kelâmın eyleme ıŝgā

***Ta'rifü's-Sünnet*²⁷⁹**

- 17 Biliñ sünnet Resûlu'llāh anı'ekşer'işlemiş ola²⁸⁰
Hemān bir yâ iki kerre anı terk eylemiş ola

²⁷⁵ K3(3b),M(2b): Vâcib

²⁷⁶ delîl→K1(4a),K3(3b),M(2b),K5(105a): delîli

²⁷⁷ kütübden→ **Der-kenar(K3-3b)**: Ya'nî mu'teber kitâblar fıkıhdan dörd gibi ve **Şadr-ı Şeri'a** gibi ve **Mülteķā** gibi ve 'akā'idden **Şerh-i 'Akā'id** gibi ve **Celāl** gibi müsta'id 'âlimleriñ delîlidir. 'Akā'idlerini ve a'mâllarını bu kitâblardan ahz itmek üzerleri farzdır. Âyet ve hadîş vazîfeleri degildir.Âyet ve hadîşleriñ hüküm çıkarmak ancak müctehid vazifesidir. "**Ve'n-nâsu 'anhu ğāfilüne fî zamāninā hāzā, el-insānu [immā] insāni müctehidun ve immā muķallidun ve huve immā 'ālimun ev cāhilun lābudde li-kulli vāhidin min hāzihi eş-şelāseti mine'd-delîli fi'l-akā'idi ve'l-a'māli**" (Ve zamanımızdaki insanlar bundan gafilidir. Bu insan müctehittir veya mukallittir veya alimdir veya cahildir bilmez. Şüphesiz her bir insan için akaitteki bu üç delili bilmesi lazımdır.)

²⁷⁸ K3(3b): Şalâh hem 'ilm-i ma'lûmlar biliñ cāhiller hüccet; M(2b): Şalâh 'ilm-i ma'lûmlar biliñ cāhillere hüccet

²⁷⁹ M(3a): Sünnet

²⁸⁰ anı ekşer'işlemiş→ "an'ekşer'işlemiş" şeklinde okunduğunda vezin düzelir.

ekşerî→ K1(4b),K2(5a),K3(4a),K4(4a),M(2b): ekşerde

biliñ→ **Der-kenar(K3-4a)**: Ya'nî haşā'ışıñ ğayrı olan sünnet-i fi'liyye oldur ki 'Aleyhi's-selām ekşer zamānda işlemiş ola. Ba'zı kerre farz vâcib olmadığını beyān için terk itmiş ola. Hüküm dördür. Sünnet-i 'ayn ki misvāk ve cemā'at ve hıtān ve velīme, kifāye ki ezān ve ikāmet ve i'tikāf.

- 18 Veyāhūd işlemiş her ān velākin rāzı terkine²⁸¹
Ri'āyet it hüdāya zā'ide hem müsteḥabbına²⁸²
- 19 Sünenden ba'z mü'ekkeddir Resūl'e ol 'ibādetden
Olur zā'id kıyām ekl libāsda itdiği 'ādetden²⁸³
- 20 Mü'ekked ol sünendir ki ola ol vācibe aḳreb
Zevā'id müsteḥab fevķind'olur mü'ekkede aḳreb

*Ta'rifü'l-Müsteḥabb*²⁸⁴

- 21 Biliñ siz müsteḥab şol şey' Resūl ba'z işlemiş ola²⁸⁵
Veyāhūd işleyenlere şevābı var dimiş ola
- 22 Fazīlet müsteḥab mendüb taṭavvu' nefl edeb evlā
Bu yedi cümle bir şey'dir didi ba'z müsteḥabb a'lā

²⁸¹ rāzı→rāzī kelimesi “rāzı” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

K1(4b),K3(4a),M(3a): Veyāhūd işlemiş her ān velī ol vaķt rāzı terkine; K4(6a): Veyāhūd işlemiş her ān velī evvel vaķt rāzı terkine

terkine→ **Der-kenar(K3-4a):** Ya'nī dā'imā işleyüb aşķābıñ terkine rāzı ola.

²⁸² müsteḥabbına→ **Der-kenar(K3-4a):** İkinci namāzının sünneti gibi ve yatsu namāzınıñ evvel sünneti gibi. Bunlara sünnet-i müsteḥabe dirler.

²⁸³ K3(4a): Der-kenardır; K5,M: Bu beyit yok

²⁸⁴ M(3a): Müsteḥabb; K3(4a): Beyānū Müsteḥabb

²⁸⁵ müsteḥab→ **Der-kenar(K3-4a):** Ma'lūm oldur ki müsteḥab lügatde maḥbūbe dirler. İstılāḥ-ı fukahāda Peyğamberimiz şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥazretleri ḥüsni beyān için bir kerre yā iki kerre yā daḥi ziyāde işlemiş ola. Veyā işleyene şevābı var dimiş ola. Ve yāhūd peyğamberimiz veyā selef-i şāliḥin veyā müctehid güzeldir dimiş ola. Ḥükmi dördür: Evvelki rızā'en lillāh tābī' olduğı mezhebiñ ictihādına muṭābıķ bilüb işleyene şevāb olur. İkinci bilā-'özin kaşden terk iden ancak şevābdan maḥrūm olur. 'Azāb ve 'itāb ve şefā'atden maḥrūm olmak olmaz. Ve üçüncü inkār iden kāfir olmaz. Dördüncü istiḥfāf iden kāfir olur. Zıddı olanı terk olur. Müsteḥab daḥi iki nev'idir. Bir nev'i istiḥbāb-ı Nebīdir: Nāfile namāz kılmak ve nāfile şadaka vermek ve nāfile oruç tutmak gibi. İkinci nev'i istiḥbāb-ı 'ulemādır: Ḥaṭībler ḥuṭbe āḫirinde “İnnallāhe ye muru bi'l'adli ve'l-iḥsāni ve itā'i zi'l-ķurbā ve yenḥā 'ani'l-faḥşā'i ve'l-munker ve'l-bağyi ya ızıkum le-allekum tezekkerun” (Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor. **Nahl Sûresi 90**) okumak ve Faḫr-i 'Ālem'in doğduğı gice sürür-i izḥār idüb şer'a muvāfıķ mevlid okumak ve Ramażān'da iftārdan şofra “**Allāhumme leke şumtu ve bike [āmentu ve 'aleyke tevekkeltu ve 'alā rızķike eftartu**” (Allahım! Rızan için oruç tuttum, sana güvendim. Senin verdiğın rızık ile orucumu açtım) okumak gibi. >**Şerḥ-i Birgivi Zübdetü'l-Ḥaķāyık**<

Ta'rifü'l-Harām²⁸⁶

- 23 Harām şol şey'e dirler ki şer'i at nehy ide āndan
Biline şübhesiz nehy olduğu şer'iñ delilinden²⁸⁷

Ta'rifü'l-Mekrūh²⁸⁸

- 24 Biliñ mekrūh şol şey'dir şer'i at nehy ide āndan
Yaķınen olmaya ma'lūm gele şübhe delilinden²⁸⁹

Ta'rifü'l-Mübāh²⁹⁰

- 25 Mübāh şol şey'e dirler ki müsav'ola tarafları
Meger kaşd ide ol şey'den hayır ya şerr olanları
- 26 Veyāhūd vārid olursa emir yā nehy-i sulṭānī
Bu dört yerde olur tebdil mübāhıñ hüküm bil ānı

Beyānū Aḥkāmi Ef'ālī'l-Mükellefīn

- 27 Mübāhıñ fi'l terkine 'itāb yokdur şevāb yokdur²⁹¹
Şevāb var müsteḥab fi'linde terk olsa 'itāb yokdur

Hükümü's-Sünnet²⁹²

- 28 Şevāb var işle gel sen de sünenden her birisinde
'İtāba müstaḥaķ bir kerre iden terk hüdāsında

²⁸⁶ M(3a): Harām; K3(4b): Beyānū Harām

²⁸⁷ şer'iñ → K4(6b): şerriñ
deliliden → K3(4b): deliliden

²⁸⁸ M(3a): Mekrūh; K3(4b): Beyānū Mekrūh

²⁸⁹ K3(4b): deliliden

²⁹⁰ M(4a): Mübāh; K3(4b): Beyānū Mübāh

²⁹¹ K4(6b): Mübāhıñ fi'l terkine şevāb yokdur 'itāb yokdur

²⁹² K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

- 29 Şefā'atden dahī maḥrūm olunmağa olur lāyık
Velākin şefkati vardır şefī' olur aña şādık
- 30 Ba'zı dirler sünenlerden hüdāyı terk iden āşım
Şaḥābīden meşāyiḥden olur sünnet bil ol 'āşım
- 31 Sünenden zā'id aḥyānen iderse terk 'itāb yokdur²⁹³
'Amelde her ne işlerse bilā-niyyet şevāb yokdur

Beyānū'n-Niyyet

- 32 Şeri'de niyyetiñ bir fi'l-i ḳalbī fi'liñe bā'ış
Şevāb ola ya ḥavf-ı nār rızā yā ḳavliñe bā'ış
- 33 Bu üçden her bir'iḥlāşdır rızādır aḥsen-i niyyet
Eger dünyā ḳarışırса mesāvīsinde yok şıḥḥat

Hükmü'l-Farzi ve'l-Vācib²⁹⁴

- 34 Eger farzdan ya vācibden birin terk itse zū'l-īmān
'Azāb olur cehennemde meger 'afv eyleye Raḥmān
- 35 'Ameller farzınıñ biri olursa terk 'amel fāsıd
Kazāsı hem dahı farzdır olursa bir 'amel fāsıd
- 36 Eger bir farz ya farz farzı veyā bir şart ya şart şartı
Biri fevt olsa bunlardan şaḥīḥ olmaz 'ibādātı
- 37 'Ameller vācibinden bir olursa terk 'amel noḳşān
Olur vācib iderseñ terk vüçüb-ı ḥacda bir ḳurbān

²⁹³ zā'id → K1(5b), K3(5a), M(3b): zā'idi

²⁹⁴ K2, M: Bu başlık yok

- 38 Namāzıñ vācibātından birin terk eylese sāhī
İki secde aña vācib degilse muḳtedī sāhī
- 39 ‘Ameller sūnnetin yā müsteḥabbın terk iden ‘ābid
Şevābı ānıñ olur nāḳıṣ ‘ameller degil fāsīd²⁹⁵

Beyānū Taḳsīmi'l-Ḥarām²⁹⁶

- 40 Ḥarām olan iki dürlü küfür biri degil biri
Küfürden tevbe itmezse cehennemdir ebed yeri²⁹⁷

Beyānū Envā'i'l-Küfr²⁹⁸

- 41 Ḥarāmdan tevbesiz gitse aña bil müstaḥaḳ nārı
Diler ise ‘azāb ider dilerse ‘afv ider Bārī
- 42 Bu dīnde şübhesiz ma‘lūm olanda şek veyā inkār²⁹⁹
Ya ta‘zīm itmesi vācib olanı itmek istiḥḳār³⁰⁰
- 43 ‘Özürsüz söylemek küfri ‘özürsüz şabḳa’ ı giymek³⁰¹
Ḥudānıñ gayrıya secde veyā küfre rızā virmek
- 44 Bu yedi nesne küfr oldı be-gāyet sen ḥazer eyle
Vesā’ir kāfire maḥşuş ‘amellerden ḥazer eyle³⁰²

²⁹⁵ nāḳıṣ→ K3(6a),K4(8a): nāḳıṣ

²⁹⁶ Beyānū Taḳsīmi'l-Ḥarām→ K1(6b): Akşāmü'l-Ḥarām; K3(6a): Beyānū Ḥarāmi ‘alā Nev’eyn; M(4a): el-Ḥarāmü ‘alā Nev’eyn; K4,K5: Bu başlık yok

²⁹⁷ K5: Bu beyit yok;

tevbe itmezse→ K1(6b),K2(6b): tevbesiz gitse

²⁹⁸ K1(6b): Beyānū Envā'i'l-Küfr (Bu başlık bir sonraki beyitten sonradır.); K4(8a),K5(107a): Envā'u'l-Küfr (Bu başlık bir sonraki beyitten sonradır.); M,K3: Başlık yok.

²⁹⁹ dīnde→ K1(6b),K3(6a),M(4b),K4(8a),K5(107a): dīnden

³⁰⁰ ta‘zīm→ K2(6b),K3(6a),K4(8b): ta‘azzum;

Gerek ḳalbden gerek dilden bu inkāriyla istiḥḳār: Bu mısra 3. mısra olarak beyitten sonra yazılıdır. K5 ve 2283: Bu mısra yok.

³⁰¹ K3(6b),M(4b): Ya küfri söylemek ḳaşden ‘özürsüz şabḳa’ ı giymek

³⁰² ‘amellerden ḥazer→ K3(6b),M(4b): ‘amelden ihtirāz

[K1(6b-9b);K2(7a-10a);K4(8b-13a);K5(107b-110a)]

1 İmdi bu üç beyitte ma'lūmuñ oldu ki küfür yedi şey'den biri ile olur. **Evvelkisi**
2 bu dīnde şübhesiz 'āme-i nāsıñ delīle muhtāc olmaksızın ma'lūmları
3 olan bir mes'elede şekk itmek. Bārī Te'ālā'nıñ zātında veyā ma'lūm olan
4 şıfātından bir şıfatında şekk itmek gibi. Ve beş vakıf namāzıñ ve orucuñ ve
5 hacıñ ve zekātıñ ehline farz olmasında ve zinānıñ dā'imā ve şūrb-i hāmırıñ
6 zarūretiñ ğayrı yerde harām olmasında şekk itmek gibi. **İkincisi** bu dīnde
7 zarūret ma'lūm olanı inkār itmek. **Üçüncisi** şer' de ta'zīmi vācib olan şey'leri
8 tahkīr idüb alçak 'add itmek. Ta'zīmi vācib olanlar Bārī Te'ālā ve kitābları
9 ve enbiyālar ve melekler ve 'ulūm-ı şer' iyyeler ya'nī farz ve vācib ve sūnnet
10 ve müsteḥab gibi. **Dördüncisi** elfāz-ı küfri bilā-zarūretin söylemek; ve ne
11 kadar laṭife ve ḳalbi īmān üzre olursa da. **Beşincisi** kefereye maḥşūş olan bir
12 fi'li bilā-zarūretin işlemek. Kefere şabḳasın giyüb ve zūnnār kuşanmak gibi.
13 **Altıncısı** Bārī Te'ālā'nıñ ğayrıya secde itmek gibi. **Yedincisi** küfre rızā
14 vermek **ne'üzubillāhi Te'ālā min cemī'i zālik**³⁰³ kendī küfrine rızā bi'l-ittifāḳ
15 küfürdür. Ğayrınıñ küfrüne rızā küfri istiḥsān iderse küfürdür. Ve ba'zı 'ulemā
16 istiḥsān itsin ve itmesin küfürdür didiler. İmdi ākil ü bālīg olub müslimān
17 olan kimse sürç-i lisān itmeksizin ihtiyāryla ittifāḳ olan küfri küfür idigin
18 bilirken irtikāb iderse mürted didiler. Ānda küfrüñ **onbeş** hükmi ve zararı
19 cārī olur. **Evvelki** ol sebep duḥūli cūnān ve bā'is-i vūşul-i rızā'ūr-Raḥmān
20 olan īmānı gibidir. **İkinci** cümle 'ameli bāṭıl olub cemī' ibādātınıñ
21 şevābı gider. **Üçüncisi** nikāhı var ise gider; ve ne kadar 'avrat daḥi söylerse
22 de. Lākin küfür söylemek ile ṭalāk vāḳi' olmaz. Üç kerre yā ziyāde şādır
23 olmaḡla ḥulle lāzım gelmez. Tevbeden soñra tecdīd-i nikāḥ kifāyet ider.
24 'Avrat söyleyüb tevbe eyledi ise nikāḥa cebr olunur. Eger er söyleyüb tevbe
25 eyledi ise 'avrat muḥayyerdir. Dilerse nikāḥa izin virir, nikāḥ olunur, dilemezse
26 nikāḥ üzerine cebr olunmaz. **Dördünci** ol ḥālde itdigi zinā olur, evlādı olursa
27 veled-i zinā olur. **Beşinci** tevbe ile emir ve cebr olunur. Ve eger tevbe itmezse
28 ḳatli vācib olur; illā 'avratlar ve ḥuṣṣālar ve İslām'ı teb'an olanlar ve şabīler ve

³⁰³ (Bütün bunlardan Allah'a sığınınız.)

29 cebrile İslām'a gelüb şoñra mürted olanlar. Ve İslām'ı iki racül şehādetiyle
 30 şābit olub şāhidleri rücū' idenler. Bu altı kimse mürted olunca қatl olunmazlar.
 31 Ölünceye veyā tevbe idinceye degin һabs olunurlar. Lākin **sebbu'n-nebiyy**³⁰⁴
 32 iden kişi tevbe itmekle қatilden қurtulmaz. **Altıncı** boғazladıғı қoyun vesā'ir
 33 һayvān murdār olmuş olur. Ānı yemek һarāmdır. **Yedinci** ol һālde қıldıғı
 34 namāzı ғayr-ı һayr 'ameli cā'iz ve maқbūl olmaz. **Sekizinci** egerçi 'ādet üzre
 35 kelime-i şehādeti getirir ise de mü'min olmaz; tā ki ol sözden rücū' idüb tevbe
 36 itmeyince. Lākin söylemedim diyü inkār itmek daғı tevbedendir dimişler. Tevbe
 37 itdikden şoñra geri yeñi müslimān olmuş olur. Tekrār nikāһ lāzım olur.
 38 **Toқuzuncı** küfür sebebiyle bātil olan һayır 'amelleriñ şevābı tevbeden şoñra
 39 geri gelmez. Evvel һacc itdiyse yine tekrār һacc itmek lāzım ve farz olur eger
 40 қādir ise. Ammā қıldıғı namāzıñ ve tutduғı orucuñ ve virdiği zekātıñ қazāsı
 41 lāzım gelmez. Bu üçünden vesā'ir қazāsı lāzım gelenlerden küfürden evvel
 42 fevt olanlarıñ қazāsı lāzım gelir. Zīrā ma'şiyet, küfür ile gitmez. **Onuncı**
 43 mīrāş yimege müstaһaқ olmaz. **Onbirinci** mü'minlere olan mu'āmele ile aña
 44 mu'āmele olunmaға dünyāda ehil olmaz. **Onikinci** żarrı tevbesiz öldükde
 45 namāzı қılınmaz. **Onüçünci** żarrı қıyāmetde küfrinden olan 'azāb içün aşlā
 46 maғfiret ve taһfif olmaz. **Ondördünci** żarrı cennet aña ebedī һarām olur.
 47 **Onbeşinci** żarrı cehennemde ebedī bāқı қalır. **Ne'üzubillāhi şumme**
 48 **ne'üzubillāh min cemī' zālik**³⁰⁵ ve eger küfri sürç-i lisān idüb söylerse ben
 49 mü'minim diyecek yerde kāfirim demek gibi, kāfir olmaz. Lākin tevbe ve istiğfār
 50 lāzımdır. Eger kāfirler öldürüb veyā bir 'uzvın keserler ise żarūret miқdārı ol
 51 müslimān, küfri izhār itmek ruһsatdır, cā'izdir. Ve eger ruһsatı terk idüb küfri
 52 izhār itmesi sebebiyle kāfirler öldürürlerse şehīd olur. 'Azīmet ile 'amel
 53 itdigiyçün ve eger elfāz-ı küfri küfr idigin bilmeyüb söylerse ba'zı 'ulemā kāfir
 54 olmazlar didiler. Ve küfrinde ihtilāf olan yerlerde қatl olunmaz. Lākin tevbe ve
 55 istiğfār ve tecdīd-i nikāһ lāzımdır küfür olmaқ ihtimāli oldıғıyçün. Ve daғı
 56 ma'lūm ola ki īmān ile muttaşıf olub küfürden berī olmanıñ 'ilācı ve sebebi
 57 **evvelā** zıkr olunan küfrüñ āfātlarını ve zararlarını bilmekdir. **Şāniyen** āfāt-ı
 58 lisānı bilüb **fi'l-leyli ve'n-nehārda**³⁰⁶ lisānını mālāya'niden һıfz idüb sūkūt ve

³⁰⁴ (Peygambere sövmek)

³⁰⁵ Ondan ve onun gibilerden Allah'a sığınırım.

³⁰⁶ (Gecede ve gündüzde)

59 Rabbü'l-‘Alemîn’e tazarru‘ niyâza mülâzemet idüb aḥşamda ve şabâḥda üç
 60 kerre **Allāhumme innā ne‘üzubike min en nuşrike bike şey’ en na‘lemuhu**
 61 **ve nestağfiruke limā lā-na‘lemuhu**³⁰⁷ bir kere daḥi **Allāhumme innī e‘üzū**
 62 **bike min en uşrike bike şey’ en ve ene a‘lemu ve estağfiruke limā lā**
 63 **a‘lemu inneke ente ‘allamu’l-ğuyüb**³⁰⁸ du‘ālarını okumaktadır.

[K1(9b-10a);K2(9b-10a);K4(12a-12b)]

1 İmdi kişi fānī ve zevāl-ḳarīb olan anbardaki tohumına ve kilerdeki zaḥīresine
 2 ve maṭbaḥdaki ta‘āmına ve şandıkdaki cevāhirine itdigi maḥābbet kadar
 3 ĩmānına maḥābbeti olanlar iki cihānda devleti ve āḥiretde zād ü zaḥīresi ve
 4 cenāb-ı sa‘ādeti ve Firdevs cevāhiri olan ĩmānını şerī‘at yasağından şıyānet
 5 ve ĩmānıñ āfātından hıfz ider. Kişi pādīşāḥ yanında sözünü nice ‘özü ve
 6 edeble söyler. İktizā itdikde öylece tamām-ı ḥazelerle ve kemāl-i edeble
 7 tekellüm ve şoḥbet idüb gāyetle küfürden ve sebeblerinden ḥuşūşen
 8 cehlinden ictināb idüb, taşrası sağ içi yok buğday gibi ĩmānını rüzgāra
 9 aldurmaz. Zīrā mücerred ḥaseb ve neseb da‘vāsı idüb beyāz ve yeşil
 10 şarınmağla müslimānlık olmaz, serkeşlik at gibi. Endām ve kıyāfetin düzüb
 11 māl cem‘ itmekle cennete girilmez. Şoḳaḳ silaḥdārlığı idüb hevā vü hevesde
 12 gezmekle cennet ve meydānı alınmaz. Meşelā yıldız böcegi gibi bir kaç
 13 eyyām parlayub aḡustos böcegi gibi biraz zamān corlamağla maṭlūb ve
 14 cennet ele girmez. Belki müslimān olub cennete girüb ānda sultān olmak
 15 dünyāda dīnini ve İslām’ını kāmīl üstāzdan öğrenüb müceb ile mu‘teḳid ve
 16 ‘āmil ve müttakī olub ĩmān ve İslām’ını āfātından hıfz itmekle olur.

45 Küfür İcāb iden şey’ler ḥuṭūr eylerse ḳalbine

Degilse rāzī ol şey’e zarar gelmez imānına³⁰⁹

³⁰⁷ (Ey Allah’ım! Bildiğimiz halde şirk koştuktan sana sığınıyoruz. Bilmediklerimizden ötürü de senin affını talep ediyoruz.)

³⁰⁸ (Allahım! Şüphesiz ben bilerek herhangi bir şeyi şirk koştuktan sana sığınırım. Bilmeyerek işlemiş olduğum şirk ve hatalarımın senden bağışlanmasını dilerim. Şüphesiz ki bütün gaybıları ancak sen bilirsin.)

³⁰⁹ “imānına→ “İmānına” kelimesi “imānına” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

şey’e→ K1(10a),K2(10a),K3(6b): şey’

[K1(10a-10b);K2(10a-10b);K4(13b-14a);K5(110a-110b)]

1 Ma'lûm ola ki ma'şiyetden albe geleni beş mertebesi vardır. **Evvelkisi** ibtidâ
2 albe düşmesidir. **İkincisi** albde bir midâr eglenmesidir. **Üçüncisi** işlesem
3 mi işlemesem mi diyü tereddüd olunmasıdır. **Dördüncisi** işlemek semti
4 âlib olub işlememek arafı maqlûb olmasıdır. **Beşincisi** işlemege aşd idüb
5 işlememege aqlâ meyl itmemesidir. Bu beş mertebeni **dört evvelkisi** 'afv
6 olunmuştur. **Beşincisi** aşd mertebesinde Âhîret'de mu'âhaze olunur. Ba'ı
7 'ulemâ bu beşinci mertebe dai 'afv olunmuştur didiler. Ve 'ibâdetden albe
8 gelen bu beş mertebeden üç evvelkine şevâb yokdur. Dördünci ve beşinci
9 mertebeye şevâb vardır. Ve söylemesi veyâ işlemesi küfr olan şey'ler albe
10 huûr eylese eger albe geldigine râzı olmayub def'ine sa'y iderse küfre
11 varmaz. Ve küfre niyyet küfürdür, ne deli yüz seneden sora işlemege niyyet
12 olursa da. Ve îmân itmege niyyet eylese mü'mîn olmaz. Bi'l-fi'l ikrâr ve tadî
13 itmedikçe.

Beyânü Asâmi'l-arâm³¹⁰

46 Dai bil küfre varmayan arâmı var iki nev'i
Biri at'î helâl diyen olur kâfir biri zannî

47 Didiler ba' arâm li-'aynih'olsa müsteil kâfir
Anı çün maşub ekinde helâl diyen degil kâfir³¹¹

[K1(10b-11a);K2(11a);K4(14b-15a);K5(110b-111a)]

1 Ma'lûm ola ki küfrü ayrı olan arâm iki kısımdır. Biri at'î, biri zannîdir.
2 Ba'ı fuahâ 'umûm üzre arâm-ı at'îni müsteilli kâfir olur didiler. Ve
3 ba'ılar arâm-ı at'ıyyeyi taşîş idüb arâmu li-'aynihî olursa müsteill kâfir
4 olur, arâmu li-ayrihî olursa kâfir olmaz didiler. arâmu li-'aynihî diyü zâti
5 arâm, aqlı necis olub şâibi şatmak ve baıqlamak ile helâl olmaz. Livâa

³¹⁰ M(4b): Asâmü'l-arâm; K4,K5: Başlık yok

³¹¹ maşub→ "maşûb" kelimesi "maşub" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Anıçün→ K5(110b),M(4b):anııçün

- 6 itmek ve şarāb içmek ve hınzır ve meyte etin yemek gibi. Haramu li-
 7 ğayrihī diyü, zātı helāl ve pāk olub harām olduğu haḳ ‘abd yāhūd şifā ‘illet
 8 oldığıyçündür. Eliñ mülki olan ta‘āmı ve libāsı izinsiz yiyüb ve giymek gibi. **ve**
 9 **vat’u’l-ḥa’iz ve duburuhā lā yekfuru müsteḥilluhā ve ‘aleyhi’l-fetvā.**³¹² li
 10 **ennehā harāmūn li ğayrihi**³¹³. *Dürri Muhtar* ³¹⁴

Li-ennehā Harāmūn li-Ğayrihi kezā Dürri Muḥtār³¹⁵

- 48 Biliñ harām li-‘aynihī olanda besmele dirse
 Olur kāfir ma‘āz‘allāh aña ‘ālim olub dirse³¹⁶

[K1(11a-11b);K2(11b);K4(15a);K5(111a)]

- 1 Ya’nī harāmu li-‘aynihī idigin bilüb, harāmu li-‘aynihīye besmele dise kāfir olur.
 2 Zīrā ism-i Allāh, taḥfīf olur. Ammā harāmu li-ğayrihiye besmele dise yā
 3 harāmu li-‘aynihī idigin bilmeyüb de dise kāfir olmaz. *Şerḥ-i Birgivi-*
 4 *Zübdetü’l-Hakāyık*³¹⁷

Beyānū Kısmi’l-Mekrūh³¹⁸

- 49 Daḥi mekrūh iki oldı ya taḥrīmī ya tenzīhī³¹⁹
 ‘İtāba müstaḥaḳ müslim eger işlerse tenzīhī

³¹² K2: Bu nüshada Arapça kısım şu şekildedir: “**ve vatyū’l-ḥa’iz ve duburuhā lā yekfuru müsteḥilluhā ve ‘aleyhi’l-fetvā**”

³¹³ K5(111a): Hayız olan kadınla normal birleşmek ve arkadan birleşmek; bu ikisini helāl gören kafir olur. Fetva da bu yöndedir. Çünkü bu, harām li-ğayrihidir.

³¹⁴ K5: Mensūr kısmın, hangi fıkıh eserinden tercüme olunduğu beyan edilmiştir.

³¹⁵ K2(11a): Diğer nüshalarda bu başlık yoktur.

³¹⁶ K3(6b): Bu beyit der-kenardır; M: Bu beyit yok.

K5(111a): Daḥi harām li-‘aynihī olanda besmele kılrsa

Olur kāfir ma‘āz‘allāh aña ‘ālim olan kimse

³¹⁷ K4,K5: Bu iki nüshada, açıklama kısmının istifade edildiği eser açıklanmıştır; K1’de sadece “Zübdetü’l-Hakāyık” yazılmıştır.

³¹⁸ M(4b): Kısmü’l-Mekrūh; K2,K4: başlık yok; K5(111a): Beyānū’l-Mekrūh

³¹⁹ daḥi→ K5(111a): Biliñ

- 50 H̄arām mekrūh-ı taḥrīmī ‘iḳāba müstaḥaḳḳ eyler
Daḫi ḳalbd’olsalar maḳşūd ‘azāba müstaḥaḳḳ eyler³²⁰
- 51 *İmāmeyn* dir ne deñli olsa taḥrīmī ‘itāb olur
Muşırr olub ya istiḥfāf idenlere ‘azāb olur
- 52 Kerāhet olsa taḥrīmī ḫarām ol ‘ind-i **Rabbānī**
H̄arām’aḳreb ḫelāl’eb‘ad didi **A‘zam** daḫi **Şānī**
- 53 Kerāhet olsa tenzīhī aña ısrār şağīr’olur
Kerāhet olsa taḥrīmī aña ısrār kebīr’olur
- 54 Muşırr olsa şağīreye ya zenbiyl’eyles’iftihār
Veyā gizl’işleyüb zenbi anı şoñr’eylese izhār³²¹
- 55 Veyā zenb işledikde ḳorḳmasa zenbiñ ‘azābından³²²
Veyāḫūd işleyen şaḫş olsa nāsıñ muḳtedāsından
- 56 Bu beş yerde şağā’irler kebīr’olur ḫazer eyle
Yazılmış tevbe bābında al *İhyā*’yı naḫar eyle
- 57 H̄arāmı farzı bilmek farz daḫi sünnetleri sünnet
Kerāhet tenzīhī olsa anıñ da bilmesi sünnet
- 58 Daḫi vācibleri bilmek kerāhet taḥrīmī bilmek³²³
Bu iki ‘ilm olur vācib fażīlet müsteḫab bilmek³²⁴

³²⁰ daḫi→ K1(11b),K2(11b),K4(15b),K5(111a): veyā

³²¹eylese→ K2(12a): eyleyüb

³²² zenb→ K1(12a),K2(12a):zenbi

³²³ taḥrīmī→ taḥrīmī kelimesi “taḥrim” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³²⁴ “**Beyānū Aḫkāmi Ef’ālī’l-Mükellefīn**” başlığından bu beyite kadar 31 beyit vardır. K3 ve M nüshalarında bu beyitten sonra 31 beyitin açıklaması yapılmıştır. [K3(8a-10b); M(5a-7a)]. Bu 31 beyitin açıklamaları K2, K4, K5 nüshalarında belirli beyitlerden sonra kısım kısım yapılmıştır. Bu sebeple K3 ve M nüshalarındaki açıklama kısımlarını bir daha yazmaya gerek görülmedi

[K1(12a-13a);K2(12b-13a);K4(16b-17b);K5(112a)]

1 Ma'lûm ola ki 'ilim, müte'allik olduğu ma'lûmına tâbi'dir. Âniñ içün farzı ve
2 harâmları ve müfsid olanları bilmek farzdır. Farzı işlemek ve harâmdan ve
3 müfsidden ictinâb idüb kaçınmak farz olduğu gibi. Vâcibi ve mekrûh-ı
4 tahrîmî olanları bilmek vâcibdir. Vâcibi işlemek ve kerâhat-i tahrîmîden ictinâb
5 itmek vâcib olduğu gibi. Ve sünneti ve mekrûh-ı tenzîhî olanları bilmek
6 sünnetdir. Sünneti işlemek ve mekrûh-ı tenzîhî olanlardan ictinâb itmek
7 sünnet-i mü'ekkele olduğu gibi. Müsteḥabı bilmek müsteḥabdır. Fi'l-i
8 müsteḥab olduğu gibi. Mübâḥı bilmek mübâḥdır.³²⁵ Fi'l-i mübâḥ olduğu gibi.
9 Meşelâ herbir 'âkil ve bâliḡ olan kimseye îmânla muttaşîf olmak farzdır ve farz
10 olduğunu bilmek daḡi farzdır. Îmânıñ zıddı olan küfür, harâmdır. Küfrüñ harâm
11 olduğunu bilmek daḡi farzdır. Farzdan ictinâb itmek farz olduğu gibi. Ve vitri
12 namâzını kılmak vâcibdir. Ve vâcib olduğunu bilmek daḡi vâcibdir. Vitri kılsa
13 velâkin vâcib olduğunu bilmeseyse bir vâcibi terk itmiş olur. Âḡiret'de 'azâba
14 müstaḥak olur. Ve öylen namâzınıñ sünnetini kılmak sünnetdir. Ve sünnet
15 olduğunu bilmek daḡi sünnetdir. Sünneti kılsa velâkin sünnet olduğunu bilmeseyse
16 Âḡiret'de 'itâb olur ve şefâ'atden mahrûm olmaḡa sebep olur. Vesâ'irleri
17 bunlara kıyâs olunur. Ğaflet olunmaya.

59 Bu manzûm altı bâb oldı birisi i'tikâd bâbı³²⁶

'Amelden farz ikincisi üçüncü vâcib aḡbâbı

60 Harâm mekrûh olan cümle bunuñ dördüncü bâbında

Beşincisi sünendir müsteḥabb altıncı babında

müsteḥab→ K2(13a): mendûb

³²⁵ Burdan sonraki kısım şu iki nüshada ve şu sayfalar arasındadır: [K2(12b-13a);K4(16b-17b)]

³²⁶ manzûm→ K1(13a),K2(13a),K4(17b),K5(112a): manzûme

i'tikâd→ **Der-kenar(K3-10b)**: İ'tikâd inanmak ma'nâsına. >Aḡterî<

- 61 Ehemdir ezberi vâfi vefâdır virdiñe Şâfi³²⁷
‘Amel kıl kalb ola envâr şifâdır derdiñe **Şâfi**³²⁸
- 62 Bi-‘avni’llâh yazılmışdır nice aḥkâm aḥîrinde
Ḥaṭâsın eyleyen işlâḥ bula cennât kabirinde³²⁹

Beyânü’l-İmân³³⁰

- 63 İmân farz cümleden evvel şabî mecnûn degil ise³³¹
İnanmağa imân dirler Resûlullâh ne didiyse³³²
- 64 Didigi ma’lûm oldıysa rızâdır şart hem ikrâr³³³
Meger sürç-i lisân ola ya bir ‘uzvın kese küffâr³³⁴

³²⁷ K1(14a): Ehemdir ezberi vâfi vefâdır derdiñe Şâfi

Der-kenar(K3-10b; M:7a): Şâfi: İsm’illâhi Te’âlâ(1. Şâfi); ismü hâze’l-kitâb (2. Şâfi)

³²⁸ K2(13a):envâr→ diğer nüshalarda: enver

Der-kenar(K3-10b): Kalbde cehl maraz olandır. Di ki bu kitâb Şâfidir.

³²⁹ **Der-kenar(K3-10b):** Ma’lûm ola ki her ‘âkil bâliğe bilmesi farz olan şey’ler iki kısımdır. Bir kısmı i’tikâdiyât ve bir kısmı ‘ameliyyâtdır. ‘Ameliyyât daḥi iki kısımdır. Bir kısım farz-ı ‘ayındır ve farz-ı kifâyedir. İ’tikâdiyât diyü bilmesi ve kalb ile taṣdîḳ itmesi bilâ-‘amel farz olana dirler. ‘Ameliyyât diyü bilmesi ve taṣdîḳ itmesi ve zâhir-i a’zâ ile ‘amel itmesi farz olana dirler. Âbdest namâz gibi. İmdi i’tikâdiyât cihetinden farz olan daḥi iki kısımdır. Bir kısmına İmân ve bir kısmı i’tikâd-ı ehl-i sünnetdir. Eger inanmak bulunmasa kâfir olursa aña İmân derler. Allâhü Te’âlâ’nıñ varlığına ve birliğine inanmak gibi. Ve eger inanmak bulunmasa kâfir olmazsa aña i’tikâd-ı ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at dirler kabîr ‘azâbına ve su’âl-i münkereyne inanmak gibi. Bir kimse bunlardan birin inkâr eylese kâfir olmaz. Lâkin fâsık ve mübtedi‘ ve firaḳ-ı dâlleden olur. Lâkin mü’menün bih ile i’tikâd-ı ehl-i sünnet bir bâbda yazıldığından ikisiniñ beynini fark itmek gâyet güçdür. >Ta’rîfü’l-üstâz<

³³⁰ K3(11a),M(7b): **Beyânü Bâbi’l-İmân** K4,K5: Bu başlık yok; K4 nüshada 6 beyit ve nesir kısmın başı eksik olması sebebiyle bir varağın eksik olduğu kanaatine varıldı.

³³¹ İmân→ “İmân” kelimesi “İmân” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Der-kenar(K3-11a): “ey ‘alâ külli ‘âkilin ve bâliğ” (Yani akıllı ve ergen olan herkese.)

“ey li’l-ins ve’l-cin.” (Yani insan ve cinler için)

³³² İnanmağa imân→ K1(13b),K2(13a): İmân inanmağa

³³³ didigi→ **Der-kenar(K3-11a):** Ya’nî Resûlu’llâhıñ didigi yakînen ma’lûm ola.

Der-kenar(K3-11a): “Li icrâ’i’l-aḥkami’d-dunyeviyye” (Dünyevi hükümlerin icrası için.)

³³⁴ **Der-kenar(K3-11a; M-7b):** Yakînen ma’lûm oldıysa rızâdır şart hem ikrâr

Meger sürç-i lisân ola ya bir uzvın kese küffâr

- 65 Daḥi sen nez‘a varmazdan güneş ğarbdan da toğmazdan³³⁵
İmānıñ evvel olmaḡ şart bu iki şey‘ başa gelmezden³³⁶
- 66 İmānıñ yokluğına hem ‘alāmet olmaya dilde³³⁷
Küfür sözler başında şabḡa zūnnār olmaya belde³³⁸
- 67 **Ḥanefī**den didi ekşer imānıñ cüz‘idir ikrār
Bu ikrār vaḡt-i ikrāhda düşer bil eyleme inkār
- 68 **İmām-ı Mātūrīdī** dir şabī-yi ‘āḡile ĩmān
Olur farz itmese āşim daḥi hem yerleri nīrān³³⁹

[K1(14a-14b);K2(14a-15a);K5(112b-113b)]³⁴⁰

- 1 İmdi ma‘lūm ola ki herbir ‘āḡil ü bāliḡ olan kimse gerek müslim ve gerek
2 kāfir, ibtidā‘ ve dā‘imā farz olan ĩmāndır. Ve ĩmān altı farz ile şaḡīḡ olur.
3 **Evvelki** Rasūlullāh ‘aleyhi’s-selām ḡazretleri’niñ Allāhü Te‘ālā tarafından
4 dīn-i Muḡammediyye’de żarūreten ma‘lūmı olandan getirdiḡi şey‘leriñ her
5 birine ḡalb ile inanmaḡdır. **İkinci** rāzı olmaḡdır. **Üçünci** taleb vaḡtinde ikrār
6 itmekdir. **Dördünci** bu üç nesne ḡālet-i nez‘e varmazdan evvel olmaḡdır.
7 **Beşinci** güneş maḡribden toğmazdan evvel olmaḡdır. **Altıncı** ḡalbdde ĩmānıñ
8 yokluğına ‘alāmet olan, bilā-żarūretin elfāz-ı küfürden ve ef‘āl-i küfürden
9 berī olmaḡdır. İmdi bu altı farzdan biri bilā-żarūretin bulunmasa ĩmān şaḡīḡ

³³⁵ K3(11a),M(7a): doḡmazdan

Der-kenar(K3-11a): Ya‘nī vücūd şıḡḡatde olub cān boḡaza gelmezden evvel olmaḡ ve dābbetü’l-arz çıkub güneş maḡribden toğmazdan evvel olmaḡdır. Bunlardan şoḡra ĩmāna gelse maḡbūl olmaz. Zīrā tevbe ḡapısı ḡapanır.

³³⁶ İmānıñ→ “İmān” kelimesi “İmān” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³³⁷ “İmānıñ→ “İmān” kelimesi “İmān” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³³⁸ **Der-kenar(K3-11a):** Ya‘nī bilā-żarūret elfāz-ı küfürden lisānını ve ef‘āl-i küfürden sā‘ir a‘zāsı ḡıfz itmek şartdır.

³³⁹ **Der-kenar(K3-11b):** Ya‘nī ĩmānıñ vücūbınıñ şartı Mātūrīdiyyeler ‘inde ‘āḡl-ı mūmeyyizdir. Bülūḡ şart degildir. Ve Eşā‘reler ‘inde ‘āḡl ve bülūḡdur. Vücūbınıñ farzı altıdır. Ba‘zısı rükūn ve ba‘zısı şartdır. Te‘emmūl oluna.

³⁴⁰ Bu kısım, K3(11b-12a) ve M(7b) nüshalarına göre aynı açıklamayı yapmasına rağmen daha tafsilatlı olduḡu için K3 ve M nüshalarındaki açıklama kısmının bir daha yazılmasına gerek görölmedi. Yine K4 nüshasının bir varaḡının eksik olması sebebiyle bu kısmın karşılaştırmasını yapılmadı.

10 olmaz. Ammā lisān olmayub veyāhūd ikrār idince kāfirler öldürüb veyāhūd bir
 11 ‘uzvın keserlerse ikrār lāzım degildir. Qalbdeki taşdıķ ve rızā kifāyet ider veyā
 12 İslām itdiği vakit, dār-ı harbde bulunub namāz ile ābdest, oruç, hac, zekāt ve
 13 bunlarıñ emşāli, şer‘de zārūreten şābit olanı öğredir bulunmadıysa, bunları
 14 ol vakit bilmek lāzım degildir. Hemān ol vakit Bārī Te‘ālā’nıñ vücūdını vesā’ir
 15 şifātlarından ‘aķıl ile bilinen şifātlarını bilüb inanmak kifāyet ider. Ve o öğredir
 16 bulduğı vakitde bilā-te’hūr, farz-ı kaķ‘İleri ve haram-ı kaķ‘İleri öğrenmek
 17 lāzımdır. Ve qalb ile inanub dil ile ikrār itdikden soñra, qalbde rızā olmasa
 18 müslimān olmaz. Ve dađı ma‘lūm ola ki hālet-i nez‘de hīn-i mevtde mübeşşirāt
 19 melā’ikleri yā münezzirāt melā’ikleri geldikde, mü’mīn-i ‘aķī ‘işıyanına
 20 tevbe eylese, tevbesi maķbūl degildir. Kezālik güneş ğurūbdan tođduķda,
 21 mü’mīn-i ‘aķī ‘işıyanına tevbe eylese, tevbesi maķbūldür; aķlında īmān
 22 ile muttasıf olduğıyçün. Ammā bu iki hīnde, kāfiriñ küfründen rücū‘ ve īmāna
 23 duđūli maķbūl degildir. Kezālik īmān-ı Fir‘avn, ‘inde edrāki’l-ġaraķi ve’l-
 24 ‘azābi lā yukbel³⁴¹ ve dađı ma‘lūm ola ki bey‘ ve şirāda fā’idesin ve zararın
 25 bilen şabiyy-i ‘aķil olana, i’tikādda şāhib-i mezhebimiz olan Ebū
 26 Manşūrī Mātūrīdī hāzretleriniñ ‘indinde īmān farzdır ve yedi yaşında olan
 27 şabīniñ īmānı şaķīhdir diyū Dīn-i Muħammediyye’de zārūreten ma‘lūm
 28 olanları; Allāhü Te‘ālā ve melekleri ve kitābları ve peygamberleri ve kıyāmet
 29 günü ve Qur‘ān ve hadīşden şübhesiz ma‘lūm olanları; farzlar gibi ve
 30 haramlar gibi. Ve ma‘lūmuñ olsun ki īmān iki dürlüdü. Biri īmān-ı icmālīdir ve
 31 biri īmān-ı tafşīlīdir. Bu ikisini, Nāzım-ı Merhūm hāzretleri beş beyit aşığıda
 32 tafşīlen nazmında beyān eylemişdir raķmetullāhi ‘aleyh.

Beyānū Bābi’l-‘Aķā’id³⁴²

69 İmānda itmedim taķlīd yakīniyyāt idüb taşdıķ³⁴³

Bi-ħamdi’llāh lūţuf itdi delill’eyledim taķķīķ

³⁴¹ (Firavun, boğulmayı idrak ettiğinden imanı makbul değildir.)

³⁴² M(8b): Bābü’l-‘Aķā’id; K2,K4,K5: Başlık yok; **Der-kenar(K3-12a): “Cem’u ‘aķīde ve hiye mā yukşadu bihi nefsu’l-i ‘tikād”** (Akaid kelimesi akidenin çoğuludur. İtikad kelimesinin ifade ettiğı anlam ile aynı anlamdadır.)

³⁴³ İmānımda→ “İmānımda” kelimesi “imānımda” yazılarak vezin düzeltilmiştir.

- 70 Yağın şol şey'e dirler ki zevālin'ih̄timāl yokdur
Muvāfık nefsü'l-emre ol h̄ilāfın'ih̄timāl yokdur³⁴⁴
- 71 'Ağ̄idemde derūnī **Ehl-i Sünnet** mezhebin tutdum³⁴⁵
'Amelde mezhehim **Nu'mān** anıñ re'yin qabūl itdüm
- 72 Kitāb icmā' u sünnetden çıkardığı hükümlerde³⁴⁶
Sebeblerinde şartında mevānī' hem h̄üceclerde
- 73 Bu beş yerde imāmım ol aña hiç i'tirāz itmem
Fürū' -i hüküm-i şer'ī ictihādda ğayrıya gitmem³⁴⁷

Beyānū'l-İmānī'l-İcmālī³⁴⁸

- 74 İnandım rāzı oldum ben Hudā'dan her ne geldiye
Qabūl itdim inandım ben Resūlū'llāh ne didiye

³⁴⁴ Der-kenar(K3-12a): "ve'l-murādu mine'l-'ağā'idi mā yete'alleku bihi'l-farzu bi nefsi i'tikādihi bihi ğayre ta'alluqihi bikeyfiyyeti'l-'ameli kekevnihī te'ālā hayyen 'ālimen kādiren ilā ğayri zālīk min mebāhişi'z-zāti ve's-şifāti. Ve tusemmā tilke'l-aḥkāmı uşūlen ve i'tikādiyyeten ve yuqabilūhe'l-aḥkāmū'l-müte'allıkatū bi keyfiyyeti'l-'ameli kevucūbi's-şalāti ve'z-zekāti ve's-şavmi ve'l-ḥacci ve tusemmā şarāi'an ve furu'an ve aḥkāmen zāhıran" (Murad şudur: Amellere taalluk etmeksizin Allahü Teâlâ'nın hayy, âlim, kâdir olduğunu zati ve sübuti sıfatları olduğunu; bunun fıkıhın usulüyle yani itikatla alakalı bulunduğunu bundan sonra yapılacak amellerin fıkıh ilminin furu'uyla alakalı olduğunu; namazın zekatın orucun haccın şartlarının hükümlerinin furu-ı fıkıh ile alakalı olduğunu; ancak bunların doğru bir itikattan sonra kabul edileceğinin bilinmesidir.)

³⁴⁵ Der-kenar(K3-12b): Ya'nī gitdikleri yolu tutdum. Ya'nī Rasūlū'llāh şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥazretlerinin aşḥābı ve cemā'ati ne i'tikād üzerine oldılar ise ben daḥi ol i'tikād üzerineyim demekdir.

³⁴⁶ K3(12b): hükümleri

³⁴⁷ Fürū' T → K2(15b), K4(20a): fürū'

K5(114a): Fürū' T şer'ī ictihāda ğayrıya gitmem

³⁴⁸ K1(15b): Bābü'l-'Ağā'idi Beyānī'l-İmānī'l-İcmālī; K4(20a): Beyānū'l-İcmālī; K2(15b): Bābü'l-'Ağā'idi İmānī'l-İcmālī; K3(12b): Beyānū İmānī Tafşilī (Müstensih yanlış başlık atmış)

Beyānū Ma'nā'i Āmentü 'ale'l-İcmāl³⁴⁹

- 75 İnandım ben Hudā'ya heb meleklerle kitābına
Kıyāmet günine taqdīrine cümle resūline³⁵⁰

Beyānū'l-İmāni't-Tafşīl³⁵¹

- 76 İnandım Rabbim Allāh var bilindi kā'inātından
Bu 'ālem şöñradan oldu Hudā'nıñ halk şıfātından

- 77 Şerīki yok O'dur Vāhid bütün dünyā buña şahid³⁵²
Aña bir fā'ide yokdur kamu halk olsalar 'ābid

- 78 Kamu halk kāfir olsalar Hudā'ya hiç zarar gelmez
Şıfātı zātı ef'ālī Qadīm'dir hiç fenā olmaz

- 79 Şebīhi yok O'dur Bāķī degildir kimseye muhtāc
Naķā'işden müberrādır kamu 'ālem aña muhtāc

Beyānū Şıfātī's-Şübūtiyye³⁵³

- 80 Diridir dirligi cümle dirilere muhālifdir
Şıfātı zātı ef'ālī kamu halka muhālifdir
- 81 Deri et kan kemik a'zā İlāhd'olmak ne mümkündür
Gelüb gitmek sine nevmi aña gülmek ne mümkündür

³⁴⁹ K1(15b): Beyānū Ma'nā'i Āmentü Billāh 'ale'l-İcmāl; K2(15b): Beyānū Ma'nā'i Āmentü Billāh 'ale'l-İmān; K3,M,K5: Başlık yok

³⁵⁰ K4(19b),K2(15b); K3(12b): der-kenardır; M: Bu beyit yok

³⁵¹ K3(12b),M(9a),K5(114a): Beyānū İmāni Tafşīl; K4(20a); K2(15b): Beyānū'l-İmāni't-Tafşīl; K5(114a): İmāni Tafşīl; K3,M: Bu başlık yok

³⁵² O'dur→ K1(15b),K2(15b),K4(20b): Hudā

³⁵³ K3(12b),K4(20b):Beyānū's-Şıfātī's-Şübūtiyye [ve] Zātīyye (Bu başlık altındaki beyitler, Allah'ın Zātī Sıfatlarına müştamil değildir.); M: Bu başlık yok; K2(16a): Beyānū's-Şıfātī's-Şübūtiyye

- 82 Yemek içmek şekil şüret mekân aña ne mümkündür³⁵⁴
Cihet evlād tağayyür ğam zamān aña ne mümkündür
- 83 Bilir her şey'leri haqqan aña hiç gizli şey' olmaz
Unutmağdan u ğafletden berīdir 'ilmi bozulmaz³⁵⁵
- 84 Şerīki yok şifātı zātı ef'ālind'O'dur Vāhid
Nef'[u] zārdan münezzehdir nef'[u] zarar kula 'ā'id³⁵⁶
- 85 Diridir şānına lāyık bilir her yoğı varı
İşidir her bir āvāzı görür ol cümle mevcūdı³⁵⁷
- 86 İşidir her bir āvāzı münezzehdir kulağdan Hāk
Görür ol cümle mevcūdı müberrā oldı gözden Hāk³⁵⁸
- 87 Dilemiş cümle maḥlūkı O'dur her mükine kādır
Kelāmı harf ü şavtsızdır lisāndan hem müberrādır
- 88 O Ḥālīk cümle maḥlūkı ḥasendir Bārī'niñ ḥulķı³⁵⁹
Ḳabīḥ olanlar'insānıñ denī kesbi denī ḥulķı³⁶⁰
- 89 O'dur ḥalk eyleyen ḥalkı kuluñ ef'ālını bile
Ḳul ancak kesb ider fi'lin olursa ihtiyār ile

³⁵⁴ **Der-kenar(K3-13b):** Ya'nī Bārī Te'alā yimeden içmeden veyā bir müdevver veyā murabba' veyā bir ğayrı şekil ile müşekkel olmadan veyā bir şüretle muşavver olmadan veyā bir mekân ile mütemekkin olmadan veyā bir cismiñ şağında veyā şolında veyā öñinde veyā ardında veyā üstinde veyā altında olmadan münezzehdir. Veyā zātına veyā şifātına tağayyür gelmeden ve ğamdan ve zamāndan münezzehdir.

³⁵⁵ 'ilmi→ K2(16a),K4(21a),K5(114b): 'ilm

³⁵⁶ K5(114b); K3(13a): Der-kenardır; K1,K2,K4,M: Bu beyit yok

³⁵⁷ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

³⁵⁸ K5(115a): İki beyit aşağıdadır.

³⁵⁹ ḥasendir→ "ḥasenedir" kelimesi "ḥasendir" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Bārī→ "Bārī" kelimesi "Bārī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³⁶⁰ K2(16b),K5(115a); K1,K3,M,K4: Bu mısra yok

- 90 İmān t̤ā'at k̤ūfūr 'iṣyān ibāḥa kullarıñ fi'li
Bularıñ cümlesi maḥlūk hemān kesb eylegil ḥayrı³⁶¹
- 91 İṣi ḥikmetcedir diler yaradır ḥayrıla ṣerri
Sever rāẓī olur ḥayra velākin sevmez ol ṣerri³⁶²

Beyānū'l-Kader

- 92 Ezelde eyleyüb taḳdīr cemī' -i mümkinātı Ḥaḳ³⁶³
Yazılmış levḥ-i maḥfūza cemī' olmuş olacak
- 93 Aña vācib degil bir şey' ider iḥsānı luṭfından
Yaḳar kāfirleri dā'im Ḥakīmdir maḥẓ-ı 'adlinden
- 94 Velākin müslimānlardan Ḥudā'sın kılmayan rāẓī³⁶⁴
Ḥudā ba'zısın 'afv ider anıñ ḥaşmın kılar rāẓī
- 95 Yanar fāsıqlarıñ ba'zı 'azābı zenbi miḳdārı³⁶⁵
Bu cennet nār muḥaḳḳaḳdır tükenmez ni'meti nārı

Beyānū'l-Eṭfālī'l-Müşrikīn³⁶⁶

- 96 Tıfıl müşrik caḥīm a'rāf ḥādīm yā meşiiyyetde
Türāb-ı imtiḥān olur tevaḳḳuf ḥaḳ ya cennetde

³⁶¹ ḥayrı→ K3(14a): ḥayr; K1(16b):Bular maḥlūk-ı Bārīdir hemān kesb eylegil ḥayrı

³⁶² K5: Bu beyit yok

³⁶³ mümkinātı→ K3(14a): mümkināt

³⁶⁴ **Der-kenar K3(14a),K5 (115a):** Ya'nī Müslimānlardan bir kimse bir kebīre günāḥ işleyüb ve yāḥūd şaḡīreye muşırır olur ise ol kimse ol fi'ilde Ḥudāsın rāẓı kılmış olmadı. Öyle olan kimseleriñ ba'zılarını 'afv ider ve ba'zılarına 'azāb ider.

³⁶⁵ fāsıqlarıñ→ K3(14b): fāsıqlar

zenbi→ K2(17a),K3(14b),K4(22a): zenb

³⁶⁶ K2(17a): Beyānū'l-Eṭfālī'l-Müşrikīn; K3(14b): Beyānū Eṭfālī Müşrikīn (Bu başlık ve beyit der-kenardır); M,K5: Bu başlık ve beyit yok

***Ta'rifü'l-Fāsık*³⁶⁷**

- 97 Şağīreye muşırr olsa ya işlerse kebā'irden³⁶⁸
Olur fāsık değil şālih rücū' eyle şağā'irden³⁶⁹
- 98 Feraḥ yokdur cehennemde elem yok cennet içinde
'Azābı zevki gūnāgūn ölüm yok bunlar içinde

[K1(17b);K2(17b);K4(22b-23a);K5(115b)]

1 Ma'lūm ola ki cehennem ehliniñ 'azābı, cümlesi bir degildir. Tañrılık
2 da'vāsı iden kāfirleriñ 'azābı, āḥar kāfirleriñ 'azābından ziyādedir. Ve
3 enbiyālara eziyet iden kāfirleriñ 'azābı, āḥarıñ 'azābından ziyādedir. Ve
4 müslimāniñ fāsıklarından 'ilminiñ kendiye fā'idesi olmayan 'ālimleriñ 'azābı,
5 sā'ir fāsıklarınñ 'azābından ziyādedir. Ve ehl-i cennetiñ cümlesiniñ zevk [ü]
6 şafāsı bir degildir. Lākin herkes göñül istedigini bulur. Āḥarıñ ni'metine
7 ğıbṭa eylemezler. Ve virilmesi mümkün olmayan şey'ler ḥāṭırına gelmez ki
8 virilmediği şürette maḥzūn ola.

- 99 Giricek cennete mü'min bi-lā keyfin görünür Ḥaḳ
Ara yerde mesāfe yok cihet yokdur bil anı ḥaḳ

***Beyānū'l-Ḳabr*³⁷⁰**

- 100 Ḳabirde hem su'āl ider iki melek saña cānım
Di Rabbiñ kim ne dīndensiñ nebīñ kim diye iḥvānım³⁷¹

³⁶⁷ K1(17a): Beyānū Ta'rifü'l-Fāsık; M: Başlık yok

³⁶⁸ **Der-kenar(K3-14b):** Ya'nī şağīre gūnāh ve kebīre gūnāh ve kerāhete tenzihī ḥarām bābında cümlesi beyān olunmuştur.

³⁶⁹ K3(14b), K2(17a): gūnāhından

³⁷⁰ K5: Bu başlık yok

³⁷¹ dīndensiñ→ K2(17b),K4(23a),M(9b): dindensin
kim→ K2(17b),K4(23a): kimdir

101 Diyeler Rabbimiz Allāh dinimiz dīn-i İslām'dır
Nebimiz ol Muḥammed'dir kamu maḥlūka ikrāmdır

102 Kabirde dürlü ni'metler virilir eyü kullara
‘Azāb her kāfire vardır daḥi ba‘zı günāhkāra³⁷²

***Ve'l-Yevmi'l-Āḥir*³⁷³**

103 Ḥaṣṣir vardır terāzī var çekilir cümle a'māliñ
Bilinmez şekli ne günā virilir defter a'māliñ

104 Eṣaḥ kāfirler için var muḥakkak defter-i mīzān
Velākin ḥayrı hiç yokdur yazılır çekilir ‘iṣyān³⁷⁴

Beyānū'ş-Şirāṭ

105 Cehennem üstine köprü kurulur ḡāyet incedir
Sürürü ol vakit nāsiñ bu köprüyi geçince

106 Su'āl ider Ta'āla'llāh kişiniñ ḳavl [ü] fi'linden
Ḳul iseñ inḳıyād eyle su'āli itme fi'linden

***Beyānū'ş-Şefā'at*³⁷⁵**

107 İmāniyla gidenlere şefā'at var eyü ḳuldan³⁷⁶
Kimine nāra yandıkda kimine nāra girmezden³⁷⁷

³⁷² K4: Bu beyit yok

³⁷³ M,K5: Bu başlık yok

³⁷⁴ yazılır→ K3(15a): yazılı

³⁷⁵ K5(116a); K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

³⁷⁶ İmāniyla→ “İmāniyla” kelimesi “imāniyla” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

³⁷⁷ M(10a): yanmazdan

Beyānū'l-Enbiyā 'Aleyhimū's-Selām

- 108 Hudā gönderdi insāna resüller cümle insāndan
Emīnlerdir mübelliğler berīler fısk [u] tuğyāndan³⁷⁸
- 109 Nebīler hür ricāllerdir 'akılda zū'l-kemāllerdir
Ve ba'de'l-mevt nübüvvetden nebī ma'zūl degillerdir
- 110 Nebī teblīğ ile me'mūr olan yerlerde nisyāndan
Berīlerdir ider teblīğ kıomaz kendinde nokşāndan
- 111 Kebā'irden şağā'irden kerāhetden berīlerdir
Mürüvvet işleri dā'im denā'etden berīlerdir
- 112 Mü'evvel zenblerin müş'ir sünende nazm-ı Kur'ān'da
Şağā'ir olmağıla hem dağı nisyān ola ānda
- 113 Veyā evlā-yı terk ola ya evvel ola bi'setden
Veleh sehven berīlerdir şağā'ir olsa hissetden
- 114 Şudūr eylerse sehven bir şağā'ir ğayr-ı hıssıyyet
Olur tenbīh ider i'lām bilir ümmet icābiyyet
- 115 Haṭā vāķi' olur ise nebīniñ ictihādında
Olur ilhām rücū' eyler taķarrür eylemez ānda
- 116 Tefāsīrde tevārīḥde mübārek şānlarına şeyn
Virenler heb haṭādır bil nazār itmez ana zū'l-'ayn
- 117 Münezzeh her nebī nefret viren her bir marāzlardan
Güzeller ḥalk-ı ḥulkında berī alṭaķ ğarażlardan³⁷⁹

³⁷⁸ K3(15b): Emīnlerdir 'akıllardır berīler 'ayb [ü] 'işyāndan (Bu mısra beyite eklenmiştir.)

³⁷⁹ alṭaķ→ K5(116b): olacaķ

118 Hıűűűā kim Resūlu'llāh anıñ medħinde  ul 'āciz
Hudā medħ eyler ān'anca  anıñ vaűfında dil 'āciz

119 Nebīler evveli Ādem O  opra dan yaradıldı
Mu ammed Muűţafā űallū nebīler ħātemi oldu

120 İkisiniñ arasında nebīler geldi heb űādık
 isābın kimseler bilmez hemān bilir anı H ālık

121 Nebīler ismi  ur'ān'da  ikir olanları ħıf  it³⁸⁰
Yigirmi sekiz esmādır bu d rt beytde tamām  ikr it³⁸¹

122 Nebīler ismi Ādem N   biri İbrāhim İsm ' l
 u'ayb H r n ile Yahy  Zekerıyy  biri Z ' kifl³⁸²

123 Biri Eyy b biri   lih biri Ya'  b birisi H d
Biri İű    [u] L   İly s S leym ndır biri D v d

124 Biri İdr s biri Elyesa' biri Y nus biri M s 
' zeyr Lokm n [u] Z ' l- arneyn biri Y suf biri ' s 

125 Birisi ol Mu ammed'dir  amu ma l    rahmetdir
A  a  mmet olanlara ħay l eyle ne ni'metdir

Bey n ' l-K t b³⁸³

126 Hud  y z d rt kit bını biliñ lev inden indirdi
Vir b İnc 'i ' s 'ya birin D v d'a g nderdi³⁸⁴

³⁸⁰ **Der-kenar(K3-17a):** Bil enbiy larıñ ismi  ikir olan bu  ur' n'da
Tam m yigirmi sekkiz oldu  nı ħıf  cef nında

³⁸¹ M,K3: Bu beyit yok

³⁸² K1(19b),K2(19b),K4(25b),K5(117a): Biri Ādem birisi N   biri İbr him İsm ' l
 u'ayb H r n ile Yahy  Zekerıyy  biri Z ' kifl

³⁸³ M: Bu ba lık yok

³⁸⁴ K1(19b), K3(18a), K4(25b), K5(117a): Vir b İncil ' s 'ya birin D v d'a g nderdi

127 Virüb Tevrât'ı Mūsā'ya Ḥabību'llāh Ḳur'ân'ı
Yigirmi üç yıl içinde tamām kaṭ' itdi Furḳān'ı³⁸⁵

128 Şaḥīfeden onın Ādem daḥi Şīt ellisin aldı
Ḥalīl'ine onın virüb otuz şuḥfın İdrīs aldı

***Beyānū'l-Mi'rāc*³⁸⁶**

129 Uyanık olduḡı ḥālde sefer itdi Resūlu'llāh
Ḥarem'den Mescid Akṣā'dan göge gitdi Resūlu'llāh³⁸⁷

130 Çıkub gökleri seyr itdi yanınca Cebra'il gitdi
Görüb cennet ile nārı o gice hem nüzūl itdi

***Beyānū'l-Melā'ike*³⁸⁸**

131 Yimez içmez müşerref heb meleklerde günāh olmaz
Dişi erkek degillerdir 'amel ānlara güç gelmez

132 İçinde bunlarıñ Cibrīl hem İsrāfīl ü 'Azrā'il³⁸⁹
Daḥi 'arşı olan ḥāmil daḥi Rıdvān [ü] Mīkā'il

133 Daḥi mālik bular cümle nebīniñ ġayrıdan efḍāl
Nebīniñ ġayrı mü'minler bularıñ ġayrıdan efḍāl

³⁸⁵ Okı cāndan 'amel eyle unutma ḥükm-i Furḳān'ı (bu mısra K1 nüshasında yokken, M ve K5 nüshalarında 2. beyittir.)

³⁸⁶ K2(20a): Beyānū'l-Mi'rāci'n-Nebiyy 'Aleyhi's-Selām; K1(20a): Beyānū Mi'rāci'n-Nebiyy 'Aleyhi's-Selām

³⁸⁷ göge→ **Der-kenar K3(17b), K5(117b)**: Ma'lūm olsun ki Ḥazret-i Resūlullāh 'aleyhi's-selām uyanık olduḡı ḥālde mübārek cesediyle bir gicede Mekke'den Ḳudūs-i Şerīf'e varub anda cümle ervāḥ-ı enbiyā cem' olub ānlara imām olub iki rek'at namāz kılub āndan Cebra'il ile göklere çıkub Bārī Te'ālā'nıñ murād eylediḡi yerden varub cenneti ve cehennemi görüb ol gice yine Mekke'ye nüzūl itmişdir. 'Aleyhi efḍali's-şalāti ve's-selām

³⁸⁸ K3: Bu başlık yok

³⁸⁹ Cibrīl→ K3(17b),K4(26b),K5(117b): Cebra'il

Beyānū ‘Aḳā’idi Ehli’s-Sünnet³⁹⁰

- 134 Ecel budur ölen maḳtül ecel gelir virir cānı
Ne yirseñ rızqıñı yirsiñ ḥelālden yi yime ḳanı
- 135 Saña güç yetmeyen fi’li Ḥudā emr eylememişdir
Velīlerde kerāmet var yalanı söylememişdir
- 136 Ḥavāriḳ mu‘cize irhāş kerāmet hem i‘ānetdir³⁹¹
Siḥir ḥāriḳden olursa daḥ’istidrāc ihānetdir³⁹²
- 137 Siḥir vāḳi’ naẓar gerçek ‘ilim efdāldir ‘aḳlıñdan
Küfürden ğayrı bir ẓenbi çıkarmaz mü’min īmāndan
- 138 ‘İbādāt’eylemez ibtāl küfürden ğayr kebā’irler³⁹³
Ne deñli müttakīn olsa sükūt itmez tekālūfler³⁹⁴
- 139 **Şalāt ābdest ğazā ḥaccıñ** ne deñli olsalar mebrūr³⁹⁵
Kebīre ẓenbi maḥv itmez meġr Ġaffār ide maġfūr³⁹⁶

[K5(118b)]³⁹⁷

- 1 Ya’nī bir müslim küfrüñ ğayrı, kebīre ğünāh işlemek ile ḥayır ‘ameli bāṭıl olur.
- 2 Ve ne deñli şāliḥ ve evliyā’ daḥi olursa şer’iñ teklīfi āndan düşmez.

³⁹⁰ K1(20b): Beyānū Mu‘teḳidāti Ehli Sünnet; K2(20b): Beyānū Mu‘teḳidāni Ehli Sünnet; K5: Bu başlık yok

³⁹¹ **Der-kenar K3(18a), K5(118a):** Bir anda muḥarriḳ, sükūn cem’ olmaz. Ya’nī velī diyü mümkün olduğu miḳdārı Bārī Te‘alā’nıñ ẓātını ve şifātlarını bilüb ‘ibādāt [ü] tā’ate müdāvim ve ma’şiyete münkirātdan ictināb idüb nübüvvet da’vāsını itmeyüb dā’imā ẓikre meşġul olan kimseye dirler. Böyle kimseden şādır olan ḥāriḳ-ı ‘āde kerāmet dirler.

³⁹² K3(18a),K4(27a): Küfürden ğayrı bir ‘işyān çıkarmaz mü’mini īmāndan

³⁹³ K5(118a): Der-kenardır; 2283: Bu mısra yok

³⁹⁴ müttakīn→ K4(28b), K2(21a),K5(15b),K1(21a),2283:evliyā;

K2(21a): Biliñ ḥabṭ eylemez tā’atini nāsıñ kebā’irler; K1(21a)’de der-kenardır.

³⁹⁵ Şalāt→ K1(21a),K2(21a),K5(118b),K4(27a): namāz

³⁹⁶ K3(18b): maḥv

³⁹⁷ K3(18b): Der-kenardır.

- 140 Belî bir farzı te'ḥîrden olan zenb oldılar maḥv
Şürûṭla eyleseñ tevbe olur tevbe itdigiñ maḥv
- 141 Du'ā olunsa şartıyla ya tevbe eylese bir kûl
Ne deñli ba'zı zenbinden olursa da olur maḥbûl
- 142 Velâkin ḥâlet-i ye'sde ḳabûl olmaz bil îmânı
Ḥudâ'ya cehl 'özür olmaz şaḥîṭ muḳallid îmânı

[K5(118b-119a)]³⁹⁸

- 1 Ya'nî ḥâlet-i nez' de kāfirler, âḥiretde olan maḳâmın gördükde ve îmâna gelse
2 maḥbûl olmaz. Ve Bârî Te'ālâ'nıñ şıfâtlarını bilmezim diyü, cehlîm var diyü
3 'özür dileseler âḥiretde maḥbûl olmaz. Ya'nî 'akıl ile bilinecek mes'elelerde
4 meşelâ Bârî Te'ālâ'nıñ birliğine ve varlığına ve buña beñzer mes'elelerde
5 âḥardan öğrenüb taşdıḳ iderse îmânı şaḥîṭdir. Lâkin istidlâli terk ile âşim olur.

- 143 Taşadduḳdan du'âdan hem dirilere ölenlere
Olur nef'i ḥulûş ile du'â eyle ölenlere³⁹⁹
- 144 Sağîreye 'ikâb câ'iz kebâ'ireden 'afv câ'iz⁴⁰⁰
Ḥatâsı müctehidleriñ olur ma'füvv olur fâ'iz⁴⁰¹
- 145 Ḥaṭâ vâḳi' olur ise nebîniñ ictihâdında
Olur ilhâm rücû' eyler taḳarrür eylemez ânda⁴⁰²

³⁹⁸ K3(18b): Der-kenardır

³⁹⁹ **Der-kenar(K3-19a;K5-118b):** Ya'nî du'ânıñ şartları ve edebleri müsteḥab bâbında gelir ve du'ânıñ maḥbûl olmasının ma'nâsı ol du'ânıñ muḳâbelesinde bir fâ'ide bulur ve istediği şey virilmek lâzım degildir.

⁴⁰⁰ **Der-kenar(K3-19a):** Ya'nî ma'lûm ola ki sağîre günâha 'ikâb câ'izdir. Lâkin ḳaṭ' yokdur. Ve kebîre günâh 'afv câ'izdir; ne ḳadar tevbesiz oldıysa da.

⁴⁰¹ fâ'iz→ K1(21b): câ'iz; müctehidleriñ→ **Der-kenar(K3-19a):** Ya'nî müctehidiñ ictihâdında ḥaṭâları 'afv olunmuşdur.

⁴⁰² K3,M: Bu beyit yok

Beyānū Ahvālī'l-Kıyāmet⁴⁰³

- 146 Yakıncağda çıkar Deccāl gözi kör kāfir-i sehḥār
Bu yerde çok fesād ider murādın ḥalkı ider Ḳahhār⁴⁰⁴
- 147 Semāya emr ider yağar biter yerde çemen çiçek⁴⁰⁵
Çıkar yerden defīneler bu sehḥār emrin idicek
- 148 İner 'İsā semādan ol urur Deccālī katl ider⁴⁰⁶
Gelür Mehdī imām olur tamām dünyāda 'adl ider
- 149 Çıkar Ye'cüc ile Me'cüc doğar gün aşdığı yerden
Çıkar yerden de bir ḥayvān mümeyyiz küfri īmāndan
- 150 Nice yerler geçer yere menāşīb düşmez ehline
Nice müftī olur cāhil muḥabbet eylemez dīne
- 151 Bular cümle 'alāmetdir kıyāmete imān eyle⁴⁰⁷
Ne vakt olur kıyāmet ol bilinmez i'tikād eyle
- 152 Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün
'Aḳā'idler bilindiyse bil a'māl'ictihād eyle

Bābü'l-Farżi mine'l-A'māl⁴⁰⁸

- 153 Bu bābda zıkr olanları fūrū'dan farż bil ānları
Kimi ḳaṭ'ī kimi ḳannī kimi ḥūbdur kimi ḡayrı⁴⁰⁹

⁴⁰³ K2,M: Bu başlık yok

⁴⁰⁴ çok→ K2(21b): çıkub

⁴⁰⁵ K2(21b): Semāya emr ider Deccāl yağar yağmur biter çiçek

⁴⁰⁶ Deccālī→ K2(21b),K3(19a),M(12a): Deccāl

katl→ K5(119a): katli

⁴⁰⁷ imān→ "īmān" kelimesi "imān" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁰⁸ K1(22a),K5(119b): Beyānū'l-Farā'izi mine'l-A'māl; K2,K3,M: Bu başlık yok

⁴⁰⁹ Bu mısra K1,K3 ve M nüshalarında beyitin önüne eklenmiştir: İmāndan i'tikāddan sonra farż vardır bil ānları

[K1(22a);K2(22a-22b);K3(20a);M(12b);K4(29a);K5(119b-120a)]⁴¹⁰

- 1 Ya'nî îmān ve i'tikād-ı şaḥīḥ bābında beyān olundu. Bu bābda sā'ir farzlar
- 2 beyān olunur. Ve bu farzlarıñ ba'zısı farz-ı kaṭ'īdir, inkār iden kāfir olur. Namāz
- 3 ve oruç ve ḥac ve zekāt gibi. Ve ba'zısı zannīdir. Başıñ rub'ına mesh gibi
- 4 ve selām almak ve namāzdan kendi fi'iliyle çıkmak gibi. Ve ka'de-i ahīrede
- 5 teşehhüd miqdārı oturmak gibi.

154 Şabī mecnūn daḥi kāfir diyār-ı ḥarbde cāhiller
Degillerdir bu dört kimse fūrū'ıyla mükellefler

155 Beden mālı dini 'ırzı 'akıl hem cānları ḥıfz it
Ḥarāmı bil ḥazer eyle bil öğren farzları ḥıfz it

156 Meger şer'an kıṣāş ta'zīr zīmān ḥadden gele lāzım
Ya bir ğayrı sebep ile telefleri ola lāzım⁴¹¹

[K1(22b);K2(22b-23a);K3(20b);M(13a);K4(29b-30a);K5(120a)]⁴¹²

- 1 Ya'nî îmān ve i'tikād-ı şaḥīḥden soñra bu beyitte ma'lūmuñ oldu ki altı
- 2 şey'i fesādden ḥıfz itmek farzdır. Ne deñli bu altı şey' āḥar kimseniñ olursa
- 3 da. Meger şer'an ḥudūd-ı sitteden biri lāzım gele. Veyā kıṣāş ve ta'zīr lāzım
- 4 gele. Veyā müste'men olmayan ḥarbī keferesi olsa. Veyā mürted veyā sā'ir
- 5 katli ḥelāl olan kimseler ola. Bu şüretlerde şer'iñ ḥükmi ne ise icrā olunur.
- 6 Ve bu altı şey' āḥar kimseniñ olduğı taḳdīrce bir zaḥmete varmazsa seniñ
- 7 üzeriñe ḥıfz itmesi vācib olur. Ve ḥarāmı bilüb ve ḥazer itmek, ve farzı bilüb
- 8 ve işlemek farzdır.

⁴¹⁰ Bu mensûr kısım K3(19b) nüshasında aynı zamanda der-kenardır.

⁴¹¹ ola→ K1(22b): gele

⁴¹² K3 ve M nüshalarında açıklama kısmı iki beyit sonradır.

- 157 Seni bir farzı terk eyle ya bir zenb irtikāb eyle⁴¹³
Diyü cerh itseler saña olur ruḥṣat anı eyle
- 158 Zinā yā ğayrıyı katle ya cerhe cebr iderlerse
Helāl olmaz bu üç ef'āl ne deñli katl iderlerse
- 159 Namāzdan beş vakit Cum'a cenāze ḥac da farz oldu
Zekāt şavm [u] ḥarāc a'şār vesā'ir borc da farz oldu⁴¹⁴
- 160 Emānet nezr edā eyle kifāyet deñli kesb eyle
'İyāle meskeni infāk iki kat yılda şevb eyle
- 161 Każāya rāzı ol şer'a belāya zenbe şabr eyle
Ḥudā'dan kork umuruñda kubûrı nārı fıkır eyle
- 162 Şecā'at ba'zı şükr eyle ḥulûş it her 'ibādetde
Tevekkül tevbe it fevrī olagör istikāmetde

[K1(23b);K2(23b-24a);K3(21a-22a);M(13b-14a);K4(30b-31a);K5(120b-121a)]

- 1 İmdi bu beyitte sekiz farz zıkr olundu. Her biri tafşıl olunur. Ma'lûm ola ki
2 şecā'at gerek olan umûra ikdām itmege dā'ī bir ḥüydur. Ve fāsıqları fışk
3 itdigiyçün sevmemek, zālamlara ve mübtedi'lere buğz izhār itmek vācibdir;
4 zarardan ḥavf olunmazsa. Eger ḥavf olunur ise kalbdeki buğz kifāyet ider. Ve
5 şükür diyü Bārī Te'ālā'nıñ ni'metlerini bilüb her a'zāda **mā ḥuliḳa leh**⁴¹⁵ şarf
6 itmege dirler. Ve kul şükre kâdir degildir. Ve kâdir degilim diyü ikrār
7 şükürdendir. Ve ihlāş diyü 'ibādetde fi'liñe bā'ış rızā-i Bārī veyā cennete
8 vüsül veyā nârdan ḥalāş ola. Ve tevekkül diyü rızk ḥuşuşında ve ğayrıda Bārī
9 Te'ālā'ya i'timād idüb ve sebepleri zāhiren sebep bilüb mü'essir-i ḥaḳīḳī,

⁴¹³ farzı→ K3(20b),M(13a): farz

zenb→ K1(23a),K2(23a),K4(30a),K5(120b): zenbi

⁴¹⁴ K1(23a),K2(23a),K4(30a),K5(120b): Zekāt şavm ḥarāc a'şār daḥi tecvīd de farz oldu

⁴¹⁵ (Yaratılışına uygun)

- 10 Bārī'dir diyü i'tikād itmege dirler. Ve tevbe diyü āhiret havfından içün
 11 eyledigi günāha pīşmān olub ve fi'l-hāl kendiden ol günāhı giderüb bir daği
 12 itmemege kaşd itmege dirler. Ve hūqūq-ı 'ibādı redd itmek ve kazāsı vācib
 13 olanları kazā, ve keffāret lāzım gelenleriñ keffāretini itmek şartdır. Ve tevbe
 14 fevrī farz olur. Ve tevbeden şöñra müstaķīm olmaķ bir farz-ı āḥardır.

163 Ümīdiñ kesme fazlından recā it rahmeti Ḥaķ'dan
 Sebeblerine sa'y eyle hūrūc itme tevekkülden

[K1(24a);K2(24a);K3(22a);M(14a);K4(31b)]⁴¹⁶

- 1 Ya'nī Bārī Te'ālā'nıñ rahmetini recā farzdır. Ve cehennemden ḥalāş olub hiç
 2 girmemek bā'ış olacaķ şey'lere sa'y itmek daği farzdır. Ve sebeblerine
 3 sa'y tevekküle māni' degildir.

164 Ḥalīm ol gel cihād eyle 'adūdur nefsi ḥāķ eyle
 Ḥayā it şādıķ ol nuşḥ it fesāddan ḳalbi pāk eyle

[K1(24a-24b);K2(24a-24b);K3(22a-22b);M(14b);K4(31b-32a);K5(121b)]

- 1 Ma'lūm ola ki, ḥilm diyü, ğazablanmamağa dirler ve bu ḥilm her ğazab
 2 vaķtinde ğazabın yudub tekellūf ile vücūda gelür. Ve ḥarāmdan göñül istedigini
 3 şey'iñ ḥilāfına gitmek farzdır. Ve nefis insānda ṭabi'ī bir şıfatdır, büyük
 4 düşmāndır şerre mā'ildir. Ve ḥayırdan i'rāz idicidir. Ol nefsi ḥāķ itmek,
 5 murādını virmemek ile olur. Ḥarāmdan murād itdigini virmemek farzdır. Ve
 6 mekrūh-ı taḥrīmīden murād itdigini virmemek vācibdir. Ve mekrūh-ı tenzīhīden
 7 istedigini virmemek sūnnetdir. Ve ḥelālden her murād itdigini virmek
 8 mezmūmdur. Ve ma'şiyet murād itdigi vaķitde Bārī Te'ālā'dan utanmaķ, ve
 9 ḳavlinde şādıķ olmaķ ve ḥaķa ḥayr murād itmek, vesā'ir ḥarām olan kötū
 10 ḥūylardan ḳalbini pāk itmek farzdır.

⁴¹⁶ K5(121a): Bu mensūr kısım der-kenardır

- 165 Hudā tevfiğini zıkr it günāhıñ var mı gel fikr it⁴¹⁷
Var ise ānı terk eyle yoğısa Bāri'ye şükr it

Beyānū Huḫūḫ⁴¹⁸

- 166 Huḫūḫ-ı 'abdi redd eyle ya rāzı kıl helāl itdir⁴¹⁹
Bilā-vechin ezā itseñ muṭayyib kıl zevāl itdir

Tafşilü't-Tevbe⁴²⁰

- 167 Eger haḫ şāhibi haḫḫım helāl olsun saña dirse
Helāl olur ne deñli haḫḫı vardır sende ol bilse
- 168 Eger bilmeksizin her bir huḫūḫı eylese ibrā
Halāş olur bu dünyāda halāş olmaz o fi'l-'uḫbā
- 169 Eger haḫ şāhibi yāḥūd aña vāriş bilinmezse
Faḫīre vir o miḫdār māl ne deñli aşı fer' olsa
- 170 Eger meyyit veyā ḡā'ib bulunsa şāhibü'l-ḡaybet
Derūnī eyle istiḡfār umulur Haḫḫ ider raḫmet
- 171 Eger kāfir veyā ḡayvān içün olursa sende haḫ
Niyāzdan ḡayrı yok çāre saña lāyık niyāz ancak

[K1(25a-25b);K2(25a-25b);K3(23b-24a);M(15a);K4(33a-33b);K5(122a-122b)]

- 1 Ma'lūm ola ki huḫūḫ-ı 'ibād iki dürlüdü. Birisi māla müte'allıḫdır. Ḡaşb ve sirḫat
2 ve ḡayrıñ mālını bilā-şer'in almak ve telef itmek gibi. Eliyle veyā diliyle yalan

⁴¹⁷ Hudā→ K2(24b): Hudā'nıñ

⁴¹⁸ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁴¹⁹ 'abdi→ K2(24b), K3(22b), M(14b), K5(121b): 'abd

⁴²⁰ K1(24b): BeyānūTafşilü't-Tevbe; K2,K4,K5: Bu başlık yok

3 yere şāhidlik itmekle, veyā zālîme ğamz itmekle. Eger şāhibini bilirseñ
 4 helâlleşmek lâzımdır, şabîlik hâlinde olursa da. Eger öldiyse vârişleriyle
 5 helâlleşmek lâzımdır. Eger şāhibi veyā vârişi bulunmazsa veyā
 6 bilinmezse kıymetin fuķarāya virir. 'İndallāh emānet olub kıyāmetde
 7 şāhibine ulaşıdırmaķ niyetiyle. Ve birisi mālā mûte'alliķ degildir. Bu daķı iki
 8 kıısımdır. Birisi bedene mûte'alliķdir, bilā-vechin yaralamaķ ve dōgmek ve bi-
 9 ğayrı haķķın kullanmaķ gibi. Ve birisi ķalbe mût'alliķdir, ūetm ve istihzā gibi.
 10 Bu ikisinde mūmkinse helâlleşmek lâzımdır. Mūmkin degilse Allāhü Te'ālā'ya
 11 tazarru'dur. Ve haķ şāhibi iķün du'ā ve taşadduķdur. Recā olunur ki
 12 kıyāmetde Allāhü Te'ālā ānı rāzı kıla. Seni ānıñ elinden ħalāş ide. Ammā haķ
 13 ħayvān iķün olursa ūuķsuz yere dōğūlmek ile veyā ūuķlu iken yüzüne urmak
 14 ile veyā ūāķatinden ziyāde yük yükletmekle veyā ūuyını ve otını virmede ķuşūr
 15 itmekle hāl ğayet mūşkildir. Ve haķ, kāfir iķün olub dūnyāda helâlleşmezse
 16 bu ikisiniñ ħuşūmeti ziyāde eşeddir. Ğayet ħazer itmelidir. **Allāhumme**
 17 **'āfinā**⁴²¹

172 Şalāt [ü] şavm zekāt ħac fevt olurlarsa ķazā eyle⁴²²

Zıhār şavm and ķatil keffāretin cūmle edā eyle⁴²³

[K1(25b-26a);K2(26a-26b);K3(24a-24b);M(15b-16a);K4(33b-34a);K5(122b-123a)]

1 Ma'lūm ola ki meşhūrda keffāret vācib olan dōrttür. Biri zıhārdır; zıhār diyü
 2 bir müslim, bālīg, 'āķil olan kimse zevcesini veyā zevcesinden cūmleden
 3 ta'bīr olur bir 'użvını; re's gibi, raķabe gibi, veyā bir cüz'-i şāyi'i nişf gibi, rub'
 4 gibi, ebedī kendiye nikāħ dūşmez kimseden biriniñ nażarı ħarām olan
 5 birine beñzetmege dirler. Eger zıhār iderse keffāret lâzım olur. Bu zıhārıñ
 6 keffāreti şavmıñ keffāreti gibidir. Tafşīli kitābıñ āķirinde gelir inşā'alāhü te'ālā.
 7 Ve biri nehār-ı Ramażān'da şā'im olan kimseniñ ūurūtıyla ekli yāĥūd ūūrbi
 8 yāĥūd vaṭ' yāĥūd vaṭ' olunmasıdır. Bunlarıñ keffāreti ve tafşīli şavm
 9 bābında beyān gelir inşāallāhü te'ālā. Ve birisi yemīndir; keffāret-i yemīn,

⁴²¹ K2,K4: Allah'ım bize afiyet ver.

⁴²² şavm→ K3(25b), M(15a), K4(33b), K5(122b): şavmı

⁴²³ ķatil→ K2(26a): şavm

- 10 vācib bābında gelir. Ve biri katildir; bir kimse'i ālet-i cārihanıñ ğayrı bir şey'
 11 ile bir şahşı katl eylese, ne deñli darbı kaşden olursa da veyāhūd bir
 12 şayda atub bir şahşa rāst gelse veyā harbī keferesi zann idüb bir ma'sūm
 13 şahşı, katl eylese, bu şüretlerde bir mü'mīn köle āzād ider. Ve köleye 'āciz
 14 olursa iki ay oruç tutar.

173 Hudā'yı şālihi sev hūsn-i zann it eylegil cūdi⁴²⁴

Delīlden bil 'aḳā'idi 'amelde eyle taḳlīdi

[K1(26a-26b);K2(26b);K3(25a);M(16a-16b);K4(35a-35b);K5(123b)]

- 1 Ya'nī Bārī Te'ālā'yı sevmek ve şālih kulları sevmek. Ve Bārī Te'ālā in'ām
 2 ider ve Āhiret'de günāhı yarlığar diyü zann itmek. Ve şālihleri şalāḥa ḥaml
 3 idüb azacak ḳarīne ile yaramaz fi'il üzre olmasını zann itmemek, eger fışkına
 4 zan götürür ḳarīne olursa ol zamān sū'-i zan degildir, ol kimseye buğz itmek
 5 vācibdir. Ve üzerine şer'an veyā mürüvveten edāsı lāzım gelen mālī edā itmek
 6 ve 'aḳā'id mes'elesini delīl ile bilmek. Gerek edille-i 'aḳliyye olsun gerek edille-
 7 i naḳliyye olsun ve icmāl üzre delīl kāfīdir. Tertīb-i mantıḳī lāzım degildir. Ve
 8 'amelde e'imme-i erba'adan birini taḳlīd idüb ol kimseniñ Kur'ān'dan ve
 9 ḥadīşden çıkardığı ḥükmi ḳabūl itmek farzdır.

174 Berāber eyle medḥ [ü] zem tevāzu' eyle olma kem

Hudūdı eylegil icrā eger olursanız ḥukkām

[K5(123b-124a)]⁴²⁵

- 1 Ya'nī medḥ-i nāsıñ 'indinde berāber ola. Ne medḥ iderlerse mesrūr ol ne
 2 zemm iderlerse ğam-nāk olub maḥzūn ol. Belki zemm iderlerse bir kerre fikr

⁴²⁴ it→ K5(123a): eyle

⁴²⁵ K3(25a): Bu mensūr kısım der-kenardır (Ya'nī nāsıñ 'indinde berāber ola. Ne medḥ iderlerse mesrūr ol ne zemm iderlerse ğamġīn ol. Belki zemm iderlerse ve zemm itdikleri 'ayıb sende var ise izāle eyle. Yoğısa saña iftirā itmişler şabr eyle.)

- 3 idesiñ. Eger ol zıkr itdikleri ‘ayıb sende var ise izāle eyle, terk idesiñ. Ve illā ol
4 ‘ayıb sende yoğusa saña iftirā itmişlerdir şabr idüb Rabbü'l-‘Ālemīne şükr eyle.

Beyānū Şerā'iti Emri Ma'rūf ve'n-Nehyi 'ani'l-Münker⁴²⁶

175 Kabūli zann olub bir fitneye bā'ış degil ise⁴²⁷

Bilā-teftiş harāmdan nehy furūzı emr it ehl ise

[K1(26b-27b);K2(27a-28a);K3(25b-26b);M(16b-17b);K4(36a-37b);K5(124a-125a)]

- 1 Ma'lūm ola ki emrū ma'rūf ve nehyi 'ani'l-münker farz olmasınıñ yedi şartı
2 vardır. **Şarṭ-ı evvel** budur ki emrū ma'rūf ve nehyi 'ani'l-münker bulunduğu
3 taqdırce me'mūrun bīhiñ huşūli ve menhiyyūn 'anhiñ zevāli zann oluna. Eger
4 zann olunmazsa farz olmaz. Gerek kabūlinde şekk olsun gerek 'adem-i kabūli
5 zann olsun. **Şarṭ-ı şānī** budur ki kabūli zann olunduğı taqdırce bir fitneye bā'ış
6 olmaya. Ya'nī nehy olunan ma'şiyetden büyük bir ma'şiyete varmaya. Eger
7 varursa farz olmaz. Meşelā şūrb-i hamırdan nehy itseñ içmez. Lākin ol
8 nehiyden nāşī katl-i nefse mü'eddā olur. Bu şūretde emriñ gayrı katle mü'eddā
9 olursa ittifāken emr ü nehy harām olur, farz olmak nerede kaldı. Eger emri
10 katle mü'eddā olursa, ba'zı 'ulemā emr ü nehy cā'iz olur didiler. **Şarṭ-ı şālīs**
11 budur ki teftiş ve tefahhuş olmaya. Zīrā teftiş izhār-ı fāhişeye sa'ydır,
12 harāmdır. **Şarṭ-ı rābī'** budur ki me'mūrun bīh farz ve münhiyyūn 'anh harām
13 ola. Ve illā emr ü nehy farz olmaz. **Şarṭ-ı hāmīs** budur ki harāmıñ hürmeti kaṭ'ī
14 ve farzın farziyyeti kaṭ'ī ola. Muḥtelefün fihā olan mes'elede emr ü nehy farz
15 olmaz. Meger Ḥanefī mezhebinde farz olanı Ḥanefī mezhebinde olana
16 emr eyleye. Vesā'ir mezhebler daḥi böyledir. Meşelā gusūl farz olan yerde
17 gusl iderken bir Ḥanefī ağzına şu virmegi terk itse ağzına şu vir diyü emr itmek
18 farzdır. Şāfi'ī mezhebinde olanlara ağzına su vir demek farz degildir, belki
19 sünnetdir. Zīrā Şāfi'ī mezhebinde ağza şu virmek sünnetdir. Ve gayrısın

⁴²⁶ K1(26b),K5(124a): Beyānū Şerā'iti Emri'l-Ma'rūf; M: Bu başlık yok.

⁴²⁷ Kabūli→ K2(27a): kabūl

Der-kenar(K3-25b): Kabūl, zannū 'ademi'l-fitne ve teftiş-i farz-ı kaṭ'ī emr-i me'mūr-ı mükellef kendiden gayri emr olmaya.

20 buña kıyās eyle. **Şarṭ-ı sādīs** budur ki āmir ve me'mūr mükellef ve ḥatāya
 21 ehl ola. İzn-i sulṭānī ve kendi 'āmil olmak şarṭ degildir. Meşelā bir
 22 meclisde şürb-i ḥamr iderken āḥarlara içmeñ demek farzdır. Sā'ir şurūṭları
 23 bulunduğu taqdīrce ve içmemek farz-ı āḥardır. Bir farzıñ terkinden farz-ı āḥarı
 24 terk lāzım gelmez. Lākin kendi daḥi kaçınsa 'adālet itmiş olur. Ve sözinde
 25 te'sīr ziyāde olur. **Şarṭ-ı sābi'** budur ki kendiden ḡayri āmir ve nāhī olmaya.
 26 Ve olduḡı taqdīrce ol ḡayrı ihmāl itmeye. Zīrā farz-ı kifāyedir. Ve vācibi emr
 27 itmek vācibdir. Ve sünneti emr itmek sünnetdir. Ve kerāhet-i taḥrīmīden
 28 nehy vācibdir. Ve kerāhet-i tenzīhīden nehy sünnetdir.

Farzū Kifāye⁴²⁸

- 176 Bu meyyitden yunanları kefen defin cihād eyle
 Bütün Kur'ānı ḥoş ḥıfz eyle muḡtarrı ifad'eyle⁴²⁹
- 177 Selām al fevri işitdir su'āl it ḥasta ḥālını⁴³⁰
 Cevāb vir ḥamdin işitseñ işitdir fevrice ānı⁴³¹
- 178 Şehādet farz şurūṭıyla sūkūt it diñle Kur'ān'ı
 Bu farz on dört kifāy'oldı olur bāḳī kalan 'aynı⁴³²
- 179 'Amel farz olmanıñ şarṭın edānıñ şarṭların cümle⁴³³
 Bilüb her şarṭlarıñ şarṭın şurūṭıyla edā eyle
- 180 'Ameller farzınıñ biri ya farzıñ farzı yā şarṭı
 Ya şarṭıñ şarṭı fevt olsa şaḥīṭ olmaz 'ibādātı

⁴²⁸ K1(27b): Beyānū'l-Farzī'l-Kifāye; K3(26b): Şalātū'l-Cenāze Farz-ı Kifāye başlığı varsa da yanlış başlık konmuştur; K2,K4,K5: Bu başlık yok.

⁴²⁹ Kur'ānı→ K3,M,K4,K5: Kur'ān

⁴³⁰ fevri→ "fevrī" kelimesi "fevri" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴³¹ fevrice→ "fevrice" kelimesi "fevrice" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴³² farz→ K3(27a);M(17b): farzda

Der-kenar(K3-27a): Ya'nī farz-ı kifāye diyü cemā'atden birisi işlese āḥardan sāḳıṭ olan farz dirlər. Emr-i ma'rūfdan āḥarına gelinceye kadar on dört farzdır kifāye dirlər.

⁴³³ Bu beyitten önce K4(37a)'da "**Ve Şalātū'l-Cenāze**" başlığı konmuşsa da yanlıştır.

Beyānū'ş-Şalāt⁴³⁴

- 181 Nifās ḥayz olmayan müslim bülūğ vaqt olsa hem 'ākil
Namāz farzdır degil ise diyār-ı ḥarbde ol cāhil

[K5(23a)]

- 1 Ya 'nī diyār-ı ḥarbde İslām'a gelüb namāzıñ farz olduğın bilmezse namāzıñ
2 terkine 'özürdür. Bildikden şöra daḡı kaḡā itmez.

Beyānū Ferā'izi'ş-Şalāt⁴³⁵

- 182 Namāzıñ farzı on dördür yedi namāza girmezden⁴³⁶
Ḥadeşden kendiñi pāk it gücün yeterse bir yüzden⁴³⁷
- 183 Biri pāk it necāsetden beden şevbi mekānıñı⁴³⁸
Biri 'avret yerin setr it biri dön beyte yöniñi
- 184 Duḡūl-i vaḡti bil kaşd-ı vüsül eyle namāzıña⁴³⁹
Ḳıyāmen eyle tekbīri duḡūl eyle namāzıña

Namāzıñ İçinde Olan Farzlar⁴⁴⁰

- 185 Ṭayanmaḡla olursa da ḡıyām farz farz vācibde
Biri Ḳur'ān oḡu biri rükū' eyle iki secde

⁴³⁴ K1(28a),K4(38a): Beyānū Şerā'iti Vücūbiyyeti'ş-Şalāt; K2: Bu başlık yok.

⁴³⁵ K1(28a): Beyānū Ferā'izi Edā'iş-Şalāt K3,K5: Bu başlık yok.

⁴³⁶ K2(28b): Namāzıñ farz on dördür yedisi namāza girmezden

⁴³⁷ K5(125b): Ḥadeşden kendiñi pāk gücün irse bir yüzden

⁴³⁸ şevbi→ K2(28b),M(18a);K3(27b): şevb

⁴³⁹ vaḡti→ K1(28b),K2(28b): vaḡt

Der-kenar[K3-27b,K5-125b]]: Ya 'nī vaḡtiñ duḡūli ve duḡūlini bilmek daḡı farzdır. Ḥattā bir kişi namāzıñ vaḡti degil ḡann ile namāzı ḡılsa namāzı cā'iz olmaz ne deñli vaḡtinde ḡılmış olursa da. Ve ḡan kāfīdir yaḡinen bilmek lāzım degildir. Ve iftitāḡ ile namāza niyyetiñ beynini namāza münāfi şey' faşl itmemek farzdır.

⁴⁴⁰ K1(28b):Namāzıñ İçinde Olan Farzları Beyān; K2,K3,M: Bu başlık yok.

- 186 Taḥiyyāt okunur deñli ku'ūd eyle aḥīrinde
Çıka kend'iḥtiyāriyl'olmaya müfsid namāzında
- 187 Uyanık işleye farzı bu farzlar münferid kılsa
Beş on şartı ziyāde olur cemā'at 'ıyd Cum'a olsa

***Beyānū'l-Vużū*⁴⁴¹**

- 188 Namāz kılmak veyā secde veyā Qur'an'a yapışmak
Murād itseñ vużū' farzdır şu pāk ola daḥi muṭlak⁴⁴²
- 189 Şevāb yā ṭuhr ya farz iskāt için müsta'mel olmaya
Katı pāk şey' karışursa şu ṭab'ı zā'il olmaya⁴⁴³
- 190 Cünüb tas yā şu almak çün elini eylese idḥāl
Şu müsta'mel degildir bil zarūret olduğıçün ḥāl⁴⁴⁴
- 191 Eger māyi' karışursa şuya beñzerse her vaşfi⁴⁴⁵
O māyi' az ola şudan mişāli merkeb artığı⁴⁴⁶

[K5(126a)]

- 1 Ya'nī bir şuya merkeb artığı karışır ol merkeb artığı ol şu karışdığı şudan

⁴⁴¹ K2,K5: Bu başlık yok.

⁴⁴² farzdır→ **Der-kenar(K3-28a;K5-126a)**: Ya'nī bu üç yerde ābdest almak farz olur. Şu pak olmak ve muṭlak olmak veyā müsta'mel olmak şartdır. Karışa māyi' ṭāhir şuda eşer zāhir olmaya. Ḥimār südi yā müsta'mel karışa ḡālib olmaya.

⁴⁴³ K3(28a): Ṭahāret yā 'ibādet için şular müsta'mel olmaya (Bu nüshada beyite ekli 3. mısradır); K2(29a),M(19a),K4(39a),K5(126a),K1,2283: Bu mısra yok.

⁴⁴⁴ K1: Bu beyit yok.

çün→ K3(28a),M(18b),K5(126b): için

⁴⁴⁵ māyi'→ K2(29a): māni'

Der-kenar(K3-28a): Ya'nī şuyun ṭab'ı, rıkkatı vardır. Eger şuya karışır karışan şey'den tanzīf murād olunursa şabun, şu gibi şuda rıkkat olundukça cā'izdir. Ne deñli irvā bulunmazsa da.

⁴⁴⁶ māyi'→ K2(29a): māni'

- 2 izāle ola. Eger berāber olursa ihtiyāten ğusül ve ābdest cā'iz degildir. Eger
3 ziyāde olursa ittifāken cā'iz degildir.

192 İki vaşfı ya bir vaşfı muhālif şey' karışursa
Leben karpuz şuyı gibi vaşıfdan bir bozulursa⁴⁴⁷

193 Ğusül ābdest degil cā'iz içüb şevbi yumağ cā'iz
Eger ğayrı şu yoğısa teyemmüm eylemek cā'iz

194 Şuya hiç beñzemez sirke gibi şey'ler karışursa⁴⁴⁸
Ğusül ābdest degil cā'iz iki vaşfı bozulursa

195 Büyük havza aqarmāye eger murdār koyulursa
Olur murdār o murdārdan eşerden bir bulunursa

196 Büyük havz olmayub yāhūd aqarşudan da olmazsa⁴⁴⁹
Necis düşse olur murdār ne deñli hiç bozulmazsa

Beyānū'l-Bi'r⁴⁵⁰

197 Kuyuya bir necis düşse velev bir kaṭre kan olsa
Necis hıffet olursa da düşen kığ az degil ise⁴⁵¹

⁴⁴⁷ **Der-kenar(K3-28b;K5-126a):** Ya'nī sūd levninde ve tu'mında şuya muhālifdir. Ve karpuz şuyı tu'mında muhālifdir. Şuya karışır şuyuñ bir vaşfı bozulursa ol şuyla ğusül, ābdest cā'iz degildir.

⁴⁴⁸ sirke→ **Der-kenar(K5-126b):** Ya'nī sirke levninde ve tu'mında ve rāyihasında şuya muhālifdir. İki vaşfı şuyuñ bulununca sirke şuya ğālib olmuş olur. Bir vaşfı bozulursa zarar eylemez.

⁴⁴⁹ havz→ **Der-kenar(K3-28b):** Ya'nī her aqar şey' on zirā' ve derinligi avuç dolunca dibi zāhir olmaya. Ve şaman çöpini götüren aqarmāye murdār karışır ol murdārıñ levni veyā kōkısı veyā dadı bozulur ise ol şu murdārdır. Eger deryā dañı olursa da.

⁴⁵⁰ K2: Bu başlık yok.

⁴⁵¹ degil→ K1(29b): deñli

Der-kenar(K3-29a;K2-29b): Ya'nī büyük havuz olmayub veyā aqan şudan olmazsa bir damla necis düşse ol şu murdār olur. Ne deñli düşen murdārıñ eşeri zāhir olmazsa da.

- 198 Demevî şuda toğmayan olub tağılsa yâ şişse
Kedi kelbden kediden mûş koyun kırdan kaçub düşse⁴⁵²
- 199 Veya ‘aynî necislerden şuya bir yerleri degse⁴⁵³
Veyâhūd sü’ri murdârdan düşünce femleri degse
- 200 Ya koyun deñli bir hayvân olub düşüb ya şuda ölse
Çekilir cümlesi şuyun bu on şey’den biri olsa
- 201 Çekerlerse şu haddince koğaniñ tolmasa nişfı⁴⁵⁴
Olur tãhir yumağ lâzım degil taşu dañi zarfı⁴⁵⁵
- 202 Çekilmek mümkün olmazsa iki yüz kab veyâ üç yüz
Çekilir kıyu kabıyla didi ba’zı şavâb bu söz⁴⁵⁶
- 203 Eşah budur şu ehlinden iki kimse ider tağdır
Ne deñli şu nezih vaqti çıkar ân’eylemez tağtır⁴⁵⁷
- 204 Şu murdâr düşdügi vaqtin ne vaqt düşdi bilinürse⁴⁵⁸
Ve illâ bir gice bir gün o şişmezden görölürse
- 205 Bilinmeyüb şişer ise ol üç giceyle üç günden
İmāmeyn dir bilinmezse necis bulunduğı andan

⁴⁵² **Der-kenar(K3-29a):** Ya’nî kanı yok aru ve ‘akreb gibi veyâ kanı var şuda doğar şu gelüb bu iki hayvân şuyı ifsâd itmez şuda ölürse de. Lâkin ölüb şuda dağılırsa ol şudan içmek mekrūhdur.

⁴⁵³ **Der-kenar(K3-29a):** Ya’nî fare kıyuya düşünce murdâr olduğı fa’reniñ bevli murdâr olduğı kavle bināen.

⁴⁵⁴ tolmasa→ K1(30a): tolmaya

⁴⁵⁵ yumağ→ K2(30a): yok

Der-kenar(K3-29a): Ya’nî kıyunun içine inüb bir taş ile toluu toldurub çekmege hâcet yokdur. Yuğarıdan irsâl idince nişfı dolmazsa ol vaqt kıyu pāk olur.

⁴⁵⁶ **Der-kenar(K3-29b):** Ya’nî kıyudan çekmek murād eyledigi vaqitde, ne deñli şu tahmîn iderlerse ol deñli şu çekilir. Necis düşdügi vaqitde ziyâde olsun veyâ noğşân olsun. **>Dürr-i Muhtâr<**

⁴⁵⁷ K1(30a): Ne deñli şu nezih vaqti çeker âbı eylemez tağtır

⁴⁵⁸ şu→ K2(30b): şuya

206 Namāzı hem hādeşden tuhr'î'ād'it kavlı-i **Muhtār**'da⁴⁵⁹
Yedir nān olsa nā-pāke **Dürer**'de **Dürr-i Muhtār**'da

207 Ölen serçe gibi olsa yigirmi koğa çek ābı
Gügercin gibide kırk kab vasaṭ kabdan kuyu kabı⁴⁶⁰

208 Gügercin serçeniñ beyni olan serçe gibi oldı
Gügercin ile şāt beyni olan gügercine döndi

'Aşeratün lā-Yencisü'l-Bi'r⁴⁶¹

209 Diri pāk nās kezā me'kūl daḥi hem fa'reniñ ḥur'ı
Necis tozu azacıq kıg gügercin serçeniñ ḥur'ı

210 Bevilden ign'ucı gibi yenilmeyen kuşuñ ḥur'ı
Yarasa fa'reniñ bevli necis itmez bu on bi'ri

211 Şağım vaḳti düşen kığlar alınsa düşdügi sā'at⁴⁶²
Zuhūr eylemese levni necis degil o süd ni'met

Beyānū's-Sü'ūr⁴⁶³

212 Bil artıgı necis mekrūh ṭaḥūrdur muhtelif meşkūk
Femi pāk nās daḥi me'kūl feres sü'ri ṭaḥūr şek yok⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ tuhrı→ K1(30a): tuhr; K2(30b),K4(40a): Namāzı hem necisden tuhr i'āde it kavlı-i **Muhtār**'da
hādeşden→ **Der-kenar(K3-30a)**: Ya'nī hādeşden olan ābdesti ve ğusül i'āde itmek
necisden yunan şevbi tekrār yumaḳ lāzımdır. Eger ābdest veyā ğusül hādeşden olmayub belki
teberrūk içün olub veyā bedeni pāk itmek içün olur ise ve eşvāb daḥi kir gibi şey'leri izāle içün
yundiysa bu şüretlerde ābdestiñ ve ğusülüñ ve esbāb-ı ğusülüñ i'ādesi lāzım gelmez. >**Dürr-i Muhtār**<

⁴⁶⁰ **Der-kenar(K3-30a)**: Ya'nī kuyuda bulunan meyyit serçe deñli bir ḥayvān olursa yigirmi tolu;
gügercin deñli olursa kırk tolu çekmek lāzımdır, ṭağılub veyā şişmediyse.

⁴⁶¹ K2,M: Bu başlık yok

⁴⁶² vaḳti→ **Der-kenar(K3-30a)**: Ya'nī şağım vaḳtiniñ ğayrı vaḳtinde süde necis düşse veyā
şağım vaḳtinde düşdügi vaḳtinde der-'aḳab çıkarmasa veyā der-'aḳab çıkardığı vaḳtiñ levni
zāhir olsa ol süd murdār olur.

⁴⁶³ K1(30b): Beyānū's-Sü'r K2: Bu başlık yok.

⁴⁶⁴ daḥi→ K4(41a): gedā; K1(30b),K2(31a),K5(127b): kezā

- 213 Hānāzīr kelb bahā'imden sibā' sü'ri necis oldı⁴⁶⁵
Anaya beñzedi kaçır hımār sü'rinde şek geldi⁴⁶⁶
- 214 Alıcı kuş gezen tavuk necisden çok yiyen hayvān⁴⁶⁷
Dağı hem evde sākin fa'reler akreb kedi ilan
- 215 Bularıñ artığı mekrūh-ı tenzīhī olub **Muhtār**
Dür'üñ hükmi sü'ri gibi velākin pāk diri hımār⁴⁶⁸
- 216 Faķaķ meşķūk şu bulunsa teyemmüm it hem al ābdest
Faķaķ mekrūh şu bulunsa kerāhet yokdur al ābdest
- Beyānū Ferā'izi'l-Vuzū**⁴⁶⁹
- 217 Kulaklar beynini saç bitdigi yerden çeñeñi yu⁴⁷⁰
Şaķaldan nāziliñ ğayrı şık ols'āniñ ķamusın yu⁴⁷¹
- 218 Şık olmazs'altını her hāl 'izāri hem verāsın yu⁴⁷²
Eliñ dirsekleriñ ile ayağı hem topuğı yu

Der-kenar(K3-30b): Ya'nī bu üç artuķ pākdir. Ve āķarı pāk ider.

⁴⁶⁵ **Der-kenar(K3-30b):** Ya'nī hınzırıñ ve yaban canāvarlarından yırtıcı canāvarlarıñ artığı necisdir.

⁴⁶⁶ **Der-kenar(K3-30b):** Ya'nī kaçırıñ anası şıgır ise veyā at ise artığı pāk idicidir. Ve eger anası merkeb ise artığı meşķūkdur.

⁴⁶⁷ **Der-kenar(K3-30b):** Ya'nī ekşer 'alefi necisde olan hayvāniñ ve yaban kedisiniñ artığı necisdir.

⁴⁶⁸ Dür'üñ→"Dürr'üñ" kelimesi "Dür'üñ" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁶⁹ K2,K5: Bu başlık yok; K1 ve K4'te 218. Beyitten sonra "Beyānū'l-Ferā'izi fi'l-Ġusli ve'l-Meş" başlığı atılmışsa da uygun bir başlık değildir.

⁴⁷⁰ beynini→ K3(31a),K5(128a): beyni

Derkenar(K2-31b;K3-31a;K4-42a): Başın rub'ına meş eyle ekāl üç parmağıñ ile
Yüzüñdeki çeñeñdeki şaķalı yuya meş eyle

⁴⁷¹ K5(128a): Eliñ dirsekleriñ ile ayağı hem topuğı yu

⁴⁷² K5(128a): Şaķaldan nāziliñ ğayrı şık olsa āniñ ķamusın yu
Şık olmazsa altını her hāl 'izāri hem verāsın yu

219 Şu aḳsın damlasın hem aplasın gesin yunıında
Eall ü parmağıla rub´ına mesh ola başıında⁴⁷³

220 Eger bir parmağıla her meside tze ş u alsa
Olur c'iz mesi başda eriüb rub´ını bulsa

221 Başında meshi men´ ider mevni´den bulunmaya⁴⁷⁴
Vuzū´ usl eyleyenlerde nifs u ay bulunmaya

[K1(31b-32a);K2(32a-32b);K4(42b-43a);K5(128b-129a)]

1 İmdi bu be beyitte ma´lūmu oldu ki bdesti farı drtdr. Bir kerre yzin
2 yuma. Ve bir kerre ellerin yuma dirsekleriyle bile. Ve bir kerre başı drt
3 blğinden bir blğine mesh itmekdir. Ve bir kerre ayakların yuma
4 opuqlarıyla bile. ayız ve nifs olmama artır. Ve yumanı farı drtdr.
5 Yunan yeri her birine ş u ama ve aplamak ve damlamak. Ve ´zri yoğisa
6 ş u bedenine nfz itmek. Ve ş uda far drtdr. Ş u pk olma ve ş evb in
7 vey far it in vey uhr in ş u msta´mel olmama ve atı pk ş ey´
8 arışınca ş u oyu olmama. Ve mve ş uyu arışınca eeri zhir olmama. Ve
9 başa meside far üdr. Başı rub´ına olma ve ealli ü parma ile olma
10 ve mese mni´ olmama. Eger bir parma ile vey iki parma ile mesh iderse
11 c'iz degildir; ne deli medd idb rub´ına bliğ olur ise de. Meger iki parma
12 beyninde eli iinden bir parma deli yeri iki parma ile bile vaz´ ide.
13 Rub´ına bliğ oluncaya dek eke vey bir parmaqla y iki parmaqla mesh idb
14 t rub´ına bliğ oluncaya dek her birinde tze ş u alma ile. Ve parmağın
15 ekmeksizin bu ü ş retde mesi c'izdir. Eger parmağını drt arafıyla mesh
16 eylese vey ü parmağını ularıyla mesh eylese c'iz degildir; ne deli bu iki
17 ş retde rub´ına bliğ olursa da. Eger başını rub´ı mikdrına yağmur yağsa
18 vey başını ş uya dısa vey rub´ı mikdrı birine ya ıra dşse. Bu ü
19 ş retde dai mese kifyet ider. Elini vaz´ itmek lzım degildir.

⁴⁷³ K5(128a): 1.ve 2.mısranın yerleri değışmiştir.

⁴⁷⁴ meshi→ K1(31b),K2(32a),K3(31a),K4(42a),K5(128b): mesh
bulunmaya→ K1(31b),K2(32a),K5(128b): ılınmaya

Beyānū Nevākızı'l-Vużū⁴⁷⁵

- 222 İki yoldan zuhūr itse kubbuld'olan yeliñ ğayrı
Ya ağızı tulusu kuşsa yılan kurd balğamıñ ğayrı
- 223 Ğusülde yunması lâzım yere hayden necis aqşa
Seher bâliĝ namâzında gülüb yanındaĝ'ışitse⁴⁷⁶
- 224 Yatub ya söykenüb yâhūd tayanub da uyur ise⁴⁷⁷
Eger tayağ alınınca düşecek deñil'olur ise⁴⁷⁸
- 225 Ya çıplak dâbbe üzerinde iniş aşığı uyur ise⁴⁷⁹
Uğunsa ya cünün olsa ne deñli az olur ise⁴⁸⁰
- 226 Ya ağızından çıkan kanı büzağına berâberse
Açıq şehvetle 'avret yerleri birbirine degse⁴⁸¹
- 227 Veyâ hamrı içüb dirler ise veyâ olursa mest
Ya ma'zûre vakit çıkısa bu on beş şey' bozar âbdest⁴⁸²

Beyānū Mucibi'l-Ğusl⁴⁸³

- 228 Uyansa uyğudan bâliĝ menī yâhūd mezī bulsa
Ya diri müştahā nâsa hıtân yeri duğul olsa⁴⁸⁴

⁴⁷⁵ K2: Bu başlık yok

⁴⁷⁶ sihir→ K2(32b): sehven

⁴⁷⁷ uyur→ K2(33a): olur

Der-kenar(K3-31b;K5-129b): Ya'nī yanı üzerine veyâ arkası üzerine veyâ yüzi üzerine yatub uyusa âbdesti bozulur.

⁴⁷⁸ tayağ→ K2(33a),M(20b):tayağ; K3(31b):tık

⁴⁷⁹ uyur→ K2(33a): olur

⁴⁸⁰ olsa→ K2(33a): ise, K1(32b): irse

⁴⁸¹ 'avret yerleri→ **Der-kenar(K3-31b;K5-129b):** Ya'nī 'avret yerleri şehvet ile biri ğayrısına degerse âbdest bozulur; ne deñli âbdest bozacak şey' çıkmazsa da.

⁴⁸² ma'zûre→ K1(32b): ma'zûrdan

⁴⁸³ K2: Bu başlık yok

⁴⁸⁴ K1(33a),K2(33a): bulsa

229 Ya şehvetle menī çıkısa nifās yā hayzı kaṭ' olsa
Bu altı yerde yunmak farz bilā-māni' şuyı bulsa⁴⁸⁵

230 Bu şüretde namāz secde tilāvet mest murād olsa⁴⁸⁶
Bu yerlerde teyemmüm it şudan saña 'aciz gelse

Ġusül Vācib Olan Maḥaller⁴⁸⁷

231 Eger inzāl veyā hayz ile bāliġ olsa bir kimse
Nifās yā hayz cünüb iken imāna gelse bir kimse⁴⁸⁸

232 Ya bir 'avrat doğurdukda nifāsdan kanı gelmezse
Bu altı yerde yun vācib 'özürden gayrı olmazsa⁴⁸⁹

Beyānū Ferā'izi'l-Ġusl⁴⁹⁰

233 Yu ağızıñ burnuñ içini bedeni hep şaḳal şaçı
Şaçıñ aşlın yusun 'avrat örülmüş ise bel şaçı

234 Er olan cümle şaçı yur ne deñli örgüsi olsa
Vuzū' ğusli şaḫīḥ olmaz eger bir yer kuru kılsa

Beyānū't-Teyemmüm⁴⁹¹

235 Şu ile bil ara yeriñ tamām dört biñ adım olsa⁴⁹²
Her adımı üçer ayak bunu taḥmīn idüb bilse

⁴⁸⁵ **Der-kenar(K4-34b;K5-129b):** Ya'nī bu altı yerde ğusl itmek farz olmasının sebebi dördtür. Namaz kılmak ve secde itmek ve Qur'ān okumak ve Qur'ān'a yapışmaktır.

⁴⁸⁶ mest→ K1(33a),K2(33b): mes

⁴⁸⁷ K3(32a): Ġusül Vācib Olan; K4(34b),K5(129b): Ġusül Vācib Olan Maḥal

⁴⁸⁸ imāna→ "İmāna" kelimesi "imāna" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁴⁸⁹ Namāz secde ya mess it tilāvet yā ṭavāf itseñ (Bu mısra K2(33b), K4(34b), K5(130a)'de bu mısra der-kenarken, K3(32b)'de beyitten sonra 3. mısra olarak yazılmıştır.)

Der-kenar(K4-34b;K5-130a): Bu altı yerde yun vācib bilā-māni' şuyı bulsa namāz secde yā mess it tilāvet yā ṭavāf

⁴⁹⁰ K2,K5: Bu başlık yok

⁴⁹¹ K2: Bu başlık yok

⁴⁹² **Der-kenar(K3-32b):** Ya'nī teyemmümden maḫşūd hemān ḥadeşden pāk olmaştır.

- 236 Veyā hāzır şı var ammā degil kâdir id'isti' māl⁴⁹³
Veyā bir dert ya izdiyād olur itse şı isti' māl⁴⁹⁴
- 237 Bilen müslim haber virse ya zann-ı ğālibī olsa
Ya taṭhīrde şusuzluğdan ya düşmāndan zarar görse
- 238 Ya şuyı şatsalar saña tamām iki behāsına
Ya mişline şatarlarsa virecek yok edāsına
- 239 Ya şuyuñ aleti yokdur ya 'uzvuñ ekşeri yara
Bu on yerde teyemmüm it türābıñ ṭībini ara
- 240 Cünüb hā'iz daḥi meyyit birine olsa şı kāfī
Kimiñ mülki ise ol şı anıñdır haḳ bu söz **Şāfi**
- 241 Mübāḥ kılsa şuyı bir kes cünüb lāyık olur aña
Olursa müşterek ol şı meyyit lāyık olur aña

Beyānū Ferā'izi't-Teyemmüm⁴⁹⁵

- 242 Eliñ ur ṭīb yere 'āciz tamām yüzlere mesh eyle
İkinci ḍarbda kollara tamām sür ṭuhra ḳaşd eyle
- 243 Ya secde yā namāz için teyemmüm eyle kıl 'ābid⁴⁹⁶
Teyemmüm it cenāze fevt ider ise veyāḥūd 'ıyd
- 244 Eḳall üç parmağıl'ola ya ekşerle ide meshin
Ġubār olmak degil lāzım nifās ḥayz olmay'ola dīn

⁴⁹³ K2(34a): Veyā hāzır şı var degil var ide isti' māl

⁴⁹⁴ Dert→ K3(32b),M(21a): derd; K1(33b): derde

⁴⁹⁵ K1(34a): Beyānū't-Teyemmüm; K2(34b): Bābü Teyemmüm; M: Bu başlık yok.

⁴⁹⁶ **Der-kenar(K4-46a):** Ya'nī namāz kılmak şaḥīḥ olan teyemmüm üç niyetden biriyle olmak lāzımdır.

Der-kenar(K4-46a): Namāza yā secde yā ṭuhra teyemmüm eyle kıl 'ābid

- 245 Eger Kur'ân'a mess için ya Kur'ân okumak için
Ezân kâmet ya mevtâyı mezârına kırmak için
- 246 Selâm için ya nevm için teyemmüm eylese 'âciz
Şahîḥ olur velâkin bil namâzları değil câ'iz
- 247 Teyemmüm eylemek câ'iz değil vakt Cum'a fevtiçün
Şu bir mil olmayan yerde kaçâ oldukları için
- 248 Bir âdem vakt ahîrinde şuya vâsıl olur bilse⁴⁹⁷
Şahîḥdir ibtidâsında teyemmüm eylese kılsa
- 249 Beli te'ḥîri mesnûndur namâzı müsteḥab vakte
Ṭahâret kâmile için niyâzı müsteḥab vakte
- 250 Şuyı recâ iden şahşâ taleb farz ğulve miqdârı⁴⁹⁸
Refîkiden taleb farz hem şuyı şevbi olan 'ârî⁴⁹⁹
- 251 Teyemmüm ile kıldıkda vakt içinde bulsa şu
Namâzını i'âd'itmez getirdi emr olanı o

***Beyânü Nevâkızi't-Teyemmüm*⁵⁰⁰**

- 252 Biliñ âbdesti bozanlar teyemmümi bozarlar heb⁵⁰¹
Teyemmümi mübâḥ idenleriñ faqdı bozarlar heb

⁴⁹⁷ **Der-kenar(K3-34a;K5-131a):** Ya'nî bir kimse vakt ahîrinde şuyı bulacağını yakînen bilse ve te'ḥîr itmeyüb vaktiñ ibtidâsında teyemmüm ile kılsa câ'izdir şu ile mâ-beyni bir mil kadar olursa. **K3** Mil diyü on iki biñ adıma dirler.

⁴⁹⁸ recâ→ M(22a): taleb

ğulve→ **Der-kenar(K3-34b):** Ğulve diyü üç yüz adıma dirler.

⁴⁹⁹ K1(34b): Refîkiden taleb farz şevb şu virmek zann iden cârî
Refîkiden→ K2(35a): Refîkden

Der-kenar(K3-34b): Taleb farz zannî der ise şuyı şevbi olan 'ârî

⁵⁰⁰ K4(46b): Bu başlık önceki beyitten öncedir; K2,K5: Bu başlık yok.

⁵⁰¹ **Der-kenar(K3-34b):** Ya'nî marîz olan şahşîñ marazı gitse yâḥûd şu bulunsa teyemmüm bozulur. Ğayrısın buña kıyâs eyle.

- 253 Vuzū ğusli teyemmümi bozulmaz olsalar mürted
Velâkin küfri hâlinde teyemmümünde yok şıhhat⁵⁰²
- 254 Tahûrdan men' olan maḥbûs ya 'âciz ḥasta ṭuhrından⁵⁰³
Namâzı eylesin te'ḥîr rivâyet böyl'imâmından
- 255 Meger âbdest teyemmümden birine olmaya kâdir⁵⁰⁴
Namâz'ol vaḳt ider te'ḥîr imâmıñdan budur şâdir⁵⁰⁵
- 256 *İmāmeyn* dir teşebbüh it muşallîniñ namâzına
İmām A'zam rücû' itdi *İmāmeyn*'iñ bu ḳavline
- 257 Gücüñ yetmezse terk eyle ṭuhurdan ğayrı farzları⁵⁰⁶
Ḳazāya eyleme te'ḥîr edā eyle namāzları
- 258 Ayağı ḳolı olmayan yüzünde heb yara olsa
Ṭahâretsiz namâz eyler i'âd'itmez şifâ bulsa
- 259 Azı ya nişfi 'użvınıñ yara olub yuyamazsa
Yaraya eylesin meshi mesiḥden ḍarrı olmazsa
- 260 Eger meshi zarar itse yaraya meshi terk itsin
Sağ olan yerleri yusun var ise şarku meshi itsin

⁵⁰² K3(34b): der-kenardır; M: Bu beyit yok.

⁵⁰³ Tahûrdan→ K2(35a): ṭuhrdan

⁵⁰⁴ **Der-kenar(K3-34b):** Ya'nî vuzûdan ve teyemmümden 'âciz olan ḥasta veyâ maḥbûs ṭuhurdan 'âciz olsalar namâzı te'ḥîr iderler.

⁵⁰⁵ K3(34b): Bu beyit der-kenardır; K2,M,K4: Bu beyit yok.

⁵⁰⁶ eyle→ K3(34b): eylese

ṭuhurdan→ K3(34b): ṭahûrdan

Der-kenar(K3-34b): Ya'nî namâzıñ farzlarını gücüñ yetmezse terk eyle. Ṭuhurdan ğayrı farzları şoñra ḳazā eyle.

***Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Ḥuffeyn*⁵⁰⁷**

- 261 Meşih cā'iz topuğı setr iden mest çizme üstine
Muna'al yā mücelleden veyā şık çorab üstine
- 262 Giyilmiş tuhr-ı tām ile ḥadeş kablinde bu şey'ler⁵⁰⁸
Ḥadeş vaktinden üç gün üç gice meşh it müsāfirler
- 263 Muḳīm olanlara bir gün olur müddet gicesiyle
Bu meşhiñ farzı üç parmak eliñ parmaqlariyle
- 264 Eger meşh itdigiñ çizme ayaklardan çıkar ise
İ'ade it meşh mestlere eger mestlerde var ise⁵⁰⁹
- 265 Çıkarsa çizmeniñ biri çıkar ğayrıya ya meşh it⁵¹⁰
Çıkanda yoğusa mestiñ iki ayaklarıñ ğusl it
- 266 Bir ayağıñ çoğı çıksa ya meşhiñ müddeti geçse
Var ise ābdest ayağın yur telefden ḥavf yoğ ise
- 267 Yürüyince zuhūritse ayaktan ölçü üç parmak
Kadar yırtık birisinde meşh bāṭıl didi ehl-i ḥaḳ
- 268 Çuvaldız deñli yırtıklar birisind'eylegil mecmū'⁵¹¹
İkiniñ her birisinde iki parmak degil mecmū'
- 269 Müsāfir bir gice bir gün olunca ger muḳīm olsa
Ayağın yur müsāfirdir muḳīm olan sefer kılsa⁵¹²

⁵⁰⁷ M(22b): Beyānū'l-Meşh; K2: Bu başlık yok

⁵⁰⁸ K1(35b),K2(35b),K4(48a),K5(131b): Ayağı yuduğı ābdest ile geydiyse bu şey'ler

⁵⁰⁹ meşh→ K3(35b),M(22b): meşh

⁵¹⁰ çıkarsa→ K4,K5: çıkar

ğayrıya→ K3(35b): ğayrı

Der-kenar(K4-48a;K5-132a;K3-35b): Ya'nī çizmeniñ biri çıkarsa ol daḥi çıkar mestler üzerine meşh eyle yāḥūd çıkarmayub çizmeniñ ve mestiñ üzerine meşh eyle.

⁵¹¹ K2(36a): Çuvaldız deñli yırtıklar birisinde meşh eylegil mecmū'

⁵¹² K1(36a),M(23a): Ayağın yur müsāfirdir muḳīm māsiḥ sefer kılsa

***Beyānū'l-Meşhi 'ale'l-Cebā'ir*⁵¹³**

- 270 Bil imdi şarkuya meşhiñ yumağ hükmindedir fikr it
Muḥālif çizme meşhine beş on yerde anı zıkr it
- 271 Cebīre altını ğusle ya meşhe kâdir olmazsañ
Kamusın yâ çoğın meşh it ne deñl'âbdestli şarmazsañ
- 272 Mesih bâtıl degil oñulmayub düşerse şarkusı
Yusun ancak o mevzi'i oñulub düşse şarkusı
- 273 Mu'ayyen müddeti yokdur cünüb meşh eylemek câ'iz
Birinde şarku yâ meşhi bir ayağın yumağ câ'iz
- 274 Cebīreye mesihden soñ giyüb meşh itse mestine
Ya memsūh şark'üzerine şarub meşh itse üstine⁵¹⁴
- 275 Bular câ'iz cebīr'altı ne deñl'üç parmağ olmazsa
Ya ıslansa cebīr'altı veyâ hiç niyyet olmazsa
- 276 Bir ayağında şarku yâ bir ayağında mestine
Mesih câ'iz degil meger giye mest şarku üstine⁵¹⁵

***Beyānū'l- 'Özr*⁵¹⁶**

- 277 Hadeş farz vaktiniñ birin ihâṭ'idüb kesilmezse
Kesilüb ya vuzū' idüb kılacak deñli olmazsa

⁵¹³ K2: Bu başlık yok

⁵¹⁴ K4(49a): mestine, **Der-kenar(K3-36b)**: Ya'nī şarku üzerine meşh itdikden soñra ol meşh olan şarkunuñ üzerine bir şarku dañı şarsa ikinci şarku üzerine meşh itse câ'izdir.

⁵¹⁵ **Der-kenar(K3-36b)**: Ya'nī cebīreniñ altı cümle ıslansa veyâ cebīreyi niyyetle şarsa ittifâken üzerine meşh câ'izdir. Ammâ mesti niyyet eylemese veyâhūd ıslansa ba'zı 'ulemâ üzerine meşh câ'iz degildir meşh bozulur.

⁵¹⁶ K2,M: Başlık yok

- 278 ‘Özürdür şāhibi ma‘zūr vuzū lāzım vakit çıksa
‘Özür bākī ikinci vaktde bir damla ḥadeş akşa⁵¹⁷

[K1(37a);K2(37a-37b);K4(49b-50a);K5(133a)]

- 1 Ya’nī bu iki şūretiñ her biri ‘özürdür. Ve şāhibine ma‘zūr dirler. Ve ‘özrūñ
2 şübūti bu ikiden biri ile şābit olur. Ve ‘özrūñ bekāsi vaktiñ içinde mübtelā olduğı
3 ‘özür bir kerre bulunmağ ile olur. Ve ‘özrūñ zevāli vaktiniñ ibtidāsıdan
4 intihāsınaca ṭuhr-ı tām kaplayub ašlā ol ḥadeş bulunmamağ ile olur.

- 279 Ḥadeşden bir zūhūr itse aḥīr vaktind’edā eyle⁵¹⁸
Şūrūṭıyla ‘özür olmazs’anı soñra kazā eyle

- 280 Eger ābdest alub mestin giyininceye dek ‘özri
Kesilse ‘özri olanlar şaḥīṭ gibi ider meshi

- 281 Kesilmezse ider meshi hemān vaktiñ içinde ol
Deminden ğayrı a‘zārı keser iseñ olur maḳbūl

- 282 Vuzū its’inkīṭā‘ üzre vaktde çıksa akmazdan
Vuzūs’ānıñ degil bāṭıl yoğısa ğayrı nāḳızdan

- 283 ‘Özür akmaz iken bir ğayr ḥadeş içün vuzū alsa⁵¹⁹
Bozulur ol vuzūdān soñra ‘özr yā ğayr ḥadeş gelse⁵²⁰

- 284 Kaṭı‘ vakti ‘özür hem ğayr ḥadeş içün vuzū’ alsa
Bozulur ol vuzūdān soñ ‘özür ğayr ḥadeş gelse

⁵¹⁷ ‘Özür zā’il ḥaḳīḳatde ṭuhur ol vakti kaplarsa (Nüşalarda beyitin altında bir mısra olarak yazılmıştır.)

⁵¹⁸ zūhūr→ K4(50a): zuhr

⁵¹⁹ ğayr→ K5(133b): ğayrı

⁵²⁰ K1(37b): Bozulur ol vuzūdān soñ ‘özür ya ğayr ḥadeş gelse
K3(37a): Bu beyit der-kenardır; M: Bu beyit yok

285 ‘Özür akmaz iken ancak o ‘özr için vuzū alsa
Olur cā’iz i ‘ād’itmez o ‘özr akar iken kılsa

286 Faḫaṭ bir burnı akar iken o ḫan için vuzū alsa
Bozulur ol vuzūdan ṣoñr’öbür burnuñ ḫanı gelse⁵²¹

***Beyānū’t-Ṭahāreti mine’n-Necisi’l-Ḥaḫīḳī*⁵²²**

287 Beden ṣevb secde mevzi’in ayak mevzi’ini pāk it⁵²³
Eliñ üstine secd’itseñ eliñ mevzi’ini pāk it⁵²⁴

288 Müsāfir ṣevbini pāk idecek bir şey’ bulmazsa
Necis ile veyā çıplaḫ kılar ol ‘āṣi kılmazsa⁵²⁵

289 Namāzdan fāriḡ olmazdan necis dirhemden izdiyād
Olursa yunması lāzım degildir didiler ‘ubbād

***Beyānū Muṭahhari’l-Encās*⁵²⁶**

290 Necis ‘aynın izāl’ile necisde cirm bulunursa
Bulunmazsa uçunca yu şıḫ üç kerre şıḫılursa

291 Şıḫılmazsa uçunca yu şu her birinde ḫaṭ’ olsun⁵²⁷
Unudulsa necis yeri hemān taḥmīn idüb yusun

⁵²¹ K1(37b),K4(50b): Bu beyit K3 ve M nüshasına göre alttan ikinci beyitle yer değiştirmiştir.

⁵²² K1(38a),M(24a),K5(133b): Beyānū’t-Ṭahāreti ‘Ani’n-Necisi’l-Ḥaḫīḳī; K2: Bu başlık yok

⁵²³ K1(38a): Beden ṣevb mescidi ayaklarıñ mevzi’lerin pāk it

⁵²⁴ K2,K4,K5,K1,2283: Eṣaḫ budur eliñ hem dizleriñ mevzi’ini pāk it (Bu mısra beyitin altına eklenmiştir.); K1(37b)’de beyitin 2. mısraıdır.

⁵²⁵ ‘āṣi→ “‘āṣī” kelimesi “‘āṣī” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵²⁶ K5(133b): Başlık, bir üst beyitten öncedir; K2: Bu başlık yok

⁵²⁷ Şıḫılmazsa→ K4(51b): şıḫılmaz

- 292 Aķarsa bir gice bir g n bis t n  u  zerinden
Bis tda b ki  almazsa bili n murd r e erinden⁵²⁸
- 293 Z c ce  yine gibi m cell lar silinirse
 Ayn  alb olsa bir  ayra  ar b n  al  ılınırsa⁵²⁹
- 294 Necis yanub k l olub y  necis t zlada t z olsa
T r ba pek s r lse  uf necis  ufda ke if olsa⁵³⁰
- 295  ub bu  ba zısın yusu  ya bulsa   ayrıya virse 
Men  y bis olsa ya  bez ile mi cemi silse ⁵³¹
- 296 A acı yunsa yerleri  azub  st altına gelse
Oyub d rt yanların et  atı ya  balda fa re olsa⁵³²
- 297 Bo azlansa ya deb  olsa  urusa yer e er gitse
 uyudan v cibi  mi li  ekilse a  a y  batsa
- 298 Vey  bir  av a gir b  u  b r c nibden a arsa⁵³³
 Asel mi linde bir mi li  u il    kerre  aynarsa⁵³⁴
- 299  ners evvelki mi d ra bu   den her birisinde
Necis olanlar olur p k bulardan her birisinde

***Bey n  Setri l-  Avret *⁵³⁵**

- 300 G bek altı diz altına varınca erlere  avret ⁵³⁶
Eme erden ziy de ar ası  arnı bile  avret

⁵²⁸ b ki   “b   ” kelimesi “b   ”  eklinde yazılarak vezin d zeltilmi tir.

⁵²⁹ K1(38b):  Ayn  alb olsa bir  ayra mi  l  amr  al  ılınırsa

⁵³⁰ T r ba   K2(38b): t r b  

⁵³¹ K2(38b): Bu beyitteki mısraların yeri de i iktir.

⁵³² K2(39a),K3(38b),M(24b),K4(52a): Oyub d rt yanların sen et  atı ya  balda fa re olsa

⁵³³  av a   K1(38b),K2(39a):  av 

⁵³⁴ K5(134a):  Asel mi linde bir mi li  u ile    kerre  aynarsa

⁵³⁵ K2: Bu ba lık yok

⁵³⁶ K3(39a),M(24b),K4: G bek altı diz altına varınca oldu erlere  avret; K1(38b), K2(39a): G bek altı diz altına varınca oldu er  avret

- 301 Olursa hürre hātūnlar olur her yerleri 'avret
Yüzi el iç'ayaıkları degil bu üçleri 'avret⁵³⁷
- 302 Eger 'avret yeriñ rub'ı açık olsa namāz fāsīd
Bulunca rub'ı t̄āhir şevb açık kılsa namāz fāsīd

***Beyānū fi'n-Nisā'i'l-'Avret*⁵³⁸**

- 303 Nisāda baş u muṭlāk saç kulaıklar her biri 'avret
Boyun her bir omuz arka bażūlar her biri 'avret
- 304 Merāfıkdan bileklerinece her kolları 'avret
'Alā kavlin ayakları eliñ üzerleri 'avret⁵³⁹
- 305 Daḥi şarkmış memeleri şadır karınları 'avret
Oturağ yerleri öñ ard daḥi uyluıkları 'avret
- 306 İki dizden topuğınca vü her bir dizleri 'avret
İşit hürre yigirmi sekkiz 'avret yerini setr it⁵⁴⁰

***Beyānū Mevāzı'i'l-'Avreti fi'r- Racūli ve'l-Emet*⁵⁴¹**

- 307 Göbekl'āneniñ beyni diziyle faḥzı başk' 'avret
Oturağ yerleri öñ ard eme hem erde başk' 'avret⁵⁴²

⁵³⁷ K4(52b),K5(134b): Hemān yüz el içi ayakları degil bu üçleri 'avret

⁵³⁸ K2,M,K4,K5: Bu başlık yok

⁵³⁹ **Der-kenar(K3-39a):** Diziyle faḥzı bir 'avret öñ ardı insānda başka 'avret
Kulağ kol şak karın saç arka şadır zende seb'a 'avret

⁵⁴⁰ K1(38b): İşit hürre olan zenler otuz 'avret yerin setr it M(25a): İşit hürre yigirmi hem sekiz
'avret yerin setr it

⁵⁴¹ K2,K5: Bu başlık yok

⁵⁴² ard→ K2(39b): arda

- 308 Emede bu sekizden ğayr qarın arķaları ‘avret⁵⁴³
Buları hıfz idüb a‘māl idenlere ola raķmet

***Beyānū İstikbālī’l-Kıble*⁵⁴⁴**

- 309 Namāzı Mekke’de kılsañ dönersiñ Ka‘be zātına
Eger Ka‘be görünmezse dönersiñ Ka‘be semtine
- 310 Eger semti bilinmezse bilen de olmasa hāzır
Taħarrī farz ne semt kıble o semte toĝrı ol nāzır
- 311 Namāzda zan döner ise beķāsın dön o semte kııl
Var ise ‘aczi ya ħavfıñ gücün yetdigi semte kııl⁵⁴⁵
- 312 Eger hiç bir taraf terciħ olunmazs’eyle sen te’ħır
Veyā dört semte dört kerre kılub ān’itme sen te’ħır
- 313 Taħarrīsiz şürū‘itse namāzda kıble’i bilse
Namāzı i‘āde eyler ne deñli kıbleye dönse⁵⁴⁶
- 314 Bilen hāzır iken yanda su’ālsiz fikr idüb kılsa
Olur cā’iz taħarrīsi anıñ bil kıbleye gelse⁵⁴⁷

Beyānū’l-Vaķt

- 315 Namāzıñ vaķtini bil sen şabāħıñ şubħ-ı şādıķdan
Güneş toĝıncaya dekdir zuhūr şemsıñ zevālinden

⁵⁴³ sekizden→ K1(39b),K2(40): toķuzdan

ĝayr→ K5(135a): ĝayrı kıble; K2: Bu başlık yok

⁵⁴⁴ K1(39b): Beyānū İstikbālī Kıble; K2: Bu başlık yok

⁵⁴⁵ ‘acz→ “‘acz” kelimesi “‘aczi” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

M(25b); K3(40a): Var ise ‘acz ya ħavf gücün yetdigi semte kııl

⁵⁴⁶ namāzı→ M(25b): namāzını

K1(39b),K5(135a): Namāzı anıñ degil cā’iz ne deñli kıbleye dursa

⁵⁴⁷ K3(40a): Olur cā’iz taħarrīsi anıñ kıbleye gelse;

Degil lāzım kapısın daķķ bilen yanıñda yok ise [K2(40b),K5(32b): Bu mısra der-kenardır; K1(40a),2283: Beyitin altına küçük bir şekilde yazılmıştır.]

- 316 Zevāliñ gölgesinden ğayr olursa gölg'iki mişli⁵⁴⁸
İkindidir **İmām A'zām İmāmeyn** didi bir mişli
- 317 Güneş aşınca mağribdir şafağ aşınca yats'oldı⁵⁴⁹
Şafağ humret didi **İmāmeyn İmām** dirki beyāz oldı
- 318 Biliñ her vaqt kazā vaqti olur cā'iz ne vaqt kılsa
Degil cā'iz tūlū' vaqti ğurūb yā istivā olsa

[K1(40b);K2(40b-41a);K4(54b);K5(135b)]

- 1 Ya'nī bu üç vaqitte fā'iteleri kazā eylemek cā'iz degildir, ya'nī şahıṭh degildir.
2 **Li-ennehā vecebet kāmiletan felā tu'eddā nākıṣaten**⁵⁵⁰ ammā bu üç vaqitte
3 ya'nī tūlū' ve ğurūbda ve ḥadd-i istivāda nāfile kılmak cā'izdir. Lākin, kerāhet-
4 i taḥrīmī ile mekrūhdur. İllā Cum'a günü ḥadd-i istivāda nāfile kılmak
5 cā'izdir. Bilā-kerāhet **İmām Yūsuf** dan böylece rivāyet olundu. **Halebī**⁵⁵¹

Beyānū'n-Niyyet⁵⁵²

- 319 Yeter sūnnet nevāfilde namāza niyyet eylemek⁵⁵³
Velākin farz [u] vācibde gerek ta'yīn idüb bilmek
- 320 Edāda niyyet it aḥşam vitir bayrām namāzına
Kazāsında fūlān günüñ şabāḥ aḥşam namāzına
- 321 Kazā eyler namāza ehl olan vaqtiñ aḥīrinde
Vücūbınd'ihṭilāf oldı vaqt bulunmayan yerde⁵⁵⁴

⁵⁴⁸ ğayr→ K5(135b): ğayrı

⁵⁴⁹ güneş→ K2(40b): günüñ

⁵⁵⁰ (Çünkü bunlar bir bütün olarak vācib oldular. Eksik eda edilmesi caiz değildir.)

⁵⁵¹ K4: Bu nüshada ilgili kısmın hangi eserin tercümesi olduğu belirtilmiştir.

⁵⁵² K2: Bu başlık yok

⁵⁵³ sūnnet→ K1(40b),K2(41a),K5(135b): niyyet

⁵⁵⁴ M(26a): Vücūbında ihṭilāf vaqt bulunmayan yerde

- 322 Kazāya çok namāz kalsa ne deñli tahmin it ānı⁵⁵⁵
En evvel kalmış evvel kıl veyā kıl soñra kalanı⁵⁵⁶

- 323 Vakit içinde bed' itse namāz'ānıñ edā oldı
Namāzı terk iden şahşa faķaķ maskaķ kazā oldı

Beyānū Şalāti'l-Cenāze⁵⁵⁷

- 324 Namāz lillāhi olsun da du'āyı meyyit içün it⁵⁵⁸
İmāmıñ kıldığı şahşa diyüb kıl bilmeseñ meyyit

Beyānū't-Tekbīr⁵⁵⁹

- 325 Namāza niyyetiñden soñ lisānla eylegil tekbīr
Soñında "hemze"niñ "bā"nıñ "elif"den eylegil tahzīr

Beyānū'l-Kıyām⁵⁶⁰

- 326 Kıyām farz secdeye kâdir olan şahşa şalâtında
Şabāhıñ sünnetinde hem nezir farz vācibātında

Beyānū 'Özri'l-Kıyām⁵⁶¹

- 327 Kıyāmında başı dönse veyā zaħmet şedīd olsa
Ya keşf 'avret ya bevl aķsa ya bir ğayrı zarar görse⁵⁶²

⁵⁵⁵ tahmin→ "taħmīn" kelimesi "taħmin" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵⁵⁶ kalmış→ K1(41a),M(26a),K4(54b): kalmış

⁵⁵⁷ M(26a): Beyānū Nıyyeti Şalāti'l-Cenāze; K4(54b): Beyānū'n-Nıyyet Şalāti'l-Cenā'iz; K2: Bu başlık yok.

⁵⁵⁸ K5(136a): Namāz lillāhi olsun du'āyı meyyit içün it; M(26a): Namāz lillāh olsunda du'āyı meyyit içün it; K3(41a): Namāz lillāh olsun du'āyı meyyit içün it; K4(55a): Namāzı lillāh olsunda du'āyı meyyit içün it

⁵⁵⁹ K1(41a): Beyānū't-Tekbīreti'l-İftitāh; K4(55a): Beyānū't-Tekbīreti'l-Fettāh; K2: Bu başlık yok.

⁵⁶⁰ K2: Bu başlık yok

⁵⁶¹ K2,K3,M: Bu başlık yok.

⁵⁶² K5: Bu beyit yok

- 328 'Özürdür ol ku'ūd eyler güci yetse sücüd eyler
Güci yetmezse secdeye başı ile imā eyler⁵⁶³

Beyānū Te' hīri'ş-Şalāt⁵⁶⁴

- 329 Başile kâdir olmazsañ kaş ile itme gel te' hīr
Kažā it şıhḥati bulsañ vaşıyyet 'ömr ise āhir

Beyānū'ş-Şalāti'l-leti Lā-Tuḳzā⁵⁶⁵

- 330 Cünün olsa ya uğunsa ne deñli kórḳudan olsa
Kažā itmez o bir gün bir giceden izdiyād olsa
- 331 Yiyüb penc yā içüb hamrı dev'içs' 'aql'izāl'itse
Ya uyursa kažā eyler ne deñli çok vaḳit gitse

Beyānū'l-Kırā'at⁵⁶⁶

- 332 Kırā'atde sükūnı ḥareke' i ḥarf itmemek tebdīl⁵⁶⁷
Daḥi nokşān ziyāde itmemek farz eylegil tertīl
- 333 Ḥurūfı eyleyüb taşḥīḥ işitsin ānı nefsinde⁵⁶⁸
Vītir nefliñ ḳamusında farā' izler ikisinde⁵⁶⁹
- 334 Bir āyet did' *İmām A'zam İmāmeyn* didi üç āyet
Veyāḥūd bir uzun āyet namāzda oldı farziyyet

⁵⁶³ eyler→ K5(136b): ider

⁵⁶⁴ K2,K3,K4,M: Bu başlık yok

⁵⁶⁵ K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

⁵⁶⁶ K2: Bu başlık yok

⁵⁶⁷ ḥarf→ K1(41b),K2(42a): ḥarfi

K3,M: Bu beyit yok

⁵⁶⁸ Ḥurūfı→ K4(56a),K5(136b): ḥurūf

⁵⁶⁹ ḳamusında→ K3(41b): ḳo sende

- 335 Bir āyet'ki kelim'olsa ya zā'id olsa cā'izdir
Eger bir kelim'yā bir ḥarf olursa ġayr-i cā'izdir

Beyānū'r-Rükū' ve's-Sücūd⁵⁷⁰

- 336 Rükū'da yetsin el dize қо secdeñde yere alını
İmāmeyn dir degil cā'iz faķaķ vāz' eylese burnı
- 337 Daḥi secd'itdigiñ şey'de ķarār eyleye vech ānda
Ayāķ parmaķlarından şart birin kıbleye meyl ānda
- 338 Ayāķ mevzi'lerinden secde yeri ref' olinmaya
Ki ya'nī bir zirā' nışfından izdiyād kılınmaya⁵⁷¹
- 339 Zihām vaķti muşallīniñ şaḥīḥdir secde zāhrında
Olursa sācid [u] mescūd'aleyhiñ dizleri yerde

Beyānū Şerā'it'i'l-İķtidā' li'l-İmām⁵⁷²

- 340 İmām'uymaķ murād itseñ şalātıñ mütteḥid olsun
İmāmı ileri geķme meķāniñ mütteḥid olsun
- 341 Müşārik ol rükünlerd'iltibās olmaya naķlinde
İmāmınıñ namāzı hem şaḥīḥ ol'i'tikādında
- 342 Berāber tırma'avratla cenāze kılmaz iseñ sen
Namāzı eylemez ifsād yanıñda emred-i aḥsen

⁵⁷⁰ K2,K3,M: Bu başlık yok

⁵⁷¹ Ki ya'nī → K1(42b),K2(42b),K4(56b),K5(137a): 'özürsüz

⁵⁷² K2,M,K5: Bu başlık yok

Beyānū Şerā'itī'l-Mücāzātī'l-Müfside⁵⁷³

- 343 Tōkuz yaşında muṭlaḳā yedi yaşında müştehāt
Ne deñli zevce yā maḥrem olursa 'ākile 'avrat⁵⁷⁴
- 344 İmāma uysa bu 'avrat yanınd'ardında er uysa⁵⁷⁵
Veyā muḳtediye 'avrat imāmına muḥāz uysa
- 345 Namāz semtler mekânlar bir bilā-ḥā'il olurlarsa
Veyā ḥā'il yerine nās şıḡar bir fūrce olmazsa
- 346 Rükün miḳdārı eglense fesād geld'er namāzına
İmām niyyeti ittiyse uyan zenler namāzına⁵⁷⁶
- 347 Kāyık yürür ḳadar bir çay ya ḳaflı şıḡacaḳ bir yol
Ya şaḥrāda iki şaf şıḡacaḳ deñli ya ekşer ol
- 348 Bulunmaya imām ile seniñ beyniñde bu eşyā
Meger yoldan iki kimse imāmıñ'eyley'iktidā
- 349 Namāzıñ şart rükününde imām dūn olmaya senden⁵⁷⁷
Meger ola teyemmüm mesh iden ḳā'idēn ḥadebden
- 350 Şabī dilsiz [u] münfil 'ārī ümmī mūmī ma'zūruñ⁵⁷⁸
Nisā ḥālif ya nāzır nezīr olsa 'ayn-i menzūruñ⁵⁷⁹

⁵⁷³ K1(42b): Beyānū Şerā'itī'l-Mücāzātī'l-Müfsidetī'l-Mezkūr; K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

⁵⁷⁴ zevce→ K1(43a),K2(43a): zevc

⁵⁷⁵ K2(43a): olsa

⁵⁷⁶ K2(43a): Eger niyyeti ittiyse imām 'avrat namāzına

⁵⁷⁷ **Der-kenar(K3-43b):** Ya'nī imām teyemmüm ile ḳılsa ve cemā'at ābdest ile ḳılsa veyā imām mesh ile ḳılsa cemā'at ayaḡın yusa veyā imām oturduḡı yerden ḳılsa cemā'at ayak üzerine ḳılsa veyā imāmıñ beli bḡri olsa cemā'at doḡrı olsa cemā'atiñ namāzı şaḥīḥ olur. Ḥālbuḳi imām cemā'atden dūn oldı. >Baḥr-ı Rāyık<

⁵⁷⁸ mūmī→ K3(43b),M(26b): mūm

⁵⁷⁹ olsa→ K1(43a): olursa

- 351 Şahīḥdir kendi mişline bu on kimse imām olsa
İmām kavme haber virsin namāzıña fesād gelse

***Beyānū'l-Ḥadeşi fi'ş-Şalāt*⁵⁸⁰**

- 352 Ḥadeş sebķ eylese şahşa bilā-şun'ın namāzında
Edā itmezse bir rükün ḥadeş yā meşyi ḥālinde
- 353 Ḥadeş ābdest icāb idüb nevādirde de olmazsa⁵⁸¹
İmāma şālih olmayanlar'istiḥlāf bulunmazsa
- 353 Ḥadeş ābdest icāb idüb nevādirde de olmazsa⁵⁸²
İmāma şālih olmayanlar'istiḥlāf bulunmazsa
- 354 Gerek fi'li işlemezse yā münāfi şey' namāzına⁵⁸³
Zevi't-tertib fevā'iti huṭūr itmezse kalbine
- 355 Bilā-mekşin vuzū idüb meger kan kaṭ' olunmaya
Veyā bir izdiḥām olub bir aralık bulunmaya
- 356 Fesād sebķ eylemezden muḳted'itmām it mekānında⁵⁸⁴
Muḥayyer münferid hıfz it bināya şart cānında
- 357 Belī efdāldir istināf bināya şart daḥi olsa
İmām olsun gerekse münferid yā muḳtedī olsa

⁵⁸⁰ K2: Bu başlık yok

⁵⁸¹ icāb→ "İcāb" kelimesi "icāb" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵⁸² icāb→ "İcāb" kelimesi "icāb" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁵⁸³ K1(43b),K3(44a),M(27a): Gerek fi'li işlemezse yā münāfi şey' namāzına; K4(58a): Gerek fi'li işlemezse münāfi şey' namāzına; K2(44a): Gerek fi'li işlemez yā münāfi şey' namāzına

⁵⁸⁴ **Der-kenar(K3-44b):** Ya'nī evvelki mekānına gelir imām fāriğ olmadıysa ve beyinde iḳtidāya men' ider. Māni' var ise ābdest aldığı yerde itmām ide.

***Beyānū Müfsidāti's-Şalāt*⁵⁸⁵**

- 358 Kelām-ı nās selām kaşden lisāniyle selām almak
Beşerden istenen şey'i Hudāsından recā kılmak
- 359 Enīn [u] āh āh [u] ūf tūf bükāsı şavt ile derstden⁵⁸⁶
Meger def'e olmaya kadir ola bunlar zarūretten
- 360 Daḥi yüzinden okumak 'özürsüz kıbleden dönmek⁵⁸⁷
Gören namāzda zann itmez 'amelden birini itmek
- 361 İki şaf deñli yürimek ara yerinde tırmaşsız⁵⁸⁸
İmāmın öñine geçmek tenaḥnuḥ hem zarūretsiz⁵⁸⁹
- 362 Ya insān emrin'imtişāl ya bir kimseye yer virse
Necis üstine secd'itse uğunsa yā cünün irse
- 363 Ya kalbde irtidād olub ya ğusl icāb iden gelse⁵⁹⁰
Ya kaşden bir hadeş yā kend'işidecek kadar gülse⁵⁹¹
- 364 Każāsız rükni terk itse 'özürsüz şartı terk itse⁵⁹²
Vuzū için degil ise iki şaf deñli yer gitse
- 365 Şabīler şorsa üç kerre ya bir şormakda süd gelse
Üfürmekde olsa harf zāhir ya bir şahşa ḥiṭāb itse⁵⁹³

⁵⁸⁵ K2: Bu başlık yok

⁵⁸⁶ āh āh→ K1(44a): āh uh

⁵⁸⁷ K2(44b), K4(59a): Yüzinden Kur'ān okumak 'özürsüz kıbleden dönmek

⁵⁸⁸ yerinde→ K3(45a),K4(59a),K5(158a): yerde

⁵⁸⁹ K1(44a): İmāmı ileri geçmek tenaḥnuḥ hem zarūretsiz

⁵⁹⁰ kalbde→ K2(4b): kalbinde

iden→ K2(44b): ider

⁵⁹¹ K5: Ya kaşden bir hadeş idüb veyā kaḥḥa idüb gülse

⁵⁹² rükni→ K3(45a),M: rükün

⁵⁹³ zāhir→K4(59b): tahir

itse→ M(28b),K5(138b): kılsa; K2(45a),K4(59b): gelse; K1(44b): kılsa

- 366 Namāz kılar iken ‘avrat ‘ale’l-ıtlāk eri öpse⁵⁹⁴
Veyā erler namāzdayken ma‘u’ş-şehvet biri öpse
- 367 İmāmıñ ğayrıya fethi veyā şürb mażǵı yā ekli
Namāzına muġāyir bir namāza eylese naqlı
- 368 Ya dünyā emriçün vāsvās def‘iyçün dise lā-ħavl⁵⁹⁵
Veyā Qur‘ān oқundıķda dise ħaķķ oldı şıdķu’l-ķavl⁵⁹⁶
- 369 Dise celle celāluhu işitdikde Ĥudā ismin
İşitdikde iderse yā şalātı Muşţafā ismin
- 370 Su‘āle yā ‘aţāsına lisān ile cevāb virse
Ya istircā‘ idüb yā ħamdele yā helhel’iderse
- 371 ‘Aceb idüb ħaberden sebħale yā ħavķal’iderse
Cevāb ķaşd itse bunlardan şena i‘lam degil ise⁵⁹⁷
- 372 Ya bir mesbūk kıyām idüb sücūdını i‘ād’itse⁵⁹⁸
İmām sehv secde itdikde dönüb añ’ıķtidā itse
- 373 Ķaşınsa bir rükünd’üç kerr’elin her birde ref‘itse⁵⁹⁹
Veyā ĥūd diş arasından noħud deñli ta‘ām yutsa
- 374 Ĥaţā‘en yañlış oқunan tağayyür itse ma‘nāsı
Tağayyür fāĥiş olursa budur aķvalıñ aķvāsı

⁵⁹⁴ namāz→ K2(45a): namāzı

⁵⁹⁵ vāsvās→ K1(44b): vesvāsı

⁵⁹⁶ oқundıķda→ K2(45a), K4(59b), K5(138b): işitdikde

⁵⁹⁷ **Der-kenar(K3-46a):** Ya‘nī istircā‘ dan ħavķlaya gelinceye dek beş şüret olmuşdur.

Bunlardan āħara cevāb ķaşd iderse namāzı fāsıd olur. Namāzda olduğın i‘lām iderse namāzı fāsıd olmaz.

⁵⁹⁸ i‘āde itse→ K1(45a): edā itse

⁵⁹⁹ birde→ K3(46a): birinde

Beyānū't-Tağayyürî'l-Fāhiş⁶⁰⁰

- 375 Haṭā'en yañlış okunan yoğısa mişli Qur'an'da
Daḥi ma'nā ba'īd olsa veyā ma'n'olmasa ānda
- 376 Ğurāb ile ğubār gibi serā'ıl [u] serā'ır hem
Veyā mişl olduğu taḳdırce ma'nāsı muğāyir hem⁶⁰¹
- 377 Bu üç şüret ider ifsād ne deñli olmasa ḳāşid⁶⁰²
İmām Yūsuf didi mişl olmayanda muṭlaḳā fāsıd⁶⁰³
- 378 Tamām cidd eyleyüb taşḥīḥe kādir olmayan kimse
Lisānı döndügi yerden bir āyet bulmayan kimse
- 379 İmām buls'ıktidā eyler birine kend'imām olmaz
Tamām cidd itmese ānıñ namāzına cevāz gelmez
- 380 Şabāḥda gün doğub Cum'a namāzında 'aşır girse
Teyemmüm eyleyene muḳtedīlerden şuyı görse⁶⁰⁴
- 381 Veyā okur imāmlarıñ yerin'ümmī ḥalīf'olsa
Necis ile kılan kimse şu gibi şey'leri bulsa
- 382 Veyā āsān 'amel ile çıkarsa mest ayağından⁶⁰⁵
Vaḳit dıyḳ olmayub tertīb olan añsa namāzından⁶⁰⁶

⁶⁰⁰ K2,K3.M: Bu başlık yok; K1(45a): Başlık bir önceki beyitten öncedir.

⁶⁰¹ mişl→ K2(45b),M(29a),K3(46b),K5(139a): mişli

⁶⁰² ider→ K5(139a): olur

ḳāşid→ K2(46a): şadır

⁶⁰³ mişl→M(29a),K3(46b),K5(139a): mişli

⁶⁰⁴ **Der-kenar(K3-46b):** Ya'nī teyemmüm ile kılan imāma, iktidā iden kimselerden biri şu görse imāmıñ namāzı fāsıd olur.

⁶⁰⁵ mest→ K1(46a): mesti

⁶⁰⁶ K3(47a),K5(139b): namāzında; **Der-Kenar(K3-47a):** Ya'nī şāḥib-i tertīb olan kimse ḳalmış namāzında vaḳit ḥāṭırına gelse vaḳit daḥi bol olub ḳalmış namāzını ḳılıcaḳ kadar daḥi vaḳit olsa ol kimseniñ namāzı fāsıd olur.

- 383 Veyā ümmī olan kims'āyeti bilse namāzında
Başı açık kılan cāriye āzād olsa namāzında
- 384 Kāzā kılanlara bir vaqt-i mekrūhdan duḥūl itse
Veyā ma'zūr olanlara namāz vaḳti çıkub gitse
- 385 Ya çıplak bulsa bir şevb yā mesiḥiñ müddeti yitse⁶⁰⁷
Oñulub düşse şarkusı ya ma'zūrdan 'özür gitse
- 386 Ya bayrāmda zevāl olub ya mūmā secdeye kâdir
Ne deñli ka'deden şoñra bu on yed'olsalar şâdir
- 387 Tamām yetmiş kadar müfsid namāzıñ'eyledi ibṭāl
İ'ād'eyle binā olmaz bilüb hıfz eylegil a'māl

***Beyānū Şerā'iti Vücūbi'l-Cum'a*⁶⁰⁸**

- 388 Şehirde yā nidā işidilen köyde muḳīm olsa
Olursa meşye kâdir ol bülūḡı 'aḳlı var ise
- 389 Müzekker hūr şaḥīḥ müslim ne deñli bir gözi olsa
Bu şaḥşa Cum'a farz oldı mevāni' başka yoḡısa
- 390 Bu şartlardan biri yitse namāz ehli kılar zuhri
Velākin kılsa ol Cum'a edā itmiş olur zuhri
- 391 Kūrādan Cum'a gün şehre gelüb ol gün qarār itse
Aña bil Cum'a farz oldı degil ol gün firār itse

⁶⁰⁷ K1(467a): Ya çıplak bulsa bir şevbi ya meshiñ müddeti yitse

⁶⁰⁸ K1(46b)→ Beyānū Şerā'iti Vücūbiyyeti'l-Cum'a K3(47b): Bābü'l-Cum'a; M(29b): Beyānū'l-Cum'a; K2: Bu başlık yok

- 392 Didi ba'zı Cum'a vaktince mekş iderse farz oldu
Köye şehri zevâlden öñ hurûc itse cevâz buldı⁶⁰⁹

Beyânü Şerâ'îti Edâ'i'l-Cum'a⁶¹⁰

- 393 Edâya şart zuhur vakti mışır huṭb'ibtidâ me'zûn
Cemâ'at huṭbeye hâzır üç erden olmayalar dün
- 394 Mışırda birki kaç yerde fenâda Cum'a câ'izdir
Daḥi hem mevsim-i hacda Minâ'da Cum'a câ'izdir
- 395 Şehirde Cum'a gün zuhri cemâ'atle edâ mekrûh
Kurâlarda ezân kâmet cemâ'atle degil mekrûh⁶¹¹

Beyânü'l-Huṭbeti'l-Mefrûza⁶¹²

- 396 Ekall-i huṭbe bir tesbîḥ veyâ tehlîl veyâ taḥmîd
İmāmeyn dir teşehhüd deñli ola va'z du'â taḥmîd⁶¹³

Beyânü'l-Cenâ'iz⁶¹⁴

- 397 Eger müslim olub bütün ya ekşeri bulundıysa
Ya nişfi başile mevcûd yunub taṭhîr olundıysa⁶¹⁵
- 398 Öñe қо қил namâzını kıyâm tekbîrdürür farzı
Ne deñli kılsa bir ḥâtûn edâ itmiş olur farzı

⁶⁰⁹ M(30a): Didi ba'z Cum'a vaktince mekş iderse farz olur
Köye şehri zevâlden öñ hurûc itse zevâl bulur
K2(47a): Didi ba'z Cum'a vaktince mekş iderse farz olur
Köyde şehri zevâlden öñ hurûc itse cevâz bulur

⁶¹⁰ K2: Bu başlık yok

⁶¹¹ kâmet→ K5(140b): ikâmet

⁶¹² K2,K3,M: Bu başlık yok

⁶¹³ va'z→ K4(62b),K2(47b),K5(140b): va'zı

K3(48b): İmāmeyn dir teşehhüd deñli ola va'z u du'â taḥmîd

⁶¹⁴ K2: Bu başlık yok

⁶¹⁵ başile→ K2(47b),M(30b): başla

- 399 Bulunsa defni yunmaqsız namāzı yā kılınmaqsız
Kabirde kıl namāzını olursa zanda şaşmañız⁶¹⁶

Beyānū'z-Zekāt⁶¹⁷

- 400 Bülüg hür 'aql [u] İslām'ın şemenden muṭlaḳā mālīk⁶¹⁸
Şemen sūd nesl için sā'im ya tācir māl ola mālīk⁶¹⁹
- 401 Kuluñ maṭlūb olan borçdan ziyāde hem havā'icden⁶²⁰
İbilden beş otuz şıgır ğanemden kırk meḥāricden
- 402 Gümüşden iki yüz dirhem yigirmi mişḳāl altundan⁶²¹
Ya bundan biriniñ mişli olan māl-ı ticāretten
- 403 Bu üç māl mülk-i tām nāmī olub hem yıl tamām olsa
Zekāt farzdır edā itsin diyār-ı ḥarbde farz bilse

[K1(47b-50a);K2(48a-50a);K3(49a-51b),M(30b-32b)]⁶²²

- 1 Ma'lūm ola ki zekāt farz-ı kaṭ'ıdır. Ve edāsı farz olmasının şartı on birdir. Bu
2 dört beyitte **on bir şartı**ñ her birisine işāret olunmuşdur. **Evvelkisi** bāliğ
3 olmaḳdır, şabīye lāzım degil. **İkincisi** 'ākil olmaḳdır, mecnūna lāzım degil.
4 **Üçüncisi** Müslimān olmaḳdır, kāfire edāsı farz degil. **Dördüncisi** nişāb
5 olmaḳdır, nişābdan dūn olana degil. **Beşincisi** nişāb olan māl, şemeniñ ya'nī
6 altın ve gümüş veyāḥūd ticāret mālī veyāḥūd sā'ime ola. Sā'ime diyü şol
7 ḥayvāna dirler ki seneniñ ekşerini yabanda otlamaḳ ile iktifā oluna. Bu sā'ime,

⁶¹⁶ şaşmañız→ K1(47b): şişmeksiz

⁶¹⁷ K1(47b): Beyānū Şarā'iti Vücūbiyyeti'z-Zekāt K4(63a),K5(140b): Beyānū Şerā'iti Vücūbi'z-Zekāt; K2: Bu başlık yok.

⁶¹⁸ K4(63a); K3(48b),M(30b): Bülüg olsa 'aql İslāmıñ şemenden muṭlaḳā malik
Leben yā nesl için sā'im ya tācir mālī ola malik

⁶¹⁹ tācir→ K1(47b): te'hīr

⁶²⁰ hem→ K3(49a): "hem" edatı yoktur.

⁶²¹ mişḳāl→ "mişḳāl" kelimesi "mişḳal" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁶²² Bu nüshalardaki farklılıkların fazla olması ve bu değişikliklerin gösterilmesinin karmaşıklığı sebebiyle sadece K2, K3 ve M nüshaları karşılaştırılmıştır. Bu kısım K5 nüshasında 141a-143a ve K4 nüshasında 63a-66b varakları arasındadır.

8 südin almak için yâhūd neslin almak için yâhūd semirtmek için olub ticâret
 9 için olmazsa sâ'ime zekâtı alınır. Eger ticâret için olursa ticâret mālına
 10 dâhildir, ve ticâret için olduğu şüretde sâ'ime olmak şart degildir. Ve kırk
 11 koyunda bir koyun zekât itmez. Belki darb olunmuş gümüşüñ ednâsından iki
 12 yüz dirhem gümüş ider koyun nişâbdır. Meşelâ darb olunmuş iki yüz dirhem
 13 gümüş yigirmi beş ğuruş iderse, yigirmi beş ğuruşluk koyun nişâbdır. Yigirmi
 14 beş para virir. Yigirmi yedi iderse yigirmi yedi ğuruşluk koyun nişâbdır. Yigirmi
 15 yedi para virir. Otuz üç gümüş iderse otuz üç para virir. Vesâ'ir ticâret
 16 mālını buña kıyâs eyleye. **Altıncısı** nişâb, kuluñ taleb eylediği borçdan ve
 17 havâ'ic-i aşliyesinden ziyâde olmaqdır. Ziyâde olmaz ise lâzım degildir.
 18 Meşelâ üç yüz dirhem gümüşe mālîk olan kimseniñ yüz dirhem kul borcu olsa,
 19 o kimseye zekât farzdır. Bu şüretde iki yüz dirhem kul borcu olsa, zekât vâcib
 20 degildir. Ve ticâret mālından elli ğuruşluk mālî olsa, yigirmi beş ğuruş borcu
 21 olsa, yigirmi beş ğuruşuñ zekâtını virir. İki yüz dirhem yigirmi beş ğuruş iderse
 22 yigirmi beşden ziyâde iderse virmek lâzım gelmez. Vesâ'irlerin buña kıyâs
 23 eyleye. Ve kuluñ taleb eylediği borç bedel-i karzdan ve mebt'îñ şemeninden
 24 ve telef eylediği mālî, zimândan ve diyetden ve bedel-i şulh'dan ve ücretden
 25 virmesi lâzım olan borçlar gibi. Vesâ'ir taleb olunan borçlar bunuñ gibidir. Ne
 26 deñli kefâlet ile olursa da. Ve ne deñli mekîl ve mevzûn ve şiyâbdan olursa da.
 27 Ve ne deñli mehr-i mu'accel olursa da veyâ edâsını murâd eylediği mehr-i
 28 mü'ccel gibi zevcesi olmuş veyâ itlâk itmiş. Meşelâ zevcesine ve maḥârimine
 29 nafaḫa borcu gibi. Şulh ile yâ kâḏîniñ hükmi ile olursa ve zekât ve 'öşr ve ḫarâc
 30 gibi. Zîrâ bunlar borçdur. Pâdişâh veyâ nâ'ibleri taleb iderler ve bu borçlarıñ
 31 mâni' olduğu zekât vâcib olmazdan evveldir. Sene tamâm olub zekât vâcib
 32 olduğdan şoñra borç olursa zekâtı ıskât itmez. Ammâ nezîr borcu ve keffâret
 33 borcu ve hac borcu ve uḏḫiyye ve mut'a borcu; bunlar zekâtıñ farz olmasını
 34 men' itmezler. Zîrâ bunlar ne deñli borç ise de. Lâkin kul taleb eylediği borçdan
 35 degildir. Ve havâ'ic-i aşliye insânı helâkden def' iden şey'lerden bir aylık
 36 nafaḫa ve sâkin olacak ev ve ḫarb âleti ve şan'at âleti ve ıscak ve şovuk def'
 37 idecek miḫdârı eşvâb ve ev metâ'ı ve binecek ḫayvânı ve 'ilim kitâbları 'âlim
 38 olursa, ve ḫâdim kölesi bunlar cümle havâ'ic-i aşliyedendir. **Yedincisi** mülk-i
 39 tām olmaqdır. Tām olmasa zekât lâzım degildir. Kabz olmazdan evvel
 40 mebt'a mālîk olmak gibi. Ve mükâteb yedinde ve kaçmış 'abd-i mādûn
 41 yedinde olan mällar gibi. Bu üç māl da nâkızdır. **Sekizinci** ol māl nāmî olmak,

42 ya'nî çoğalmak. Gerek haqîkaten çoğalsın; tenâsül ve ticâret gibi. Gerek
 43 takdîren çoğalsın; alub da çoğaltmağa kudret gibi. Kendi yedinde veyâ emîni
 44 yedinde olan altun ve gümüş gibi. Altun ve gümüşde ticârete niyyet lâzım
 45 degildir. Ve nāmî olmayanda zekât lâzım degildir. Māl-ı zīmār dirler; meşelâ
 46 deryâya düşmüş ve batmış veyâ ğaşb olmuş şahidi yokdur. Yâ şahrâda defn
 47 olunmuş mekânını bilen yokdur veyâ zâlim zulümle almış. Bu mällara māl-ı
 48 zīmār dirler. Bir iki yıldan soñra şahîbiniñ eline gitse geçen güne zekât lâzım
 49 degildir. **Toğuzuncısı** nişâb üzerine bir sene-i kameriyye geçmek. Seneniñ iki
 50 tarafında nişâb kifâyet ider, eşnâsında noğşân zarar eylemeyen. **Onuncısı**
 51 hür olmağ, köleye ve ümm-i veled ve mükâtebeye zekât lâzım degildir. **On**
 52 **birincisi** diyâr-ı harbde Müslimân olan, zekâtıñ farz olduğın bilmekdir. Bilmese
 53 lâzım olmaz. Ammâ dâr-ı İslâm'da İslâm'a gelen zimmî zekâtıñ farz olduğın
 54 bilmese dağı zekât lâzımdır.

Beyânü Şürûti Edâ'î'z-Zekât⁶²³

404 Zekât bil mālî temlîkdir maşârifden birisine
 Virirken yâ 'azil vaqtı ola niyyet edasına

[K1(50a-50b);K2(50a-51a);K3(51b-52b),M(32b-33b);K4(66b-67b);K5(143a-143b)]

1 Ma'lûm ola ki fuğahâ 'indinde zekât, mālını maşârifden birisine temlîke dirler.
 2 Ve şer'îñ 'indinde edâ olunan mu'ayyen mālâ dirler. Ve zekâtta mālî temlîk
 3 lâzımdır. Eger menfa'ati temlîk eylese câ'iz degildir. Meşelâ bir fakîri bir sene
 4 evinde sâkin kılsa zekâta niyyet eylese câ'iz degildir. Meger ücretin alub temlîk
 5 eyleye. Ve mālî, temlîk itmeyüb yemesin mübâh kılsa câ'iz degildir. Meşelâ bir
 6 miqdâr ta'âmı fuğarâya zekât niyyeti ile yidirse câ'iz degildir. Meger ta'âmı,
 7 fuğarâya temlîk eyleye ve temlîk olunan kimse, kabza 'âkil olmağ şartdır.
 8 Kabza, 'âkil olmayan şabîniñ ve mecnûnuñ kabzları mu'teber degildir. Meger
 9 bunlarıñ vaşîleri veyâ velîleri veyâ bunlar 'iyâlinde olan kimseler kabz iderse
 10 câ'izdir. Ve temlîk olunan kimesne, yedi maşârifden biri olmağ şartdır. Maşârif

⁶²³ K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

11 yakında gelir. Ve daḥi virirken veyā zekāt mālını sā'ir maldan ayırdığı vakitte
 12 zekāta niyyet şartdır; ne deñli ḥükmen niyet olursa da. Meşelā bilā-niyyet
 13 fuḳarāya def' itse ol māl fuḳarānıñ elinde iken dāfi', zekāta niyyet eylese
 14 cā'izdir. Ve daḥi vekīline virirken niyyet eylese şoñra vekīli bilā-niyyet virse,
 15 yāḥūd bir zimmīye virse fuḳarāya vir diyü, bu iki şüretde daḥi cā'izdir. Zīrā
 16 mu'teber olan emr ideniñ niyyetidir. Ve faḳīrde olan deyni, zekāta şaymak daḥi
 17 cā'iz degildir. Zīrā temlīk vaktinde niyyet yokdur. Meger deyni miqdārı zekātı
 18 aña temlīk eyleye. Ba'dehu medyūnuñ elinden borcın ala. Ve bir kimseniñ
 19 izinsiz zekātını edā cā'iz degildir; işidine ne deñli icāzet virirse de.

405 Şemen eyle ticāretde 'öşür rub'ın edā eyle
 Nişābdan izdiyād olsa nişāb ḥumsın ḥisāb eyle

[K1(50b-51a);K2(51a-51b);K3(52b-53a);M(33b-34a);K4(68a-68b);K5(144a)]

1 Ya'nī altun ve gümüş ve ticāret mālında 'öşrüñ rub'ın virmek farzdır. Kırk
 2 bölükde bir bölük ider. Meşelā iki yüz dirhemiñ 'öşri yigirmi dirhemdir. Ve
 3 yirminiñ rub'ı beş dirhemdir. İki yüz dirhemde beş dirhem virir. Ve yigirmi
 4 mişkālīñ 'öşri iki mişkāldır, ve iki mişkālīñ rub'ı nışıf mişkāldır. Yigirmi
 5 mişkālde nışıf mişkāl virir. Dirhem-i şer'ı yetmiş arpa ağıdır. Ve mişkāl-i şer'ı
 6 yüz arpa ağıdır. Bir mişkāl bir buçuk dirhem didikleri, belediñ 'örfidir. Ve ba'zı
 7 'ulemā belediñ 'örfine i'tibār olunur didiler. Ve altun ve gümüşüñ gayrı ticāret
 8 mālında, çarb olunmuş gümüşden iki yüz dirhem gümüş ider māl nişābdır. Ve
 9 nişābdan ziyādesi nişābıñ ḥumsı miqdārı olursa ol ziyādeye daḥi zekāt
 10 lāzımdır. Nişābıñ ḥumsından dūn olursa ol ziyādeye zekāt lāzım degildir.
 11 Meşelā yigirmi beş guruşuñ ḥumsı beş guruş ider. Nişābdan ziyāde beş guruş
 12 olursa beş guruşuñ daḥi zekātını virir. Eksik olursa virmez. Ğayrısın daḥi buña
 13 kıyās eyle.

406 Vezindir kıymete yok i'tibār altun gümüş ise⁶²⁴

Şayılır şırf gümüş altun bularıñ ğıışsı az ise

[K1(50b-51a);K2(51b-52a);K3(53b-54a),M(34a-34b);K4(68b-69a);K5(144b)]

- 1 Ya'nī zekātıñ vüçübında ve edāsında mu'teber olan vezindir, kıymeti degil.
- 2 Meşelā bir gümüş kuşak vezinde yüz tokşan dirhem gelir şatsan yüz ğuruş
- 3 ider. Ol kuşak içün zekāt lāzım degil. Ammā vezni iki yüz dirhem gelir bir
- 4 kuşak bey' eyleseñ yigirmi iki buçuk ğuruş idiyor. Ol kuşak içün zekāt lāzımdır.
- 5 Ve altundan yapılmış nesne daħi bunuñ gibidir. Ve altun veyā gümüşe qarışan
- 6 şey' bunlardan ya'nī altundan ve gümüşden az olursa, şırf altun ve şırf gümüş
- 7 hükminededir. Vezne bakılır, kıymete nażar olunmaz. Ve ticārete niyyet lāzım
- 8 degil. Ve qarışan şey' çok olursa 'urūz hükminededir, kıymete bakılır. Ve
- 9 ticārete niyyet lāzımdır. Ve qarışan şey' müsavī olursa ba'zılar hālīş
- 10 hükminededir, ba'zısı degildir. Muhtār olan budur ki hālīş hükminededir ihtiyāten.

407 Sen'eşnāsında artan māl nişābı olsa cinsinden⁶²⁵

Nişāba ānı zamm eyle zekātı vir kamasından

[K1(51b-52b);K2(52a-52b);K3(54a-54b);M(34b-35a);K4(69b-70a);K5(144b-145a)]

- 1 Meşelā seneniñ ibtidāsında iki yüz dirhem gümüşe mālīk olan kimse seneniñ
- 2 eşnāsında yüz dirhem gümüşe daħi mālīk olursa bu iki yüz dirhem gümüşüñ
- 3 senesi tamām olduķda üç yüz dirhemiñ zekātını virir. Bu yüz dirheme tamām
- 4 sene geçmek lāzım degil. Artan māl gerek ticāret ile olsun gerek mīrās deĝsin
- 5 gerek hibe ile olsun gerek bir ğayrı ʔarīķ ile olsun. Eger artan mālīñ cinsinden
- 6 nişāb deñli māl olmasa, ol artan mālā ne āħar nişāba zamm olunur ve ne
- 7 kendi cinsinden nişābdan dūn olana zamm olunur. Meşelā seneniñ
- 8 ibtidāsında kırk koyunu olan kimse seneniñ eşnāsında otuz şıĝıra daħi mālīk
- 9 olsa bu otuz şıĝır kırk koyuna zamm olunmaz belki bu otuz şıĝır üzerinden

⁶²⁴ vezindir→ K5(144a): vezinde

⁶²⁵ eşnāsında→ K4(69a): eşnāsından
cinsinden→ K4(69a): cinsden

- 10 tamām sene geçmek lâzımdır. Ve daḥi seneniñ ibtidāsında yigirmi koyuna
 11 mālīk olan kimse seneniñ eşnāsında yigirmi koyuna daḥi mālīk olsa bu yigirmi
 12 koyun evvelki yigirmi koyuna zamm olunub da evvelki koyunuñ senesi tamām
 13 olduğda kamusından zekāt vermek lâzım gelmez. Belki kırk koyuna mālīk
 14 olduğdan soñra tamām seneye intizār olunur. Ğayrısın buña kıyās eyle.

Beyānū Ecnāsi Mālī'z-Zekāt⁶²⁶

- 408 Derāhim [ü] denānır [ü] ticāret mālī bir cinsdir
 Ğanem bir cins baķar bir cins ibil de ‘ālī bir cinsdir⁶²⁷

[K1(52b);K2(52b);K3(54b-55a),M(35a);K4(70b);K5(145b)]

- 1 Ya ‘nī zekāt mālī dört cinsdir. Bu dörtten ašlā biri āḥarına zamm olmaz. Belki
 2 her biri kendi cinsine zamm olunur. Meşelā bir kimseniñ otuz tokuz koyunu ve
 3 yigirmi tokuz şıǵırı ve dört devesi ve yigirmi ğuruşı olsa ol kimseye zekāt lâzım
 4 degildir. Zīrā bunlar āḥara zamm olmaz. Lākin altun ve gümüş ve ticāret mālī
 5 her biri āḥarına zamm olunur. Ānıñ içün nāzım didi:

- 409 Nişāb olmazsa ferden cinsine zamm it nişāb eyle
 Faķīre kaḅķı enfa‘sa zekāt’āndan ḥisāb eyle⁶²⁸

- 410 Şemenden her biriniñ kısmetin ğayrısına zamm it⁶²⁹
 ‘Urūzı eyleyüb taķvīm şemenden birine zamm it

⁶²⁶ K2,K3,M,K5: Bu başlık yok

⁶²⁷ āli→ “ālī” kelimesi “ālī” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁶²⁸ kaḅķı→ “kaḅķısı” kelimesi “kaḅķı” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
 zekāti→ K4(70b): zekāt

K5: Bu beyit yok

⁶²⁹ kısmetin→ K1(52b): kıymetin

[K1(53a);K2(53a);K3(55a),M(35b);K4(71a)K5(145b)]

- 1 Ya'nī meşelā bir kimseniñ yüz dirhem gümüşü ve yüz dirhem gümüş ider altını
- 2 veyāhūd yüz dirhem gümüş ider ticāret mālī olsa, ol altunuñ veyā ticāret
- 3 mālınıñ kıymeti yüz dirheme zamm olunur.

411 Nişābdan dūn olursa ğayra zamm olmaz sevā'imler
Helāki 'afva şarf olur nişāblar beyni ma'fuvler

[K1(53a);K2(53a-53b);K3(55b),M(35b);K4(71a-71b);K5(145b-146a)]

- 1 Ya'nī koyun ve şığır ve deve nişābdan noķşan olsa āharına zamm olmaz.
- 2 Yukarıda ma'lūm oldu. Ve seksan koyunuñ kırkı helāk olsa, ol helāk olan kırk,
- 3 zekāt lāzım gelen kırkdan yukarı olan kırkıdır. Zekāt lāzım gelen kırk bākīdir.
- 4 Ve kırk koyun nişābıñ biri ve yüz yigirmi birinci koyun nişābıñ biri, bu iki nişābıñ
- 5 beyninde seksan koyuna zekāt yokdur. Ğayrısın buña kıyās eyle.

412 Żarar virmez sen'içind'az iki başda nişāb olsa⁶³⁰
Sen'eşnāsında mālīñ cümlesi hālik degil ise⁶³¹

[K1(53b);K2(53b);K3(56a),M(36a);K4(71b-72a);K5(146a)]

- 1 Meşelā bir kimseniñ sene ibtidāsında kırk koyunu olsa seneniñ eşnāsında otuzı
- 2 helāk olsa, sene tamām olmazdan evvel otuz koyuna daħi mālīk olsa sene
- 3 tamām olduğı vakit zekāt lāzımdır. Ne deñli seneniñ eşnāsında nişābdan
- 4 noķşan olursa da. Eger kırk koyun cümlesi helāk olursa iki başıñ nişābı fā'ide
- 5 virmez. Belki cümlesi helākdan soñra kırk koyuna ne vakit mālīk olursa āndan
- 6 soñra birisine geçmek şartdır. Ve sā'ir zekāt mālın buña kıyās eyle.

⁶³⁰ başda→ K2(53b),K4(71b): başdan

⁶³¹ cümlesi→ K4(71b): cümlesini

Beyānū Zekāti'd-Deyn⁶³²

413 Zimemde borç ticāretten veyāhūd karzdan olınca
Zekāt vācib bu ikiden nişābıñ hımsın alınca

414 İkiden ğayr bedellerde nişābı kabz idincedir
Degilse māl muķābili nişāb hem havl idincedir

[K1(53b-54b);K2(54a);K3(56b-57a),M(36a-36b);K4(72a-73a);K5(146b-147a)]

1 Ma'lūm ola ki nās üzerinde alacak borç eger ticāret mālı bedeli veyāhūd karz
2 akça bedeli olub ve nās üzerinde bir sene mūrūr itdiyse bu iki māldan nişābıñ
3 hımsını ya'nı kırk dirhem aldığıñ vakit bir dirhem gümüş zekāt virmek lāzımdır.
4 Kırk dirhemden nokşan alsañ zekāt lāzım degildir. Meger 'indinde aldığıñ māl
5 cinsinden nişāb ola. Eger borç bu iki māldan ğayrı māl bedeli olsa, tamām
6 nişāb oldukça zekāt lāzım degildir. Meger 'indinde aldığıñ māl cinsinden nişāb
7 ola. Meşelā sā'ime olan hayvānı veyā hādim köleyi veyā bağ ve bağce vesā'ir
8 ticāret için olmayan mālları bey' idüb de muķābilinde aldığıñ mālları gibi. Ve
9 nās üzerinde sene havl itdiyse havle hācet yokdur. Eger aldığıñ borç māl
10 muķābili degilse tamām nişābı alub ve bir sene dañi geçdikce zekāt lāzım
11 degildir ne deñli nās üzerinde sene geçdiyse de, mehr gibi. Ve bedel-i kitābet
12 ve bedel-i ħal' ve diyet ve bedel-i şulh ve vaş'yyet vesā'ir māl muķābilinde
13 olmayan alacaklar gibi. Eger 'indinde aldığıñ māl cinsinden nişāb vār ise ol,
14 nişāba zamm olunur. Tamām nişāb olmağa hācet yokdur. Ānıñ için muħarrir
15 didi:

415 Bu üç şüretde 'indiñde nişābdan cinsi varısa
Aña zamm eyle bunları ne deñli az alınır⁶³³

⁶³² K1(53b):Beyānū Zekāti'd-Düyün; K2,M,K3,K5: Bu başlık yok

⁶³³ alınursa→ K1(54b): alındıysa

***Beyānū Mālī'z-Žimār*⁶³⁴**

416 Yitüb yā bahre düşerse ya mağşüb şāhidān yoğdur
Ya şahrād'olsalar medfūn mekānını bilen yoğdur

417 Ya medyūn eylese inkār ne deñli iderse ikrār⁶³⁵
Ya zālīm zūlm ile alub ne deñli eylese ikrār

418 Şoñında bi'iki kaç yıldan bu altı māl ele gelse
Geçen güne zekāt yoğdur ne deñl'altun gümüş olsa

[K1(54b-55a);K2(54b);K3(57b),M(37a);K4(73b);K5(147a-147b)]

1 Ya'nī zekāt vācib olmasında māl, nāmī olmağ şartdır. Ya'nī mālın
2 çoğalmasına kudret ola. Bu kudret, māl kendi 'indinde veyā emīni 'indinde
3 olmağ ile olur. Bu altı şüretde 'ādetā māl ele girüb çoğaltmağ mümkün degildir.
4 Bu altı māl mişli mālā, māl-ı žimār dirler. Ve ele girdigi vağit geçen senelerin
5 zekātı lāzım degildir. Ve yeñi başdan sene ħavl itmek şartdır. Meger 'indinde
6 aldığı māl cinsinden nişāb ola. Ol vağitde sene ħavl itmek şart degildir.

419 Eger medyūn iders'ikrār ne deñli müflis olursa
Ya inkār itse şāhid var ya kādī borcī bilirse

420 Veyā bir evde defn olub mekānı sehv olundiysa
Zekātı farz geçen günün bu üç mallar alındıysa

421 Eger bağ bağce bostanlığ ya bir mülk yerd'unudulsa
Meşāyiğ ihtilāf itdi ne deñl'arz kendiniñ olsa

⁶³⁴ K2,M: başlık yok

⁶³⁵ K5(147a); K2(54b),K3(57a),M(37a),K4(73a): Ya medyūn eylese inkār ne deñli şoñra iderse ikrār

***Beyānū Zekāti'l-Bakar*⁶³⁶**

422 Otuz şığırda bir yaşınd'iki yaşında kırk olsa
Birer yaşınd'iki dana ziyades'altmışa varsa

423 Bu altmışdan ziyād'olsa onar onar hisāb eyle
Bulunsa kırk ile otuz muḥayyersiñ hisāb eyle⁶³⁷

[K1(55b);K2(55a-55b);K3(58a);M(37b);K4(74b);K5(147b)]

- 1 Ya'nī altmışda iki otuz var iki dana, ve yetmişde bir kırk var ve bir otuz var
- 2 otuza bir yaşında kırka iki yaşında birer dana lāzımdır. Ammā yüz yigirmide üç
- 3 kırk var dört otuz var, dilerseñ ikişer yaşında üç vir dilerseñ birer yaşında
- 4 dört vir.

***Beyānū Zekāti'l-Ġanem*⁶³⁸**

424 Koyunda kırkda bir şāt yüz yigirmi bird'ikisini
İki yüz birde üç şātı daḥi dört yüzde dördini

425 Bu dört yüzden ziyād'olsa birer şāt her yüz olunca
Zarar virmez nişāblardan sene eṣnāsınd'az olsa

[K1(55b-56a);K2(55b);K3(58b);M(37b-38a);K4(74b-75a);K5(148a)]

- 1 Ma'lūm ola ki koyun keçi berāberdir nişābı tekmīl itmede. Ve kırk koyundan
- 2 eksikse zekāt yokdur. Kırk koyunda veyā kırk keçide veyā koyun ve keçi
- 3 karışık olub kırka bālīg olduğda bir yaşında bir koyun veyā bir yaşında bir keçi
- 4 virir. Veyā bunlardan birisiniñ kıymetin virir. Ve yüz yigirmi birde iki ve iki
- 5 yüzde üç ve dört yüzde dört ve beş yüzde beş ve hākezā.

⁶³⁶ K5(147b): "Beyānū'z-Zekāt" başlığı atılmışsa da eksiktir; K2: Bu başlık yok

⁶³⁷ muḥayyersin→ Tüm nüshalarda "muḥayyersin" şeklinde geçen kelime "muḥayyersiñ" şeklinde yazıldı.

⁶³⁸ K3(58a): Beyānū'l-Ġanem; K2,M: Bu başlık yok

Beyānū'l-Mālī'l-lezi lā-Zekāte Lehu⁶³⁹

- 426 Yedi māla zekāt yokdur ticāret için olmazsa
Şemenden ğayr olan mālār ne deñli cevher inc'olsa⁶⁴⁰
- 427 Kaţır at hem ħimār köle birisi sā'im olmayan
Kebīri olmayub yanda yaşına girmeyen ħayvān
- 428 *İmām A'zam* didi ħayl [ü] sevā'imden birer dīnār
Veyāḥūd kıymetinden kırk bölükde bir bölük vir var

[K1(56a-56b);K2(56a-56b);K4(75b-76a);K5(148b)]

- 1 Ya'nī sā'ime diyü seneniñ ekşerini taşrada otlamak ile iktifā olunan ħayvāna
2 dirler. Eger seneniñ nişfını 'alef ile iktifā iderse sā'ime olmaz ve zekāt lāzım
3 gelmez ne deñli südin almak için 'aleflerse de. Eger ticāret için seneniñ
4 nişfını 'alef virirse ticāret mālī ḥisāb olunur, zekāt lāzımdır. Ve sikke urulmuş
5 gümüşden iki yüz dirhem gümüş ider ticāret mālī nisābdır. Eger ticārete 'alef
6 virdigi ħayvān darb olunmuş gümüşden iki yüz dirhem gümüş iderse ol miqdārı
7 ħayvānıñ kıymetini ḥisāb idüb kırk parada bir para vermek lāzımdır. Bir yaşına
8 girmeyen ħayvāna zekāt yokdur. Ya'nī kuzulara ve oğlaqlara ve buzağulara
9 ve güşeklere ve fodaqlara ve taylara zekāt yokdur. Meger kebīrine tābi' ola
10 didikleriniñ şūreti bir kimseniñ kırk koyunu olursa sene tamām olmazdan evvel
11 koyun kuzular ise sene tamāmından evvel anaları ḥāmile olur. Sene
12 evlādlarınıñ üzerine geçer bu şūretlerde analarından içlerinde biri bulunursa
13 aña teb'iyetle evlādlarına zekāt lazım, bulunmazsa lāzım degil. Ve güşek ile
14 buzağular bunuñ gibidir.

Zekāt Virmesi Cā'iz Olmayan Kimseleri Beyān⁶⁴¹

- 429 Ğanī şahşa ğanīniñ tıflına 'abdine virilmez
Erine 'avratına aşlına fer'ine virilmez

⁶³⁹ K4(74b),K5(148a); K2,K3; M: Bu başlık yok

⁶⁴⁰ ğayr→ K3(58b),M(38a),K4(75a),K5(148a): ğayrı
incü→ K2(55b): için

⁶⁴¹ K2,K3,M,K5:Bu başlık yok

430 Virilmez Hâşimî şahşa viren Hâşim daḥi olsa
Hevâşim ‘abdine virme ne deñli mu‘taḳi olsa

431 **Ṭahāvī** dir zamānımda Hevâşim’e zekât cā’iz
Ġanīmetden nāşibin almağa çün oldılar ‘âciz

432 Virilmez kâfire ehl-i hevāya ḳavl-i aḳvāda
Yerine virmese sulṭān i‘ād’it dendi fetvāda

[K1(57a-57b);K2(56b-57a);K4(76b-77a);K5(149a)]

- 1 Ma‘lūm ola ki Fırḳa-i İslāmiyye’den yetmiş üç fırḳanın birisine Ehl-i Sünnet
- 2 dirler. Ve yetmiş ikisine fırḳa-i dālle ve ehl-i hevā dirler. Ānlara ya’nī ehl-i
- 3 hevāya ḳavl-i aḳvāda zekât virilmez. Eger i’tikādları küfre vardıysa ānlara
- 4 zekât virmek ittifāḳen cā’iz degildir. Ve pâdişāhlarıñ re‘âyādan aldığı zekâtı
- 5 maşārifden birisine virmese ol zekâtı, māl şāhibi i‘āde ider.

Zekât Cā’iz Olmayan Maḥalleri Beyān⁶⁴²

433 Binā yā meyyitiñ deynin ḳazā yā meyyite tekfīn
‘Utāḳ yāḥūd ḳazā itse bilā-emrin diri deynin

434 Bilā-temlīk iders’iṭ‘ām bilā-ḳaşd eylese temlīk
Bular cümle zekât olmaz i‘ād’itmek ola tevḳīk

435 Bilā-emrin bir āḥar kimseniñ virse zekâtını
Ne deñli şoñra rāż’olsa edā olmaz anıñ deyni

⁶⁴² K2,M,K3,K5: Bu başlık yok

[K1(57b-58a);K2(57a-57b);K4(77a-77b);K5(149b)]

- 1 Ya'nī bir ādem, binā yapsa yāhūd meyyitiñ borcını virse yāhūd meyyite kefen
 2 şarsa yāhūd kılını āzād itse yāhūd fuķarāya bilā-temlik ʔa'ām yidirse yāhūd
 3 zekāta niyyet olmaķsızın fuķarāya bir māl temlik eylese yāhūd bir diri medyūn
 4 ādemiñ emri olmaķsızın deynini edā idüb virse; ne deñli ol medyūn şoñra
 5 işidine rāzı olursa da. Bu yedi şūretiñ yedisinde de zekāt şaysa zekāt olmaz.
 6 Ve bir ğanī kimseniñ izinsiz zekātını edā itse cā'iz degildir; işidine ne deñli
 7 rāzı olub icāzet virirse de.

436 Maşārif ẓann idüb virse i'ād'eyler köles'olsa
 Maşārif şekk idüb virse i'ād'eyler hılāf gelse

437 Maşārifden degil bilüb virirs'ols'ol maşārifden
 Olur cā'iz degil cā'iz bilinmezs'ol maşārifden

[K1(58a);K2(57b);K4(77b-78a);K5(149b-150a)]

- 1 Ya'nī yedi maşārifden degil ẓann idüb virdikden şoñra maşārifden olduğı
 2 bilinse cā'iz olur, bilinmezse cā'iz olmaz. Eger kıble ẓann itmeyüb bir semte
 3 ʔursa şoñra ne deñli kıble ʔıkarsa da namāz cā'iz olmaz. Zīrā kıbleniñ ğayrıya
 4 namāz bilā-zarūret ma'şıyyetdir.

438 Maşārif mi degil mi ol bilā-fikrin virir ise
 Olur cā'iz bilinmeyüb ğınā mübhem kılır ise

Beyānū'l-Kerāheti fi'z-Zekāt⁶⁴³

439 Zekāti mālīk olduğı beleden eyleme iħrāc
 Meger ta'cıl ide yıl geçmeden ğayrı ola aħvec

⁶⁴³ K4(78a): Bu başlık K3,K5 nüshalarına göre üstteki beyitten öncedir; K2,M: Bu başlık yok

440 Veyā evra‘ veyā enfa‘ veyā aḳreb ol’ikrāma
Veyāḥūd dār-ı ḥarbden göndere ol dār-ı İslām’a

[K1(58b);K2(58a);K4(78b);K5(150a)]

1 Ya‘nī zekāti mālīk olduğu beleden çıkarmak mekrūhdur, meger şu altıdan biri
2 ola. **Evvelki** yıl tamām olmadan göndere. **İkinci** gönderdiği, ziyāde muḥtāc
3 ola. **Üçünci** ziyāde vera‘ şāḥibi ola. **Dördünci** ziyāde enfa‘ ola, ya‘nī āḥar
4 kimselere nef‘i var. **Beşinci** aḳrabāsı olan kimseye göndere. **Altıncı** dār-ı
5 ḥarbden müslimān memleketine göndere.

441 Mü‘eddīniñ mekānı mu‘teber fiṭre virirlerse
Mekānı mūşaya ‘ibret vaşīyyetler kılrılarsa⁶⁴⁴

[K1(59a);K2(58a);K4(78b-79a);K5(150b)]

1 Ya‘nī fiṭreyi edā iden şaḥşıñ mekānına i‘tibār ve nazar olunur. Māl mekānına
2 nazar olunmaz. Ya‘nī fiṭre viren kimseniñ fiṭresini fiṭre vireniñ mekānında olan
3 faḳīre şarf olunur. Ve vaşīyyet iden kimseniñ mālını vaşīyyet iden kimseniñ
4 mekānında olan fuḳarāya şarf olunur. Meger āḥar mekānda olan kimse‘i ta‘yīn
5 eyleye.

Beyānū Maşārifi Beyti’l-Mālī’l-Ülā⁶⁴⁵

442 Zekāta ‘öşre keffāretlere nezre maşārifler
Faḳīr miskīn mükāteb hem ‘amel miḳdārı ‘āmiller⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ mūşaya→ “mūşāya” kelimesi “mūşaya” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

kılrılarsa→ K2(58a),K4(78a): kılinırsa

⁶⁴⁵ K5(150b): Beyānū Maşārifi Ülā; K2,M: Bu başlık yok

⁶⁴⁶ **Der-kenar(K3-60b):** Faḳīr diyü aṣlā mālī olmayana dirler. Miskīn diyü şol kimseye dirler ki bir miḳdār mālī ola, nişāb deñli olmaya. Mükāteb diyü şol kimseye dirler ki efendīsi baña şu kadar aḳçe vir seni āzād ideyim diyüb ‘aḳd itdikleri köleye dirler.

443 Daḥi medyūn biri ibn-i sebīl ki yanda yok mālī
Kesilmiş fī sebīlī'llāh olan ḥac yā ḡazā ḥālī

[K1(59a-59b);K2(58b-59a);K4(79a-80a);K5(150b-151a)]

1 Ma'lūm ola ki beytū'l-māl-ı evveliniñ mālī dördür. **Biri** māl-ı zekātdır. **İkinci**
2 māl-ı 'öşürdür. **Üçünci** māl-ı keffāretedir. **Dördünci** māl-ı nüzürdür. Bu dört
3 mālīñ maşārifi yedi kimseyedir. **Biri** fakīrdır. Ya'nī mālī olub nişāba mālīk
4 olmayan kimsedir. **İkinci** miskindir. Ya'nī aşla mālī olmayan kimsedir. **Üçünci**
5 mükātebdır. Ya'nī mevlāsı baña meşelā yüz ḡuruş vir de āzādım dinilen ol
6 köledir. **Dördünci** 'āmillerdir. Ya'nī zekātı cem' idüb getirmek içün irsāl olunan
7 kimselerdir. Bu 'āmiller ne deñli zengin olurlarsa da kendine ve a'vānına
8 vasaṭ ile kifāyet idecek miḡdārı māl virmek zekāt mālından cā'izdir. **Beşinci**
9 deyninden ziyāde nişāba mālīk olmayan medyündür. **Altıncı** ibn-i sebīldır.
10 Ya'nī vaṭanında mālī olub diyār-ı ḡurbetde yanında mal olmayan kimse.
11 **Yedinci** ḥac yā ḡazā yolında mālī telef olub ḥacdan veyā ḡazādan ḡalan
12 kimsedir. Ḥāşıl-ı kelām ziyāde-i merām zekāt virilen ādem, bu yediden biri
13 olmaḡ şartdır. Bu yediniñ ḡayrıya virirse cā'iz olmaz.

Beyānū Beyti'l-Mālī's-Şānī ve Maşārifihi⁶⁴⁷

444 Ḡanā'im ma'denī kenze bu üçine maşārifler
Fakīrler hem yetīm muḡtāc daḥi muḡtāc müsāfirler

[K1(60a);K2(59a);K4(80a-80b);K5(151a-151b)]

1 Ma'lūm ola ki beytū'l-māl-ı şānīniñ mālī üçdür. **Biri** ḡums-ı māl-ı ḡanīmetdir.
2 **İkinci** ḡums-ı ma'dendir. Ḳanḡı ma'den olursa olsun. Gerek altun ma'deni
3 gerek ḡümüş ma'deni gerek ḡadīd ma'deni gerek nuḡās ma'deni. **Üçünci**
4 ḡums-ı kenzdir. Yanī yerden çıkan defīne mālīniñ ḡumsıdır. Bu üç mālīñ

⁶⁴⁷ K1,K2,M: Bu başlık yok

- 5 maşārifleri **üç** kimsedir. **Biri** fakīrdır. **İkinci** muhtāc olan yetimlerdir. **Üçünci**
6 muhtāc olan müsāfirlerdir. Bu üç māl, bu üç kimselere şarf olunur.

Beyānū Beyti'l-Mālī's-Şālīs ve Maşārifihi ⁶⁴⁸

445 Harāc [u] cizye hem gümrük 'öşürdür māl-ı harbīden⁶⁴⁹
'Öşür nişfidurur gümrük be-her yıl māl-i zimmīden

446 Hedāyā māl-ı şulh gibi benī-tağlībīñ emvālī
Maşārifdir bu emvāle maşālīh müslim aḥvālī

447 Mu'allim kādī müftīler mukātil rızkına şarf it⁶⁵⁰
Bular şağ olduğı vaktin bular evlādına şarf it

[K1(60b-61a);K2(59b-60a);K4(81a-82a);K5(151b-152b)]

- 1 Ma'lūm ola ki beytū'l-māl-ı şālīsīñ mālī altıdır. Biri māl-ı harācdır. Ya'nī **ibtidā**
2 kāfir üzerine bağlanan tarladan ḥāşıl olanı Ehl-i İslām'a virdiği nesnedir. **İkinci**
3 re'āyā olan kāfirlerden alınan cizyedir. **Üçünci** gümrükdür. Harbī mālından
4 alınan gümrük on bölükde bir bölükdür. Ve daḥi zimmī mālından alınan
5 gümrük yigirmi bölükde bir bölükdür. Ve müslimān tācirlerinden alınan gümrük
6 kırk bölükde bir bölükdür. Ol zekāt yukarıda beyān olunan maḥalline şarf
7 olunub ve niyyet itdiyse i'ādeye ḥācet yokdur. **Dördünci** māl-ı hedāyādır.
8 **Beşinci** māl-ı şulhdur. **Altıncı** kāfirlerden bir kabīle olan Benī Tağlīb didikleri
9 kāfirleriñ mālıdır. Bu altı mālīñ maşārifi beşdir. **Biri** müslim aḥvālidir; köprü
10 yapmak gibi ve mescid yapmak gibi. Bunlar müslimiñ maşālīhidir. **İkinci** ta'līm-
11 i dīn eyleyen 'ālimlerdir. **Üçünci** kādī olan kimselerdir. **Dördünci** müftī olan
12 kimselerdir. **Beşinci** sefere giden kimselerdir. Ḥāşıl-ı kelām bu altı māl, bu zıkr
13 olunan kimselerdir. Ve evlādlarına kifāyet deñli şarf olunur. Kifāyetden

⁶⁴⁸ K5(151b): Beytū'l-Mālī's-Şālīs ve Maşārifihi; K3(60b): Beyānū'l-Mālī's-Şālīs; K2,M: Bu başlık yok

⁶⁴⁹ **Der-kenar(K3-60b):** Ya'nī harbī mālından gümrük on bölükde bir bölükdür.

⁶⁵⁰ kādī→ "kādī" kelimesi "kādī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

Der-kenar(K3-61a): Ya'nī bu altı māl-i kübrā gibi mescid gibi ve der-bend gibi şey'lere şarf olunur.

14 ziyâdesi câ'iz degildir. Hattâ Hâzret-i 'Ömer raḍıyallâhü 'anh Hâzretleri ḥalîfe
 15 iken oğlınıñ kürkiniñ bir kaç yerinde yaması var imiş. Birisi dimiş ki sen bugünkü
 16 günde ḥalîfe oğlu olub da yamalı eşvâb giymek saña düşer mi dimiş. Ba'dehu
 17 pederine kışsa'î nakl eylemiş Hâzret-i 'Ömer raḍıyallâhü te'âlâ 'anh
 18 ḥâzretleri vezîrine ḥaber göndermiş. Oğlıma bir şevb-i cedîd yapırsın da
 19 akçesini gelecek ayda beytû'l-mâldan alınan akçeden viresiñ dimiş. Ol vakitte
 20 vezîri daḥi: Yâ 'Ömer gelecek aya irecegiñi bildiñ mi? Hâzret-i 'Ömer
 21 raḍıyallâhü te'âlâ 'anh ḥâzretleri daḥi inşâf idüb vezîriniñ kelâmını ḳabûl idüb
 22 oğlına şevb-i cedîdi terk idüb yamalı eşvâbı giydirmişdir. **Lâ ḥavle ve lâ**
 23 **ḳuvvete illâ bi'llâhi'l-'aliyyi'l-'aẓîm**⁶⁵¹

Beyânü Maşârifî Beyti'l-Mâli'r-Râbi⁶⁵²

448 Bilâ-vâriş ḳalan mâlî bilâ-vâriş diyetleri
 Bulunmuş şâḥibi meḥûl faḳîre def' it ânları⁶⁵³

[K1(61b);K4(82a-82b);K5(152b)]

1 Ya'nî ma'lûm ola ki beytû'l-mâl-ı râbi'îñ mâlî üçdür. **Biri** bilâ-vâriş terk olunan
 2 mâldır. **İkinci** bilâ-vâriş diyet mâlıdır. **Üçüncü** berrî yabanda bilinmeyüb şâḥibi
 3 ma'lûm olmayan mâl-ı müşkâtdır; lâḳâṭ gibi. Bu üç mâl faḳîre virilir. Ve ne deñli
 4 ol faḳîr uşûli ve fûrû'î olursa da ve ne deñli zevc veyâ zevcesi olursa da.
 5 **[Tenvîr, Mülteḳa'l-Ebhûr]** Mes'ele bir kimseniñ papucı ğalaṭ olub yañlış olsa
 6 ba'de't-teftiş şâḥibi bilinmezse faḳîr ise ol papucı kendisi isti'mâl idüb
 7 giymesi câ'izdir. Ve eger ğanî ise fuḳarâya virmesi lâzımdır.

Beyânü's-Şavm⁶⁵⁴

449 Oruç farz Müslimân ise bülûğı 'aklı var ise
 Diyâr-ı ḥarbd'olan müslim oruç farz olduğın bilse

⁶⁵¹ (Güç ve kuvvet, sadece Yüce ve Büyük olan Allah'ın yardımıyla elde edilir.); K2: Arapça olan bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

⁶⁵² K2,K3,M: Başlık yok

⁶⁵³ bulunmuş→ K1(61a),K2(60a): ya bir mâl; K5: ya bular mâl

⁶⁵⁴ K1(61b): Beyânü Vücûbiyyeti's-Şavm; K2: Bu başlık yok.

450 Edā itsin muḳīm sālim nifāsı ḥayzı yoğ ise⁶⁵⁵

Edā ile şerīf ide ‘özürden sende yoğ ise

[K1(61b-62a);K2(60b-61a);K3(61a-61b),M(39a-39b);K4(82b-83b);K5(153a-153b)]

1 Ma'lūm ola ki şavm luğatde kendiyi her şey'den aluḳomağa dirler. Ve şer'de
2 şavm diyü dār-ı İslām'da bulunan müslimānıñ yāḥūd dār-ı ḥarbde orucuñ
3 farz olduḡın bilen müslimān, ḥayız ve nifās olmayub ṭulū'-ı fecirden gün
4 aşıncaya dek oruca niyyet ile orucı bozan şey'lerden kendiyi aluḳomağa
5 dirler. Bāliḡ olmaḡ ve iḡmādan ve cünūndan ifāḳat bulmaḡ orucuñ şıḥḥatiniñ
6 şartı degildir. Zīrā şabīniñ ve niyyetden soñra mecnūn olanıñ ve uḡunan
7 kimseniñ oruç ṭutmaları şaḥīḥdir. Bu ikisiniñ ikinci gün oruçları şaḥīḥ olmadıḡı
8 niyyet bulunmadıḡıyçündür. Ve ba'zılar Ramażān orucınıñ farz olmasına
9 sebeb Ramażān ayınıñ gündüzinden zevālden evvel oruca ibtidā niyyet
10 idecek miḡdārı bir cüz'i zamān bulunmaḡdır. Ve ba'zılar giceden bir cüz'i
11 zamān olsa daḡı sebeb olur didiler. Ve Ramażān orucınıñ edāsı ve ḳazāsı farz-
12 ı ḳaṭ'ıdır. Muḳīm olub ve 'özürden sālim olub ḥayzı ve nifās olmayanlardan
13 bunlara te'hīri kebīre günāhdır, ne deñli ḳazāya niyyet ile te'hīr iderse de. Ve
14 bilā-'özrin Ramażān'da ḳaşden āşikāre ekl ü şūrb idenleriñ ḳatli meşrū'dur.
15 Ānıñ içün nāzım-ı merḥūm didi:

451 'Özürsüz ekl [ü] şūrb itse 'ayānen nāsıñ içinde⁶⁵⁶

Ānıñ ḳatli olur meşrū' mübārek ayıñ içinde

Beyānū 'Özri's-Şavm⁶⁵⁷

452 Nifās yā ḥayz veyā ikrāḥ ya sefere giderlerse⁶⁵⁸

Maraż ḥāmil daḡı murzı' zarar dan ḳann iderlerse⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ K1(61b): Bu beyitte mısraların yeri deḡışiktir; K3(61a): Bu beyit der-kenardır; K2,M: Bu beyit yok.

⁶⁵⁶ K3: Bu beyit 64b'dedir ve M: Bu beyit 42b'dedir. Ancak bu beyitin yeri K2(61a), K4(83b), K5(153b) nüshalarında bulunduḡu yerde olmalıdır.

⁶⁵⁷ K2,M: Başlık yok.

⁶⁵⁸ ya→ veyā kelimesi "ya" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

K3(62a),K5(153b),M(40a):Nifās ḥā'iz veyā mükreh veyā sefere giderlerse

⁶⁵⁹ K2(61a),K4(83b): Maraż ḥāmil veyā murzı' bu üç zarar ḳann iderlerse

- 453 Şusuzluğdan ya açlıktan telefden havf idenlere
Yemek cā'iz kazāsı farz 'özürleri gidenlere
- 454 Şusuzluğdan ya açlıktan telefden havf iden sālīm
Yiyüb şöıra dutar bunlar 'özürleri giden sālīm⁶⁶⁰
- 455 'Özür gitmezden ölseler vaşiyet olmadı vācib
'Özür gitdikde tutmazsa vaşiyet itmesi vācib⁶⁶¹
- 456 'Acūz-ı fāniye hem şeyh-i fāniler ider iftār⁶⁶²
Virirler günde bir fiṭre yoğısa mallar'istiğfār
- 457 Bu on birden biri olsa 'özürdür şavmı te'hīr it
'Özür gitdikde tutmazsañ vaşiyetd'ānı takrīr it⁶⁶³
- 458 Nifās hayz olmayanlar heb şıyāmı tutsa şıḥḥat var⁶⁶⁴
Müsāfir zahmet olmazsa şıyāmında fazīlet var⁶⁶⁵
- 459 Müsāfir nefsine yāḥūd refiḳin'olmasa zahmet⁶⁶⁶
Şıyām efḍal namāz itmāmına olmadı hiç ruḥṣat⁶⁶⁷

⁶⁶⁰ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok.

⁶⁶¹ K1,K2: Bu beyit yok; tutmazsa→ M(40a),K4(84a),K5(153b): dutmazsa

⁶⁶² 'Acūz→ K4(84a),K5(154a): 'Acūze
fāni→ "fānī" kelimesi "fānī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

K2(61a): 'Acūze fāniye hem fāniler ider iftār
Virirler günde bir fiṭre yoğısa mälları istiğfar

K3(61b): 'Acūz-ı fāniye hem şeyh-i fāniler ider iftār
Virir günde bir fiṭre yoğısa mällar istiğfār

⁶⁶³ K3,M,K4: Bu beyit yok.

⁶⁶⁴ K3,M,K4: Bu beyit yok.

⁶⁶⁵ K5(154a):Müsāfir nefsine yāḥūd refiḳine olmasa zahmet var
K4,M: Bu beyit yok.

⁶⁶⁶ K5(154a): Müsāfir zahmet olmazsa şıyāmında fazīlet var

⁶⁶⁷ K1,K2: Bu beyit yok.

[K1(63a-63b);K2(61b-62a);K3(62b-63a),M(40a-40b);K4(84a-85a);K5(154a-154b)]

1 İmdi bu beş⁶⁶⁸ beyitte orucu bozmaḳ meşrū‘ olan kimseler ma‘lūmuñ oldu.
 2 Nifās ve ḥā‘iz ve yemege cebr olunmuş kimesneler muṭlaḳā ve ḥāmil ḥātūn ve
 3 emzürici ve gerek anası ve gerek ğayrı. Eger bu ikisi kendi nefsinde yāḥūd
 4 veleden ḥavf iderlerse veyā marīz olan marāziñ ziyāde olmasından ve giç
 5 oñulmasından ḥavf iderse; ne deñli baş ağrısı ve göz ağrısı olursa veyā
 6 noḳşan-ı ‘aḳıldan ḥavf olursa veyā sağı olan kimse oruç tutunca marāz
 7 olmadan ḳorḳarsa ve bu zararlar tecrube ile veyā ṭabīb-i müslim ḥaberiyle zann
 8 olunur ise ‘özürdür. Bu yedi kimse orucu te’ḥīr idüb soñra ḳazā itmek farzdır.
 9 Eger zarar zann olunmayub belki marāz olur diyü tevehhüm olunur ise ‘özür
 10 degildir. Ammā müsāfir kendiye yāḥūd refīḳine zaḥmet olursa te’ḥīr itmesi
 11 efḍaldır. Zaḥmet olmazsa tutması efḍaldır. Eger bunlar oruca ḳudret geldikten
 12 soñra tutmadılar ise kaç oruç ḳaldı ise her bir oruç içün birer fiṭre şülüşden
 13 vaşiiyet itmek vācibdir mālārı var ise. Eger mālārı yoğı ise yāḥūd vaşiiyet
 14 itmediler ise vārişleri yāḥūd bir ecnebī kimse yanında birer fiṭre virirler ise
 15 cā‘izdir. Ammā oruca ḳudret gelmezden evvel ölürlerse vaşiiyet lāzım degildir.
 16 Ve oruçdan ‘āciz olan şeyḥ-i fānī orucu terk ider. Her bir oruç içün bir fiṭre virir.
 17 Ne deñli ayıñ evvelinden bir faḳīre virirse de ğanī ise. Ve eger ğanī degil ise
 18 hemān istiğfār ider. Ḥāşıl-ı kelām zıkr olunan ḥā‘iz ile nifāsiñ ğayrı olan
 19 kimseler oruç tutarlarsa şaḥīḥdir. Ḥā‘iz ile nifāsiñ şaḥīḥ degildir.

Beyānū Ferā‘izi Edā‘i’ş-Şavmi Ramazān⁶⁶⁹

460 Şıyāma niyyet it her gün hem imsāk şavma hem ehl ol
 Ğurūbdan oñ duḥādan soñr’olan niyyet degil maḳbūl⁶⁷⁰

⁶⁶⁸ Beş beyit denmişse de, nüsha karşılaştırmalarından sonra beyit sayısı sekiz olmuştur.

⁶⁶⁹ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok; K3,M,K4: Bu başlık altındaki iki beyit ileriki varaklardadır.

⁶⁷⁰ K1,K2: Bu beyit yok.

461 Şıyāma niyyet it her gün ğurūbla ɗaħve beyninde⁶⁷¹

Nifāsı ħayzı olmay'ola diyen imsak anında⁶⁷²

[K1(63b-64a);K2(62a-62b);K5(155a-155b)]

1 İmdi bu beyitte ma'lūm oldu ki Ramazān-ı Şerīfiñ orucını edā' itmek sekiz farz
2 ile şahīṭ olur. **Evvelki**, oruca niyyet itmektir. **İkinci**, ol niyyeti her gün itmektir.
3 **Üçünci**, ol niyyet vaktinde olmaqdır. Ya'nī ğurūb-ı şems ile ol niyyeti nısf-ı
4 nehār-ı şer'iniñ mā-beyninde olmaqdır. Ğurūbdan evvel ɗuħādan soñra olan
5 niyyet degil maqbūl. **Dördünci**, nüfesse olmamaqdır. **Beşinci**, ħā'iz
6 olmamaqdır. **Altıncı**, müslim olmaqdır. **Yedinci**, orucı bozan şey'lerden
7 kendiyi imsāk idüb alıkoмаqdır. **Sekizinci**, ol imsāk zamānında olmaqdır.
8 Ya'nī vakt-i ṭulū'-ı fecirden ğurūb-ı şemse dek olmaqdır. İmdi bu zıkr olunan
9 sekiz farzdan biri bulunmasa oruç şahīṭ olmaz. Ammā bāliġ olmağ ve iġmādan
10 ve cünūndan ifākat bulmağ şart degildir. Zırā şabīniñ ve niyyetiden soñra
11 mecnūn olaniñ ve uġunan kimseleriñ oruç tutmaları şahīṭdir. Bu ikisiniñ ikinci
12 günü oruçları şahīṭ olmadığı niyyet bulunmadığıyçündür.

Beyānū Evkāti'ş-Şavm⁶⁷³

462 Nezir muṭlağ ya keffāret kazādan biri olinca⁶⁷⁴

Giceden niyyet itmek farz üçüñ ğayrı ɗuħāyınca

[K1(64a-64b);K2⁶⁷⁵(62b-63a);K3(63a-63b),M(40b-41a);K4(85a-85b);K5(155b)]

1 İmdi nezr-i muṭlağ orucına meşelā beş gün oruç nezrim olsun dise veyā
2 keffāret orucına her ɗanķı keffāret olursa olsun. Gerek keffāret-i şavm gerek
3 keffāret-i yemīn gerek keffāret-i zıhār gerek keffāret-i ɗatlı ve kazā orucına
4 giceden niyyet itmek farzdır. Ğurūbdan evvel şafağdan soñra niyyet cā'iz

⁶⁷¹ K3: Bu beyit der-kenardır; K5: Bu beyit yok.

⁶⁷² imsak→ "imsāk" kelimesi "imsāk" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁶⁷³ K1(64a):Beyānū Evkāti Niyyeti'ş-Şavm K2,M,K3,K4: Bu başlık yok

⁶⁷⁴ kazādan→ K2(62b): kazālardan

⁶⁷⁵ Diğer nüshalara göre bir varak sonrasından devam etmiştir.

5 degildir. Bu üç⁶⁷⁶ oruçdan ğayrı oruçlar ki Ramazān'ın edāsı ve nezr-i
 6 mu'ayyen meşelā Receb ayın oruç tutmak nezrim olsun dise ve nāfile orucı
 7 ne kadar var ise ve nezir ile vācib olan i'tikāf orucı ve mut'a orucı ve cezā'-i
 8 halk orucı ve cezā'-i şayd orucı. Bu yedi oruca ğurūbdan şöŕra nişf-ı nehār-ı
 9 şer'iniñ evvelince niyyet cā'izdir.

463 Tütarsañ şavm-ı keffāret ya ta'yīn itdigiñ nezri
 Ya vācib i'tikāf şavmı veyāhūd farz olan şehri

464 Tetābu' farz bu dördinde muhayyersiñ kazā tutsañ⁶⁷⁷
 Nefil mut'a nezr-i muṭlaq cezāsı halk [u] şayd itseñ

[K1(65a-65b);K2(63a-63b);K3(63b-64b),M(41a-42a);K4(86a-86b);K5(156a-156b)]

1 Ma'lūm ola ki orucuñ envā'ı ondur. **Evvelkisi**, keffāret orucı her kankı keffāret
 2 olursa olsun. **İkincisi**, nezr-i mu'ayyen orucıdır. Meşelā bir sene oruç tutmak
 3 nezrim olsun dise. **Üçüncisi**, nezriyle vācib olan i'tikāf orucı. Meşelā
 4 Ramazān'ın ğayrıda beş gün veyā on gün i'tikāf nezim olsun dise ol beş
 5 günün veyā on günün orucı daḡi vācib olur. İ'tikāf vācib olduğı gibi.
 6 **Dördüncisi**, Ramazān'ın edası orucı. Bu dört orucı tetābu'en ya'nī biri biriniñ
 7 'akıbinde tutmak farzdır. Fāşıla virirse cā'iz degildir. Tafşili aşağıda keffāret-i
 8 şavm bahşinde beyān olunmuşdur. Ve altı oruçda, oruç tutan muhayyerdir.
 9 Dilerse biri biriniñ 'akıbinde tutar dilerse bölük bölük tutar. **Evvelkisi**, kazā
 10 orucı. **İkincisi**, nāfile orucı. **Üçüncisi**, mut'a orucı. Mut'a orucı diyü ḡacc-ı
 11 kıran yāhūd ḡacc-ı temettu' eyleyen kimseler, şükür kurbānını boğazlamağa
 12 'āciz olunca üzerlerine on gün oruç tutmak vācibdir. Bu on gün oruca mut'a
 13 dirler. **Dördüncisi**, cezā'-i halk orucı. Ya'nī iḡrāma giren kimse 'özrile başın
 14 tıraş eylese, dilerse Ḥarem'de bir koyun boğazlar dilerse üç gün oruç tutar.
 15 Bu on gün oruca cezā'-i halk dirler. **Beşincisi**, cezā'-i şayd orucı. Ya'nī
 16 muhrim, bir şaydı öldürse yā öldürene delālet eyleyse, ol şayd kaç akçe iderse

⁶⁷⁶ "Üç" denmiş ancak beş keffāret sayılmıştır.

⁶⁷⁷ muhayyersiñ → K4(85b),K5(156a): muhayyersin

- 17 ol akçe'i, dilerse kırbān alur, Mekke'de boğazlar; dilerse ta'ām alur, ol
 18 ta'āmdan birer fiṭre fuḳarāya virir; dilerse her bir fiṭresine bir oruç tutar. Bu
 19 oruca cezā'-i şayd orucı dirler. **Altıncısı**, nezr-i muṭlak orucı. Tafşile muḥtāc.

Beyānū Şübūti Ramazān⁶⁷⁸

465 Şübūt'ancak hilālını bir a'del görmekle olur
 Veyā Şa'bān hilālını otuz gün saymağla olur

466 Gören bu ay hilālını ne deñli bir eme olsa⁶⁷⁹
 Olur maḳbūl bilā-ḥükmin hava açık degil ise

[K1(66a-66b);K2(64a);K3(65a-65b),M(42a-42b);K4(87a-88a);K5(156b-157a)]

- 1 Ma'lūm ola ki Ramazān ayınıñ şübūtı, Ramazān-ı şerīf hilālını görmekle
 2 olur. Yāḥūd Şa'bān-ı şerīfiñ ğurresini görüb otuz gün saymağla olur. Eger
 3 hava ğamlı olursa bir 'ādil kimseniñ ḥaberi kifāyet ider. Ḥākimiñ ḥükmine ḥācet
 4 yokdur; ne deñli ḥaber viren 'ādile bir cāriye veyā ḥürre 'avrat olursa da, ve
 5 ne deñli ḥadd-i kazf çalınmış tevbe itmiş kimse olursa da. Ammā fiṭre hilālinde
 6 ve Zılhicce'de hava ğamlı olduğı vakıtde, iki ḥürriñ yāḥūd bir ḥürr ile iki
 7 ḥürreniñ şehādeti ile şābit olur. 'Adālet ve lafz-ı şehādet lāzımdır. Da'vā lāzım
 8 degildir. Eger havā ğamlı olmazsa hilāl-i Ramazān'da ve fiṭrede ve uḍḥiyede
 9 ḥaberleriyle zan gelecek kimesneniñ ḥaberleriyle şābit olur. Ḥākimiñ re'yine
 10 müfevvaẓdır. Ve bir rivāyetde iki kimseniñ şehādeti kāfīdir. Ve bir rivāyetde
 11 ḥāricden gelen kimseniñ yāḥūd bir yüksek yerde olan kimseniñ şehādeti
 12 kāfīdir. Ve bir belde de otuz gün oruç tutsalar hilāl-i fıtrı görmeseler; eger
 13 ibtidāsında iki kimseniñ şehādetiyle tıtdılar ise ifṭār itmek ḥelāl olur, bir ādemiñ
 14 ḥaberiyle tıtdılar ise ifṭār itmek ḥelāl olmaz.

⁶⁷⁸ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁶⁷⁹ bu→K2(64a): bir
 K2(64a): görse

Beyānū Hükmi Yevmi's-Şekk⁶⁸⁰

467 Taṭavvu' yevm-i şekd'efḍal muvāfıḳ gelse virdine
Ya bilse niyyeti aḥsen getirmezse ḥalel dīne

468 İkidenden ğayr ya evveli duḥādan şoñr'ider ifṭār
Bu günde vācibe niyyetde ḥürmet yā kerāhet var

469 Olursa ḳaşd'oruḥ ṭutmaḳ ğaden ay şābit olursa
Eger olmazs'oruḥ ṭutmam diyüb imsāk bulunursa

470 Bu terdīd mişli şavm olmaz ne deñl'ay şābit olursa
Oruḥ mekrūh bu terdīd ğayrı bir terdīd bulunursa

[K1(66b-67b);K2(64b-65a);K3(66a-66b),M(43a-43b);K4(88b-89a);K5(157b-158a)]

1 İmdi ma'lūmuñ oldu bu dört beyitte şek güninde oruḥ ṭutmaḳ mı efḍal yoğsa
2 yimek mi efḍal? Ve ḳanḳı niyyet oruḥ olmaz, ve ḳanḳısı mekrūhdur, ve ḳanḳısı
3 mekrūh degildir? Yevm-i şek diyü Şa'bān'ıñ otuzuncı gün mi yāḥūd
4 Ramazān'ıñ evveki gün mi ma'lūm olmayan gündür. Şa'bān'ıñ yigirmi
5 tokuzuncı güniniñ aḥşamı havā ğamlı olursa otuzuncı günü şekk olur. Ol
6 günde nāfile niyyet itmek efḍaldır. Eger aşlında nāfile ṭutduğı günlere muvāfıḳ
7 gelirse. Meşelā işneyn günini yāḥūd ḥams gününü oruḥ ṭutar imiş. Şek günü
8 bunlarıñ birine rāst gelse yine 'ādet üzerine nāfile ṭutar. Niyyetin tebdīl
9 eylemez ve eger virdine rāst gelmezse. Eger niyyetinde nāfileye cezm idüb
10 yarın her ne gün olursa olsun nāfileye niyyet idüb terdīd itmezse oruḥ mekrūh
11 olmaz. Eger terdīd idüb yarın Ramazān ise Ramazān'dan olsun, degilse ḳazā
12 olsun. Yāḥūd bir ğayrı oruḥ olsun dirse oruḥ olur, lākin mekrūh olur. Ve ol gün
13 Ramazān çıkarsa Ramazān olur, degil ise niyyet eylediği oruçdan olur. Ammā
14 müsāfir veyā ḥasta ḳanḳı oruca niyyet iderse āndan vāḳi' olur, eger terdīd oruḥ
15 ile oruḥ olmamaḳ beyninde olursa. Meşelā yarınki gün Ramazān ise oruḥ

⁶⁸⁰ K4(88a): Beyānū Yevmi's-Şekk; K5(157a): Beyānū Hükmi's-Şekk; K2: Bu başlık yok

- 16 oldum, değilse değilim veyā etmek bulursam yirim bulmazsam oruç tutarım
17 demek gibi. Bu şüretlerde oruç olmaz. Hemān aç tırmuş olur.

***Beyānū'l-Ḳazā'ı ve'l-Keffāret*⁶⁸¹**

- 471 'Özürsüz ekl [ü] şürb itse ğidā yāhūd devā itse
Ya vat' itse ya olunsa diriden müştēhā nāse
- 472 Gice niyyet nakız kaşden muḳaddem nakz olunmazsa
Nakızdan şoñra ol günde nifās ḥayz maraz bulunmazsa⁶⁸²
- 473 Müsāfir nāv'evinden çıkmadan yers'oldı keffāret
Ġurūbda şekk idüb yerse didiler ba'zı keffāret⁶⁸³
- 474 Ya şavm bozulmayan yerde bozuldı zann idenlerden
Bilā-fetvā yise kaşden oruç hem şehre edāsından⁶⁸⁴
- 475 Ḳazāsı farz o bir gündür bu beş şüret ḳamusında
Daḥi keffāreti farzdır 'ale't-tertib işit sende

***Beyānū'l-Keffāreti 'ale'ş-Şavm*⁶⁸⁵**

- 476 İder bir 'abdi ol āzād tutar şehreyn aña 'āciz
Virir miskīnden altmışa birer fitre buña 'āciz
- 477 Bilā-şun'ın ḳusub yāhūd nazarl'olsa menī nāzil
Ya nisyānen yiyüb yā ihtilām olub yise cāhil

⁶⁸¹ K1(67b): Beyānū Mūcibī'l-Ḳazā'ı ve'l-Keffāret; K2: Bu başlık yok

⁶⁸² Şıyāmı bozduğu gün hem seferlerden gelmezse (Bu mısra beyite 3. mısra olarak eklenmiştir.)

⁶⁸³ K3: Bu beyit der-kenardır; K1,M,K2,K5: Bu beyit yok

⁶⁸⁴ K3(67a),M(43b),K4(89a),K5(158b): edāsında

⁶⁸⁵ 3937(68a): Beyānū Keffāreti'ş-Şavm; K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

478 Bu dört yerde bilā-fetvā yise eşaḥ kazā lāzım
Belī keffāret aḥvaṭdır viren fetvāy ola ‘ālim

479 Belī nisyānen ekl iden oruç bākī bilen ol an
Yise kaşden ekil ancak kazāsı farz didi **Nu‘mān**

[K1(68a-70a);K2(66a-67b);K3(67b-70a),M(44a-45b);K4(90a-92b);K5(159a-160b)]

1 İmdi ma‘lūmuñ olsun oruç tutan mükellef kaşden ‘özürsüz giceden niyyet
2 eylediği Ramazān orucınıñ edāsında gıdā olacaḥ veyā devā olacaḥ bir şey’
3 kaşden yise veyā içse, ne deñli yidigi kan ve yutduğı maḥbūbesiniñ tükrüğü
4 olursa da, ve ne deñli iftārdan soñra sefer iderse de ve sefer cebrile olursa da;
5 veyā oruç tutan cimā’ eylese yā cimā’ olunsa, müştēhāt olan diri insāna; veyā
6 oruç bozulmaz zann olmayan fi‘illerde bozuldı zann eyleyüb bir i‘timād idecek
7 ‘ālim orucuñ bozuldı dimeksizin iftār eylese kaşden; ve iftārdan soñra ol günde
8 marāz veyā ḥayız veyā nifās ‘ārız olmazsa ve ol gün seferden gelmezse. Bu
9 beş şüretiñ cümlesinde bir gün kazā ve keffāret lāzımdır, eger bozmazdan
10 muḳaddem kazā lāzım gelen şey’ ile bozulmadı ise. Eger orucu yiyen mükellef
11 olmayub yāḥūd ḥaṭā’ veyā nisyānen yirse, veyā yimedigi şüretde telef-i nefse
12 varırsa, veyā giceden niyyet eylemese, veyā bozduğı şüretde kazā orucu olsa,
13 veyā gıdā yā devā olmayan şey’leri yutsa; taş toprak demir gibi. Veyā
14 müştēhātdan olmayan şabīye veyā insān şüretine girmeyen cinne veyā
15 meyyit-i insāna veyā ḥayvāna vat’ eyleyüb inzāl olsa, veyā oruç bozulmaḥ
16 zann olmayan yerde bir ‘ālim oruç bozuldı diyüb aña binā’en yirse, veyā
17 iftārdan soñra ol günde marāz veyā ḥayız ve nifās ‘ārız olursa ve ol günde
18 seferden gelüb de yirse keffāret lāzım gelmez. Ancak kazā lāzım gelir. Ve o
19 tutduğı şüretde kazā daḥi yokdur. Ve daḥi ma‘lūmuñ olsun ki bu günün
20 keffāreti için keffāret niyyeti ile bir köle āzād itmekdir. Gerek müslim gerek
21 kāfir gerek erkek gerek dişi gerek sūd emer küçük gerek büyük, ve şayḥa
22 idince işidir sağır, ve sağ eliyle şol ayağı kesilmiş, veyā şol eliyle sağ ayağı
23 kesilmiş, ve mükātebe ki henüz bahāsından bir şey’ virilmemiş ola. Bunların
24 cümlesi berāberdir. Her kankısın āzād itse şaḥīḥdir. Ve köleden akrabāsını
25 keffāret niyyetine almaḥ, ve köleniñ yarısını āzād idüb bākīsini soñra āzād

26 itmek daḥi şahīḥdir. Ammā aṣla menfa‘at olmayan köle’i āzād itmek cā’iz
 27 degildir; iki gözleri kör gibi ve hiç aklı başına gelmeyen deli gibi, ve iki eli
 28 kesilmiş veyā iki eliniñ baş parmağı kesilmiş, veyā iki ayağı kesilmiş veyā bir
 29 ayağı bir eli bir taraftan kesilmiş köle gibi. Ve müdebberî ve bahāsından bir
 30 miqdār virilmiş mükātebi, ve müşterek köle’i, bunları keffāret için āzād itmek
 31 cā’iz degildir. Eger keffāret idecegi vakıtte mülkiñde köle olmayub yāḥūd
 32 kıymetine güci yetmezse iki ay tetābu‘en oruç tutar. Ayıñ hilālinden başlarsa
 33 elli tokuz gün olursa da kifāyet ider. Eger gün ḥisābıyla tutarsa altmış günü
 34 tamāmen tetābu‘en tutar. Ol iki ayda Ramazān ve eyyām-ı menhiyye olmaya.
 35 Eger iki ay arasında sefer veyā maraḥ ‘ārız olub bir gününü yirise yeni başdan
 36 orucı tutar. Evvelki tutduğı ḥisāb olunmaz. Ammā bir ḥātūn ara yerde ḥā’iz
 37 olursa yeni başdan ibtidā elbetde lâzım degildir. Ol tutduğı oruç ḥisāb olur lâkin
 38 orucı ḥayıḥ günlerine ulaşıdurur. Eger iki ay oruca güci yetmezse - güci
 39 yetmemek: oñulması recā olunmayan ḥasta olub yā şeyḥ-i fānī olmaḥ ile
 40 olur. - Altmış faḳīre her birine bir günde beş yüz yigirmi dirhem buğday, yā biñ
 41 kırk dirhem arpa, veyā bunlarıñ kıymetlerini virir. Veyā bunlardan birini bir
 42 faḳīre altmış gününce virir, ne deñli bir fiṭre ol faḳīri ṭoyurmazsa da. Eger altmış
 43 aç faḳīre, iki öyün iṭ‘ām idüb ḥarınların ṭoyururlarsa cā’izdir, ne deñli az ṭa‘ām
 44 ile ṭoyarlarsa da. Gerek şabāḥ ile aḥşam olsun, gerek iki şabāḥ olsun, gerek
 45 iki aḥşam olsun, gerek bir aḥşam ile bir saḥūr olsun, gerek iki saḥūr olsun.
 46 Arpaya veyā daru etmegine katıkdan lâzımdır. Buğday etmegine lâzım
 47 degildir. Yüz yigirmi faḳīre bir öyün iṭ‘ām iderse yarım iṭ‘ām yerine geçer.
 48 Ya’nī altmış ādemi bir öyün ṭoyurmuş oldu. Yeñi başdan altmış faḳīre bir öyün
 49 iṭ‘ām itmek gerekdir.

Beyānū’l-Ḳazā’i’l-Farz⁶⁸⁶

480 Ḥaṭā‘en cevfe su gitse devāsi cevfin’inerse
 Ya inerse dimāğına ya taş toprak gibi yerse

481 Veyā nā’im cimā‘ olub ya şu ḳonsa boğazına
 Ya ḥukne eylese yāḥūd yağ akıtsa ḳulağına

⁶⁸⁶ K2: Bu başlık yok

- 482 Muķīm hem nāvi şehrinden çıķub da yolda yerlerse⁶⁸⁷
Mūsāfir şavmı bozmayub gelüb de evde yerlerse
- 483 Bekāsını geceniñ zann idüb yā şekk idüb yirse⁶⁸⁸
Ṭulū' zuhūr ider ise ğurūbda zann idüb yirse⁶⁸⁹
- 484 Ğurūb yā gice zannıyla yise imsāk zamānında
Ya vat' olunsa mecnūne niyet ols'ibtidāsında⁶⁹⁰
- 485 Ya yutsa diş arasından noħud deñli ya çok nāni⁶⁹¹
Veyā noħuddan az ya çok çıķarsa yutsa bil āni
- 486 Ya inzāl olsa lemsile ya vat' idince hayvānı
Ya şavma niyyet itmezden şabāħ olub yise āni
- 487 Ya ifsād itse ğayrısın bir ay farzıñ edāsında
Ya nisyānen yemek bozar dise şavmı yise kaşden
- 488 Devā its'enfine ħalka ya cevfe gitse kar yağmur
Nifās yā hayz veyā riddet veyāħūd olsalar mecbūr
- 489 Tükürse avcına yutsa tolu kay'ı i'ād'itse
İki yerden birine yağlı yā yaş parmağı dıķsa⁶⁹²

⁶⁸⁷ nāvi→ "nāvi" kelimesi "nāvi" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁶⁸⁸ Bekāsını→ K2(68a): bekāsi

yirse→ K2(68a): virse

⁶⁸⁹ K2(68a): Ṭulū' zuhr ider ise ğurūbdan zann idüb yirse; K3(70a),K4(93a),K5(161a): Fecir zuhūr iderse ğurūbda zann idüb yerse; M: Bu beyit yok

⁶⁹⁰ K1(70b),K2(68a): Ğurūbda şekk idüb yerse nehārda olmazsa ma'lūm
Niyet olsa ibtidāsında cimā' olunsa mecnūne;

K5(161a): Niyet olsa ibtidāsında cimā' olsa mecnūne

⁶⁹¹ K4: Bu beyit yok

⁶⁹² K1(71a),K2(68b): Öñ artan birisine yağlı yā baş parmağı dıķsa

- 490 Ya ağızı tolusu kuşsa olursa kusmağa 'âzim
B'otuz üçden biri olsa hemân bir gün kazâ lâzım⁶⁹³

***Beyânü Hâli'l-İgmâ*⁶⁹⁴**

- 491 Uğunsa şavmı farz ayda ne deñli kaplasa şehri
Kazâsı farz oruca niyyet itdiği günün ğayri⁶⁹⁵

***Beyânü Hâli Cünün*⁶⁹⁶**

- 492 Cününü kablasa şehri kazâ itmez hiç ânları
İfâkat bulsa bir lahza kazâ eyler geçenleri

[K1(71a-72b);K2(68b-69b);K3(71a-72b),M(46b-47b);K4(93b-95a);K5(161b-162b)]

- 1 Bu on iki beyitte⁶⁹⁷ ancak kazâ kimiñ üzerine lâzım gelir tafşıl olunur
2 ma'lûmuñ ola. İmdi oruç hâtırında iken hâta' en ağızından boğazına şu gitse;
3 veyâ yarasına 'ilâç iderken devâ cevfine veyâ dimağına vâşıl olsa, devâ kuru
4 olsun yaş olsun; eger cevfine veyâ dimağına vüşüli ve 'adem-i vüşüli ma'lûm
5 degil ise ihtilâflıdır. Veyâhüd taş veyâ toprak ve demir ve altun ve gümüş ve
6 buña beñzer ğidâ yâ devâ olmayan şey'leri yirse, ne deñli kaşd ile olursa da
7 kazâ lâzımdır. Eger bir ma'siyet işlemek için bunlar ile iftârı 'âdet idinirse ol
8 zamân cezâ ile keffâret lâzım gelir. Veyâ uyuyan kimseye cimâ' olursa, veyâ
9 uyuyanın boğazına şu kónsa, veyâ ihtikân eylese, veyâ kulağına yağ akıtsa,
10 veyâ muķīm oruca niyyet eyledikten soñra sefer niyyeti ile şehirden çıkub
11 yolda yise, veyâ müsâfir oruç tutub evine geldikde yise, veyâ şafağdan soñra
12 gice zan yâ şekk eylese yise, tülû'-ı fecir zâhir olursa, veyâ aḥşam oldı zann
13 eylese yise, aḥşam olmadın, veyâ aḥşam olmasında 'alâ kavlin şekk eylese

⁶⁹³ biri→ K2(68b): birisi

Otuz üçden→ K1(71a),K2(68b): otuz dörtten

⁶⁹⁴ K2:M: Bu başlık yok

⁶⁹⁵ K2(68b): Bu beyit der-kenardır.

⁶⁹⁶ K1(71a): Beyânü Hâli'l-Cünün; K2,M,K5: Bu başlık yok

⁶⁹⁷ On iki denmişse de, nüsha karşılaştırması sonucu beyit sayısı on üç olmuştur.

14 de yise, veyā şafağdan şöıra gice zann eylese de yise, veyā mecnūne
 15 olmayan bir hātūn oruca niyyetden şöıra mecnūn olub cimā' olunsa, veyā dış
 16 arasından noħud deñli yā çok ʔa'ām yutsa, veyā noħuddan az ise yā çok ise
 17 çıkarsa da yutsa, veyāhūd yapışmak ile inzāl olsa, veyā hayvāna ve meyyite
 18 vesā'ir müştēhātdan olmayan kimselere vat' idince inzāl olsa, veyā oruca
 19 niyyet itmezden evvel şabāħa dāħil olsa da yise, gerek niyyetden evvel yisin
 20 gerek şöıra yisin, ve Ramazān'ıñ edāsınıñ ğayrı bir orucı ifsād iderse, veyā
 21 unudub yidikden şöıra bozuldı zann idüb kaşd ile yirse, veyā burnına devā
 22 idince burnınıñ kaşbasına vāşıl olsa, veyā boğazına devā eylese, veyā
 23 boğazına qar ve yağmur gitse kendi yutmaqsızın, veyā nifās veyā hayz veyā
 24 mürtedd olsa ne'üzubillāhi te'ālā, veyā yemege cebr iderlerse katl ile veyā bir
 25 'uzvın kesmek ile, veyā ɗarb-ı şedīd ile bu üçden birini idecegin zann iderse,
 26 veyāhūd avucına tükürse yutsa, veyā kendi şun'ıyla olmayub ağızı ʔolusı
 27 kuşduğı vaķitde kuşduğı geri yutsa, veyāhūd yağlı veyā yaş parmağını fercine
 28 yā dübürine dıķsa, veyā kendi ihtiyāıyla ağızı ʔolusı kuşsa ağızına parmağın
 29 dıķub kusmak gibi. Bu şüretleriñ cümlesine otuz dört şüret olmuşdur.
 30 Cümlesinde bir gün kazā lāzım olur. Keffāret lāzım olmaz.

Beyānū Mā-lā Yüfsidü'ş-Şavm⁶⁹⁸

- 493 Unutmakla yise içse ya bir şaħşa cimā' itse
 Tezekkür vaķti bunlardan da fi'l-ħāl imtinā' itse
- 494 Bilā-kaşdin boğazına duħān ʔoz yā siñek gitse
 Bilā-inzāl öpüb ʔoçub ğusül hem ğargara itse
- 495 Dumū' yā der bir iki damla cevfine gider ise⁶⁹⁹
 Noħuddan az ʔa'āmı dış arasından yudar ise

⁶⁹⁸ K5(162b); M(47b): Beyānū Mā-lā Yunķazu'ş-Şavm; K3,K4: Bu başlık yoktur.

⁶⁹⁹ der: Bu kelime "ter" anlamındadır.

496 Veyā sürme çeküb şā'im ne deñli tu'mını bulsa
Ya gündüz ihtilām olub giceden yā cünüb kalsa

497 Çiçek koks'eylese ğıybet bilā-şun'ın kuşar ise
Veyā kendi taleb idüb azıcık şey' kuşar ise

498 Nazar yā fikr ile inzāl kulağdan su duḡūl itse
Ta'āmı çignese datsa ağız enfden muḡāṭ yutsa

499 Hacāmat kaşdı yağlansa ya ihtilāline yağ şalsa⁷⁰⁰
Oruç bozulmad'imsāk it bu otuzdan biri olsa

Beyānū Mekrūhātī'ş-Şavm⁷⁰¹

500 Oruç olanlara mekrūh olanı bil hāzer eyle
Ziyāde za'f virir ise kan alma ihtirāz eyle

501 'Özürsüz çisinmek tatmak emīn olmayana öpmek⁷⁰²
Şu ağızında burunında daḡ'istincāda çok itmek

502 Daḡi ziynet için sürme çekinmekde kerāhet var
Tulū'da şekk ider ise yemeklikde kerāhet var⁷⁰³

503 Şovuklanmak için 'uzvın yumaḡ yaş şevbe bürünmek
Degil mekrūh didi **Yūsuf** biliñ fetvāya bu elyaḡ

Beyānū'l-Müsāfir⁷⁰⁴

504 Müsāfirler muḡīm olsa marīz olan şahīṭ olsa
İfākat bulsa yā mecnūn nifās ḡā'iz ṭuhur bulsa

⁷⁰⁰ kaşdı→ K2(70a): kaşd; ihtilāline→ er öñine

⁷⁰¹ K2: Bu başlık yok

⁷⁰² tatmak→ M(48a): datmak

⁷⁰³ ise→ K1(73a),K2(70b),K5(163a): iseñ

⁷⁰⁴ K2: Bu başlık yok

505 Gice zann eyleyüb yahūd haṭā'en mükrehen yirse
Ya kāfir müslimān olub şabī yāhūd bülūğ irse

506 Muḫīm hem nāvi şehrinden çıkub seferde yirlerse
Müsāfir şavmı bozmayub gelübde evde yirse⁷⁰⁵

507 Kaṣā ancak veyāhūd tutması vācibdir elbetde
Müsāfir nāv'evinden çıkmadan yirs'oldı keffāret⁷⁰⁶

508 Günün bākīsın imsāk eylemek vācib bu on nāsa⁷⁰⁷
Kamusına kaṣā farzdır iki āḥar degil ise

***Beyānū'l-Hacc*⁷⁰⁸**

509 Var ise 'aql [ü] hürriyet daḥi zād rāhile şıḥḥat
Mevāni'den emīn ola nisalar'olmaya 'iddet

510 Ola bālīg görür ola ola bu dārda ehl İslām
Bile farz olduḡın ḥaccıñ diyār-ı ḥarbde ehl İslām⁷⁰⁹

511 Nisāya zevc ya maḥrem şart seferde hıfza ehl ise
O maḥrem hem şabī mecnūn daḥi fāsık degil ise⁷¹⁰

512 Olur ḥac farz daḥi fevrī daḥi 'ömrinde bir kerre⁷¹¹
Şoñında ḥac naşīb olsa Muḥammed rāzı te'hīre

⁷⁰⁵ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok;

nāvi→ "nāvī" kelimesi "nāvī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁰⁶ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

⁷⁰⁷ bākīsın→ K3(74a),M(48b),K4(96b),K5(163b): bākīsini

⁷⁰⁸ K1(73b),K5(163b): Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti'l-Hacc; K2: Bu başlık yok

⁷⁰⁹ K1(73b),K2(71a): Ola bālīg görür ola onuncısı ola müslim

Bile farz olduḡın ḥaccıñ diyār-ı ḥarbde olan müslim

⁷¹⁰ K1(73b),K2(71a),K5(163b): Nisā olanlara zevcden ya maḥremden bulunursa

Mecūsī fāsık mecnūn şabīlerden degil ise

⁷¹¹ K3(73b),M(48b),K4(97a): Bu şartlar olsalar ḥac farz olur fevrīce bir kerre

[K1(74a-75b);K2(71a-72b);K3(74a-76a);M(48b-50a);K4(97a-99a);K5(164a-165b)]

1 Ma'lûm ola ki hac luğatde bir ulu şey' kaşd itmege dirler. Ve şer'de hac diyü
2 'Afere günü şemsiñ zevâlinde bayrâm günü şubh-ı şâdık vaqtinece bu iki
3 vaktiñ eşnâsında 'Arafât'da bir lahza durub ba'dehu Ka'be-i Mûkerreme'yi
4 tavâf itmege dirler. Ve tavâfıñ evvel vakti, bayrâm günü tulu'-ı fecirden şöñradır.
5 Ve âhir vakti, her ne zamân olsa olur. Ve hacciñ farz olmasınıñ şartı erlere
6 ondur, 'avratlara on ikidir. 'Âkil olmağdır, mecnûna farz degil. Ve hür olmağdır,
7 köleye farz degil. Ve havâ'ic-i aşliyesinden ziyâde vasaat nafağa ile Beyt-i
8 Mûkerreme'ye varub gelinceye dek yetecek deñli nafağaya kâdir olmağdır.
9 Meşelâ et yimege 'âdeti olan kimse sade etmek ile peynire kâdir olsa kudret
10 şayılmaz. 'Âdeti üzre dañi et almağa kâdir olmadıkça. Ve müstakilen bir
11 binecek hayvâna kâdir olmağ şartdır. İki kimse müşterek bir hayvâna kâdir
12 olsalar farz olmaz. Ve naqd-i akçe olmağ şart degildir. Belki sâkin olduğı evden
13 ziyâde evi olub gerek kiraya virsin gerek boş dursun, veyâhûd ziyâde kölesi
14 olub hizmete ihtiyâc yok. Veyâhûd ziyâde libâs ve kitâb olsa, veyâ bağ ve
15 bağce yeriniñ maşşûli kendiye ve 'iyâline yeter olsa biri fazladır, veyâ
16 yerleri var ziyâde bu zâ'id şey'leri şatdığı vaktde yetecek miğdârı akçe olursa,
17 hac farz olur. Vesâ'ir havâ'ic-i aşliyyesinden ziyâde şey'ler böyledir. Ve
18 bedeni şahîh olmağ şartdır. Kötürüme ve meflûce ve ayakları kesilmiş ve
19 hastaya ve bi-nefsihi hayvânda sâbit olmağa kâdir olmayan şeyh-i fânîye farz
20 degildir. Ve tarîk-i hacda berde ve bahrda selâmet tarafı gâlib olmağ şartdır.
21 Ve beldenîñ hâcîleri çıkdığı gün 'avratlarda 'iddet olmamağ şartdır. Ve 'iddet
22 gerek mevtden olsun gerek iftirâkdan olsun, ve Mekke ile beyni üç konak yer
23 olan nisâlara zevci olmağ veyâ bir mahremi olmağ şartdır. Ve nafağa hâtûn
24 üzerinedir. Ve mahrem bâliğ ve şâlih ve 'âkil olmağ şartdır; şabî veyâ
25 mecnûn veyâ fâsık olmaya. Ve dañi bâliğ olmağ şartdır, şabîye farz degil. Ve
26 görür olmağ şartdır görmeyene farz degil. Ve müslim olmağ şartdır, kâfire hacc
27 edâ farz degildir. Ve diyâr-ı harbde İslâm'a gelen kimseye hacciñ farz olduğunu
28 bilmekdir, bilnese farz degildir. Ammâ dâr-ı İslâm'da, İslâm'a gelen zımmî
29 hacciñ farz olduğunu bilnese dañi üzerine hac farzdır. İmdi bu on şart erlere ve
30 on iki şart 'avratlara diyâr-ı harbde olan kimselere nazar eyle. Ve tokuz şart

- 31 erlere ve on bir şart 'avratlara dār-ı İslām'da olanlara göre beldenin hacıları
 32 şehirden çıktığı vakitte bulunursa ol kimseye hac ol sene farz olur. Ve
 33 'ömründe bir kerre farz olur. Eger farz olduğu seneden te'hir iderse âşim olur.
 34 Te'hir itdiği şüretde sonra hac iderse **İmām Muḥammed** âşim olmaz didi.
 35 Sonra hac itmezse ittifaken âşim olur, ve menâşib-ı dünyeviyye emâret ve
 36 zirâ'at ve tedris ve tevliyet ve hitâbet gibi şey'leri hacca gitdiği şüretde
 37 fevtinden havf itmek 'özür degildir. Haccin farz olmasının şartları ma'lûmun
 38 oldıysa edanın şıhhatinin şartları ma'lûmun olsun.

Beyānū Ferā'izi Edā'i'l-Hacci Muṭlaḳ⁷¹²

- 513 Edanın şartı ihram it rükün bir laḫza vakf eyle
 Daḫi bayrām günü yā sonra Beyt'i dört tavâf eyle

[K1(75b);K2(72b);K3(76a-76b);M(50a);K4(99a);K5(165b)]

- 1 Ya'nî hac üç farz ile vücûda gelir. Birisi ihram, bu şartdır. Karîben beyanı
 2 gelir. İkincisi 'Arafât'da vakf itmekdir. Üçüncüsü tavâf-ı ziyâretdir. Ve daḫi
 3 ma'lûmun ola ki ihramdan sonra 'Arafât'a vakfeden evvel cimâ' itse veyâhüd
 4 elfâz-ı küfürden ve ef'âl-i küfürden ve i'tikâd-ı küfürden biri her ne zamân şâdir
 5 ve vâkı' olsa hac fâsid olur. **Ne 'ûzu bi'llāhi Te'ālā⁷¹³**

Beyānū'l-Mikāt⁷¹⁴

- 514 Mevākīt Zü'l-huleyfe Zât-ı 'Irk Cuḫfe Yelemlem Ḳarn
 Medīne ehl' 'Irākī Şām Yemen Necd ehlini bil sen⁷¹⁵

⁷¹² K1(75b): Beyānū Ferā'izi'l-Hacci Muṭlaḳā; K2.K3.M: Bu başlık yok

⁷¹³ K2: "Allahu Teala'ya sığınırız." mealindeki bu kısım diğer nüshalarda yoktur.

⁷¹⁴ K2,K3,M: Bu başlık yok

⁷¹⁵ K3(76b),M(50b): Haremdir Mekki mikatı olur Hıll 'umre kaşd itse

- 515 Mevākītden ḥarām te'ḥīr-i iḥrām Mekke kaşd itse⁷¹⁶
 Ḥaremdir Mekke mīḳāṭı olur Ḥıll 'umre kaşd itse⁷¹⁷

***Furūzü Edā'ı Ḥacci'l-Mefrūz*⁷¹⁸**

- 516 Gerekdir farz olan ḥaccıñ edāsında yedi farzı⁷¹⁹
 Bülüg İslām [ü] ḥürr iḥrām zamānında ṭavāf vaḳfı⁷²⁰
- 517 Biliñ ḥac vācib olmayan kimesne ḥacc iderlerse
 O farz vāḳı' şabī kāfir köle mecnūn degil ise

***Beyānū'l-'Umre*⁷²¹**

- 518 Ṭavāf sa'y eyle iḥrām ḥalḳ sünen bir kerre 'ömrinde⁷²²
 Olur mekrūh bu 'umr'ancaḳ sene içinde beş günde

***Beyānū'l-İḥrām*⁷²³**

- 519 Eger 'umre veyā ḥac kaşdına lebbeyki zamm itse
 Veyā niyyetle ḳurbānıñ idüb taḳlīd ma'ān gitse
- 520 Ma'ān gitmezse mīḳātdan evvel aña yetişirse
 İrişmeg'iḥtiyāc olmaz ḳırān ya mut'ı'ıçün olsa
- 521 Bu dörtden her bir'iḥrāmdır şaḳın vat' [u] devā'İden
 Ṭarama ṭıyb [u] ḥalḳ itme fesāda olma sā'İden

⁷¹⁶ ḥarām→ K3(76b), M(50b): iḥrām

⁷¹⁷ Ḥaremdir→ K5(165b): ḥarāmdır

'umre→ K2(73a): 'umreñde

K3,M,K4: Bu beyit yok

⁷¹⁸ K1(76a): Beyānū Furūzi Edā'ı'l-Ḥacci'l-Mefrūza; K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁷¹⁹ yedi→ K1(76a),K2(73a): sekiz

⁷²⁰ K1(76a),K2(73a): Bülüg İslām [ü] ḥürr iḥrām aḳıl zamānında ṭavāf vaḳfı

⁷²¹ K2,M: Bu başlık yok

⁷²² K1(76a),K2(73a): Ṭavāf sa'y eyle iḥrām ḥalḳ sünen 'ömrinde bir kerre

⁷²³ K1(76a),K5(166a): Beyānū Envā'ı'l-İḥrām; K2: Bu başlık yok

- 522 Yaban avını hiç itme ta'arruż hem dikilmişden⁷²⁴
 Hazer it kesme tırnağı vesā'ir nehy olinmışdan

***Beyānū Aḡsāmi'l-Ḥacc*⁷²⁵**

- 523 Kırān efḡal temettu'dan temettu' efḡal ifrāddan
 Kırān 'umre ile ḡacca bir iḡrām ide mīḡātdan
- 524 İder 'umresini evvel bilā-ḡalk soñra ḡac cānı
 Tırāş ols'umreden çıkmaz ider hem iki ḡurbānı
- 525 Kırān içün ma'ān itse tavāfeyn ile sa'yeyni
 Olur mekrūh belī cā'iz belī yok bunda dem deyni

***Beyānū't-Temettu*⁷²⁶**

- 526 Temettu' 'umreye iḡrām ider 'umresini itmām
 Tırāş olur ider taḡlīl Ḥarem'den ḡacc'ider iḡrām
- 527 Temettu' eyleyen ḡurbān sürerse bāḡidir iḡrām
 İder 'umresini evvel bilā-ḡalk ḡacc'ider iḡrām
- 528 Naḡır ḡüni tırāş olur çıkar ol iki iḡrāmdan
 Temettu' hem kırān itmez içer'olan mevāḡītden
- 529 Dem-i şükri naḡır ḡüni boḡazlarlar bulurlarsa
 Veyā on ḡün ḡutarlar şavm deme 'āciz olurlarsa

⁷²⁴ avını→ K5(166a): avına

⁷²⁵ K1(76b),K5(166a): Envā'u'l-Ḥacci's-Şelāşe; K2: Bu başlık yok

⁷²⁶ K1(77a),K5(166b): Beyānū Ḥacci't-Temettu'; K2: Bu başlık yok

***Beyānū'l-Cināyāti fi'l-Ḥacc*⁷²⁷**

- 530 Taṭayyub eylese muḥrim tamām 'uẓvın ya miḳdārın
Kına yaḳınsa başına veyā yaḡlansa zeyt yaḡın
- 531 Veyāḥūd şırlaḡan yaḡın sürerse 'uẓv-ı kāmilde
Veyā setr itse er başın gice yā yevm-i kāmilde
- 532 Şaḡal rub'ın ya baş rub'ın ya boynın heb tırāş itse
Ya ebṭaynı veyā birin ya öñin heb tırāş itse
- 533 Ya bir el tırnaḡın yā bir ayak yā cümle tırnaḡın
Kesüb meclisde bir olsa dikilmiş giyse bir yevmin
- 534 Ṭavāf itse ḡudūmı yā vedā'ını cünüb iken
Veyā rükni ṭavāf itse anıñ ābdesti yoḡ iken
- 535 Öpüb lems itse şehvetle ne deñli olmasa inzāl
Veyā ḡayvāna vat' itse iderse ol müfsid inzāl⁷²⁸
- 536 Tırāşdan şoñ ziyāret ṭavfın'itmezden cimā' itse
Birin şāt zebḡi vācib bu yigirmide güci yetse

***Beyānū Mā Lezime Minhü't-Taşadduḡ*⁷²⁹**

- 537 Taṭayyub ḡalḡ libās ḡaṭ'ıñ bu meẓkürdan eḡall olsa
ḡudūm yāḡūd Şader şūfını ābdestsiz ider ise⁷³⁰
- 538 Ya üç taşdan birin ṭārik veyā ḡayrıyı ḡalḡ itse
Teferruḡ kesse beş tırnaḡ ya ḡayrıñ tırnaḡı ise

⁷²⁷ M(51a): Beyānū'l-Cināyāt; K2: Bu başlık yok

⁷²⁸ K4(101b),K5(167a),M(51b): itdikde

⁷²⁹ K2: Bu başlık yok

⁷³⁰ şūfını→ M(51b): ṭavfını; K1(77b),K2(74b),K4(101b): ṭavāfını

- 539 Birer fiṭre olur vācib bu yediden biri olsa⁷³¹
Gerek nāsī gerek nā'im ne deñli mükrehen ise

Beyānū 'Özri'l-Cināyāti fi'l-Ḥacc⁷³²

- 540 Teṭayyub itse yā giyse ya ḥalk bu cümle 'özrile
Ḥarem'de zebḥ ider bir şāt veyā üç günü şavmile
- 541 Veyā üç şā' olan bürden yarım şā' altı miskīne
Bu ikisi Ḥarem'd'olmak degil lāzım edāsına

Şıgır Deve Ḳurbān Vācib Olan Maḥall Beyān⁷³³

- 542 Cünüb rükni ṭavāf itse i'āde itmese ānı⁷³⁴
Vuḳūfdan şöñra ḳable'l-ḥalk cimā' eyleser ol cānı
- 543 Şıgır yā bir deve ḳurbān gerek nāsī gerek ḳāşid
Vuḳūfdan öñ cimā' itse veyā küfr itse ḥac fāsīd
- 544 Muḥarrim şaydı ḳatl itse veyā şayyāda bildürse⁷³⁵
Ol iḥrāmıda iken bāḳī o şayyād şaydı öldürse
- 545 Ne deñl'açlıḳdan öldürse meger bir seb' ola şā'il⁷³⁶
O şaydıñ ḳıymeti lāzım ider taḳdīr iki 'ādil
- 546 Eger cerḥ eyleyüb yā ḳaṭ' idüb yā yolsa şa'rını
Olur zāmin o şaydıñ ḳıymetinden nāḳıs olanı

⁷³¹ yediden→ K1(78a),K2(75a): on şey' den

⁷³² K2,M,K3: Bu başlık yok

⁷³³ K2,M: Bu başlık yok

⁷³⁴ itmese→ K1(78a):itse; K4(102a): itmesi

⁷³⁵ şaydı→ K2(75a): şayd

⁷³⁶ M(52a): Ne deñli açlıḳdan öldürse meger bir seb' ola; K3(79b): Ne deñli açlıḳdan öldürse meger bir seb' ol

***Beyānū Mā Lā-Cezā 'i'l-Muḥrim İzā Katelehü*⁷³⁷**

- 547 Ğurābı zı'b [ü] çaylakı yılan fa're yaramaz kelb⁷³⁸
 Ƙarınca kirpi zenbūrı kene Ƙaplubağa 'aƘreb
- 548 Siñek bergūs [u] Ƙurbağa cezā yok bunlar'öldürse
 Belī Ƙatli ḥelāl olmaz ezā iden degil ise
- 549 Şıgırı şātı hem tavuƘ deve o Ƙazların muḥrim
 Boğazlarlar daḥi yerler ider dery'avların muḥrim

***Beyānū'l-İḥşār*⁷³⁹**

- 550 Eger muḥrim olurs'iḥşār ider dem Mekke'ye irsāl
 İder hem vaƙtini ta'yīn Ḥarem'de zebḥ ola ol māl
- 551 Zebihden soñra iḥrāmdan bilā-ḥalkın velā-taƙşīr
 ÇıƘar muḥşır iki dem gönderir Ƙārin bilā-taƙşīr

***Beyānū'l-Ḥacci 'ani'l-Ġayr*⁷⁴⁰**

- 552 Eger ḥac farz olan 'āciz devām olursa 'aczine
 Veyāḥūd şol maraž olsa recā olmaz zevāline
- 553 Mükellef şaḥşa emr itse vaṭandan ḥacc idiñ diyü
 Vaşıyyet eylese yāḥūd şülüşden ḥacc idiñ diyü
- 554 Bi-nefsihī gidüb me'mūr iderse iḥram āmirden⁷⁴¹
 Binidle eyleyüb ḥaccı maşārif ekşer'āmirden⁷⁴²

⁷³⁷ K2,M: Bu başlık yok

⁷³⁸ yılan→ K1(78b),K2(75b): ilan

⁷³⁹ K2: Bu başlık yok

⁷⁴⁰ K2: Bu başlık yok

⁷⁴¹ iḥram→ "iḥrām" kelimesi "iḥram" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁴² K1(79a),K5(168a): Binidle ola ekşeri ḥaccı maşārif ekşeri āmirden; K2(76a): Binidle ola ekşeri ḥacc maşārif ekşeri āmirden

555 Muḥālif itmese emre kırân ifrâd temettu'da

Bu hac farz vâkı' âmirden bu on şartı bulunduğda

[K1(79a-87b);K2(76a-84a);K5(168b-176a)]

1 Ma'lûm ola ki ğayrı içün hac itmek câ'izdir. Bilâ-şübhe eger farz ve eger nâfile
2 üzerine hac farz olan kimse hayâtta olub da bi-nefsihi hacca gelmeye kâdir
3 olsa, aña niyâbetle hac itdirmek câ'iz olmaz. **Vechen mine'l-vucûh**⁷⁴³
4 Mezâhib-i erba'ada ve eger gelmekle 'aczi kâ'im olsa hac itdigi vaktin tâ
5 ölünce niyâbetle itdirmek câ'izdir. Ve eger hac itdirdikten sonra 'özri zâ'il
6 olub da bi-nefsihi hacca gelmege kâdir olursa ol olan hac lâzımdır. 'Acz
7 olmağda iki vech üzredir. Bir vechi 'aczi hiç zâ'il olmaz, kötürüm olmağ gibi.
8 Aña zamâne dirler ve a'mâ olmağ gibi. Bir vechi budur ki zevâli mümkündür,
9 marîz olmağ ve habs-i ebedî olmağ gibi. Bu şürette hac itdirdikten sonra
10 marazı zâ'il olsa yâ habisten halâş olsa ba'dehu bi-nefsihi hac itmek
11 lâzımdır. Ve eger katı pîr-i fânî olub da hiç rahle üzerinde durmağa kâdir
12 olmasa niyâbetle hac itdirmek câ'izdir. İmâmeyn 'indinde a'mâ olan kendiyi
13 bindirüb getirmege bir kimse bulsa niyâbetle câ'iz olur. Ammâ 'avrat kendiyi
14 mahreminden yâhûd evinden Mekke'ye alub gider kimse bulsa niyâbet olmaz.
15 Belki şabr ide tâ ki kendiyi 'acz gelinceye dek ol vâkı' niyâbetle hac itdirmek
16 câ'iz olur. Eger 'acz gelmeden hac itdirse eger ölünce mahreminden yâhûd
17 erinden kimse bulunmasa hac câ'iz olub farz sâkıf olur. Hacca gelmeden 'âciz
18 olan kimse, hacca yerine emr itmek lâzımdır. Eger emr itmeden bir kimse aña
19 teberru'en hac idirise farz edâ olmaz, nâfile olur. Ammâ meyyit olan vaşıyyet
20 itmese vâriş olan âniñ içün teberru'an hac idirise yâ itdirse câ'iz olur.
21 İnşâ'allâhü Te'âlâ tafşilen beyân olunur. Bir şart dağ budur ki ihram giyecek
22 zamânda hacca niyyeti ol kişi içün ide. Eger dilerse diye ki "**Neveytu'l-hacce**
23 **'an fulânin ve aḥremtu bihi li'llâhi Te'âlâ lebbeyk 'an fulânin**"⁷⁴⁴ bu efḍaldır
24 ve eger "**Neveytu'l-hacce li'llâhi Te'âlâ ve aḥramtu bihi lebbeyk**

⁷⁴³ (Hiçbir vechle)

⁷⁴⁴ (Fulan kimse için hacca niyet ettim. Allahü Teala için o kimse namına ihrama girdim. Allah'ım o kimse için Buyur geldim.)

25 **Allāhumme lebbeyk ilā āhiri**⁷⁴⁵ dirse de cā'izdir. Kalbden evvel niyetle
 26 olmak kifāyet ider. Bir şart daḥi budur ki ḥacc ol kişiniñ mālıyla olmaḥdır. Eger
 27 kendi yanından olub yāḥūd meyyit olub evvelinden vaşiyet itmediyse
 28 teberru'en ḥacc itmek cā'iz olmaz. **[Kezā fi'l-Bedāyi]** Bir şart daḥi budur ki
 29 ḥac rākiben olmaḥdır. Ḥacc it diyü emrolunan kimse yayan itse cā'iz olmaz.
 30 Akçeğe zāmin olur, tekrār rākiben ḥacc itmek lāzımdır. Bir şart daḥi budur ki
 31 mīkāt yerinde āḥar içün ḥacc iden kimse ol kişi içün ḥacca niyet itmek lāzımdır.
 32 Eger 'umreye niyet iderse ol kişi ānıñ ḥaccın fāsıd itmiş olur. Hiç ānı işlāḥ
 33 itmek kābil olmaz. İllā akçe'i yine vārişlere zāmin olur tekrār ḥac itdirmek ile.
 34 Fāsıd iden kişi yine ol ḥacc emr iden kişiniñ birinden tekrar ḥacc itmek ile.
 35 **[Kezā fi Mebsūṭi Şemsü'l-E'imme Fahrü'l-İslām ve'l-Esrār ve'l-Muhtelifāt**
 36 **ve'l-İzāḥ ve Şerḥi Muhtaşarı'l-Kerḥi ve İbnü'l-Hümām. Ve kulluhum**
 37 **şarrahu biennehu li ihtilāfi e'immeti muḥālifun zāminun li'n-nefeḳati.]**⁷⁴⁶
 38 Eger 'umreye ol kişi içün niyyet iderse de cā'iz olmaz. Bu mes'eled e 'umüm-
 39 ı nās mübtelā olub, akça'i alub gelen, iḥrāmı ve 'umreyi ifsād iden ḳatı çokdur
 40 ve aldığı akçe kendiye ḥelāl olmaz, ve ol kişi daḥi borçdan ḥalāş olmaz, ve
 41 ḥacc akçesin alan kimse ḥac zamānından evvel gelse de ḥacdan ḡayrıya
 42 iḥrāmlanmak cā'iz olmaz. Belki ol kişi niyetine ḥacc içün iḥrām giye. Eger
 43 mīkātıdan iḥrāmlanmayub bilā-iḥrām mīkātı tecāvüz idüb ba'dehu ḥac zamānı
 44 olduḳda varub mevākīt-i ḥacceniñ birinde iḥrāmlansa cā'iz olur. Ammā
 45 Mekke'de iḥrāmlanmak cā'iz degildir. Bir yerde ikāmet niyyet idüb gelince
 46 mīkātıda ol bir yere nāzil olmaḡa niyyet ide. Meşelā **Rābi'a eşmesinde**
 47 iḥrāmsız girmek cā'iz olur. Ba'dehu Cidde'ye gelicek Cidde'den Mekke'ye
 48 iḥrāmsız girmek cā'iz olur. Zīrā bir kişi mīkātıa geldikde Mekke'ye duḡūl ḳaşd
 49 itmedigi ḥālde, bir mekān ḳaşd itse aña iḥrām lāzım olmaz. Mīkātıda eger akçe
 50 alan, ḳırāna niyet itse, ya'nī ba'dehu hem ḥac ve hem 'umre niyet idüb ve
 51 iḥrāmlansa, **Ebū Ḥanīfe** 'indinde ol kişiniñ ḥaccın fāsıd idüb akçe'i zāmin olur.
 52 Ammā ḡayrı 'indinde ve 'umre ol kişi niyetine itse cā'iz olur. Eger 'umreyi
 53 kendi içün veyā bir āḥar kimse içün itse bu şūretde **İmāmeyn** 'indinde fāsıd
 54 itmiş olur. **[Kezā fi'l-Kāfi ve ḡayrihi]** Pes lāyık olan budur ki vaşiyet iden ādem
 55 vaşiyet itdikde tafşıl idüb demek gereḳdir ki benim içün ḥacc iden kimse

⁷⁴⁵ (Allahü Te'âlâ için hacca ve umreye niyet ettim.)

⁷⁴⁶ (Bu eserlerin tümünde parayı tazmin etme noktasında bir ihtilafın olmadığı açıkça söylenmiştir.)

56 muhayyerdır, dilerse ihramı 'umre için itsin ve dilerse hac için itsin ve
 57 dilerse kırım için ihramlansın. Bu üçden birin ihtiyâr iderse 'izin virdim dise ol
 58 gelen kimseye âsân olur. **[Kezâ fî Kâzihân ve ğayrihi]** Fâsid olmasının illetini
 59 menâsik kitâblarında meşûrdur. Bu Türkce risâleden murâdımız müfid
 60 muhtaşar olmağıdır. 'İle'l-zikr olunmağına tahammül degildir. Ol ecilden 'ile'l-
 61 zikr olunmadı. Ta'tvile mü'eddâ olsun diye. Bir şart dağı budur ki hacca sefer
 62 itmek üzerine, hac farz olan kişiniñ yerinden gerekdir. Eger yerinden ğayrı
 63 yerden hacca sefer olursa eger bir günlük ıraklığı olsa câ'iz olmaz. Eger nısf-
 64 ı yevm olursa şabâh gidüb ahşam gene gelince câ'iz olur. **[Kezâ fi'l-Ekmele**
 65 **ve'l-Mülteke]** Bu mezkûr olan şûret virilen akçe yerinden sefer itmek kifâyet
 66 idersedir. Eger yetmezse yetdiği yerden oluna. Eger Şâm'dan veyâ Mısır'dan
 67 her ne mekândan kifâyet iderse ândan hac oluna. Ba'zı 'ulemâdan
 68 menkûldür ki ta'yîn itdiği akçe kifâyet itmese şülüş miqdârı tekmi oluna.
 69 Eger şülüş-i mâl evvel ta'yîn olunandan ziyâde ise, bir miqdâr akçe ta'yîn
 70 itmeyüb muṭlak hac vaşiiyet itse şülüşden mu'teberdir. Şülüş-i mâl ne
 71 mekâna kifâyet iderse hac ândan ola. Eger şülüş-i mâldan baña bir hac olsun
 72 dise, bir hac olub başiiyet-i şülüş vârişinindir, eger şülüş-i mâldan hac olsun
 73 diyüb sükût idüb kaç hac olmasını beyân itmese. Eger şülüş-i mâl bir hacca
 74 kifâyet iderse bir hac ola ve iki hacca kifâyet iderse iki ola. Ve ne kadar hacca
 75 kifâyet iderse ol kadar ola. **[Kezâ fî Şerhi Muhtaşari'l-Kerhî ve'l-Ḳudûrî ve**
 76 **yelzimu bihi'l-Kerhî fî mensekihi 'ani'l-Muḥîṭi. Kezâ zekerahu'l-Ḳâḍî fî**
 77 **Şerhi't-Taḥâvî ve kâle fî Hızâneti yehuccu 'anhu marreten bi-cemî'i's-**
 78 **şuluşi. Kâle şâhibu'l-Bidâye: Ve mâ zekerahu'l-Ḳudûrî eşbetu]** Eger
 79 şülüşden şey' kalîl kalsa hacdan fazla olan vatandaş bir dağı hacca kifâyet
 80 itmese akreb-i mevâkıtden kifâyet iderse oradan hac oluna, ve veresiye
 81 virilmeye. Ve eger akçe alan kişi yaya hac itse yâḥûd yayanlık çoğı yorulsa
 82 muḥâlif olub akçe-i zâmin olur. Tekrâr yerinden rākiben olub hac olunmağı
 83 gerekdir. Eger akçe yerinden rākiben hacca yetmese ammâ mâşiyen olacak,
 84 yeterse rākiben yettiği yerden hac olunmağı gerekdir. **[Bâbü'l-Hacci 'an**
 85 **Ġayrihî bilâ Vaşiiye]** Eger bir kimse üzerine hac farz olduğdan sonra hac
 86 itmeden vefât itse, hac için vaşiiyet itmese vâriş âniñ için teberru'ân itse
 87 câ'iz olub farz sâkıṭ olur mu olmaz mı? **Ebû Ḥanîfe** rahmetullâhi 'aleyh didi ki
 88 câ'iz olub borç sâkıṭ olur İnşâ'allâhu Te'âlâ. **[Kezâ fi'l-Muḥîṭ ve Şerhü'z-**
 89 **Ziyâdiyye li'l-Ḳabûlî ve'l-Merġinânî ve'l-Yenâbî]** Eger ecnebî dağı

90 teberru' en iderse cā'iz olur. Ammā yerinden olmak gerekdir. [**Haccü'l-Vārişi**
 91 **'ani'l-Müriş]** Eger vāṣī olan kimse kendi ḥacc idivirse yāḥūd aḳçe'i ḥacc it
 92 diyü vāriş-i āḥara virse andan ğayrı vāriş yoğusa cāiz olur. Ğayrı olsa cümlesi
 93 bāliğ olub ḥāzır olub icāzet virdilirse cā'iz olur. Ba'zısı ğā'ib olub icāzet
 94 bulunmasa yāḥūd aralarında şabī olsa cā'iz olmaz. Eger vāriş olanlarıñ birisi
 95 bāḳī vārişleriñ izinsiz ḥacc itdirse aḳçe'i zāmin olur. Tekrār yerinden ḥac
 96 gerekdir. [**Kezā fi'n-Nevāzil ve ğayrihi. Bābü'l-Ḥacci'anil-Ġayr]** Bir kimse
 97 ḥac vaṣiyyet idüb fülān kimse itsin diyü ta'yīn itse ol ta'yīn itdigi kimse rāzī
 98 olmasa ğayrı kimseye virse cā'izdir. Ol da rāzī olmayub āḥara virseler cā'izdir.
 99 [**Fi'l-Baḥri'l-'Amīk]** Eger fülān itsin ğayrı itmesin dise ol da rāzī olsa āḥara
 100 vermek cā'iz olmaz. [**Kezā fi Hızāneti'l-Ekmele ve'n-Nevāzil. Bābün fi**
 101 **Maḥlūlāti'l-Ḥacc]** Ḥacc itdikden soñra meclūd olub Mekke-i Mükerreme'de
 102 kalsa āmiriñ yerine dönüb gelmese cā'izdir. Zīrā ğaraż, ḥacc edā olmaḳdır.
 103 Edā ise oldı. Efḍal olan oldur ki āmiriñ yerine varmaḳdır, şevābı çok olmaḳ
 104 içün. [**Kezā fi İbnu'l-Humām ve'l-Baḥri'l-'Amīk ve ğayrihi. Bābün fi Vefāti'l-**
 105 **Ḥacci'anil-Ġayri fi't-Ṭarīk]** Eger āḥar içün ḥacc idüb yolda vefāt itse ḥacc it
 106 diyü bir ğayrı kimseye aḳçe vermek cā'iz olmaz. Meger vaṣiyyet iden izin
 107 virmiş ola. Veyāḥūd aḳçe'i viren ne dilerse it dimiş ola. Bu şüretde āḥara
 108 vermek cā'iz olur. [**Kezā fi Kāḍiḥān. Bābün fi faḳdi'l-Māli fi't-Ṭarīk]** Eger
 109 yolda aḳçe zāyi' olsa me'mūr kendi mālıyla ḥacc itse meyyitden sāḳıṭ olmaz.
 110 Olan ḥac kendiniñ olur. Meger iḥrāmıdan soñra olsa ol vaḳitte meyyitden farż,
 111 sāḳıṭ olur. Bu şüretde kendi mālından ḥarc idüb, soñra meyyitiñ terekesinden
 112 almağa ḳādir olur mı? Ba'zılar ḳāḍī izniyle kendi mālından şarf itdiyse rücū'a
 113 ḳādir olur didi. **Ve illā felā.**⁷⁴⁷ [**Kezā fi'l-Yenābī' ve ğayrihi]** Eger yolda kendi
 114 mālından ve meyyitiñ mālından şarf itse, eger meyyitiñ mālı' 'āmmе-i kirāya
 115 ve nafaḳaya meyyit mālından olursa cā'iz olur. Eger nafaḳanıñ ekşeri
 116 mālından olsa cā'iz olur. [**Bābün fi 'Ademi'l-İsrāfi fi'n-Nafaḳati]** Aḳçe alan
 117 kimse yolda ḳatı isrāf ile ḥarc itmeye ve ḳatı az da şarf itmeye. Ol aḳçe ile
 118 binmek içün ṭavar şatın almaḳ ve maḥmil ve kırba ve çuvala vesā'ir ālāt almaḳ
 119 cā'izdir. Kezālik kisve-i ṭarīk ve iḥrām bezi almaḳ cā'izdir. Ve **Nevāzil'**de didi
 120 ki, ol aḳçe ile ḳan aldırmaḳ ve ābdest içün şuyı şatın almaḳ ve ḥammāma
 121 girmek mum ve çerāğ yağı almaḳ ve baş tırāş itdirmek cā'iz degildir. Ammā

⁷⁴⁷ (Aksi halde değil)

122 fakih **Ebu'l-Leys** rahmetullāhi 'aleyh didi ki ol akçe hāciler içinde ma'rūf olana
 123 şarf itmek cā'izdir. Āniñ ücretin hāmmām vermek cā'izdir. [**Kezā fi'z-Zahire**]
 124 Ve akçe'i alan kimse ol akçeden ta'ām alub kimse'i ziyāfet itmek ve şadağa
 125 vermek ve kimseye karz vermek cā'iz degildir. Ve mezkūr olanlar meyyit ve
 126 vāriş olanlar izin virmedikleri taqdīrcedir. Ammā izin virirlerse şarf itmek
 127 cā'izdir. Zīrā ki bu akçe, meyyitiñ mülki hükmi üzredir. Hacc ideniñ mülki
 128 olmaz. Yolda ma'rūf olana şarf etmege kādır olur. Evinde koduğın ve borç
 129 itdigin vārişlere zāmin olur. Ve ba'de edā'-i hacdan fazla kalanı vārişlere redd
 130 itmek gerekdir. Meger cem'i-i vereşe bāliğ olub helāl iderlerse cā'iz olur.
 131 Vārişlerden birisi şabī olsa āniñ hissesin vermek vācibdir. Eger meyyit vaşiiyet
 132 itdikde, dise ki bir mu'ayyen kimse bu māl birle benden ötüri hacc idivirsiñ.
 133 'Umre içün yā kırān içün ihrām mālīñ akçeniñ fazlasını benden saña vaşiiyet
 134 olsun. Bu şüretde vereşeye red lāzım olmaz. Ve eger meyyit, vaşī olana dese
 135 ki nafakadan fazla kalanı kime dilerseñ vir dise, vaşī fazla-i hacc idene virse
 136 cā'iz olur. [**Kezā fi't-Taḥāvi ve ğayrihi**] **Tatarhāniyye'de** didi ki hacc itdirmek
 137 iki nev'idir. Biri nafağa ile olur ve biri icāre ile olur. Fazla kalanı vārişe redd
 138 olur, nafağa olduğu vecihde. Ammā icāre olduğu vecihde redd itmek vācib
 139 olmaz. [**Hizānetü'l-Ekme**] şāhibi icāre olan vecihde daḥi red vācibdir didi.
 140 Lākin ekşer-i u'lemā 'indinde icāre vecihi üzere reddetmek cā'izdir. [**Faşı**]
 141 Eger akçe alan kimse ta'cīl idüb Ramazān'da yā daḥi evvel Zī'l-ka'de ayında
 142 Mekke'ye dāḥil olsa, ol akçeden yimek cā'iz olmaz. Tā ki Zī'l-ḥicce ğurresine
 143 dek ba'zılar yevm-i terviye olunca kendi mālından şarf itmek gerekdir
 144 didiler. Āndan soñra meyyit mālından şarf ide Mekke'de hacdan soñra
 145 mücāvir olmağa niyyet itse. Eger kendi turmağa niyyet itse ba'dehu yine
 146 yerine sefer itse meyyit mālından şarf itmek cā'iz olmaz. Ba'zı zamānda
 147 turmak niyyet olunsa ba'dehu sefer itse **İmām Yūsuf** 'indinde meyyit mālından
 148 şarf cā'iz olmaz. **İmām Muḥammed** 'indinde cā'iz olur. Ve Şām'a ve Mışır'a
 149 daḥi 'ādet üzere olan vaktinden evvel gelse, ānda ikāmete niyyet eylese,
 150 kendi mālından yimek gerekdir, kāfile cem' oluncaya degin. [**Faşı**] Akçe alan
 151 yolda vefāt itse **Ebū Hanīfe** 'indinde hac, meyyitiñ yerinden gerekdir. Ve
 152 **İmāmeyn** 'indinde vefāt itdigi yerden cā'izdir. [**Kezā fi Bahr-i Amīk ve**
 153 **ğayrihi**] Akçe alan 'Arafāt'da vakfeye turdukdan soñra vefāt itse meyyitten
 154 farz sākıṭ olur. [**Kezā fi Kādīhān ve ğayrihi**] Eger bir kimseye hacc akçesin
 155 virseler yine āndan almak cā'izdir, meger ihrāmlanmış ola. Ba'de'l-ihrām cā'iz

156 olmaz. **[Faşıl]** Me'mûr olan hacc itdim dise vârişler tekzîb idüb hac itmeyüb
 157 yoldan döndüñ diseler yemîn ile kavlı itmekdir. Meger meyyite, bu borçlu olub
 158 haccı borcu için itse, bu şüretde haccı edâ itdigine şâhid gerekdir. **[Bâbün fî**
 159 **Cinâyâtı'l-Me'mûr]** Akça alan ne kadar cinâyât iderse kurbânı kendi
 160 mālından gerekdir. Meyyit mālından itmek câ'iz olmaz. 'Arafe vakfesinden
 161 evvel cimâ' iderse, haccı fâsid olur. Akçe'i zâmin olur yâ meyyit için
 162 vârişlerine hacc itdirmek gerekdir. Zîrâ evvel fâsid iden kimseden hacc akçesin
 163 aldılar idi. Şoñra gelecek yılda idecek hac kendiniñ olur. Gelecek yılda kazâ
 164 itmek lâzım olur. **[Bâbün fî Lüzûmi Kevni'l-Me'mûri Kad Hacce 'an Nefsihi**
 165 **Hacce'l-İslâm]** Akça alan kişiye evvelâ evlâ olan budur ki evvel kendi nefsi
 166 için hacc itmiş ola, ve hacc ahvâlin tamâm bilir ola. Eger hiç hacc itmedik
 167 kimseye de vermek câ'izdir. Eger akçe alan 'avrat olsa câ'izdir, **ma'a'l-**
 168 **kerâhe.**⁷⁴⁸ Eger kul da olursa câ'izdir. Bu huşûşda maħalle imâmları ve vilâyet
 169 kâdîleri ve vâşî olanlar tamâm ihtimâm idüb ve hacc akçesin kime gerekse
 170 virmede hâzer ideler. Zîrâ biz her yıl Ka'be-i Mu'azzama'da müşâhede ideriz.
 171 Akçe alub gelen kimseler içinde bu mezkûr şartı idi, bilir kimse yokdur. Bu
 172 zamânda bi-nefsihi hacc itmeyüb akçe koyan kimseler, hacı edâ olunub da
 173 kendileri borçdan hâlâş olur recâsın itmesinler. Bu mezkûr olan şartlar farz
 174 olan hacc içündür. Ammâ nâfile haccı her ne vecihle olursa câ'iz olur, haccıñ
 175 farâ'izi bulundukdan şoñra. **[Faşıl]** Akçe alan kişi akçe'i borcına virse yâhûd
 176 evinde koyup bir kimseyi yanında geçinüb hacc itse, yâhûd yayan yürüyüb
 177 hacc itse, yâhûd fuķarâ devesine binüb gelse hacc itse, haccı fâsid itmiş olursa
 178 ve akçe'i zâmin olur. Tekrâr hacc olmak gerekdir. Ve binid ile olub mîķâtdan
 179 hacc için iħrâmlansa gerekdir. Ol akçeden ba'zı kâdîler ve ba'zı mübâşir
 180 olanlar vaşiyet akçesidir diyü ba'zısın alub yerler imiş. **"Ulâ'ike mâ ye'kulüne**
 181 **fî buķūnihim illa'n- nâra."**⁷⁴⁹ **"Kâtelehumullâhu ennâ yu'fekūn"**⁷⁵⁰. **[Bâbun**
 182 **fażiletu Haccin 'an Vâlideyhi 'an Câbirin rađıyallâhu 'anhâ kâle: Kâle**
 183 **Rasûlullâhi şallâllâhi 'aleyhi ve's-sellem: Men hacce 'an ebihi ve 'an**
 184 **ummihi feķad kazâ 'anhu haccehu. Ve kâne lehu fażletun 'aşere haccin.**
 185 **Ve fî rivâyetin inteşerât ervâhumâ ve kutibehu ebrâren. [eş-Şadâre Kutni]**

⁷⁴⁸ (Mekrûh olmakla birlikte)

⁷⁴⁹ "Onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar." (Bakara Sûresi, 174. Ayet-i kerimenin ortaları)

⁷⁵⁰ "Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar!" (Tevbe Sûresi, 30. Ayet-i kerimenin sonu)

186 Ya'nî bir kimse ki vâlideyne hac farz olub da edâ itmeden vefât itse, ânıñ için
 187 hacc itseler ânlardan borç sâkıt olur. Ve kendi için on hac şevâbı yazılır. Ve
 188 ânlarıñ rûhları ğâyet ile şâzz ü hurrem olur ve ol oğlan 'ind'allâh şâlihlerden
 189 olur, ve şâlihlerden yazılır. **Ve 'an İbni 'Abbâsun radıyallâhu: Men hacce**
 190 **'an meyyiti keteballâhu te'âlâ li'l-meyyiti haccetun. Ve li'l-hâccı hucâcu**
 191 **seb'atin. Ve berâtun mine'n-nari. [revâhu Ebû Zer r.a.]** dimektir ki bir kimse
 192 bir ölmüş kimseniñ haccın idivirse, ol meyyit için bir hac yazılır ve hacc iden
 193 için yedi hac yazılır. Ve cehennemden âzâd oldı diyü 'itâk-nâme yazılır.
 194 Ve 'anhu 'aleyhi's-selâm. **Leyedhul enne şelâsetun bi'l-hâcceti'l-vâhideti**
 195 **el-hâseneti'l-vaşıyye bihâ ve'l-munkızu lehâ ve'l-hâccu 'anhu. Kezâ**
 196 **zukurahu'l-husnâ fî kitâbi'l-Berâke** Ya'nî bir hac sebebiyle üç kimse
 196 cennete dâhil olur. Evvelki hacc için vaşıyet eden, ikinci ol vaşıyeti yerine
 197 getiren, üçünci ol haccı iden âdem. Bu Hadîs-i Şerîf'den ma'lûm oldı ki kişi
 198 kendi haccın edâ itdikden soñra âhar için idüb de ânı borçdan hâlâş itmek
 199 evlâ imiş. Velâkin risâle-i mezkûrda olan şerâ'itlere 'âlim olmak gerekdir. Ve
 200 dañi niyyetini, mücerred akçe için hacc itmek olmaya. Belki murâdı olan kişi
 201 azâbdan hâlâş olmak niyyetine ola, akçe'i hacca vesîle ide, haccı akçe'i
 202 almağa vesîle itmeye. Eger hacc itmeden muradı, mücerred ahz-ı derâhim
 203 olsa ve haccı şerâ'iti üzere edâ itse, âmirden hac sâkıt olur. Ammâ kendiye
 204 mezkûr olan şevâblardan yazılmaz. Hâliş olmadığı için, belki kendiye günâh
 205 hâşıl olur. 'İbâdeti ahz-ı mâla vesîle itdigi için dâ'imâ mâl hâdimdir, 'ibâdet
 206 maḥdûmdur. Mâl, maḥdûm olmağa ihtimâli yokdur. Bir kimse haccı veyâ 'ilim
 207 ta'allümini yâ ğazâya gitmeyi akçe almağa vesîle itse, hâdim olanı maḥdûm
 208 ve maḥdûm olanı hâdim itmiş olur. Qalb nâ-meşrû', meşrû' kılmak harâmdır.
 209 Âhar için akçe ile hacc iden kimseniñ hemân ol kimse'i azâbdan hâlâş itmek,
 210 ve kendiye dañi varub hacda nice tavâf itmek, ve nice a'mâl-i hayr itmek, ve
 211 emâkin-i mübârekeye yüz sürüb tazarru' ve takarrüb ila'llâh hâşıl olmak niyyeti
 212 idüb ve âhar murâdı olmaya dünyâyâ müte'allıq. Lâkin Mekke-i Mükerrema'ye
 213 varmağa lâ-büddür. Zâd-ı râhile gerekdir. Ansız olmak akçe alub da hacc
 214 itmek ihlâşa mâni' olmaz, niyetle âhiret murâdı olacak.

556 Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün⁷⁵¹

Bil öğren vācibi hıfz it farā'izler bilindikde

***Beyānū Vācibāti'l-Ḥacc*⁷⁵²**

557 Bil imdi vācib-i ḥaccı iderseñ terk saña kurbān

Olur vācib o yigirmi tokuz bunda beyān olan

558 Biri mīkātđan ihrām it Şafā'dan sa'y idüb yüri

Ṭavāfıñı şağıñđan kıl Ḥacer'den bed' idüb yüri

559 Namāz kıl her yedi şavtıñ 'aķıbinde iki rek'at⁷⁵³

Necisden ṭāhir olagör ṭavāfıñđ'aķmasın 'avrat

560 Ṭavāfıñ farz olanlardansa dört şavđdan ziyād'eyle⁷⁵⁴

Dem-i şükr eylesin ķārin temettu' eyleyen ile⁷⁵⁵

561 Ṭaş at zebḥ eyle şükrānen izāl'it şa'rı bayrām gün

Bu üçind'eylegil tertīb ṭavāf it farzı bayrām gün

562 Cebel'de vakf ider iken giceden bir bölük geķsin⁷⁵⁶

Birisi Müzdelif vakfı vedā' içün ṭavāf itsin

563 Muḥṭı terk ere vācib ḥilāf-ı 'āde giymezse

Tırāş takşır Ḥarem'd'olsun ne deñli şaķıñ olmazsa⁷⁵⁷

⁷⁵¹ K5(176a): "Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün" olarak verilen vezin yanlıştır.

⁷⁵² K2: Bu başlık yok

⁷⁵³ şavtıñ→ K2(84a): şurūtuñ

Der-kenar(K3-81a): Ya'nī şavtıñ ma'nāsı ṭavāf tamām olduķđan soñra Maķām-ı İbrāhīm'de iki rek'at namāz kılmak vācibdir.

⁷⁵⁴ K2,K1,2283 nüshaları bu tertipteyken, K3(81a), K5 nüshalarında 1. ve 3. mısralar yer deģiştirmiştir; M(53a): 2. ve 3. Mısralar yer deģiştirmiş olarak beyit teşkilindedir; K5: Bu mısra yok.

⁷⁵⁵ Ṭavāfıñ farz olur ise anı dörtđen ziyāde eyle (Bu mısra beyite sonradan eklenmiştir.)

⁷⁵⁶ vakf→ K1(88b),K2(84b),K5(176b): vakfe

⁷⁵⁷ şaķıñ→ K2(84b),M(53a),K4(104a): şaķda

- 564 Cimā' itme vuḳūfdan soñ taṭayyub şa' r izāl'itme⁷⁵⁸
Başıñ aç er yüz aç 'avrat yüze perd'ittişāl itme

Bābü'l-Vācibāt⁷⁵⁹

- 565 **İmām A'zam** didi vācib vitir kılda ḳunūt eyle
Ḳunūt tekbīrini hem soñ rükū' tekbīrini eyle⁷⁶⁰
- 566 Şalāt 'ömrinde bir kerre olur farz gel edā eyle
Her işitdikce ismini olur vācib ḳazā eyle
- 567 **Ṭahāvī** dir eger meclis bir olsa her biri vācib⁷⁶¹
Didi **Kerhī** ziyāde müsteḥabb ancaḳ biri vācib
- 568 Hudā'nıñ ismin'ışitseñ olur ta'zīm saña farz cān⁷⁶²
Eger meclis bir olsa her biri vācib edā it cān

Beyānū Şerā'īti Vücūbiyyeti'l-Cemā'at⁷⁶³

- 569 'Ale'l-aḳvā cemā'at beş vakıtde ḥürr [ü] er ise
Edā itse meşakḳatsız mevāni' başḳa yoḡ ise⁷⁶⁴
- 570 Cemā'atle muşall'olmaz biri fevt itse rek'ātiñ⁷⁶⁵
Teşehhüdde irişen fazlına nā'il cemā'atiñ

⁷⁵⁸ şa' r → K1(88b), K2(84b), K4(104a): şa' rı

⁷⁵⁹ K1(88b), K4(104b), K5(176b): Beyānū'l-Vācibī'l-Āḡar; M(53a): Beyānū'l-Vācibāt; K2: Bu başlık yok.

⁷⁶⁰ K4(104b): Bu beyit bu nüshada 1. mısradır.

⁷⁶¹ M(53b): Bu beyit K3'de der-kenardır.

⁷⁶² M(53b): Bu beyit K3'de der-kenardır.

⁷⁶³ K2, M, K5: Bu başlık yok

⁷⁶⁴ **Der-kenar(K3-81b)**: Ya'nī māni' -i cemā'at maṭar-ı şedīd rüzgār-ı şedīd tīn-i şedīd birer şedīd ḥavf-ı māl ḥavf-ı zālīm mezkūrdur. >**Dürr-i Muḥtār**<

⁷⁶⁵ itse → K1(89a), K2(85a): olsa

Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti Şalāti'l- 'lydeyn⁷⁶⁶

- 571 Zevā'id şoñ rükū' tekbīrleri bayrām namāzları
Kime farz oldısa Cum'a aña vācib namāzları⁷⁶⁷

Beyānū Şerā'itī Vücūbiyyeti'l-Uđhiyye⁷⁶⁸

- 572 Ğanī müslim muķīm hem hūr bülūğ hem olsa ol 'ākıl
Bu şaḥşa vācib uğhiyye degilse ḥarbde ol cāhil⁷⁶⁹

[K1(89a-95b);K2(85b-90a);K5(177b-184a)]

- 1 Ma'lūm ola ki uđhiyye vācibdir. Uđhiyye luğatde Ḳurbān bayrāmı günlerinde
2 boğazlanan ḥayvāna dirler. Ve şer' de uğhiyye diyü bir yaşına girmiş koyun
3 veyā altı aylık kuzu ki büyük olub bir yaşına girmiş kadar olursa veyā bir yaşına
4 girmiş keçi veyā iki yaşına girmiş şığır veyā iki yaşına girmiş çamuş veyā beş
5 yaşına girmiş deveden 'ayıbdan sālīm olanıñ birini Ḳurbān bayrāmı günlerinde
6 uğhiyye ḳurbānına niyyet ile boğazlamağa dirler. Uđhiyye vācib olmasınıñ
7 şartı, bayrām güniniñ üçünci günü ğurūbdan evvelce 'ākıl olmağ ve bālīg olmağ
8 ve hūr olmağ ve ğanī olmağ ve muķīm olmağ ve dār-ı ḥarbde uđhiyyeniñ vācib
9 olduğunu bilmekdir. Bir kimsede uđhiyyeniñ üçünci günü ğurūbdan evvelce bu
10 şartdan biri bulunmasa veyā ol vakıtden evvelce vefāt eylese veyā anasından
11 uđhiyyeniñ üçünci günü ba'de'l-ğurūb doğsa, bu kimselere ḳurbān vācib
12 degildir. Ve bu ḳurbānıñ ğınāsınıñ şartı, ḥavā'ic-i aşılyyeden ve ḳul taleb itdiği
13 borçdan ziyāde iki yüz dirhem gümüş, ne denli ḳarışık berāber olursa da.
14 Veyāḥūd ḍarb olunmuş gümüşüñ ednāsından veyā iki yüz dirhem gümüş ider
15 mālī olmağdır. Ve bu ḳurbānıñ nişābına ticārete niyyet lāzım degildir. Meşelā
16 bir oğumağa ehil olmayan kimseniñ bir muşḥaf-ı şer'fi olsa veyā sā'ir kitābı

⁷⁶⁶ K2,K5: Bu başlık yok

⁷⁶⁷ **Der-kenar(K3-82a):** Ya'nī tekbīr-i teşrīk 'arefe günü şabāḥ namāzından dördünci gün ikindi namāzına varıncaya dek itmām ider. Ğāfil olma!

⁷⁶⁸ K2,M:Bu başlık yok

⁷⁶⁹ K1(89a): Ğanī müslim muķīm hem hūr ide uđhiye ola rāzī

Yigirmi üç farz 'akıbinde ide tekbīr kılan farzı

K5(177a); K3(82a),K4(105a),M(53b),K2(85b): Bu beyitin ilk mısraıyla birlikte teşrīk tekbirlerinin anlatıldığı iki mısra daha vardır.

17 olsa kıymetleri hisāb olunur. Nişāba bāliġ olursa qurbān vācib olur. Gerek
 18 müstaķilen bāliġ olsun gerek āḥar mālī zamm itmekle bāliġ olsun. Ve okumaġa
 19 ehil olanlara bir muşḥafdan ziyādesi hisāb olunur. Ve ba'zısı iki nüşhadan
 20 ziyādesi hisāb olunur didiler. Ve kütüb-i tıb ve nücūm ve ādāb ehil olana ve
 21 olmayana ġinādan hisāb olunur. Ve ġāzileriñ silāḥı ba'zı 'ulemā kıymeti
 22 mu'teberdir didiler. Ve ba'zılar bir senelik zaḥīre ḥāşıl olursa üzerine vācibdir
 23 didiler. Ve ba'zılar ḥāşıl olan ehl-i 'iyāline kifāyet iderse vācibdir didiler. Ve
 24 vakıf olan 'aķārdan bayrām günleri iki yüz dirhem gümüş ider şey' ḥāşıl olursa
 25 qurbān vācib olur. Ve yaz ve kış evinden ziyāde üçüncü hisāb olunur. Ve
 26 ġāzīleriñ üçüncü kurre si silahlarınıñ her nev'inden birden ziyādesi hisāb olunur.
 27 Meşelā iki kılıcı var imiş birin hisāb ider. Ġayrısıñ buña kıyas eyle. Ve binmeye
 28 muhtāc olanlarıñ feresden veyā bir merkebden ziyādesi ve bir inek ve ehl-i
 29 zer'in üçüncü öküzü hisāb olunur. Ve beden eşvābınıñ dördüncüsü ya'nī iş
 30 eşvābı ve gündelik eşvābı ve cum'alık eşvābından mā'adāsı ve 'avratlarıñ
 31 kocası üzerinde mihr-i mu'acceli bunlarıñ cümlesi hisāb olunur. Bunlar ile sā'ir
 32 zā'id mālārınıñ behāları hisāb olunur. Eger nişāb olursa qurbān vācib olur, ve
 33 eger nişāb itmezse qurbān vācib degildir. Ve boġazlanmak evvel vaķtı
 34 bayrāmıñ evvelki günü şafaķ tūlū' idinedir. Eger köyde boġazlarsa ne deñli ol
 35 qurbān şehriniñ olursa da köye tābi' olur. Ve şehirde boġazlanırsa evvel vaķtı
 36 Bayrām namāzından şöñradır. Ne deñli ol qurbān köy ve köyliniñ olursa da
 37 şehre tābi' olur. Ve āḥir vaķtı herkese göre bayramıñ üçüncü günü ġurūbdan
 38 evvelcedir. Eger qurbān vaķtinden evvel veyā şöñra boġazlansa qurbān
 39 olmaz. Ve gice boġazlamak mekrūh-i tenzīhīdir. Ve koyun ve keçi bir qurbān
 40 olur. Ne deñli behāsı a'lā olursa da. Ve şıġır ve deve ve çamuş yedi qurbān
 41 olur, ne deñli behāsı az olursa da. Ve yedi kimse veyā eķal bir şıġırda veyā bir
 42 çamuş veyā bir deve müşterek olmak cā'izdir. Lākin müşterek olan
 43 kimselerde üç şart bulunmak lāzımdır. Bu üç şartıñ birisi ol müştereklerde
 44 bulunmazsa cümlesiniñ qurbānı şaḥīḥ olmaz. Ol müşterekler laḥm bilen
 45 taķsīm iderken vezin ile taķsīm iderler, efḍal budur. Her ḥālde taķsīmde vezin
 46 lāzımdır. Her biri müslimān olmak ve her biri qurbān murād itmek ve her biriniñ
 47 ḥişsesi yedi bölükde bir bölüġi olmak şartdır. Eger yediden biri kāfir olsa veyā
 48 biri etlik murād itse veyā biriniñ ḥişsesi yedi bölükden bir bölük az olsa her
 49 biriniñ qurbānı cā'iz olmaz. Ve yedi kimseniñ biri vefāt eylese eger vereşeler
 50 izin virüb zebḥ idiñ dirlerse cümlesiniñ qurbānı şaḥīḥ olur. Eger vereşeden

51 izinsiz boğazlarsa her biriniñ kurbānı cā'iz degildir. Ve eger kurbān zebh
 52 olunmazdan evvel kurbānıñ vakti geçerse ol kurbān gerek satın alsın ve
 53 gerek kendin tavardan olsun ol kurbāna behā takdīr iden kıymetin fuḳarāya
 54 taşadduk itmek ol kimse üzerine vācibdir. Ol kurbān ki mu'ayyen nezr olunmuş
 55 kurbāndan olursa nezr iden gerek ḡanī olsun gerek fakīr olsun yāhūd bir fakīriñ
 56 uḏhiyye kurbānı niyyetine satın aldığı kurbānı diri olursa bu iki kurbāndan
 57 taşadduk itmek vācibdir. Eger bu iki kurbāndan olmazsa ḡanī olan bir kurbān
 58 kıymetini taşadduk ider. Gerek ol ve kurbānı muḳaddem satın alsın gerek
 59 almasın fakīr olana bir şey vācib olmaz. Ve kurbān 'aybından sālim olmak
 60 şartdır. Eger iki gözi veyā bir gözi kör olursa veyā ol mertebe zabun ki iliginde
 61 yağı yok veyā şol topalki boğazlanacak yere yürümege kādir degil veyā üç
 62 ayağıyla yürüyüb bir ayağın aşıla başmaz. Eger topal ayağın za'īfçe başub
 63 yürürse cā'izdir. Veyā hastalığı zāhir veyā bir kulağıniñ ekşeri gitmiş ammā
 64 kulağı delinmiş veyā damğa urulmuş veyā delinmiş cā'izdir. Veyā kuyruğıniñ
 65 ekşeri gitmiş, veyā göziniñ ekşeri gitmiş. Eger bu üç şürette nişfı giderse
 66 ba'zıları cā'iz ba'zıları degildir didiler. Veyā dört ayağından biri gitmiş veyā
 67 anasından kulaksız doğmuş ammā küçük kulaklı cā'izdir. Veyā anasından
 68 kuyruksuz doğmuş veyā bir memesi kör olmuş koyun ve keçi gibi. Veyā iki
 69 memesi kör olmuş şıgır ve deve veyā dişleriniñ ekşeri düşmüş olsa veyā dilsiz
 70 olan şıgır veyā 'alefden ḡayrı şey' yinmez veyā mālīk olmadığı ḡayvān olsa.
 71 Bu on sekiz ḡayvānı kurbān itmek cā'iz degildir. Mālīk olmadığı ḡayvān rehin
 72 virilsin gerek kendiye emānet virilsin gerek 'āriyet virilsin gerek şat diyü
 73 tevkīl olunsun ve gerek hıfz it diyü virilsin gerek müşterek olsun gerek
 74 zevcinden ve gerek zevcesinden ve gerek evlādından olsun ve ne deñli zebh
 75 itdikden soñra tamām behāsın virüb rāzı kılsa daḡi cā'iz degildir. Ammā ḡaşb
 76 egledigi ḡayvānı kurbān idüb ol ḡayvān diri olduğu ḡālde ne iderse ānı şāhibine
 77 virüb rāzı kılsa kurbān itmiş olur. Zīrā ḡaşb eylediginiñ behāsını virince
 78 güveyinden mālīk oldu. Taẓmīne sebep ḡaşbdır. Zebih kendi mālında vāķi'
 79 oldu. Ammā evvelki şüretlerde taẓmīne sebep zebh oldu. Mülk zebihden
 80 soñradır. Zebih mülkiniñ ḡayrıya vāķi' oldu. Ammā kurbān 'aybından sālim
 81 olduğdan soñra bir 'ayb-ı mānī' vāķi' olsa, ḡanī olursa yerine bir ḡayrısın alır,
 82 fakīr ise bir ḡayrısın almağa ḡācet yokdur. Ve eger ol fuḳarā kurbānı alırken
 83 yāhūd almazdan evvel, mücerred kurbānı niyyetle alır kendiye vācib itmedi
 84 ise, ve eger üzerine vācib eyledi ise, bir ḡayrısın a'lāsından alır zebh ider. Ve

85 şirā vaktinde ‘aybı var ise fakīre göre cā’izdir ve ğanīye cā’iz degildir. Eger
 86 zebih vaktinde ‘ayb vāki’ olsa zarar eylemez, gerek ğanī gerek fakīr. Lākin
 87 zābihden evvel telef olursa ğanī bir ğayrısı alır, fakīr almaz. Eger bir kurbān
 88 yitse yā sirkat olursa yā bey’ olursa, fakīr ise bir daḥi almağa ḥācet yokdur
 89 ğanī ise bir daḥi alır. Lākin fakīre göre kurbān niyyetine aldığı ḥayvānı şatsa
 90 ḥarāmdır. Şoñra bir kurbān daḥi aldığı şüretde evvelki yiten kurbān bulursa,
 91 eger ğanī ise birin boğazlar fakīr ise ikisin boğazlar; eger ol fakīr, ikinci koyunu
 92 evvelki yiten koyuna bedel almadıysa. Eger evvelkine bedel aldıysa ikincisini
 93 boğazlar. Ve ba’zıları bedel aldıysa ikisini boğazlar didiler. Ve bir fakīr kurbān
 94 günü günün evvelinde kurbān itse, üçüncü günü giceden ğanī olsa kurbān daḥi
 95 ider, muḥtār ve vācib olan budur. Bir kimse on uḍhiye nezir ve niyyet eylese,
 96 ol kimesne üzerine on uḍhiye vācib olur. Ba’zılar iki uḍhiye kurbān vācib
 97 olur didiler. Kurbānını kendi zebḥ itmek müstaḥabdır, eyüce zebḥ itmek
 98 bilirse. Eger bir eyüce zebḥ idemezse bir āḥar kimseye emr ider. Kendi daḥi
 99 zebih vaktinde kurbān yanında ḥāzır olmak müstaḥabdır. Ve bir kimsenin
 100 kurbānını kurbān şāhibi emr itmeksizin bir ğayrısı zebḥ iderse cā’izdir. Ne deñli
 101 zābih kendi nefsiyçün zebḥ iderse. Ve iki kimse ğalaṭ idüb her biri āḥarın
 102 kurbānını kendi nefsiyçün zebḥ iderse cā’izdir. Herkes kendi kurbānın etini
 103 alırlar, yemezden evvel bilinirse eger, yidikden şoñra bilinirse ḥelālleşirler.
 104 Eger buḥl idüb ḥelāl itmezlerse herkes laḥminiñ akçesini āḥardan alırlar ve
 105 taşadduk iderler. Eger naḥr gününün āḥir vakti geçerse ve kurbān nezr itmeyen
 106 kimse ve daḥi kurbān kıymetine satın almayan fakīr. Bu iki kimseler
 107 kurbānından yirler ve yidirirler ve hem taşadduk iderler. Ve eger ol kimselerin
 108 ‘ayası ḥakk ise taşadduk itmeyüb kendi nafaқа idinmek daḥi cā’izdir. Meşelā
 109 bir kimse hibe eylemiş veyā aşlında mülkinde imiş bu iki kurbāndan yirler, ve
 110 hem yidirirler. ‘Ale’l-ittifāk ve ammā nezr iden kimse, ve kurbān niyyetine
 111 satın alan fakīr. Bu iki kimseler kendileri yimezler ve nafaқası lāzım gelene
 112 yidirmezler. Ve ğanīlere daḥi yidirmezler. Hemān fuḥarāya taşadduk itmek
 113 vācibdir. Eger cehlerinden nāşī yāḥūd deynlerinden kırmadıklarından nāşī
 114 yiyüb yāḥūd yidirseler ol miqdār, laḥmiñ kıymetini taşadduk itmek vācibdir,
 115 muḥtār olan budur. Ve bir rivāyetde fakīr kurbān niyyetine almak ile üzerine
 116 vācib olub nezir ḥükminde olmaz, lisān ile nezr itmedikce. Ve **İmām-ı Sarāḥsī**
 117 ‘indinde muḥtār olan budur. Ve **Behce** şāhibi daḥi fetvāyı bu kavle virmişdir.
 118 Bu kavle binā’ en fakīr olan kimse kurbān niyyetine satın aldığı kurbāndan

119 yimek ve 'ıyāline yidirmek cā'izdir. Ve ğanī olan kimse şabī veledi için kurbān
 120 itmek vācib degildir, muhtār olan budur. Eger şabī, ğanī olub velīsi ol şabīniñ
 121 mālından şabī için kurbān iderlerse ol kurbāndan şabīniñ ğayrı yimek cā'iz
 122 degildir. Ve şabī yidikden soñra bākī kalanı şabīniñ 'aynī ile intifā' idecegi
 123 şey'e tebdīl olunur, babuç gibi ve mest gibi. Ba'zılar şabīniñ 'ıyāline ve
 124 hādime yidirmek ve ebeveyni yimek cā'izdir didiler. Ve eger velī, şabīye itdigi
 125 kurbānı kendi mālından iderse, velī ol kurbāndan yir ve yidirir. Kendi kurbānı
 126 gibidir. Bir kimse kendi mālından meyyit için kurbān itse cā'izdir. 'İbādet, Bārī
 127 Te'ālā'yadır. Şevābı meyyit için olur. Eger bir kimse kendi mālından niyyet-i
 128 meyyit için kurbān eylese, meyyit emr itmeksizin ol kimse, ol kurbāndan yimek
 129 cā'izdir, muhtār olan budur. Zīrā ol kimse mālīkdir. Zebhiñ şevābı meyyit
 130 içündür. Eger meyyit emriyle zābiñ kendi mālından meyyit için kurbān iderse,
 131 muhtār olan budur ki zābiñ ol kurbāndan yimez, cümlesin taşadduk ider. [**Kezā**
 132 **fi'l-Vaḥde**] Eger meyyit emriyle meyyit mālından meyyit için kurbān
 133 itseler, meşelā bir hasta her sene şülüş-i mālından benim için bir kurbān idiñ
 134 diyü vaşiyet eylese [**Şadr-ı Şehīd**] muhtār olan, ol kurbān yinmez taşadduk
 135 olunur didi. [**Hulaşatü'l-Fetevā**] Ve yinmesi cā'iz olan kurbānıñ şülüşini
 136 taşadduk idüb ve şülüşini yidirmek, ve yiyen ğanī olsun fakīr olsun kāfir olsun
 137 müsliṃān olsun ve şülüşini evde zahīre itmek müsteḥabdır. Ve 'ıyāl-i keşīre
 138 şāḥibi olan kimse, 'ıyāline tevsi' için taşaddukı terk itmek müsteḥabdır. Ve
 139 kurbānıñ derisini taşadduk ider veyā isti'māl olacaḡ bir şey' yapar. Dağarcık
 140 gibi ve delv gibi, mest gibi kürk gibi, döşek gibi. Veyā 'aynī ile intifā' olunacaḡ
 141 şey'e tebdīl ider. Kalbur elek gibi, çömlek gibi ve kurbānıñ etinden kaşaba
 142 ücret virmek ve kurbānı zebihden evvel yüñini kesüb ve südini şağub intifā'
 143 itmek mekrūhdur. Eger şağub yā yüñini keserlerse ol südi ve ol yüñi taşadduk
 144 vācibdir. Ba'zılar, zengin ol südden ve ol yüñden intifā' itse cā'izdir didiler.
 145 **Dürr-i Muhtār** ve **Miftāḥü's-Sa'āde**⁷⁷⁰ Zebihden soñra yüñden ve deriden
 146 behā taḡdīr itmedin bir şey'le mübādele idüb ol şey'den intifā' cā'izdir ve
 147 kurbāna biñmek yükletmek cā'iz degildir. Eger binüb veyā yükledüb kuvvetine
 148 noḡşān gelirse ol noḡşānıñ kıymetine taşadduk vācibdir.⁷⁷¹ [**Fasıl**] Ma'lūm ola
 149 ki hac bābında kurbān lāzım olan yerde, deve ve şıḡır ve koyun ve keçi
 150 cā'izdir. İllā iki yerde deve ile şıḡırdan ğayrı cā'iz degildir. Biri 'Arāfat'da

⁷⁷⁰ Bu eser isimleri K5 nüshasında belirtilmiştir.

⁷⁷¹ K5: Burdan sonraki kısım K2 nüshasında yoktur.

151 vakfeye durduktan sonra cimā' itse ve biri tavāf-ı ziyāret cünüble yā hayızla
 153 tavāf itse i'āde itmese, bu iki yerde deve ile şığırdır. Ğayrı cā'iz olmaz. Bu
 154 kurbān daḥi udḥiye kurbānı gibi 'ayıbdan sālīm olmak şartdır. Bir deve ve yā
 155 bir şığırda yedi kimseniñ müşterek olub da kurbān itmeleri cā'izdir. Ve cināyet
 156 kurbānı, Mekke haremide olmak lāzımdır. Ğayrı yerde cā'iz olmaz ve cināyet
 157 kurbānında kıymetin vermek cā'iz degildir. Ma'lūm ola ki hacda olan kurbān,
 158 iki nev'idir. Bir nev'i fuḡarādan Ğayrıya vermek cā'iz degildir. Bir nev'i ğanī ve
 159 faḡīr ve hem şāḥibi yimek cā'izdir. Ammā fuḡarāya maḥşuş olan cināyet
 160 kurbānı ve dem-i aḥfād ve nezir ve keffāret kurbānlarıdır. Bunlar şāḥibi ve
 161 babası ve dedesi ve 'avratı ve kuli ve ğanī olanlar yimek ḥarāmdır. Eger
 162 yirlerse nazar oluna. Eger ol boğazlarken kendi yimek ve ğanīlere ve fuḡarāya
 163 vermek niyyeti var ise kurbān cā'iz degildir. Tekrār bir kurbān daḥi itmek
 164 lāzımdır. Eger evvel boğazlarken kalbinde cümle kurbānı ba'de'l-zebḥ
 165 fuḡarāya taşadduḡ itmek olsa, ba'de'l-zebḥ şāḥibi yā aḡniyālar yiseler bu
 166 şūrette kurbān cā'izdir. Ammā kendi vesā'ir yimek cā'iz olmayan kimse yidigi
 167 etleriñ behāsı fuḡarāya vermek lāzımdır. Ve mezkūr olanları fehmi idüb ğāfil
 168 olmayasıñ. Ve bu zamānda ḥācīları kurbānlarıñ tamāmca virmez. Kimi hiç
 169 virmez belki yanında olan yoldaşlarına virirler. Ānlar daḥi kurbān itdikde aña
 170 virirler. Nevbetle birbirin kurbānların yirler. Kurbānları cā'iz olmayub borçlı
 171 gibidirler. **Ne'üzubillāhi Te'ālā en ekūne mine'l-cāhilīn.**⁷⁷² Ma'lūm ola ki bu
 172 kurbānları taşadduḡ itdikden sonra, ğanīler ānlardan satın alub da yimek
 173 mekrūhdur. Eger ol faḡīr, ğanīlere ol kurbān etinden bağışlaya. Eger temlik
 174 idüb ve ellerine teslīm iderse ānlara yimek cā'izdir. Ve eger ol faḡīr, pişirüb de
 175 ānlar ile bile yiseler cā'iz degildir. Zīrā icāre vecihle yimiş olur, cā'iz olmağa
 176 temlik itmek gerekdir. **[Kezā fī Ḥulaşati'l-Murāsele]** Ammā kurbān şāḥibiniñ
 177 ve ğanī yimesi cā'iz olan kurbānlar udḥiye kurbānı ve temettu' kurbānıdır. Aña
 178 şükrāne kurbānı dirler. Bunlarda şart olan hemān boğazlamaktır. Taşadduḡ
 179 itmek vācib degildir. Ammā evvelki nevi' olan kurbānları boğazlamak ve
 180 fuḡarāya vermek şartdır. Ve daḥi ma'lūm ola ki bu üç kurbān eyyām-ı naḥirde
 181 olmak lāzımdır vesā'irleri her ne zamān olursa cā'izdir. Ammā cināyet kurbānı,
 182 Ka'be haremide olmak gerekdir. Ve cināyete bilā-özrin ihtiyārla olsa, kurbān
 183 lāzım olacaḡ yerde kurbāndan Ğayrı nesne cā'iz degildir. Ammā 'özrile olsa

⁷⁷² (Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım.)

- 184 şavmile ve şadağa ile olur. Eger qarîn ve temettu‘ olanlar şükrâne kurbânına
 185 ‘âciz olsalar on gün oruç tutarlar, üç gün hacdan evvel ve yedi günü ba‘de’l-
 186 hac. Eger üç günü hacdan evvel tutmasa ba‘dehu orucıyla kurbân vâcib olur.
 187 Eger tırâşdan şoñra kudret gelse ba‘de’l-hac şâ‘im olsun yedi gün.

***Tekbîrû Teşrîk*⁷⁷³**

- 573 Yigirmi üç ‘aķtbinde ide tekbîr kılan farzı
 Ne deñli üñşā müsāfir ‘ıyd ya ķāđī olsa kılan farzı⁷⁷⁴

***Beyānū’l-Fiṭr*⁷⁷⁵**

- 574 Ğanī müslim daķi hem hūr vire fiṭreyi kendiyķün⁷⁷⁶
 Müdebber ümmi evlādı daķi hādım kölesiyķün
 575 Daķi ṭıfl-ı fakīr iķün kebīr iķün cünün olsa
 Olur vācib fiṭır günü şafaķ sōküb žiyā bulsa

[K2(90b)]

- 1 Ya’nī bayrām güninden evvel fiṭreyi virse cā’izdir. Ve eger Ramazān-Şerīf
 2 dāķil olmak şartdır.

- 576 Muķaddem virse cā’izdir o düşmez eyleseñ te’ḥīr
 Birer şā‘ arpa hūrmādan yarım şā‘ būrr üzümnden vir⁷⁷⁷

⁷⁷³ K2,K3,K4,M: Bu başlık ve altındaki beyit yoktur.

⁷⁷⁴ K3(82a),K4(105a),M(53b): Bu beyit “Beyānū Şerā’iṭi Vücūbiyyeti’l-Uđḥiyye” başlığı altında verilmiştir.

⁷⁷⁵ K4(105a),K5(184a): Beyānū’l-Fiṭre; K2: Bu başlık yok

⁷⁷⁶ K5(184a): Bülūğ hūr ‘aķıllı ğanī müslim vire fiṭreyi kendiyķün

⁷⁷⁷ būrr→ K2(90b): bu

[K2(91a)]⁷⁷⁸

- 1 Ya'nī 'Arefe günü şabāḥ namāzından bayrāmıñ dördünci günü ikindi namāzına
 2 varıncaya degin yigirmi üç farzıñ 'aķtbinde getirmek her bir muşallī üzerine
 3 vācibdir. Ol muşallī gerek imām gerek muķtedī gerek münferid gerek ümerā
 4 gerek muķīm gerek müsāfir gerek mışırda gerek ķurāda gerek ezā gerek
 5 ķazāda cümlesine vācibdir, *İmāmeyn* 'indinde.

Beyānū'l-ķasem⁷⁷⁹

- 577 'Adil vācib muḥabbetle cimā'ıñ ğayrı şey'lerde
 Berāber cümle ḥātūnlar seferden ğayrı yerlerde

[K2(91a)]

- 1 Ya'nī sefere gitmek murād eylese 'avratından nevbeti gelmeyen getirse
 2 cā'izdir. Ya'nī gicede eme menkūḥında ve iki gice ḥürre menkūḥında olmaķ
 3 vācibdir. Ya'nī iki menkūḥayı berāber görmek vācibdir, iki evli olan kimselere.
 4 Eger bir țaraḫa meyl iderse maḥabbet ile cimā'ıñ ğayrı şey'lerde āhiretde
 5 meflūc olduğı ḫālde var diyü eşerde varır olmuşdur.

- 578 Eme menkūḫaḫı beytütede kıl ḥürreniñ nışfı⁷⁸⁰
 Libāsında ța'āmında berāber eyle inşāfı⁷⁸¹

Beyānū Bābi'l-Eymān⁷⁸²

- 579 Yemīn itseñ olur olmaz diyü Bārī'niñ ismiyle
 Ya 'örfen bir yemīn olur şıfātından şıfātiyle

⁷⁷⁸ Bu nesir kısmından sonra Arapça kısım gelmişse de nüshada fazlaca yanlış olması sebebiyle, Arapça kısım okunamamıştır.

⁷⁷⁹ K5(184b): Bu başlık K2,K3,M,K4'da yok.

⁷⁸⁰ beytütetde→ K2 nüshasında bu kelime yoktur.

⁷⁸¹ K1(95b),K2(91a): Belī şevbi ța'āmında berāber eyle inşāfı

⁷⁸² K1(96a): Beyānū'l-Eymān; K2,M:Bu başlık yok

580 Beḳā gibi daḥi Ḳudret Celāl [u] Kibriyā ‘İzzet⁷⁸³
Yemīn olmaz şıfātından ‘azāb ‘ılme rızā rahmet

581 Bunuñ gibi yemīniñ mün‘akid hıfz it ya keffāret
Dise Vallāhi gün toğmaz ğamūs olur budur şıḥḥat

[K2(91b)]

- 1 Ya‘nī nezr olsun didigi şūretde bir şey’ ta‘yīn itmeyüb ve bir şey’e niyyet
- 2 itmezse; eger ta‘yīn veyā niyyet iderse nezr olur.

582 Yemīn olsun ya nezr olsun bilā-ta‘yīn velā-niyyet
Ya ‘ahd olsun dise yāḥūd yemīne eyledim niyyet

[K2(91b)]

- 1 Ya‘nī yemīne niyyet eyledim demek, yemīne niyyet yemīn degildir.

583 Veyā Vallāh ya Billāhi veyā Tallāhi ya Lillāh⁷⁸⁴ (17)
Ḥaṭā eylerse i‘rābda yemīninde dise Allāh

584 Bular cümle yemīn ṭav‘an gerekse cevri olsunlar⁷⁸⁵
Gerek mürsel gerek tevḳīt gerekse fevri olsunlar⁷⁸⁶

⁷⁸³ Kibriyā→ K2(91b): Kebīr

⁷⁸⁴ Lillāh→ K2(92a): Allāh

⁷⁸⁵ bular→ K1(96a): bu

cevri→ “Cevrī” kelimesi “cevri” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁸⁶ fevri→ K1(96a): fevre

fevri→ “fevrī” kelimesi “fevri” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

585 Şun'ı işlersem ya itmezsem dinimden dönmüş olayım⁷⁸⁷
Dise hâşâ yemîn bilse yemîndir böyle söz cânım⁷⁸⁸

586 Eger küfr i'tikâd itse olunca hâniş ol câhil
Olur kâfir hınış vaktinde râzı küfre ol gâfil

[K2(92a)]⁷⁸⁹

- 1 Meşelâ etmek, yemîn baña haram olsun dise olmaz. Lâkin etmegi yirse
- 2 keffâret-i yemîn lâzım olur.

587 Haram olsun dise şol şey' haram olmaz helâl ise
Virir keffâretin fâ'il ne deñil'ol şey' haram ise⁷⁹⁰

[K2(92a-92b)]

- 1 Meşelâ şarâb içmek haram olsun didikden sonra şarâb içse keffâret-i yemîn
- 2 lâzım gelir, ne deñli aşlından haram ise de.

588 Dise hıllim haram olsun boş old''avrat bilâ-niyyet⁷⁹¹
İderse gayrıya niyyet ya zevc olmazsa keffâret⁷⁹²

⁷⁸⁷ dinimden→ "dīnimden" kelimesi "dinimden" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁷⁸⁸ **Der-kenar(K3-83a):** Ya'nî yemîn olsun demek yemîndir. Ve nezr olsun demek nezr olur. Didigi şüretde bir şey' ta'yîn itmeyüb ve bir şey'e niyyet itmezse. Yemîn eger ta'yîn idüb veyâ niyyet iderse nezr olur, vefâ etmek lâzımdır.

⁷⁸⁹ Bu kısım K3(83b) nüshasında der-kenardır.

⁷⁹⁰ **Der-kenar(K3-83b):** Meşelâ vâliye şikâyet itmezsem şu kadar para nezrim olsun dise nezr olur. Meşelâ şu etmek baña haram olsun dise haram olmaz. Lâkin ol etmegi yirse keffâretin virir.

⁷⁹¹ **Der-kenar(K3-83b):** Ya'nî ne deñli talâka niyyet itmezse de boş olur. Niyyet itdigi şüretde boş olması **fe-bi-tariki'l-ülâ** Evla olan yol budur.

⁷⁹² **Der-kenar(K3-83b):** Meşelâ şarâb içmek baña haram olsun dise de ba'dehu içse keffâretin virir. Ne deñli aşlında haram ise de.

[K2(92b)]

- 1 Ya'nī hüllem harām olsun dimeden, talākdan ğayrı bir şey' niyyet iderse veyā
 2 zevcesi olmazsa bu iki şüretde keffāret lāzım gelir. Vuzū gibi, ğusl gibi.

Beyānū'n-Nezri'l-Muṭlaq⁷⁹³

- 589 Eger bir şey'e nezr itse o şey' cinsinde farz olsa
 O farz maḳṣūd li-zātihi vū sā'ilden değil ise⁷⁹⁴

- 590 Olursa işlemek mümkün li-zātihi ma'āṣiden
 Degil ise vefā'sı farz vefā eyl'olma 'āṣiden⁷⁹⁵

Beyānū'n-Nezri'l-Mu'allak⁷⁹⁶

- 591 Eger nezrin murād itdigi şartā eylese ta'līk
 Şürūṭıyla bulunsa şart vefā'sı farz 'ale't-tahḳīk⁷⁹⁷

- 592 Murād itmedigi şartā idüb ta'līk bulunsa şart
 Bu şüretde muḥayyersiñ vefā eyle ya keffāret⁷⁹⁸

- 593 Yemīn eylese vācibe anı hıfz itmesi vācib
 Ma'āṣiden bozub keffāretini virmesi vācib⁷⁹⁹

⁷⁹³ M(54b): Beyānū'l-Nezr; K2: Bu başlık yok

⁷⁹⁴ ve sā'ilden→ K1(96b),K2(92b): kifāyeden

⁷⁹⁵ K5: Bu beyit yok

⁷⁹⁶ K1(97a),K3(83b): "**Beyānū'n-Nezri'l-Mu'ayyen**" şeklinde başlık verilmişse de bu başlık yanlıştır; K2,M,K5: Bu başlık yok

⁷⁹⁷ **Der-kenar(K3-84a)**: Meşelā şu ḥastalıktan şifā bulursam beş gün oruç borcum olsun dise şifā buldukda vefā ider.

⁷⁹⁸ muḥayyersiñ→ K2(93a),M(54b),K3(84a),M(185a): muḥayyersin
 vefā→M(55a): każā

⁷⁹⁹ Ma'āṣiden→ K2(93a),M(55a):ma'āṣide

Der-kenar(K3-84a): Meşelā zinā idersem bir sene oruç borcum olsun dise ba'dehu zinā itse bir sene oruç dutar veyā keffāret virir.

- 594 Hılâf-ı sünnet olursa yemînin bozması efḍal
Mübâḥa ger yemîn itse anı hıfz itmesi efḍal

Beyānū Keffāreti'l-Yemîn⁸⁰⁰

- 595 Yemîniñ hıfz-ı imkānda olubda ḥāniş olursañ
Ne deñli sehv [ü] nisyānen cünūnen mükrehen bozsañ

- 596 Vir on miskîne on eşvāb ya on miskîn ik'öyün zād⁸⁰¹
Ya her birisine fiṭre veyā it bir kulu āzād

- 597 Bu dördinde muḥayyersiñ edā vaḳti gücüñ yetse⁸⁰²
Güci yetmeyene kāfî hemān üç gün oruç tutsa

- 598 Gerek cebren gerek sehven gerek hezlen yemîn itseñ
Şaḥîḥ olur şabî kāfir deli nā'im degil iseñ⁸⁰³

Beyānū'l-Yemîni'l-Ġamūs⁸⁰⁴

- 599 Eger kaşden yalan yere yemîn itseñ ġamūs ismi⁸⁰⁵
Bunuñ keffāreti yok olmasa maġfūr yanar cismi⁸⁰⁶

Beyānū'l-Yemîni Laġv⁸⁰⁷

- 600 Şavāb şanub yemîn itseñ yalan olsa laġv dirler
Bu şüretde ṭalāk i'tāk nezirden ġayrı ma'fuvler

⁸⁰⁰ K2,M: Bu başlık yok

⁸⁰¹ miskîn→ "miskîne" kelimesi "miskîn" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

miskîne→ K5(185b): fakîre

⁸⁰² muḥayyersiñ→ M(55a);K3(84b),K5(185b): muḥayyersin

⁸⁰³ İtseñ,iseñ→ K1(97b): itse,ise

⁸⁰⁴ K2,M: Bu başlık yok

⁸⁰⁵ K1(97b),K2(93b): Bilir iken yalan yere yemîn itseñ ġamūs ismi

⁸⁰⁶ maġfūr→ K5(185b):ma'fudur

⁸⁰⁷ K2,M: Bu başlık yok

***Beyānū Vācibāti'ş-Şalāt*⁸⁰⁸**

- 601 Okusun Fātiḥa bir sūreden evvel namāzında
Farā'izde iki evvelde vitr neflin ḳamusında
- 602 Biri ta'dīl-i erkān it birisi ḳa'de-i ūlā
Taḥiyyāt it ikisinde biri lafzen selām ola
- 603 İmām cehr it maḥallinde muḥayyer infirād iden
Birisi sehv secde itsin vücūb terkinde sehv iden
- 604 Ḳu'ūd ūlāda sehv itse yere yakınsa 'avd ider⁸⁰⁹
Aḥīrinde ḳıyām itse sūcūd itmezse 'avd ider
- 605 Beşinci secdesin itse olur farziyyeti bāṭıl
Dilers'altıncı ḳamm ider namāzı oldı çün nāfil⁸¹⁰
- 606 Eger dördüncid'oturub beşincide ḳıyām itse⁸¹¹
Oturur ol selām virir geri ḳā'im selām itse⁸¹²
- 607 Eger bu kimse dört rek'at nevāfil'eylese niyyet⁸¹³
İkincide oturmasa degil fāsid budur şıḥḥat⁸¹⁴
- 608 Beşinci secdesin itse bu şūretde tamām farzı
Şabāḥ aḥşam olursa da birer rek'at ide ḳammı

⁸⁰⁸ K2: Bu başlık yok

⁸⁰⁹ Ḳu'ūd-ı ūlāda→ M(55b), K2(94a), K3(85a), K4(108a), K5(186a): Tüm nüshalarda Ḳu'ūd-ı evvelde yazılmışsa da "ḳu'ūd-ı ūlā" yazılması gereklidir.

⁸¹⁰ dilerse→ K2(94a): didilerse

⁸¹¹ dördüncide→ K1(98a): dördünciye

⁸¹² **Der-kenar(K3-85a):** Ya'nī ayak üzere selām virse cā'izdir. Ve namāzı tamām olur lākin mekrūhdur.

⁸¹³ bu→ K1(98a): bir

⁸¹⁴ K3(85a): Bu der-kenardır; M: Bu beyit yok

- 609 Kıunūt [u] ka‘de-i ūlā tilāvet secdesin sehvi
İmām terk itse terk eyle veyā bayrāmda tekbīri
- 610 Cenāze ‘ıydda tekbīri rivāyetden ziyād’itse
Kavim itmez imām rŭkni ya rek‘atdan ziyād’itse
- 611 Kıu‘ūd āḥir bulunmayub bu zā’id secdesin itse⁸¹⁵
Namāzı nāfile oldu sŭcŭddan alnı kıaldırsa
- 612 Kıu‘ūd āḥir bulunduḡda bu zā’id secdeye gitse
Selām virir cemā‘atler eger tābī‘ degil ise⁸¹⁶
- 613 Biri fi‘l-i mŭkerrerrdir ri‘āyet eyle tertībe⁸¹⁷
Maḥallinde getir farzı daḡi vācibleri cŭmle
- 614 İmāmıñ Kıur‘ān oḡurken işidirseñ anı diñle
İşidmezsen işidir gibi ŧur kıā’im sŭkŭt eyle⁸¹⁸
- 615 Bu vācibden birin terk eylese sehven namāzında
Selāmdan ŧoñr’iki secde taḡiyyāt hem selām ide⁸¹⁹
- 616 Bu sehvi secd’olur sāḡıḡ vaḡıtde vŭs‘at olmazsa
‘Alā kıavlin daḡi sāḡıḡ namāzıñ ‘ıyd Cum‘a olsa⁸²⁰
- 617 Vŭcŭbı terk iden kıaşden ya sehven secde itmezse
Olur fāsiḡ namāzını o ŧaḡıŧ i‘āde itmezse⁸²¹

⁸¹⁵ K1(98b),K2(94b): gitse

⁸¹⁶ degil ise→ K1(98b),K2(94b): degillerse

⁸¹⁷ mŭkerrerrdir→ K1(98b),K2(94b),M(56a): mŭkerrerde

⁸¹⁸ K3(86a): Bu der-kenardır; K2(94a): Bir sonraki beyitten sonradır; M: Bu beyit yok

⁸¹⁹ ide→ K2(94b): eyle

⁸²⁰ Cum‘a→ K2(95a): cŭmle

⁸²¹ K4(109b),K3(86a): Bu der-kenardır; M: Bu beyit yok

***Beyānū Secdeti't-Tilāvet*⁸²²**

- 618 Nemil Naḥl İnşikāk A'rāf [u] Necm Ḥac Fuṣṣilet hem Şād
‘Alaḳ Furḳān “Elif lām mīm” daḥi İsrā vü Meryem Ra’d⁸²³
- 619 Bu on dört āyet-i secde oḳursa yā işidürse
Aña bir secde vācibdir namāza ehl olursa
- 620 Nifās ḥā’iz şabī mecnūn veyā kāfir olanlara
Degil vācib belī vācib bulardan diñleyenlere
- 621 Dise her ḥarfini bir kes teheccī itse yā bir kes
Yazub yā ḳuşdan işitse sücūdı eylemez bir kes⁸²⁴
- 622 Namāzıñda oḳur iseñ namāzıñ secdesi kāfī
Bilā-faşl eyleseñ niyyet rükū’uñ hem daḥi kāfī
- 623 Çoḡısa faşl üç āyetden namāzda başḳa it secde
Üç āyetd’ihtilāf oldı ḳazā olmaz bu ḥāricde
- 624 Mükerrer olsa bir āyet eger meclis bir olursa
Aña bir secde kāfīdir degil bir’iki olursa
- 625 Bir olsa sāmi’a meclis oḳunsa iki yerd’ezkār
Biri kāfī işidene oḳuyan eylesin tekrār⁸²⁵
- 626 **Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün**
Tamām oldıysa vācibler menāhīden ḳaç ol ebrār

⁸²² K4(109b): Bu başlık bir önceki beyitden önce yazılmıştır; K2: Bu başlık yok

⁸²³ Elif lām mīm → Tilavet secdesinin yapıldığı sûrelerden biri olan Secde Sûresi’nin 1. ayetidir.

⁸²⁴ yazub→ K3(86b): yarub

⁸²⁵ K1(99b),K2(95b): Biri kāfī işidene iderlerse ḳāri’i tekrār

Beyānū'l-Menhiyyāt⁸²⁶

- 627 Şerî' den nehy olan hâli bu bâbda ezber it âni⁸²⁷
Kebâ' irden şağâ' irden kerâhetden şağın cāni⁸²⁸
- 628 Şağın her küfr-i ıkalbiden dağı lafzile fi' liden⁸²⁹
Gerek ol müttefik olsun gerekse ihtilâfiden
- 629 Küfür ma' lümüñ olmuşdur kitâbın ibtidâsında⁸³⁰
Harâmıdır her bir efrâdı bulunmasın biri sende
- 630 Şıgındım lafzına yâ Rab küfürden bizi hıfz eyle⁸³¹
Bilüb bilmedigim şirkden haţâdan bizi hıfz eyle
- 631 Gel ey tâlib sünen farz vâcibi hıfz eyle terk itme⁸³²
Harâm mekrüh ne var ise bilüb kaç irtikâb itme
- 632 Zinâ itme livâţ' itme dağı vat' itme hayvâna
Nifâsa hâ' i ze varma şabîye hasta nisvâna
- 633 Mecûsî müşterek menkûha yâ ketb olsa yâ şihret⁸³³
İki kerre talâk ile rağâ' la olsa yâ hürmet
- 634 Bulara mâlik olursañ şağın vaţ' a devâ' iden⁸³⁴
El ile terk edeb itme şafâya olma sâ' iden

⁸²⁶ M(56b),K4(110b): Bâbü'l-Menhiyyât; K2: Bu başlık yok

⁸²⁷ M: Bu beyit yok

⁸²⁸ **Der-kenar(K3-87a):** Ma' lüm ola ki bu bâbda zıkr olunan menhiyyatın ba' zısı kebîre günâh ba' zısı kerâhet-i tahrîmî ve ba' zısı kerâhet-i tenzîhî

⁸²⁹ M: Bu beyit yok

⁸³⁰ M: Bu beyit yok

⁸³¹ M: Bu beyit yok

⁸³² farzı→ K1(100a),K2(96a): farz

M: Bu beyit yok

⁸³³ müşterek→K4(111a): müşrik

⁸³⁴ K2(96b): Bula yâ mâlik olursañ şağın vaţ' a devâ' iden

- 635 Nikāhda hulle şart itme bilen yanda cimā' itme
Zarūretsiz şaḡın 'avrat eriñden imtinā' itme
- 636 Eger er imtinā'itse tecāvüz itmesin dört ay
Meger rāzī ola 'avrat gerek yoḡsul gerekse bay
- 637 Cimā' dā'īlerin itme emeye mālīk olursañ
Sen itmedikce istibrā şabiyye kızda bulursañ

***Beyānū İstibrā'ı'l-Cāriye*⁸³⁵**

- 638 O bir ḡayzdır ḡayız görse üç ider şābbe görmezse
Ya ḡamliñ vaż'ı yā bir ay şaḡır olsa ya āyise⁸³⁶

***Beyānū Mesā'ili Şettā*⁸³⁷**

- 639 Bilā-vechin ezā itme bilā-şer' alma bir mālī
Gerekmez şey'e şuḡl itme gerekden itme ihmālī⁸³⁸
- 640 Çoḡı sarḡoş iden şey'iñ azından da ḡazer eyle
Zarar viren ḡabīş olan ne varsa ihtirāz eyle
- 641 Yaş üzüm yā kuru üzüm ya ruḡabıñ ḡam şularından
Şülüşden yā çoḡı kalsa pişinc'üzüm şarābından⁸³⁹

⁸³⁵ K1,K2,M: Bu başlık yok

⁸³⁶ vaż'ı → K3(88a),K4(111b): vaż'ını

Der-kenar(K3-88a): Ya'nī şaḡīre olmayub veyā āyise olmayub genç ḡātūnuñ ṭuhur mümtedd olsa istibrāsi iki ay beş gündür. Fetvā dahī buñadır. Āyise diyü elli beş yaşına giren ḡātūna dirler.

⁸³⁷ K2,K4,K5: Bu başlık yok

⁸³⁸ **Der-kenar(K3-88a):** Dünyevī ve uḡrevī olan şey'lerden ihmāl menhīdir.

⁸³⁹ K2(97a): Şülüşden yā çoḡı pişince üzüm şarābından

- 642 Bu dört şu kaynayub müştedd olub sekr olsalar şālih⁸⁴⁰
Azı çoğı harām oldı içenler oldılar tālīh
- 643 Bu dörtten ğayrı şerbetler harām olur sekir virse
Mübāh şular harām olur eger lehven içilirse
- 644 Yime toprak yime afyon yime penç duḡān içme
Necisden kaç serefden kaç ‘özürsüz ‘avretiñ açma
- 645 Yime koḡmuş olan etden yime hem ‘aḡd-ı fāsidden
Meşāne bez ḡayā ḡuşye ödi kanı müzekkādān⁸⁴¹
- 646 Fesād fesh olmayub bāyi‘ şemenden fā‘ide itse
Olur tıyb müşterī almasın mebi‘den fā‘ide itse⁸⁴²
- 647 Gümüş altın olan ḡabdan yime içm‘eylem‘isti‘māl
Uşūlūñ‘olmağıl ‘āşī umūruñd‘itme isti‘cāl⁸⁴³
- 648 Gerek şahrā veyā cami‘ kebīrde secde yerinden
Muşallī evde mescidde olursa geḡme öñinden⁸⁴⁴
- 649 Eger dükkān veyā bir mürtefi‘ yerde namāz olsa
Mürūr itme öñünden ba‘z a‘zālar muḡāzī olsa⁸⁴⁵

⁸⁴⁰ müştedd→ K3(88b),K4(112a): müşdedd
sekr→ K2(97a),K3(88a), K5(112a): sekre
olsalar→ K5(188b): olmayalar

⁸⁴¹ K1: Bu beyit yok.

Der-kenar(K3-89a): Ya‘nī boğazlanmış ḡayvāndan bu altı şey‘i yimekten nehy olunmuşdur. ḡayā: ḡayvāniñ ferici, ḡuşye: ḡayvāniñ kozağı.

⁸⁴² K1: Bu beyit yok.

⁸⁴³ K1: Bu beyit yok.

⁸⁴⁴ K1: Bu beyit yok.

⁸⁴⁵ a‘zālar→ M(57b): a‘zāsı

- 650 Yeme fevka'ş-şiba' hem şübhelilerden hāzer eyle
Bilā-cū'in velā-'atş yime içme ihtirāz eyle⁸⁴⁶
- 651 Şiba'dan şofra hem yime yarın sen şā'im olmazsañ
Müsāfir yā utanmazsa dañi içme şuya kansañ⁸⁴⁷
- 652 Gümüşden ğayrı er hātem şemenden ğayrı 'avratlar
Daķınmazlar giyinmez arķac'ibrīšem olan erler⁸⁴⁸
- 653 Giyinme hem kuşanma hem dañi örtünme şarınma
Olursa arķac'ibrīšem izār idüb dişārlanma
- 654 Meger giyen ola 'avrat ya dört parmak ķadar şevbde
Ya iriş'iplik olandan ħarīri giyeler ħarbde⁸⁴⁹
- 655 Siħirden kaç ribādan kaç virüb karz eyleme cerri
Żarar yoĝısa bir ğayra şaķın keşf eyleme sırrı⁸⁵⁰
- 656 Ta'āmı eyleme ta'yīb sevinme nās żararına
Şaķındıĝı yere bakma izinsiz girme dārına⁸⁵¹

***Kızb Cā'iz Olan Maħall-i Seb'a*⁸⁵²**

- 657 Yalanı söyleme kaçden meger ol ola şulħ içün
Ya ehlin rāzı ķılmaķlık veyā bir zulm def'i içün

⁸⁴⁶ **Der-kenar(K3-89b):** Ya'nī acıķmadan yemek ve şusamadan şu içmek olmazdan evvel ta'ām yemek bedene ziyāde żarardır.

⁸⁴⁷ K3(89b): Bu beyit der-kenardır; M,K4: Bu beyit yok

⁸⁴⁸ K3(89b),M(57b): giyinmezler
olan→ K1(101b),K2(98a): olanı

Der-kenar(K3-89b): Ya'nī erler ancak gümüş hātem cā'izdir. Altun veya bakır ve tunç ve buña beñzer şey'ler cā'iz degildir. Ve 'avratlara altun ile gümüşden ğayr hātem cā'iz degildir.

⁸⁴⁹ irişi→ K4(113a): işi

⁸⁵⁰ ğayra→ K1(102a),K2(98a): şaħşā

⁸⁵¹ **Der-kenar(K3-90a):** Ya'nī bir kimseniñ evine veyā baĝına veyā baĝçesine ve tarlasına izinsiz girmek cā'iz degildir.

⁸⁵² K2,M: Bu başlık yok

658 Ya h̄arbde söylese kiz̄bi ya ğayrıñ sırrını inkār⁸⁵³
Veyā ih̄yā' -ı h̄aqq için ya kendi şerrini inkār

659 Bu yedi yerde 'ālimler didi kiz̄b itmesi cā'iz
Didi ba'zı mübāh ta'rīz değil kiz̄b itmesi cā'iz

***Beyānū'l-Ġıybet*⁸⁵⁴**

660 Muḥāṭab bildigi şahşıñ ğıyābında dimek 'aybın⁸⁵⁵
İşāretle olursa da h̄arām ğıybet bilā-raybın

661 Gerek dīnde gerek dünyā gerek 'uzvında ol 'aybı
Gerek vālid gerek zevce gerek şevbinde ol 'aybı

662 Gerek ḥādim gerek şan'at gerek dārında ol 'aybı
Gerek müslim gerek zımmī gerek mālında ol 'aybı

663 Buğuz şartıyla nakl itseñ bular heb cümle ğıybetdir
Hemān sen 'aybıña şuğl eylesen şoñı selāmetdir

***Ġıybet Cā'iz Olan Maḥall-i Sitte*⁸⁵⁶**

664 Meger bir zulm def'i için veyā bir fısķ ref'i için⁸⁵⁷
Rüvātı şāhid olanı veyā vāşiyi cerḥ için

⁸⁵³ K5(189b): Ya nef-i' İslām'ıñ ya ğayrıñ sırrını inkār; K1(102a),K2(98b): Ya h̄arbde nef'-i İslām'ıñ ya ğayrısın sırrını inkār

⁸⁵⁴ K2,M: Bu başlık yok

⁸⁵⁵ **Der-kenar(K3-90a):** Ya'nī bir kimseniñ zulmi veyā fısķı āşikāre olmuş olsa eyle kimse'i ğıyābında fısķını veyā bir zulmini söylese ğıybet olmaz; **Der-kenar(K3-90a):** Ya'nī bir şağīre kıızı babasından veyā dedesinden ğayrı kimse nikāḥ eyleseler ol şağīre gice bālīga olub ve nikāḥ fesh itmek için қаdıya varub el-ān bālīga oldum ve nikāḥ fesh itdim dise cā'iz olur mı? El-cevāb: Olur.

⁸⁵⁶ K2,M,K5: Bu başlık yok

⁸⁵⁷ ref'i → K3(90b),K4(114a): def'i

- 665 Ya nuşh için dise ‘aybın şakınsın diyü şerrinden
Ya ta‘rîf çün degil tenkîş ya izhâr itse cevrenden⁸⁵⁸
- 666 Bu altı yerde ‘âlimler didiler ğıybeti câ’iz
Ġanî nâsa ğınâsiyçün degildir ğıybeti câ’iz
- 667 Kile vezni zirâ’ıñ daĥi ma’dūd naķış itme
Re’îs olma riyâsetden ĥazer it devr [ü] rakş itme
- 668 Günâha hiç mu’tin olma şakın rāż’olma kandırma
Ne deñli şuçlı olursa bilâ-vechin yüze urma
- 669 Çok olmazs’iki katıñdan cihādıñdan firâr itme
Emel fitne [vü] lahv [ü] la’b tecessüs hem zıhâr itme
- 670 Namâzı eyleyüb te’ĥîr kerâhet vaķtin’iletme
Civârıñ olsalar muĥtâc ĥa’âmı ğayrıya şatma⁸⁵⁹
- 671 Şabî mecnûnları mescidlere koym’itmesin tencîs
Keselden ğıll [u] ğışdan kaç metâ’ıñd’eyleme tedlîs
- 672 Av için ĥıfz-ı mâl için degilse besleme kelbi
Ĥayâli fikr-i fâsidden muṭahhar eylegil ĥalbi
- 673 Eger muĥtâc olursa nâs yiyeceg’eyleme maĥbûs
Degilse şâĥib-i ‘izzet elini eylemegil bûs
- 674 Murâd almak degil iken bahâsından ziyâd’itme
Ya bâyi’ müşterî rāżî olurlars’izdiyâd itme

⁸⁵⁸ itse→ K2(99a): it

⁸⁵⁹ K5(190a): Bu beyitte mısralar yer deĝiştirmiştir.

- 675 Zāhīre gelse hāricden çıkub karşımasın şehri⁸⁶⁰
Zararsa şehriñ ehline ya nārḥın bilmese ğayri
- 676 Necisden beyti pāk eyle kıyāmen eyleme bevlı
Yıme alma hedāyāsın ḥarām ols'ekşeri mālı
- 677 Harīş olm'eyleme tesvīf muḥabbet itme dūnyāya
Çekişme hiç nifāk itme dīniñi şatma dūnyāya
- 678 Ezān-ı Cum'a okunsa sa'iyden ğayra şuğl itme
Şağīri raḥm-ı maḥremden bilā-vech infişāl itme
- 679 Üzümi ḥamr idenlere ğulāmı lūṭiye şatma
Ağacı ṭanbur idene şilāḥı fitneye şatma⁸⁶¹
- 680 Namāzıñda yüzüñ dönme kılana karşı hem ṭurma
Gurūrıñdan veyā taḥcıl içün müşkilleri şorma
- 681 Namāzda itme āyeti ta'yīn oku her kankısı olsa
Meger şer'an ola ta'yīn veyā ancak anı bilse
- 682 Laṭīfe medḥ-i şī'r itme muḥālif olsalar şer'a
Birine eyleme meyli mürāfi' olsalar şer'a
- 683 Çağırm'alçaḳ laḳab ile meger ta'rīf içün ola⁸⁶²
Kelāmı itme şiddetle meger ta'zīr içün ola

⁸⁶⁰ karşımasın→ K1(103b),K2(99b),M(58b),K4(115a): karşı almasın; K5(190b): karşılamasın

⁸⁶¹ **Der-kenar(K3-92a):** Zīrā bunlara bu şey'leri şatmakda ma'şiyete i'ānet vardır. Ne deñli bey'leri olursa da menhīdir. >**Şahīḥ**<

⁸⁶² M: Bu beyit yok; K5(191a): Bu ve bundan sonraki beyitin mısraları karışiktır.

- 684 Zarûretsiz denî dünyâ için kendiñ zelîl itme
Dime Allâh için sâ'il eşirrâyı halîl itme⁸⁶³
- 685 Şakın alçak lakab dakma harâm olan yere bakma
Şağîre ibrişim giydirmeden kaç kabre mum yakma⁸⁶⁴
- 686 Yoğısa bâ'ış-i şer'î 'ayıbdır kendiñi ögme
Şefâ'at eyleme şer' olmayan yerde dögüb sögme
- 687 Riyâdan nâşî ta'n itme haţâsını beyân ile⁸⁶⁵
Haţâ eyleme ta'bırde dime fuşşî kinay'ile
- 688 Şafağdan şoñ namâz kılmazdan evvel sen kelâm itme
'İşâdan şoñ bilâ- 'özrin bu dünyâdan kelâm itme
- 689 Eger bir 'özre şâlih i'tizâr eylerse redd itme
Eger metbû' olan şer'îyi söylerlerse redd itme
- 690 Var iken senden a'lâ bir kelâma ibtidâ itme
Umûrında denî âdemlere gel ilticâ itme
- 691 Veşâyet tevliyet alma şıgın Hakk'a kazâlardan
Şakın zâlim beķâsına 'ale'l-müslim du'âlardan⁸⁶⁶
- 692 Talâk vat' olmayan tuhrınd'ola birden ziyâd'itme
Ya her tuhrında bir taţlîk tuhurda i'âd'itme⁸⁶⁷
- 693 Talâk âyiseye olsa şabîye olsa yâ hâmil
Helâldir vat' akîbinde ola zevc bâliğ [ü] 'âkil

⁸⁶³ eşirrâyı→ M(59a),K5(191a): eşirrâ'ı

⁸⁶⁴ ibrişim→ "ibrîşim" kelimesi "ibrişim" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁶⁵ nâşî→ "nâşî" kelimesi "nâşî" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁶⁶ Meger ancak sen olasin bu üç şey'e sezâlardan K2,M,K5,K1: Bu mısra yok; K1(105a) nüshasında beyitten sonra eklenmiş bir mısradır.)

⁸⁶⁷ tuhrda→ K4(117a): tuhrdan

- 694 Su'ālî eyleme 'aqlıñ yetişmedigi şey'lerden
Ġanī şevb na'ī ğalaṭ olsa intifā' eylem'ānlardan
- 695 Tamām olmazdan evvel sen kelāmı kesmegil kaṭ'ā
Meger ṭab'an veyā şer'an ide söz kaṭ'nı iktizā
- 696 Kāvīm rāzı degillerse kelāmın eyleme ıṣḡā
Meger kaşḍ ideler şerden saña yā ğayrıya a'dā⁸⁶⁸
- 697 Rızā eyle nazār itme ma'āşīden ne ki varsa
Ecīriñ ücretin ḥabs eyleme ol ḥizmetin görse
- 698 Nazār itm'emr-i dünyāda seniñ fevkiñd'olanlara
Nazār itm'emr-i 'uqbāda seniñ tahtıñd'olanlara
- 699 Taşadduk eyleme müsriflere mescidde muhtāca
Zarardan sālīm olsa lā-be'is virmekde muhtāca
- 700 Vekīl olsañ taşadduk şarfına aḥz eyleme āndan
Zarūretsiz mesācidde tekellüm itme dünyādan
- 701 Bilā-vāriş diyetler heb bilā-vāriş kalan mālā
Cezā'-i şayda fidyeye fıtır mechūl olan mālā⁸⁶⁹
- 702 Zekāta 'öşr kefareṭ nezīr 'akīd olsa fāsidden⁸⁷⁰
Ġanā'im ma'deni kenz ḥamsine bay olma kāşidden

⁸⁶⁸ K5: Bu beyit yok

⁸⁶⁹ K5(192a): Bilā-vāriş diyetlere bilā-vāriş kalan mala
Cezā'-i şayda fidyeye fıtır mechūl olan mālā

⁸⁷⁰ nezīr→ K1(105b),K2(102a),K4(118a),M(60a): nüzūr
K4(118a): Zekāt 'öşre keffāret nüzūr 'akīd olsa fāsidden

- 703 Şaḥīḥ vakfıñ hilāfına veyāḥūd vakf-ı bāṭıldan
Māl almakdan ḥazer eyle alanlardır rezā'ilden⁸⁷¹
- 704 Şalāḥ şüretde gösterdüb 'aṭiyye alma bir kesden⁸⁷²
Bilinse gizli aḥvāliñ saña virmezler enfesden
- 705 Melek Ḥaḳḳ enbiyā ismi olan'eczā koyub yakma
Devā içün degil ise öñ arda parmağı dıkma
- 706 Alaca gölged'oturma daḥi ḡayrıñ mekânına
İki şaḥş'eyleyüb tefrīḳ ezā eyleme cānına
- 707 Oturma ḥaḳḳ'ara yerind'oturma yol üzerinde
Meger yol ḥaḳḳını edā ide irşād ṭarīḳinde
- 708 Eliñde et koḳusu var iken gice niyām itme
Zarūretsiz yalıḳuz hem emīrsiz bir yola gitme
- 709 Telehhī itmek içün şābbelerden binmesin serçe⁸⁷³
Kafeşde lehv içün ḥabs eyleme bülbul ṭuṭī serçe⁸⁷⁴
- 710 Selāmet ḡālib olmazsa ḥazer it binme deryāya
Eger yüzmekde bilmezseñ şoyunub girme deryāya
- 711 Edā'-i deyne ḳādirken anı sen eyleme te'hīr
Virüb baḳḳāla ḳarż aḳçe anı aḥz eyleme bir bir
- 712 'Özürsüz yatma ḳarnıñ üstine lehv evde itm'imsāk
İsim virme dimesinler saña ḥaḳḳ mālīkū'l-emlāk

⁸⁷¹ **Der-kenar(K3-94b):** Ya'nī ḡanī olan kimse şu on dört mālдан intifā' itmek cā'iz degildir. Cümlesi fuḳarā ḥaḳḳıdır. Ḥazer itmek lāzımdır.

⁸⁷² gösterdüb→ K2(102a): gösterüb

⁸⁷³ binmesin→ K2(102a): gösterüb

⁸⁷⁴ ṭuṭī→ "ṭūṭī" kelimesi "ṭuṭī" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
eyleme→ K2(102b): Bu kelime yok

- 713 Hıfız kaçd itmek olmazsa kitāba istinād itme
Her işitdigiñi söyleme her şahş'ı timād itme
- 714 Nisādan emred oğlandan şaķın ğāyetde ānlardan
Helāk eyler nefi' virmez bilinir mübtelālardan
- 715 Żarūretsiz bedeni kimseye ovdurma ħammāmda
Kifāyetden ziyāde çeşmede çok tırma ħammāmda
- 716 Şaķın korķulu yerde şerre dutma hem 'alāmetden
Ġażab yā ħavf-ı dünyā çün temennī eyleme mevtde⁸⁷⁵
- 717 Teğannī eyleme ābā vü ecdād ile faħr itme
Nişānı kıbleye karşı döñüb kurşun sihām itme
- 718 Sesiñ kaldırma ta'dād iderek meyyit şemā'ilin
Bükādan ref-i' şavtd'ifrāt idenler gördi aħvālin

[K5(193a)]

- 1 Ya'nī meyyitiñ eyliğini zıkr iderek ħadden ziyāde ifrāt ile feryād eylemek
- 2 ħarāmdır. Ammā yabca yabca ağlamak lisānından ħılāf-ı şer' nesne şādır
- 3 olmaķsızın bu cā'izdir. Ĥattā Peyğamberimiz 'aleyhi's-selām, oğlı İbrāhīm sūd
- 4 emerken āĥirete gitdikde mübārek gözlerinden yaşı aķdı. Göz yaşarır ve ħalb
- 5 maħzūn olur biz seniñ firāķıñla maħzūnlarız diyü buyurdı.

- 719 Ne deñli zālīm olursa bi-'aynihi dime mel'ūn
Meger ma'lūm ola küfri Ebū Cehl'e diye mel'ūn⁸⁷⁶

⁸⁷⁵ K2(103a): Ġażab yāhūd dünyā için temennī eyleme mevtde

⁸⁷⁶ **Der-kenar(K3-96a):** Ya'nī Ebū Cehl'e ve Ebū Cehl gibi küfri ma'lūm olan kimseye mel'ūn demek cā'izdir.

- 720 Ya bir mezmûm şifât ile ‘umûm üzre diye mel‘ûn⁸⁷⁷
Saña Hakk’dan ‘itâb olmaz dime bir kimseye mel‘ûn⁸⁷⁸
- 721 Saña zulm olsa ‘afv eyle ya al hakk’eyleme tekşir⁸⁷⁹
Gücün yetmezse ‘afv eyle bu evlâ itmeden te‘hîr
- 722 Kuşuruñdan kavim râzî degillerse imâm olma
Egilüb yâ eliñ ile selâm virüb selâm alma
- 723 Unutm’öğrenseñ âyâtı şaķın bid‘at icâd itme⁸⁸⁰
Kelâm [ü] meşy libâsıñ hind ere er hinde beñzetme
- 724 Degilse söylemek câ‘iz kulaķ urma żarûretsiz
Olursa fâsık [u] mu‘lin selâm virme żarûretsiz

[K5(193b-194a)]

- 1 Ya’nî fışķ ve zulüm âşikâre işleyen kimseye bilâ-żarûretin selâm virmek
2 menhîdir. Hattâ rivâyet olunmuş ki mübtedi‘ ve zâlim, günâha muşır olanlara
3 eslâfdan ba‘zıları selâm virmezler, ve selâmların almazlar imiş. Eger dînlerin
4 yâ dünyâları üzerine havf idüb selâm virmemek lâzım geldikde “es-selâmü
5 ‘aleyküm” dimeden murâdları selâm ismiyle müsemma olan Allâhü ‘Azîmü’s-
6 şân hâzretleri siziñ üzerinize hâżır ve nâżır ve ķalbinize şâhiddir, ma’nâsını
7 mülâhaza itmek imiş. **Şerh-i Hamza Efendî**

- 725 Melâhî hem ğınâyî diñleme ķur‘ân bilâ-tecvîd
Bilâ-ķâcet kelâmı şâbbeden sem‘ eylegil tecrîd

⁸⁷⁷ **Der-kenar(K3-96a):** Meşelâ ribâ yiyenler ve rüşvet alanlar mel‘ündür dimek câ‘izdir. Şaķşıyla fülân kimse de rüşvet alıyor ol daķi mel‘ündür dimek câ‘iz degildir.

⁸⁷⁸ **Der-kenar(K3-96a):** Ya’nî saña âķiretde niķün mel‘ün dimesiñ diyü saña ‘itâb olmaz. Lâkin kâfirlere mel‘ün diyü i’tikâd lâzımdır.

⁸⁷⁹ zulm→ K3(96b): zâlim

⁸⁸⁰ icâd→ “İcâd” kelimesi “icâd” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.
âyâtı→ K2(103a): âyeti

- 726 Kola nakş eyleme insān şacını şacıña urma
Müneccimler yalan oldu umūruñdan aña şorma
- 727 Gün'aya karşı perdesiz kazā' -i hācet eyleme
Binā içinde iderseñ öñ ardı kıbleye dönme⁸⁸¹
- 728 Fıkh kitābı muşhafa ayağıñı maḥāz'itme
Daḥi kazā' -i hācetde zarūretsiz kelām itme⁸⁸²
- 729 Yele karşı daḥi ḥayvān inin'a 'lāya bevl itme
Muşallī kurbına çıplak 'özürsüz māya bevl itme
- 730 Mekāndan müntefi' yeri tarīki eyleme tencīs⁸⁸³
Yenen il'itme istincā mülevvesl'eyleme telvīs⁸⁸⁴
- 731 Bilā-vechin su'āl itme karībe kaṭ' -ı raḥm itme
Başına kaḥma iḥsānın 'özürsüz zālime gitme
- 732 Cān'olanı nişān dikme daḥi korkutma hem yakma
Şaḥın ta'n itme bir nesle vecihsiz ḥāṭırı yıkma⁸⁸⁵
- 733 Cima' vaḳti vü ḥalvetde ezān vaḳti ikāmetde
Daḥi Qur'ān okunurken ḥatīb yāḥūd ḥitābetde
- 734 Selām dıḥk [u] kelām itme 'özürsüz bu vaḳitlerde
Ḥabersiz gelme ḡurbetden yalılıkuz yatma evlerde

⁸⁸¹ **Der-kenar(K3-97a):** Ya'nī binā içinde daḥi kazā-i hācet iderse öñini ardını kıbleye dönmek menhīdir.

⁸⁸² K1,K2,K3,K4,M: Bu beyit yok

⁸⁸³ tarīki→ K2(104a),K3(97a),K4(120b): tarīk

⁸⁸⁴ **Der-kenar(K3-97a):** Ya'nī gerek ḥayvān yiyecegi gerek insān ve gerek cin yiyecegi kemik gibi.

⁸⁸⁵ ta'n→ K3(97b): ṭon

- 735 Yime da‘vetlere gitme riyādan nāşi oldıysa⁸⁸⁶
Virilen nesne’i alma hayādan nāşi oldıysa⁸⁸⁷
- 736 Muşībetden yaķań yırtub yüzüñ’urma eliñ ile⁸⁸⁸
Hudā’nıñ ğayrı bir şey’e yemīn itme diliñ ile
- 737 Yürüdükde şalınma şevb uzun itm’eylem’istihzā
Neseb kuvvet tevābi’ māl cemāl’eyleme isti’lā
- 738 ‘Amel ‘ilm [u] kerāmet keşf içün kibriñ hamāķatden
İşiñ şoñını fıkır eyle çekilmesin nedāmetden⁸⁸⁹
- 739 Temāyim mişliniñ te’şiri var zann eylem’ağrāza
Ma‘ānisi bilinmez lafz ile ruķy’itme emrāza
- 740 Żarūret yoğısa kaç devr-i şer’iden kerāhetden
Va’id vaktinde hulfa kaşid itme kaç hıyānetden⁸⁹⁰
- 741 Fazāķatden veķāķatden hāzer eyle hamāķatden
Harāma neyl içün gel sevme cāhı kaç sefāhetden
- 742 Reşīd ol māl vaktiñi izā‘atdan hāzer eyle
Bilā-i’lām bozma ‘ahdi ğaretten hāzer eyle
- 743 Kelām ekil şürüb nevim kifāyetden ziyād’itme⁸⁹¹
Fuzūlātdan hāzer eyle hevāya inķiyād itme

⁸⁸⁶ nāşi→ “nāşī” kelimesi “nāşi” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁸⁷ nāşi→ “nāşī” kelimesi “nāşi” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁸⁸⁸ muşībetden→ K1(108b): muşībetde

⁸⁸⁹ **Der-kenar(K3-98a):** Ya’nī ‘ilim ve ‘amelim var diyü keşf [ü] kerāmetim var diyü kibr itmek hamāķatdır. Zīrā ‘ākibeti ma’lūm degildir ne deñli velī olursa da. Sū’-i hātımeden havf vardır nażar eyle. İblis’e ve Bel’ām ibni Bā’ūra’ya ve Berşuşā’ya bunlara zūhd ve taķvā fā’ide virmedir. Ve Ebū Cehl’e meķān-ı mu’azzama fā’ide virdi mi? Şaķın sen ğāfilinden olma ey kardeş!

⁸⁹⁰ vaktinde→ K2(105a): vaktde; K3(98a): vaktine

⁸⁹¹ ziyāde→ **Der-kenar(K4-122a):** Ziyād ma’nāsına, mā ķablini tefsirdir.

- 744 Kıpırma yaş otı başma oturma kabır üzerinde⁸⁹²
Mecâmi' mescide varma varsa alçağ köku sende⁸⁹³
- 745 Baş altın'alma şelvârı cünüb hem ekl [ü] şürb itme⁸⁹⁴
Oturub şarma şaruğı çamur ile eliñ yuma⁸⁹⁵
- 746 Söyündürme çerāğı üf diyüb gice süpürme beyt
Eviñde koma süpründi örümcek evini mahv it
- 747 Mezār taşın okuma gel gice âyineye bakma
Şoğanıñ hem şarımşağıñ kabuğın âteşe yakma
- 748 Çağıрма vâlideyniñi adıyla uyuma çıplak
Eritme tırnağıyla diş kıpırma diş ile tırnak
- 749 Eliñle yolma burnıñı dañi bevl eyleme 'uryān
Dişñ her çöple kavurdama dilencilerden alma nān
- 750 Şabāh mescidden ir çıkma dañi ir çārşūya gitme
Kıyāmen giyme tonıñı yabāna diri kehl'atma⁸⁹⁶
- 751 Süpürme eşvābla beyti bedende eşvābıñı dikme
Kamer yā gün tutulub necm uçarsa ānlara bakma⁸⁹⁷
- 752 Kıpırınıñ bir kanadına dañi sen söykenüb turma
Aşılmiş kimseye bakma işigiñ üstin'oturma

⁸⁹² **Der-kenar(K4-122a):** Ya'nī kabir üzerine başma, oturma. Hayvānāt kabirinden men' itmek vācibdir.

⁸⁹³ mescide→ K4(122a): mescid

⁸⁹⁴ K1(109a),M(62b): Baş altına alma şelvârı cünüb iken ta'ām yime

⁸⁹⁵ şaruğı→ K2(105b),K3(98b): şarğı

⁸⁹⁶ tonıñı→ K4(122b): donıñı

K3(99a): Kıyāmen giyme donıñı yabāna diri kehle itme

⁸⁹⁷ tutulub→ K5(196a): tutulursa

753 Tebevül ğusl olan yerde vuzū itm'iẖtirāz eyle
Yürüme şeyhler öñince ḵulūblar yıķma şāz eyle

754 Kaṭarlanmıř develeriñ arasından daḥi geṭme
Yüzüñi silme şevb ile şudan müsta'meli içme⁸⁹⁸

755 Cimā'a çok ḥarīř olma ḳatı toklukda olmasın
Faşid ishālden evvel şoñ ḳatı açlıkda olmasın

756 **Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün**
Menāḥī ma'lūm oldıysa oku ḥıfz it sünen bābın

***Beyānū Bābi's-Sünen*⁸⁹⁹**

757 Bu bābda sünneti ḥıfz it derūñi ihtimām eyle
Şefi'indir Rasū'llāh şalāt ile selām eyle

758 Vuzūda tesmiye niyyet eliñ yu evvel üç kerre
Er iseñ eyle sen misvāk yu ağızñ burnuñ üç kerre

759 Bu ikide mübālağa degils'oruṭ vuzū iden
Şaḳalını ḥılāllamak eşābi'i el ayakdan

760 Yunan yeri yu üç kerre başa ḳablayı mesh eyle
Başıñdan bāķi ḳalsa şu kulağa añla mesh eyle

761 Daḥi tertībce al ābdest ḳurumadan yu a'zāñı
Ġusūlden evvel ābdest al necāsetden yu a'zāñı

⁸⁹⁸ müsta'meli→ K1(110a),K2(106a),K3(99b),K5(196a): müsta'mel

⁸⁹⁹ M(63a),K5(196b): Bābü's-Sünen; K2: Bu başlık yok

Beyānū Mesnūniyyeti'n-Niyyeti'l-Ğusl⁹⁰⁰

- 762 Mu'arrefde zevâlden soñra hem Cum'a dañi bayrām⁹⁰¹
Namāzları içün ğusl it veyāñūd eyleseñ iñrām

Beyānū Süneni'ş-Şalāt⁹⁰²

- 763 Ezān oku iķāmet beş vaķit Cum'a namāzında
Kazāda bir ezān kāfī iķāmet her birisinde
- 764 Berāber eyle şaffı gel muķārin eyle tekbīri
İmāmıñ iftitāhına bir iseñ dur berāberi⁹⁰³
- 765 Eliñ kaldır sekiz yerde rumūzı **faķ'aş şem'ac⁹⁰⁴**
Eşābi' kendi ħālinde ne zamm ola ne infirāc
- 766 Ħacere umurınca vü el içi ħacere karşı⁹⁰⁵
Bu üçinde du'ā gibi el içi yüzine karşı⁹⁰⁶
- 767 Şağ ile er bilegiñ tūt göbek altında el bağla
Şağı şol üstine ķo zen memeñ tahtında el bağla⁹⁰⁷
- 768 İmām tekbīri tesmī'i kifāyet deñli cehr itsin⁹⁰⁸
Cemā'at eylesin taħmīd yalıķuz kılsa cem' itsin

⁹⁰⁰ K1(110b): Beyānū Mesnūniyyeti'l-Ğusl; K2,M: Bu başlık yok

⁹⁰¹ Mu'arrefde→ K5(196b): 'Arefede

⁹⁰² K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹⁰³ dur→ M(63b): tūr

⁹⁰⁴ **Der-kenar(K3-100b)**: f:iftitāh tekbīri, k:ķunūt tekbīri, 'ı:ıyd tekbīri, s:istilāmı; ş:Şafā, m:Merve, 'ı:Arafat, c: Cemerāt

⁹⁰⁵ umurınca→ "umūrınca" kelimesi "umurınca" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁹⁰⁶ K1,M,K5: Bu beyit yok

⁹⁰⁷ K2(107a),K1(111a): Bu mısra der-kenardır; Şenā ta'vīz te'mīn tesmiye bu dördi gizli eyle (K3,M,K4,2283 nüshalarında beyitten sonra bu mısra da var.); K1: 2. mısra yerine "Şenā ta'vīz te'mīn tesmiye bu dördi gizli eyle" mısraı vardır.)

⁹⁰⁸ tesmī'i→ K1(111a),K2(107a),K3(100b),K4(124a): tesmī'

- 769 Eliñle dizleriñi tut rükū´da parmağıñı ac
Ola tesbīhler üç kerre namāzıñd'itme i´vicāc⁹⁰⁹
- 770 Kıyāmıñda ola ayaklarıñ hem beyni dört parmak
Rükū´uñda ola topuklarıñ birbirine ilşāk
- 771 Zevā´id iftitāh tekbīriniñ ğayrı olan tekbīr
Sünendir yere vaż´ it dizi el burnı ola teşhīr
- 772 Kunūt tekbīri vitr bayrām namāzın soñ rükū´ tekbīr
Zevā´id iftitāh tekbīrleriñ ğayrı olan tekbīr⁹¹⁰
- 773 Kulaklarıñ hizāsında ola parmaklarıñ maẓmūm⁹¹¹
Irāk it karnı uyluqdan kolu yerden ere ma´lūm
- 774 Sücūdda parmak uçları ide kıbleye istiķbāl⁹¹²
Sol ayak üstine otur şağı dik eyleme ihmāl
- 775 Kolinı yere vaż´ itsin nisā olan sücūdında
Ulaşsın karnı faḥzına teverrūk hem ku´ūdında⁹¹³
- 776 Taḥiyyātıñ aḥīrinde aḥīr ise şalāt eyle
Du´ā ile yüzüñ döndür selāmıñda şağa şola
- 777 Şabāḥ farzından evvel kıl iki dört Cum´a´dan evvel
Sünen dört Cum´a´dan soñra daḥi dört öyleden evvel
- 778 Daḥi aḥşam [u] hem yatsu zuhurdan soñr'iki rek´at
Terāwīḥ hem daḥi ḥatmi ere ´avratlara sünnet

⁹⁰⁹ itme→ K2,K3,M,K5: itmede

⁹¹⁰ Sünendir yere vaż´ it dizi burnı teşhīr (Tüm nüshalarda beyite bu mısra da eklidir.)

⁹¹¹ hizāsında→ M(63b): hizāsına

⁹¹² **Der-kenar(K3-101a):** Ya´nī parmaklarından birin kıbleye meyl itdirmek farzdır, bāķīlerin meyl itdirmek sünnetdir. Meyl itdirmese namāzı fāsīd olur.

⁹¹³ teverrūk→ **Der-kenar(K4-125a):** Teverrūk, sol yanı üzre oturub iki ayakların şağ cānibden çıkarmaqdır. >**Mültekā**<

***Beyānū Süneni'l-Ḥuṭbe*⁹¹⁴**

- 779 Ḥaṭīb minberde dūn ḳoma otur ṭāhir ḳıyām eyle
Ḥudā'ya ḥamd ṣenā eyle şehādet hem ṣalāt eyle⁹¹⁵
- 780 Daḥi va'ż it oḳu Ḳur'ān cülūs it ḥuṭbe beynini
Ḳıyām ḥamd it şehādet hem ṣalāt añ cümle mü'mini

***Beyānū Süneni't-Ta'ām*⁹¹⁶**

- 781 Ta'āmda evvel āḥirde yu el sen besmele eyle
Sükūt itme ta'ām yerken şoñında ḥamdele eyle

***Beyānū Şerā'itü Süneni'n-Nikāḥ*⁹¹⁷**

- 782 Nikāḥ eyle gücüñ yetse nafaḳa mihr [ü] vat'ine
Alırsañ ehl-i dīn ḥātūn mu'tin olur saña dīne⁹¹⁸

***Beyānū Süneni'l-Kefen*⁹¹⁹**

- 783 Er ölürs'üç kefen ile başı şar öls' avratlar
Şenā şallū du'ā itsin namāzında bulunanlar
- 784 **Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün**
Sünenler ma'lūm oldıysa bilinsin müsteḥabbātlar⁹²⁰

⁹¹⁴ K2: Bu başlık yok

⁹¹⁵ ḥamd ṣenā→ K3(101b),K4(125a),K5(197b): ḥamd ü ṣenā

⁹¹⁶ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹¹⁷ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹¹⁸ alırsañ→ K2(108a),K3(101b): olursañ

⁹¹⁹ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹²⁰ K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

Beyānū Bābi'l-Müsteḥabbāt⁹²¹

- 785 Bu bābda müsteḥabbāta şürū' eyle şevābın al⁹²²
Bilüb taḥḳīr iden zālīm degil müslim cevābın al
- 786 Ziyāret yā uyumaklık ya defn itmek murād itseñ
Vuzū' eyle veyāḥūd sen ezān itmek murād itseñ
- 787 **Şi'ir**den söyleyüb yā bir günāh itdiñse al ābdest
Vaḳit girmezden evvel hem 'özür yoğ ise al ābdest
- 788 Bozulduḳca sen al ābdest varısa al namāz kılsañ
Namāz vaḳti al otur mescidiñde ḥayz nifās olsañ
- 789 Yönüñi kıbleye döndür sağından ibtidā eyle
Lisānla eylegil niyyet her a'zāda du'ā eyle
- 790 Daḫi a'zāñı delk eyle yuyunca ibtidāsında
Vuzūdān iç oḳ"enzelnāh" vuzūnuñ intihāsında
- 791 Vuzūda boyna mesh eyle boğazdan ihtirāz eyle
Degilse vaḳt-i mekrūhda iki rek'at namāz eyle
- 792 Vuzūda yardım isteme kelām itme arasında
Sağ ile işle şerīf fi'li şol il'işle ḥabīşinde

Beyānū Müsteḥabbāti'l-Ğusl⁹²³

- 793 Cenābet ḥayz nifāsı olmayan kāfir iders'imān
İfāḳat bulsa yā mecnūn veyā muğmī veyā sekrān

⁹²¹ M(6b): Beyānū'l-Müsteḥabbāt

⁹²² müsteḥabbāta→ K2(108b): müsteḥabbātda

⁹²³ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

- 794 Daḥi sinnen olan bâliḡ veyā fāriḡ ḥacāmetden
Ya zenbinden olan fāriḡ gelirs'aña nedāmetden
- 795 Ya ḥāzır mecma'-ı nāsa seferden yā eve gelse
Ya ḡasl itdiyse bir meyyit veyā ḡatli murād olsa
- 796 Ḥusūf yā kusūf vaḡti feza' vaḡti ṣalāt itse⁹²⁴
Veyā ṣevb-i cedīd giyse ya saḡy içün ṣalāt itse
- 797 Duḡūl-i Mekke ḡaşıd itse Mīne'ye duḡūl itse
Vuḡūf-ı Müzdelif içün Medīne'ye duḡūl itse
- 798 Cimār-ı remy içün yāḡūd ṭavāf itse ziyāretten
Veyā bilmez necis tende ne semte itd'iṣābetden
- 799 Berā'at hem Ḳadir daḥi 'Arefe gicelerinde
'Arefe gündüzi naḡrıñ ikinc'üçünci dördinde
- 800 Ya istiḡāza ḡanınıñ bulansa ḡat' olunması
Bu mevzi'lerde mendūbdur 'özür yoḡısa yunması
- 801 Tereccülde telebbüsde yemīniñl'ibtidā eyle⁹²⁵
Libāsiñda nezi' vaḡti yesāriñl'ibtidā eyle
- 802 Namāza mescide evvelce var ānd'i'tikāf eyle
Sū-yı fikr eyleme ḡalbi rızāsınd'i'tikāf eyle⁹²⁶
- 803 İkkindin yatsudan evvel iki yā dört nevāfilden
Ḥusūf [u] zelzele gibi maḡūf vaḡt'olma gafilden

⁹²⁴ K2(109b): Ḥusūf yā kusūf vaḡti furū' vaḡti ṣalāt itse

⁹²⁵ tereccülde→ **Der-kenar(K4-127b)**: Ya'nī ṣaḡı ṣaḡalı ṭaramaḡ gibi.

⁹²⁶ K4: Bu mısra yerine "Çıkar ḡalbiñden aḡyārı nisā evde i'tikāf eyle" mısraı vardır.

- 804 Çıkar yeñden eliñ kılķ sen şalāt disedir ol sâ'et
İmām iseñ şürü' eyle mü'ezzin dise kad kâmet

***Beyānū Evle'n-Nāsi bi'l-İmāme*⁹²⁷**

- 805 İmām sultān emīr kādī zevi'l-beyt evde cem' olsa⁹²⁸
Bu üçden soñr'imām rātib eger mescidde cem' olsa
- 806 Ziyād'a'lem namaz'akrā' dañi evra' esenn aħaķ
Güzel yüzli güzel ħuyli şoyı şavtı güzel elyak
- 807 Nażar it secde yerine kıyām itseñ namāzıñda
Rükū'da ayak üstine diziñe baķ ku'ūdıñda
- 808 Dizi el burnı alnı secdede tertībce vaż' eyle
Kıyāmıñda bularıñ 'aksini evvelce ref' eyle
- 809 Selāmda şağ omuzuña şola şolda nażar eyle
Cemā'at birden artıķsa dönüb koma nażar eyle
- 810 Oķu sen Āyetü'l-Kürsī şenā ħamd eyle tekbīri
Şalāt evvābini dā'im dañi ba'zıca tesbīħi

***Beyānū Şıfatı Şalāti't-Tesbīħ*⁹²⁹**

- 811 Şenādan soñra on beş kerre altı yerd'onar kerre
İde tesbīħ kıla dördi kıla her gün birer kerre
- 812 Biri ba'de'l-kırā'at hem rükū'da dañi kavmeñde
Hem iki secde beyninde dañi her bir sücūdıñda

⁹²⁷ K1,K2,M: Bu başlık yok

⁹²⁸ olsa→ K2(110b): itse

⁹²⁹ K1,K2,M: Bu başlık yok

813 Daḥi on beş olan ba‘de'l-kırā'atde rivāyetdir
Onar kerre ikinc'secde 'akībinde rivāyetdir

814 Duḥā eyle ikiden tā sekiz yā on ikiyince⁹³⁰
Teheccüd kıl ikiden kalk nihāyet on ikiyince

815 İki rek'at namāz kılub du'ā it istiḥār'eyle
Vedā' eyle ḥamīs yā işneyin günü sefer eyle

816 Hudā'yı dā'imā zikr it şuḥi' afv eyle iḥsānı
Kamu ādābları eyle yüzinden oku Kur'ānı

817 Oku **Derde Du'āsını** taleb eyle şifāsını
Ṭabīb ḥāzık 'ilāç ider Hudā virir devāsını

Beyānū'l-Ḥacāmat⁹³¹

818 Kan aldırmaḵ murād itseñ ola ay on yedisinde
Veyāḥūd on toḵuzında ya yigirmi birisinde

Menhiyyātū'l-Faşd⁹³²

819 Sebt günü çehārşenbe daḥi toḵ karnın'aldırma
On ikiyince yā geçdiyse altmış yaşnı aldırma

820 Düşüñi şāliḥe uyudur kerīhe olsa gizl'ānı
Ta'avvüz it tükür üçünce taḥkīr eyle şeyṭānı⁹³³

⁹³⁰ K1(115a),K2(111a), M(66a),K4(128b): ikiyince

⁹³¹ K1,K2,M: Bu başlık yok; K5(200a): Beyānū'l-Ādābi'l-Faşd

⁹³² K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹³³ tükür→ K5(200a): dükür

Ādābū Cum‘a⁹³⁴

- 821 Kesüb her Cum‘a gün tırnaķ vesah şa‘ri izāl’eyle
Taṭahhūr tıyb libāsı hūb ziyāret it nevāl’eyle
- 822 Şerīf anda şerīf hālde şerīf yerd’eyle istikbāl
Hemān kendiñ işit şavtıñ niyāz eyle münāsib hāl
- 823 Daḥi ḥamd it şalāt evvel hem āḥird’itme isti‘cāl
Yaqīn bil müstecāb olur virilmez ba‘zısı fīl-hāl
- 824 Daḥi ābdest ile otur diz üstin’işle bir ḥayr iş
Hulūş ola du‘ā vakt’olmaya kalbiñde bir ḡayr iş
- 825 Du‘ā me’sūreden olsun şöñinda sen de āmīn di
Ağızda koma bed koķu fesādı cānda āmīn di
- 826 Eliñ kaldır yüzüñe sür muḳaddem tevbe istiḥlāl
Tekellūf itme sec‘inde hem üçden eyleme iklāl

Beyānū’l-İstiḥbābi fī Ḥaḳḳi’s-Şabi⁹³⁵

- 827 Ezān vir sağ kulağına ikāmet şol kulağına
Du‘ā it tatlı şey’lerden şabīniñ sür ṭamağına
- 828 Tırāş eyle yedinci gün isim vir eyü esmādan
Hüsün isme idüb tebdīl kabīḥ ismi müsemmādan
- 829 ‘Aḳīķa ḳurbāniñ itsin ḡanīler kııda oḡlanda⁹³⁶
Yedinci gün ya on dördi veyā yigirmi dördünde

⁹³⁴ K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹³⁵ K2: Bu başlık yok

⁹³⁶ ḳurbanıñ→ “ḳurbāniñ” kelimesi “ḳurbanıñ” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

830 Velede cân bulunmazsa isim vir ānı ğasl eyle
Namāzın kıılma bir hırka içine şar da defn eyle

831 Ekilde şürbde ğayrıda ne deñli varsa istiḥbāb
Neşāṭ üzre ‘amel eyle seni men’ itmesin aḥbāb

***Beyānū Bābī'l-Ḥayzi ve'n-Nifās*⁹³⁷**

832 Nisāya ḥāṣṣ olan kanlar nifās ḥayz istiḥāz oldı⁹³⁸
Veled yā ekşeri çıkub gelen kanlar nifās oldı

[K1(116b);K2(112b-113a);K3(106b);M(67a);K4(130b-131a);K5(201a-201b)]

1 Ma'lūm ola ki nisāya maḥṣūṣ olan kan üçdür. Biri nifās, biri ḥayız, biri
2 istiḥāzadır. Nifās şol kana dirler ki, veled yā ekşeri çıkdıkdan soñra aқа, ve ikiz
3 toğuran ḥātūnuñ nifāsı evvelki veledendir. ‘İddeti tamām olmaқ ikinci
4 veledendir. İkiz şol iki velededir ki ikisi de bir ḥātūndan toға ve ikisiniñ
5 beyni, altı aydan eksik ola. Eger ekşeri altı aydan ziyāde olursa ikiz olmaz.

833 Nifāsda her kesildikce ider ğusli olur ṭāhir
Geri kanı gelir ise nifāsdır kırk güninc’āḥir

K1(117a); [K2(113a);K3(106b-107a);M(67a-67b);K4(131a);K5(201b)]

1 Ma'lūm ol ki bu nifāsda kırk günince her kesildikce vaқtiñ aḥīrine te'ḥīr ider,
2 aқmazsa ğusl ider, namāzı kılar, aқarsa fāriğ olur. Ve kırk gün tamāmında ğusl
3 ider namāzı kılar, orucı tutar, eriyle yatar. Kırk günden ziyādesi istiḥāza olur.

⁹³⁷ K5(201a): Beyānū'l-Ḥayzi ve'n-Nifās; M(67a): Bābū'l-Ḥayzi ve'n-Nifās; K2: Bu başlık yok

⁹³⁸ ḥāṣṣ→ K2(112b): ḥā'iż

istiḥāz→ K1(116b),K3(106b),M(67a),K5(201a): istiḥāza

834 Nifās evvel veledgendir çıkarır ‘iddeti āhır
Veledir bil saḳatlardan olursa ba‘zı bir zāhır

[K1(117a);K2(113a-113b);K3(107a-107b);M(67b);K4(131a-131b);K5(201b-202a)]

1 Ya’nī ikiz ʔoḡuran ḥātūnuñ nifāsı evvelki veledgendir, ‘iddeti tamam olmak
2 ikinci veledgendir. Eger düşüğ düşerse, parmağı yā saçı yā ağız yā burnı yā
3 ʔırnağı ve sā’ir a’zāsından birisi bir ‘uzvı belli olursa, ol bütün veled ʔoḡurmuş
4 gibi olur, ne deñli cānsız ise de. Gördüğü kan nifās olur. Ve ānıñ ile ‘iddet
5 tamām olur. Ve cāriye, ümm-i veled olur. Ve velādete ta’līk olan, yemīninde
6 ḥāniş olur. Eger hiçbir yeri belli degil ise akan kan nifās olmaz. Lākin üç gün
7 yā daḥi ziyāde aḳdıysa ḥayz olur, eksik aḳdıysa istiḥāza olur. Zīrā eḳal ṭuhur,
8 on beş gündür. Ammā üç günden eksik aḳdıysa yāḥūd ḥayız kesileli on beş
9 gün tamām olmadan düşerse, bu iki kan ḥayız degildir. Belki dem-i istiḥāza
10 dirler. Tafşīli aşağıda gelir.

835 Ḥayız bālīga rahminden bilā-dā’ın aḳa üç gün⁹³⁹
Daḥi hem üç gice ile veyāḥūd on gice on gün⁹⁴⁰

[K1(117b-118a);K2(113b-114a);K3(107b-108a);M(68a-68b);K4(131b-132b);K5(202a-202b)]

1 Ya’nī ḥayız diyü bālīga olan ḥātūnuñ rahminden gelen kana dirler. Veled
2 doğurmaksızın eḳal üç gün üç gicedir. Ekşeri on gün on gicedir. Ve ḥayızın
3 şartı kendiden evvel on beş gün ṭuhur taḳaddüm itmekdir ve üç gün üç
4 giceden eksik olmamaḳdır. Eger eksik olursa, ṭuhrı on beş gün geçmemekdir.
5 Meşelā bir mübtedīye ‘avrat, bir sā’at kan görse ba’dehu on dört gün kesilse,
6 ba’dehu on beşinci gün yine aḳsa, bu on beş günün evvelinden on günü ḥayız
7 ve beş günü istiḥāza olur. Bu şüretde on günün tamāmında ḡusl itmediyse ḡusl
8 ider. Ol beş günün namāzını, on günün şavmını ḳazā ider. Ve eger on günün

⁹³⁹ K5(202a) nüshasında “Ta’rīfū’l-Ḥayz”, M(67b) “Ḥayz” başlıkları varsa da önceki başlık bu beyitleri de kapsadığından buraya başlık koymak gereksizdir.

⁹⁴⁰ Şaḥīḥ kanlar ara yerinde eḳal ṭuhrı on beş gün (K1 nüshasında bu mısra derkenardır.)

9 tamāmında ğusl itdiyse namāzı każā itmez. Ve eger üç günden eksikde
 10 kesilüb tıhır olan on beş gün tamām olursa, ol kan hayız degildir, istiḥāzadır.
 11 Ve şaḥīḥ kan diyü hayız kanı ile nifās kanına dirler. Ve iki hayzıñ yā bir nifās
 12 ile bir hayzıñ beyninde, eḳal tıhur on beş gündür. Meşelā bir ḥātūnuñ hayzı
 13 kesildikten şoñra on beş gün olmadan evvel kan gelse, ol kan hayız ḥisāb
 14 olunmaz. Tā on beş gün geçdikce ve tıhruñ ekşerine nihāyet yokdur, ne deñli
 15 ‘ömri olduğca tıhr üzerine olursa da. Meger kan müstemir olub dā’ima aḳa. Ol
 16 zamān ekşerine ḥad taḳdīr olunur. Yakında istimrārıñ beyānı gelir.

836 Yeter ābdest hayızda üç günince her kesildikce
 İder ğusli ziyād’aḳsa onınca her kesildikce

[K1(118a-118b);K2(114b);K3(108b);M(68b);K4(132b-133a);K5(202b-203a)]

1 Ya’nī bir ‘avrat kan görse namāzıñ āḥiri müsteḥab vaḳtinece te’ḥīr eyleye.
 2 Eger kan kesilirse ābdest ala namāzın kıla. Aḳarsa vazgele, üç gün üç
 3 giceyince ğusül lāzım degil. Üç gün üç gice tamāmında āḥir vaḳtinece te’ḥīr
 4 eyleye. Kesilirse ğusl ide, eger ğusle kādır olmazsa teyemmüm ide, namāzın
 5 kıla. Aḳarsa vazgele, on günince ya’nī her kesildikce ğusl eyleye. On gün
 6 tamāmında ğusl ide, namāzın kıla, orucın tıta, eriyle yata. Ziyāde aḳarsa
 7 istiḥāza olur. Tā on beş gün olub ikinci hayza varmadıkca, ya’nī kan kaṭ’
 8 olduğdan şoñra on beş güne kadar.

837 Nifās hayz ekşer olmazdan eḳalde kaṭ’ iderse kan
 Bilā-ğuslin cimā’ olmaz meger vaḳtıñ aḥīrinden

838 Geçe ğusl eyleyüb tekbīr idecek deñli bir müddet
 Bu ‘ādetden olursa evvel ide te’ḥīr geçe ‘ādet

[K1(118b-119a);K2(114b-115a);K3(109a);M(69a);K4(133b);K5(203a-203b)]

- 1 Bu kanıñ kesilmesi ‘âdetden evvel olursa, ‘âdeti gelmedikce cimā’ helâl
2 olmaz. Ya’nî hayızda on gün tamām olmazdan evvel yâ nifâsda kırk gün
3 tamām olmazdan evvel kesilse, gısl itmedikce yâhūd kesildikten soñra beş
4 vaqtiñ birisiniñ âhiresinde gısl idüb tekbîr idecek deñli vaqit geçmedikce, cimā’
5 helâl degildir. Meşelâ gün toğduqdan soñra bir ‘avrat tâhire olsa, gısl
6 itmedikce yâhūd ol gün ögle namâzı vaqtiniñ âhîrinden gısl idüb tekbîr idecek
7 deñli vaqit geçmedikce cimā’ helâl olmaz. Eger ‘âdetinden evvel kesilse gısl
8 ider, namâzın kılar ve orucın tutar. Lâkin cimā’ helâl olmaz, ‘âdeti geçmedikce.
9 Eger on gün tamāmında yâ kırk gün tamāmında kesilirse yâ kesilmezse
10 herhâlde gısl itmeksizin cimā’ helâl olur.

839 Nifâs [u] hayz tıhur evvel kaçır günde getirdiyse
Odur ‘âdet muğilledir bu günleri yitirdiyse⁹⁴¹

[K1(119a);K2(115a);K3(109a-109b);M(69b);K4(134a);K5(203b)]

- 1 Ya’nî ‘avrat, ibtidâ-i hayızda yâhūd ibtidâ-i nifâsda kaç günde kesildiyse, ol
2 miqdârı gün ‘âdeti olmuşdur. Bu hâtûna mu’tâde dirler. Eger mecnûne olub
3 yâhūd dîniñ kayırmadığından nâşî ihtimâm itmeyüb ‘avrat, ‘âdeti zâyî iderse,
4 ol ‘avrata muğille dirler. Muđilleniñ beyânı yakında gelir.

840 Olur bir kerrede ‘âdet ider bir kerred’intikâl
Zamânda yâ ‘adedde yâ ikisind’eyler intikâl

[K1(119b);K2(115b);K3(109b-110a);M(69b);K4(134a-134b);K5(203b-204a)]

- 1 Ya’nî hayızda ve nifâsda ve tıhurda ‘âdet, *İmām Yūsuf* katında bir kerre ile
2 şâbit olur, ve bir kerre ile intikâl ider. Müfesserün bih olan budur. *İmāmeyn*
3 katında iki kerre ile mütebeddel olur. Ve intikâli yâ zamânda olur yâ ‘adedde

⁹⁴¹ günleri→ K3(109a): günler

- 4 olur yâ ikisinde bile olur. Meşelâ ayıñ ibtidâsında beş gün görmek ‘âdeti olsa,
 5 ikinci hayızda ayıñ âhîrinde beş gün görse zamânda intikâl eylemiş oldı. Eger
 6 ayıñ âhîrinde dört gün görse hem zamânda hem ‘adedde intikâl eylemiş oldı.
 7 Faқаt ‘adedde intikâliniñ mişâli bu beyitte zıkr oluna.

841 Kesils’evvelde dört günde ikinci hayızda dem beş gün
 Beşe naql eyledi ‘âdet olursa tuhrı on beş gün⁹⁴²

842 Bu tuhr on beşden az olsa yine dörde varır ‘âdet⁹⁴³
 Nifâs hayz ekşeri kanı geçerse bâk’olur ‘âdet

[K1(119b-120a);K2(116a);K3(110a);M(70a);K4(134b-135a);K5(204a-204b)]

- 1 Ya ‘nî ibtidâ’-i hayız dört günde kesilse ‘âdeti dört günde olur. İkinci hayızda
 2 beş günde kesilse ‘âdeti beşe naql eylemiş olur, eger tuhrı on beş günü
 3 geçerse. Eger geçmeyüb on dördüncü gün yine aқarsa ‘âdeti yine dörde naql
 4 eylemiş olur. Nifâsda ve hayızda ‘âdeti meşelâ beş gün olsa hayızda on günü
 5 tecâvüz idüb ve nifâsda kırk günü tecâvüz iderse, ‘âdeti evvelki beşde bâk’
 6 қalır.

843 Beyâzıñ ğayr olan қanlar hayızda on gün içinde
 Sayılır sâfi қan hükmi nifâsda kırk gün içinde⁹⁴⁴

[K5(204b)]

- 1 Ma’lûm ola ki âyiseniñ ğayrıda elvândan beyâz hâlişıñ mâ-‘adâsı hayızda on
 2 gün içinde ve nifâsda kırk gün içinde dem-i hâliş hükminindedir. Hayız ve nifâs
 3 olmada ol beyâzıñ ğayrı olan elvân altıdır. Biri sevâddır, ikinci humretdir,

⁹⁴² tuhrı→ K4(134b): tahûr; K5(204a): tuhr

⁹⁴³ K3(110a): Bu tuhr on beş günden az olsa yine dörde varır ‘âdet; M(70a): Bu tuhr on beşden az olsa yine dörde varır ‘âdet

⁹⁴⁴ sâfi→ “sâfi” kelimesi “sâfi” şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

- 4 üçüncü tîniñ şufresi şafrası gibi şufretdir, dördüncü bulanık şu gibi kudüretdir,
 5 beşinci şufret ile kudüret beyninde türâb levninde tertîbdir, altıncısı
 6 müşâzratdır.

Beyānū Ḥükmi'l-Mübtediyye⁹⁴⁵

- 844 Eger kan müstemirr olsa demi evvel gören zenden
 Her ayda hayzı on gündür olur gayrısı tuhrinden

[K1(120a);K2(116a);K3(110b);M(70a-70b);K4(135a);K5(205a)]

- 1 Ya'nî bir kız bâliğe olmadan kan aqub dâ'imā müstemirr olsa, anıñ gördüğü
 2 kanıñ her aydan on günü hayızdır. Bâķisi tuhur sayılır.

Beyānū Ḥükmi'l-Mu'tāde⁹⁴⁶

- 845 Eger mu'tāde olursa az olsa tuhrı alt'aydan
 Anıñ tuhrı daķı hayzı olur gördüğü 'ādetden

- 846 Eger alt'ay veyā zā'id olursa tuhr-ı mu'tāde
 Anıñ tuhrı olur alt'ay degil bir laḥza ma'dūde⁹⁴⁷

[K1(120b-121a);K2(116b);K3(111a);M(70b);K4(135b);K5(205a)]

- 1 Ya'nî kan müstemirr olub mu'tādeniñ tuhrı altı ay veyā zā'id olursa, anıñ tuhrı
 2 altı aydan bir sā'at eksik ḥisāb olunur. Ve hayzı 'ādetinden ḥisāb olunur.

⁹⁴⁵ K1,K2,K4: Bu başlık yok

⁹⁴⁶ K1,K2,K3,M,K4: Bu beyit yok

⁹⁴⁷ degil→ K3(110b): deñli

***Beyānū Hükmi'l-Muḍille*⁹⁴⁸**

847 Muḍilleler taḥarrī eylesin ẓan müstemirr olsa
Aña göre 'amel itsin ne de ẓan müstaḳırr olsa

848 Eger ṭuhrında ḥayẓında iderlerse tereddüdi
İder her vaḳtde ğusli ol kılar farẓı mü'ekkedı

[K1(120b-121a);K2(116b-117a);K3(111a);M(70b);K4(135b);K5(205a-205b)]

- 1 Ma'lüm ola ki eger muḍillede ẓan müstemirr olsa ol 'avrat taḥarrī ider. Eger
- 2 ḥayẓı ve ṭuhrı kaç gündür ve ẓanḳı günlerdir ẓann iderse ol ẓann üzerine 'amel
- 3 ider. Eger hiç ẓann olmazsa her vaḳıtde ğusl ider. Farẓı ve vācibi ve sünnet-i
- 4 mü'ekkedeleri kılar. Nāfileleri terk ider.

***Beyānū Ahkāmı'l-Ḥayẓı ve'n-Nifās*⁹⁴⁹**

849 Nifās yā ḥayẓ bulununca namāz kılmaz ẓazā itmez
Oruç tutmaz ẓazā eyler daḥi Ẓur'ān'a yapışmaz

850 Kırā'at eylemez Ẓur'ān 'özürsüz mescide girmez
Ṭavāf itmez göbek diz beynine zevci yakın olmaz

[K5(205b-206b)]

- 1 Ma'lüm ola ki ḥayẓ ile nifāsıñ müşterek oldukları ahkāmlar tokuz. **Evvelkisi**
- 2 ḥayız ve nifāsıñ üzerine muṭlaḳā namāzıñ ḥürmetidir. **İkincisi** muṭlaḳā
- 3 secdeniñ ḥürmetidir. **Üçünci** muṭlaḳā şavmıñ ḥürmetidir. **Dördünci** kırā'at-i
- 4 Ẓur'ān'ıñ ḥürmetidir. **Beşinci** kendinde āyet-i tām kitābet olunan messiñ
- 5 ḥürmetidir; ne ẓadar dirhem yā levḥ olursa da. **Altıncı** bilā-ẓarūretin mescide

⁹⁴⁸ K1,K2,K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹⁴⁹ M: Bu başlık yok

6 duḥūlün ḥürmeti tekdir, ammā ḡaysdan başdıḡdan yā bürüdetden yā
 7 ‘aṭşāndan ḡavf gibi żarūretiñ vaktinde teyemmüm idüb ba‘dehu dāḡil olmaḡ
 8 evlādır. Ve ‘abdiñ muşallāsınā duḡūl cā’izdir. **Yedinci** muṭlaḡ ṭavāfdir.
 9 **Sekizinci** cimā’ında ve izārīñ taḡtından istimtā’ıñ ḡürmetidir. Ya’nī serden
 10 rükbeteyne varınca izārīñ müstemil olduḡı beden ile intifā’ cemī’-i ḡarāmdır.
 11 Gerek cimā’ ile gerek nefḡiṣ ile gerek lems ile ve ḡürmet ‘avratıñ iḡbārıyla
 12 şābit olur. Bu ecilden eger ḡayz oldum ḡaber vırse ve zevci ānı tekzīb eylese
 13 ānı vat’ itmek ḡarāmdır. Ve eger ikisi de rızāları ile cimā’ iderlerse ikisi de ‘āṣī
 14 olurlar. Ānlara tevbe ve istiḡfār vācibdir. Ve bir dīnār taşadduḡ itmek
 15 müsteḡabb olur, eger cimā’ ḡayzıñ evvelinde olursa ve nişf-ı dīnār āḡirinde
 16 olursa. **Ṭoḡuzuncı** inkıṭā’ ‘indinde ḡuslün vüçübıdır. Namāza mescide mess-i
 17 āyet-i tilāvet yā ṭavāf itsen, eger ḡusle ḡādir olursa ve eger ‘āciz olursa
 18 teyemmümün vüçübıdır. Ve bunlarıñ firāşdan ‘uzlet itmek bilā-żarūretin cā’iz
 19 degildir. Yahūdi’ye tenbīḡ iḡün bu ṭoḡuz aḡkāmdan mā-‘adā ḡayiz maḡşuş
 20 olan aḡkāḡ dördür. **Evvelki** ḡayz ile ānıñ bülūḡı ile ḡükm olur. **İkinci** ḡayz ile
 21 ‘iddet çeker. **Üçüncü** ḡayiz cāriyede istibrā’ tamām olur. **Dördüncü** ṭalāḡ-ı
 22 ric’iyle muṭlaḡā olanıñ üçüncü ḡayiz gördüḡi sā’atde ric’at münḡaṭı’ olur.

Beyānū’l-İstiḡāza⁹⁵⁰

851 Kesils’üç günden evvel on beşince aḡmasa ḡanı
 Ya ‘ādetden ziyād’aḡub geḡerse ekşeri ḡanı

852 Siyāḡ yā kırmızıdan mā‘adāsın görse āyise
 Veyā beyāz-ı ḡālīşi görürse ḡayr-ı āyise⁹⁵¹

853 Veyā ḡāmil görürse ḡan vilādetden degil ise⁹⁵²
 Ṭoḡuz yaş olmadan görse ya ekşerden ziyād’olsa

⁹⁵⁰ K5(206b): Beyānū Demi’l-İstiḡāza; K2: Bu başlık yok

⁹⁵¹ K3(111b),K4(136a),K5(206b): ḡālīş

⁹⁵² K4(136a): Bu üç beyit iki adet üçlü mısra şeklinde yazılmıştır. K3(111b): Bu mısra der-kenar olup, ikinci mısra ve kendisinden sonra gelen beyitin ilk mısra’ı ayrıca beyit halindedir.

- 854 Hükümleri burun kanı bu yedi istiḥāz olsa
Hemān ābdest olur kāfī bu yediden biri olsa⁹⁵³

***Beyānū'l-Büyū*⁹⁵⁴**

- 855 Muḳavvem māl-ı ma'lūmı daḥi mevcūdı bu mālā
Rızā' ile bedel kılmak daḥi 'āḳidler ehl ola
- 856 Ola teslīm hem[i] mümkün dahi mülkinde olursa
Ḳabūl īcāb bulunub yā virüb aḳça' i mebt' alsa
- 857 Yoğısa şart-ı fāsidden cehālet ğabn olunmazsa⁹⁵⁵
Bey'-i nāfiḡ ne deñli ḳabzı teslīmden bulunmazsa

***Beyānū Bey'i'l-Bāṭıl*⁹⁵⁶**

- 858 Şatarsa meyte dem ma'dūm ya ḥürr ümmü'l-veled ḥamrı
Mükāteb ya müdebber muṭlaḳ olursa ya ḥınzırı
- 859 Veyā nās bevli yā ric'in türāba ḳatmadan şatsa
Bilā-zebḥin olan cildi dibāḡat itmeden şatsa
- 860 Şabī lā-ya' ḳılıñ bey'i daḥi mecnūnlarıñ bey'i
Ana ḳarnında evlādın havada ḳuşlarıñ bey'i
- 861 Şatub 'abdi emedir bu diyüb yā 'aksini itse
Zebḥi meyte yā ḥürri köleye zamm idüb şatsa⁹⁵⁷

⁹⁵³ K3(111b): Bu mısra der-kenardır

⁹⁵⁴ K1(121b): Bābü'l-Büyū'; K5(206b): Beyānū'l-Büyū'ı's-Şaḥīḥ; K2: Bu başlık yok

⁹⁵⁵ ğabn→ K3(112a), K4(136b): 'ayn

⁹⁵⁶ K2: Bu başlık yok

⁹⁵⁷ Zebḥi→ K5(207a): Zebḥi

- 862 Bu şüretler kamu bâtıl daḥi kabz itse mülk olmaz
Ta'addīsiz helāk olsa şahīḥ budur zīmān gelmez

Beyānū Bey'i'l-Fāsīd⁹⁵⁸

- 863 Şatub nefy eylese kıymet veyā zıkr itmese kıymet
Mebt' mechūl olursa yā şemen yā vaşf [u] yā müddet
- 864 Dise şevbiñ birin şatdım ya şu şevbi behāsına
Veyā beş altuna şatdım veyā ḥarman zamānına
- 865 Haşād vaqtine neyrūze ya baḡ bozumı büstāna⁹⁵⁹
Ya küffār 'ıydına yāḥūd bahār faşlı gülistāna
- 866 Veyā zarfile vezn idüb o zarfı tartmadan taḥmīn
İdüb ānı mu'ayyen bir behāya dutsa ehl-i dīn

Beyānū Şarṭi Fāsīd⁹⁶⁰

- 867 Veyā bir şey'i şarṭ itse 'akid ān'ıktizā itmez
Mülāyım olmasa bey'e mülāyım şarṭ zarar itmez⁹⁶¹
- 868 O şarṭıñ 'akid olandan birine nefi' var ise
Mebt'in ādem olduğda aña yāḥūd nefi' virse
- 869 Bu üç şarṭile şarṭ fāsīd daḥi bey'i olur fāsīd
Memede süd koyun zahrında yūñ bey'i olur fāsīd

⁹⁵⁸ K3(112b): Büyü'u Fāsīd; M(71b): Büyü'u'l-Fāsīd; K4(137a): Büyü'-ı Fāsidi Bildirir; K2: Bu başlık yok

⁹⁵⁹ neyrūze→ K4(137a): nevrūze

⁹⁶⁰ K2, M: Bu başlık yok

⁹⁶¹ zarar→ K5(207b): fenā

- 870 Beyi' bunlarda heb fāsīd bil öğren eyleme kâşīd⁹⁶²
 Mebt'ī'n menkul olursa kabızsız bey' olur fāsīd⁹⁶³

***Hükmi Bey'i'l-Fāsīd*⁹⁶⁴**

- 871 Fesih vācib mebt'ī'n müşterī'inde olduğca
 Ne deñli 'āķidiñ biri ölüb biri bulundugca⁹⁶⁵
- 872 Fesād fesh olmayub bāyi' şemenden fā'ide itse
 Aña tıyb müşterīye kem mebt'ī'den fā'ide itse⁹⁶⁶
- 873 Mebt'ī kabz iderse müşterī bu bey' -i fāsiddin⁹⁶⁷
 Olursa bāyi'ī'n izni şarīhan yā delāletden
- 874 Olur mālīk velākin bil yiyüb giymek helāl olmaz
 Mebt'ī'n cāriye olsa cimā' itmek helāl olmaz

Beyānū's-Selem

- 875 Selem itmek murād itseñ beyān it cinsini nev'in
 Dağı teslim mekānını dağı miqdārların ānın
- 876 Teferruğ itmeden kabz it ne ise re's-i mālını
 Degil cā'iz taşarruf almadan bunlar bedelini

⁹⁶² K5(207b)→ Beyi' bunlarda heb fāsīd bil öğren olma sen kâşīd

⁹⁶³ menkul → "menkūl" kelimesi "menkul" şeklinde yazılarak vezin düzeltilmiştir.

⁹⁶⁴ K1(122b),K5(207b): Beyānū Hükmi'l-Bey'i'l-Fāsīd

⁹⁶⁵ biri→ K3(113b): bir

⁹⁶⁶ K3(113b): Olur tıyb müşterī almasın mebt'ī'den fā'ide itse

⁹⁶⁷ mebt'ī→ K5(208a): bey'i

Beyānū'r-Ribā⁹⁶⁸

- 877 Eger keyli veyā vezni olanı cinsine şatsa⁹⁶⁹
O vaktde kabẓ olunmazsa ribā yā faẓlına şatsa⁹⁷⁰
- 878 Eger keyli veyā vezni veyā cinsden biri olsa⁹⁷¹
Ribādır anca te'ḥīri ḥelāl olur ziyād'alsa⁹⁷²
- 879 Keyil cins vezni olmazsa ziyād'olsun vires'olsun
Ḥelāl olur zirā' ḥayvān gibi yāḥūd libās olsun⁹⁷³
- 880 Keyil vezni olanlarda eyü alçaḳ berāberdir⁹⁷⁴
Yetim mālı veyā vaḳfıñ marīziñ bir degillerdir
- 881 Şa'ır bürr ḥūrma tuz keylī gümüş altunṭurur vezni⁹⁷⁵
Bularıñ ğayrı 'ādetde olur keyli veyā vezni

Beyānū's-Şarf⁹⁷⁶

- 882 Bozars'aḳçe taḳābuẓ şart teferruḳ itmeden 'āḳid
Ḥiyār şartı veyā te'cīl iderse şarf olur fāsīd⁹⁷⁷

⁹⁶⁸ K2,K5: Bu başlık yok

⁹⁶⁹ olanı→ K3(114a): olan; K1(123a),K5(208a): Keyli vezni ya kabānī olanı cinsine şatsa

⁹⁷⁰ M nüshasında 2. mısra yerine "Ribā olur viresisi veyāḥūd faẓlına şatsa" mısraı vardır.

K3(114a) nüshasında "Ribā olur viresisi veyāḥūd faẓlına şatsa" mısraı beyitten sonra yazılmıştır.

⁹⁷¹ veyā→ K5(208a): ya

K2(119a): Bu beyit der-kenardır.

⁹⁷² K5(208a): olsa; K2(119a): Veyā ḳatlanması ancak ḥelāl olur ziyāde olsa

⁹⁷³ ḥayvān→ K3(114a): ḥayvāna

⁹⁷⁴ K3(114a),K4(128b): Keyli vezni olanlarda eyü alçaḳ berāberdir

⁹⁷⁵ şa'ır→ K5(208b): şa'ır

⁹⁷⁶ K2,K4: Bu başlık yok

⁹⁷⁷ şartı→ K3(114b),M(72b), K4(128b): şart

Beyānū'l-Ḳarż⁹⁷⁸

- 883 Keyil veznī 'adedlerde tefāvūt fāhiş olmazsa
Bularıñ qarżı cā'izdir ecel ta'yīn olunmazsa⁹⁷⁹

Beyānū'l-Müzāra'a⁹⁸⁰

- 884 Zirā'atden murād itseñ yeri gör zer'a şālih mi
Daħi 'ākidler ehl ola beyān it bir m'iki yıl mı
- 885 Toħum kimiñ beyān it cinsini herkes naşībini
Daħi hem taħliye ola yer ile 'āmiliñ beyni

Beyānū Şūreti Zirā'ati's-Şaħīha⁹⁸¹

- 886 Faқаt arz yā 'amel yāħūd toħum arz biriniñ olsa
Şaħīh olur bu üç şūret fesāddan ğayrı yoğısa
- 887 Veyā arz biriniñ olub baқarlar āħarıñ olsa
Toħum ile 'amel ikisiniñ ħāşıl da nışf olsa
- 888 Veyā öküz birisiniñ 'ameller ğayrıdan gelse
Toħum hem arz ikisiniñ daħi ħāşıl da nışf olsa
- 889 Veyāħūd arz toħum ile öküzden bir birisiniñ
Öküzden bir 'amel cümle olur ise şerikiniñ
- 890 Veyā öküz birisiniñ қalanı müşterek olsa
Daħi ħāşıl olanı nışf üzere şart bulunursa

⁹⁷⁸ K3,M,K4: Bu başlık yok

⁹⁷⁹ qarżı→ M(73a): qarż

⁹⁸⁰ K5(208b): Beyānū'z-Zirā'at; K2: Bu başlık yok

⁹⁸¹ K1(124a): Beyānū Şūreti'l-müzāra'ati's-Şaħīha; K2,K3,M: Bu başlık yok

- 891 Bu dört şüret daḥi cā'iz yedi oldı şaḥīḥ şüret⁹⁸²
İkisinden biri ölse olur bāṭıl müzāra'at

***Beyānū'ş-Şayd*⁹⁸³**

- 892 Bilā-zebbḥin yenilmege gerek on beş kadar kayddan
Mu'allem cerḥ ide ayrılmaya ekl itmeye şayddan
- 893 Şerīk olmaya şaydında avı murdār kilāblardan
Zekāt ehl ol şerīk olma zekāt ehl olmayanlardan⁹⁸⁴
- 894 Müsemmī ol unutmazsañ sen it irsāl veyā tarḡīb
Bir āḥar fi'le şuḡl itme taleb it olsa şayd gā'ib
- 895 Yine ol şayd ola vahşī kaçınmağa ola kādir⁹⁸⁵
Biline cerḥden öldügi yoḡısa zebbḥe bir kādir

***Beyānū'l-Muḥarremāti fi'n-Nikāḥ*⁹⁸⁶**

- 896 Nikāḥ itmek ḥarām oldı fūrū'ıyla uşūlini
Daḥi her bir qarındāşı daḥi qardaş fūrū'ını
- 897 Uşūlüñ her qarındāşı 'ale'l-iṭlāk ḥarām oldı⁹⁸⁷
Uşūlüñ hem fūrū'uñ zevcesi muṭlaḳ ḥarām oldı⁹⁸⁸
- 898 Daḥi zevcesiniñ fer'i o zevce mess olundiysa
Ḥarāmdır zevceniñ aşlı şaḥīḥ 'aḳdi bulundiysa

⁹⁸² dört→ K3: Bu kelime yok

⁹⁸³ K2: Bu başlık yok

⁹⁸⁴ K2(120b): Zekāt ehl ol şerīk ola zekāt ehl olmayanlardan; K3(115b),K4(139b): Zekāta ehl ol şerīk olmaya zekāta ehl olmayanlardan

⁹⁸⁵ K3(115b): Yine ol şayd ola vahşī mi kaçınmağa ola kādir

⁹⁸⁶ K4(140a),K5(209b): Beyānū'n-Nikāḥ; K2: Bu başlık yok

⁹⁸⁷ K1(125a),K2(121a),K4(139b),K5(209b): Ana eb ced cedde qardaş 'ale'l-iṭlāk ḥarām oldı

⁹⁸⁸ muṭlaḳ→ K3(115b): muṭlaḳā

899 Daḥi mevṭū'anıñ aşı daḥi mevṭū'anıñ fer'i
Daḥi mālike memlūkler ügeyler heb degil şer'i

900 Eger şehvetle memsüse veyā mess eylese 'avret⁹⁸⁹
İkisi müştehāt ola birinde kāf'olur şehvet

901 Veyā şartıle manzūre bu dördüñ fer'i hem aşı⁹⁹⁰
Ḥarām dört her birisine ḥaṭā olsun gerek sehvi

[K1(125b-126b);K2(121a-122b);K4(140b-142a);K5(210a-211a)]

1 Ma'lūm ola ki **İmām A'zam** mezhebinde zinā itmekle ve yapışmak ile bakmak
2 ile ḥurmet şābit olur. Hattā bir kişi bir 'avrata zinā itse, yāḥūd bir kişi
3 müştehātdan olan ḥātūnuñ ince libāsı üzerinden yapışsa yapışdığı 'uzvuñ
4 iscaḳlığı ve yumuşaḳlığı eline ulaşırsa, gerek 'amden yapışsın gerek sehven
5 yapışsın ve gerek ḥaṭā'en yapışsın, gerek şehvet erde vāḳi' olsun gerek
6 ḥātūnda vāḳi' olsun gerek ḥātūn ḥālā müştehāt olsun gerek aşlında müştehāt
7 olsun muşāhere ḥarāmıḳı şābit olur. Ol ḥātūnuñ anası ve ebesi derecesi ne
8 deñli yukarı ise de, ve kıızı derecesi ne deñli aşağıda ise de ol kişiye ebedī
9 ḥarām olur. Ve daḥi bir kişi şehvetle bir ḥātūnuñ fercine ya'nī ferc dāḥiline
10 baksa yāḥūd ḥātūn şehvetle eriñ zekerine baksa ḥurmet-i muşāhere şābit
11 olur. Ve daḥi lems ya'nī yapışmak, öpmege ve mu'ānaḳaya şāmildir. Ḥurmet
12 şābit olmada yapışan kişi şehvetle yapışdığını ikrār itmek şartdır. Lākin
13 öpmeye ve mu'ānaḳada ikrār şart degildir. Hattā bir kimse müştehātdan olan
14 kızınıñ yanağını yā çeñesini yā aḡzını şehvetle öpse, anası babasına ebedī
15 ḥarām olur. Gerek şehvetle öpdüğünü ikrār itsin gerek itmesin. Mu'ānaḳa daḥi
16 böyledir. Tokuz yaşında olmayan kızlar müştehāt degildir. Mā-'adāsı
17 müştehātdır. Gerekse yüz yaşında koca 'avrat olsun, ve daḥi bāliḡ olmuş
18 oḡlan ügey anasını şehvetle öpse yā mu'ānaḳa itse yā 'użv-ı ma'hūdına

⁹⁸⁹ memsüse→ K5(209b): memsūḥa

eylese→ M(73b): eyle; K2(121a),K5(209b): iderse

K1(125b): Eger şehvetle memsüse olub yā mess iderse 'avrat

⁹⁹⁰ **Der-kenar (K3-116a):** Ya'nī er olan 'avratıñ ferc dāḥiline nazar itse veyāḥūd 'avrat eriñ zekerine nazar itse ḥarām olur.

19 baksa, ügey anası babasına haram olur. Ve bir kimse kayın anasını şehvetle
 20 öpse yâ mu'ânağa itse 'avratı kendiye haram olur. Ve tokuz yaşında kız
 21 uykuda bekleyüb babasının döşegine çıplak geldikde babası şehvetle yapışsa,
 22 kızın anası babasına ebedî haram olur. Ve bir kimse 'avratıyla döşekde iken
 23 cimâ' için 'avratına el uzatsa ammâ kızının döşegi yakın olub bilmeyüb
 24 kızının çıplak yerine şehvetle yapışsa yâhüd ince libâs üzerinden yapışub
 25 ıscaklığını duysa, anası babasına ebedî olur. **[Şerh-i Birgivi/Zübdetü'l-**
 26 **Hakâyık]** Ve daği mâss ile memsûs ikisi birden müştehâsından olmak şartdır.
 27 Ve erkek hakkında şehvet aleti münteşir olub kalkmak şartdır. Muqaddem
 28 kalkmış ise ziyâde kavî olmak şartdır. Ammâ 'avratlar ve ganîler ve ihtiyâr ve
 29 pîrlar hakkında şehvet ancak kalblerinin meyl-i kavîsi ve iştihasıdır. Ve inzâl
 30 olmamak daği şartdır. Ve daği bir âdem müştehâtdan olan bir hâtûnı livâta
 31 eylese hürmet şâbit olmaz. Hakka ol âdem ol hâtûnuñ anası ve kızını nikâh ile
 32 alsa câ'izdir. Ve bir âdem müştehâtdan olan bir oğlanı livâta eylese yâhüd
 33 şehvetle yapışsa yâhüd mu'ânağa itse ve öpse hürmet şâbit olur mu? El-
 34 cevâb olmaz. **Ve'n-nâsu gâfilûn**⁹⁹¹

902 Maḥārim beynini cem' eylemek bâtıl nikâh ile⁹⁹²
 Daği vat' ile cem' itmek haram mülk-i yemîn ile

Nikâhı Bâtıl Olanları Beyân⁹⁹³

903 Eger itlâk idüb hindi olursa hinde mahremden⁹⁹⁴
 Ya dördüncü boşandıkda boşayan alsa gayriden⁹⁹⁵

904 Veyâ itlâk idüb hürri em'alsa müddet içinde
 Bu üçden her biri bâtıl nikâhı 'iddet içinde⁹⁹⁶

⁹⁹¹ (İnsanlar bunu bilmezler.)

⁹⁹² beynini→ K4(142a):beyni

⁹⁹³ K1,K2,M: Bu başlık yok; K5(211a): Bu başlık bir önceki beyitten öncedir.

⁹⁹⁴ olursa→ K2(122b),K4(142b): olur; M(74a),K5(211a): alırsa

⁹⁹⁵ K1(127a),K2(122b): Ya dördüncü boşandıkda olursa gayr-ı mahremden

⁹⁹⁶ üçden→ K3(116b),K4(142b), M(74a): dörtten

- 905 Ne deñli ‘iddetinden şöñ olursa üç talāk ile⁹⁹⁷
Talāk virdiklerini alsalar zevci bilā-ħulle
- 906 Veyā mu‘tedd’olanları erinden ğayriye tezvīc
Kitābiyy’olmayanlarıñ nikāhın’eyleme tervīc
- 907 Bu üçden her biri bāṭıl ħazer it eylem’isti‘cāl
Raḍā‘ ıyla ħarāmları bil öğren eyleme ihmāl
- 908 Neseb şābit olan ħāmil sebiyden hem gelen ħāmil
Em’alma ħūr üzerine şakın mürteddeden ğāfil
- 909 Bular cümle ħarām oldu nikāhından ħazer eyle
Muvākķat mut’a bāṭıldır nikāhından ħazer eyle⁹⁹⁸

Bābü’ṭ-Talāk⁹⁹⁹

- 910 Bülūĝ ‘akıl olan zevciñ talākı bil olur vāķi‘
Ne deñli mükrehen olsa nikāh kaydı olur rāfi‘
- 911 Lisān sürçüb veyā aħres işāretle veyā sekrān
Veyā lu‘ben veyā sehven boşarlarsa veyā hezlen
- 912 Olur vāķi‘ şabī mecnūn ‘ateh nā’im degil ise
Şarḥ lafż bir talāk ric’ī ne deñli kaşdı yoĝ ise

⁹⁹⁷ K2(123a),K5(212a): Ne deñli ‘avratından şöñra olursa da üç talāk ile

⁹⁹⁸ K1(127b),K2(123a),K3(117a),K4(143a),K5(211b): Muvākķat mut’a bāṭıldır bulardan da ihtirāz eyle

⁹⁹⁹ K1(127b),K2,K4: Bu başlık yok; K5(211b): Beyānū’ṭ-Talāk

- 913 Kināy'elfāzları ḥāl-i rızāda niyyete muḥtāc¹⁰⁰⁰
Ğazab ḥālinde redde şetme şālih niyyete muḥtāc¹⁰⁰¹
- 914 Ṭalāk istendigi vaktin cevāba redde ihtimāl¹⁰⁰²
Olanda niyyetiñ şartdır kaẓā' ı cümle bu aḥvāl
- 915 Şarīḥ lafz bir ṭalāk ric'ī ne deñl'its'āḥara niyyet
Şarīḥ maşdarda vāki'dir üçe yā bā'ine niyyet
- 916 Diyānetde kināye her birinde niyyeti şartdır
Bilā-tecdīd rücū'ında ṭalākıñ ric'ati şartdır
- 917 Nikāḥ tecdīdine muḥtāc ṭalākıñ bā'in olursa
Üç olsa ḥulleye muḥtāc ne deñli ḥāmil olursa
- 918 Dise **ent'vāḥide istebri'i raḥmek ya i'teddī**
Ṭalāk lafzı bilā-vaşfin bu dört elfāz olur ric'ī
- 919 Kināyādan bu üçden ğayr olan elfāz ne ki varsa¹⁰⁰³
Veyā şiddet şıfātıyla ṭalākın vaşf ider ise
- 920 Dise bā'in ṭalāk olsun ya elbetde veyā efḥaş
Veyā şeyṭān ṭalākıyla veyā bid'at veyā aḥbeş
- 921 **Ke-elfin ke'l-cebel** gibi veyā ev ṭolusı boş ol¹⁰⁰⁴
Bular her biri bir bā'in üçe niyyet olur maḥbūl

¹⁰⁰⁰ elfāzları→ K4(143a): elfāzlar

¹⁰⁰¹ **Der-kenar(K3-117b)**: Bu rızā ḥālinde kavlı zevcindir. 'Adem-i niyyetinde ve zevciñ yemīn ile taşdıḳ olunur ve menāzilinde 'avrat yemīn virse kifāyet ider. Ḥākim ḥuzūrına ḥācet yokdur. Yemīninde nükūl iderse beynleri tefrīḳ olunur. >**Dürr-i Muḥtār**<

¹⁰⁰² istendigi→ K2(123b): istedigi

¹⁰⁰³ kināyādan→ K1(128a),K2(124a): kināyeden

¹⁰⁰⁴ Ke-elfin ke'l-cebel→(Binlerce, dağlar kadar)

Beyānū'z-Zıhār¹⁰⁰⁵

922 Eger zevc zevcesin yā cümleden ta'bır olan 'uzvın

Veyā bir cüz'-i şāyi'i gibi rubı' veyā nışfın¹⁰⁰⁶

923 Maḥārimden naẓar ḥarām olan yer'eylese teşbīh

Zıhār itdi bunuñ keffāreti **ke'ş-şavm** saña tenbīh¹⁰⁰⁷

924 Bülūğ [u] 'aql [u] İslām zevcde olmak şartı zıhār itse

Bilā-keffāretin memnū' temettu'dan murād itse

[K1(128b-129b);K2(124b-125a);K4(144b-145b);K5(212b-213a)]

- 1 Ma'lūm ola ki zıhār diyü bir 'ākil, bāliğ, müslim, taht-ı nikāhında olan zevcesini
- 2 veyā zevcesinden şer'de cümleden ta'bır olur bir 'uzvı; re's, ferc ve yed gibi
- 3 ve rakabe gibi. Veyā bir cüz'-i şāyi'i; nısf gibi, şülüş gibi, rub' gibi ebeden
- 4 kendiye nikāh düşmez ḥātūndan biriniñ naẓarı ḥarām olan yerine beñzetmege
- 5 dirler. Eger zıhār iderse keffāret farz olur. Bilā-keffāret cimā' itmek ve dā'ilerin
- 6 işlemek ḥarām olur. Bu ta'rīf ile ma'rūf olan zıhārıñ keffāreti şavmıñ keffāreti
- 7 gibidir ki bunuñ keffāreti için keffāret niyetiyle bir kul āzād itmekdir. Eger
- 8 keffāret idecegi vakıtde mülküñde köle olmayub yāḥūd kıymetine güci
- 9 yetmezse iki ay tetābu'an oruç tutar. Eger bu iki ay arasında gice kaşden
- 10 zevcesini vat' eylese yeñi başdan istināf ider. Ve eger gündüz nisyānen cimā'
- 11 iderse **İmāmeyn'e** göre yeñi başdan istināf lāzımdır. **İmām Yūsuf'a** göre
- 12 lāzım degildir. Eger iki ay oruca güci yetmezse altmış fakīre günince birer fiṭre
- 13 virir veyā bir fakīre altmış gününce günde bir fiṭre virir, ne deñli bir fiṭre o fakīri
- 14 toyurmazsa da. Eger altmış fakīre iki öyün it'ām idüb qarınları toyururlarsa
- 15 cā'izdir ne deñli az ta'ām ile toyarlarsa da. Gerek şabāḥ ile aḥşam olsun gerek
- 16 bir aḥşam ile bir saḥūr olsun gerek iki saḥūr olsun. Arpa ve daru
- 17 etmeginden katıkdan lāzımdır. Buğday etmegine katıkdan lāzım degildir. Yüz

¹⁰⁰⁵ M(75a): Bābu'z-Zıhār; K2,K4: Bu başlık yok

¹⁰⁰⁶ rubı' → K2(124a),K5(212a): Bu kelime diğr nüshalarda yok

M(75a): Veyā bir cüz'-i şāyi'i rubı' gibi veyā nışfın

¹⁰⁰⁷ ke'ş-şavm → (Oruç gibi)

- 18 yigirmi faķire bir öyün iķ'ām iderse yevm-i iķ'ām yerine geķer. Ya'nī altmış
19 ādemi bir öyün  oyurmuŗ olur. Yeņi baŗdan altmış faķire bir öyün iķ'ām itmek
20 lāzımdır. Eger bu keffāret-i zıhārıñ tafŗılıni murād iderseñ yuķarıda zıkr olunan
21 keffāret-i şavm bābına naŗar idesin.

MENSÛR KISIMLARDAKİ NÜSHA FARKLARI

[K1(1b-2a);K2(1b-2a);K3(2a);M(1b-2a);K4(1b-2a);K5(104a)]

eylediler (st. 5)→ K1: itdiler

bilinir (st. 9)→ K5: olur

kimseye (st. 14)→K5, K2: kimse

[K1(2b);K2(2b);K4(3a)]

ķavli (st. 2)→ K4: ķavl

fi'li (st. 2)→ K4: fi'l

ķulķı (st. 2)→ K4: ķulķ

i'tikādı (st. 2)→ K4: i'tikād

ķısmı (st. 3)→ K4: ķısm

Allāhümme ĥassin aķvālenā ve ef'ālenā ve aķlāķenā ve i'tikādenā (st.7,8)→
Arapķa kısım, K1 ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(2b-3a);K2(2b-3a);K4(4a-4b)]

iķtiyāriyla olmayub belki bir fi'ili ŗer'de mu'teber olan cebr ile ki ya'nī ķatlı ile veyā cerķ ile cebren iŗledirlerde veyā ĥaķā'en ya'nī ķaŗd itmeksizin veyā unutmaķla iŗlerse (st. 1-3)→ K1: Bu kısım 2b'de der-kenardır.

[K1(3a-3b);K2(3b);K4(3b-4a);K5(104b)]

bu (st. 3)→ K1: bir

fincanını (st. 4)→ K2: filcanını

ķırsa (st. 4)→ K1: ķırsalar

fincanıñ (st. 5)→ K2: filcanıñ

Vallāhū a‘lem bi’ş-şavāb (st. 7)→ Arapça kısım K1 ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(3b);K2(3b);K4(4b-5a);K5(104b-105a)]

Bu (st. 1)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

evvelā (st. 4)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarda yoktur.

[K1(6b-9b);K2(7a-10a);K4(8b-13a);K5(107b-110a)]

delīle (st. 2)→ K4: delīl

olmaḡsızın (st. 2)→ K5: olmayub

Bārī Te‘ālā’nıñ zātında veyā ma‘lūm olan şıfātından bir şıfatında şekk itmek gibi (st. 3,4)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

ḡaccıñ (st. 5)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ta‘zīmi (st. 7)→ K4,K5: ta‘zīm

olan (st. 7)→ K5: olanlara

Ta‘zīmi (st. 8)→ K4,K5: Ta‘zīm

olanlar (st. 8)→ K2: olanları

gibi (st. 13)→ Bu kelime K1, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

olan (st. 17)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

didiler (st.18)→ K2: dirler

evvelki (st. 19)→ K4,K5: biri

olub (st. 20)→ K5: olur

‘ibādātınıñ (st. 20)→ K5: ‘ibādātıñ

şevābı (st. 21)→ K4: şevāb

daḡı (st. 21)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

yā (st. 22)→ K2,K4: daḥi

olmağla (st. 23)→ K2: olunmağla

eyledi ise (st. 24)→ K1, K2: eylerse; K5: iderse

Eger (st. 24)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

eyledi (st. 25)→ K1, K2: eylerse

‘avrat (st. 25)→ K2: ‘avratı

iki (st. 29)→ K2: bu altı

ķurtulmaz (st. 32)→ K1: ķurtulmazlar

ḥarāmdır (st. 33)→ K1, K2: ḥarām olur

‘ameli (st. 34)→ K4,K5: ‘amel

daḥi (st. 36)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ḥayır (st. 38)→ Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

‘amelleriñ (st. 38)→ K2: ḥayr ‘amelleriñ

yine (st. 39)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ise (st. 40)→ K1, K2: olursa

ķazāsı (st. 41)→ K2: ķazā

üçünden (st. 41)→ K2: üçden

żarrı (st. 45)→ Bu kelime K1, K2 nüshasında yoktur.

ķılınmaz (st. 45)→ K4,K5: ķılmaz

żarrı (st. 45)→ Bu kelime K1, K2 nüshasında yoktur.

küfrinden (st. 45)→K2: küfrinde

taḥfīf (st. 46)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

zarrı (st. 47)→ Bu kelime K1, K2 nüshasında yoktur.

ebedī (st. 47)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Ve eger ruḥṣatı terk idüb küfri izhār itmesi sebebiyle kāfirler öldürülse şehīd olur.

‘Aẓīmet ile ‘amel itdigiyçün ve (st. 51, 53)→ Bu kısım K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

olmazlar (st. 54)→ K1: olmaz

sükūt (st. 58)→ K2: sükūta

fi'l-leyli ve'n-nehārda (st. 58)→ K1: fi'l-leyli ve'n-nehār

[K1(9b-10a);K2(9b-10a);K4(12a-12b)]

maṭbaḥdaki (st. 2)→ K4: maṭbaḥındaki

olanlar (st. 3)→ K2: olanlara

āfātından (st. 5)→ K2: āfātında

ḥıfẓ (st. 5)→ K1: ḥaẓer

‘özür (st. 5)→ K1, K2: ḥaẓer

söyler (st. 6)→ K1: söylerse

söyler. İktizā itdikde öylece tamām-ı ḥaẓerle ve kemāl-i edeble (st. 6)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

cehlinden (st. 8)→ K2: cihānda

kıyāfetin (st. 10)→ K4: kıyāfetde

āfātdan (st. 16)→ K1: Bu kelime K2, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

[K1(10a-10b);K2(10a-10b);K4(13b-14a);K5(110a-110b)]

diyü (st. 3)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

beşincisi (st. 4)→ K2: beşinci

beşinci (st. 7)→ K1: beş

gelen (st. 8)→ K1: gelenden

evvelkine (st. 8)→K5: bölüğüne

mertebe (st. 9)→ K2: mertebe

eylese (st. 10)→ K1, K2: eyleyüb gelse

[K1(10b-11a);K2(11a);K4(14b-15a);K5(110b-111a)]

Ma'lûm ola ki küfrüñ ğayrı olan ħarām iki kısımdır (st. 1)→ K5: Ma'lûm ola ki ħarām iki kısımdır.

müsteħilli (st. 2)→ K2,K4: müsteħill

Ĥarāmu (st. 4)→ Bu kelime K1, K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

meŷte (st. 6)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

yāḥūd (st. 7)→ K1: veyā

şifā (st. 7)→ K1: başka

ve vat' u'l-ḥa'iz ve duburuhā lā yekfuru musteḥilluhā ve 'aleyhi'l-fetvā li ennehū ħarāmu li ğayrihi (st. 8,9,10)→ K4 nüshasında Arapça kısım yoktur.

[K1(11a-11b);K2(11b);K4(15a);K5(111a)]

bilüb (st. 1)→ K2,K4: bularıñ

ḥarāmu li-'aynihīye (st. 1)→ K5: li-'aynihī

zīrā (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Allāh (st. 2)→ K2,K4: İsmu'llāh'ı

li-ğayrihiye (st. 2)→ li-ğayrihiide

[K1(12a-13a);K2(12b-13a);K4(16b-17b);K5(112a)]

farzı (st. 1)→ K1, K2,K5: farz

ḥarāmı (st. 2)→ K1, K2,K5: ḥarām

Farzı işlemek ve ḥarāmdan ve müfsidden ictināb idüb kaçınmak farz olduğu gibi (st. 2,3)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

vācibi (st. 3)→ K5: vācib

Vācibi işlemek ve kerāhat-i taḥrīmīden ictināb itmek vācib olduğu gibi (st. 4,5)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

sünneti (st.5)→ K5: sünnet

Sünneti işlemek ve mekrūh-ı tenzīhī olanlardan ictināb itmek sünnet-i mü'ekkele olduğu gibi (st. 6,7)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

müsteḥabbı (st. 7)→ K5: müsteḥab

Fi'l-i müsteḥabb olduğu gibi (st. 7,8)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

olduğunu (st. 11)→ K1, K2: olduğu

farzdan (st. 11)→ K1: küfürden

daḥi (st. 12)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

olduğunu (st. 12)→ K1, K2: olduğu

vitri (st. 12)→ K1: Vitir namāzını, K2: Vitir namāzı

bilme (st. 13)→ K1: bilmesi

namāzınıñ (st. 14)→ K2: namāzıñ

‘itāb (st. 16)→ K1: ‘itāba

olur (st. 16)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

olunur (st. 17)→ K1, K2: olunub

[K1(14a-14b);K2(14a-15a);K5(112b-113b)]

herbir (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

evvelki (st. 3)→ K5: evvelkisi

‘Aleyhi’s-selām (st. 3)→ K1, K2: Şallallāhu ‘Aleyhi ve’s-sellem

Muḥammedīyye’de (st. 4)→ K2: Muḥammedīyye’den

ma‘lūmı (st. 4)→K2: ma‘lūm

üç (st. 6)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olan (st. 8)→ K2: Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

küfürden (st. 8)→ K5: küfür

īmān (st. 9)→ K1: īmānı

veyāḥūd (st. 10)→ K1: veyā

idüb (st. 11)→ K1: ider

ile (st. 12)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

bulunmadiysa (st. 13)→ K2: bulmadiysa

ola (st. 18)→ K5: olsun

münezzirāt (st. 19)→ K5: şalāt

maḳbūl degildir (st. 20)→ K1: maḳbūledir.

mü’min-i ‘aşī (st. 21)→ K5: ‘aşī

tevbesi (st. 21)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

maḳbūldür (st. 21)→ K1, K2: maḳbūledir.

aşlında (st. 21)→ K2: aşlından

kāfiriñ (st.22)→ K5: kāfirler

duḥūli (st.23)→ K1: duḥūl

‘ākıl olana (st. 25)→ K5: ākile

i‘tikādda (st. 25)→ K5: i‘tikād

Manşūrī (st. 26)→ K2: Manşūr

olanları (st. 27)→ K2: olanlar

ḥadīşden (st. 29)→K5: ḥadīşleriñ

olanları (st. 29)→ K1: olan

gibi (st. 29)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

ikisini (st. 31)→ K1: ikisi

Nāzım-ı Merḥūm (st. 31)→ K2: Nāzım

Raḥmetullāhi ‘Aleyh (st. 32)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(17b);K2(17b);K4(22b-23a);K5(115b)]

azābı (st.1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

bir (st. 1)→ K2,K5: berāber

kāfirleriñ (st. 2)→ K1, K5: kāfiriñ

şafāsı (st. 6)→ K2:şifāti

bulur (st. 6)→ K1, K2, K5: bulurlar

ni‘metine (st. 6)→ K5: ni‘mete

[K1(22a);K2(22a-22b);K3(20a);M(12b);K4(29a);K5(119b-120a)]

hac ve zekāt (st. 3)→ K1: zekāt ve hac

ẓannīdir (st. 3)→ K1: farż-ı ẓannīdir

aḥīrede (st. 4)→ M: aḥīrde

[K1(22b);K2(22b-23a);K3(20b);M(13a);K4(29b-30a);K5(120a)]

Ya‘nī īmān ve i‘tikād-ı şaḥīḥden soñra bu beyitde (st. 1)→ K1, K2, K5, K4: İmdi bu zıkr olunan iki beyitde

oldı ki (st. 1)→ K5: oldıysa

olsa (st. 4)→ K1: ola

şüretlerde (st. 5)→K5: şüretde

farzı (st. 7)→ K3,M,K4,K5: farz

[K1(23b);K2(23b-24a);K3(21a-22a);M(13b-14a);K4(30b-31a);K5(120b-121a)]

İmdi (st. 1)→ Bu kelime K1,K2,K3,M,K4 nüshalarında yoktur.

Her biri tafşıl olunur (st. 1)→ Bu cümle K1,K2,K3,M,K5 nüshalarında yoktur.

umūra (st.2)→ K4: umūrda

a‘żāda (st. 5)→ K1, K2: a‘żāsını

şükre (st. 6)→ K5: şükürden

iḥlāş (st. 7)→ K1,K2,K5: ḥulūş

sebeb (st. 9)→ Bu kelime K5’de yoktur.

Bārīdir (st. 10)→ K5: Bārī

eyledigi (st. 11)→ M: işledigi

fevrī (st. 14)→ K5: fevrince

şoñra (st. 14)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

[K1(24a);K2(24a);K3(22a);M(14a);K4(31b)]

girmemek (st. 1)→ M(14b): girmemege

sa'y (st. 3)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(24a-24b);K2(24a-24b);K3(22a-22b);M(14b);K4(31b-32a);K5(121b)]

Ma'lūm ola ki (st. 1)→ Bu kısım K3 ve M nüshalarında yoktur.

hilm (st. 1)→ K3,M: hālīm

diyü (st. 1)→ Bu kelime K3, M ve K5 nüshalarında yoktur.

ğazablanmamağa (st. 1)→ K5: ğazablanmamaniñ zıddına

hilm (st. 1)→ K4 hālīm

şıfatdır (st. 3)→ K1,K2,K5: şıfâtđır

murād itdigini (st. 6)→ K1,K2,K4,K5: murādın

istedigini (st. 7)→ K1: murādın

Ve mekrūh-ı tenzīhīden istedigini virmemek sūnnetdir (st. 6,7)→ Bu cümle K3 ve M nüshalarında yoktur.

ma'şıyyet (st. 8)→ K2,K4,K5: ma'şıyyetden

[K1(25a-25b);K2(25a-25b);K3(23b-24a);M(15a);K4(33a-34a);K5(122a-122b)]

hālinde (st. 4)→ K1: mālında

vārişi (st. 5)→ K5: vāriş

bulunmazsa (st. 5)→ K1,K2,M: bulunmasa

bilinmezse (st. 6)→ K1,K2.M: bilinmese

birisi (st. 7)→ K5: ikincisi

birisi (st. 8)→ K5: bir kısmı

dögülmek (st. 13)→ K2: dögmek

[K1(25b-26a);K2(26a-26b);K3(24a-24b);M(15b-16a);K4(33b-34a);K5(122b-123a)]

zihârdır (st. 1)→ K3,M,K4,K5: zihâr

zevcesini (st. 2)→ K1,K2: zevcesi

ebedî (st. 4)→ K5: ândan

kendiye (st. 4)→ K2: kendine

birine (st. 5)→ K1: yerine

beñzetmege (st. 5)→ K2: beñzetmekle

Tafşîli kitâbın âhîrinde gelir inşâ'alâhü te'âlâ ve biri nehâr-ı Ramazân'da şâ'im olan kimsenin şurûtiyla ekli yâhûd şûrbi yâhûd vaţ' yâhûd vaţ' olunmasıdır. Bunların keffâreti ve tafşîli (st. 6,7,8)→ Bu kısım K3,M,K4,K5 nüshalarında yoktur.

yemîndir (st. 9)→ K3,M,K4,K5: yemîn

katildir (st. 10)→ K3,M,K4,K5: katil

şahşı (st. 11)→ K3,M,K5: şahş

darbı (st. 11)→ K5: zarar

da (st. 11)→ Bu bağlaç K3,K4,K5 nüshalarında yoktur.

zann (st. 12)→ K5: zannı

şahşı (st. 13)→ K3: şahış

[K1(26a-26b);K2(26b);K3(25a);M(16a-16b);K4(35a-35b);K5(123b)]

Te'ālā (st. 1)→ K5: Te'ālā'nıñ

üzre (st. 2)→ K2: üzerine

sū'-i (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

kimseye (st. 4)→ K1: kimse

mālī (st. 5)→ K5: māl

üzre (st. 7)→ K1,K2: üzerine

delīl (st. 7)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

birini (st. 8)→ K3,M,K4,K5: birine

hükmi (st. 9)→ K3,K4,K5: hüküm

[K1(26b-27b);K2(27a-28a);K3(25b-26b);M(16b-17b);K4(36a-37b);K5(124a-125a)]

oluna (st. 3)→ K1: olunsa

Şart-ı şānī (st. 5)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

emriñ ğayrı (st. 8)→ āmirden ğayrıy

izhār-ı fāhişeye (st. 11)→ K2,K5: fāhiş-i izhār

Şart-ı hāmis budur ki hārāmıñ hürmeti kaṭ'ī ve farzıñ farziyyeti kaṭ'ī ola. (st. 13,14)→
K1,K5,K4: Şart-ı hāmis budur ki farzıñ farziyyeti ve hārāmıñ hürmeti kaṭ'ī ola.

olanı (st. 15)→ K2: olan

mezhebinde (st. 15)→ Bu kelime K3,M,K4,K5 nüshalarında yoktur.

mezhebler (st. 16)→ K2: mezhepleri; K5: mezheb

Şāfi'ī mezhebinde (st. 19)→ K5: mezheb-i Şāfi'de

ağza (st. 19)→ K1: ağzını; K4,K5: ağzına

eyle (st. 20)→ K4: eyleye

sultānī (st. 21)→ K4, K5: sultān

itmeye (st. 26)→ K1,K2,K3,M: ide

taḥrīmīden (st. 27)→ K5: taḥrīmden

tenzīhīden (st. 28)→ K5: tenzīhden

[K1(31b-32a);K2(32a-32b);K4(42b-43a);K5(128b-129a)]

farzı (st. 1)→ K4: bu kelime K4 nüshasında yoktur.

ellerin (st. 2)→ K4,K5: elin

bile (st. 2)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

bölüğinden (st. 3)→ K4,K5: bölükden

itmekdir (st. 3)→ K2,K4: itmek

ayağların (st. 3)→ K2: ayaklarını

Ḥayız ve nifās (st. 4)→ K5: Nifās, ḥayız

‘özri (st. 5)→ K2: ‘özür

bedenine (st. 6)→ K2: bedene

şu (st. 7)→ Bu kelime K2, K5 nüshalarında yoktur.

olmak (st. 9)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

bile (st. 12)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Ve (st. 14)→ K1: Veyā

birine (st. 18)→ K1: yerine

[K1(37a);K2(37a-37b);K4(49b-50a);K5(133a)]

ṣābit (st. 2)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ibtidāsından (st. 3)→ K2: ibtidāsında

intihāsınaca (st. 4)→ K5: intihāsında

[K1(40b);K2(40b-41a);K4(54b);K5(135b)]

ya'nī ṭulū' ve ġurūbda ve ḥadd-i istivāda nāfile kılmak cā'izdir. Lākin (st. 3)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

taḥrīmī (st. 4)→ K5: taḥarrī

nāfile kılmak cā'izdir (st. 4, 5)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

[K1(47b-50a);K2(48a-50a);K3(49a-51b),M(30b-32b)]

K1 nüshasında 12 şart sayıldığı için bu nüsha diğer nüshalarla karşılaştırılmamıştır.

mālina (st. 9)→ M: mālında

Otuz üç gümüş iderse otuz üç para virir (st. 15)→ Bu cümle K2 ve K3 nüshalarında yoktur.

mālī (st. 24)→ M: māl

nākıẓdır (st. 41)→ M: nāķış

degildir (st. 44)→ M: degil

eylemeyen (st. 50)→ M: eylemez

[K1(50a-50b);K2(50a-51a);K3(51b-52b),M(32b-33b);K4(66b-67b);K5(143a-143b)]

Ma'lūm ola ki fuḳahā'inde zekāt (st. 1)→ K1: Ma'lūm zekāt fuḳahā'inde

zekāt (st. 1)→ Bu kelime M nüshasında yoktur.

olunan (st. 2)→ K5: olan

mālī (st.2)→ M: māl

ile (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

mālī (st. 5)→ K3, M, K5: māl

niyyeti (st. 6)→ K3, M, K4: niyyet

ile (st. 6)→ K2,K5: üzere

kimse (st. 7)→ Bu kelime K2,K3 ve K4 nüshalarında yoktur.

‘ıyāline (st. 9)→ K3: ‘ıyāline

olan (st. 9)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

kimseler (st. 9)→ M: kimse

dāfi‘ (st. 13)→ K2: def‘

yāhūd (st. 15)‘ K1: yā

deyni (st. 16)→ K2: deynini

K1 nüshasında 10. satıra kadarki kısmın Bahr-ı Râyık’dan alındığı ifade edilmiştir.

[K1(50b-51a);K2(51a-51b);K3(52b-53a);M(33b-34a);K4(68a-68b);K5(144a)]

yirminiñ (st. 3)→ K1: yigirminiñ

beş (st. 3)→ K2: dört (K2 nüshasındaki bu hesap yanlıştır.)

mişķāldir (st. 4)→ K2,K3: mişķāl

ve iki mişķāliñ rub‘ı nışıf mişķāldir (st. 4)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

belediñ (st. 7)→ K3, K4, K5: beled

mālında (st. 8)→ K5: mālından

ziyādesi (st. 9)→ K5: izdiyādı

ziyādeye (st. 9)→ K2: ziyāde

Nişābıñ ħumsından dūn olursa ol ziyādeye zekāt lāzım degildir (st. 10)→ Bu cümle K3 nüshasında yoktur.

ğuruşuñ (st. 11)→ K2: ğuruş

daħi (st. 12)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

olursa (st. 12)→ K2: olur

ğuruşuñ (st. 12)→ K5: bunuñ

daħi (st. 12)→ Bu kelime K2, K3, M, K4 nüshalarında yoktur.

[K1(50b-51a);K2(51b-52a);K3(53b-54a),M(34a-34b);K4(68b-69a);K5(144b)]

vezni (st. 3)→ K3, M, K4, K5: vezin

idiyor (st. 4)→ K1,K2: ider

daħi (st. 5)→ Bu kelime K3 ve M nüshalarında yoktur.

altuna (st. 5)→ altuna

ya‘nī altundan ve gümüşden (st. 6)→ Bu kısım K3 ve M nüshalarında yoktur.

altundan (st. 6)→ K4,K5: altun

ħükminededir (st. 7)→ K5: ħükminde bakılır

Vezne bakılır (st. 7)→ Bu kısım K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

ticārete (st. 7)→ K2: ticāret

kıymete (st. 8)→ K1: kıymetine

ħükminededir (st. 10)→ Bu kelime K1, K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

ba‘zısı (st. 10)→ ba‘zılar

olan (st. 10)→ Bu kelime K3, M ve K5 nüshalarında yoktur.

[K1(51b-52b);K2(52a-52b);K3(54a-54b);M(34b-35a);K4(69b-70a);K5(144b-145a)]

kimse (st. 1)→ M: kimesne

olursa (st. 2)→ K1: olsa

degil (st. 4)→ K5: degildir

gerek (st. 4)→ K5: gerekse

olsun (st. 5)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

mālīñ (st. 5)→ K3, M, K4: māl

māla (st. 6)→ K1: māl

seneniñ (st. 7)→ K5: sene

kırk koyuna zamm olunmaz belki bu otuz şığır (st. 9)→ Bu kısım K3 ve M nüshalarında yoktur.

üzerinden (st. 9)→ K2,K3,K4,K5: üzerinde

yigirmi koyuna mālīk olan kimse seneniñ eşnāsında (st. 10, 11)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

ķamusından (st. 13)→ K2: ķamusında

[K1(52b);K2(52b);K3(54b-55a),M(35a);K4(70b);K5(145b)]

mālī (st. 1)→ K2: māl

her biri kendi cinsine zamm olunur. Meşelā bir kimseniñ otuz toķuz koyunı ve yigirmi (st. 2,3)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

ķuruşı (st. 3)→ K2: ķuruş

[K1(53a);K2(53a);K3(55a),M(35b);K4(71a)K5(145b)]

ya'nī (st. 1)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(53a);K2(53a-53b);K3(55b),M(35b);K4(71a-71b);K5(145b-146a)]

şığır (st. 1)→ K4,K5: şığırdan

deve (st. 1)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

bu (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

seksan (st. 5)→ K5: sekiz

[K1(53b);K2(53b);K3(56a),M(36a);K4(71b-72a);K5(146a)]

sene tamām olmazdan evvel otuz koyuna daği mālîk olsa (st. 2)→ Bu kısım K3 nüshasında yoktur.

ne (st. 5)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(53b-54b);K2(54a);K3(56b-57a),M(36a-36b);K4(72a-73a);K5(146b-147a)]

bedeli (st. 2)→ K5: mālî

humsını (st. 3)→ K1,K2,K5: humsın

vaķit (st. 3)→ K1: vaķitde

olduķca (st. 6)→ K3, M: almadıķca

köleyi (st. 7)→ K1: kölesi

aldığın (st. 8)→ K3: olduğıñ

itdiyse (st. 9)→ K3, K4: idiyse

geçdikce (st. 10)→ K2,M: geçmedikce

olmağa (st. 14)→ K2, K3, M, K4, K5: almağa

muħarrir (st. 14)→ K1: nāẓım; K2,K5: nāẓım ħazretleri

[K1(54b-55a);K2(54b);K3(57b),M(37a);K4(73b);K5(147a-147b)]

çoğalmasına (st. 2)→ K5: çoğalmasında

māla (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ve ele girdigi vakit (st. 4)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

aldığı (st. 6)→ K3: aldığı

[K1(55b);K2(55a-55b),K3(58a),M(37b);K4(74b);K5(147b)]

otuz var (st. 1)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

ikişer (st. 3)→ K1, K2: iki

[K1(55b-56a);K2(55b);K3(58b);M(37b-38a);K4(74b-75a);K5(148a)]

ma'lûm ola ki (st. 1)→ Bu kelime K3 ve M nüshalarında yoktur.

eksikse (st. 2)→ K2,K5: eksige

zekât (st. 2)→ K2: zekâti

yüzde (st. 5)→ K2: iki yüz birde

[K1(56a-56b);K2(56a-56b);K4(75b-76a);K5(148b)]

almak (st. 3)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

sikke (st. 4)→ K2: sikkeye

nişâbdır (st. 5)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

girmeyen (st. 8)→ K2: girmiş

bir kimseniñ (st. 10)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

sene (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

anaları hâmile olur (st. 11)→ K1: ataları cümle olur; K2, K5: anaları cümle olur

[K1(57a-57b);K2(56b-57a);K4(76b-77a);K5(149a)]

birisine (st. 5)→ K1, K2: birine

virmese (st. 5)→ K1, K2: vırse

zekātı (st. 5)→ K5: zekāt

māl (st. 5)→ K5: mālı

[K1(57b-58a);K2(57a-57b);K4(77a-77b);K5(149b)]

itse (st. 2)→ K1,K2,K5: eylese

yidirse (st. 2)→ K1,K4,K5: iderse

zekāta (st. 3)→ K4: zekāt

fuḫarāya (st. 3)→ K4: faḫīre

ādemiñ (st. 4)→ K1, K2: āmiriñ

deynini (st. 4)→ K4: deynin

işidince (st. 5)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

zekāt (st. 5)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ve bir ḡanī kimseniñ izinsiz zekātını edā itse cā'iz degildir; işidince ne deñli rāzı olub icāzet virirse de. (st. 6, 7)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

[K1(58a);K2(57b);K4(77b-78a);K5(149b-150a)]

maşārifden (st. 1)→ K2: maşārifde

kıbleniñ (st. 3)→ K5: temlīki

[K1(58b);K2(58a);K4(78b);K5(150a)]

beleden (st. 1)→ K5: beldeden

kimselere (st. 4)→ K4: kimseler; K5: kişilere

Beşinci akrabāsı olan kimseye göndere (st. 4)→ K5: Beşinci akrabāsı ola. Ol kimseye göndere.

[K1(59a);K2(58a);K4(78b-79a);K5(150b)]

şahşıñ (st. 1)→ K4: şahş

ı'tibār (st. 1)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

fiṭre (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

faḳīre (st. 3)→ K5: fuḳarāya

iden (st. 3)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

olan (st. 4)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

fuḳarāya (st. 4)→ K1: faḳīre

[K1(59a-59b);K2(58b-59a);K4(79a-80a);K5(150b-151a)]

mālī (st. 1)→ K4,K5: māl

nüzūrdur (st. 2)→ K5: nezīrdır

kimseyedir (st. 4)→ K4, K5: kimsedir

mālī (st. 3)→ K4,K5: māl

mālī (st. 4)→ K4,K5: māl

āzādım (st. 5)→ K5: āzādım

ol (st. 5)→ Bu kelime K1, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Beşinci deyninden ziyāde nişāba mālīk olmayan medyūndur. (st. 8,9)→ K5: beşinci borçlu olan kimsedir.

ibn-i sebīldir. Ya'nī vaṭanında mālī olub (st. 9,10)→ Bu kısım K4 nüshasında yoktur.

kimse (st. 10)→ K1: kimsedir

ḥac (st. 11)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ziyāde-i merām (st. 12)→ Bu tamlama K4 nüshasında yoktur.

virirse (st. 13)→ K1: virse

[K1(60a);K2(59a);K4(80a-80b);K5(151a-151b)]

ma‘deni (st. 3)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

ma‘deni (st. 3)→ Bu kelime K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

Biri (st. 5)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

[K1(60b-61a);K2(59b-60a);K4(81a-82a);K5(151b-152b)]

tarladan (st. 2)→ K1, K2: tarlalardan; K5: mālдан

Ehl-i İslām’a (st. 2)→ K2,K4: Ehl-i İslām’ıñ

re‘āyā (st. 3)→ K4: re‘āyādan

tācirlerinden (st. 5)→ K1, K2, K5: tācirleri mālından

zekāt (st. 6)→ K1: zekātда

mālıñ (st. 9)→ K4,K5: mällarıñ

biri (st. 9)→ K4,K5: evvelki

ta‘līm-i dīn (st. 10, 11)→ K1, K2: ta‘līm

kimselerdir (st. 12)→ K1, K2: kimselere; K5: kimseleredir

degildir (st. 14)→ K4,K5: degil

kürkiniñ (st. 15)→ K1: eynine giydigi eşvāblar

pederine kışsa‘i naql eylemiş (st. 17)→ Bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

vezīrine (st. 18)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

[K1(61b);K4(82a-82b);K5(152b)]

Ya'nī (st. 1)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

berrī yabanda bilinmeyüb (st. 2)→ Bu kısım K1, K2 ve K4 nüshasında yoktur.

māl-ı müşkâtdır (st. 3)→ K1, K2, K4: mâldır

lākāt gibi (st. 3)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

māl (st. 3)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ne deñli ol faķır uşūli ve fūrū'i olursa da (st. 3,4)→ Bu kısım K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

lāzım (st. 7)→ K2: lāzım

[K1(61b-62a);K2(60b-61a);K3(61a-61b),M(39a-39b);K4(82b-83b);K5(153a-153b)]

şavm (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

nifās (st. 2)→ K1: nifāsı

ile (st. 4)→ K3, M, K5: bile

gün (st. 7)→ K1, K2: günü

ba'zılar (st. 8)→ Bu kelime K1, K2, K3, M, K4 nüshalarında yoktur.

Niyyet (st. 9)→ Bu kelime K3, M, K4, K5 nüshalarında yoktur.

miķdārı (st. 10)→ K5: kadar

farz-ı kaťıdır (st. 11, 12)→ K1, K2: farzdır, kaťıdır

hayzı (st. 12)→ K1: hayz

olmayanlardan (st. 12)→ K1, K2, K4, K5: olmayanlarda

bunlara (st. 13)→ M: bunda

kebîre günâhdır (st. 13)→ K5: günâh-ı kebîredir

Nâzım-ı merhûm (st. 15)→ K2, K4: nâzım

Ânıñ içün nâzım-ı merhûm didi (st. 15)→ K1: Ânıñ içün nâzım didi; Bu cümle K3 ve M nüshalarında yoktur.

[K1(63a-63b);K2(61b-62a);K3(62b-63a),M(40a-40b);K4(84a-85a);K5(154a-154b)]

kimesneler (st. 2)→ K1: kimselere; K2,K5: kimseler

hâtûn (st. 2)→ K5: hâ'iz

yâhûd (st. 3)→ K1: veyâ

havf iderse (st. 5)→ K1, K2,K5: korkarsa

olursa (st. 6)→ K1: olunursa da

olan (st. 6)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

Eger zarar (st. 9)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

bunlar (st. 11)→ K1, K2: bu sekiz kimseler; K5: bu sekiz kimse

şölüşden (st. 12)→ K1, K2,K5: şölüş mālından

vâcibdir (st. 13)→ K5: farzdır

vârişleri (st. 14)→ K2: vârişler

yanında (st. 14)→ K1: yanından

Ammâ oruca kudret gelmezden evvel ölürlerse vaşıyyet lâzım degildir (st. 15)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

lâzım (st. 15)→ K2: farz; K1: vâcib

eger (st. 17)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ğanī (st. 17)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

Ve eger ğanī (st. 17)→ K1: Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

Ḥāşıl-ı kelām zıkr olunan ḥā'iz ile nifāsıñ ğayrı olan kimseler oruç tutarlarsa şaḥīḥdir. Ḥā'iz ile nifāsıñ şaḥīḥ degildir. (st. 18, 19)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(63b-64a);K2(62a-62b);K5(155a-155b)]

ma'lūm (st. 1)→ K1, K2: ma'lūmuñ

Ramazān-ı Şerīf'iñ (st. 1)→ K1, K2: Ramazān-ı Şerīf ayınıñ

evvelki (st. 2)→ K1, K2: biri

ol niyyet (st. 3)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

ḍuḥādan (st. 4)→ ḍaḥve-i kibri ya dā

nüfesse (st. 5)→ K2: nifās

imsāk idüb (st. 7)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

vaḳt-i ṭulū'-ı fecirden (st. 8)→K5: ṭulū'-ı fecirden; K2: vaḳt-ı fecir

dek (st. 8)→ K1, K2: deġin

biri (st. 9)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

Zīrā şabīniñ ve niyyetiden şoñra mecnūn olanıñ ve uġunan kimseleriñ oruç tutmaları şaḥīḥdir. Bu ikisiniñ ikinci ġünü oruçları şaḥīḥ olmadığı niyyet bulunmadığıyçündür (st. 10, 11, 12)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

[K1(64a-64b);K2 (62b-63a);K3(63a-63b),M(40b-41a);K4(85a-85b);K5(155b)]

olsun (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

keffāret-i ḳatil (st. 3)→ K3, K4, K5: ḳatil

ve (st. 6)→ K1:veyā

ve nezr ile vâcib olan i'tikâf orucu ve mut'a orucu ve cezâ'-i halk orucu ve cezâ'-i şayd orucu (st. 7,8)→ K2: ve nezr ile vâcib olan i'tikâf orucu ve cezâ'-i halk orucu ve cezâ'-i şayd orucu Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

yedi (st. 8)→ K3, M, K4, K5: üç

[K1(65a-65b);K2(63a-63b);K3(63b-64b),M(41a-42a);K4(86a-86b);K5(156a-156b)]

evvelkisi (st. 1)→ K1, K2: evvelki

ikincisi (st. 2)→ K1, K2: ikinci

orucıdır (st. 2)→ K2: orucu

bir (st. 3)→ K1: bu

nezrim (st. 3)→ K3,K4: nezr

üçüncisi (st. 3)→ K1: K2: üçüncü

günüñ (st. 5)→ K5: günü

dördüncisi (st. 6)→ K2: dördüncü

orucu (st. 6)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Tafşili aşağıda keffâret-i şavm bahşinde beyân olunmuşdur (st. 7, 8)→ Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

eyleyen (st. 11)→ K5: iden

kimseler (st. 11)→ K5: kimse

ķurbānını (st. 11)→ K2, K3, K4: ķurbānın; M: ķurbāna

cezā'-i halk (st. 13)→ K3: halk

Harem'de (st. 14)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

Bu on gün oruca cezā'-i halk dirler (st. 15)→ Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

şaydı (st. 16)→ K4: şayd

öldürse (st. 16)→ K1, K2: öldürüb

eylerse (st. 16)→ K1, K2: eylese; K5: iderse

iderse (st. 16)→ K3, M: dilerse

aķçe'i (st. 17)→ K1: aķçeye

ol aķçe'i, dilerse (st. 17)→ Bu kısım K2, K3 ve M nüshalarında yoktur.

ol (st. 17)→ Bu kısım K2, K3 ve M nüshalarında yoktur.

Bu (st. 18)→ Bu kelime K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

orucı (st. 19)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

orucı (st. 19)→ K2: orucıdır

Tafşile muhtâc (st. 19)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

[K1(66a-66b);K2(64a);K3(65a-65b),M(42a-42b);K4(87a-88a);K5(156b-157a)]

olur (st. 2)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

hürre (st. 4)→ K3, K4, K5: hür

viren (st. 4)→ K1: virilen

olduğı (st. 6)→ K5: olmadığı

ile (st. 6)→ K3, K4, K5: hürrüñ

kimesneniñ (st. 9)→ K1, K2, K4, K5: kimseniñ

Ve bir rivāyetde hāricden gelen kimseniñ yāhūd bir yüksek yerde olan kimseniñ
şehādeti kāfidir (st. 10, 11, 12)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

[K1(66b-67b);K2(64b-65a);K3(66a-66b),M(43a-43b);K4(88b-89a);K5(157b-158a)]

imdi (st. 1)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ma‘lūmuñ (st. 1)→ K2:ma‘lūm

mekrūhdur (st. 2)→ K1, K2, K5: mekrūh

degildir (st. 3)→ K1, K2, K5: degil

aḥşamı (st. 5)→ K1: aḥşam

nāfile (st. 6)→ K2, M: nāfileye

aşlında (st. 6)→ K2,M: aşlından

bunlarıñ (st. 8)→ K3, M, K4, K5: bu günüñ

gelse (st. 8)→ K1, K3 ,M, K4, K5: gelmiş

‘ādet (st. 8)→ ‘ādeti

nāfile (st. 8)→ K1, K2, M: nāfiledir

niyyetinde (st. 9)→ K2: niyyetinden

nāfileye (st. 10)→ K2: nāfile

olsun (st. 10)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

dirse (st. 12)→ K1, K2: dise

ol (st. 12)→ K1: on

oruca (st. 14)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

terdīd (st. 14)→ K1, K2, M: terdīdi

[K1(68a-70a);K2(66a-67b);K3(67b-70a),M(44a-45b);K4(90a-92b);K5(159a-160b)]

kaşden (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

eyledigi (st.2)→ K5: eyledikleri

veyā devā olacak (st. 2)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

kaşden (st. 3)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

tükrügi (st. 3)→ K1: tükürdügi

kaşden (st. 7)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

ve iftârdan şoñra ol günde maraž veyā ḥayž veyā nifās `arız olmazsa ve ol gün seferden gelmezse (st. 7, 8)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

lâzımdır (st. 9)→ K2: lâzım olur

eger (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

giceden (st. 12)→ K5: gice

eylemese (st. 12)→ K5: eylese

şüretde (st. 12)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ğıdā (st. 13)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Veyā müştahâtdan olmayan şabîye veyā insân şüretine girmeyen cinne (st. 13, 14)→ Bu kısım K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

oruç (st. 16)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

bozuldı (st. 16)→ K5: bozulmadı

ve (st. 17)→ K1: veyā

günde (st. 17)→ K1: günden

yirse (st. 18)→ K3, K4: yise; M, K5: yidiyse

Ve daḥi ma`lūmuñ olsun ki (st. 19)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

bu (st. 19)→ K1: bir

niyyeti (st. 20)→ K1, K2: niyyet

köle (st. 20)→ K1, K2: kul

Gerek müslim (st. 20)→ Bu kısım K3, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

ayağı (st. 22)→ K3, K4, K5: ayağ

ayağı (st. 22)→ K3, K4, K5: ayağ

mükātebe (st. 23)→ K1, K2, M, K5: mükāteb

itse (st. 24)→ K5: eylese

aḳrabāsını (st. 24)→ K1, K2: aḳrabāsın

yarısını (st. 25)→ K1, K2: yarısın

bāḳīsini (st. 25)→ K1, K2: bāḳīsin

aşla (st. 26)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

tamāmen (st. 34)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

olunmaz (st. 36)→ K2: olunur

olur (st. 37)→ K2: olunur

güci (st. 38)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

eger (st. 42)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

aç (st. 43)→ K2: üç

iṭ'ām (st. 43)→ K2: ṭa'ām

olsun (st. 45)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

arpaya (st. 46)→ K2: arpa

iṭ'ām (st. 47)→ K2: ṭa'ām

it'ām (st. 49)→ K2: ʔa'ām

[K1(71a-72b);K2(68b-69b);K3(71a-72b),M(46b-47b);K4(93b-95a);K5(161b-162b)]

(st. 1)→ “On iki” beyit demişse de tenkitli metinler sonucunda beyit sayısı on üç olmuştur; K5: on

tafşīl (st. 1)→ K2: tafşīli

olunur (st. 1)→ K1, K2, M: olunub

olunsa (st. 8)→ K3, M, K4, K5: olunub

ʔulū' -ı fecr zāhir olursa, veyā aḥşam oldı zann eylese yise (st. 12, 13)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

veyā aḥşam olmasında 'alā kavlin şekk eylese de yise (st. 13, 14)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

veyā şafaḳdan şoñra gice zann eylese de yise (st. 14)→ Bu kısım K1, K2 ve K5 nüshasında yoktur.

veyā mecnūne olmayan (st. 14, 15)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

ʔa'ām (st. 16)→ K2: ʔa'āmını

ise (st. 16)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

çok (st. 16)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

evvel (st. 19)→ Bu kelime K1, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

iderse (st. 20)→ K5: itdiyse

veyā boḡazına devā eylese (st. 22)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

kušduḡı (st. 27)→ K2: kuşduḡın; K3, M: kuşnuḡı

cümlesine (st. 29)→ K1: cümlesi

cümlesinde (st. 30)→ K2: cümlesinden

Keffâret lâzım olmaz (st. 30)→ K1, K5: Keffâret lâzım gelmez; K2: Keffâret lâzım gelmeyen bundan aşağı orucu bozmayan şe'ylere beyân ider.

[K1(74a-75b);K2(71a-72b);K3(74a-76a);M(48b-50a);K4(97a-99a);K5(164a-165b)]

ṭavāfıñ (st. 4)→ K5: ṭavāfdan

Meşelâ (st. 9)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ḳâdir (st. 11)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olsalar (st. 12)→ K3, M, K4: olsa

iḥtiyâc (st. 14)→ K1: iḥtiyâcı

yerleri (st. 16)→ K5: yeri

zâ'id (st. 16)→ K2: zâ'ide

olmak (st. 18)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

mevtden (st. 22)→ K2: mürtedden

üzerinedir (st. 24)→ K2: üzerine

Ve maḥrem bâliḡ ve şâliḡ ve 'âḳil olmak şartdır (st. 24)→ K1: Ve maḥrem 'âḳil, bâliḡ ve şâliḡ olmak şartdır

şabî veyâ mecnûn (st. 24, 25)→ mecnûn veyâ şabî

şartdır (st. 25)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

farz (st. 25)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

kimseye (st. 27)→ K1: kimse

bilmekdir (st. 28)→ Bu kelime K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

erlere (st. 31)→ Bu kelime K3, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

olmasınıñ (st. 37)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

edānıñ şıḥḥatiniñ şartları ma'lūmuñ olsun (st. 38)→ K1: edānıñ şıḥḥatiniñ farzları
beyān farzları ma'lūmuñ olsun

[K1(75b);K2(72b);K3(76a-76b);M(50a);K4(99a);K5(165b)]

iḥrām (st. 1)→ K1, K2: iḥrāmdır

ikincisi (st. 2)→ K5: ikinci

vaḳf (st. 2)→ K1: vaḳfe

üçüncisi (st. 2)→ 120: üçüncü

ma'lūmuñ ola ki (st. 3)→ Bu kısım K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

‘Arafāt’a vaḳfeden (st. 3)→ K1, K2: ‘Arafāt vaḳfesinden

elfāz-ı küfürden ve ef‘āl-i küfürden ve i’tikād-ı küfürden (st. 4)→ K3, M, K4: küfürden

ve vāḳi‘ (st. 4, 5)→ K2, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında bu kelimeler yoktur.

olsa (st. 5)→ K1, K2, K5: olursa

[K1(79a-87b);K2(76a-84a);K5(168b-176a)]

olsa (st. 3)→ K5: olmasa

itdigi (st. 4)→ K1, K2: itdirdigi

‘aczi (st. 7)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

dirler (st. 8)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

itdirdikden (st. 9)→ K5: itdikden

olsa (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ba‘dehu (st. 10)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

üzerinde (st. 11)→ K5: üzerine

durmağa (st. 11)→ K5: durmak

niyābetle (st. 13)→ K1: niyābet

kimse (st. 13)→ K2: ādem

olur (st. 13)→ K2: olmaz

kendiyi (st. 13)→ K5: kendi

evinden (st. 14)→ K1, K2: erinden

niyābet (st. 14)→ K5: niyābetle

gelinceye (st. 15)→ K2: gelince

dek (st. 15)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

vaķit (st. 15)→ K1: vaķitde

itdirse (st. 16)→ K5: iderse

tafşīlen (st. 21)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

şart (st. 21)→ K1: şartı

kişiniñ (st. 26)→ K2: kimseniñ

evvelinden (st. 27)→ K5: evvelinde

hacc (st. 29)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olmaķdır (st. 29)→ K5: olmak

it (st. 29)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

yerinde (st. 31)→ K1, K2: yerinden

iden (st. 31)→ K1, K2: ider

ķābil (st. 33)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur

itdirmek (st. 33)→ K5: itmek

Fāsid iden ķiři yine ol ĥacc emr iden ķiřiniñ birinden tekrar ĥacc itmek ile (st. 34)→
Bu cümle K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

mes'elede (st. 38)→ K1, K2: mes'ele

ve aldığı (st. 40)→ Bu kelimeler K1 nüshasında yoktur.

dağı (st. 40)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

zamānından (st. 41)→ K5: zamānında

ol (st. 42)→ K2: evvel

mīķātı (st. 43)→ K2: mīķāt

olmağa (st. 46)→ K1, K2: olmak

Rābi'a eşmesinde (st. 46)→ K5: rābi'atün-şemsinde

Mekke'ye duĥūl (st. 48)→ K5: kimseye

itmedigi (st. 49)→ K1: itmese

ya'nī (st. 50)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ba'dehu (st. 50)→ K1: Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

ġayrı (st. 52)→ K1, K2: İmāmeyn

niyyetine (st. 52)→ K5: niyyet

'umreyi (st. 52)→ K5: 'umre

Pes (st. 55)→ K1: Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

muĥayyerdir (st. 56)→ K1, K2: muĥayyer olub

taḥammül (st. 60)→ K1: müteḥammil

olsun (st. 61)→ K5: içün

yerden (st. 66)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ne (st. 70)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olub (st. 72)→ K5: olur

vārişinindir (st. 72)→ K1, K2: vereşenindir

veresiye (st. 80)→ vereşeye

yaya (st. 81)→ K1: yayan

yāḥūd yayanlık çoğı yorulsa (st. 81)→ K1: yā yoluñ çoğını yürüse

çoğı (st. 81)→ K2: çoğını

yeterse (st. 84)→ K5: yeter olsa

farz (st. 87)→ K2: borç

Te‘ālā (st. 88)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

yerinden (st. 90)→ K1: bundan

kimse (st. 91)→ K1, K2: kişi

it (st. 91)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olmasa (st. 98)→ K2: olsa

olmayub (st. 98)→ K1, K2: olsa

yerine (st. 103)→ K5: birine

şevābı (st. 103)→ K5: cevāb

virme (st. 106)→ K5: virse

iden (st. 106)→ K5: idüb

dilerse (st. 107)→ K1: dilerseñ

ola (st. 107)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

ḥacc (st. 109)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

ḥac (st. 110)→ Bu cümle K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

idüb (st. 111)→ K5: ider

itdiyse (st. 112)→ K5: iderse

olur (st. 116)→ K1: olmaz

Akçe alan kimse (st. 116, 117)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

az (st. 117)→ K5: izin

çuvala (st. 118)→ K1: çuval

iḥrām (st. 119)→ K5: emem

aldırmak (st. 120)→ K5: aldığı

şuyı (st. 120)→ K1: şu

‘aleyh (st. 122)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ḥammām (st. 123)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ve (st. 125)→ K2: veyāḥūd

olanlar (st. 126)→ K5: olan

izin (st. 126)→ K5: izin

ḥükmi (st. 127)→ K5: ḥüküm

vārişlere (st. 129)→ K5: vereşelere

cā'iz olur (st. 130)→ K5: cā'izdir

idivirsiñ (st. 132)→ it dilerseñ

kime (st. 135)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

idene (st. 135)→ K1: iden

vārişe (st. 137)→ K1, K2: vereşe

Lākin (st. 140)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

Tā ki (st. 142)→ K1: yā

dek (st. 143)→ K5: ğurresinden

kendi (st. 145)→ K1, K2: ebedī

Şām'a (st. 148)→ K5: Şām

'inde (st. 151)→ K5: katında

olur (st. 153)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

kimseye (st. 154)→ K5: kimse

ḥacc (st. 154)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

bu (st. 157)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ḫurbānı (st. 159)→ K2: ḫurbān

ḥaccı (st. 161)→ K5: ḥac

evvelā (st. 165)→ Bu kelime K1, K5 nüshalarında yoktur.

olan (st. 165)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

virme (st. 167)→ K5: virseñ

biz (st. 170)→ K5: eger

şartı (st. 171)→ K5: şart

şartlar (173)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olan (st. 173)→ K2: Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

cā'iz olur (st. 174)→ K1, K5: cā'izdir

kimseyi (st. 176)→ K1: kimse

devesine (st. 177)→ K5: dutsa

olursa (st. 177)→ K1: olur

aķçe'i (st. 178)→ K1, K2: aķçeye

gerekdir (st. 178)→ K5: gerek eder

aķçesidir (st. 180)→ K5: aķçedir

alub (st. 180)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

vālideyne (st. 186)→ K1: vālideynine

farz (st. 186)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

on (st. 187)→ K1: ol

ile (st. 188)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

hurrem (st. 188)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

oğlan (st. 188)→ K5: olan

olur, ve şālihlerden (st. 189)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

‘aleyhi’s-selām (st. 194)→ K2: şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

haccın (st. 198)→ K5: haccı

şerā’itlere (st. 199)→ K5: şerā’itlerine

olmadığı (st. 204)→ K2: olduğu

belki (st. 204)→ K5: bil

veyā (st. 206)→ K1: yā

meşrū' (st. 208)→ K5: şürū'

kılmak (st. 208)→ K2: kalmak

kimseniñ (st. 209)→ K5: kimse

kimse'i (st. 209)→ K5: kimse

ḥacda (st. 210)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

nice (st. 210)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

İlla'llāh (st. 211)→ K5: illa'llāh

āḥar (st. 212)→ K5: āḥara

müte'allık (st. 212)→ K5: menfa'ati

iḥlāşa (st. 214)→ K5: ḥalāşa

Allāhumme'r-zukni şehādeti fī sebīlike vec'al mevti fī beledī rasūlik. Amin (st. 214, 215)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

[K1(89a-95b);K2(85b-90a);K5(177b-184a)]

bir (st. 3)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

keçi (st. 4)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

yaşına (st. 4)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

bayrāmı (st. 5)→ K5: bayrām

Ḳurbānına (st. 6)→ K5: Ḳurbān

günü (st. 7)→ K5: gün

‘ākil olmak ve bāliḡ olmak ve hür olmak ve ḡanī olmak ve muḡīm olmak ve dār-ı harbdde uḡḡiyyeniñ vācib olduğunu bilmekdir (st. 7-9)→ K1: müslim olmak ve hür olmak ve ḡanī olmakdır

kimsede (st. 9)→ K2: kimseniñ

şarḡdan (st. 10)→ K1, K2: dörtten

aşliyyeden (st. 12)→ K5: aşliyyesinden

karışık (st. 13)→ K1: karışığı

bir (st. 16)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Muşhaf-ı Şerīfi (st. 16)→ K1: Muşhaf; Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

veyā sā’ir kitābı (st. 16)→ K2, K5: vesā’ir kitābı

Nişāba bāliḡ olursa ḡurbān vācib olur. Gerek müstākilen bāliḡ olsun gerek āḡar mālī zamm itmekle bāliḡ olsun (st. 17, 18)→ Bu kısım K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

ba’zısı (st. 19)→ K1, K2: ba’zılar

ādāb (st. 20)→ K2: edeb

Ve ḡāzileriñ silāḡı (st. 21)→ K1: ve ḡille viren mülk-i ‘aḡār

Ve ba’zılar bir senelik zaḡīre ḡāşıl olursa üzerine vācibdir didiler (st. 22, 23)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

Ve ḡāzileriñ silāḡı ba’zı ‘ulemā kıymeti mu’teberdir didiler. Ve ba’zılar bir senelik zaḡīre ḡāşıl olursa üzerine vācibdir didiler (st. 21, 22, 23)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

kış (st. 25)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ziyāde (st. 25)→ K5: ḡayrı

ve bir inek (st. 28)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

hîsâb olunur (st. 29)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

gündelik (st. 30)→ K5: günde

mu‘acceli (st. 31)→ K5: mu‘accel

olunur (st. 32)→ K5: olursa

olur (st. 32)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

hîsâb olunur eger (st. 32)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

ve eger nişâb itmezse kırbân vâcib degildir (st. 32, 33)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

degildir (st. 33)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

idince (st. 34)→ K1: idince

Eger (st. 34)→ Bu kelime K1, K5 nüshalarında yoktur.

boğazlarsa (st. 34)→ K5: boğazlanırsa

köye tâbi‘ olur (st. 35)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

şehirde (st. 35)→ şehir

köy ve (st. 36)→ Bu kısım K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

şehre tâbi‘ olur (st. 37)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

behâsı (st. 40)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

çamuş (st. 40)→ Bu kelime K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

kimse (st. 41)→ K1, K2: kimseniñ

bir çamuş veyâ (st. 41, 42)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

müşterek olan kimselerde üç şart bulunmak lâzımdır. Bu üç şartıñ birisi ol müştereklerde bulunmazsa cümlesiniñ kırbânı şahıñ olmaz. Ol müşterekler lahm

bilen taḫsīm iderken vezn ile taḫsīm iderler, efḍal budur. Her ḥālde taḫsīmde vezin lâzımdır (st. 42, 43, 44, 45)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

bölükden (st. 48)→ K2: bölükde

bölük (st. 48)→ K2: bölükden

eylese (st. 49)→ K1: itse

vereşeden (st. 50)→ K2: vereşeler; K5: vereşe

boğazlarsa (st. 51)→ K2,K5: boğazlarsa

ḳurbānıñ (st. 52)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

gerek şatın alsın ve gerek kendin ṭavardan olsun ol ḳurbāna behā taḳdīr iden ḳıymetin fuḳarāya taşadduḳ itmek ol kimse üzerine vācibdir. Ol ḳurbān ki (st. 52, 53, 54)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

ḳurbānı (st. 56)→ K5: ḳurbān

ḳurbāndan (st. 56)→ K5: ḳurbān

ḳurbānı (st. 56)→ K5:ḳurbāndan

diri (st. 56)→ Bu kelime K2 ve K5 nüshalarında yoktur.

ḳıymetini (st. 58)→ K5: ḳıymeti

ḳurbānı (st. 58)→ K5: ḳurbān

muḳaddem (st. 58)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

olursa (st. 60)→ K5: olsa

yürüyüb (st. 62)→ K2: yürür

bir (st. 62)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

veyā göziniñ ekşeri gitmiş (st. 65)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

Eger (st. 65)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ķuyruķsız dođmuŗ (st. 68)→ K5: ķulaksız dođmamıŗ

gibi (st. 68)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

‘alefden (st. 70)→ K2: cīfedden

yinmez (st. 70)→ K1: yimez

ķayvānı (st. 71)→ K5: ķayvān

ķıfz it diyū virilsin gerek mūŗterek olsun gerek zevcinden ve gerek (st. 73, 74)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

idūb (st. 76)→ K5: iderse

mālında (st. 78)→ K1: mūlkinde

tazmīne (st. 79)→ K1: tazmīnine

zēbiķ (st. 79)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ŗońradır (st. 79)→ K1: řońra

‘aybından (st. 80)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

faķīr (st. 82)→ K5: fuķarā

Ve eger ol fuķarā ķurbānı alırken yāhūd almazdan evvel, mūcerred ķurbānı niyyetle alır kendiye vācib itmedi ise, ve eger üzerine vācib eyledi ise, bir ğayrısın a‘lāsından alır zēbiķ ider (st. 82, 83, 84)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

olsa (st. 86)→ K5: olursa

zābiķden (st. 87)→ K1: zēbiķden

yitse (st. 88)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ķurbān (st. 90)→ K1, K2: ķayvān

ikinci (st. 91)→ K5: iki

ķoyunı (st. 91)→ K5: ķoyun

ķurbān gūni (st. 93, 94)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

ķurbān (st. 94)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

olsa (st. 94)→ K5: ola

vācib (st. 95)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

niyyet (st. 95)→ Bu kelime K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

ol kimesne üzerine (st. 96)→ Bu kelime K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

uğhiyye (st. 96)→ Bu kelime K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

Ba'zılar (st. 96)→ K1: Ba'zıları

ķurbānını (st. 97)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ķurbān (st. 99)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ķurbānını (st. 99)→ K5: ķurbān

ķurbān (st. 99)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

cā'izdir (st. 102)→ K5: cā'iz

kendi (st. 102)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

bilinirse (st. 103)→ K2: bilinir

ķıymetine (st. 106)→ K1: niyyetine

Bu iki kimseler ķurbānından yirler ve yidirirler ve hem taşadduķ iderler. Ve eger ol kimseleriñ 'ayāsı haķķ ise taşadduķ itmeyüb kendi nafaķa idinmek daği cā'izdir (st. 106, 107, 108)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

ve hem taşadduk iderler. Ve eger ol kimseleriñ 'ayāsı haqq ise taşadduk itmeyüb kendi nafağa idinmek daḥi cā'izdir (st. 107, 108)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

iden (st. 110)→ K5: eyleyen

yidirmezler (st. 112)→ K2, K5: yidirirler

Hemān fuḳarāya taşadduk itmek vācibdir (st. 112, 113)→ Bu cümle K5 nüshasında yoktur.

nāṣī (st. 113)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

miḳdār (st. 114)→ K1: miḳdārı

ḳıymetini (st. 114)→ K5: ḳıymeti

faḳīr (st. 115)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olub (st. 116)→ K5: olur

Ve Behce şāḥibi daḥi fetvāyı bu ḳavle virmişdir (st. 117)→ Bu cümle K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

veledi içün (st. 119)→ K1, K2: veledinden

içün (st. 119)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

velīsi (st. 120)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

'aynī ile (st. 122)→ ya 'nī izn ile ğanī

cā'izdir (st. 124)→ K2: cā'iz

niyyet-i meyyit (st. 127, 128)→ K1, K2: meyyit

ḳurbān (st. 128)→ K2: ḳurbānı

ol kimse (st. 128)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

Ẓebḥiñ (st. 129)→ K1, K2: zebih

ķurbāndan (st. 131)→ K5: ķurbānı

itseler (st. 133)→ K5: itse

meşelā (st. 133)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

her (st. 133)→ K2: bir

keşire (st. 137)→ K1: keşir

ķurbānıñ (st. 139)→ K2: ķurbān

ķömlek gibi (st. 141)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

zebiħden (st. 142)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Ba'zılar (st. 144)→ K1: Ba'zıları

yüñden ve deriden behā taķdīr itmedin bir şey'le mübādele idüb ol şey'den (st. 145, 146)→ Bu kısım K1 ve K5 nüshalarında yoktur.

ziyāret (st. 151)→ K1: ziyāreti

bir (st. 151)→ K1: biri

niyyeti (st. 163)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

zamānda (st. 168)→ K5: zamāne

Ānlar daħi ķurbān itdikde aña virirler. Nevbetle birbirin ķurbānların yirler (st. 169, 170)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

iderse (st. 174)→ K5: idüb

Zīrā (st. 175)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

[K1(116b);K2(112b-113a);K3(106b);M(67a);K4(130b-131a);K5(201a-201b)]

istiħāzadır (st. 2)→ K5: istiħāza

yā (st. 2)→ K1, K2: veyā

hātūnuñ (st. 3)→ K5: toğuranıñ

eksik (st. 5)→ K5: ewvel

Eger (st. 5)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

ekşeri (st. 5)→ Bu kelime K1 ve M nüshalarında yoktur.

aydan (st. 5)→ K1, K2, M, K4: ay yā

[K1(117a);K2(113a);K3(106b-107a);M(67a-67b);K4(131a);K5(201b)]

aķmazsa (st. 2)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

kırķ günden ziyādesi (st. 3)→ K1, K2, K3, M, K4: ziyāde aķarsa

[K1(117a);K2(113a-113b);K3(107a-107b);M(67b);K4(131a-131b);K5(201b-202a)]

ikiz (st. 1)→ K1: eger

‘iddeti (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

olmaķ (st. 1)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

düşüg (st. 2)→ K1, K2, M, K4, K5: düşüd

düşerse (st. 2)→ K2: düşürürse

ve sālir a‘zāsından birisi bir ‘uzvı (st. 3)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

olan (st. 5)→ K1, K2: olunan

ķan (st. 6)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Lākin (st. 6)→ Bu kelime K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

yā dahı ziyāde (st. 6, 7)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

eksik aķdıysa istiḥāza olur (st. 7)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

Zīrā eḳal ṭuhur, onbeş gündür. Ama üç günden eksik aḳdıysa yāhūd ḥayız kesileli on beş gün tamām olmadan düşerse, bu iki ḳan ḥayız degildir. Belki dem-i istiḥāza dirler. tafṣīlī aṣağıda gelir (st. 7, 8, 9)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(117b-118a);K2(113b-114a);K3(107b-108a);M(68a-68b);K4(131b-132b);K5(202a-202b)]

Ya'nī (st. 1)→ Bu kelime K1,K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

eḳal (st. 2)→ K5: evvel

eksik (st. 4)→ K2: evvel

gün (st. 5)→ K1, M: günde

günüñ (st. 7)→ K5: 'aşereniñ

günüñ (st. 8)→ K2: gün (satırdaki 2. günüñ)

kesilüb (st. 10)→ K2: kesüb

olan (st. 10)→ Bu kelime K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

yā (st. 11)→ K1, K2, M: veyā

ḥayızı (st. 12)→ K3, K4, K5: ḥayız

şoñra (st. 13)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

Geçdikce (st. 14)→ K1: geçmedikce

ekşerine (st. 14)→ K3, K4, K5: ekşeri

üzerine (st. 15)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

müstemir (st. 15)→ K3: müsetter; K5: müsemmer

[K1(118a-118b);K2(114b);K3(108b);M(68b);K4(132b-133a);K5(202b-203a)]

eyleye (st. 1)→ K4: ider

namāzın (st. 2)→ K2: namāzı

eger ğusle kâdir olmazsa teyemmüm ide (st. 4)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

ikinci (st. 7)→ K5: iki

ya'nī kan kaṭ' olduğdan şoñra on beş güne kadar (st. 7, 8)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

[K1(118b-119a);K2(114b-115a);K3(109a);M(69a);K4(133b);K5(203a-203b)]

Bu kanıñ kesilmesi 'âdetden evvel olursa, 'âdeti gelmedikce cimā' helâl olmaz (st. 1, 2)→ Bu cümle K1, K2, K3, M ve K5 nüshalarında yoktur.

tamām (st. 3)→ K2: hemān

kan (st. 3)→ Bu kelime K2, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

āḥiresinde (st. 4)→ K2, K3, M, K4: āḥirinden

ögle (st. 6)→ K1, M: öyle; K3: ola

ve orucın tıtar (st. 8)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

yā (st. 9)→ Bu kelime K3 nüshasında yoktur.

kesilmezse herḥâlde ğusl itmeksizin cimā' helâl olur (st. 9, 10)→ K1: kesilirse yā ğusl itmeksizin cimā' helâl olmaz

yā kesilmezse herḥâlde (st. 9, 10)→ Bu kısım K2, K3 ve M nüshalarında yoktur.

[K1(119a);K2(115a);K3(109a-109b);M(69b);K4(134a);K5(203b)]

dirler (st. 2)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

ḳayırmadıĝından (st. 3)→ K5: ĝayırmadıĝından

'âdeti (st. 3)→ K1, K4: 'âdetini

yaḳında (st. 4)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

[K1(119b);K2(115b);K3(109b-110a);M(69b);K4(134a-134b);K5(203b-204a)]

Müfesserün bih (st. 2)→ K1, K2, M, K5: müftiyyün bih

intikāli (st. 3)→ K3: intikāl

olur (st. 3)→ K3: Bu kelime yok

gün (st. 6)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

görse (st. 6)→ K2: göre

hem zamānda (st. 6)→ Bu kısım K1, K2, K3 ve K4 nüshalarında yoktur.

‘adedde (st. 7)→ K1, K2: ‘adedinde

oluna (st. 7)→ K5: oldu

[K1(119b-120a);K2(116a);K3(110a);M(70a);K4(134b-135a);K5(204a-204b)]

aķarsa ‘ādeti yine (st. 3)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

iderse (st. 5)→ K3: ider

[K1(120a);K2(116a);K3(110b);M(70a-70b);K4(135a);K5(205a)]

aydan (st. 2)→ K5: ayda

on (st. 2)→ Bu kelime K2, K3, M, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

güni (st. 2)→ K2, K3, M: gün

[K1(120b-121a);K2(116b-117a);K3(111a);M(70b);K4(135b);K5(205a-205b)]

Ma‘lüm ola ki (st. 1)→ Bu kısım K1, K2, K3, M ve K4 nüshalarında yoktur.

günlerdir (st. 2)→ K3, K4, K5: günlerde

[K1(125b-126b);K2(121a-122b);K4(140b-142a);K5(210a-211a)]

itmekle (st. 1)→ K2: itmege

ve (st. 1)→ K2: veyā

ile (st. 1)→ K2: ve

bakmak ile hürmet (st. 1, 2)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

‘avrata (st. 2)→ K2: ‘avratına

yapışsın (st. 5)→ Bu kelime K1, K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

gerek (st. 5)→ Bu kelime K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

yapışsın, gerek (st. 5)→ Bu kısım K2 nüshasında yoktur.

erde (st. 5)→ K5: ere

olsun (st. 7)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

aşağıda (st. 8)→ K1: aşağı

kişiye (st. 8)→ K4: kişide

eriñ (st. 10)→ K1: öñ

olur (st. 11)→ K1, K2, K4: oldı

yapışan (st. 12)→ K4: yapışmak

kızınıñ (st. 14)→ K2: kızını

Țokuz (st. 16)→ K5: Țokuzuncı

anasını (st. 18)→ K2: anası

ma‘hūdına (st. 18)→ K5: ma‘hūda

ügey (st. 19)→ K1: ügeyi

döşekde (st. 22)→ K2: döşeginde

kızınıñ anası babasına ebedī hārām olur. Ve bir kimse ‘avratıyla döşekde iken cimā‘ için ‘avratına el uzatsa ama kızınıñ döşegi yakın olub bilmeyüb kızınıñ çıplak yerine

şehvetle yapışsa yāḥūd ince libās üzerinden yapışub ıscaklığını duysa, anası babasına ebedī olur (st. 22-25)→ Bu kısım K1 nüshasında yoktur.

duysa (st. 25)→ K4,K5: derisine

pīrlər (st. 29)→ K4,K5: pīrləriñ

ḥātūnı (st. 30)→ K2: ḥātūn; K5: ḥātūnuñ

ḥātūnuñ (st. 31)→ K4: ḥātūna

livāṭa eylese ḥurmet şābit olmaz. Ḥaqqā ol ādem ol ḥātūnuñ (st. 30, 31)→ Bu kısım K5 nüshasında yoktur.

alsa (st. 32)→ K2: eylese

olur mu? El-cevāb (st. 33)→ Bu kısım K1, K2 ve K4 nüshalarında yoktur.

[K1(128b-129b);K2(124b-125a);K4(144b-145b);K5(212b-213a)]

cümleden (st. 2)→ K2: cümle

‘użvı (st. 2)→ K1, K2: ‘użuv

rub‘ (st. 3)→ K2: rābi‘

ebeden (st. 3)→ K1: ebedī

Bilā-keffāret cimā‘ itmek ve dā‘īlerin işlemek ḥarām olur (st. 5, 6)→ Bu cümle K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

bunuñ (st. 7)→ K4,K5: bu

eger (st. 7)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

vaḳitde (st. 8)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

gice (st. 9)→ Bu kelime K5 nüshasında yoktur.

iki (st. 12)→ K4,K5: yeñi

ay (st. 12)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

faķīre (st. 12)→ Bu kelime K4 nüshasında yoktur.

günince (st. 12)→ K2: bir günde; K1: her birine bir günde

veyā bir faķīre altmış günince günde bir fiķre virir (st. 13)→ Bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

faķīri (st. 13)→ Bu kelime K2 nüshasında yoktur.

iķāam (st. 14)→ K2, K4: ķaāam

ķarınları (st. 14)→ K1: ķarınların

ile (st. 15)→ Bu kelime K1 nüshasında yoktur.

etmeginden (st. 17)→ K1, K2: etmegine

ķatıķdan (st. 17)→ Bu kelime K1 ve K2 nüshalarında yoktur.

faķīre (st. 18)→ K2: faķīr

iķāam (st. 18)→ K2: ķaāam

iķāam (st. 18)→ K2: ķaāam

Yaānī altmış ādemi bir öyün ķoyurmuş olur. Yeāi başdan (st. 18, 19)→ Bu kısım K4 ve K5 nüshalarında yoktur.

iķāam (st. 19)→ K2: ķaāam

SONUÇ

18. yüzyıl şairi Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin hayatı hakkında şuara tezkirelerinde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri ve Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmani'sinde de "Ceceli Müftü İbrahim Efendi"nin hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır. Şairin hayatı hakkındaki malumat, eserlerinin yazma nüshalarındaki bilgilerden edinilmiştir. Yazma nüshalardan anlaşıldığı kadarıyla müellif, Nakşibendi tarikatına müntesip olup Kastamonu'da yirmi sene müftülük yapmıştır. 1199 (m. 1785) yılında vefat etmiştir. İncelemesi yapılan "Şâfi" isimli eserin çeşitli kütüphanelerde otuzdan fazla nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan bazılarında eserin ismi "Envâr-ı Şifâ", "Manzûmetü'l-Fıkıh", "Akâid Manzûmesi" ve "Manzûm İlmihal" olarak kaydedilmiştir. Yine eserin müellifi "Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî", "Muhammed Fevrî", "Aziz Mahmud Hüdaî", "Gulam Ali", "Salih", "Aşık Ömer Konevi" ve "Saruhanî İbrahim Uşşak" olarak yanlış isimlerle kayıt altına alınmıştır. Bu kişilere ait gösterilen söz konusu eserin Ceceli Müftü İbrahim Efendi'ye ait olduğu tashih edilmiştir.

Kütüphane kayıtlarından hareketle Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin incelemesi yapılan eserinden başka beş tane daha eseri vardır. Bu eserler şunlardır: İlki Mekke şehrinin faziletlerinin mensûr bir şekilde Arapça anlatıldığı "Fezâ'ilü'l-Mekke Risalesi". İkincisi kurban ibadetinin mensûr olarak anlatıldığı "Risâle-i Udhiyye"si. Üçüncüsü yeme-içme adabının mensûr olarak anlatıldığı "Kırk Hadis Tercümesi". Dördüncüsü 29 beyitten oluşan "Manzûm Esmâ-i Hüsnâ"sı. Beşincisi 104 beyitten oluşan İslam miras hukukunun anlatıldığı "Manzûm Ferâ'iz"idir.

Altı nüshanın karşılaştırılması sonucu "Şâfi" adlı eser ile ilgili bilgiler şu şekildedir. Toplam 924 beyit olan "Şâfi", manzûm bir ilmihaldir. Eser, tertip yönüyle diğer fıkıh eserlerinden farklılık göstermektedir. Eser itikâd, farz, vâcip, harâm ve mekrûh, sünnet, müstehap olmak üzere altı bâbdan oluşmaktadır. Namaz ibadetinin farzları farz bâbında, vâcipleri vâcip bâbında, harâm ve mekrûhları harâm ve mekrûh bâbında, sünnetleri sünnet bâbında, müstehapları müstehap bâbında anlatılmıştır. Oruç, zekat, hac gibi ibadetler de namaz ibadeti gibi altı ayrı bâbda anlatılmıştır. Bu altı bâbdan sonra hayz, nifâs, bey' şîrâye, müzâra'ie, sayd, nikâh, talâk, zihâr ile ilgili fikhî meseleler de beyan olunmuştur.

Eser, Hanefi mezhebine uygun olarak yazılmış bir fıkıh kitabıdır. Eserin beyitlerinden tespit edilen bilgilere göre müellif; Ebû Hanîfe'den, İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'den, Kerhî'den, Tahavî'den, İmâm Gazzâlî'nin eseri İhyâ'u Ulûmi'd-din'den, İmâm Mâtürîdî'den, Molla Hüsrev'in "Dürerü'l-Hükkâm"ından ve Haskefî'nin "Dürrü'l-Muhtâr"ından faydalanmıştır.

Eser, aruzun hezec bahrinin "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin gayesi, her Müslüman'a gerekli olan ilmiyal bilgilerini öğretmektir. Bunu yaparken şiirin akılda kalıcılığı ve nesir yazıya göre daha ezberlenebilir olması husûsiyetlerinden faydalanarak eserini manzûm olarak yazmıştır. Müellifin sanat yapma gibi bir arayışı yoktur. Nitekim eserinde de, faydalı olmayan konularda şiir yazılmasını uygun görmemiştir. Mesleği müftülük olan Ceceli İbrahim Efendi, sadece dinî konularda eser yazmıştır. "Şâfiî"nin inceleme kısmında görüldüğü üzere müellif, anlatmak istediklerini aruz vezni ile anlatmakta zorluk çekmiştir. Aynı şekilde İbrahim Efendi, eserini mesnevi nazım şekli ile yazmış olmasına rağmen kafiye bulmada da zorluk çekmiş, birçok beyitte ahengi, revî harfi olmadan rediflerle sağlamıştır.

Eserin üçte birini kapsayan İtikat (69-153 beyitler), Menhiyyat (627-755 beyitler) ve Müstehap (785-831 beyitler) bölümleri akıcı ve anlaşılır bölümler iken bunlar haricindeki bölümlerde anlatım, genel olarak kapalı ve anlaşılması zor beyitlerden oluşmaktadır.

Klasik Türk edebiyatı döneminde Türkçe yazılmış 24 adet manzûm fıkıh eseri tespit edilmiştir. Bu eserlerin bazıları 100 beyit kadarken bazıları 7000 ilâ 9000 beyit civarındır. Hacim olarak küçük olan eserler genellikle sadece namaz ve abdest ibadetinin anlatıldığı eserlerdir. Binlerce beyitten oluşan eserler ise hemen hemen fıkıhın tüm meselelerinin anlatıldığı eserlerdir. Bu eserler şekil özellikleri bakımından genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılmışlardır. Vidinli Sa'dî'nin "*Manzûme-i Salât-ı Sa'dî*"si, Muhammed Tûrâbî'nin "*Manzûme-i Fıkıh-ı Keydânî*"si, Sunullah-ı Gaybî'nin "*Huda Rabbim Manzumesi*" kaside nazım şekli ile yazılmışken Şemsî Ahmed Paşa'nın "*Manzûm Vikâye Tercümesi*", Halîfe Muhammed Efendi'nin "*Dürretü't-Tâc*"ı, Seyyidî'nin "*Manzûme-i Fıkıh-ı Keydânî*"sinin bir bölümü kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Kalan eserler mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Ayrıca bu eserlerin tümü aruz vezni ile yazılmıştır.

Şairlerimiz fıkıh eserlerini Türkçe'ye manzûm olarak tercüme ederken bir takım Arapça fıkıh eserlerinden faydalanmışlardır. Bu eserler şunlardır: Burhânüşşerîa Mahmûd'un "*Vikâyetü'r-Rivâye fî Mesâ'ilî'l-Hidâye*"si, İmam-zâde eş-Şargî Muhammed b. Ebî Bekr'in "*Şir'atü'l-İslâm*"ı, Lutfullah Fâzıl en-Nesefî el-Keydânî'nin "*Fıkhü'l-Keydânî*"si, Molla Fenârî'nin "*Mukaddimetü's-Salât*"ı, Molla Hüsrev'in "*Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*"ı, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî'nin "*Dürrü'l-Muhtâr*"ı, İmâm Gazzâlî'nin "*Kimyâ-yı Sa'âdet*"i ile "*İhyâ'ü Ulûmi'd-Dîn*"i, Şeyh Bedreddin'in "*Teshîl Şerhu Letâ'ifi'l-İşârât*"ı, Siğnâkî'nin "*Nihâye fî Şerhi'l-Hidâye*"si, Ahmed Bîcan'ın "*Envârü'l-Âşıkîn*"i, Beyzâvî'nin "*Tefsîrü'l-Kâdi (Envârü't-Tenzîl ve Esrârî't-Te'vîl)*"sı, Zemahşerî'nin "*Tefsîrü'l-Keşşâf*"ı, Ebû'l-Leys'in "*Tefsîru Ebi'l-Leys (Tefsîru'l-Kur'ân)*"i, "*Hizânetü'l-Fıkh*"ı ile "*Mukaddime*"si, Nûreddin es-Sâbûnî'nin "*Kifâye fi'l-Hidâye*"si, Kudûrî'nin "*Muhtasar*"ı, Secâvendî'nin "*Ferâizü's-Sirâciyye*"si, Halebî'nin "*Mülteka'l-Ebhur*"u, Cevherî Efendi'nin "*Cevâiru'l-Ferâiz*"i, İbni Melek'in "*Şerh-i Mesâbîh (Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr)*"i, "*Şerhu Mecmai'l-Bahreyn (Şerh-i Mecma'a)*"i ile "*Şerh-i Menâb*"ı, Kâdîhân'ın "*Fetâvâ*"sı, Bezzâzî'nin "*Fetâva'l-Bezzâziyye*"si, Sedîdüddin el-Kâşgarî'nin "*Münyetü'l-Musallî*"si, Tâhir b. Ahmed el-Buhârî'nin "*Hulâsatü'l-Fetâvâ*"sı, Âlim b. Alâ'nın "*Fetâva't-Tatarhâniyye*"si, Burhâneddîn el-Buhârî'nin "*Zahîretü'l-Fetâvâ*"sı, Burhâneddin el-Merginânî'nin "*Hidâye*"si, Kâkî'nin "*Uyûnü'l-Mezâhib*"i, Kutbeddîn b. Mehmed İznikî'nin "*Mukaddime*"si, İbn Kemal Paşa'nın "*İslâh-ı İzâh*"ı. Bunlardan başka müellifleri tespit edilemeyen "*Şerhü'd-Dekâ'ik*", "*Şerh-i Vuzû*", "*Şerh-i Tetimme*", "*İnâye*", "*Şerh-i İnâye*", "*Şerhü't-Tahâvî*", "*Şerh-i Düre*", "*Şerhü Fezâ'ilî's-Salavât*", "*Şerh-i Hidâye*" eserleri. Bu eserlerin yanı sıra Birgivî Mehmed Efendi'nin Türkçe yazdığı "*Vasiyyet-name*"si öğrencisi Bahtî tarafından manzûm hâle getirilmiştir. Görüldüğü üzere fıkıh mahiyetli manzûm eser yazan klasik dönem şairleri toplam 44 eserden faydalanmıştır.

Manzûm olarak tercüme edilen eserlerden Vidinli Sa'dî'nin "*Manzûme-i Salât*"ı 20, Selîm'in "*Risâletü Manzûmeti fî Şurûti's-Salât*"ı 17 eserden faydalanılarak yazılmıştır. Ceceli Müftü İbrahim Efendi'nin "*Şâff*"si de Dürerü'l-Hükkâm, Dürrü'l-Muhtâr ile İhyâ'u Ulûmi'd-din eserlerinden ve Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, İmâm Mâtürîdî, Tahavî ve Kerhî'nin görüşlerinden faydalanılarak yazılmıştır.

Neticede bu tez, klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde fıkıh ilmi üzerine telif ve tercüme birçok manzûm eserin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Klasik dönem şairlerinin geniş ve çetrefilli bir disiplin olan fıkıh ilmi üzerine hemen her asırda ve üç dilde de manzûm eser yazmaları, bu nitelikte eser yazmanın gelenek hâline geldiğinin göstergesidir. Aynı zamanda durum, Türkçe'nin ilim dili olduğunu ve klasik Türk edebiyatının sınırlarının ne kadar geniş olduğunun da göstergesidir.

Kütüphane kayıtlarında kime ait oldukları bilinmeyen veya müellifi ve eser ismi yanlış olarak kaydedilen birçok eserin incelemesi yapılmış, bu eserler hakkında verilmiş olan eksik ve yanlış bilgiler tashih edilmiştir.

Bu itibarla bu tez, manzûm fıkıh eserleri üzerine araştırma yapacak araştırmacılar için yol gösterici bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Asar li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar, AKM Yayınları, Ankara 1999.

Afyoncu, Erhan, “Şemsi Ahmed Paşa”, <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=%C5%9Femsi+pa%C5%9Fa>, (16.02.2016).

Ahatlı, Erdinç, “Hasâ'isü'n-Nebî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (12.09.2016).

Akay, Hasan, İslami Terimler Sözlüğü, İşaret Yayınları, İstanbul 2005.

Akgündüz, Ahmet, “Dürerü'l-Hükkam”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).

Aktan, Bilal, Devletioğlu Yusuf'un Vikaye Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin), (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

Alıcı, Lütfi - Tanıdır Alıcı, Gülcan, Ravzatü'l-Îmân Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım, Öncü Basımevi, Ankara 2012.

Altundaş, Halil, Oruç İlmihali, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.

Altunkaynak, Nimet, Devletioğlu Yusuf Vikaye Tercümesi (transkribe-metin), (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992.

Arslan, Ahmet Turan, “Vasiyetname”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016).

Aydın, Ahmet, Mehmet b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesinin Metin ve Tahlili (İlk On Beş Fasil), (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.

Aynacı, Mediha, Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fıkıh Yönden Değerlendirilmesi, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009.

Aryanizade Ali Vahid, Asker İlmihali, Ahmed İhsan ve Şürekası Yayınevi, İstanbul 1927.

Ayverdi, İlhan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyat (1. Cilt), İstanbul 2011.

Ali Bardakoğlu, "Fıkıh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#3>, (21.08.2018).

Başpehlivan, Cihat, Gençlik İçin Pratik İlmihal, Gonca Yayınevi, İstanbul 2015.

Bedir, Murteza, "Vikâyetü'r-Rivâye", <https://islamansiklopedisi.org.tr/vikayetur-rivaye>, (16.07.2018).

Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Semerkand Yayıncılık, İstanbul 2013.

Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri I-III (Cilt I), Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009.

Cici, Recep, "İMAMZÂDE, Muhammed b. Ebû Bekir", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (18.02.2016).

Çavuşoğlu, Ali Hakan, "Zeyil", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (15.04.2016).

Çelebioğlu, Amil, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.

Dağ, Hakan, 'Âbidî Ravzatü'l-İslâm (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2002.

Demir, Mehmet, Devletoğlu Yusuf, Vikaye Tercümesi metin dil incelemesi, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999.

Dindar, Bilal, "Bedreddin Simavî", <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (01.04.2016).

- Dinler, Ferit, Ebu'l-Leys es-Semerandi ve Mukaddimetü's-Salat İsimli Eserinin Tahkiki, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), , Mayıs 2006.
- Elgün, Adnan, Kâmil Hayatı-Eserleri ve Menâsik-i Hacc'ı, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.
- Erdem, Sadık, Ramiz ve Adab-ı Zurafa'sı (İnceleme-Tenkidli Metin- İndeks-Sözlük), AKM Yayınları, Ankara 1994.
- Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar Neşriyat (4. Basım), İstanbul 2013.
- Ergün, Mustafa, "Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme", mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/ergun3.pdf, (25.12.2015).
- Gölcük, Şerafettin; Bebek, Adil, "el-Fıkhü'l-Ekber", <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-fikhul-ekber>, (13.07.2018).
- Gömbeyaz, Kadir, "Molla Fenârî'ye Nispet Edilen Eserlerde Aidiyet Problemi ve Molla Fenârî Bibliyografyası", Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 Aralık 2009 Bursa), Bursa, 2010, s. 467-525.
- Gül, Âmine, Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı Eserleri ve Menâsik-i Hac Adlı Eseri (Edisyon Kritik), (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı), İstanbul 2006.
- Gültekin, Hasan, Sa'dî, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2553>, (25.12.2015).
- Güvenç, Halil, Büyük Şafi İlmihali, Anadolu Yayınları, İstanbul 1998; Resimli Muhtasar İlmihal, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015.

Halaçoğlu, Yusuf, “Bağdat”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.04.2016).

Has, Şükrü Selim, “Mülteka’l-Ebhur”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).

Hatiboğlu, İbrahim, “Mesâbîhu’s-Sünne”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Hızlı, Mefail, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, [ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ilh/2008-17\(1\)/M2.pdf](http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ilh/2008-17(1)/M2.pdf), (15.03.2015).

Işık, Hüseyin Hilmi, Tam İlmihal Se’adet-i Ebediyye, Hakikat Kitabevi (yüzotuzuncu baskı), İstanbul 2014.

İnce, Adnan, Tezkiretü’ş-Şuara Salim Efendi, AKM Yayınları, Ankara 2005.

Kallek, Cengiz, “el-Hidâye”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).

_____, “Kudûrî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (14.05.2016).

Kandemir, M. Yaşar, “Fezail”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (08.08.2016).

Karaman, Hayreddin, Aile İlmihali, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

_____, “fıkıh”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#1>, (11.07.2018).

Karlıağa, H. Bekir, “Gazzâlî (Eserleri)”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Keleptin Arpaguş, Hatice, “İlmihal”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilmihal>, (15.07.2018).

Kemikli, Bilal, “Popüler Dini Kültürümüze Dair Bir Manzume ve Üç Şair – Huda Rabbim Manzumesi Etrafında Tartışmalar –”, <http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/bfac5441fb7169f.pdf>, (16.06.2015)

Kırkıl, Harun, Halîl: Hayatı, Eserleri ve Ravzatü’l-İman İsimli Eserinin Metin Tetkiki, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

____ , “Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları İle Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali”, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D02533/2006_7/2006_7_KIRKILH.pdf, (20.05.2015).

Koca, Ferhat, “el-Muhtasar”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.02.2016).

____ , “Ferâizü’s-Sirâciyye”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (19.11.2017).

Mehmet Fatih Köksal, “Gülşehri”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=742>, (15.11.2016).

Mecdi Fethi es-Seyyid, Çocuklar İçin İslam İlmihali -Fıkhu’s-Sünne Li’l-Etfal-, Karınca & Polen Yayınları, İstanbul 2003.

Mecek, Süleyman, Reyfî’nin Kitâb-ı Rûşenî isimli Manzum Ferâizi (İnceleme-Metin), (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2010.

Merdin, Saadettin, Mızraklı İlmihal’in İtikadî Açısından Tahlili, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1999.

Muallim Naci, Lügat-i Nâcî, (haz: Ahmet Kartal), TDK Yayınları, Ankara 2009.

Mütercim Asım Efendi, el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhîr Kâmûsu’l-Muhîr Tercümesi 6. Cilt, (haz: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

Özcan, Gülsüm, Manzume-i Aka’id-i Seyyidi (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin), (Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

Özek, Ali, “el-Keşşâf”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Özel, Ahmet, “fıkıh”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#2>, (14.07.2018).

____ , “Haskefi”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016).

____, “İbn Abidin”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (11.02.2016)

Öz fırat, Bayram, Tokatlı İshâk Efendi’nin Nazmu’l-Ulûm, Nazmu’l-Le’âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin), (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.

Özyaşamış Şakar, Sezer, Birgivî Muhammed Efendi’nin Manzum Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük), (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

Şemseddin Sami, Kamus-i Türkî, (haz: Paşa Yavuzarslan), TDK Yayınları, Ankara 2010.

Şentürk, Lütfü-Yazıcı, Seyfettin, Diyanet İslam İlmihali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Uzun, Mustafa, “Envârü’l-Aşıkîn”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (22.08.2016).

Vankulu Mehmed Efendi, Vankulu Lügati 2. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015.

Yaman, Ahmet, “Kenzü’l-Dekâ’ik”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Yaran, Rahmi, “Siğnâkî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (17.07.2016).

Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Minhâcü’t-Tâlibîn”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (13.04.2016).

Yavuz, Yusuf Şevki, “Beyzâvî”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (09.09.2016).

Yayla, Kasım, Açıklamalı Kadın İlmihali, Merve Yayınları, İstanbul 2006.

Yazıcı, İshak, Ebu’l-Leys es-Semerkindî Hayatı Eserleri ve Tefsirdeki Metodu, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1982.

____, “Semerkandî Ebü’l-Leys”, <http://www.islamansiklopedisi.info/>, (05.03.2016).

Yıldırım, Adem, "Osmanlı Türkçesiyle Yazılan İlmihal Eserleri ve Muhteviyâtı (II) Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Türkçe İlmihaller", http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi46_pdf/7ilahiyat/yildirim_adem.pdf, (20.08.2018).

Yıldırım, Aydın - Yılmaz, Edip, "İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenari", http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D00033/1995_c31/1995_c31_3/1995_c31_3_YILDIRIMA_YILMAZE.pdf, (25.10.2015).

Zavotçu, Gencay, Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin), Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2009.

Yazma Kaynaklar

Ceceli İbrahim, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1404.

Ceceli İbrahim Efendi, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1415/2.

Ceceli İbrahim Efendi, Manzûme-i İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8330/7.

Ceceli İbrahim Efendi, Risale fî Fezâ'ilî'l-Mekke, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1415/1.

Ceceli İbrahim Efendi, Risale-i Udhiye, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1758/1.

Ceceli İbrahim Efendi, Risale-i Uzhiye, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1862/1.

Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî, Manzûme-i Şurût-i Salât, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 877/2.

Gulam Ali Efendi, Şerh-i Nazm-ı Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk K1/1.

Hakkı Efendi, Risale-i Akâid, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: 65.

Hüdâî Şeyh Azîz Mahmûd, Envârü Şifâ, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2706.

İbrahim Efendi, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1862/2.

İbrahim Efendi, İlmü'l-Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 468.

İbrahim Efendi Kastamonî, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2062/1; 2062/2.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûm İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk K2.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûme fî Esmâillâh, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2283/2.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûme fî'l-Beyânî İlmî Hâlî'l-Mükellefîn, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2283/1.

İbrahim Efendi Kastamonî, Manzûme fî'l-Ferâiz, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 2283/3.

İbrahim Efendi Kastamonî, Şerh-i Risale-i Manzûme, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 1120/12.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 1986; 06 Mil Yz A 9329/1.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Manzûm İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 7121; 7720/1

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 6393/4

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Manzûme-i Mesâ'il, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 7033/4.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî, Mecmu'a-i İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 7611/1.

Kerîmî, Manzûmetü'l-Fıkh, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 3804/3.

Mevlevî Yahyâ Ayşî, Manzûme-i Salât, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 15 Hk 1810/20.

Muhammed Fevri, Envâr-ı Şifâ, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06
Mil Yz A 2334.

Muhammed Fevri, Envârü's-Şifâ, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No:
06 Mil Yz A M.

Muhyiddîn b. Ebû Bekr el-Hanefî, Manzûme-i Fıkh, Millî Kütüphane Eskişehir İl Halk
Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 26 Hk 242.

Müftî el-Hacevî, Risale-i İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Elazığ Ağın İlçe Halk Kütüphanesi
Koleksiyonu, Arşiv No: 23 Ağın 13.

Müftü İbrahim, Erbaûn Hadis, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk
Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 42 Kon 1824/1.

Müftü İbrahim, Manzûm İlm-i Hâl, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No:
06 Mil Yz A 8450/1.

Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî, Manzûmetü'l-Fıkh, Kastamonu İl Halk
Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk K3.

Müftü İbrahim Efendi Saruhanî Uşşakî, Manzûmetü'l-Fıkh, Kastamonu İl Halk
Kütüphanesi, Arşiv No: 37 Hk 3754/2.

Sa'dî, İlm-i Hâl, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 43 Va 1877.

Sa'dî, Kasîde-i Esrâr-i Salât, Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe
Yazmaları, Arşiv No: 3149.

Sa'dî, Kasîde-i Sa'dî, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 43 Va 386.

Sa'dî, Kasîde-i Salât, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk
1521/4.

Sa'dî Çelebi, Manzûme fi's-Salât, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Nk 5004/2.

Sa'dî Efendî, Manzûme-i Cevâbiye-i Sa'dî, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk 2041/3.

Sa'dî Vidinli, Manzûme-i Salât, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 2564; 06 Mil Yz A 3794/2.

Sâlih, İlm-i Hâl, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No:37 Hk 3879.

Şemsî Paşa, Manzûme-i Fıkhiyye, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 22 Sel 2130.

Şemsî Paşa, Gülşen-i Esrâr, Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Hk 1240.

Şemsî Paşa, Murgîye, Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Hk 1239.

Şemsî Paşa Ahmed b. Mehmed b. Kızıl Ahmed, Manzûm Vikayeti'r-Rivâye, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 42 Kon 3553/1.

? , Akâid Manzûmesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: 850/1

? , Fıkıhtan Risale, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 43 Va 1744

? , Manzûm Fıkıh, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 42 Kon 3886/5.

? , Manzûme-i Fıkıh, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No:15 Hk 163.

? , Manzûme-i Salât, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk 4598/3.

? , Manzûm İlmihâl ,Süleymaniye Kütüphanesi Denizli Bölümü, No: 412-011.

? , Risale-i Kitab-ı Manzûme, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No:37 Hk 65/2.

? , Şurûtu's-Salât Manzûmesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 07 El 56/2.

? , Şuratü's-Salât Manzûmesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 42 Kon 3577/9.

? , Manzûme-i Mukaddimetü's-Salât, Millî Kütüphane Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 60 Zile 146/6.

? , Manzûme-i Şurût-i Salât ve Vuzû ve Gusûl, Millî Kütüphane Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Hk 4206/2.

? , Manzûme-i Şurût-i Salât, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 19 Hk 2089/2.

METNİN FIKİH TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Ahkâm: bkz: hükm.

Akîde¹⁰⁰⁸: (ç. Akâ'id). İnanç, iman.

Akîka¹⁰⁰⁹: Yeni doğan çocuğun başındaki ana tüyü. Böyle bir çocuk için şükran ifadesi olmak üzere kesilen kurbana da Akîka denir.

Âkil¹⁰¹⁰: (ç. Ukelâ). Aklî melekeleri yerinde. Âkilin karşıtı, mecnun, ma'tuh ve gayr-ı mümeyyizdir.

Akl/Akıl¹⁰¹¹: Ruhun bir kuvvetidir ki, insan onun vasıtasıyla bilgi sahibi olur; iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırır, eşyanın hakikatini kavrayabilir.

Amel¹⁰¹²: (ç. A'mâl). Kişinin dış dünyaya yansıyan söz ve davranışları, fiil, eylem. Dinî buyrukların yerine getirilmesi.

Artık¹⁰¹³: Sü'r; yedikten içtikten sonra kapta kalan fazlalık. Salyası temiz olan hayvanların artığı da temizdir; eti yenen hayvanların artıkları gibi. Domuz, köpek ve yırtıcı hayvanların artıkları pistir. Yırtıcı kuşların artığı mekrûh, evcil eşeklerin artığı da şüphelidir.

Asl¹⁰¹⁴: soy yani bab, dede.

A'sâr¹⁰¹⁵: Onda bir demek olan "öşr"ün çoğuludur. Toprak mahsullerinden beytülmal için aynen veya bedelen alınan vergi. Bedelen alınan a'sâr önceleri artırma ile mültezimlere ihale olunurdu.

¹⁰⁰⁸ Mehmet Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 4. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s. 20.

¹⁰⁰⁹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 20.

¹⁰¹⁰ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 21.

¹⁰¹¹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 21.

¹⁰¹² Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 25.

¹⁰¹³ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 31-32

¹⁰¹⁴ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 34.

¹⁰¹⁵ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 35.

Avret/Avre¹⁰¹⁶: Kusur, ayıp. İnsanın çekindiğinden ya da utandığından örttüğü yer. Edep yeri.

Ayn¹⁰¹⁷: Nesne. Dışarıda mevcut, belli ve somut olan şeydir.

Âzâd¹⁰¹⁸: Serbest bırakma, özgürlük verme.

Bâyi¹⁰¹⁹: Satıcı.

Bey¹⁰²⁰: Malı mala değişmektir.

Bey -i Fâsid¹⁰²¹: Esası itibariyle sahih olup, vasfı itibariyle sahih olmayan yani aslında münakit olduğu hâlde bazı haricî vasıfları bakımından meşru olmayan bey akdidir.

Bey -i Nâfiz¹⁰²²: Başkasının hakkı bulunmayan bey'dir ki üzerine derhal mülkiyet terettüp eder. Yani satan semene, müşteri de satılan şeye hemen malik olur.

Bey -i Selem¹⁰²³: Para peşin mal veresiye. Veresiye peşine satmaktır.

Bülûğ¹⁰²⁴: Cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle çocukluk çağının sona ermesi, ergenlik çağına ulaşması.

Câriye¹⁰²⁵: (ç. cevârî). Köle kadın. Bir kimsenin kölesi olan genç veya yaşlı kadın.

Cebel/Cebel-i Rahmet¹⁰²⁶: Arafat'ın ortasındaki küçük tepe.

Cebire¹⁰²⁷: (ç. Cebâ'ir). Kırılan organı tutturmak için sargıda kullanılan ince tahta çubuk, süyek.

¹⁰¹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁰¹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁰¹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁰¹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁰²⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰²¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁰²² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁰²³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁰²⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁰²⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁰²⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁰²⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 67

Cevâz¹⁰²⁸: Mükellefin yapıp yapmamada seçimli olması. Bir fiilin işlenmesinin yasak olmaması, bu anlamda mübâhı, mendubu, mekrûhu ve vacibi kapsar.

Cimâ¹⁰²⁹: Cinsel ilişki.

Cizye¹⁰³⁰: Gayri Müslimlerin mükellef olan erkeklerinden senede bir defa alınan şahsî bir vergidir ki buna baş vergisi de denir.

Cuhfe¹⁰³¹: Mekke ile Medine arasında bulunan ve Mısır ve Şam tarafından hacca gelenlerin ihrama girdikleri yer.

Cünüb¹⁰³²: Cenabet olan yani cinsel ilişki, kertik kısmının girmesi, yahut meninin gelmesi gibi bir sebeple gusûl abdesti alması gerekli olan kimse.

Cünûn¹⁰³³: Akıl hastalığı. Kişinin aklını ve temyiz kudretini yok eden durumdur.

Damân¹⁰³⁴: Başkasının üzerindeki vâcip bir hakkı üstlenmek, bir şeyin misliyattan ise mislini, kıymiyattan ise kıymetini vermektir. Zarar ve ziyana karşı kefalet, garanti anlamına da gelir. Kefile “dâmin”, “damîn” denir. Fiille meydana gelen zararın maddeten telafisi ve tazmin edilmesi. Tazminle mükellef kimseye “dâmin” risk üstlenme, eşyanın görebileceği zarara katlanma. Bu anlamda “el-Harâcu bi’-d-damân” denilmiştir.

Dâr-ı Harb¹⁰³⁵: Ehl-i İslam ile aralarında mütareke ve musalaha olmayan gayr-i Müslimlerin ülkesi.

Deccâl¹⁰³⁶: Yalancı. Kıyamet alametlerinden olmak üzere kendisinin mesih olduğunu iddia ederek ortaya çıkacak olan yalancı.

¹⁰²⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁰²⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 76.

¹⁰³⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁰³¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁰³² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁰³³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁰³⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁰³⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 91.

¹⁰³⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 94.

Delîl¹⁰³⁷: (ç. edille). Nizaa sebep olan fiilî veya hukukî olayın, olduğuna veya olmadığına hakimın kanaatini çekmek için usul hukukunun kullanılmasına müsaade ettiği ispat vasıtası. Delil, davanın halline tesir edebilecek münazaalı hususları ispat için ikame olunur. “Beyyine”, “ispat vasıtası”, “sübut sebepleri”, “esbab-ı sübutiyye”, “sübut vasıtası” da aynı anlamda kullanılır. Doğru ve yerinde bir değerlendirme sonucunda kendisiyle bir matlub-ı haberiye vukuf imkanı olan şeydir. Aklî ve şer’î olmak üzere ikiye ayrılır.

Dibâgat¹⁰³⁸: Ham derinin işlenmesi ve rutubetinin giderilmesi işlemi.

Diyâr-ı Harb: bkz. Dâr-ı Harb.

Diyet¹⁰³⁹: Kan bedeli. Öldürme ya da yaralama gibi işlenen cinayet sebebiyle mağdura ya da varislerine bir tür tazminat mahiyetinde olarak ödenmesi gereken mal.

Duhâ¹⁰⁴⁰: Kuşluk. Güneşin ufuktan bir mızrak boyu yükselmesi ile, tepe noktasına ulaşmasına bir mızrak boyu kalması arasında geçen zaman.

Edeb: bkz. Müstehabb

Ef’âl-i Mükellefîn¹⁰⁴¹: Mükellef insanların yaptıkları işlerdir ki; farz, vacib, sünnet, müstehab, helâl, mübâh, mekrûh, harâm, sahih, fasit, batıl gibi kısımlara ayrılır.

Ehl-i Sünnet¹⁰⁴²: İnançta Kuran ve sünnete bağlı olma yolunu seçen ve genelde Ebu Mansur el-Maturidî (ö. 333) ile Ebu’l-Hasen Ali b. İsmail el-Eş’arî (ö. 330) adlı imâmların öncülüğünü kabul eden Müslümanların çoğunluğu, Sünnîler. Selefilere de Ehl-i Sünnet içindedir.

Eme¹⁰⁴³: Cariye.

Evlâ: bkz. Müstehabb

¹⁰³⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁰³⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 103.

¹⁰³⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 107.

¹⁰⁴⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁰⁴¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁰⁴² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁰⁴³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 120.

Farz¹⁰⁴⁴: (ç. fûrûz). Yapılması Şâri' Teâlâ tarafından emredildiği hem sübut hem de delalet bakımından kesin delil ile sabit olan herhangi bir görevdir; inkarı küfre götürür. Aynî ve kâfi olmak üzere ikiye ayrılır. Mirasta belirlenmiş hisse, pay. Rükün ve şart anlamında kullanıldığı da olur.

Farz-ı Kifâye¹⁰⁴⁵: Mükelleflerden bir kısmının yapmasıyla diğerlerinden düşmüş olan yükümlülüklerdir. Cenaze Namazı, Cihad vb. gibi bu kısımda önemli olan işin yapılmasıdır; kimin yaptığı önemli değildir.

Farz-ı Ayın¹⁰⁴⁶: Ayrı ayrı her mükellef için yapılması farz olan görevdir. Beş vakit namaz gibi.

Fâsik¹⁰⁴⁷: (ç. Fesekâ, fussâk). Büyük günah işleyen, ya da tevilsiz küçük günahları işlemekte ısrarlı olan kimse.

Fâsid¹⁰⁴⁸: Aslen sahih olup vasfen sahih olmayan, yani kendi nefsinde meşru iken gayr-i meşru bir şeyle birlikte bulunma sebebiyle meşruiyetten çıkan şey; meçhul bir şeyi satmak gibi. İbadetler konusunda fâsid ve bâtil aynıdır.

Fazîlet: bkz. Müstehabb

Fecr¹⁰⁴⁹: Tan vakti. Sabaha doğru gökte doğu ufkunda iki tarafı karanlık uzunlamasına bir çizgi şeklinde beliren bir beyazlık olur ve az sonra kaybolur. Buna birinci fecir yahut “fecd-i kâzib” denir ve bu, gece hükmündedir. Bunun arkasından gerçek fecir doğar ki buna da ikinci fecir yahut “fecd-i sadık” denir ve sabah namazının ve orucun vakti bununla girmiş olur.

Fer': (ç. Furû'). Bkz. Furû'.

¹⁰⁴⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁰⁴⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 137-138.

Fitre/Fitra¹⁰⁵⁰: Ramazan ayının sonuna yetişen ve aslî ihtiyaçlarının dışında en az nisap miktarı bir mala sahip bulunan her Müslüman için verilmesi vacip olan bir günlük yiyecek kadarlık bir sadakadır.

Fi' I/Fiil¹⁰⁵¹: İş, amel, eylem. Bir iradeye dayanan müsbet veya menfi bir hareket tarzıdır ki, dış dünyada veya ferdin hukukî alanında bir takım değişikliklere meydan verir. Hukuk nizamına uygun olan hareket tarzlarına “haklı fiiller” denir.

Furû'¹⁰⁵²: “Fer”in çoğuludur. Bir şeyin esasından meydana gelmiş olan kısımları. Alt soy; erkek ve kız çocukları ile bunların aşağıya doğru olan çocuk ve torunları.

Gazâ¹⁰⁵³: (ç. Gazavât). Harp maksadıyla düşman üzerine yürümek, sefere çıkmak, gayr-ı Müslimlerle savaşmak.

Gusl¹⁰⁵⁴/**Gusül**: (ç. agsâl). Boy abdesti; niyetle tepeden tırnağa bütün vücudu (ağız ve burun dahil) temiz su ile yıkamak.

Gümrük¹⁰⁵⁵: Ülkeye dışarıdan gelen ya da ülkeden dışarıya çıkan mallardan alınan vergi.

Hacc¹⁰⁵⁶: Tazim edilecek makamları ziyaret kastında bulunma. Arafat'ta vakt-i mahsusunda bir miktar durmaktan, daha sonra Ka'be'yi usulü dairesinde tavaf suretiyle ziyaret etmekten ibarettir.

Hadd¹⁰⁵⁷: (ç. Hudûd). Sınır. Riayet edilmesi gereken şer'î kurallar. Cezayı gerektiren herhangi bir suç.

Hades¹⁰⁵⁸: Manevî pislik; bazı ibadetlerin yapılmasına şer'an mani olan ve hükmî necaset sayılan cünüplük ve abdestsizlik hâli.

¹⁰⁵⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 144.

¹⁰⁵¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 146.

¹⁰⁵² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁰⁵³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 156.

¹⁰⁵⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁰⁵⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁰⁵⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁰⁵⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 166.

¹⁰⁵⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 167.

Hâlet-i Nez¹⁰⁵⁹: Can çekişme hâli.

Hâlet-i Ye's: bkz. Hâlet-i Nez

Halk¹⁰⁶⁰: İhramdan çıkmak üzere tıraş olma.

Hamdele¹⁰⁶¹: “El-hamdu lillâh” demek.

Hamr¹⁰⁶²: Kendi kendine yani pişirilmeksizin kaynayıp kabaran, keskinleşip sarhoşluk verici bir hâl alan yaş üzüm suyu.

Harâc¹⁰⁶³: Kira, gelir. Vergiler ve malî konularla ilgili yazılan kitapların genel adı. Haracı araziden ve ihya edilen bir kısım araziye mevattan muayyen yüzölçümlerine göre beytûlmal adına alınan vergi.

Harâm¹⁰⁶⁴: Yapılması, kullanılması, iyilip içilmesi bizzat Şâri Teâlâ tarafından kesin bir delil ile yasaklanmış olan her hangi bir şeydir. Mukabili “helâl”dır.

Harâm Li Aynihî¹⁰⁶⁵: Özündeki bir mefsedetten dolayı haddizatında herkese karşı harâm olan şey; lâşe, şarap gibi.

Havkale¹⁰⁶⁶: “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” demek.

Hayz¹⁰⁶⁷: Ergen, sağlıklı, gebe olmayan ve henüz ay hâlinde kesilme yaşına ulaşmamış bir kadının düzenli olarak rahminden gelen kan. Başka bir tarifle hayız, evsaf-ı muayyen bir kan sebebiyle husule gelen ve bu kadının belirli süresince devam edip vücup ve eda ehliyetine müessir olmayan sadece bir kısım dinî ve ailevî vazifelerin, tasarrufların icrasını tehire uğratan avâriz-ı semaviyeden şerîf bir maniadır.

¹⁰⁵⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 175.

¹⁰⁶⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 175.

¹⁰⁶¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 176.

¹⁰⁶² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁰⁶³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 178.

¹⁰⁶⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 179.

¹⁰⁶⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 179.

¹⁰⁶⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 187.

¹⁰⁶⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 188.

Helâl/Halâl¹⁰⁶⁸: Mübâh; şer'an caiz görülen yapılmasından, kullanılmasından dolayı sorgulanmayan şey.

Hill¹⁰⁶⁹: Mübahlık, helallik. Mekke'nin etrafındaki bir miktar harem sahasının dışında kalan yerlerdir. Mekkeliler umreye Hill'den girerler.

Hıyâr¹⁰⁷⁰: Muhayyerlik yani bir akdi feshetme yahut yürürlüğe koyma arasında seçim yapma.

Hutbe¹⁰⁷¹: Cuma ve Bayram namazları ile yağmur duasında vb. hatip tarafından yapılan konuşma.

Hüccet¹⁰⁷²: Kesin olsun olmasın mutlak anlamında delil.

Hücec: Hüccet'in çoğulu. Bkz. Hüccet.

Hüdâ: bkz. Sünnet

Hükm¹⁰⁷³: (ç. ahkâm). Sözlükte karar vermek, bir şeyi diğer şeye ispat veya nefi suretiyle isnat etmektir. Mantıkta: Bir şeyin başka bir şey üzerine olumlu ya da olumsuz biçimde varit olmasıdır. "Usul-i Fıkıh katîdir", "Fürû-i fıkıh katî değildir" cümlelerinde katîliğin usul-i fıkha nisbeti olumlu, katî olmamanın fürû-ı fıkha nisbeti ise olumsuz birer hükümdür. Bir şey üzerine terettüp eden sonuç. Kaza alanında hüküm; hakimin muhasamayı kat' ve hasm eylemesidir. Şerî hükümler itikatla ilgili ise, ahkâm-ı asliye, ibadet ve muamelelerle ilgili ise ahkâm-ı fer'iyye adını alır ve usulde "mükelleflerin fiillerine iktiza yani talep ve tahyir veya vaz'ı yoluyla taalluk eden ilahi hitap" diye tarif olunur. Fıkıhta ise, hükümle "mükelleflerin fiillerine taalluk eden ilahi hitabın sonucu" kastedilir.

Hürr¹⁰⁷⁴: Özgür, serbest, esir ve köle olmayan.

¹⁰⁶⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 174.

¹⁰⁶⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 192.

¹⁰⁷⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 194.

¹⁰⁷¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 206.

¹⁰⁷² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 206.

¹⁰⁷³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 207.

¹⁰⁷⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 208.

İtlāk¹⁰⁷⁵: Kocanın karısını boşaması.

İbn-i Sebîl/İbnü's-Sebîl¹⁰⁷⁶: (Zekatın sarf yerlerinden biri olan parasız kalmış) yolcu.

İcmâ¹⁰⁷⁷: Bir asırda bulunan tüm İslam müctehidlerinin şer'î bir hüküm üzerinde görüşbirliği etmeleri. Kavli, sükûfî ve fiilî kısımlarına ayrılır.

İddet¹⁰⁷⁸: Bir erkeğin veya kadının evlilik sona erdikten sonra belli bir süre başkasıyla evlenmeyip beklemede bulunmalarıdır.

İfrâd/Hacc-ı İfrâd¹⁰⁷⁹: Umresiz yalnız başına yapılan haktır ki ihrama girerken yalnız hacca niyet edilmiş olur.

İhrâm¹⁰⁸⁰: hac ve umre ibadetlerine mahsus kıyafet.

İkâmet¹⁰⁸¹: Namaza başlanacağını belirten özel sözcüklerin okunması.

İkrâh¹⁰⁸²: Tehdit, zor kullanma. İnsanı tab'an ve şer'an hoşlanmadığı bir şey yapmaya icbar etme. Bir kimseyi, tehdit etmek suretiyle hukuken yapmakla mükellef olmadığı bir işi yapmaya zorlama.

İkrâr¹⁰⁸³: Bir kimsenin kendisiyle ilgili olup, başkasına ait bulunan bir hakkı haber vermesi. Karşıtı "inkar"dır. Bir kimsenin söz ya da fiilini onaylama, ona katılma.

İlhâm¹⁰⁸⁴: Esin. Vahiyden ayrı olarak feyz yolu ile kalbe doğan bilgi. Ulemaya göre ilham hüccet değildir.

İmâmeyn¹⁰⁸⁵: İmam Ebû Yûsuf (183/799) ile İmam Muhammed (189/805).

¹⁰⁷⁵ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 215.

¹⁰⁷⁶ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 221.

¹⁰⁷⁷ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 225.

¹⁰⁷⁸ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 229.

¹⁰⁷⁹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 164.

¹⁰⁸⁰ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 235.

¹⁰⁸¹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 241.

¹⁰⁸² Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 241.

¹⁰⁸³ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 242.

¹⁰⁸⁴ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 245.

¹⁰⁸⁵ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 248.

İmân¹⁰⁸⁶: İnanmak, itikat etmek, İslam dininde kesin sabit bulunan ve zarurât-ı diniyye denilen esasları, hükümleri kalben tasdik ve kabul etmektir. Kalp ile tasdik, dil ile ikrar, beden ile ameldir diyen de olmuştur.

İmsak¹⁰⁸⁷: Tutmak, orucu bozucu şeylerden uzak durmak.

İ'tâk¹⁰⁸⁸: Azad etmek.

İ'tikâd¹⁰⁸⁹: İman, inanç.

İnfâk¹⁰⁹⁰: Nafaka vermek, bir malı uygun bir yere harcamak.

İnkâr¹⁰⁹¹: Reddetmek, kabul etmemek. Aleyhine hukukî netice doğuran bir hadisenin doğruluğunu kabul etmemek. Mukabili "ikrâr" ve "itiraf"dır.

İskât¹⁰⁹²: Düşürme. Kadının çocuğunu düşürmesi. Bir kişinin başkası üzerinde olan hakkından vazgeçmesi; azad, talâk, kısastan af ve borçluyu ibra gibi.

İstidrâc¹⁰⁹³: Kişinin adım adım azaba yaklaştırılması ve bu yüzden ona kendi isteği doğrultusunda bazı harikuladeliikler verilmesi.

İstihâza¹⁰⁹⁴: Kadınlardan bir hastalık sebebiyle zuhur eden ve rahimden başka bir yerden gelip cinsel organ yoluyla dışarı akan bir kandır.

İstincâ¹⁰⁹⁵: Kan, meni, sidik, pislik gibi şeylerin çıktıkları mahalleri temizleme.

İstircâ¹⁰⁹⁶: İade talebinde bulunmak. Bir ölüm haberi ya da musibet üzerine "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn" diyerek teslimiyet göstermek.

¹⁰⁸⁶ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 249.

¹⁰⁸⁷ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 249.

¹⁰⁸⁸ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 273.

¹⁰⁸⁹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 274.

¹⁰⁹⁰ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 251.

¹⁰⁹¹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 251.

¹⁰⁹² Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 258.

¹⁰⁹³ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 262.

¹⁰⁹⁴ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 264.

¹⁰⁹⁵ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s.268.

¹⁰⁹⁶ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 269.

İ'tikâf¹⁰⁹⁷: Bir mescidde veya mescid hükmünde olan bir yerde itikaf niyetiyle ikamet etmek demektir.

Kabz¹⁰⁹⁸: El koyma. Müşterinin satın aldığı şeyi bayiden fiilen teslim alması, üzerinde fiilî tasarruf imkanına sahip olması.

Kâmet: bkz. İkâmet.

Karz¹⁰⁹⁹: Ödünç verilen mislî mal. Bir kimsenin para ya da mislî bir malını daha sonra mislini almak üzere bir şahsa vermesine karz denir.

Kavl¹¹⁰⁰: Söz. Fikhî görüş.

Kazâ¹¹⁰¹: Belli bir vakitte eda edilmesi gerekli bir ibadetin, bu vakit haricinde ifa edilmesi. Emir ile vâcip olan şeyin (aynını değil de) mislini hak sahibine teslim etmek. Mesela: Belirli bir vakitte kılınması emrolunan bir namazı daha sonraki bir vakitte kılmak kazadır. Gasbedilen bir malın benzerini veya kıymetini sahibine teslim etmek de bir kazadır.

Kebîre¹¹⁰²: (ç. Kebâ'ir). Büyük günah; kesin harâm olan ve dünyada zina gibi had cezası gereken yahut riba gibi ahirette ceza tertip olunan her bir fiil.

Keffâret¹¹⁰³: Bir tür ceza ve telafi yolu. Allah Teala, bazı kusurları, günahları bir takım vesilelerle affeder. Keffâret de bu vesilelerden biridir.

Kırâat¹¹⁰⁴: Namazda Kuran'dan bir miktar (En az üç kısa ayet ya da o uzunlukta bir ayet) okumak. Bu farzdır. Özellikle Fatiha'nın okunması ise vâciptir.

Kerâhet¹¹⁰⁵: Buğz ve adem-i rıza. Mekrûhluk; terkedilmesi iyi olan bir şeyin terkedilmeyip yapılması.

¹⁰⁹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁰⁹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 282.

¹⁰⁹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 293.

¹¹⁰⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 296.

¹¹⁰¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 298.

¹¹⁰² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 300.

¹¹⁰³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 302.

¹¹⁰⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 307.

¹¹⁰⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 304.

Kerâmet¹¹⁰⁶: Peygamberlik iddiasında bulunmayan veli kullardan sadır olan harikulade hâller ve sözler.

Keyl¹¹⁰⁷: Ölçmek. Ölçmeğe mahsus ölçek.

Keylî/Mekîl¹¹⁰⁸: Urûz nevinden olup arpa buğday gibi ölçekle ölçülen tahıllar.

Kırân¹¹⁰⁹: Hac ayları içerisinde tek bir ihramla hac ile umreye birlikte niyet etmek suretiyle yapılan hac.

Kısâs¹¹¹⁰: Suç ile ceza arasında eşitlik. Suçluya işlediği suçun dengi bir cezayı uygulama.

Kıyâm¹¹¹¹: Namazda ayakta durmak. Gücü yetenlerin farz, vitir ve nezir namazlarını ayakta kılması bir rükündür.

Kıyâs¹¹¹²: Bir yerde (asıl) sabit olan hükmün mislini, illet birliği gerekçesiyle diye bir şey (fer') hakkında da ortaya çıkarmaktır. "Ortaya çıkarma=izhâr, ibâne" sözcüğü, kıyasın "müsbet değil, muzhır" olmasındandır. Yani kıyas, şer'î bir hükmü ıspat etmez. Aksine haddi zatında var olan hükmü ortaya çıkarır. Bu bakımdan bir adanın keşfine benzer.

Kitâb¹¹¹³: Yazılmış şey manasına olan kitabın görelî bir anlamı vardır. Fukahaca, bir takım bâblardan, fasıllardan oluşan, fikhî meseleleri içeren bölümlere denir. Usulcülere göre ise kitap'dan maksat Kur'an-ı Kerim'dir.

Kunûl¹¹¹⁴: Vitir namazında okunan ilave dua.

¹¹⁰⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 304.

¹¹⁰⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 306.

¹¹⁰⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 306.

¹¹⁰⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 307.

¹¹¹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 307.

¹¹¹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 309.

¹¹¹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 309.

¹¹¹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 312.

¹¹¹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 318.

Kurbân¹¹¹⁵: Allah Teala'ya yaklaşmak için fedakarlık nişanesi ve şükran ifadesi olmak üzere Müslüman, âkil, bâliğ, hür, mukim ve kurban nisabına malik kişilerce kesilen özel hayvan. Kurban Bayramında bu şekilde Hak rızası için kesilen kurbanı “udhiyye ç. Edâhiyy”, veya “dahiyye ç. Dehâyâ”, bunu kesmeye de “dadhiye” denir. Kurban kesilen güne “ yevmu'l-adhâ”, Kurban Bayramına da “lydu'l-adhâ” denir. Kurban davar, sığır ve deveden kesilir. Sığır ve deve yedi kişiye kadar ortak kesilebilir. Kurban kesilecek hayvan özürsüz olacak, yavrutluk döneminden çıkmış olacaktır. Zilhicce'nin on, onbir ve onikinci günleri yani bayramın ilk üç günü içinde kesilmelidir.

Ku'ûd¹¹¹⁶: Oturmak. Namazın ilk iki rekâtı sonunda oturmaya “Ku'ûd-ı evvel”, namazın sonundaki oturuşa da “ku'ûd-ı ahir” denir.

Küfr¹¹¹⁷: Kelime anlamı örtmek, gizlemek demektir. Terim manası, Allah teâlâ'nın varlığını veya birliğini veya İlahi şeriatlerden veya peygamberlerden herhangi birisini inkar etmektir. Karşıtı “iman”dır.

Lebbeyk: bkz: telbiye

Ma'dûm¹¹¹⁸: Mevcut olmayan, yok. Hâlihazırda bulunmayan. Ma'dûm ikiye ayrılır: 1. Ma'dûm hakikaten: hariçte (zihnimiz dışında) bir varlığı olmayan. 2. Ma'dûm hükmen: hariçte bir varlığı bulunsa bile şer'an yok sayılan şey; abdestsiz kılınan namaz gibi. Ma'dûmun akde konu olması hâlinde akit batıl olur; doğacak yavrunun yavrusunun satımı gibi. Ancak vasıfları belli ve zimmette sabit olabilecek türden olursa akde konu olabilmektedir; selemde olduğu gibi. Mevcuda tabi olan ma'dûmun satışı da caizdir; kavun karpuz gibi peyderpey üreyen şeylerin satımında olduğu gibi.

Mebi¹¹¹⁹: Satılan, akde asıl konu olan şey.

Mecâz¹¹²⁰: Aralarındaki münasebet ve alakadan dolayı vaz' edilmiş olduğu manadan başka bir manada kullanılan lafızdır. Mesela “vasiyet” lafzının irs, hibe, sadaka

¹¹¹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 318.

¹¹¹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 320.

¹¹¹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 321.

¹¹¹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 332-333.

¹¹¹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 348.

¹¹²⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 349.

anlamında kullanılması mecazdır. “Rakabe” (boyun) sözcüğünün bütün beden anlamında kullanılması da bu türdendir. Mukabili “hakikat”dir.

Mecnûn¹¹²¹: Akıl hastası, deli. Sözleri ve davranışları normal olmayan kimse. İki kısma ayrılır: 1. Mecnûn-ı mutbık: Deliliği en az bir ay içinde diğer bir kavle göre bir sene içinde bütün vakitlerini kaplamış olur, cinneti aralıksız devam eder. 2. Mecnûn-i gayr-i mutbık: Bir ay veya bir sene içinde bazen deli olup, bazen de iyileşen, deliliği aralıksız devam etmeyen kimsedir.

Mehâric¹¹²²: Miras işleminde ortak paydalar.

Mehdî¹¹²³: Ümmet-i Muhammed’den ahir zamanda ortaya çıkacak ıslahatçı bir kimse olduğuna ve dünyayı saran zulüm ve haksızlıklara son verip adaletle dolduracağına, Hz. İsa’nın inmesinden sonra O’nunla buluşacağına ve Hz. İsa’nın dahi kendisine tabi olup arkasında namaz kılacağına inanılan kimse.

Mekrûh¹¹²⁴: Terkedilmesi üstün olan ve işlenmesi hakkında kesin bir yasak bulunmayan fiildir. Bunların terki övgüye değer bulunur, işlenmesi ise yergi konusu olur. “Tahrimen mekrûh” ve “tenzihen mekrûh” olmak üzere ikiye ayrılır. Harâma yakın olana tahrimen, helâle yakın olana da tenzihen mekrûh denir. Mutlak zikredildiği zaman tahrimen mekrûh kastedilir.

Mendûb: bkz. Müstehabb

Menî¹¹²⁵: Erlik suyu, bel suyu, atmık, sperma; cinsel organdan şehvetle ve atıla atıla gelen beyaz renkli koyu sıvı. Kadının menisi ise sarı renkte ince bir sıvı şeklindedir.

Mesh¹¹²⁶: Silmek, sıvazlamak; eli bir şeyin üzerinde gezdirmek. Abdestte ıslak elle başı, varsa ayaktaki mestleri ya da sargıyı sıvazlamak.

¹¹²¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 351.

¹¹²² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 356.

¹¹²³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 356.

¹¹²⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 357.

¹¹²⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 361.

¹¹²⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 367.

Mesnûn¹¹²⁷: Rasulullah tarafından farz ve vâcip olmaksızın bazen terkedilmek üzere bir ibadet kabilinden olarak işlenegelmiş olan herhangi bir fiil ve harekettir.

Mest¹¹²⁸: Ayakları topukları ile birlikte örten ve abdest alırken üzerine mest edilen giyecek.

Mevâkît¹¹²⁹: Mekke dışından gelenlerce hac/umre için ihrama girilen yerler.

Mezî/Mezy¹¹³⁰: (ç. Mizâ, meziyyât). Kişinin eşiyle oynaşması, sevişmesi, onu öpmesi gibi durumlarda cinsel organından atıla atıla olmaksızın gelen beyaz ince yapışkan bir sıvı madde. Bu, guslû değil sadece abdesti gerekli kılar.

Mısır¹¹³¹: Şehir. En büyük mescidi, namaz kılmakla yükümlü herkesi içine alamayacak kadar nüfusu çok olan büyük yerleşim birimi.

Mîkât: (ç. mevâkît). Bkz: mevâkît

Minâ¹¹³²: Mekke'ye iki saatlik bir mesafede Harem mıntıkası içerisinde bulunan ve şeytan taşlama, kurban kesme işleminin yapıldığı yer.

Miskâl¹¹³³: Yüz arpa ağırlığında bir ağırlık ölçü birimi.

Miskîn¹¹³⁴: Hiçbir şeye malik olmayıp yiyeceği ve giyeceği şeyler için dilenmeye muhtaç lan yoksul kimse.

Mu'âriz¹¹³⁵: Karşı çıkan, itiraz eden kimse.

Mucize¹¹³⁶: Peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin eline davasını tasdik için Allah Teala tarafından meydana getirilen harikulade bir durum.

¹¹²⁷ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 367.

¹¹²⁸ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 368.

¹¹²⁹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 371.

¹¹³⁰ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 375.

¹¹³¹ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 376.

¹¹³² Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 378.

¹¹³³ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 381.

¹¹³⁴ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 381.

¹¹³⁵ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 385.

¹¹³⁶ Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 386.

Muhrim¹¹³⁷: İhrama giren kimse.

Muhtâr¹¹³⁸: Kendi iradesiyle hareket eden kimse. Karşıtı “mekrûh”tır. Seçilmiş kişi.

Mukîm¹¹³⁹: Oturan, ikamet eden. Vatanında veya o hükümdeki bir yerde oturan kimse.

Murzi/Murdi¹¹⁴⁰: Bir çocuğu emziren veya emzirmiş bulunan kadın, süt anne.

Mûsâ¹¹⁴¹: Vasî tayin eden.

Musallî¹¹⁴²: Namaz kılan kimse.

Mut‘a¹¹⁴³: Mehir kesilmeyen, zifaf ve halvet gerçekleşmeden boşanmış olan kadına verilmesi gereken mal, elbise gibi şeyler.

Mu‘tak¹¹⁴⁴: Mevlası tarafından azad edilmiş bulunan köle. Cariye için mu‘taka denir.

Mu‘teber¹¹⁴⁵: Geçerli, itibarlı. Güvenilir, sağlam.

Mübâh¹¹⁴⁶: Şâri‘ Teâlâ’nın nazarında yapılıp yapılmaması eşit olan fiil. Her hangi bir helâl yemeği yemek ya da yememek gibi. Ancak mübâhlar bir bütün olarak ele alındığında ya terki matlup, ya da işlenmesi matlup olurlar. Dolayısıyla insanın tamamen yeme ve içmeyi terk etmesi, keza kendisini tamamen eğlenceye vermesi mübâh olmaz. Herkes tarafından sahiplenilebilen serbest mallar; meradaki ot, ormandaki odun, nehirdeki su vb. gibi. Bunlar ihras ile mübâh olmaktan çıkar ve mülk hâlini alır.

Müctehid¹¹⁴⁷: Şer‘î delillerden amelî hükümleri çıkarabilme melekesine sahip din bilgini.

¹¹³⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 393.

¹¹³⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 394.

¹¹³⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 398.

¹¹⁴⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 399.

¹¹⁴¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 401.

¹¹⁴² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 401.

¹¹⁴³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 435.

¹¹⁴⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 402.

¹¹⁴⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 403.

¹¹⁴⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 407.

¹¹⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 410.

Müdebber¹¹⁴⁸: Azad olması mevlasının ölümüne bağlanmış bulunan köle.

Mü'ekke/Sünnet-i Mü'ekke¹¹⁴⁹: Rasulullah'ın devamlı yaptığı ve sırf bağlayıcı olmadığını göstermek üzere nadiren terk ettiği fiillerdir.

Müfsid¹¹⁵⁰: Meşru olan bir ameli bozup iptal eden şey.

Mükâteb¹¹⁵¹: Mevlasıyla kitabet akdi yapmış olan köle.

Mülk-i Yemîn¹¹⁵²: Bir kimsenin mülkiyetinde bulunan köle ve cariye.

Mü'min¹¹⁵³: İman eden, inanan.

Münferid¹¹⁵⁴: Tek başına namaz kılan kimse.

Mürsel¹¹⁵⁵: Gönderilmiş yollanmış, peygamber, Allah tarafından yollanmış elçi, şariat sahibi peygamber.

Mürted¹¹⁵⁶: İslam dininden dönen kişi.

Müslim¹¹⁵⁷: Din olarak İslam'ı benimseyen kimse, Müslüman.

Müsta'mel¹¹⁵⁸: Kullanılmış.

Müstehabb¹¹⁵⁹: Sevilen, güzel görülen şey. Rasulullah'ın bazen yapıp bazen de terk etmiş olduğu şeyler. Kuşluk namazı gibi. Müstehaba mendub, fazilet, nafile, tatavvu', edeb adları da verilir.

¹¹⁴⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 413.

¹¹⁴⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 515.

¹¹⁵⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 415.

¹¹⁵¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 417.

¹¹⁵² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 420.

¹¹⁵³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 420.

¹¹⁵⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 422.

¹¹⁵⁵ A'dan Z'ye Fıkhi Terimler, <http://dyntyrlk.blogspot.com.tr/2013/02/adan-zye-fikhi-terimler.html>, (24.12.2017).

¹¹⁵⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 425.

¹¹⁵⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 428.

¹¹⁵⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 429.

¹¹⁵⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 430.

Müşrik¹¹⁶⁰: Allah’a şirk koşan; o’na zatında, sıfatlarında ya da fiillerinde ortaklar isnat eden, uluhiyyeti belli alanlara tahsis eden ve O’nun mutlak hükümranlığını parçalara ayırarak, bu parçalarda başka bazı güçlere de yer veren kimse.

Müşterek¹¹⁶¹: Eşsesli, sesteş; her biri ayrı vaz’ ile olmak üzere birden fazla manaya sahip olan lâfızdır. Mesela “el-ayn” lafzı böyledir. Casus, pınar, göz, altın, nesne... gibi anlamlara gelir. Türkçedeki “göz”, “yüz” kelimeleri gibi.

Müzâra’a¹¹⁶²: Arazi bir taraftan, emek de diğer taraftan olmak üzere yapılan ziraat ortaklığı.

Müzdelif/Müzdelife¹¹⁶³: Mekke’ye dört, Arafat’a iki saatlik bir mesafede bulunan bir mevkidir.

Nâmî¹¹⁶⁴: Malın artıcı olması.

Nazar¹¹⁶⁵: Bakmak. Bir şey üzerinde düşünmek, tefekkürde bulunmak. İstidlalde bulunmak.

Nebî¹¹⁶⁶: (ç. Enbiyâ). Peygamber; kendisine melek aracılığı ile ya da doğrudan veya sadık rüya ile Allah’tan vahy gelen kimse. Rasul kelimesinin anlamı daha dardır; çünkü rasul özel bir risalet ile gönderilen ve bunu tebliğle görevli olan peygamberdir.

Necâset¹¹⁶⁷: Maddeten pis şey. Şer’an pis görülen şey.

Nefî/Nâfile: bkz. Müstehabb

¹¹⁶⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 434.

¹¹⁶¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 435.

¹¹⁶² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 441.

¹¹⁶³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 441.

¹¹⁶⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 446.

¹¹⁶⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 448.

¹¹⁶⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 448.

¹¹⁶⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 449.

Nehy¹¹⁶⁸: Kendisiyle kesin ve yukarıdan gelen bir şekilde bir fiilin terk edilmesi istenilen söz. “Yalan söyleme!” sözü gibi. Bu yolla terk edilmesi istenilen şeylere “menhiyyun anı” denir. Çoğulunda “menhiyyat”, “memnu’at” tabirleri kullanılır.

Nesh¹¹⁶⁹: Şer’î bir hükmün, o hükmün delilinden sonra gelen şer’î bir delil ile kaldırılması demektir. Sonra gelen nassa “nâsih”, hükmü kaldırılan nassa da “mensûh” denir.

Nezr¹¹⁷⁰: Adak; Allah Teala’ya tazim için mübâh olan bir fiilin yapılmasını üstlenmek.

Nezr-i Muallak¹¹⁷¹: Bir şarta bağlı olarak yapılan adaktır.

Nezr-i Mutlak¹¹⁷²: Bir şarta bağlı olmaksızın yapılan adaktır.

Nifâs¹¹⁷³: Çocuk doğurma ve sonrası hâli, loğusalık. Bu hâlde gelen kana da nifas denir. Bu hâlde bulunan kadına da “nüfesa” denir. Nifas hâli kan kesilince sona erer. Halk arasında “kırkı çıkmak” tabiri eksik bir bilgi sonucudur ve loğusalığın en uzun süresi ile ilgilidir. Zira kırk gün (bazılarına göre altmış) nifas hâlinin en fazla süresidir. Kırk gün sonunda kan kesilmezse bile nifas hâli sona erer, kan özür kanı sayılır. En az süresi için belli bir müddet yoktur.

Nisâb¹¹⁷⁴: Zekat gibi bazı vecibelerin, hırsızlık gibi bazı hadlerin vücutuna alamet olmak üzere Şâri-i Hakîm tarafından konulan belirli miktarlar, asgarî hadlerdir. Zekat konusunda nisâb, asgarî zenginlik sınırı demektir.

Niyet¹¹⁷⁵: Kastetme, kalbin bir şeye azmetmesi, yönelmesi. Yapılan bir vazife ile Allah Teâlâ’ya taatte bulunmayı ve ona manen yaklaşmayı kastetme. Namaza niyyet: Namazın şartı olup, Allah Teâlâ için ihlas ile namaz kılmayı dilemek ve hangi namazı kılacağını bilmek demektir. Bunu dil ile ifade etmek şart değildir.

¹¹⁶⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 451.

¹¹⁶⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 453.

¹¹⁷⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 455.

¹¹⁷⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 457.

¹¹⁷⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 458.

Oruç¹¹⁷⁶: İkinci fecirden itibaren güneşin batışına kadar yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden kişinin kendisini ibadet niyeti ile tutmasıdır.

Öşr¹¹⁷⁷: Onda bir. Vergi memurunun muhtelif miktarlarda tahsil ettiği vergiler, sadakalar anlamında bir ism-i cins.

Özr¹¹⁷⁸: (ç. A'zâr). Engel, kusur, eksiklik, mazeret. Abdesti bozup devam eden şey. Özür sahibi erkeğe "ma'zûr", kadına "ma'zûre" denir. Vakit vakit burun kanaması, bir ağrıdan dolayı göz sulanması, kulaktan irin akması gibi.

Ribâ¹¹⁷⁹: Fazlalık. Herhangi bir akitte karşılıksız olarak taraflardan birine şart koşularak sağlanan fayda.

Riddet¹¹⁸⁰: Müslüman olduktan sonra bu dinden dönmek.

Rükn/Rükün¹¹⁸¹: (ç. erkân). Bir şeyin mahiyetini teşkil eden ve o olmaz ise olmaz kabilinden bulunan unsurdur.

Rükû¹¹⁸²: Eğilmek, namazda kıraattan sonra eğilerek baş ile arkaya düz bir vaziyet vermek ve bu hâlde iken bir süre beklemek.

Sabî¹¹⁸³: (ç. Sıbvân, sübyân, sâbayâ). Henüz meme emecek çağda olan küçük erkek çocuk. Kız olursa "sabiye" denir.

Sader¹¹⁸⁴: Yevmü's-sader: Kurban bayramının dördüncü günü.

Saff: ¹¹⁸⁵(ç. sufûf). İmamın arkasında cemaatin oluşturduğu düzgün sıra.

Sagâ'ir: bkz. Sagîre.

¹¹⁷⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 462.

¹¹⁷⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 464.

¹¹⁷⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 464-465.

¹¹⁷⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 480.

¹¹⁸⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 481.

¹¹⁸¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 484.

¹¹⁸² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 484.

¹¹⁸³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 487.

¹¹⁸⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 488.

¹¹⁸⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 489.

Sagîre¹¹⁸⁶: (ç. Sagâ'ir). Küçük günah; harâmlığı hakkında kesin bir nass bulunmayan, hakkına konulmuş dünyevî ya da uhrevî bir ceza bulunmayan, fakat işlenmesi de iyi görülme-yen şey.

Sahîh¹¹⁸⁷: Sağlam, kusursuz, doğru. Şartlarını, rükünlerini, vasıflarını tam olarak içeren herhangi bir fiildir. Bunları böyle bulundurma hâline de "sıhhat" denir.

Salâh¹¹⁸⁸: Fasadın zıddıdır. Özünde ve sözünde doğru olan kimseye "salih" denir. Diğer bir tanıma göre, hem Allah haklarını hem de kul haklarını yerine getiren kimselerdir.

Salât¹¹⁸⁹: (ç. salavât). Dua. Namaz: Tekbirle başlayıp selamla biten ve belli hareket ve sözlerden oluşan ibadet şekli. Bu fiil olarak Allah için kullanıldığında "rahmet etmesi", melekler için kullanıldığında "istiğfar etmeleri", bizler için ise "tazarru ve niyazda bulunma" anlamına gelir.

Sâlih: bkz. Salâh.

Sarf¹¹⁹⁰: parayı paraya satma.

Savm: (ç. sıyâm) bkz. Oruç.

Sa'y¹¹⁹¹: Safa ile Merve arasında yedi defa gidip gelmek.

Sayd¹¹⁹²: Av.

Secde¹¹⁹³: (ç. Sücûd). Namaz kılarken eğilerek ayaklar, dizler, eller ile birlikte yüzün bir miktarını Allah Teala'ya tazim için yere koymak.

¹¹⁸⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 489.

¹¹⁸⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 491.

¹¹⁸⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 492.

¹¹⁸⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 492-493.

¹¹⁹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 495.

¹¹⁹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 496.

¹¹⁹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 496.

¹¹⁹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 498.

Secde-i Tilavet¹¹⁹⁴: Kuran’da ondört secde ayeti vardır ve bunlardan birini okuyan veya işiten her mükellef için bir secde lazım gelir ve buna tilavet secdesi denir.

Sehiv Secdesi¹¹⁹⁵: Yanılma, telafi secdesi. Bir namazın farzlarının sehven takdim veya tehirinden, vâciplerinin terk veya tehirinden dolayı o namazın sonunda yapılması gereken iki secde ile teşehhütten ve salavat-ı Şerife ile duadan ibarettir.

Selem: bkz: Bey’-i Selem

Semen¹¹⁹⁶: Satılan şeyin bahasıdır ki, zimmete tealluk eden şeydir.

Sert-i Avret¹¹⁹⁷: Namazın şartlarından olup, avret yerlerinin örtülmesi demektir. Örtülmesi gereken yerler erkeklerde diz kapak ile göbek arasındır. Kadınların ise el, yüz ve ayaklar hariç bütün bedenleri avrettir.

Sevâb¹¹⁹⁸: Karşılık, bedel, ödül.

Sihir/Sihir¹¹⁹⁹: Büyü. Bedenlere, ruhlara, gönüllere etki eden, insanı hasta bırakan, öldüren, karı ile koca arasını açan bir takım dökümlerden, yazılardan, dua ve efsunlardan ibaret bir girişim.

Subh-ı Sâdık: bkz. Fecr.

Sünnet¹²⁰⁰: (ç. sünen). Sözlük anlamı yol demektir. Fıkıhta: Rasulullah tarafından farz ve vâcip olmaksızın, bazen terk edilmek üzere yapılagelmiş herhangi bir fiil ve harekettir. Bu fiil ve hareket, ibadet türünden ise, “sünen-i hüda”, Rasulullah’a mahsus bir adet türünden ise “sünen-i zevâ’id” adı verilir.

Sü’r: bkz. Artık

¹¹⁹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 498.

¹¹⁹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 499.

¹¹⁹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 501.

¹¹⁹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 505.

¹¹⁹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 505.

¹¹⁹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 508.

¹²⁰⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 515.

Şâhid¹²⁰¹: (ç. Şühûd, şühedâ). Tanık; şahadet eden kimse. Bir hadisin mana itibariyle başka bir sahabiden rivayet edilmesi.

Şart-ı Müfsid/Fâsid¹²⁰²: Mübadelelerde taraflardan birine karşılıksız menfaat sağlayan şart ki akdi fâsid kılar.

Şavt¹²⁰³: Kabe'nin etrafında bir kez dolanış. Bir tavaf, yedi şavttan oluşur.

Şehvet¹²⁰⁴: (ç. şehevât). Nefsanî arzu ve isteklere uymak, bir şeyi sevip ona meyl etmek. Cinsel ilişki arzusu duymak.

Şekk¹²⁰⁵: (ç. şükûk). Şüphe. Mukabili "yakîn"dir. Doğru olup olmadığı tam yüzde elli oranında olan bilgi. Bazı konularda dikkate alınır. "şekk ile yakîn zail olmaz"

Şerî'at/Şer'¹²⁰⁶: Din yolu; Allah Teâlâ'nın kulları için koymuş olduğu dinî, dünyevî hükümlerin tamamıdır. Hem itikadî, hem amelî hem de ahlakî hükümleri içerir ve buna göre şerî'at, din kelimesi ile eş anlamlıdır. Bu anlamda şerî'atı "dinin bedenlenmiş şekli" diye tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte şerî'at kelimesi naslarla belirlenmiş sadece amelî ferî hükümler hakkında da kullanılır ve bu kullanılış şekli daha yaygındır. Fıkıh ise daha kapsamlı olup, nasslara dayalı hükümler yanında içtihadı dayanan hükümleri de içine alır.

Şübhe¹²⁰⁷: (ç. Şübeh, şübûhât). Sabit olmadığı hâlde sabite benzeyen şey. Başka bir tarifler haram mı helâl mi, hak mı batıl mı olduğu kesin bilinmeyen şey.

Tahâret¹²⁰⁸: Temizlik. Habes, necaset denilen maddeten pis şeylerin veya hades denilen şer'î bir mani'in giderilmesi, bulunmaması hâli.

Tahiyyât/Tahiyye¹²⁰⁹: Selam. Selam vermek.

¹²⁰¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 517.

¹²⁰² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 520.

¹²⁰³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 521.

¹²⁰⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 523.

¹²⁰⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 524.

¹²⁰⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 524.

¹²⁰⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 530.

¹²⁰⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 334.

¹²⁰⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 535.

Tahrîmî Mekrûh/Mekrûh-ı Tahrîmî: bkz. Mekrûh.

Taharrî¹²¹⁰: İki şeyden daha layık ve uygun olanı aramak. Kible yönü, vakit girmesi ya da çıkması gibi hususların araştırılması.

Tahmîd¹²¹¹: “el-hamdu lillâh” demek, Allah Tealayı övgü ile anmak.

Tahûr¹²¹²: Hem temiz hem de temizleyici olan; ma-i mutlak gibi.

Takdîm¹²¹³: Öne sürmek, üstün tutmak.

Talâk¹²¹⁴: Nikah akdini belirli bir lafız ile derhal ya da gelecekte ortadan kaldırmak ve izale etmektir.

Talâk-ı Ric¹²¹⁵: Karıyla cinsel temastan sonra vuku bulan, sarahaten veya işareten üç sayısı veya bir bedel içermeyen, bâ'in talaka delalet eder bir vasıf ile nitelenmeyen ve bir şeye teşbih edilmiş bulunmayan talaktır.

Talâk-ı Bâ'in¹²¹⁶: Karıyla cinsel temastan önce vuku bulan, sarahaten veya işareten üç sayısı veya bir bedel içeren, ayrılığa delalet eder bir vasıf ile nitelenen ve bir şeye teşbih edilmiş bulunan talaktır.

Tatavvu': bkz. Müstehabb

Tavâf¹²¹⁷: Ziyaret etmek, bir şeyin etrafında dolaşmak. Kabe'nin çevresinde yedi defa dönmek.

Ta'zîr¹²¹⁸: Hakkında belli bir ceza, bir şer'î had bulunmayan suçlardan dolayı tertip ve tatbik edilecek olan tedib ve ceza.

¹²¹⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 534.

¹²¹¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 536.

¹²¹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 538.

¹²¹³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 539.

¹²¹⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 542.

¹²¹⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 542.

¹²¹⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 542.

¹²¹⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 549-550.

¹²¹⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 551.

Tekbîr¹²¹⁹: “Allahu Ekber” demek.

Telbiye¹²²⁰: Hacda “Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk, inne’l-hamde ve’n-ni’mete leke ve’l-mülke lâ şerike leke lebbeyk” diye ilahi çağrıya icabette bulunmak.

Temettu’/Hacc-ı Temettu¹²²¹: Hac mevsiminde önce umre için ihrama girilip umre yapıldıktan sonra aynı mevsimde daha yurda , aile ocağına dönülmeden tekrar ihrama girilerek usulü dairesinde yapılan hacdır.

Tenzîhî Mekrûh/Mekrûh-ı Tenzîhî: bkz. Mekrûh.

Tesbîh¹²²²: “Subhânallah” demek, Allah Teala’yı her türlü noksanlıklardan tenzih etmek, yüceltmek. Namazın sonunda otuzüçer defa Subhânallah, El-hamdu lillâh ve Allâhu Ekber demek.

Tesmiye¹²²³: Besmele çekmek.

Teşehhüd¹²²⁴: Şehadet getirmek yani “eşhedu enlâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasuluh” demek. Namazda oturuşlarda “et-tahiyyatu lillâhi...” duasını okumak.

Tevâtür¹²²⁵: Müteaddit şeylerin bir biri ardınca zuhuru. Bir haberin ağızdan ağıza yayılması, herkes tarafından bilinmesi. Yalan üzerinde icma ve ittifak etmeleri aklen caiz olmayan bir topluluğun, yine kendileri gibi bir topluluktan hisse dayalı bir şeyi haber vermeleri aklî bir mesele üzerinde ittifak mütevâtir sayılmaz. Böyle bir habere “mütevâtir” denir.

Tevbe¹²²⁶: Günah işlemekten vazgeçmek, bir daha yapmamak üzere karar vermek, kul hakkı varsa helâlleşmek ve Allah Teala’ya affı için yönelmek.

¹²¹⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 560.

¹²²⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 562.

¹²²¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 164.

¹²²² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 571.

¹²²³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 573.

¹²²⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 573.

¹²²⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 575.

¹²²⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 575.

Tevekkül¹²²⁷: Başkasına güvenmek. Acziyet göstermek ve bir başkasına dayanmak. Gerekli sebepleri hazırladıktan (esbaba tevessül) sonra işi Allah Teala'ya havale etmek.

Tevkîl¹²²⁸: Süre belirlemek. Bir şeyin vacip olacağını ya da işleneceği zamanı tayin etmek. Hacda daima aynı dualara devam etmek.

Teyemmüm¹²²⁹: Su bulunmadığı veya bulunduğu hâlde kullanılmasına kudret bulunmadığı takdirde temiz olan toprak cinsinden bir şey ile hadesi gidermek maksadıyla yapılan işlemdir ve “iki darp bir niyet” diye tanımlanır. Yani teyemmüm niyetiyle eller yer vurulur ve bununla yüz mest edilir, sonra ikinci defa eller yere vurulur ve bununla da kollar mest edilir.

Tilâvet¹²³⁰: (Kuran) okumak.

Tuhr¹²³¹: İki hayz arasındaki temizlik süresi. Hayız hâlinin bitiminde kadının cinsel organından gelen beyaz akıntı.

Udhiyye¹²³²: Kurban.

Ümm-i Evlâd/Ümmü'l-Veled¹²³³: Mevlasının yatağında, onun ikrarı ile birlikte çocuk doğurmuş olan cariye.

Umre¹²³⁴: Kabe'yi tavaftan ve Safa ile Merve arasında sa'y etmekten ibarettir. Belli bir zamanı yoktur.

Urûz¹²³⁵: Meydanda görülen ve para, hayvan ve mekîlât ve mevzûnât dışında olan meta, kumaş vb. gibi şeyler.

¹²²⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 576.

¹²²⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 578.

¹²²⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 579.

¹²³⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 582.

¹²³¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 583.

¹²³² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 585.

¹²³³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 592.

¹²³⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 587.

¹²³⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 588.

Vâcib¹²³⁶: Amelî farz; Şâri' Teâlâ tarafından emredildiği sübut ya da delaletçe zannî olan bir delil ile sabit olmuş yükümlülükler. Her namazda Fatiha'nın okunması gibi. Bu tarif Hanîfî usulcülerine aittir. Diğer usulcülere göre vacib farz karşılığında olup “ Şâri' Teâlâ'nın yapılmasını kesin ve bağlayıcı tarzda istediği fiildir” şeklinde tarif edilir. “Vâcip” ve “vecibe” kelimeleri bazen farz anlamında da kullanılır. “Namaz bir vecibedir” cümlesinde olduğu gibi. Osmanlılarda ulufe, mevâcib anlamında da kullanılmıştır.

Vakfe¹²³⁷: Haccın iki temel rûknünden birincisi olan Arafat'ta Zilhicce'nin dokuzuncu günü öğleden sonra başlayıp güneş batana kadar geçen süre içinde bir süre bekleme görevi.

Vat¹²³⁸: Erkeğin cinsel organını, diğer birinin fercine haşefe miktarı sokması.

Vezn/Vezni¹²³⁹: Ağırlık ölçüsü ile tartılan şey.

Vitr¹²⁴⁰: (ç. evtâr). Tek sayı; bir, üç, beş... gibi. Allah'ın isimlerinden biri. Arife günü. Salâtü'l-Vitr: Yatsı namazından sonra çift rekata bir rekat ilavesiyle kılınan özel bir namaz.

Vuzû/Vudû¹²⁴¹: Abdest alma.

Yakîn¹²⁴²: Kesinlik, yüzde yüz, kesin bilgi. İnançlar ancak bu tür bilgilerle sabit olur. “şekk ile yakîn zail olmaz”.

Yelemlem¹²⁴³: Yemen tarafından hacca gelenlerin ihrama girdikleri Mekke'ye iki günlük mesafede Tihame'de bulunan bir dağ.

Yemin-i Gamûs¹²⁴⁴: Geçmiş zamanda yapılmış veya yapılmamış bir iş hakkında bilerek yalan yere yapılan yemin.

¹²³⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 593.

¹²³⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 595.

¹²³⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 599.

¹²³⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 605.

¹²⁴⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 606.

¹²⁴¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 606.

¹²⁴² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 609.

¹²⁴³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 611.

¹²⁴⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 611.

Yemin-i Lagv¹²⁴⁵: Bir kimsenin bir şey hakkında öyle olduğu zannıyla yaptığı hilaf-ı hakikat yemin.

Yevm-i Şek¹²⁴⁶: Şaban ayının otuzuncu günü.

Zâ'id/Zevâ'id: bkz. Sünnet

Zamân/Zımân: bkz. Damân

Zât-ı İrk¹²⁴⁷: Mekke'ye Irak tarafından gelenlerin ihrama girdikleri yer, mikat.

Zekât¹²⁴⁸: Sözlük anlamı temizlik, arınma, bereket, nema, güzel ad demek olan zekat, ortalama refah düzeyinin üzerindeki yükümlülerin belirli şartları taşıyan mal varlıklarının muayyen bir miktarını, muayyen bir zaman sonra hak sahibi bulunan alt gelir sahiplerine ulaştırılmak üzere Allah Teâlâ'nın rızası için vermeleridir. Zekat, İslam'ın beş temel şartından biridir. Zengin kesimden yoksul kesime gelir akışını sağlayan İslam'ın köprüsü olarak nitelenir.

Zenb¹²⁴⁹: (ç. zünûb). Günah.

Zihâr/Muzâhare¹²⁵⁰: Kocasının, karısını nesep, süt emme veya sıhriyet sebebiyle ebediyyen kendisine evlenmesi harâm olan bir kadının kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir.

Zimmî¹²⁵¹: İslam yurdunda eman altında yaşayan gayri müslim.

Zinâ¹²⁵²: Şer'î bir akde dayalı olmaksızın ihtiyar ile yapılan harâm bir cinsel ilişki.

¹²⁴⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 612.

¹²⁴⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 613.

¹²⁴⁷ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 617.

¹²⁴⁸ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 618.

¹²⁴⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 619.

¹²⁵⁰ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 620.

¹²⁵¹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 621.

¹²⁵² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 622.

Zuhr¹²⁵³: (ç. Azhâr, zuhûr). Öğlen. Güneşin zeval vaktinden batı ufkuna doğru meyletmesi ile başlar ve her şeyin gölgesinin bir ya da iki misli olmasına kadar devam eder.

Zü'l-Huleyfe¹²⁵⁴: Medine'nin güneyinden altı mil uzaklıkta bulunan ve Medineli hacıların ihrama girdikleri mikat yeri.

Zünnâr¹²⁵⁵: Hıristiyanların bele bağladıkları özel kuşak.

¹²⁵³ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 623.

¹²⁵⁴ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 623.

¹²⁵⁵ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, s. 623.